

افغانستان نومبالی

مؤلف: عبدالروف عینوا

جلد ۱۰

کابل ۱۳۵۳

حکایت‌های آستان قدس

اطلاعات و اوکلتور وزارت
در پست و انکشاف و تقوی آیت

مؤلف:
روف بنوا

د افغانستان نوميا لى

لومړى ټول (۵۰۰ تنه)

مؤلف: — عبدالرؤف بينوا

۱۳۵۳

د اطلاعاتو او کلتور وزارت د پښتو د انکشاف او تقويى امریت

د افغانستان نوميالی

له يوې او زدي مودې را هيسې-مخصو صاڼه هغو كلونو كې چې
ماد كتاب چاپولو، د بېرقي كتاب خپروني په موسسو اود آريا نا
دايرة المعارف په ټولنه كې وظيفه اجرا كوله - داهيله راسره وه چې د
افغانستان پو هان او مشهور ملي شخصيتونه دې په يو كتاب كې دالفبا
په ترتيب سره ټول او نشر شي لكه چې په دې برخه كې په ځينو موسسو كې
زما پېشنهاد ونه هم پرته دې خوځه وخت چې د پښتو دانكشاف او تقويي دآمر
په حيث وټاكل شوم ماد عرفان په مجله كې د بناغلي عبدالروف بينواڅو
مقالې وليدلې چه (دافغانستان نوميالي) تر عنوان لاندې خپرې شوې
وي او په هغو كې دغه نوميالي كتاب په ترتيب سره معرفي شوي
وو. نو سمدلاسه مي تصميم ونيو چې دغه مقالې به ټولې كړم اود كتاب په
خپرنې د پښتو دانكشاف او تقويي دآمر په خوا دمولف په اجازت چاپ
كړم دادې ددې كتاب د لومړي ټوك په راوتلو سره نه يوازي زما پخواني
هيله سر ته ورسیده بلکه د ټولو دافغانی لوستو نكو دمطالعي تنده به
هم ورباندې ماته شي. دا كتاب چې دافغانی ټولنی ديوه ستر ادیب او
ليکوال له خوا تالیف شوی دی له يوې خوانه دهغونو ميا ليو د ژوند پيښې
په كښې ټولې شوي چې په مختلفو كتابونو كې خوري وري خپري شوي
دي او خپرونكي ئي په زحمت سره پيدا كولي شي اوله بلې خوازمونښ
دكلمتوري او علمي افتخار اتو په زوندي او خوندي ساتلو كې يوگټور
اوپه زړه پوري كتاب دی او د پښتو ژبې د علمي پانگې په زياتولو كې به ستر
نقش ولري.

مونږ په داسې حال كې چې ددې كتاب دنورو ټولو كونو د چاپو لوانتظار
باسو، بناغلي مولف ته د هغو په ليكلو كې بريالې توب غواړو.
محمد شفيق وجدان
د پښتو دانكشاف او تقويي دآمر

دلته باید د اهام ولیکم چی مالہ ۱۳۲۸ هـ ش
کال راهیسی دافغانستان دنومیالیو دژوند
پینو په راغونډولوگوتی پوری کپی دی.
لومړی ساداژ وند پینو په دري ژبه شروع
کپی وې، او نژدې دزرو تنو نوسیا ليو
دژوند پینو می په دري ژبه ولیکلې،
خو وروسته می پښتو ژبی ته د خدمت
په غرض دقلم خو که له دري څخه
پښتو ته را وگرزوله، او زه با و رلرم
چی دري ویونکی وروڼه هم د ضرورت
په وخت کی په لږه توجه له دې
کتابه گټه اخیستلای سی.

همد ارنگه په دې کتاب کی
دځینو نومیالیو نو مونه سهواً له خپل
ردیف څخه پاته سوی دی چی هغه
بیا د دې ټوک په پا یڅور کی را وږه
سوی دی.

دا کتاب

دا کتاب دافغانستان دنوميا ليو

دژوند پيښو لوسړی ټوك دی چی پنځه

سوه تنه نوميايی پكښی معرفي سوی دی

په همدې توگه به دافغانستان دنوميا ليو

دکتاب پاته ټوکان هر يو پنځه پنځه

سوه مردف نوميالی ولى .

ددې ټوك زيا ته برخه دمقا لوبه

شكل د«عرفان» په مجله كى پرله پسې

خپره سوې ده، خويادنور ډير زياتوالى،

بدلون اوسمون سره له سره دكتاب په

شكل تدوين اومردف سوی دی.

زه اعتراف كوم چی زما څخه به

ځينى نوميالى پا ته هم وى، خوما تر

خپله وسه څو سره چی ما خذ په لاس

راغلى خپل زيار نه دی سيمولى، نوکه

دځينوگرا نولوستونكو سره تر دې زيات

نور نوميالى وى او ياکم بل ما خذ ور

معلوم وى هيله ده چی يا ئى ليکلى

راوليږي او يايى ماته دساخذ لار ښوونه

وكى چی په دو هم چاپ كى ددوى

دنوسو دپادونى سره خپاره سى.

(ب)

په پای کی د اطلاعاتو او کلتور
د وزارت د پښتو د انکشاف آسريت ته
گور ودانی وایم چی د دې کتاب
چاپولو ته ئی موقع و ر کړه، او د پښتو
ژبی دخدمت په لاره کی ئی لانور
زیات بری غواړم .

پینو ا

جلال آباد - دشاهمر دخان شگه

۱۳۵۲ - د کب لسمه

« آ »

۱- آبتین یا آبتین :

د فرید و ن پلار و چی په او ایستا کی د اتویا Athwya په نامه یاد شوی دی، دیر غهتلی او نامتوسړې و، او هم په آریائی « یشتو » اتویا کورنی کی « یوه مقتدره کورنی بلله شوی ده چه وروسته بیا د « اتویا » لغت په « آبتین » یا « آبتین » اویستی، او په برهان قاطع او فرهنگ اندراج کی د « نفس کامل، نیکوکار و صاحب گفتار و کر دار نیک اسعد السعداء » په معنی راغلی او فر دوسی غوځایه په شهنامه کی راوړی لکه چه وایی:

فرید و ن که آبتینش پدر

سر او را که بد پیش از آن تاجور

بل بخای د فریدون له خولی وایی :

چنین داد پاسخ فریدون که تخت نما ند بکس جا و دانه نه بخت

منم پوران نیک بخت آبتین که بگرفت ضحاک ز ایران زمین

بیا وایی :

فریدون که بودش پدر آبتین

شده تنگ بر آبتین بر زمین

په هغه شهنامه کی چی په ۱۹۶۰ م کال په سسکو کی چاپ شوی دا کلمه د

« آبتین » په شکل راغلی ده خود هخدا پخپله لغتنامه کی « آبتین » راوړی او ورباندی زیاتوی چه « مصحف آن آبتین است ».

تاریخ سیستان بیاد « آبتیان » په شکل لیکلی چه په لوی شکل می « آبتیان »

شود لی دی .

ابو ریحان بیرونی په آثار الباقیه کی « اثقیان گا و » لیکلی دی خو مسعودی

په سراج الذهب کی بیا « اثقیان » راوړی دی.

دآندد راج په فرهنگ کی دواړه شکلونه «آبتین» او «آبتین» راغلی دی
 خا قانی ئی د «آبتین» په شکل یاد وی او وایي :
 خاصه سیمرغ کیست جز پدر رستم
 قاتل ضحاک کیست جز پسر آبتین

انوری ویلی دي :

مذکور بفرزند تاج بخش
 مشهور بفرزند تاجدار
 حکیم سنا ئی غزنوی وایي :
 دشت عرب را پسر ذ و یزن
 آنجا بفریدون شده آبتین
 اینجا بملک شه طغان تکین
 خاک عجم را پسر آبتین

ماخذونه:

- ۱ - تاریخ سیستان ۲۰۲ مخ
- ۲ - آثار الباقیه ۱۰۳ »
- ۳ - مروج الذهب ۱ ۹۶ ر »
- ۴ - دفر دوسی شهنامه ۱ ۶۹، ۵۷ ر »
- ۵ - دد هخدالغتنامه ۱ ۳۵ ر »
- ۶ - دکهاد تاریخ افغانستان ۱ ۲۳ ر »
- ۷ - فرهنگ آندراج ۱ ۳۳ ر »

۲- آتشی کندهاری -

د دري ژبی شاعرو، له کندهاره کابل ته راغلی و، څه موده په کابل کی او سید،
 بیادظهر الدین بابر پاچا سره هند ته ولاړ، او د واقعہ نگاری و وظیفه ئی درلودله چی
 تر با بر وروسته دهمايون سره و، شو چی په (۹۷۳ هـ) کال په لاهور کی وفات
 شو او داپیتونه دده دی :

سرشکم رفته رفته بیهوشی در یاشد تما شاکن
بیا در کشتی چشم نشین و سیر دریا کن

تا باغم تو دست در آغوش کرده ایم
از هر چه غیر تست فراسوش کرده ایم

از اهل وفا بیخبری را چه کند کس
سایل به جفا سیمبری را چه کند کس

در شفق گشت شب عید نمایان سه نو
تاکنم از پی جام می گلگون تک و دو

ماخذونه :

- ۱ - منتخب التواریخ ۳ توك - ۱۸۱ مخ
- ۲ - فرهنگنامه نفیسی ۱ توك ۵۰ مخ
- ۳ - تذکره روز روشن ۶ مخ
- ۴ - تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۱ توك ۲۱۶ مخ

۴- آتون هروی :-

دسلا بقائی هروی ماندینه او ددری ژبی شوخ طبعه شا عره وه. ددی سیره
سلا بقائی هم ددری ژبی ظریف شاعر او دهرات دنا ستو او پوهاندوزیر امیر
علیشرنوایی صاحب و. خنکه چه دسیره او ماندینه ددوارو طبع شوخی او ظرافت
ته سایل وه نوخکه دوی دوارو پخپل منخ کې دشعر په ژبه یوله بله سره توکې
کولې، سلا پوخت چه سلا بقائی دخپلی ماندینه په باب داربای وویله :

پاران ستم پیره زنی کشت مرا کاواک شده چونی ازو پشت مرا
گر پشت بسوی او دمی خواب کنم بیدار کند بضر ب انگشت مرا

نومیرمن آتون ئی داسی جواب ووایه:

همخواپکی سست رگی کشت سرا روزی نبود از و بجز پشت سرا
 قوت نه چنانکه پا تواند برداشت بهتر بود از پشت دو صد مشت سرا

ماخذونه:-

- ۱- بختی میر منی
- ۲- مشاهیرالنسوان
- ۳- نتایج افکار
- ۱۸ مخ .
- ۱۳ سخ .
- ۹۷» .

۴- آته رامی هزاره:-

په ختیه هزاره او داسیر عبدالرحمن خان دوختو ناستو پهلوان او غیر بازوو.

ماخذ:-

د «ژوندون مجله» د ۱۳۵۱ کال دثور د ۱۶ نتهی کتیه .

۵- آثم هروی:-

ملا محمد حسین خلیفه عبدا لحد سلجوقی زوی مشهور په «خلیفه» چی دحضرت جی بخاری خلیفه او په نقشبندیه طریقه کی دهغه پرهای ناست و ښه عالم او ددرې ژبی شاعر تیرشوی دی معقول او منقول علوم ئی له خپل پلار څخه لوستې او په نستعلیق خط کی دسرحوم میرزا عبدالرحمن هروی شاگردو په اشعارو کی ئی «آثم» او کله ئی هم «حسین» تخلص کا وه. دده په ښکلی خط لیکای شوي خو غزالی پریوه فیاض دیناغلی فکری هر وی سره موجودی وی، او دسرحوم مفتی عبدالحق دشهادت په نسبت ئی چی دسرحوم فیض الله باد سرغانی خلفو، دتاریخ یوه قطعه ویلی او پخپل ښکلی خط یی دهغه دسزار پر شناخته (لوحه) لیکلی ده چه لومړی بیت ئی دادی:

ای دل آن به بیجهان کز سر جان در گذریم

کز سرا پای جهان رفت برون جان جهان

خليفه آثم په (۱۳۳۳ هـ) كال وفات سوي او دسولانا جاسې دهد يري دباغچي له څنگه په سلجوقيه مقبره كې ښخ دي .

ماخذ-

(يادى ازرفنگان - ۱۶۲ مخ - د كابل چاپ)

۶- آجه هر وى -

دهرات له بزرگانو څخه و، چي و اعظ هر وى پخپله «رسالة مزارات هرات» كې د «آجه باجه» په نامه دوه مزارونه د «فيروز آباد» وړه ته نژدې پتو داي دي اوداسي ليكي :

« قريب درب فيروز آباد دوزار است به يكد يگر نزيك به آجه باجه مشهور و محلى بس بزرگ است و ملجا نيازمندان بوده وهست»

ماخذ :

(رسالة مزارات هرات - ۵۶ مخ - د كابل چاپ) .

۷- آخون الياس ملي زي -

حاجي آخون محمد الياس د محمد عيسى خان زوى مشهور په «شيخ آخون الياس» د يوسفزو د تير د مليزو د طايقي يوسفزو رو حاني عالم و، چي په (۹۹۰ هـ) كال په «نياك دره» كې زيږيدلى او په (۱۰۸۶ هـ) كال د «لاجبوك» په مقام وفات سوي دى، دده پلار د يوسفزو د مليزو د مشرانو څخه وو، او د يوسفزو تير د پخواني افغانستان او اوسني پښتونستان د دير په سيمه كې او سې . آخون الياس ديني علوم له نجيب الدين آخون زاده څخه چي د دير د لر سيند په «سدو» نومې كلي كې او سيده ولوستل، او بيا د طريقت او معرفت د علوسو د زده كړي دپاره هندوستان ته ولاړ، او په دې سفر كې د آخون درويزه نمسي سيا نور محمد هم ورسره و، چي په (۱۰۳۰ هـ) كال لاهور ته رسيدلى وو. دوى په لاهور كې د نقشبندي د مشهور

پير حضرت آدم بنوری لاس نیوی وکی، او بیا ددکن او اگری په لار د هلی ته ورسید، او په ډهلی کی هغه وخت د شاهجهان پاچهی وه.

څنگه چه آدم بنوری پېتون مشوا نی روحانی و، اودده سره یو زیات شمیر پېنتانه سریدان هم وو، نوشاهجهان دځینو درباریانو په نغو ته له ده څخه خطره محسوس کړه، او هغه یې خبرکی چه له ډهلی څخه ووزي، نوهغه وو، چی آخون الیاس دخپل پیر سره په (۱۰۵۰ هـ) کال بیرته لاهور ته ولاړ، او په همغه کال دخپل پیر په ملگری حج ته وخوځید، او په (۱۰۵۲ هـ) کډی بیت الله ته ورسید.

په (۱۰۵۳ هـ) کال تردوهم حج وروسته دخپل پیر سره مدینې ته ولاړ پیر ئی وفات اودی هم هلته شپږ کاله پاته سو، خوچی په (۱۰۵۹ هـ) کی بیرته وطن ته راوخوځید، چی وطن ته راوسید نو ددیر دیدان د سیمي په «لاجبوک» نومی ځای کی میشته سو، او دژوند ترپایه ئی هاته دخلکو روحانی بیوونه کوله. دده مزار په لاجبوک کی مشهور دی او دپیر عوام ئی زیارت ته ورځی.

ماخذ:

(روحانی ترون - د پېتونو نستان د پېتونو ددار الاشاعت چاپ له ۱۹۶۱ مخ څخه)

تر ۲۲۷ مخ پوری)

۸- آخون پنجو-

سید عبد الوهاب دسید غازی وی مشهور په «آخون پنجو» دپېښور داکبر پوری په سیمه کی یونا ستو روحانی عالم او په عین حال کی قومی شخصیت و، چی د هند دسغولو دناړوا سلطی په مقابل کی ئی دخپل ملی مشر سلطان محمود گدون په پیر وی له کابله تراتکه یو ټیټک روحانی او قومی تنظیم جوړ کړی وو. دده پلار دلودیانو دپاچهی په وخت کی په هند وستان کی اوسید او په (۱۹۳۲ هـ)

کمال چی دلود پانود دکورنی پاچی زوال سوه، فود، چچ هزاری، له لاری د پهنونستان دیو سفرو سیمی ته راغی، او د سردان په «تره کی» نومی بخای کی همیشه سو، هلته ئی د سولانا محمد صالح مشهور په «دیوانه بابا» لور په نکاح کړه چی له هغی غخه ئی په (۵۹۳۷-یا-۹۴۳-۹۴۵ هـ) کال د صفری په نهمه یوزوی پیدا شو، چه نوم ئی عبدالوهاب وربانندی کبینهود، او دغه بناغلی وو، چی وروسته ئی په «آخون پنجو» شهرت وموند. آخون پنجو ابتدائی علوم په خپل کلمی کی اونور متداوله علوم ئی دهند په رو هیلکند کی پای ته ورسول، وطن ته راستون شو اود پلار تر مړینی یو کال وروسته په (۹۹۰ هـ) کال د پېښور په ۳۱ میلی کی د اکبر پوری سیمی ته وکوچید، او هلته د دینی علومو په تدریس بوخت شو، اونژ دی دری سوه شاگردان ئی درلودل، په (۹۹۳ هـ) کال د چشتی په طریقه کی د شیخ جلال الدین محمود الفاروق تهانیسری او یاد هغه د خلیفه شیخ ابوالفتح کهاجی له خوا چی هغه کال پېښور ته راغلی و، خلیفه وټاکل سو، چی تر هغه وروسته ئی خورا ډیر سرید ان او پېروان پیدا کړل. خودده پېروانو د طریقت د سجادی سره سره توره هم په تخرگ کی درلودله، او هغه وخت چی د پهنو یویل مشر شیخ فاضل خد رزی دیلوت په سیمه کی دده مرید سو، نو د آخون پنجو توره لاتیره سوه اونفوذ ئی په ټوله پهنو نخوا کی خپور سو چه حتی درضوانی په قول دهند مغولی پاچا اکبر هم په (۹۹۳ هـ) کال دده دلید و دپاره اکبر پوری ته راغی. آخون پنجو د سلطان محمود گدون چی د پهنو له آزادی غوښتو نکو او قومی مشرانو غخه وو، او دهند مغولی حکومت دناروا سلطی سخت مخالف و، د خلافت پر سندن هم کبینهوست او د هغه نومیالی د آزادی ساتلو نغری ئی تود وسا ته. دده په شاگردانو کی دوه وروڼه آخون چالاک او آخون سباک په پهنو کی

دیر شهرت لری چی پر خپل خپل محای به و لیکل سی . د ده یوه بل پیر و شیخ عبدالرحیم دسیان علمي زوی په دری ژبه دآخون پنجو مناقب و لیکل چی تر هغه وروسته په (۱۱۹۸ هـ) کال د اکبر پوری یو شاعر چه «خاکی» ئی تخلص کاوه هغه مناقب د «مناقب خاکی» په نامه نظم کړه ، چی بیا همغه دری نظم دا کبر پوری د کندی شیخان اوسیدو نکي میان پادشاه په پښتو نظم و اړاوه ، همدا راز شیخ عبدالغفور عباسی پښوری هم دآخون مناقب لیکلی دی پخپله آخون پنجو . په درو ژبو پښتو ، دری او هندي خبری اولیک کاوه ، او په پښتو او دری ئی شعر هم وایه ، چه د حنفی فقه مشهور کتاب کنزالدقائق ئی په پښتو منظوم کړی و . آخون پنجو په (۱۰۴۰ هـ) کال دروژی دمیاشتی په ۲۷ یا درجب په ۱۳ ددوشنبی په ورځ وفات سوی او په اکبر پوره کی شیخ دی چی عوام ورته ښه عقیده لری .

ماخذونه:

- ۱- روحانی ترون - له ۴۶۲ مخه تر ۵۰۷ مخ پوری چی دآخون پنجو او دده دکورنی حالات ئی مفصل راوی دی .
- ۲- تحفة الاولیا - ۳۳- مخ .
- ۳- تذکرة الابرار - ۱۸۵ ، ۱۸۸ مخونه .
- ۴- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ۱۲۴ ، ۱۷۲ ، ۲۷۲ مخونه .
- ۵- دکابل مجله - د ۱۳۴۱ هـ ش کال دوری - یاشت - ۵۱۰ - گڼه ۳ مخ دپوهانو حبیبی لیکنه .
- ۶- خزینة الصفا - لومړی توک .

۹- آخون چالاکی:

دآخون پنجو مخلص ملگری او مجاهد پښتون عالم او په خټه خټک ویدی او

دده ورور آخون سباکک دافغانستان له شمالي برخو څخه داسلام دتبليغ دپاره د پښتونستان سيموته تللي او دچغزويو په غرو او اباسين ، کابل گرام، هزاره او بنير کي ئي د جها دهنگامه توده وساته . په دې جها د کي جميل بيگ خان ختکک، عمرخان د شيوي مشر او باکو خان د پنجتار مشر او او دهوتي سردان شا ډنډ بابا او غرغښتي يار خان هم د آخون چالاکک سره ملگري وو، او دچيلاس او نندهار او آلائي اوپکلي په غرونو کي خلکک اسلام ته رابلل او دهغه بخايو دقبيلو مشرته ئي چه «دوما» نوميد او سلمان سوي نه ، په ساتي ورکړه، چي په دې هڅو کي شيخ رحيمکار مشهور په کا کا صاحب چي دختکو کا کا خيلو د کورني لومړي نيکه دې هم د آخون چالاکک ملا تر کاوه ، او دده يو بل مشهور پير وسلامست زمند د پښتو ژبي شاعر وو. چي يو کتاب ئي «سلوک الغزاة» په نامه په پښتو ليکلي او په هغه کي ئي دخپل پير ستاينه کړې ده او په خپلو اشعارو کي ئي خلکک جهاد ته تشويق کړي دي.

آخون چالاکک په (۱۰۷۷ هـ) کال د عالمگير په وختو کي «باکو خان» په ملگري او د يوسفز او ختکو دشرانو په مرسته دهند د مستجاوزو مغلو سره دهغه کال دکوچني اختربه سياشت خور اسخته جگړه وکړه او د پنځو زرو پښتنو سره ئي دچهاچل پکلهي پرکلا حملو وکړه او هغه ئي ونيوله تر هغه وروسته د پښتنو ليککړو مغلو يفت پښخوس زروته ورسيد، او د اورنگک زيب دقواو سره ئي سخت جنگونه وکړه چه له دواړو خواؤ څخه خور ادير جگړن ووژل سول، او د پښتنو له سرو څخه په پيښور او کابل کي کله منارونه جوړ سول ، حتی يو وار خود اورنگک زيب يو خونخوار مسور آخر خان په يوه جنگ کي د پښتنو وژليو سو يو جگړنو دوه زره سرونه دهند دربار ته واستول او اورنگک زيب هم په ډير تساوت اسر وکي چي له هغو سرو څخه دهند په مرکز

کې کله منار جوړ کړې، خوداور ننگزيب د حکومت دى شديدو حربې عملياتو دپټ نومجا هدينوروحيات مات نه کړای سوه او ددوى د آزا دى ساتلو جذبه ئې لاپسي ټينگه کړه.

ملاست زمند پخپل کتاب «سلوک الغزاة» کې د آخون چالاک داسې ستاينه کوي:

دا زموږ آخون هميش بهادر ددين دى

چې له مخه ئې تياره تهنټى رنایخې

بل مخای دآخون چالاک غزاگانى داسې ستايى.

ست شاگرد د آخون جيوغازى خالاک دى

چې هميش پر کفر غر سبا بيگنا کسا

ده خو کتابونه هم تاليف کړى دى چې مشهوره ئې دادي:

۱- فتاواى غريبه - ۲- بحر الانساب (د پښتنو، ترکانو او سیدانو او دطریق

دشېخانو د انساب په باب کې) - ۳- غزويه (ددوى دغزاگانو په باب کې) - ۴- د آخون

بنجو سناقب دا خلور سره کتابونه په دري ژبه ليکلى شوى دى.

آخون چالاک په (۱۰۶۷ هـ) کال وفات سوى، او قبرئى داباسين دچغرز د سيمى

په «کابل گرام» نوسى کلى کې دى.

آخون درويزه هم دده يادونه کړې ده وائى چې دشاجهان مغولى له لاسه وژل

سوى دى

ماخذونه:

۱- پښتونستان - دبينوا تاليف - ۳۸۸ مخ.

۲- تاريخ افغانستان در عصر گورگاني هند - ۱۲۳، ۱۷۱، ۲۹۸، مخونه.

۳- روحانى تړون - ۵۰۳ مخ.

۴- پښتانه شعرا - ۷۷۱-۷۷۲ او ۸ مخ.

- ۵- عالمگیر نامه - ۱۰۳۹۲ مخ .
۶- منتخب اللباب - ۲۳۳۲ مخ .
۷- سلوک الغزاة - قلمی نسخه - د کابل د پښتو ټولني په کتابخانه کي .
۸- افغانستان (د آريانا دايرة المعارف پښتو خپرونه) ۱۹۸ مخ .

۱۰- آخون درويزه :-

نوم ئې عبدالله، لقب ئې آخون درويزه، معروف په الله داد، په خټه د پلار لسه خوا تاجک (۱) يا ترک (۲) اود سور له خوا پښتون، شهورد يني اوروحا ني عالم و، اود پښتو ژبې د ادب په تاريخ کې دنيم عرو ضي نثر له مؤسسينو څخه گانه سوی دی او په پښتو کې د يرشهرت لري خو څنگه چې نيم عرو ضي نثر تر ده د مخه پير روښان منځ ته رايستلی نو ځکه آخون درويزه بايد د هغه سبک پيرو و بساله سي نه مؤسس .

د پلار نوم ئې «گدائي» د نيکه نوم ئې «سعدی» د ورنیکه نوم ئې «! حمد» د غور نيکه نوم ئې «سته» (معروف په درغان) و، چې هغه يباد «جيون» زوی او د «جنتی» نمسی و، دی دخپل دی نيکه په باب ليکي چې: «انسا باوا ز قدسا بر انند که بمردم ترک باز مېگردد» (۳) .

-
- (۱) روحاني ترون - د عبدالحليم اثر ليکنه - ۵۱۵ مخ .
(۲) تذکرة الابراز والاشرا ر - ۱۰۵ .
(۳) د تذکرة الابراز په ۱۱۹ مخ کې ليکي چې اوس ز ما سن اتيا ته رسيدلی، څنگه چه ده هغه تذکره په ۱۰۲۱ هـ ق ليکنې ده نو په دې حساب د ده د زيريدو کال . ۹۴۰ هـ)
اتکلبدای سي. ((مؤلف))

دده تېر نیکه «جیون» په لغمان کې اوسېده، زوی ئې «مته» له ننګرهاره سوښدوري ته ولاړ، د هغه زوی «سعدی» بیا په (۱۲۸۸ هـ) کال چې دیوسغزو او نورو قبیلو خلک له کابل ډنګرهار په لاره پېښور ته تلل، دی هم ورسره ولاړ، او هلته په «شیخ سعدی» مشهور شو، او هغه وخت چه د پښتو مشهور مقنن شیخ ملی دغنی سیمې ښځې پر قبیلو وېشلې نو شیخ سعدی ته ئې د سنډیزی قبیلې سره ښځه ورکړه، چې د ژوند تر پایه پورې هلته اوسېده. او دا خون درویزه پلار «ګدائی» هم هلته زیږیدلی دی درویزه چې بیاله هغه لمخایه د بنیر خواته ولاړ، او هلته د چغزوی قبیلې په علاقه کې اوسید خو دا چې آخون د پېښور د سنډیزو په کلی کې او یاد بونیر د چغزو په سیمه کې زیږیدلی دی پوره څرګنده نه ده مګر د زیږیدو نیټه ئې دده دیوي لیکنې په اساس په (۹۳۰ هـ) کال اټکلیدای سی.

د آخون درویزه مورد ننګرهار د پاپین د ملک نازو خان لور وه چې «بی بی کراره» او یوه زاهده او عابده مېرمن وه.

د آخون درویزه پلار دخپل ژوند په پای کې دافغانستان په کندوز کې اوسید او هم هلته سردی اوسور ئې هم تر هغه وخته چه آخون درویزه په یوسغزو کې واده وکړ او اولاد ئې پیدا سو، په کندوز کې اوسیدله او ژوندی وه، لکه چې پخپله لیکي:

((قواعد وقوانین افغانان برین جمله جاریست که چون یکی از علماً و صلحاً که از قوم و قبائل ایشان نباشد دریا بند کلانتر ایشان خواهر و یا دختر خود در نکاح ایشان آورند بلامهر سمجمل تا شاید که آن شخص در دیا رایشان ماند و ایشان از مستفید گردند. بنا برین ملک دولت ملی زی از قبيله بارکشاہ زی خواهر خود

بی بی مریم را در سلک نکاح من در آورده، هر چند سن از این قبیله استبعاد می نمودم که زن گرفتن علایق ناموافق است بر ارباب مشغول راه، اما دل مسلمانانی را بد کردن ورنه جانیدن سروت ندیدم بضرورت متاهل شدم این هنگام دانستم که در سخن حضرت پیر دستگیر اشارت بدین حدود بود که هر اسکونت در کوهستان فرسود بود. چون فرزندان دختر ینه و نرینه بوجود آمدند با ری اتفاق آن افتاد که جد و جهد نموده خود را بخدست شریف والدین خود برسانم، اهل و عیال گذاشته مجرداً روان شدم بقندوس (کندوز) رسدم پدر بزرگوار از دارالفنا بدارالبقا رحلت نمود اما خدمت و والدۀ عقیقه را در یافتن بعد از مدت کیفیت عمر گذشته خبر پرسید گفتش در دیار یوسفزائی متاهل شدم حضرت والدۀ از آنجا که طریقه شفقت مردم بادیانت است در حال تجهیز جهاز طریقی من ساخته و روان کرد گفت :

این فرزند ! اگر توفیق رسد اهل و عیال را همراه بیاور والا من حق خود را بشما بخشیده ام همانجا باش تاحق ایشان در گردن من و تو نماند بعده بحکم مادر شفقه در حدود یوسفزائی ماندم (۱) : پخپله آخون درویزه دخیل نامۀ سره کله «نگر هاری» او کله «پاپینی» لیککی خوخنکچه چی دده ز یاته استوکنه په پیبینو رکی وه او همهلته سر دی نورستنیومه وُر خانو لکه مفتی غلام سرور لاهوری پخپل کتاب «خزینة الاصفیا» اورحمان علی لاهوری پخپله تذکره «تذکرۀ علما هندی کی د د نوم» آخون درویزه پشاور لیکلی دی (۲) .

(۱) - تذکرۀ الابرار - ۳۱ مخ

(۲) - خزینة الاصفی - ۱۱۱، ۱۱۲ مخ - او تذکره علما هند - ۵۹ مخ .

آخون درويزه ابتدا ئې زده كړه له ملا سنجر پاپهني څخه كړې ده خو فور متد اوله علوم ئې په مرتب ډول له ملا سيد نصر احمد بخاري اوله ملا محمد زنگي څخه لوستي ووغه موده ئې د سولانا جمال الدين هندوستانی شاگردى هم كړې وه او په طريقت كې ئې د سيد علي ترمذي (اوس مشهوره په پير بابا) لاس نيولى و چې بيا وروسته دهغه ماذون خليفه سو او په دې ترتيب هم د ظاهري متد او د پني علومو عا لم سوا وهم په باطني علومو كې د ماذوني درجې ته ورسيد او قرآن مجيد ئې په يو كال كې په ياد كړى.

د آخون درويزه مشهور كتاب مخزن الاسلام په پښتو كې د ير شهرت لرې او هغه وخت چې لا چاپ سوې نه وو دهغه كتاب د يري نسخې دده د پيروانو له خوا په قلم ليكلې سوي او په خلكو كې خپرې شوي وې چې له دې لارې ئې د آخون درويزه د ديني، تصوفي او اعظمي شهرت سره زياته مرسته كړې ده او س په پښتو كې د آخون درويزه نوم د ير معر و فدى او زيات عوام پښتانه ورتنه د يره عقیده لري خو ځينې منور پښتانه او د پښتنو ځينې نوي محققين د ده وچ تعصب ته گوته نيسي په تيره بيا د پښتنو د سجا هد عالم پيررو بڼان په مقابل كې دده تر ضرورت زيات تعصب او مخالفت غندي ، او حتى ځينې د پښتنو تاريخ ليكونكي د پيررو بڼان سره داخون درويزه تراندازې زيات مخالفت چې د الحاد او كفر دروازي ته رسيدلى دهغه وخت دهند د مغولي حكومت په تحريك بولئ (۱) داځكه چې داخون درويزه پير «سيد علي ترمذي» په هغه حكومت كې د ير زيات

(۱) تاريخ افغانستان در عصر گورگانی هند داستاد حبيبي تأليف - ۲۳۱ مخ

اعتبار، نفوذ و عزت درلوده، اوبالعکس پير روښان دهند دسغولي حکومت چي د پښتو پرخاوره ئې تجاوز کاوه سخت دښمن و، اودژوندزياته برخه ئې دهغه حکومت سره په مبارزو اوجگړو کې تيره سوي وه، چي دهغه مجا هدي بهد دهغه ترنا مه لاندي راوړه شي .

دا چي آخون درويزه دیده او دانسته د مغولو طرفداري اود پير روښان مخالفت ته ملاتړلې وه اویا په غیر شعوري توگه دالوبی په کید لې په څرگنده توگه ثابت نه ده خو پخپله دده له لیکنی څخه څرگندیږي چه ده اوده پلار هم دهند د مغولو په دربار کې عزت درلود، لکه چه پخپله د همایون په ستاینه کې لیکي :

« القصه همیشه درین اندوه مستغرق بودم، نه از لذات دنیاوی فرحت می یافتم نه بر لطایف و ظایف یکدلی ظفر می یافتم تازمائی که سلطان سلاطین زمان، فخر الدوران لایزال مغفوراً بفران الله، سلطان ارجمند همایون بادشاه توجه بعدود دهند نموده و بیمن فضیلت رب العلمین فتح هند روزی شد در آن ایام پدرشریف، فقیر وائیز باتبرک خود همراه برده گاه گاهی لباسهای ملوکانه می پوشانده و بدری خانه سلطان حاضر می ساختند (۱) » .

همدار از ځینی حساس پښتانه سبورین د آخون درويزه ځینی ناوړه نسبتونه چي افغانانو اوبښتوتو ته ئې کړي دي دیوه روحاني عالم اوسپلخ له شانه سره ورنه بولې مثلاً یوځای داسې حکم کوي او لیکي :

« مردم افغانان را الی یومنا هذا استقامت بر ایفا عهد نادرا لوجود است (۲) » :

(۱) تذکرة الابرار والاشرار - ۱۲ مخ .

(۲) تذکرة الابرار والاشرار - ۸۳ مخ .

حال داچه دافغانيت او پښتوالی له مهمو ارکانو څخه یو هم پر خپل عهد وفاقول دي. یا دا چې ليکې: «اکثر افغانان بل بتمه هم صحبت در استماع دارند، خواه سموعات خیر باشد خواه شر از جهت تغلب جهل و حماقت برایشان اما ادای سموعات خیر را کم بجای آرند بل اکثر افغانین این زمانه از استماع خیر گریزان اند و استماع شر را جویان (۱)».

حتی یو لمخای نې دافغانانو په باب یو ساختمگی حدیث جوړ کړی دی چی دده غوندي دیوسری سره هیڅ نه جوړ پیری او نه پنا پیری دی داسې ليکې: «روزی برزیان در افشان آن سرور کائینات رفت که افغانان را فردای قیامت یکسره در دوزخ خواهند انداخت، چون این حدیث رسول علیه السلام بمسامع افغانان رسانیدند همگی غصه و اندوه نموده روی باطراف عالم نهادند، خواستند تا جماعتی خود را برایشان سازند بی آنکه عداوت پیغمبر (ع) ورزند تا که خبر تفرقه جماعه ایشان بحضرت خیر البشر رسانید حضرت ایشان همگی را خوانده سبب تفریق و تنفر پرسید، و کیفیت احوال باز نمودند که ما از بهر دین بشمشیر می زنیم نه از بهر دنیا چون کار چنین است ما را چه حاجت بشمشیر زدن- آنگاه حضرت خیر البشر فرموده شمارا نه گفته باشم بل اولاد شما بعد از شما جهال محض خواهند گشت زیرا که بادشاهی را کم قبول خواهند کرد (۱)»

دتاسف لمخای دی چی آخون درويزه بی له کم شرعی او تاریخی سنده داسی خبری حضرت محمد (ص) ته نسبتوی که داسی خبری یوه ناپوه او جاهل لیکلی وای سو په دغه له ناپوهی او جهالته بللی، خو یوه داسی سری ته چی ددینی علومو د وعظ

اوتبلیخ اد عاهم ولری اوداسی بی سنده خبری پخپل پیغمبر پوری وتیری با یدغه
وو یل سی؟!

په هر ترتیب آخون درو یزه دخپل وخت مشهور آخون وه چی په (۱۰۳۸ هـ) کال
دپو سلونه (۱۰۹) کالو په عمر په پیښور کی وقات سوی، او د پیښور د ښار په لویه
هدیره کی د «هزارخانی» نومی کلی ته نژدی د گنج تر دروازی د باندی جنوب
شرق خواته ښخ دی.

د آخون درو یزه د نظم نمونه: آخون درو یزه په نظم هم خبری لری چی یوه نمونه
ئی داده .

دا ښه واوړه زما وروړه فضیلت د صبر کوره

صبر ښه دی په هر کار کی

ولی زیات په دی روزگا رکی

چی ماتم وچاته پیښ شی

ور پیدا د خاطر بر ښ شی

که ئی زوی وی گه ئی لور وی

یا ئی وروړیائی تر بور وی

یا ئی پلار وی یا ئی مور وی

یا ئی بل سمن څو ک نور وی

چی سفر و کاندی جانه!

لار شی دی له دی جها نه

ر ضامن د خدای په کړه شی

که ژړا کړی په د اڅه شی؟

خدای له دی بنده ای و روره

رضامن وی پیر هر گوره .

(داسیر احمد شاه رضوانی «بهارستان»)

دده د نثر نمونه: داخو جملی دا خون درویزه د نثر د نمونې په توگه وړاندې کیری

۱ «درویزه چی عقائد په پښتو وی شفقت ئی و، پر لوی، هلاک، پر آزا د، پر

بنده، اوهم په واره پښتونخوا، او هر چه دوی به دا کتاب په زړه کی لهای کا.»

۲ «خدای په هره ژبه بوله، عربی وی، که پا رسی وی، که هند ی وی، که

افغانی، په هغه ژبه ئی بوله چه دی زړه وی۔ دا اقوال دامامانو، اوس اکثر عالم

دا وایې چې قرآن په عربی دی، په ناحق فرض واجب پښتو کوینه، دوی په دا

وینا لغزیرې، نه پوهیرې، دغه خوې دجا هلا نو.»

د آخون درویزه آثار :-

آخون درویزه په پښتو او دري تالیفات لري چه فرانسوی سس مشرق دارمستر

دده د تالیفاتو شمیر پنځوس لیکلی دی خو شهوره ئی دادی:

۱- مخزن الاسلام-

چی په «مخزن درویزه» او «مخزن پښتو» یا «مخزن آخون» هم شهرت لري

دا کتاب په نیم عر و ضې پښتو لیکلی سوی او خو لخی چاپ سوی دی. ددی

کتاب په لیکلو کې آخون درویزه د فقه دمشهور کتاب «خلاصه کیدانی» او

د عقایدو د ابتدا ئی کتاب «فقه اکبر» او «قصیده امالی» او «قصیده برده» څخه

استفاده کړي ده، او ددی کتابو سهم مطالب ئی په پښتو اړولې دي. د دي

کتاب یوه برخه د درویزه زوی کریمداد او څه هم د درویزه نمسی ملا عبدالسلام

بشپړه کړی ده. آخون درویزه دخپل دي کتاب په ستاینه کې ایکی:

« ښايسته سخن منی و کيشن پر په در گوهر و خوشحال ختيک بيا د هغه په

باب کښې داسی وایي :

که ژوندی شي افلاطون په سوات کي ونیسی سکون
اکوزیو ته بیان کا کتا بو نه د فنون
هدا یه کفایه دواړه په پښتو کاندې موزون
دوي به وایي چی داخه دي؟ « سخن » به دی د « آخون »
نیشکر به غوا یه څه کا په وابته ئي دی ژوندون
ددې کتاب څو قلمی نسخي دبریتش موزیم په کتا بخانہ کي هم سته
(دافغانستان دآریانا دائرة المعارف پښتو خپروني ته دي رجوع وسې).

۴ - ارشاد الطالبین :

په دري ژبه ليکل سوی او چاپ سوی دی. دا کتا بو نه څلور بابونه او یوه خاتمه لری. لوسړی باب ئي د «توحید، ایمان، اودس او نمائځه» په باب کښې دی په دوهم باب کښې ئي «توبه، د پیر کامل علامات، دعلم فضیلت او دالهی ذکر بیان» راغلی دی، اود دریم باب مطالب ئي «سیر سلوک میر من الله سیر فی الله، سیر مع الله»، دی او په څلورم باب کښې ئي «اخلاق حمیده، اخلاق ذمیمة، صبر او شکر» څیړل شوی دي، او خاتمه ئي د «قیامت دعلاماتو - دحشر او نشر دکیفیت» اونورو مختلفو مسائلو بحث کوی

۴ - ارشاد المریدین -

دا کتاب په ۱۲۸۳ ه کال د پېښور په مصطفايي مطبعه کی او بل په ۱۲۷۲ ه کال په هند کی چاپ سوی او په دري ژبه دی. دا کتاب دآخون درويزه زوی کریمداد ترتیب کړی دی اولیکي چی : « دا زما دپلار شهر م. کتاب دی چی زه ئي تصحیح کوم او ترتیبوم » دا کتاب دښاغلی « حلیم اثر » په قول د مشهور

کتاب «جام جهان نما» د مطالبو آزادانه شرح ده چه د شيخ شهاب الدين سهروردی د کتاب «عوارف» او د شيوخ کمال الدين د کتاب «الاشراق» او د مولانا جامی د کتاب «لوائح» مطالب يی د خپل پير دارشاداتو په روڼاکی ترتیب کړی دی.

۴- تذکرة الابرار والاشرار

دا کتاب يی په دري ژبه په (۱۰۲۱ هـ ق) کال ليکلی او په (۱۳۰۹ هـ ق) په هند وپر يې مطبعه کې چاپ سوی او په تبليغي کتاب دی چې دی په خپله ئی په مقدمه کې د اسی ليکلی: «اين ناسراد زمانه خادم لعلما واصلحاً المتضرع الى الله الباري شيخ درويزه ننگر هاری قدس الله سره العزيز بناير امور سابق می خواهد که تذکره تقریر نماید تا صلحاء و فضلاء عصر خویش را از اهل عناد و فرقه هوا ممتاز گرداند که اهل فضل درین ایام رد خلائق گشته اند و مقبول حق آمد، اما اهل هوا مقبول تمام عالم ورد در گاه خدا گشته اند.»

۵- دامالی قصیدی دري شرحه :

۶- داماه حسنی دري شرحه

ماخذونه -

- ۱- روحانی تپرون - له ۵۱۱ مخ څخه تر ۵۳۸ مخ پوری .
- ۲- پېشتانه شعرا - لومړی ټوک - ۱۸ مخ .
- ۳- پښتونستان - د بينوا تألیف - د کابل چاپ - ۳۸۰ مخ .
- ۴- تذکرة الابرار والاشرار - ۱۲، ۱۰، ۲۹، ۸۳، ۸۴ مخونه .
- ۵- کابل کالنی - د ۱۳۲۲ هـ کال .
- ۶- مخزن الاسلام - قلمی نسخه .
- ۷- دخوشحال کلیات - د کندهار چاپ - ۱۰۰۳ مخ .
- ۸- افغانستان (په پښتو د آريانا دائرة المعارف خپرونه) ۱۸۹ مخ .

۱۱ - آخون صاحب دده زور -

نوم ئى ملامحمد علم په خټه پيرزى على زى اودخپل وختښه عالم اوروحانى شخصيت و، دهامند دسوسى كلاهه «ده زور» نوسى كلي كى اوسيد او همهاته ښخ دى ، تراوسه ئى لنگر چلييرى او عام خلك ئى روحانيت ته عقیده لرى .

ماخذ

(زما شخصى ياداشت)

۱۲ - آخون قاسم -

ابو قاسم عبداللہ زوى دپښتورز بى لېکو نكى داخون در ويزه خپل اودشينو اورو دپاڼ خيلو طوافى ته منسوب و، په (۱۵۶۰ م - ۱۹۶۷ هـ ق) كال ئى د « فو ائدالشرعيه په ناسه په پښتو يو كتاب داخون در ويزه هرسبك وليكه، چى ستر راور تى انگر يزي سستشرق دهغه كتاب يوه برخه په خپله مجموعه « گلشن روه كى په » (۱۸۶۰ م) كال چاپ كړى ده او ايكي چى دى په اشغرف او يو سفزو كى اوسيد . په دې كتاب كى اخلاقي او شرعى سستلى دفته او اخلاقوله معتبر وكتاو غنچه په پښتورا اړول شوى دى . دا كتاب په جلا داول هم په (۱۹۳۸ م) كال په لاهور كى چاپ سوى دى اوله ديباچى غنچه ئى څرگند بوى چى آخون قاسم نه يوازي داخون در ويزه خپل ، بلكه پير و ئى هم و، د دى كتاب يوه قلمي نسخه دبر يتش سوزيم دكتا بيخانى په (۳۳۸۹ لمبر) كى قيده اودوه سوه پاڼى لرى .

ماخذونه

- ۱ - گلشن روه - ۵۷ مخ .
- ۲ - تاريخ افغانستان در عصر گور گاني هند - ۲۸۲ مخ .
- ۳ - پښتونستان - ۳۸۱ مخ .
- ۴ - دتلوع افغان ور مجپانه - ۱۳ كال ۱۳ كتنه ۴ مخ .

- ۵ - رو حانی ترون - ۵۳۷ مخ .
۶ - د عرفان مجله - د ۱۳۳۷ کال د عقرب د میاشتې ۸ کڼه - ۲۳ مخ
۷ - پښتانه شعراء - لومړې ټوک - ۱۹ مخ .
۸ - افغانستان : (په پښتو - د آریانا دائره المعارف خپر و نه) ۱۹۱ او ۲۵۹ مخونه .

۱۳ - آخون کاموی -

د پښتو ژبې شاعر، اود (۱۳۰۰ هـ ق) کال په شاوخوا کې د ننگرهار د کامی په « دوه تهار کښې » اوسید شعرونه ئې پر سلی او زانو ویل .
ماخذ -

(د ننگرهار شاعران - قلمی تذکره - ۶۵ مخ .

۱۴ - آخون گدا -

د پښتو ژبې شاعر او د شاه حسین هوتک معاصرو اصلی نوم ئې نور محمد دی خو په آخون گدا مشهور و، او په اشعارو کې ئې هم خپل تخلص « گدا » راوړی دی په طریقت کې د نقشبندی په سلسله کې « د بیان گل شیخ سعادت » سرپرست و، په خپله دی وایي :

گدا شکر د خدای محکمه ډیر ډیر کاندی

چی سرید د بیان نکل شیخ سعادت دی

څنگه چی ده پخپلو اشعارو کې د پښتو د یوه جنگ یادونه کړې ده، او په دی یادونه کې ئې د پښتو د یوه مشر « قایم خان » د سر پنی نیته شوی ده له هغې څخه څرگند یوړی چی « آخون گدا » تر (۱۱۶۲ هـ ق) کال پوزی ژوندی و، ده یو کتاب د ((نافع المسلمین)) په نامه په پښتو مشونې نظم کړې دی چی وروسته ئې په « آخون گدا » شهرت

وسوند. په دې کتاب کې ئې زياتره ديني، تصوفي او دعقايدو مسائل راوړي او د قرآن تفسير او احاديث په ساده او روانه پښتو ژبه بيانوي. دا کتاب د بر يتمش سوز يم د کتابخانې په فهرست کې « تر ۳۳۶- لمبرلاندی قيد دي - ۱۷۴۰ پاڼې - او په هر سڅ کې شل کرښې لري .

کتاب په دې بڼه شروع کېږي :

په نامه د هغه خدايي سي دا کتاب دی چې يو نوم ئې په نوسونو کې وهاب دی
ښه ثنائی سدا م واييمه په ژبه چې سي بيا سوند ښه توفيق له خپله ربه
د افغانستان د اطلاعاتو او کلتور وزارت په عاسه کتاب خاذه کې هم يوه نسخه
مو جوده ده چې ۱۴۳۰ پاڼې لري او تقريباً د هر باب په آخر کې ئې خپل نوم « نور محمد »
راوړي لکه چې وائی :

« نور محمد » گدا « بيان په پښتو وکړ » ددی کتاب دالف له دوو پاڼو څرگنديږي
چې « گدا » خپل کتاب د شاه حسين هوتک د سير ويس خان د زوی دپا چهي په
په دوره کې ليکلی دی لکه چې وائی :
« چه دا کتاب تأليف شه . . .

په دا اوس وخت پاچاهي د شاحسين وه دلداره . . .
چې دده ورور شاه محمود و ، چې پاد شاه د اصفهان و ، ښه تاجداره .
نور محمد په زمان د شاحسين کتاب جوړ کړ .
شريعت بيانوی د ساده افغان دپاره -

دا کتاب چې سي پښتو کړ ، دی نافع د افغانان
دی نور محمد په گناه پرورحمت ته اميدواره . .

په دې کتاب کې ځای په ځای يو ټيم غزل هم لري چې د رحمن بابا د مکتب پير و دی

اودلته ئى يو غزل دنمونی په توگه را و رو :

د دایرو در خسار په او ریم سوی	لکه توری زلفی تور یم تور یم سوی
د قاصح په نصیحت می سوی زیاتیری	په هوکل سره تازه یم سکور یم سوی
بیامی شه د بیلتا نه په لمبه میخی	ستاد غم په لمبه پروت نسکور یم سوی
ستادیدن لکه باران را باندی بند سو	په صورت سوم وچ گیاه مسور یم سوی
زه «گدا» کله په سو باندی راضی یم	شمع سخ دی پروانه په او ریم سوی

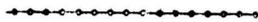
دا بیتو نه هم دده دی :

چی په زړه کی دی د بشکلو سینه وینه

گهای و دی دغه او بی وینه وینه

چی عاشق د معشوقی په غم غمجن شی

معشوقه ئی هم په غم شه جنه وینه

ما وی ستاد در گداهم هیرسی نه کری

شاه وی کله هر گدادی ز ما یاد

د سحر چو گه خورد شیو په کومی

چی تا ناری کری دلبر می در و می

دیوسی دلبر می، بل رانه زره و پی

ز ره می په دا ورنی، چی د لبر نوی

ماخذونه :

- ۱ - پښتانه شعراء - ۱۳۵۱ ر.مخ .
- ۲ - پښتونستان - ۳۸۱ » .
- ۳ - دعرغان مجله - د ۱۳۴۷ کال - ۸ گڼه - ۲۳ مخ .
- ۴ - افغانستان (دآر پانا د دائرة المعارف پښتو خپرونه) ۲۰۸ مخ او ۲۵ مخ

۱۵ - آخون ميا داد ۵۱ :-

د پښتو شاعرو، د ژوندون نور حالات ئي لاس ته راغله يوازې سیرز احنان کندهاری شاعر دده داسې یادونه کوي :

بل آخون ميا دادد عشق په ميوست و ښه شیرين الفاظ ويلي دی واصل

ماخذونه-

- ۱- د سیرز احنان دیوان - د کابل چاپ - ۶۳ - مخ .
- ۲- افغانستان (د آريانا دائره المعارف پښتو خپرونه) ۱۹۸ مخ .

۱۶- آدم بنوری-

د شوانیو پښتو یوناستور و حانی مشر و اوڅنگه چې د سر هند په ((بنور)) نومی کلی کی اوسیدلکه نو ((بنوري)) یادیری او د پښتنو په سیمو کې دده او ولاده شهرت لری، ده پخپله د مغولی شاه جهان (۱۰۳۷ هـ جلوس) په وختو کی ژوند کاوه او د عبد العليم اثر افغانی دلیکنی په اساس په (۱۰۳۰ هـ) کال د سید طا هر بندگی د فاتحی دپاره لاهور ته راغلی و، او بیا څه د پاسه د یولک سرید انوسره چی زیات شمیر پښتانه و، بیرته هند ته ولاړ، او چی د هلی ته ورغی نو دشا جهان د دربار څخه یې امیران او وزیران وار خطابول او شا جهان ئی مجبوره کی چی د هته ووا یی چی د هلی پریردی نو هغه و چی په (۱۰۵۰ هـ) کال سچبور سو، له د هلی څخه لاهور ته ولاړی، او څنگه چی هلته هم دده اوسیدو د شاه جهان زړه نا آرامه کړی و، نو دده ته ئی بیا احوال ولیږه چی ښه به د اوی چی حج ته ولاړی، هغه و چی د (۱۰۵۰ هـ) کال په پای کی د حج خواته وخو مخید او په (۱۰۵۲ هـ) کال بیت الله ته ورسید او هلته ئی د (صفاء) غره ته نژدی لځای و نیو. په (۱۰۵۳ هـ) کی چی ئی دوهم حج و کی نومد ینی ته ولاړ او هلته په همغه کال وفات شو. ده په نقشبنديه طریقه کې لومړی دخواجه خضر قاران لاس نیولی و چی هغه سر سو نویی دی د حضرت مجدد الف ثانی سره بیعت و کی او په (۱۰۳۵ هـ) چی مجد الف ثانی وفات سو

نود شيخ احمد سر هندی اوسید پاهر بندگی سره نئی بهیت نوی کی .
پخپله آدم بنوری هم ډیر خایفه گان اوسیدان درلودل چی یوله هغو څخه دآخون
درویزه نمسی سیانور محمد واوهم دده له سلسلې څخه لوی روحانی کسان پیدا شوی
چی یوئی دشکنتوسیا عمر صاحب دی. آدم بنوری یو کتاب هم د « نکات الاسرار »
په نامه په تصوف کې تصنیف کړی دی .

ماخذونه:

- ۱- روحانی تړون - ۳۰۶ - ۶۲۳ - سخونه .
- ۲- هدیه العارفين - ۱۱ مخ

۱۷- آدم خان یوسفزی-

دحسن خان زوی په خټه یوسفزی سیمه خیل واو د (۹۵۰ هـ) کال په شاوخوا کی
دسوات په بریکوټ کی اوسید، او دخپل وخت مشهور خانزاده و (۱)
آدم خان دهغې قصې پهلوان (هیرو) هم دی چی په پښتنو کی د (آدم خان اودرخانی)
دنکل په نامه ډیر شهرت لري .

دده ژوند دجلال الدین اکبر گورگانی (۹۶۳ - ۱۰۱۳ هـ) په وختو کې و، څکه چه
دآدم او درخانی په قصه کی څو لحایه داکبر پاچا نوم یاد سوی دی او هم د هغه
وخت دهند د مغولی حکومت صوبدار محسن خان چی څه موده ئی په کابل کې
حکومت کاوه یادوی .

آدم خان دطاوس خان پرلور ((درخو)) یا ((درخانی)) مین و، خود آدم خان رقیب چی
((میرمسی)) نومیدغو بنته چی آدم خان اودرخانی سره جلا کړی آدم خان دخپل عشق
پدلاړه کی جنگونه کوی څوچی په همدی لار کې قر بانیری او په نا کاسی سری

دده تر مړینی وروسته درخانی هم دده په ویر کې له دنیا څخه سترگی پټوی سړي او دواړه یوځای سره پنځیږي ددوی دسینې قصه اوږده ده، او څو څو ځلې په پښتو نثرو او نظم لیکلې سوي او چاپ سوي ده. مستورا ورتسې ددی نکل د یری ناری (پرملي وزن اشعار) لیکلې او ایلفستین (انگریزي مورخ) په خپل کتاب *The Account of Kabul* کې ددی نکل شهرت بیانوی، همداراز دکندهار معاصر لیکوال بناغلی محمد گل نوری دا قصه بشپړه پخپل کتاب «ملی هینداره» کې دعوا سو په لهجه په نثر لیکلې او په کابل کې چاپ سوي ده، په پیښور کې هم دا قصه په نظم لیکلې سوي او چاپ سوي ده، عبدالقادر خټک د خوشحال زوي دا قصه لیکلې او برهان خان اوسعود د پښتو شاعرانو په نظم کې ده.

اوس به د آدم خان د قصې څوناري چې پر ساي وزن ویلي سوي اوځای پرځای په هغه قصه کې چې په عواسو کې شهرت لري او د پښتنو په حجرو او مجلسو کې د قصې پروخت په لور آواز بوللی کیږي د نمونې په ډول راوړو:

په پوهناره کې آدم خان درخانی ته خپله مینه داسې څرگندوي:

درخانی میرمن ملو کې!

چې پردرست جهان دي ځې دحسن کو کې

آدم ستا کتونځور کې

که ورگوزي کېږي، د دواړو زلفو څو کې

۴

راغله پښکلی راروانه

دلونگو بوي ئې درويې له کړ بوانه

په میدان کې به لاس را که
درخانی دطاؤس لورده پهلوانه

کلی کلی درخو کلی!

په وجود دطاؤس خان دین بلبلی

مه دي ماتسه پروندونه

زما بلبلی! مه دی و چی سه خنکلی.

وایی چه آدم خان د موسی پی سره هم زیاته سینه درلودله، او پهنه تی رباب یی شه پغاوه،
مخکه نو اوس په پهنه تی کې دامشهوره ده چی که خوک د آدم خان دقبر د سردونی یو
ډوکی پرې، او درباب زخمه ئی کړې، نو دیر ژر رباب زده کوي.

د پهنه تی پو شاعر «مسعود» چی داقصه ئی په نظم کړې ده د آدم خان پرمینه

داسې ویر کوی :

سل ارمان چی آدم خان ولاړله جهانه له فراق ئی پهنه تی خوا شوله کیر یا نه
مخکی خاوری په سر ولوستې له سوخته دا سپیره لوخړه ولاړه تر آسمانه
باد تراوسه لاساره آهونه کاري مضطرب په جهان گری سرگردانه

د آدم په زړه درخووه پسې و سره

ما شهید له خپلې سینی کړه سبجانه

د آدم خان دسرینې نیټه معلومه نه سوه .

ماخذونه :

۱- پهنه تی شعراء- ۱۰۸ څخه تر ۱۱۱ مخه پوری.

۲- حیات افغانی - ۲۱۱ مخ

۳- پهنه تیستان - ۳۸۳ مخ

۴- د طلوع افغان ور مجله - د ۱۳۱۳ ه کال - ۳۰ ګڼه

۹۸- آدم غز نوي -

دحضرت حکيم سنا ئي غز نوي دافغانستان دمخرو صوفي او شاهي پلار - اودخپل
وخت له بزرگانو څخه و - پخپله سنا ئي وائي :

پدري دارم از نژاد کرام از بزرگي که هست «آدم» نام
هنه وخت چي حکيم سنا ئي په «کارنامه بلخ» کي خپل پلار يا دوي
نوټه الملك ته (۱) دهغه په بلب داسي وائي «زما پلار اهل قرآن دي اوقا ته
تردي بله به وسيله نسته چي اهل قرآن ستا د پيراو چاکروي لکه چه ويلي ئي دي
نيست زين به وسيتي بر تو اهل قرآن د پيراو چاکرتو
له پورته بيته څخه غرگند پيري چي سر بيره پر هغه چي آدم دخپل وخت
له شرفا و څخه و، دهغه عصر له پوهانو څخه هم با نه کيده چي دثقة الملك
غوندي وزير ددار الانشاء کار ورسپارل سوي و.

په يوه بله قصيده کي چه خپل مدوح ستايي نو دخپل پلار شاعري داسي يادوي:

خاصه از چود تو دار د پد رم طوقی از منت اند رگردن

همه مهر تو نگار د پروان همه مدح تو سرايد به سخن

له «کارنامه بلخ» څخه غرگند پيري چي آدم دسلطان مسعود دابراهيم د زوي
تروخته پوري ژوندي و خوځنگه چه ئي په سپين پير توب کي په پرېشا ئي
او تنگدستي ژوند کاوه نو سنا ئي په دي باب کي ثقة الملك ته داسي شکايت کوي

(۱) دثقة الملك نوم طاهر او دپلار نوم ئي علي ، او دابراهيم د زوي سلطان مسعود

وزير و. دسلطان محمود غزنوي دمشهور دپيرا بو نصر مشکان وراره و. دهغه وخت
شاعرانو لکه سختاري او روني - او مسعود سعلمان دثقة الملك ستاينه کړي
ده. او ثقة الملك يا مسعود سعد له بنده خلاص کړي دي (حکيم سنا ئي - داستاد
خليلي ليکنه - ۹ مخ)

ر طبع کام نبش کرده ز عمر ریش چون قلب خویش کرده ز عمر
 از برای چو تو نکو خوئی بد نباشد چنود عا گوئی
 گنج کس از سخا دژم نشود چون خزینه خدای کم نشود
 (کارنامه بلخ)

ماخذونه:-

۱- حکیم سنائی - داستا دخیلی تالیف - ۱۰۹۴۸ مخونه .

۲ - لغتنامه دهخدا - ۱۳۰۵ مخ .

۱۹- آدم کا کبر

سلک آدم کا کبر دسلطان سکندر لودی (په هندوستان کې د لودیانو د کوزنی د پاچا)
 خورا ورتیر امیرو، چی تل د پاچا په سپرلی کې تر پاچا د سغه پراس سپور، غشی او
 شخون (تیردان) په پوری تی، اود سلطان سکندر له خوادا کړې د پایتخت کو توال و.
 دسلطان ابرهیم لودی په وختو کې کله چی سلطان جلال الدین و روژدې په اگړه
 باندي بریدو کی اوسلطان ابرهیم پخپله د جنگ په ډگر کې وه د همدغه سلک آدم کا کبر
 په تدبیر سره اگړه له تالا وژغورله سوه، اوسلطان جلال الدین ته ئې حال ورکی چی: «که
 د پاچهی خیال لهره باسی، د پاچهی چتر، نغاره او نوری د پاچهی نجی پرید دی،
 اودنورو امیرانو په غیر ژوند ستای سی نوزه به دی په سلطان ابرهیم و بخشم، اود پخوا
 په شیر به د کلبی حکومت اوجا کیر بخینی در واخلم» .

سلطان جلال الدین ته چی خپله بی وسی غور کیده وو نو ئې دسلک آدم خبره ورسله او
 له پاچهی غوښتنو ئې استعفا اعلان کړه، لوییرته د پخوا په زمان «شهر آدم جلال خان سو»
 دسلک آدم هدیره په لکنهو کې ده، اوله ده څخه دوه ناستو زامن پاته سوی وو، چی
 یوشیخ حمزه له لویو عارفانو اوسلو صوفیانو څخه و، او دده تر څنگک شیخ دی او بل

زوی نبي سکندر خان دسلطان ابرهيم لودي له امراوڅخه و .

ماخذونه:

۱- لودي پښتانه- دامتاد رشاد تاليف-۱۶۲، ۱۷۰، ۲۱۸، ۲۲۵، ۲۲۶

۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۵۱، ۲۵۳، ۲۵۴

۲- سرق افغان- ۱۵۹، ۱۷۵، ۱۷۶

۳- تاريخ داو دي- ۶۵ مخ

۴- خورشيد جهان- ۹۱ مخ

۴۰- آدم هروي :-

آدم دا احمدزوی او داسد هروي نمسي دخپل وخت له لويو اديبانو او پوهانو څخه و اصلا دهرات و، خو په بلخ کي اوسيد، څه وخت چي حج ته ولاړ او له حجه بغداد ته راوگرځيد نو د بغداد علما ور باندې راغونډ سول، حديث او ادبيات ئي له ده څخه ولوستل، ابو منصور جوالقي په يوه مسئله کي له ده سره مناظره وکړه، دهرات عالم ورته وويل چي:

«ته لومړی خپل نسبت سم کړه بيانو په مناظره کي دا خل سه!» دا محکه

چه ابو منصور جوالقي ته منسوب و، او جمع ته نسبت درست نه دی.

د (۵۳۶ هـ) کال دشوال په پنځه و يشتمه وفات شوی دی .

ماخذونه :-

۱- سلطنت غزنو يان - ۳۵۰ مخ .

۲- بغية الوعاة - ۱۷۶ .»

۳- تاريخ ادبيات در ايران - ۲، ۳ مخ .

۴۱- آذري رازی :-

دسلطان محمود غزنوي ددو بار ددري ژبي شاعرو، او يوه پلا سلطان د يوي

لنډي قصيدې په صله کي غواړلس زره درهمه ورو بخښل، دده اصلي ځاي «دري» ښار وو.

ماخذ:-

(کاموس المشاهير بدایونی - ۲۱۲ مخ) .

۴۴- آذرويه سيستاني :-

دخليفه منصور په وختو کي سيستان له ملي مشرانو څخه و، چي په (۱۵۱ هـ) کال چي دزرځ خلک دخليفه پر خلاف ونيوريدل آذرويه دسرذبان سيستاني زوي هم دسيستان دنورو ملي مشرانوسره دخليفه پر ضد پورته سواو په سيستان کي يي دخليفه والي يزيد دمنصور خليفه زوي مغلوب کي، آذرويه په دين زرتشتي و .

ماخذ :-

(تاريخ مختصر افغانستان - ۹۹۱ مخ).

خو دسيستان تاريخ ليکي چي په (۱۳۵ هـ) کال منصور خپل ويجه دسهدی وټاکه اوسهدی خپل اکايزيدبن منصور سيستان ته راو بيره چي هغه د (۱۳۶ هـ) کال دشوال په ۳ دسه شنبی په ورځ سيستان ته راو رسيد او په (۱۵۰ هـ) کال بست ته ولاړ، چي هلته يو څوک دمحمد بن شداد په نامه دهنه ځای له لغريان (بنا ئي چي لغريان يعني عياران وي) څخه پورته سوی و، او آذرويه مجوسي او سرذبان مجوسي دخپلو ملگروسره دهنه سره يوځای سوه او يزيدبن منصور ته ئي په جگړه کي ماته ورکړه او دنيشاپور خواته ئي ومغلاوه.

(تاريخ سيستان - ۱۳۲ مخ)

۴۴- آرام شاه ايبک :-

سلطان آرام شاه ايبک دسلطان قطب الدين ايبک (په هندوستان کي افغان پاچا) زوي و، چي تر خپل پلار وروسته په (۵۶۰۷ - ۱۲۱۰ م) کال ددهلي پر تخت کنيښت، خو تر يوه کال پاچهي وروسته سلطان التمش دسلطان قطب الدين ايبک زوم له تخته باغاوه، او پخپله پر تخت کنيښت، دلځکه چي په اداره کي

کمز وری و ، او هغه وخت د هلی تخت یوه با تد بیره او مقتدر وا کمن ته
ضرورت درلود .

ماخذ و نه :-

- ۱- قاسوس المشاهیر - ۳۱ مخ .
- ۲- بزم مملوکیه - ۶۶ » .
- ۳- افغانها در هند - ۸۸ » .
- ۴- طبقات ناصری - ۳۱۸۱ » .

۴۴- آرایش خان :-

د هندوسان د لودي پښتنو په وخت کې د سلطان ابراهيم د دربار خان خانان
و، خو د سلطان سره بهي و فاسو، او هغه وخت چې بابر د سلوټ کلا و نيوله نو ده
او سلا مذهب، بابر ته د شاه عماد شير ازي په لاس پيغام وليږه چې: «مه راگوره
سورسنا را تلوته په انظار يو» ځکه نو بابر زړه ورسو، او چې د هلي او اکره ئي
و نيوله نو آرایش خان ته ئې هغه امارت بيرته وركي چې د سلطان ابراهيم په
پاچهي كې ئې درلود، او هم په (۹۳۳ هـ) كال چې بابر د سلطان محمود لودي
صلاح الدين، حسن ميواتي او راناسگ سره جنگيده دی ئې د فوج په امر او كي و.

ماخذ و نه :-

- ۱- بابر نامه - ۱۷۰ مخ .
- ۲- تاريخ فرشته - ۲۰۳۱ » .
- ۳- لودي پښتانه - ۲۹۱ » .

۴۵- آرهني بلخي :-

د خلرسي پيری له پوها نوا او محدثا نوڅڅه و، چې به بلخ کې ئې
د شيخ الاسلام مقام درلود، او دهغه ښار د فقها و، پيشوا با له كيده.

ماخذ:-

(تفیسې فرهنگنامه - ۱۲۶ مخ)

۳۶- آریا:-

د «یاسا» پاچا د مشری لور نوم و، او «یاسا» خودباختر د آریائی کتلي لومړنی سار او غملي پاچا او د بلخ د پيشداد يانو د سلاي مؤسس و.

ماخذ:-

(تاريخ افغانستان - دکهزاد - ۱. ۲۲ مخ)

۳۷- آریامن :

په ویدی عصر کې دیوه ربه النوع نوم و چې د دوست په معنی هم راغلی دی او د آریائی ودونو په مراسمو کې تل له آریامن څخه د دوستی پیدا کولو سره غوښتنه سوی ده مثلاً هغه وخت چې به سور او پلا رخیلی ناوی لورته دواډه په وخت کې دعا کوله نو داسې سرود به ئې وایه: «سمه اوبی اغزو دی وی هغه لا رچی ته دواډه دپاره ور باندی خې- آریامن او بها گدی زموږ لا رښودنه وکړی- ای زموږ گرانې لوری !

د کور انظام دی درته آسا نه سی ته د خپل کور له خدمتو څخه خلاصه سوی، مگر دحسب د کور خدمت دی پرغاړه ولوید ،

موږ تاد دوستی په یوسبارک مزی د هغه زلمی سره ددی دپاره تړو چې ستاسی کورد اولاد او دولت څخه ډک سی ...»

اوبیا چې زلمی زوم د خپلی چنگالی «ناوکی» بنی لاس نیسی او درې واړه د کور داوړگیر چار پیرگری زی نوهم د «آریامن» نوم اخلی اوداسرود وایی :

«دنیك شگون او ددی دپاره زه ستانې لاس نیسم چې ته له ماسره تر زور والی

پوری ژوندی او خو شجاله واوسی-

ته ساته «آریامن» ، بهاک، سوتیار، اوپو ر مدهی، ددی د پاره راسپا رلی بی چی
سوز دواړه په شریکه په دئی کور کی حکومت وکړ و . . .

بیاد واده د مراسمو په پای کی هم د «آریامن» څخه مرسته غواړی او د اسی
دعا کوی: «ای آریاسنه ! ته سوړد ژوند تر پایه په دولت او مال ماره و ساته
په دئی کور کی دی انسانان او ماور ان خوشحاله اوسی او پیر دی سی - د بدو
سترگو دی په امان او د مینې څخه دی پکوی» «آریامن» د کلمی بل شکل «ایریامن»
په اویستا کی د جنگیالیو او د سوار کارو نجبیانو د پاره استعمال سوي دي .

ماخذونه:

- ۱- ویدک هند - ۲۷۷، ۲۷۸ مخونه .
- ۲- پشته میسنی - ۱۶، ۱۵ مخونه .
- ۳- تاریخ افغانستان د کهزاد - ۱ - ۳۲ مخ

۴۸- آزادخان افغان:-

له هغو پښتنو مشرانو اوسالانو څخه وچې پر پارسی حکمرانی کړې ده ده
د ابراهیم شاه افشار د سلطنت تر ماتید و وروسته د «زور» پناړونیو او تر هغه وروسته
ئی د «آرمیه» کللا س ته وروسته، او په (۱۱۶۶ هـ) کال ئی د کریم خان زند سره
سخته جگړه وکړه او بیاد چشت په سلاخو رکی ئی دوه نور جنګونه وکړه اوله هغه
ځایه «آذربایجان» ته ولاړ او بیاتریوه جنګ وروسته ئی «کردستان» ته مخه وکړه
او پدروخت ئی په «گرجستان» او بغداد کی تیر کړ .

(د نفیسی فرهنگنامه - ۱۲۷ مخ)

ماخذ:

عباس اقبال آشتیانی د آزادخان په باب کی لیکلی چی: (آزاد خان د فناد رافشا رپه
وختو کی د خلیجیو پښتنو مشرو، او په کردستان کی ئی په سرکچی لاس پوری کی

اودابراهيم شاه ددولت ترزوال وروسته ئې د «اورميه» كلاونيو له او پرگرجستان ئې
 حمله وكړه خود هغه هيواد دپاچا سر ئې ترروغې وروسته داسې تړون وكړې چې
 د(ارس) سيند دى دگر جستان دپاچا دستر فاتو اودآ زاد خان افغان ترسرخ
 ويش وپيژندل سي .

هغه وخت چې كريم خان زند په كرمانشاه كې خپل رقيب علي مردا نغان ته
 ساته وركړه آزادخان دروغې پيشنهاده وكې خو كريم خان ونه مانه او دآ زاد خان
 سره يې جگړه شروع كړه په جگړه كې كريم خان مات سو اود پارس خواته و تښتيد،
 د كريم خان سوراوشېخ علي خان دآ زادخان افغان په لاس كښيوتل او دځان سره ئې
 اصفهان ته راوستل ييا ئې ده قمشه په جگړه كې بيا كريم خان ته ساته وركړه خو چې
 په ۱۱۶۶ هـ كال دگمارچ په كوټل كې كريم خان پرآ زادخان برى وسوند اوآ زاد خان
 ځان اصفهان ته ورساوه او هغه خايه آذربايجان ته ولاړ . بيا ئې له هغه خايه خو
 واره د محمد حسن خان قاجار سره جگړې وكړې .

ماخذ :

تاريخ مفصل ايران - د عباس اقبال آشتياني تاليف - ۷۳۸ مخ .

۴۹- آزادخان باميزى پو پلمزى :-

پلار ئې حاجى كريم دادخان د احمد شاه بابا عرض بيگي و، چې بيا د احمد شاه بابا
 له خوا ده ته د كشمير حكومت وسپار ل شو . هغه و حاجى كريم داد مرسو ، نود هغه
 كشر زوى آزادخان د تيمور شاه له خواد كشمير حاكم وټاكل سو ، خو آزاد خان
 تر څه وخت وروسته د تيمور شاه له اطاعته سره غړاوه ، او د دې پرځاى چه د كشمير
 ماليه كابل ته واستوى په هغه ئې درې زره تنه لښكر له سيكانو او نورو څخه منظم
 كړ . تيمور شاه لوسړى امير محمد نغان چې د كفايت خان مرسوى خطاب ئې

درلود کشمیر ته واستاوه چی آزاد خان ته نصیحت و کپری۔ خو آزاد خان که شه هم دری لکه روی مایه و رکپه ، سگر بیائی هم د تیمور شاه اطاعت دزپه ونه مانه : اوخه موده وروسته ئی بیا داستقلال اعلان وکړ . او خپل وروڼه سرتضی خان او زمان خان ئی له کشمیره وشړل ، لڅکه نو تیمور شاه د آزاد خان دغه دوه وروڼه د دېرشوزرو جنگیالیوسره د آزاد خان مقابلی ته واستول خو چه آزاد خان د آزاد خان د لښکر مشر سلا اعظم خان په جنگ کي ووژل سو او دوه زره تنه نورئی دمظفرآباد په اوبو کي ډوب شول ، آزاد خان غوښتل چه وتپتی سگر دده د آکا زوی پهلوان خان دغه تیپي ته پري نه ښود . او په پیره سپرانه ئی تر سختی جکړي وروسته د تیمور شاه لښکر مات کي ، او برهان خان پویازی ئی له یوزر او پنځه سوو تنوسره ونيو . دا وخت نو تیمور شاه پخپله سجبو رشوچی له لوی لښکر سره د پېښور خواته وخو خیري ، او سردار دمدخان ساگری ئی د آزاد خان مقابلی ته واستاوه خو تر څو جنگو وروسته ئی چی آزاد خان مغلوب نه کړ ای سو نو دهغه ځینی ملگری ئی لکه احمد خان او نور د پیسوپه اسید او د شاه له قهره په بیر او د خان کپه ، آزاد خان چه یوازی پاته او لښکری مشر افو شخه سایوس سو ، نو دخپل خسر راجه رستم خان کورته ئی پناه یووړه ، خسر ئی د تیمور شاه له بیري هغه دخوب په خونه کي دخوب په حال کي بندی پر بندو ، او دمدخان ته ئی احوال ولیږه ، آزاد خان چی راویښ شو او خان ئی بندی وایدنو پخپله تفکجه ئی خان وویشت ۔ خودی لاسپ نه وو چی دمدخان نه خوا اسلام خان له سربازانو سره وروسید ، دروازه ئی خلاصه کپه او د آزاد خان سترگ کي ئی وایستلی ، آزاد خان ورته په قهر سو ، او اسلام خان ئی سر پري کپه ، تیمور شاه ته ئی واستاوه .

ماخذ :-

(سراج التواریخ - لوسړی ټوک - ۳۱ ، ۳۲ مخونه) .

۳- آزاد چهر غز نوی :-

دسلطان ابراهیم غزنوی له زامنو، او دسلطان مسعود له نسبیا نو، او د سلطان محمود غزنوی له کړو و سبیا نو څخه وو .

ماخذونه :-

۱- سلطنت غزنویان - ۲۵۱ مخ

۲- فرهنگنامه نفیسی - ۲۱۶ . «

۴۱ - آزاد مهر غز نوی :-

دسلطان ابراهیم غز نوی زوی او دسلطان محمود غز نوی کړ و سب و .

ماخذونه -

۱ - سلطنت غزنویان - ۲۵۱ مخ .

۲ - فرهنگنامه نفیسی -- ۱۲۸ مخ .

۴۲ - آذر میدخت خراسانی :-

د خسرو پسر ویزاور ، د هرگز نسبی او نود شیروان د قباد د زوی کړوسې په خراسان کی د ساسانی شاهانو په سلسله کی یوه دیر شمه ملکه وه، چی د (۶۳۰ - ۹ ه) په شاوخوا کی پاچهی ته رسیدلی وه. منهای السراج لیکي چی دا عادلانه ملکه وه او په تدبیر ئی هیواد ساته، او هم زیاتوی چی د کسری په کهناله کی تردی بنده په څخه نه وه وایی چی د خراسان سپه سالار او اسیر هرگز دې ملکی ته پیغام و استاوه چی :

« که ما سپر ه کړې ، نوره به ستا خدمت و کم او ستا ملک به و ستام »

آذر میدخت جواب ورکی : « بلکه چی پر تخت ناسته وي هغی ته مصلحت نه دی

چی په ښکاره سپر ه وکړي ، ښه داده چی که ته ما غواړی ما ته نزدی راسی او خپل سراد حاصل کړې

سپه سالار په دی جواب آرام سو او چی شپه سو ه ، دملکی د هر مسرای وړه ته ورغی

ملکی خپل ساتندوی بنمبار ته اسرو کی چی « سرئی ووه او ما ته ئی راوړ » ساتندوی هم

هغه وواژه او دا خبره د سپه سالار زوی رستم ناسی ته چی د پلار په نیابت ئی کار کا وه

و رسیده هغه پرسلکی لیکروکی اوسلکه ئی گر فتاره کپه دواړه سترگي ئی ورړ ندې کړی اوبیائی ووژ له .

ددې سلکی پاچهی په یوروایت شمیر سیاښتی او په بل روايت څلورسیاښتی وه تردې وروسته دا ردشیریا بکان له نسله کسري نامې « مهر جشنش » یا « مهر خجش » پاچاسو .

ماخذونه :-

۱ - طبقات ناصري --- ۱۷۰ ر ۱ مخ .

۲ - افغانستان بعد از اسلام - ۱۳۱ ر ۶۱ مخ .

۳ - ساسانیان تر ۶۷۲ مخ وروسته .

۳۴ - آسفنگین غازی غزنوی (۱) :-

د سلطان محمود ددروبارلوی حاجب و ، اویا دسلطان له خوا دخر اسان سپه سالار وټاکل شو د (۴۲۱ هـ ق) په جمادې الاولی کی دسلطان محمود تروفات وروسته چی امیر مسعود له دامنغان څخه بیهق ته ورسید آسفنگین غازی ئی خوراشا ند اړه هر کلی وکړ امیرهم هغه ته په در نه سترگه و کدل او هغه ئی خپل سپهه سالار وټاکه او ورته وی ویل : « آنچه بر تو بود کردی آنچه ما را سپیاید کرد بکنیم سپه سالاری داد یم ترا سروز چون در زمان سلامت نیشاپور رسیم خلعت بسزافرموده آید (۲) » او بیاله څا ښته تر ما پهنینه د امیر مسعوبه مخ کی دغازی سپه سالار په نومانده عسکری رسم گذشت اجراسو اوچی امیر نیشاپور ته ورسید نود خلکو دعرض اوداد زیاتسه بر خه ئی غازی سپه سالارته وسپارله او په دې ترتیب ئی د امیر په وړاندې ورخ په ورخ اعتبار زیاتیده خوچه په هماغه کال ئی دبلخ اوسه گان ولایت ده ته وسپاره .

(۱) - دداکترغنی اوداکتر فیاض په فکر ددی کلمی سم شکل « آسفنگین »

دی (دتاریخ بیهقی ۹۰ مخ) .

(۲) - تاریخ بیهقی - ۳۷ مخ - د ۱۳۲۴ کال دتهران چاپ .

خودده دی زیات اعتبار دده در قیبا نو حسادت اور شک و پاراوه لکه بیهتی چی لیکی
« و حاجب غازی برسجمودیان کوهی شد هرچه ناخوش تر و هر روز کارش بر بالا بود
و تجملی نیکوتر و نواخت امیر سسعود رضی الله عنه از حد و اندازه بگذشت از نان دادن
و زیر همگان نشانیدن و مجلس شراب خواندن و عزیز کردن و با خلعت فاخر
بازگردانیدن (۱) » .

دی اعزاز دده حاسدان او رقیبان لانور هم و پارول اودده داعتبار دلیرو او اوله مقام
خخه د راغور حوالویه لار کی ئی له هیش ز یار او تقستین خخه سخ نه گر زاوه
خوچی امیرته ئی دستخلفو لار و دده په باب کی راز راز فتنه انگیزی اود بدگمانی خبری
ورسولی که خه هم امیر خوخنه داخبری په نوی اور سمی در بار کی رد کپی - خو
بیا هم غما زانو له غمازی خخه لاس روانه خست او آسفتگین غمازی ئی دار یارق سپه سالار
په ملگری د امیر سسعود په مخالفت تهمتی که اود دی تهمت په تائید کی اکثر سجمودیان
یعنی سلطان محمود دوختو سالاران سره ملگری و واسیر به ئی اده خخه اودی به ئی
له امیر خخه بیا وه . خوچه دهمدی غما زانو په غمازی غازی سپه سالار مجبور شو چی
دشی له خولو خلکوسره د جیحون خوانه و لاری هغه وخت چه امیر په خبر سو بیر به ئی
دواو ئی ایکن ورواستاوه اور او ئی غوینت چی بیرته راغی امیر د حاسدا نو په خواه
دده ملگری سپه سالار اریارق له سنخه یور ، اودی خبری بیا غازی سپه سالار ته شک
پیدا که او هم د غما زانو د پیری او پرله پسی غمازی په سبب د امیر زره ته هم شک
لار و سوندله خو بیائی هم نه غوینته چی دیر بی عزت سی - نواسر ئی وکی چی په
دیر عزت او حرمت دی د غزنی په کومت کی نظر بند و ساتل سی خو چی مهملته په
زندان کی په (۵۲۲۵ ق) کال د برات په سیاشت مر سو .

بیهقی دده، دستخط دلایل داسی بیانوی : « اما به حقیقت بیاید دانست که سلطان مسعود راهیچ دردل نبود فرو گرفتن غازی و بر استایوی هیچ جفا نفرمودی اما اینجا دو حال نادر بیفتاد و قضای غالب با آن یار شد تا سالاری چنین بر افتاد یکی آنکه محمودیان از دسی این مردسی باز نشدند و حیلت و تضریب و اغرا میگردند و دل امیر را بس که بشنید پر شد و حیلت و تضریب و اغرا میگردند تا ایشان بمراد رسیدند و یکی عظیم تر از آن آمد که سالار جوان بود و پیران را حرمتند اشت تا از جوانی کاری ناپسندانه کرد . »

ماخذ

(تاریخ بیهقی - ۱۳۲۳ د تهران چاپ) .

۳۴- آشفته افغان :-

عظیم الدین خان په قوم افغان دارد و ژبی شاعر، او د میر محمدی مائل له شاگردانو څخه و، په اشعارو کې یې « آشفته » تخلص کاوه او په « بهوری خان » معروف و . سکینه الفضلا دده داسې تعریف لیکي : « گویند مردی بود آشفته طبع و آرامه مزاج ، بالاخر توبه از شعر و باکتساب باطن میل نمود . »

په دو اسمې هجري پېری کې ژوند کاوه دا دده د کلام نمونه ده :

دیوانگې عمارې هر لحظه یهان هی تازه

شیدا رهین آس پری پر هم گر چه بدتون سی

بني کوخا طرا حباب کیون نه هو منظور

که زیب و زینت مجلس هی چار یارون سی

بر گشته بخت هم سی دیکه هی هین کم کسی نی

جب هم هوئی مقابل وه منه کو مور بیهقی

ماخذونه -

۱- سکینه الفضلاء - ۵۴ مخ

۲- گلشن بیخار (سکینه الفضلاء په حواله)

۳۵- آشفته کا بلمی -

میرزا محمد صالح دسجد زمان زوی ددرې ژبې شاعرو، پلارنې له هر اتمه کابل ته راغلی، او د کابل په توپ خانه کې ئې د داروغه وظيفه درلوده. پخپله آشفته په کابل کې زېږيدلی دی، او د قاسم ديوانه شوکت او ناصر علی شعرونو ته ئې اعتقاد درلود خو د ژوند په پای کې ايوونی او په (۱۷۳، ۱۸۱۷) کال کې وفات شو.

آشفته لاهور ته هم تللی و، او د «سردم ديده» د تذکري مؤلف عبدالحکيم حاکم ورسره ليدلې وه، او داسې ليکي:

«اين عزيز از گردش زسانه بلاهور افناد، باطبع آزادی که داشت متوکلا نه می گذرانید، بسیار کم اختلاط بود فتیر یکبار بیخانه اش رفتم بعد از آن گاهی سر راه اتفاق دیدنش می شد شعر کم میگفت و چند ان پی جمع کردن اشعار نبود معتقد قاسم ديوانه، وشوکت و ناصر علی بود (۱)» .
دا بيتونه دده دي:

میر و د دل بسر کون تو پنهان از سن
بد گمان گشته ندانم به چه عنوان از سن

خدا نکرده اگر چهره پسر عتاب کند
بگردش نکھی عالمی خراب کند

ماخذونه -

- ۱- تذکره روز روشن - ۹ مخ .
- ۲- تذکره مردم ديده - ۱۵۰ مخ .
- ۳- افغانستان (د آريانا دا ثرة المعارف له دري خپرونو څخه) ۲۹۹ مخ .
- ۴- سکينة الفضلاء - ۵۲ مخ .

۳۶- آصفی هروی -

ددری ژبې له مشهورو شاعرانو څخه و، په غزل و پل کې ئې لوي لاس درلود او په اشعارو کې ئې «آصفی» تخلص کاوه. پلار ئې خواجه نعیم اندین نعمه الله دسغولی پاچا ابوسعید بهادر وزیر او نیکه ئې علاواندین هروي دسغولی پاچهانو دکورنی دخزانې شرف و، نوځکه آصفی په خپل وخت کې دخواجه آصفی، خواجه زاده او وزیر زاده په القابو هم یاد سوی دی . دی په هرات کې زیږیدلی، او زیا تره دسلطان حسین میرزا په دربار کې اوسیدلی، او دامیرعلی شیر نوائی دمجلس ملگری و، چی هغه ئې په ستاینه کې لیکلی دی: «طبعش چندانکه تعریف کتنده هست، حافظه اش نیز خوبست، اسانه طبع خویش ونه حافظه خود را کار میفرماید، و اوقات شریف خود را برعنائی و خویشتن آرا ئی میفرساید، این نوع صفاتش بسیار است . (۱)»

داشعارو پردیوان سربیره دنظامې گنجوي د «سخن الاسرار» پرطرز یو مثنوي هم لري، او په ترکی ژبه ئې شعر وایه .

آصفی په (۵۹۲ ق) په هرات کې وفات سوی، او همهلته پښخ دی خو د «سراة الخيال» مؤلف دده دسرینې کال (۸۶۰ هـ) لیکلی دی .

دده یوه غزله داده :

سوج ريگ وادی غم زيب فرما بس است
 پرده روی سزا رکوهکن خا را بس است
 پشتهای ريگ را مژگان مجنون خا رشد
 اشتران سوج را خا روخس د ریا بس است
 حال سيل دیده فرها د و مجنون را مپرس
 چاکها د رجيب کوه و دامن صحرا بس است

(۱) مجالس النفايس ۵۸ مخ .

گر سیه روزی بگیرد تریتم را در کنار
سایه لوح سزا را افتاده بر بالاس است
عشق و خوبی رنگ رنگ آمد ترا ای باغبان
حسب حال ما و رعایان گل رعنا بس است
گر ز شاخ گلبن راحت درین باغ «آصفی»
گل بدستم نیست در پاخراست رعنا بس است
دا بیت هم دده دی :

نریخت در دسی و محتسب ز دیر گذشت
رسیده بود سلائی و لسی بخیر گذشت
په بل بیت کی بی او ائی :

هر طرف چندین سبو کش دارد این دیر خراب
زان میان سنگ سلا مت برسبوی من رسید
په ترکی ژبه دا بیت هم دده دی :

بو بلا لار کوز دین اول ارام جان دین کورسادیم
ایکی کوزوم دین یسا نلیغ کوردیم اندرین کورسادیم

ماخذ و زه-

- ۱- مجالس النفایس - ۵۸ مخ
- ۲- تحفة ساسی - ۹۸ » .
- ۳- مرآة الخیال - ۷۵ » .
- ۴- فرهنگنامه نفیسی - ۱۸۲ مخ.
- ۵- افغانستان (دآریانا دائرة المعارف پشتوخیرونه) - ۳۹۵ مخ .

۳۷ - آغا بیگم خراسانی -

« آغا بیگم » یا « آقائی » دمهتر قرای خراسانی لور، اود ری ژبی شاعره وه پلار

نی د محمد خان ترکمان شیبانی په وخت کی دخاصی رکابخانی مشر و .

داییت دی ته منسوب دی :

ز هشیاران عالم هرکه رادیدم غمی دارد

دلادیوانه شود یوانگی هم عالمی دارد

ماخذونه -

۱ - پښتنی میرمنی - ۲۱ مخ .

۲ - فرهنگنا مه نفیسی - ۲۰۱ مخ .

۳ - شمع انجمن - ۶۰ مخ .

۳۸ - آغا بیگه هروی :

ددری ژ بی شاعر ه، اودسلطان حسین میر زاپه وخنوکی په هرات کی اوسیدله د پلار نوم بی امیرعلی جلائیر اودامیرعلیشیرنوايي دورور «درویش» علی ماندینه وه دامیرس دهرات له بادیو میرمنو څخه وه، او پری وز لوغر بیانواوشاعرانو باندی ئی پیره سهربانی درلودله اودخپل وخت پیر وادیانو ته ئی وظیفه اوتنخوا مقرره کپی وه چی یوا هغو څخه « آصفی هروی» و. وای چی یوکال د آصفی څیره اوتنخوا لروځلیده نوداییتونه ئی میرمن آغابیگه ته ولیرل :

ایا عروس خطا بخش جرم پوش بگو

بوقت شاهه سرا گفته ای که بار دهم

میرمن آغا بیگه چی داقطعه و اوستله ترپه خوائی زیاته غله ورو لپه له .

دار باعی هم دی ته منسو به ده :

آیکه باب فلدک چکاند مارا

ای کاش بمنزلی رساند مارا

داییت هم ددی دی :

آه از آن داسی که دارد رشته جان تاب او

وای از آن لعلی که هر دم میخورم خوناب ازو

ماخذونه -

۱ - پښتنی میرمنی - ۲۲ مخ

- ۲ - خیرات حسان - ۱ ر
 ۳ - افغانستان (دآر یا نادایرة المعارف پښتو خپرونه)
 ۴ - نتایج الافکار - ۹۶ مخ

۳۹ - آغنه د وسته سمز واری -

آغنه دوسته یا آغه دوسته د سمز واری د ری ژ بی شاعر ه وه ، دعروض او قوافی په علم کې ئې ښه معلومات درلودل دیلاړنوم ئې «قیام درویش» او دې پخپلواشعارو کې «دوستی» تخلص کاوه .

داغز له ددې ده

هر که کفر زلف او بیند زایمان بگذرد
 هر که دامن گیر داین دردش زدرمان بگذرد
 هر که عاشق شد از او دگر سوسامان سجو
 در فر ایش «دوستی» گر ی دچو ابرنو بهار
 هر که کفر زلف او بیند زایمان بگذرد
 هر که دامن گیر داین دردش زدرمان بگذرد
 زانکه عاشق ترک مرگو ی دزسامان بگذرد
 گر یسه زارش چو بسیند ابرگر یان بگذرد

ماخذونه -

- ۱ - پښتني ميرمنی - ۲۱ مخ
 ۲ - خیرات حسان - ۱ ر

۴۰ - آقائی هروی -

آقا محمد مشهور په «آقائی» دهرات له موزون طبعانو څخه وه، او دثائن سیمې ته منسوب دی - دار باغی دده ده :

خز بدن حر یقان که ایاغی گیریم
 شب تیره وره د وړ چراغی گیریم
 بادوست دمی گوشه باغی گیریم
 وزگم شده خویش سراغی گیریم

ماخذ -

(تذکره «روز روشن» - ۱۱ مخ)

۴۱ - آگاه افغان -

نوم ئې نورخان په خټه پښتون او د اردو ژبی د دوولسمې هجري پیری شاعرو په اشعارو

کئی ٹی « آگاہ » تخلص کا وہ نورحال ٹی معاوم نہ سو یوازی یو بیت ٹی سکینۃ الفضلا
د « گلشن بیخار » پہ حوالہ راوری دی اوہغہ دادی :

منہ دیکو! ہا سیکھو ابھی رسم چاہ کی باتین پنا پنا کی نہ کیجئی تباہ کی

ماخذ - (سکینۃ الفضلا - ۵۴ مخ)

۴۲- آگاہ بیخوری -

دد ری ژ بی مستعد شاعر او د شیخ صدرالدین محمد پینوری زوی وہ ہد کی اوسیداو
معنی یاب خان شاعر اود « سفینۃ خوشگو » د مؤلف « خوشگو » سادگری و خوشگوا یکی چی
پیرشہ رنگینہ طبع لری او بنہ گرم جوشہ او مہربانہ زلمی دی او زیاتوی چی :

« جوان طالب علم و مستعد و شاعر خوب گوشت . . . بسیار رنگین طبع و خوش
فکر و معنی تلاش و گرم جوش و مہربان است - بر فقیر خوشگو خیلی توجه دلی دارد
خدایش سلامت دا رد .. »

بہ عمہ حال خیلی از مغتہات وقت است در اشعارش مضامین تازه بسیار است اسما
بدست فقیر کم افتادہ »

داغزلہ ددہ دہ :

تا نقشی از آن زلف سیہ فام کشیدم ہر جا کہ دلی بود با این دام کشیدم
دل را تپش شوق تو پرواز دگر داد تا خون کبوتر بلب با م کشیدم
تا مجو خیال دہنت گشت دل من خود را بہ پس پردہ او ہام کشیدم
گر دست کشیدی تو زمن شکوہ ندارم من پای خود از کویتو خود کام کشیدم

رفتہم بخيال سر زلف کسی « آگاہ »

تصویر پریشانیام کشیدم

دائیت ہم ددہ دی :

گیر د بہ بغل تنگ ترا ہر کہ بخواہد از بسکہ تو چو شیشہ سی پنہ دہانی

ماخذ سفینہ خوشگو - ۲۶۶ مخ .

۴۳- آ شبر غانی -

مولانا آگه پدشبرغان کی دد ری ژبی صوفی مشر ه شاعر او په پطریعت کی مشهور صوفی وزیائره ئی دینی او عرفانی علوم لوستلی وو، او ژوند ئی په شاقه ریاضتو کی تیر او وه، په شعر کی ئی «ابن یمن» ټیخلص کا وه، او په شبرغان کی اوسید دده دوخت خلکو اودهغه لځای اسیرانو ورته ښه عقیده در اودله، او په تصوف کی ئی له مولانا عزیز الدین بلخی څخه سرسته اخیستې وه، څه سوده ما و را ا لهر ته دمولانا خرد کاسانی خدمت ته تالمی و، او هلته ئی خپله دتصوف رشته کمال ته رسولي وه، او دخپل پیر ترمړینی وروسته بیرته وطن ته راغلی و، اودار شادلاره ئی غوره کړې وه. ده پیر تصوفی او عرفانی اشعار ویلی دی، بشپړدیزان ئی در لودی خو غزلی ین د» سائربلخ«د کتاب لیکو نکي اقتباس کړی دی چی یوه غزه ئی داده :

ای زاهد افسرده دل اغیار کدا مست عام همه اغیار بود یار کدا مست
 مقصود خود از جمله ظهورات کمال است گل چیست در آن باغچه و خار کدا مست
 مسان می عشق سر از پای ندانند در چیست در آن خانه و دیوار کدا مست
 غبار از رخ نیکوی تو آید دست چه داند خود دیده کدا آمدو دیدار کدا م است

ساعاشق و دیوانه آن عارض و زلفم
 ای «ابن یمن» روز و شب تار کدا مست

په (۱۰۰۵ هـ) کال وفات سوی او هدیره ئی په شبرغان کی ده داییتونه هم دده دی:
 روز مشر عاشقان را باقیامت کار نیست

کار عاشق جز تماشا ی جمال یار نیست

از سر کویش اگر سوی بهشم می بر ند

پای نهم گر در آنجا وعده دیدار نیست

ماخذونه-

- ۱- مجمع الفخلا- قلمی تذکره- ۲۸۷- مخ
- ۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی- ۲۱۳- مخ

۳- افغانستان - دآريانا دا نثره المعارف د ۱۳۳۳ هـ کال خپرونه ۲۷۳ مخ

۴۴- اگهي هروي -

ددري ژبي نقاد شاعرو. په خراسان كې زيږيدلى او په هرات كې د سلطان حسين ميرزا له فاضلومشيانو څخه پاله كيد ه، ددري ژبي په نثر او نظم كې ئي لوى لاس درلود؛ په تيره ئي بيا دقصيدى وياوسره زياته مينه درلودله، او د امير خسرو دهلوى د «بحرالابرار» دمشهورى قصيدى په جواب كې ئي «د شهر آشوب» قصيده ويلې ده چې په هغې كې ئي دهرات د ځينولويانو او اميرانو كا روته په انتقادى نظر كئلى او دهغو حالات ئي لكه څنگه چې و و، بيان كړى دى . مثلامير محمد يوسف په باب چې دهرات له سادا تو څخه اود حاكمانو او اميرانوپه خدمت كې و، داسى وايي :

جلد مصحف كنده و جرم نقاره ساخته

سى شود معلوم از اين كو، ياغى پيغمبر است

په همدى نسبت دهرات حاكم امير خان دسولانا اگهي ښى لاس اود ژبى سرپرې كپه وايي چې اگهي دژبى دسرتر پرېكيدودسرخه گگوره و، اوژس ئي لكنت درلود، خو دژبى دسرتر پرېكيدووروسته ئي هغه لكنت وركسو، اوهم ئي په كين لاس ترپخوا ښه ليكل، لكه دى چې پخپله په يوه بيت، كى وايي :

چولا له جيب من از تيغ يار غرقه بخون شد

زبان بريد چوشمعم ولى زبانه فزون شد (۱)

(۱) په مجالس النقايس كې «برون شد» راغلى دى.

بل های وایی :

چنان که باد خزان ریخت بید و چنار ز بان و پنجه من داد بخت بر باد
دلا تخیل مهر و وفا ز سردم دهر تصور یست که چو بر کعبتین نقش سراد
خوا میر علی شیر نوائی ایکی چی حضرت امام رضائی په خوب واید ، نو لککه نی ژبه
گویا سوه ، او دده نوره ستاینه داسی کوی : «مولانا آگهی بر اکثر علوم و فنون
صاحب وقوفست ، بتخصیص در اسلوب شعر ، وحالا از شعرای قدیم که نام استادی
برایشان اطلاق می توان کرد یکی او مانده»

وایی چی د شرابو په چینه او کی ډیر سرایش او حریص و، لککه نی نوویل چی :
توبه کردم که ازین پس غم عالم نخورم توبه کردم که دیگر باد نخورم غم نخورم
د شهر آشوب په قصیده کی خپل خان داسی یاد وی :

گهی بیرون عصا دردست و نقرس در قدم آنکه اورا مسیحی اندر پاوستی در سراسر
په (۹۳۲ هـ ق) کال وفات سوی او په هرات کی شیخ دی .

۱- تحفه سامی - ۱۱۷ مـخ

۲- قاموس الاعلام - ۱

۳- روز روشن - ۱۲ مـخ

۴- مجمع الفضل - قلمی - ۱۲۶ مـخ

۵- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی - ۲۱۳ مـخ

۶- ساغانستان - (دآریانا دائرة المعارف په دری خپرونه - ۲۵۸ مـخ)

۷- مجالس النقایس - ۳۲ مـخ .

۴۵- آیت گون غز نوی:

محمود غزنوی در بار شرابداروچه دهغه ترمرگ و روسته په ۲۵ م کال ئی په خوارزم
کی داسیر مسعود په مخالفت لاس پوری کړ . - تاریخ بیهقی ۴۲۲ مخ -

الف

۴۶- اباصلمت هر وی:

خواجه اباصلمت عبدا لسلام دصالح هر وی زوی دامام علی بن موسی الرضاله سلگرو
او خاد مانو څخه و .

یو کتاب ئی د-وفات الرضا- په نامه لیکلی دی، اوله ده څخه ډیر روایتونه شوی دی
چه دهله رضا څخه اوریدلی او یائی وړځنی لیدلی و .

په ۲۳۶ ه - کال وفات شوی او قبر ئی په دري ځایو کی مشهور دی:

یو په سمنان گئی، او بل په قم کی او دریم دمشهد دبنار د باندی ، چه دادریم بی
ډیر شهرت لری

(۱ - د نفیسی فرهنگنامه ۳۶۷ مخ

۲ - د هخدا لغتنامه - ۲۳۵ مخ)

۴۷- ایتری بد خشی:

د دري ژبی شاعر ؤ او د جلال الدین اکبر په زسانه
کی په هند کی او سید فرعون دایمان په باب کی ډیر بحثونه لری ، نوڅکه
خوش طبعانه ورتنه د فرعون و کیل وایه .

دا بیتونه دده دی:

گفتی وفا کنیم با حباب یا جفا ای شوخ بنده سخن اولیم ما

* * *

نظر اهل صفا آسان نبود همه تن آیینه گشتیم که سنظو رشدیم

* * *

جیفه دنیا ندارد پیش ما رنگی که لعل
می شود مرد ارسنگ از دست استغنا می ما

* * *

میان عالم و جاهل همین قدر فرق است که او کشیده عنانست این گسسته مهار

(ماخذونه) (۱ - چراغ انجمن - ۸۳ مخ

۲ - شمع انجمن - ۵۸ مخ)

۴۸- ابدال یا اودل:

ابدال یا اودل دپنتو له نامتو مشرانو شخه و چه دپنتو یوه قبيله د ابدالی

په نامه هم ده ته سنسوه ده

پوهاند حبیبی فکر کوی چه ددی نامه رینه پیره پخوانی ده ، او هغه تاریخی

اپتل یا هپتل ته ر سیری چه د (. . . مسیحی) کال په شا و

خوا کی دغی آریا ئی سپین پوستی قبیلې په باختر او تخارستان کی لوی

اومقتدر دولت جوړ کړی و او مورخینو ددی تاریخی خلکونوم «ابد لوی»

هم ضبط کړی دی (۱)

په هر صورت «د ابدال» یا «اودل» لوی نیکه «سر بن» اود ده کورنی دکسی

په غره «کوه سلیمان» کی اوسیدله ، او دپنتو مشر توب په دوی اړه درلودله

او ور وسته پیر مشاهیر پکښی پیداموه نیکه ئې ((شیر خبون)) نومیده اودپلار

نوم ئې «ترین» و چه پلار ئې پخپل ژوند ابدال پر خپل لخی کښینا وه

او څنگه چه ابدال دښه خوی او ښندنی او زړه ورتوب خاوندو، نو ئې دکورنی

مشر توب په ښه توگه کاوه اودلوری درجې څښتن و

(۱) دابدالیانو مشاهیر دپوهاند حبیبی لیکنه ۲۵۵ - ۱۳۳۳

په پښتو ادبیا توکی په دواړو شکلونو ابدال او او دل راغلی دی ،
احمد شاه با با ویلی دی :

توله یودی که غلجی دی که او دلی

بڼه هغه چه ئې د زړه بڼینه صفا ده

گل محمد ابدالی هلمندی چه د (۱۲۰۰ هـ) په شاوخوا کی ژوندی و ، پخپل
یوشعر کی دا کلمه داسی راوړی :

په نسب کی که ابدال یم

جاننه روی دی د ابدال

د ابدال دژوندانه په وخت کی اختلاف دی تذکرة الملوك لیکرال ایکلی دی
چه باید دسلطان محمود د معا صروی (۵۴۲ هـ حدود) ، خوینشی عبدالکریم علوی
په تاریخ احمد کی اولنگویرت ډیمز مستشرق په اسلامی دایرة المعارف کی
لیکی چه ابدال یا او دل دخواجه ابو احمد چشتی معا صرو (۵۲۶ - ۵۳۵ هـ)
نوپه دی حساب دده دژوند وخت د (۵۴۰ هـ) په شاوخوا کی تا کل کیدای سی
د ابدال یا او دل دشر توب په وخت که دپښتنو قبیلی سره متفق وی کښت
او کره نښی ته ئی توجه د رلودله ، او د کسی دغره شاوخوا الحمی ئی ودانی
کړی اوله هغه لحایه هری خواته خپاره شول .

ابدال په زړه ورتوب مشهور ، او په جگړو کی بریالی و ، او دده په
وختو کی پښتانه د باگرام (پیسور) او غزنی او کابل په سیمو کی هم اوسیدل

(ماخذونه) ۱ - ۲۵۵ - ۱۳۳۳ کال د کابل کالنئ . ۲۰۰ مخ

۲ - مخزن افغانی خطی نسخه ۱۳۹ مخ

۳ - لوی احمد شاه بابا ۱۹۱

م - تاریخ احمد ۹۳

۴۹- ابدال بلخی :

د د ری ژبی شاعر په بلخ کې زیږیدلی او هممهالته لوی شوی و
 شعر ئې زیاتره د ټپو کو او مطایبې رنگ درلودد محمد خان شیبانی په عصر کې
 په بلخ کې او سیده بیاد سیاحت دپاره آذر بایجان ته ولاړ، او هلته ئې د سلطان
 یعقوب خان دربار ته لار وموندله او خوچه یعقوب خان ژوندی و، د هغه سره و
 ییاد هغه تر مړینې وروسته اصفهان ته ولاړ او دژوند ترپایه د شاه اسماعیل
 صفوی سره اوسید.

داییتونه دده دی :

دارد نیا تمام من ثابت قدم است

من وآن دار که دروازه شهر عدماست

هرچند که کارتو درین گنبد گردان

چون قد الف هیچ خم و پیچ ندارد

اسروز مکن تکیه برین حرف که فردا

معلوم تو گردد که الف هیچ ندارد

(ماخذونه) (۱- تذکره مآثر بلخ-۲- افغانستان- ددایرة الممارف خپرونه- ۲۵۵ مخ)

۵۰- ابدال خان ناصر :

د پښتنو هوتکودن هضت په دوره کې د ناصر و د تېر مشر و اود « وازی خوا

د ډیلی» په سیمه کې اوسید.

هغه وخت چه سلطان دملخی توخی دخپلې علاقې دپښتنو استقلال بشپړ کړ
 اوله غزنی څخه ترجلد که پوری ئې دپښتنو خپلواک حکومت جوړ کړ، نو
 ابدال خان دخپلې قبیلې تېر سره «اتغر» سیمې ته راغی اود عادل خان توخی په ملگری ئې
 دکندهار د بیگلر بیگی سره چه دصفوی حکومت لهخوا په کندهار کې

گمارل شوی و، یرجنگونه و کره او بیگلر بیگی ئی پری نه بشود چه د کلات پر سیمه بری وموسی .

ترا بدال خان وروسته دده زوی سیدال خان ناصر د هوتکود دوری یر پیا وری اوناستو جنرال اوسپه سالار هم د پردیوستجا وزینو د مقابلی دپاره سلاوتر له چه وروسته به د «سیدال خان» تر نامه لاندی مفصل راو رسی .

(ساخذ) (پتمه خزانسه - ۱۶۹ مخ)

۵۱- ابراهیم ادهم بلخی :

ابواسحق ابراهیم دادهم زوی، د سلیمان نمسی د منصور کړوسی، د یزید کوسی چه هغه بیاد جابر تمیمی عجللی بلخی کودی و .

ابراهیم ادهم د بلخ له نادتو زاهد اناو استرو صوفیانو اولویو شیخانو څخه تیر شوی دی، په لوسپی سرکی د بلخ له امیر زادگانو څخه و، او یوه ورځ چه بیکار ته تللی و، هلته ئی له هاتفه یواو ازو او وید چه ده ته یی ویل : ابراهیمه ! ته ئی ددی کار دپاره نه بی پیدا کړی دی او زده پر روح او دماغ یر اغیزه و کړه ، له آسه کښته سو، هغه آس او هر څه چه ئی در لودل هغه ئی ټول دخپل پلار چوپان ته و بخشل او دهغه چوپان ورین کالی ئی وا غوستل ، له دنیا ئی لاس په سر کړه زهد او دنفس تز کبې ته ئی سلاوتر له .

د ظاهری اویاطنی علوموزده کړه ئی له امام محمد باقر څخه و کړه ، له بلخ څخه بغداد ته ولاړ، او هلته ئی په عراق ، شام او حجاز کی له یر و پوهانو څخه زده کړه و کړه په مکه کی ئی له سفیان ثوری، فضیل عیاض بو یوسف غسولی سره ولیدل ، له سفیان ثوری څخه ئی فیضونه وسوندل، له فضیل عیاض څخه ئی د خلافت چوخه واغوستله او بو یوسف غسولی دخان صاحب کړ. هرځای په هلال

کسب لگه باغو انی، حمالی اوژرند گرتوب اخته و، خوله دی کسبه سره سره
ډیر پر همیزگار، اوپه پرهیزگاری کی د عملی جنبی پر خوا و، اوله نظری تصوف
خشخه ایری گرځیده.

دده اصول د ماسوی پر یینو دل او د نفس تهذیب و.

وایی جه ابراهیم ادهم دکعبی په طواف کی یو چاته وویل :

ترخو چه شیر سرحلی تیری نه کړی دینو خلکو د رجبی ته نه رسیر ی:

لوسری: ترخو چه د نعمت ورونه تری او د شدت ورونه پرانیزی؟

دوهم: ترخو چه د عزت ورونه تری او د ذلت ورونه پرانیزی؟

دریم: ترخو چه د راحت ورونه تری او د جهد ورونه پرانیزی؟

څلرم: ترخو چه د خوب ورونه تری او د بیخوابی ورونه پرانیزی؟

پنځم: ترخو چه د توانگری ورونه تری او درو پشی ورونه پرانیزی؟

شپږم: ترخو داسل ورونه تری او سرگ ته د تیاری ورونه پرانیزی؟ ابراهیم

ادهم خو واره حج ته تللی و، او دده په باره کی په خو ژبو ډیر داستانونه لیکلی

شوی دی او دی داسلامی د نیاله هغو او و تنو صوفیانو او مشایخو خشخه گتلی شوی

دی چه «سلاطین سبعة» ئی بولی .

ده دروم پر خلاف په ډیرو غذاگانو کی گهون کړی و، او دی «کیلیکا» دسیمی

په مصیصه نومی لهای کی و، چه دده دپلاریو مریی راغی او ده ته ئی لسززه

درعنه راوړه، اووی ویل چه «پلار دی بلخ کی مرسو، او تاته ئی ډیر سال پریښی

دی» ده مریی آزاد، او مال ئی خیرات کړ.

ابراهیم ادهم به په سفر او حضر کی روژه نیوله، په ژمی کی به بی کهمسه او

په دوپی کی به بی خپلیو گرزیده .

دده دسپینی دنیتهی او لهای په باب کی اختلاف دی چا (۱۶۰هـ) او د چا

(۱۶۱ هـ جمادی الاولی ۲۶) او چا د (۱۶۲ هـ کال) ، لیکلی ده. او په تاریخ
گزیده کی بیا (۱۰۱ هـ) او په بل روایت (۱۳۰ هـ) لیکلی شوی دی.
او همداراز دده دوروستی تاتویبی په باره کی مختلف قولونه سته، خو مرجح
قول دادی چه دروم دسوفین په کلا کی ښخ دی، او دی په هغه دریائی
جنگ کی شهید سوی دی چه دمسلمانانو او دیزانس دامپراطور ترمنځ پیش شوی و.
داین عساکر په تاریخ کی راغلی چه ددمشق په مکتبه الظاهریه کی ښخ دی
او حینی نور لیکلی چه دابراهیم ادهم قبر په شام کی دلوط علیه السلام دسزاو تر
څنگه دی؟ او تاریخ گزیده بیا دده قبر په بغداد کی دامام حنبل قبرته نژدی بولی
ده په عربی ژبه په فصیح لهجه خبری کولی، او دروز روشن تذکره لیکلی چه
ابراهیم ادهم په دری ژبه شعر هم وایه که دا خبره حقیقت ولری نو گو یا تر
محمد بن وصیف سیستانی، یا عباس مروزی او یا حنظله بادغیسی پخواهم ددری ژبی
شعر ویل رواج درلود، خو کوم بیت چه دده شعر نمونه راوری دهغه منل مشکل
دی هغه بیت دادی :

بود درد سرما بر سر افسر ما

شد کلاه نمدی افسر درد سرما

یو خودا چه دا بیت ددعربی عروضو پرطرز ویلی شوی دی حال داچه ددعربی
عروضو واضع خلیل بن محمد فراهیدی دابراهیم ادهم ترسړینی وروسته لاژوندی و
او په ۱۱۵ هـ کښی وفات سوی دی، بل داچه د«افسر» کلمه به دومره زړه نه وی چه
دولس سوه کاله پخواهم په دری شعر کی استعمال شوی وای.

(ماخذونه) ۱ - الاعلام زرکلی، لوسری تولک، م ۲ مخ.

۲ «-۱۶۷» »

۲- تهذیب ابن عساکر

- ۳- البدا یة وانها یة
۴- دائرة المعارف الاسلامیه
۵- روز روشن
۶- فرهنگنامه نفیسی
۷- طبقات الصوفیه
۸- لغتنامه دهخدا
۹- افغانستان بعد از اسلام
۱۰- کابل مجله، ۳ کال ۲ گنیه
۱۱- تاریخ کزیده
۱۰. توك - ۱۳۵ - سخ
» ۳۳ - ۱
» ۱۳ -
» «۳۸۶» ۱
» ۴۹
» «۲۲۵» ۱
» «۹۳۱» ۱
» ۱۵۵
» ۷۶۳

۵۲- ابراهیم بیونبی :

د افغانستان له مورخینو څخه و، چه د هند د گورگانیا نو په دوره کی ئی ژوند کاوه، او پر «سخزن افغانی» کتاب باندی الحاقات لری، چه په هغو کی ئی مخینی داسی پیبی چه په سخزن کی نه وی دنظام الدین احمد له تاریخ نظامی اونورو څخه راوړی دی، او عباس خان سروانی تاریخ شیرشاهی ئی دنوموړی کتاب سره یونحای کړی دی، چه ددی تاریخی مجموعی قلمی نسخه د نعمت الله او عباس خان او پخپله د ابراهیم په لیکنه لیدلی شوی، او یوه نسخه ئی په ۱۱۳ ه کال په کندهار کی لیکلی شوی ده (تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۲۱۳ سخ)

۵۳- ابراهیم بدخشی :

خلیفه محمد ابراهیم د دری ژ بسی شاعر اصلا د بدخشان و خو پلار ئی ډهلی ته تللی او دی پخپله په (۱۱۸۷ ه) کال هلته ز بیر پدلی دی. په طریقت کی ئی دخلافت خر قه د امیر جلال الدین حسین

بد خشانیه لاسه اغوستی وه د لکنهو بنار د سکارم نگر په محله کی ئی یو
مسجد ودان او یوه خانقاه جوړه کړه. دا بیت دده دی:

بدم بنامه که ذوق پیام او دانست
زبان خامه بریدم که نام او دانست

(روز روشن = ۱۸ مخ)

۱-۵۴: ابراهیم بلوخی

د عبدالله بلوخی زوی و، چه په ۱۱۳۲ هـ کال ئی
پښتون شاه اشرف په ایران کی د هوتکو پښتنو وروستی پاچا دایلمند د گرمسیر
په حدود وکی سړکړ، او د هغه سره یی د الما سود هغی ټوټی سره چه د شاه اشرف
سره وه د ایران شهزاده طهماسب ته واستاوه.

(تمه البیان دسید جمال الدین تالیف دری ترجمه - ۱۰۲ مخ)

۱-۵۵: ابراهیم بد خشی:

خلیفه ابراهیم بد خشی د نقشبندی د صوفیانو لوله مشایخو
څخه و چه په دری ژبه ئی شعر هم وایه، او شپږ زره بیته یو مثنوی لری له
بد خشانه دهلی ته تللی و او په (۱۱۶۵ هـ) کال وفات شوی دی.

(هدیه العارفین ۱۱۳۸ مخ)

۱-۵۶: ابراهیم ابن اخضر سیستانی:

په (۲۵۹ هـ) کال د یعقوب بن لیث له خواد سیستان د خوار جود لښکر
سپه سالار او دهرات اوسیدونکی ترمنځ د دښتوسا تندی ویاکل شو.
د په هماغه کال دخوار جوبل مشر عبد الرحیم وواژه او بیاله د پرو سوغاتو
او اسانو او وسلوسره یعقوب ته ورغی هغه و نما نجه او ورته وی ویل چه: ته او

ستا ملگری باید پز ره اده و اوسی، خککه ز مالبنکر او ز ماد لبکر مشران زی تره
خوار جدی، آو تا سی پهدی منخ کی پردی نیاست، که دی داملگری لبر وی نور
همر اوله چه زه هغو ته روزی پیدا کم او هر کار چه غوازی هغه ور کم خودا
غرو نه او بیا بانونه هغسر حدو نه دی چه تا سی بی بایدله د بنمانا نو و ساتی
زه دنور ولایت قصدر م هر کال دلته پاته کیدی نه سم ز ماسر ونه په کار دی
په تیره بیا تاسی چه زما بناریان یاست، زه به تا سی خلکو ته هیخ ضررونه رسوم.
هغه و چه ابراهیم به پاره زه خپلو ملگروته ور غی اود پیر لبکر سره یعقوب ته
راغی یعقوب هم دده تولو ملگروته سوغاتونه ور کپه اود دوی نو سونه بی په دیوان
کبئی ثبت کپه، او ابراهیم بی دهغوی سالار و تپاکه، او د دوی لبگری د «جیش الشراة»
په ناسه یادگی او پخپله یعقوب د ۲۵۹ ه کال د جمادی الاول په ۱۷ سیستان
ته ولاړ، او د سبز وار او هر ات د غرنی سیمی او سر حدو ما تنه بی د ابراهیم لبکر ته
و سپار له .

(تاریخ سیستان - ۲۱۸ مخ)

۱-۵۷ ابراهیم بن دهمان هر وی

حافظ امام ابراهیم دهمان زوی دهرات دباشان دکلی او سیدو نکلی دخراسان
له نامتو محدثینو او پوها نو شخصه و، مخنی تا بعین لکه عمرو بن دینار او نورثی
لیدلی او د عبد الله بن مبارک سری او نور و محدثانوا ستا دو .

ده په فقه، حدیث او تفسیر کی لوی لاس درلود، او په حدیثو کی له ده
خخه صحیح روایتونه شوی دی، او په صحاحسته کی دده سرویات راغلی دی
په ۱۶۳ ه- ۲۷۷ م کال په مکه کی وفات شو، او دا کتابونه ئی لیکلی دی .

۲- کتاب المناقب

۳- کتاب العیدین

۴- التفسیر القرآن

ابن قبیصه نیشاپوری و ایی چه دده دحدیثو مصنفات طاهر بن یحیی مختصر
کبری دی .
باخذونه:

۱- لغتنامه دهخدا - ۱ ۲۶ مخ

۲- افغانستان بعد از اسلام - ۳۷۷۳ ر ۲۰ ۸۰ مخونه

۳- معجم المصنفین - ۳ ۱۶۸ ر مخ

۵۸- ابراهیم بن حمزه خراسانی :

ابو اسحاق ابراهیم دحمزه زوی، دعمارۃ نمسی او دحمزه خراسانی کپوسی
دخراسان له حفاظو څخه و، چه په حدیثو کی یې «المستند الکبیر» تصنیف کړی، او
په ۳۵۳ هـ کال مړدی .

(هدیه العارفین ۱ ر ۶ مخ)

۵۹- ابراهیم بن رجا :

دنوح نمسی دبلخ له فقهاو، مفسرینو، نحوینو او شاعرانو څخه و په ۲۵ هـ
کال وفات سوی دی .

(بغیة الوعاة - ۱۷۹ مخ)

۶۰- ابراهیم بن سلیمان بلخی :

داحادیثو له راویانو څخه و، خودده روایت ضعفاته منسوب دی .
(لغتنامه دهخدا - ۲۵۹ مخ)

۶۱- ابراهیم بن شاذجبلی :

ابو اسحاق ابراهیم دشاذجبلی زوی دهرات دفضه دجبل دسیمی او سیدو نکي او

دخپل وخت له محدثینو څخه و، له هراته بغداد ته ولاړ او هلته ئی تدریس کاوه .
دې محمد بن عبدالرحمن سامی هر وی او نور و څخه راوی دی .
(لغتنامه دهخدا - ۶۰ مخ)

۶۲- ابراهیم بن عاصم عقیلی :

په اسوی دوره کی د سیستان والی و ، هغه وخت چه په ۱۱۶ هـ کال دهشام اسوی
له دریا ره یوسف بن عمر ثقفی د عراق ، خر اسان او سیستان په حکمرانی و گمارل
شو ، نو هغه دهمغه کال در جب په میاشت ابراهیم بن عاصم سیستان ته و لیږه .
دی ښه عادل والی و ، او دژ و ندرت پایه دلته په سیستان کی پاته شو ، خو همدلته
په ۱۲۶ هـ کال له دنیا ولاړ .
ما خذونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام - لومړی ټوک = ۲۱۱ مخ

۲ - تاریخ سیستان - ۱۲۸ مخ

۳ - تقویم ابلدان - ۳۷ مخ

۶۳- ابراهیم بن یوسف ماکیانی :

د بلخ د مشهور و محدثانو څخه و ، چه د (. . . ۲۰۰ هـ - ۸۱۵ م) کال په
شاوخوا کی د سیستان او خر اسان د کرامیانو د مذهب موسس او د سیستان لوی
عالم محمد بن کرام له ده څخه حدیث اړویدلی و .
۱- ما خذونه افغانستان بعد از اسلام - ۶۱ ۸۸ مخ

۲- تاج العروس - ۳۳۹ مخ)

۶۴- ابراهیم بن یحیی غزی :

د عثمان غزی نمسی د عربی ژبی شاعر و او هدیږه ئی په بلخ کی ده .
په ۳۴۱ هـ کال په غزه کی زیږیدلی ، او په ۳۸۱ هـ کال د مشق ته تللی او
هلته ئی ققه زده کړی ده . بیاله د مشقه بغداد ته ولاړ ، او څه سوده په نظامیه مدرسه کی و .

تر هغه وروسته ایزان تسه ولای، اود کرمان او خراسان
داسیر انو په تیره بیادناصر الدین مکر مابن علاء دکرمان دوزیر په ستاینه کی
اشعار لری.

دده اشعار دادب په کتا بو کی مشهور دی او داشعار ویو دیوان ئی هم شته .
ابراهیم په ۵۲ ه کال دبلخ او سر و تر منځ وفات شو، چه جسد ئی بلخ ته راوړ
او هلته ئی خاورو ته وسپاره .

(لغتنامه دهخدا - ۲۶۷ مخ)

۶۵- ابراهیم بیگ هر وی :

د درې ژبی شاعر او په هرات کی دسیر نجات شاگردو .
دا بیت ده دی :

ورق و ورق دل صدپاره را اییادتو دیدم

بغیر نام خوشت هر چه بو دحلقة کشیدم

(روزروشن - ۱۵ مخ)

۶۶- ابراهیم بیهقی :

دسلطان مسعود غزنوی ددربار له دبیرانو څخه و.

(تاریخ بیهقی - ۱۵۷ مخ)

۶۷- ابراهیم تیموری :

ابوالفتح سلطان ابراهیم دشا هرخ زوی اود تیمورگورگان نمسی د تیموری له
نامتو شهزادگانو اودشا هرخ دوهم زوی و.

د(۷۹۶ ه) کال دکوچنی اختر په میاشت زیریدلی ، اوپه (۸۱۲ ه) کال دبلخ
حکمران و، او د(۸۳۸ ه) کال دکوچنی اختر دمیاشتی په م وفات شوی دی ،
هنر پالونکی او دانش دوست او ادب روزونکی شهزاده و ، په تیره ئی بیاد

دری ژبی دا دیبا تو سره زیاته مینه در لودله او پخپله هم ا دیب او خوشنو یسه و. شاعران ئی تشو یقول ، او شرف الدین علی یز دی دظفرنامه تیموری کتاب دده په غوښتنه په (۸۲۸هـ) کال کښی ولیکه اوهم دی شهزاده په شیر از کی د» دار الشفا» مد رسه ودانه کړه.

ماخذونه (۱- فرهنگنامه نسیمی- ۲. ۳. مخ - ۲ لغتنامه دهخدا- ۶. ۲. مخ)

۶۸- ابراهیم جوزجانی :

ابو اسحاق ابراهیم دیقوب زوی اود اسحاق سعدی جوزجانی نسیمی دافغانستان له مشهور و سجد ټینو ، حفا ظو او ثقا تو وخته و.

دافغانستان په جوزجان کی زیر ید لی ، اوله دی لڅایه سکې ، بصری ، رمله او په پای کی دمشق ته تللی دی چه بیا د ژوند تر پا په هلته اوسیدا و په (۵۲۵۹- ۸۷۲۲ م) کال هلته وفات شوی دی :

دده له آثار وخته دا کتابونه مشهور دی :

۲- الجرح ا لتعلیل .

۳- الضعفاء .

۳- المترجم : ابن کثیر ددی کتاب په باب کی لیکي چه «فیه علوم عزیزة

وفوائد کثیر ة

ا بن عسا کر ئی وفات په ۵۶۲ هـ کال کی ښودلی دی .

(۱- الاعلام زرکلی- ۱/ ۶۷- مخ

۲- معجم البلدان - ۳/ ۱۷۶ «

۳- تهذیب ابن عسا کر- ۲/ ۳۱»

۳- اللبداية والنهائة- ۱/ ۳۱- مخ

۵- همدیه العارفين - ۳/۱ - م.خ

۶۹-۱- ابراهیم جوزجانی:

طبقات ناصری دناستولیکو نکي منهاج السراج ورنیکه و، چه سوریه دسلطان
ابراهیم غزنوی دسلطان مسعود د زوی لو روه چه دمنهاج السراج تر نیکه اما م
عبدالخالق جوزجانی ته ورپه نکاح کړی و ه اود منهاج السراج پلار
وسراج الدین دمولانا منهاج الدین زوی دهمدی ابراهیم نومی و.

ماخذ: طبقات ناصری ۲۳۹۱ م.خ

۷۰-۱- ابراهیم حسین سبزواری:

دسبزوار (شین دنی) له سیدانو څخه و، په دری ژبه یې شعر وایه ا زاد اولو نهدشربه
زلمی و.

دابیټ دده دی:

مستی می عشق زخودبی خبر م کرد

بیخو د زخود وهم زجهان دریدرم کرد

ماخذ: (تحفه سامی - ۲۷ م.خ)

۷۱-۱- ابراهیم جوینی:

(دهمدی ردیف «داین حمویه» ناسه ته دی رجوع می)

۷۲-۱- ابراهیم حسین خراسانی

ددری ژبی شاعرو، په بلخ کې زیږیدلی او په کابل کې یې وده موندلې لسی
بیاد خپل پلار سره هند ته تللی او داکبر پاچا دربار ته یې لاره پیدا کړې وه او دا رباعی

د هغه پاچا په ستاينه کې ویلی ده:

ای از تو جهان شگفته و تازه وتر در عهد تو سرها همه صاحب افسر

یکشاده بدیدار تو گردون همه چشم - بنها ده بسجده تو گیتی همه سر

دی دپلار بی رضا دکن ته ولا پاره لته دسولانا نوعی خبوشا فی شاگرد شو، او دده استاد دده پر سلیقه اعتماد بشکاره کړ، اوبه شاعر شو.

دماثرر حیمی مؤلف سلا عبدالباقی نه اوندی ده ته «مجموعه اهلیت» ویلی دی (مآثرر حیمی - ۳ ټوک - ۷۸۸ مخ)

۷۳- ابراهیم حصیری غزوی:

(دهمدی ردیف د ابو القاسم حصیری نامه ته دی رجوع وسی)

۷۴- ابراهیم خان الیزی:

په هندوستان کې دلودیا نودوخت نامتو او تور یا لی پښتون و چه په ۹۳۸ هـ - کال ۱۵۳۱ م کال په هغه جنگ کې چه دسلطان محمود لودی اود با یر د زوی همایون ترمنځ په لکنهو کې ونښت و واژه سو.

(لودی پښتانه - ۲۹۵ مخ)

۷۵- ابراهیم خان شروانی:

دسند عالی عمر خان شروانی زوی او په هندوستان کې دلو دیانو ددوخت نامتو جنگیالی پښتون و، چه دسلطان سکندر لودی او تاتار خان په جنگ کې ئی بڼی توری وهلی دی .

(دلودی پښتانه - ۲۳۳ مخ)

۷۶- ابراهیم خان کاکړ:

دناصر الله خان زوی ، په خټه کاکړ ، داحمدشاه بابا په وختو کې زیږیدلی او تر (۱۲۰۳ هـ) کال پوری ژوندی و .

دی د خپل وخت د پښتو ژبی ښه شاعر او د پیر محمد کاکړ شاگرد او عقیدتمن و ښه خط ئی درلود ، اود خپل استاد دیوان ئی خو پلا په خپل قلم لیکلی او هم خپل استاد شعر په ژبه داسی ستایي :

ز ما استا د ملا پير محمد و
دی ملا په هسی شان و
سرو کار ئی و له د رسه
په رسول چه ووراغلی
یو ولا پر شریعت و
خصلتونه چه دده وه
سرا تې ئی همره ډیر دی
که همه واره تمام کړم
بعضی بعضی سی ویلی

چه پر لار د پاک احد و
چه عالم ورته حیران و
تل مدام د خدای له ترسه
هغه ټول ووه دده سنلی
بل قانع پر مصیبت و
په همز ولو کی ئی نه و
تر حساب تر شمار تیر دی
پری سلال به خاص و عام کړم
و عالم ته می ستایلی

حاصل داچه ښه سړی و

ښه سړی، ښه سړی وو

دا رباعیات هم دده دی :

په زړه می اور دی، ستا له اور بله
په دست جهان به، او رونه بل کړم
پاته می کور دی؛ مخم له اور بله
لولم به ساندی، کړم به کور بله

په سخ ښایسته یی، ښکلی ملو کی
طوطی دی ستایي، په سرې مشو کی
پرشاو خوادی، دحسن کو کسی
بلبلان ستا ئی، تا په گلزار کی

ته خو می گل یی، زه بلبل ستا یم
جانا نه ستا یم، چه تل دی ستا یم
په زرو ژبو، به دې تل ستا یم
زه خوتل ستا یم، نو تل دی ستا یم

ماخذ (پښتانه شعرا - اوپری ټولک - ۳۴۹ مخ)

۷۷- ابراهیم خان لوافی :

دسلطان بهلول لودی له خوا په هند کې داتپاوه حاکم و. (لودی پښتانه - ۹۸ مخ

۷۸- ابراهیم خذامی خراسانی :

ابو اسحاق ابراهیم خذامی د محمد زوی او د ابراهیم نمسی حنفی مذهب فقیه او محدث و

په ۳۲۱ هـ - ۹۳۳ م کال په خراسان کې اوسیده، او احادیث یې په عراق

خراسان او شام کې لوستي وو، او مصنفات هم لري .

(ساخذ و نه، الاعلام زرکلی - ۱ - ۵۷ مخ)

(۲- الجواهر المضية - ۳ - ۳ مخ)

۷۹- ابراهیم خراسانی -

د بایسنقر زوی او د شاه هرخ نمسی په خراسان کې یې دخپل کاکا

د زوی میرزا شاه محمود سره جنگ وکړ او پر هغه یې بری وسوند .

استرabad او اذربایجان یې هم ونیول، او د قره یوسف تر کمان زوی جهان شاه سره یې په

یوجنگ کې ماتې وکړه و تثبید او په (۶۳ - ۸۸) کال سپسو .

«لغتنامه دهخدا - ۱ - ۲۵۶ مخ»

۸۰- ابراهیم خراسانی

ابراهیم د یاس زوی او د اسد نمسی د محمد بن طاهر د حکومت په وخت کې یې

د خراسان سپه سالار و، او هغه وخت چې یعقوب د لښت زوی هرات و نیو،

او د هرات امیر حسین یې بندی کړ نو ابراهیم د یاس زوی د محمد بن طاهر

له خوا په پوښتګ کې د یعقوب مقابلې ته ورغی، خو تر دې پورې ژنی او وژوبلې وروسته یې

ماتې وکړه، او محمد بن طاهر ته یې وویل چې: د دې سړي سره به جنگ هېڅ نه

کیدی، ځکه چې هولناکه مپایان لري او له وژلو هېڅ باک نه لري، او یې تکلیف اوبی پروا

جنگ کوي او یې له تور زنی هېڅ کار نه لري، ته به وایې د جنگ له سوره زیریدلی دی

اوتیول خوارج بی په فرمان دی او یولام سوی دی ، نو ښه داده چه استمالت بی و سی ،
خوچه دده اود خوارجو دشمرخه و نیوله سی ، دی شاه فتن ، غازی طبع او جدی سړی دی
هغه وچه محمد بن طاهر خپل استازی له یولیک او ډیرو سوغاتو سره یعقوب ته واستول
او هغه هم آرام سو .

- تاریخ سیستان - ۲۰۸ مخ -

۱۳۸۱ ابراهیم خراسانی :

ابراهم د حصین زوی ، د محمد نمسی دبشیر کړ و سی او د سعید
قو سی کوسی په - ۲۲۵ هـ کال دالمعتصم بالله دخلافت په وخت کښی
دهرات والی ؤ او د هغه کال دربیع الاخر په شلمه دجمعی په ورځ د عبد الله بن طاهر له
خواد سیستان والی وټا کړ سو ، او دربیع الثانی په ۲۸ دشنبی په ورځ له هراته سیستان ته
ورسید او دبست ولایت بی خپل زوی اسحاق ته وسپاره .

بیا چه په - ۲۲۷ هـ کال المعتصم بالله وفات سو ، نو دالواثق بالله دخلافت په
دوره کی هم ابراهیم حصین زوی دسیستان والی ؤ .

دی که څه هم اصلا عرب ؤ ، خو دسیستان له خوارجو سره بی هیش جنګ نه
کاوه او خوارج دده په وختو کی ډیر غښتلی سو . ابراهیم المتوکل علی الله په خلافت
کی هم دسیستان مقتدر والی ؤ . تاریخ سیستان - له ۸۵ ، مخ څخه تر ۹۷۷ مخ پوری .

خو منتهاج سراج په طبقات ناصری کی لیکلی چه - ابراهیم بن الحصین د خراسان
داسر محمد طاهر له خواد سجستان والی ؤ . چه ده بیاد خان له خوا پر سجستان باندي

خپل یو خلیفه درولی ؤ ، چه صالح بن نصر نو میده -

- طبقات ناصری - ۹۷۷ مخ - .

۸۲- ابراهیم خراسانی :

ابراهیم د حاج حسن خراسانی کاخی زوی دشیمه اما سیه پوهانو و خخه و چه دا کتابونه بی لیکلی دی.

- ۱- الارشاد و التحیة فی العبادات الیومیة - په دری ژبه .
- ۲- ارشادات الاصول - دوه جلده .
- ۳- لایقا ظات فی الاصول .
- ۴- مشوارع الهدایة الی شرح الکفاية للسبزواری .
- ۵- مناسک الحج .
- ۶- منهاج الهدایة الی احکام الشریعة - ۲ جلده .

خراسانی په - ۱۱۸۰ هـ کال زیږیدلی او په - ۱۲۶۲ هـ بسوی دی. دی له خراسانه نجف ته تللی و .

هدایة العارفين - ۲ مخ .

۸۳- ابراهیم خراسانی :

ابراهیم د محمد زوی، د عرب شاه اسفرائینی خراسانی نومی مشهور په عصام الدین حنفی د خراسان له نامتو مصنفانو و خخه و، ډیر تصانیف لری چه مشهوره بی دا دی :
اشرح اداب عضد الدین .

۱- الاطول شرح المطول. (صحیح بی شرح التلخیص دی).

۲- شرح السمائل فی حقوق افضل الوری واقوی الدلائل.

۳- حاشیة علی انوار التنزیل الی سورة الاعراف.

۴- حاشیه علی جزء النبأ.

۵- حاشیه علی الشمسية فی المنطق.

- ۷- حاشیه شرح مواقف
- ۸- حاشیه علی شرح عقاید النسفیة.
- ۹- حاشیه علی القوائد الضیائیة للجاسی.
- ۱۰- حاشیه علی کلیات المطالع .
- ۱۱- شرح تهذیب المنطق.
- ۱۲- شرح رسالة الاستعارة.
- ۱۳- شرح الشافیة فی النحو (صحیح بی صرف دی).
- ۱۴- شرح الطوالع.
- ۱۵- شرح العوامل للجرجانی .
- ۱۶- شرح القصاری .
- ۱۷- شرح الکافیة عارض به الرضی .
- ۱۸- مختصر فی النحو.
- ۱۹- شرح المختصر المذکور .
- په ۹۴۳ هـ کال په سمرقند کې وفات شو .
- (هدیة العارفین - ۱ ر ۲۶ مخ) .

۸۴- ابراهیم خلیفه بایگاری :

د کندهار د پوری د و د پیر غاړه ریگته نژدی زیاړت دی . د مغلی

اکبر پاچا دوختوښه پرهیزگار او شهوړ صوفی و .

د کندهار عوام ورته عقیده لری ، خو که وایي چه د کندهار دخاکریز د

سلطان عطا بابا وروړدی .

ماخذ (۱۳۳۷ هـ کال دانیس ورنچپانه ، د بیاغلی زلمی لیکنه)

۸۵- ابراهیم دهستانی خراسانی:

دخلورسی پیری له پوهانو څخه و، په خراسان کې اوسیده او د تصوف په علم او نور و ظاهری علوسو کې ئی شهرت درلود.

ماخذ (لغتنامه دهخدا - ۲۵۸ مخ)

۸۶- ابراهیم رباطی هروی:

د دریمی هجری پیری له عارفانو څخه و .

د هرات درباط په سیمه کې اوسید، او په طریقت کې ئی د ابراهیم ستنپه هروی لاس نیوی کړی و، او هغه ئی پیراواستا د و .

دده سزار د هرات د زنگي زاد ه درباط په وړه کې دی.

۱- لغتنامه دهخدا - ۱ - ۲۵۸ مخ

۲- طبقات الصوفیه - ۶۳ مخ

۸۷- ابراهیم ستنپه هروی:

ابو اسحاق ابراهیم ستنپه د هرات له مشهور و صوفیانو او عارفانو څخه و. د ابراهیم ادهم او بایزید بسطاسی او دهغوی په شان د نوروسره یی لیدلی او صحبت کړی او ابراهیم رباطی دده شاگرد او سرید و .

د ابراهیم ادهم په ارشاد اولار شونه یی مزدوری کوله او څه چه به ئی گتله هغه به یی یی و زلوغر بیانوته صدقه ورکوله او هم د ابراهیم ادهم په پیروی ئی دنیا پرېښوده او تجرید یی خویش کی، پیلې پښی به گزیده او کعبی ته پلې ولاړ .

اصلا د کرمان و، خو په هرات کې اوسیده ځکه نو (هروی) باله سی، او قبر ئی په قزوین - ظاهر آغزین - کې دخلکوزیار تگه ده .

ماخذونه ۱ - لغتنامه دهخدا - ۲۵۹ مخ

۲-طبقات الصوفیه-۶۳-مخ

۳-کابل مجله ۳-کال-۲ گنیه-۱۵۷-مخ

۱۸۸-بر ابراهیم (سلطان) غزنوی:

ابوالمظفر ظهیرالدوله سلطان ابراهیم دسلطان مسعود زوی او دسلطان محمود غزنوی نمسی، ور ورسته تر هغه چه دده ورور فرخ زاد دقلنج په ناروغی وفات شو. د(۵۴۵۱ هـ - ۱۰۶۰ م) کال دصفری دمیاشتی په ۱۹ ددوشنبی په ورځ دغزنی پرتخت کښینوست او ابو الفضل بیهقی پخپل کتاب تاریخ بیهقی کی دده دجلوس په مناسبت داشعر لیکلی دی:

پادشاهی برفت پاک سرشت

پادشاهی نشمت حور نژاد

از برفته همه جهان غمگین

وز نشسته همه جهان دلشاد

گر چراغی ز پیش ما برداشت

باز شمع می بجای آن بنهاد

یافت چون شهریار ابراهیم

هر که گم کرد شاه فرخ زاد

سلطان ابراهیم غزنوی په ۴۲۲ هـ کال په هرات کی زیدیدلی، او په ۴۹۲ هـ کی

وفات شوی دی او ۲۲ کاله ئی پاچھی کړی ده.

ده د خپلی پاچھی په لومړی کال دسلجوقیانو سره روغه وکړه؛ او دسلطان سنجر

خور ئی خپل زوی مسعود ته وغوښتله.

په ۴۶۵ هـ کال ئی پرتخارستان حمله وکړه او سلکندئې ونيو، او دسلطان

ملکشاه سلجوقی اکا عثمان ئی چه د«امیرالاسراء» لقب یی درلود بندی غزنی

ته راووست. په ۴۷۶ هـ کال یی دهندوستان خواته لښکری ویستلی او هلته ئی

ډير فتوحات وکړې ه چه مشهوره ئی د «اجو داو بال» د کلاگانو فتح وه چه د سلطان محمود په وخت هم فتح شوی نه وې او تر دروسيا شتو او اتلسو ورځو وروسته سالم اوغانم بيرته غزنی ته راغی ، چه ابو الفرج رونی دهغو فتوحاتو په مناسبت څو قصيدې ويلی دی . سلطان ابراهيم ښه مدبر ، عادل ، سخی او کارآزموده پاچا و ، او هيله ئی وه چه بياد خپل نيکه (سلطان محمود غزنوی) عظمت او حشمت له سره نوی کړی خو له بده مرغه ئې په مخ کې ډير داخلی او خا ر جی سوانع درلودل چه دی ئی لویو کارونه نه پرېښو د .

ابن اثیر ليکلی دی چه ابراهيم هميشه ويل کا شکی زه د پلار پررځای وای څو چه محمودی سلطنت ته آسیب نه وای رسيدلی - خواوسر کار تر کار تير شوی دی اونسم کولای چه پردښمنانو بری ووسوم ! (بيهيقي دا ابراهيم په ستاينه کې داسی ليکی : «.. چون بسرای امارت رسيد اوليا وحشم وکافه مردم را برتر تيب و تقریب و نوخت براند ازه بداشت چنانکه حال سياست و درجه ملک آن اقتضا کرد و در اشارات و سخن گفتن بجهانيان معنی جهانداري نمود ، و ظاهر گرد انيد که اين رسمه راشبانی آمد که ضرر گرگان و ددگان بيش نه بيند و لشکری که دلهاي ايشان جمع نشده بود پيخشش پادشا هانه همه وازنده ویکک دل ویکک دست کرد ، و سخن مستظلمان و مستحنان شنيد و داد بداد .

ابن اثیر او ابوالفداء دده په صفا تو کې ليکی چه سلطان ابراهيم هر کال يو وار قرآن کریم پخپل خط ليکه چه يو کال به ئی کعبی ته استا و ه او بل کال به ئی مدینې ته او هم هر کال ئی د ر ي سياستی روژه نيوله .

عوفی په جامع الحكايات کې ليکی چه سلطان ابراهيم هر کال يو پلایام يو سف سجاوندي ته بلنه ورکوله چه دده مجلس ته حاضرسی او خلکو ته و عظ و کړی او د امام له سختو خبر وڅخه نه خوا بدي کيده .

دولت شاه دسقامات نا صری په حواله لیکمی چه سلطان ابراهیم به د شپې د غزنی په کوڅو کی گرز یده او پخپل لاس به ئی بیوز لا نو او سحتا جا نو ته پیسی او پوړی ور کولی .

سلطان ابراهیم مؤرخینوپه رازر از لقبو لکه ظهیر الدوله نصیر الملک رضی الدین او نورویا د کړی دی .

دده دوخت مسکوکات

الف : طلائی - ۵۳۵ هـ کال - ۸ ، ۳ گرامه وزن او ۲۵ ملی متر پناه و الی .

د سکی پر مخ : لا اله الا الله وحده لا شریک له القا یم با مر الله

د سکی پر شا : ظفر - نصیر الدوله و ظهیر الملک ابراهیم

ب : سپین زر : ۹ ، ۲ گرامه وزن ۱۸ ملی متر پناه و الی

د سکی پر مخ : الله - القا یم با مر الله نصیری

د سکی پر شاه : ظهیر الدوله الملک ابراهیم

د سکی دنورو ډولو نو دپاره دی « سلطنت غزنو یا ن » کتاب ۲۷۸ مخ

ته رجوع ومی سلطان ابراهیم څو ودانی هم ودانی کړی وی چه مشهوری ئی

« خیر آباد » او (ایمن آباد) نومیدلی ده څو ینیت لونی او شپږ دیرش زامن

در لودل ، خپلی لونی ئی ساداتو او علما و ته ور کولی چه یوه لور ئی د

منهاج سراج دریم نیکه سولینا عبدالخالق جوزجانی په نکاح کړی وه .

دسلطان هدیره په غزنی کی دپنا رشمال ختیزی خواته پرته ده

ماخذونه

۱- طبقات نا صری لومړی - ټوک ۳۸ ۲ مخ او نور

۲- تاریخ بیهقی « ۳۷۸ »

۳- لغتنامه دهخدا ټوک - « ۲۶۳ »

۳ - قاسوس المشا هير ۲ توك ۱ ۵ مخ

۵ - سلطنت غز نو يان - ۲۳۷ «

۸۹ - ابراهيم سوري:

په هندوستان كې د پښتنو سوريانو خلم پاچاؤ، چه له (۹۶۱ هـ)

خخه تر (۹۶۲ هـ) پوري ئې پاچهۍ كړې ده .

ابراهيم سوري د غازي خان سوري زوی او د محمد شاه سوري مشهور

په عدلی شاه د سوريانو د ريم پاچا د خور ميره و .

هغه وخت چه د سوريانو پښتنو پخپلو منځو كې نفاق او جگړې شروع

كړې نو عدلی شاه د ابراهيم سوري (دخپل اخځې) دنياو اواره هم

و كړه ، څنگه چه ابراهيم سوري يو بار سوخ مشرؤ نو خپلې پښې (د عدلی

شاه خور) د عدلی شاه په اراده خبر كړ ابراهيم سوري هم ځان سقا بلی ته تيار

او عيسی خان نیازی ته ئې چه عدلی شاه دده دنياو د پار له لير لې و ماتې وركړه

او دهلې ئې ونيو ، خطبه او سكه ئې پخپل نامه كړه ، او ځان ته ئې « د ابراهيم شاه »

خطاب و ټاكه .

د ابراهيم سوري د پاچهۍ تر اعلان وروسته د پنجاب حاكم احمد خان سوري

دشير شاه سوري د تره زوی چه د عدلی شاه يوه خور په ده واده و د ابراهيم سوري

پر خلافسر پورته كړ او د لسوز و سپور و سره داگرې خواته روان سوا و

هاته ئې دا ابراهيم سوري او يازره لښكر ته ماتې وركړه او آگره ئې ونيوله .

ابراهيم سوري سنبهل ته او بياله هغه ځايه كاليې ته ولاړ هلته ئې هم

ساتې و كړه پخپل پلار پسې « بيانه » ته ولاړ .

تر هغه وروسته ئې كه څه هم څو ځله د پاچهۍ دبیرته نيو لو د پار ه زيار و پوست

خوبرې ئې و نه موند خو په پای كې « اوډيسيه » علاقې ته ورسيد ، او په

۹۷۵ هـ کال چه سلیمان کرانی او ډیسپه و نیوله ابراهیم سوری ئی په قول او عهد لخانه ر او وست او بیای ئی په تگی ووا ژه .

ماخذونه (۱ - دهند وستان تاریخ دفرشته دتاریخ پښتو ترجمه لومړی ټوک -

(۵۱۲ مخ)

۲ - اغتنامه دهخدا - لومړی ټوک - ۲۵۹ مخ)

۹۰- ابراهیم شاه غرستانی:

ابراهیم شاه دار د شیر شاه پور زوی دغرستان له امیرانو څخه ؤ .

هغه وخت چه سلطان علاء والدین جهان سوز دهرات دتولک کلاونیوله

او د غرستان خواته ولاړ د غرستان تر فتح وروسته یی د همدی ابراهیم شاه

لورچه « نورملک » نومیده په نکاح کړه .

(طبقات ناصری - ۱۳۹۱ مخ)

۹۱- ابراهیم صولی خراسانی:

ابو اسحاق ابراهیم دعباس زوی دمحمد نمسی او دصولی کړوسی دخپل

عصر نامتولیکوال ؤ دده کورنی له خراسانه عراق ته تللی وه نیکه ئی دعباسیا نو

په دولت کی ښه مقام درلود پخپله ابراهیم په بغداد کی وده موندلی ده .

او دالمعتصم، الواثق المتوکل خلفاو ددربار مشهور لیکوال او شاعر او اهم

بی ترسری ینی پوری (سامراء) د سیمی د - ضیاع و نفقات نومی دیوان وظیفه

اجراء کوله .

دعبل شاعرو یلی دی چه : که ابراهیم دعباس زوی شعر خپل کسب

گړزولی وای مودته هیڅ نه پاته کېده .

مسعودی ویلی دی چه : - نه په پخو اکی اونه وروسته دده غوندی لیکوال

شاعر ماته نه بریښی .

دهغو کتابونه در لو دل چه مشهور بی دادی :

۱ = دیوان رسائل ۲ = دیوان شعر ۳ = کتاب الدولة ۴ = کتاب العطر

۵ = کتاب الطبیخ .

ماخذونه ۱ = الاهلام زر کلی = ۳۸۱ مخ

۲ = الاغانی = ۲۰۹ مخ

۳ = معجم الادباء = ۲۶۱ مخ

۴ = ابن خلکان = ۹۱ مخ

۵ = تاریخ بغداد ۱۱۷۶ مخ

۶ = سعودی ۲۹۹۲ مخ

۹۲- ابراهیم علوی غز نوی :

: دسلطان بهرامشاه غز نوی دلینکر سالار و ، او په (۵۴۴ هـ) کال چه بی

دسلطان سیف الدین غوری په مقابل کی پر غز نی حمله و کړه دهمدی ابراهیم

علوی په سالاری بی لوی لیکر جوړ کی ، او د غز نی خلکو په سرسته بی غز نی او

سلطان سیف الدین دواړه و نیول .

ماخذ (حکیم سنائی - تالیف خلیلی - ۵۲ مخ)

۹۳- ابراهیم غز نوی :

ابوطاهر ابراهیم دمحمد حکیم بغدادی زوی مشهور په غز نوی په طب

کشی د «راحة الانسان» د کتاب منصف دی چه دا کتاب بی د خلیفه مامون

عباسی دپاره لیکلی و ، په ۲۲۴ هـ کال وفات شوی دی .

(هدیة العارفة = ۲۱ مخ)

٩٤ - ابراهيم فرخاري بدخشي :

٩٣ _ ابراهيم فرخاري بدخشي : خليفه ابراهيم دبدخشان دفرخاردري ژبي شاعروچه په ١٠٨٧ هـ کال په شاه جهان آباد کي زيږيدلي او په ١١٦٥ هـ کال وفات شوي دي دى دمير جلال الدين حسين بدخشي د ر و زني په اثر د عرفان لور مقام ته رسيدلى ؤ او ده د پيرتاليفات منسوب دى، د دري ژبي په ادب کي ښه لاس درلوده. او يو مثنوي ئى دشپږ وزر و بيتو په حدودو کي منظوم کړى ؤ .
داخو بيتونه دده له مثنوي څخه را نقل شوه .

ماومن گفنن هم از امرت بجاست ورنه ما را اين قدر قدرت کجاست
روح من با جان جان اندر تن است
هر چه ميگويم نه از گفتمن است

گفت ني باشد زنائي در نهان
ليک از ني بشنوند اهل جهان

بهرتر از ني نيست کس بار از جفتم
هر که چون ني گشت خالي را ز گفتم

(افغانستان: د دايرة المعارف نشرية ٢٩٣ مخ
٢- تذکره چراغ انجمن)

٩٥ - ابراهيم کر باسي هروي :

ابراهيم د محمد حسن خراساني کاخي زوى د هرات د حوض کرباس په محله کي په (١١٨٠ هـ) کال زيږيدلى او د خپل وخت له نامتوفقها ؤ څخه ؤ فقه ئى له ميرزا ابوالقاسم قمى (دقوانين) له خاوند اوسولى مهدى دابى ذرنراقى دزوي اوله بحر العلوم او شيخ جعفر معروف په کاشف الغطاء او د رياض المسائل دمصنف سيدعلى اونورو پوهانو څخه لوستلى او د ژوند زياته برخه ئى په تاليف

اوتدريس کي تيره شوی و خود هغه وخت دنور و فقها و پښير ئی سر افعی او دعاوی خوښی
ته وي اوقانغ سړي و .

پلار ئی دخراسان د کاخ یا کاخک په ناحیه کی اوسیده اودي هم له هراته اصفهان
ته تللی و .

دده له تالیفاتو څخه (اشارات) په اصولو کی ښه مشهور کتاب او چاپ شوی هم
دي دنورو څو کتابونو نومو نه یی دادی

۱- نخبه (په فقه کی په دري ژبه)

۲- ایقانات ۳- منهاج الهدایه

۳- شوارع الهدایه الی شرح الکفایه او مختلفی رسالی

ابراهیم کرباسی په (۱۲۶۲ هـ) کال وفات شوی دي

ماخذ (لغتنامه دهخدا - ۲۶۳ مخ)

۹۶ - ابراهیم لودی :

سلطان ابراهیم لودی په هندوستان کی د لودیانو پښتنو پاچهانو

دلسلی وروستنی پاچا وچه دخپل پلارسلطان سکندر لودی ترسړینی وروسته د ۱۹۲۳ هـ -

۱۹۱۷ م کال ددی الحجی دسهاشتی په اوومه دیکشنبی په ورځ په نیرشان وشوکت

د پښتو مشرانو او امیرانو له خوا په پاچهی و تیا کل شو خطبه او سکه ئی په نامه جاری شوه .

د فرشته تاریخ لیک کی چه دیر هو بیار . قابل اوبهادر پاچا و ادم زیاتوی چه (ده د پلار

قاعدی نه برخلا فد عزیزانو او پښتنو سردارانو سره ناو په سلوک شروع که دوي ئی دخپلو

حقو تونه محروم کړل اوده به ویل چه د پادشاه عزیز ان نه وی ټول نوکران دی مشران

امیران چه د سلطان بهلول او د سلطان سکندر په مجلس کی به په عزت نامت ووهغوی

به په ناچارې لاس په نامه دده د تخت په مخ کی ولاړ ووا وپه زړه کی ئی دده بر

خلاف تجوايز ونه جوړول ددوی داغرض ووجه بادشاهی تقسیم شی (۱)
ترتولو لومړنی دخپل سکه ووروشه زاده جلال خان سره مخالفت څرگندشو او هغه داچه
جلال خان هم دپاچهی ادعادر لودله خو پښتنو مشرانو ده ته دسلطان جلال الدین
خطاب ورکړی او دپوره فوځ اوسامان سره ئی (جونپور) ته ولیږه او هلته ئی خپلواک
حکومت جوړکړ.

سلطان ابراهیم ددی دپاره چه دنور بغاوت مخه ونیسی خپل څلور نورمیریزو روڼه
محمود خان اسماعیل خان حسن خان اوشه زاده اعظم همایونی ئی دهغی کلاته
نظر بند ولیږل او هریو ته ئی دوی ښځی او دژوند ټول مایحتاج ور سره ورکړل خو
بیا هم دسلطان جلال الدین دخپلواک حکومت دا اعلانولو په وجه په یوه ملک کی
دوه پاچهان منځ ته راغله چه دهغه وخت دورا ندیشه پښتانه مشران اوا میران
ددی کار کلک مخالف وو.

څلورسیاشتی وروسته چه دراپری حاکم لودی یالوانی خانجهان دسلطان ابراهیم
درباره راغی او د هیواد دویش سره ئی سخت مخالفت څرگند کی دویش سلا ور
کونکی امیران له هری خو پورا ټول شول.

او خانجهان دپاچه په منځ کی دویش سلا ورکونی امیران خوراو غندل او
پاچاته ئی وویسل (دپاچهی هیواد ویش تیروتنه او دهغه منل ناپوهی ده باید
پوه شی چه پاچاهی په گډه نهسی کیدای او په یو ټیک کی کې غبرکی توری نه
لغا ئیږی (۲) دخانجهان خبری پر پاچا اغیزه وکړه او دخپلو خاصا نوسره
ئی وویل چه شهزاده خوپه لاره دی او جونپور رته لانه دی رسېدی ښه به داوی

۱ - د هندوستان تاریخ - د فرشته تاریخ پښتو ترجمه ۳۹۷ مخ

۲ - سمرق افغان ۱۷ مخ لودی پښتانه ۲۳۳ مخ

- چه ورته وليکو چه ديوي ضروري مشوري دپاره ستارا تلل ضروري دي .
هيبت خان ئی ددي کارد پاره وکما ره خوشهز اده لاپخوا له دي چا له
خير شوي و نو لککه دهيبت خان په خبرونه غولیده .

پاچا يوه بله دا ميرانو جرکه ورو لير له . خو هغی جرکی هم څه و نه کړ اي
شوه لککه نو پاچا دجو نپور اميرانو ته خطونه وليرل چه دشهز اده سره دي
تعلقات نه ساتی او تله راتله دي نه کوي او ځينی اميرانو ته چه دپوره طاقت
خاوندان وو . او دوي دپرش څلو يبت زه سواره لرل لکه دريا خان لوانی
دبهار حاکم يا نصير خان دغازي پور حاکم او ياشيخ زاده محمد فرمای د اوده
حاکم او نور و تسه خاص خلعتونه او آسونه ورو ليرل او هغه ئی دشهز اده
مخالفت ته ولمسول .

له بلی خوائی ددر بار اميرانو ته ورو منصبونه خطا بونه . خلعتونه او جا کيرونه
ورکړه اسان او پيلان ئی ورو بخپل . بنديان ئی خوشی کړه رعيت ته ئی
ددر وکاله خراج و باينه دکندها راوکسی غردپشتنو مشرانو . او هم مکي
اومدینی ته ئی دبابل خان او اليزي دلاور خان په لاس خورادر انسه سوغاتونه
وليرل . او په دي ترتيب ئی خپل واک زيات کړ . سلطان جلال الدين هم په
ډاکه مخالفت ته لاس ورته کړ او دپاچهی تاج ئی پرسر کښيښود خطبه او
سکه ئی پخپل نامه کړه او ده هم خپلسو طرفدانو ته منصبونه او خلعتونه
او خطا بونه وزيات او جا کيرونه ئی ورکړه .

دسلطان سکندر دسړینی دريم کال پرتيريد ووجه دسکنيو ورونو ترمنځ د
جنگلمی پورته شوي او په بل عبارت دلود يا نودپاچهی دزوال لومړي څښته
کښيښودله شوه . هغه وچه تير څو جنگو وروسته سلطان ابراهيم بريالی او
سلطان جلال الدين تسليم او پير ته شهزاده جلال خان شو .

د شهزاده جلال په تسليميد و سلطان ابراهيم د پلار د ټول ملك د پا چهي واكمنی په لاس كی واخيستلسی او مخالف اميران هم ورته ايل شول. شهزاده جلال له بيړي و تنه تيد او د ككو البار را جاته ئی پناه يووړه د سلطان ابراهيم ديرش زره لښكر دامير الا مر اء اعظم همایون په مشري د ككو البار رښا روڼيو او شهزاده - جلال بيا د سلطان ابراهيم په لاس ورغی او د ها نسی كلاته ئی ميريز يو ورونوسره د بنده پاره و لير ه خو پر لا ري ئی خوله ور پسته كړه او وئى واژه د شهزاده جلال تر وژلو وروسته د سلطان ابراهيم بد كمانی پر خپلو اميرانو ورځ په ورځ زياتيد له او يو په بل پسى ئی يا بنديانول او يا ئی وژل امير الا مر اء اعظم همايون ئې بندي كړ دهغه زوي اسلام خان او حسين خان ماهو خيل او محمود ستر يانی ئی و وژل هغه وچه د پښتنو ټول اميران ورسره مخالف شول او د د بادنيو حمله كوونكو له خوائی ملك ته رخنې پيدا شوې. ظهير الدين با برچه له ۱۰۹۱ ه كال څخه په كابل كی دهند وستان دنيو لويه تمسه شپې سبا كولى خود سلطان سكندر لودي د توري او تدبير په مقابل كى ئی څه نه شو اې كولا ي او س چه ئی د سلطان ابراهيم د پاچهي دستسى او دهغه داميرانو د بيزاري خبرونه اوريدل بيا ئې مغه مړي ارزوگانى ژوندي سوي او د ۹۲۵ ه په سر كى ئی مخ پر هند وستان لښكري را وبهولى څسو سلطان ابراهيم له داخلي شخړو وڅخه وزكارنه وچه خارجى خطر ته دي ملتفت شى .

بابر په څو كالو كى څو حملی و كړې خو بېرته به ناكام كابل ته ولاړه څوچه د ۹۳۲ ه كال د صفر ي په لومړى ورځ بيا له خورا لوي لښكر سره دا با سين غاړي ته ځان ورساوه او تر سختو جنگو وروسته د پانی پت كړته ورسيد او د ۹۳۲ ه درجب د مياشتی پر اووسه يا اتمه يا لسمه د جمعې په ورځ سلطان ابراهيم لودي

اوبار پخپله دخپلو خپلو لښکر و اداري واکمنی پخپل لاسو کی ونیولی کلک جنگ و نیت دوینو ولی و بهیدلی خود پښتنو امیرانود بدبینی او نفاق په وجه او داچه د ټولو مشرانو له سلطان ابراهیم څخه زړونه بد شوي وو پښتنو لښکرو په سره خوا جنگ کاوه وایي چه په دغه وخت د سلطان یوو رتیر امیر سلمان ته سلا ورکړه چه (نن به د سصلحت له مخی جنگ پریردو. بیا به فکر و کړو او یو مناسب تدبیر به غوره کړو)

مگر سلطان ورته وویل. تاته نه ده معلومه چه دپا جهانو خیمی سري وي. او دا د دوي د سرخر ویسی فال او د سر فروشی نخبه ده مور چه دا خیمی په خپلو وینو رنگ کړي دي اوس کوم لورته مخ نیولای شو او څنگه به سرخر و خرویی په زرد روئی بدله وو(۱)

هغه وچه له خابته ترما پښینه پوري سخته جگړه وشوه. خو په پای کی سلطان ابراهیم د شپږ وزرو پښتنو جنګیالیو سره د جنگ په ډگر کی وواژه شو ما زیگر ته نژدی ظاهر چه د جنگ په ډگر کی ئی مړي لټول د سلطان ابراهیم مړی ئی وپېژاند. سر ئی ځنی پری کړ او با برته ئی یوووون تن ئی په پانی پت کی پخ او هدیره ئی معلومه ده.

په دی ډول د سلطان ابراهیم لودی پاچهی تر اتو کالو اتومیا شتو او یوي ورځی وروسته پای ته ورسیده چه له هغی سره په ډهلی کی د پښتنو ددری سوه کلنی پاچهی کمبله ټوله سوه

(۱) تاریخ هندوستان د فرشته تاریخ پښتنو ترجمه - لومړی ټوک له

۳۹۷ مخ څخه تر ۴۰۴ مخ پوری)

- ٢ - لودی پښتانه - له ٢٣٢ مخ څخه تر ٢٧٩ مخ پوری
- ٣ - شوکت افغانی - اردو - ٣ ټوک ١٧ مخ
- ٤ - تاریخ فرشته لوسری ټوک - ١٨٨
- ٥ - مرقع افغان له ١٦٩ څخه تر ١٩٣ پوری
- ٦ - تاریخ خورشید جهان له ٩٠ تر ٩٣ »
- ٧ - داودی - (٨٧) ٩٣ »
- ٨ - طبقات اکبری - لوسری ټوک - ٣٣٢ مخ
- ٩ - بابر نامه - ١٧٦ مخ . ١ - سیر المتأخرین - ٢٣١ مخ

٩٧ - ابراهیم هستمندی بلخی :

١ - بو اسحاق ابراهیم دا حمد بلخی زوی د بلخ له مشهورو مصنفانو -
حافظا نوڅخه و یو کتاب یی د (معجم الشیوخ) په نامه د صوفیا نو په حالاتو
باندی لیکلی دی او په (٣٧٦ ه - ٩٨٦ م) کال وفات شوی دی .

١ - هدیة العارفين ١ - ٦ مخ

٢ - افغانستان بعد از اسلام - ١ - ٩١٠ مخ

٣ - معجم المصنفین - ٣ - ٣٩ مخ

٩٨ - ابراهیم ملا :

ملا ابراهیم ډیر روښان د زوی جلال الدین زړور سالگری او په
سلی مبارزو کی دهغه ملا تر و .

په (٩٩٦ ه) کال چه صادق خان دهند د مغولی اکبر له درباره و

ډیر لښکر سره د جلال الدین د نیولو دپاره تیراته راغی ملا ابراهیم ئی په
لاس کښیوت . خو پخپله جلال الدین خان توران ته ورساوه اوله هغه ځایه
ئى دهند د مغلو مقابلې ته ملاو تر له .

- ۱- اکبر نامه - ۳ ټوک له ۵۳۱ مخ څخه تر ۵۳۳ پوری
- ۲- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - ۱۵۱ مخ

۹۹- ابراهیم میرزا بدخشی:

د سلیمان میرزا زوی د خان سیرزانمسی او د بابر داکا زوی د بدخشان له امر او څخه وچه په (۹۳۱ هـ - ۱۵۳۳ م) کال زیږیدلی او په (۹۵۳ هـ) کال د همایون له خواده او د ده پلار ته د بدخشان د کشم حکومت سپارل شوی دی .

په (۹۵۵ هـ) کال د ظفر کلا او تالقان هم همایون دوی ته ورکړه او په (۹۳۶ هـ) کال چه د بلخ خواته د همایون څلرم سفر و د بدخشان ساتنه هم ابراهیم میرزا ته وسپارله شو .

په (۹۶۳ هـ) کال د همایون تر سرگ وروسته د اکبر د جلوس په لوسړی کال ابراهیم میرزا خپل پلار سلیمان میرزا سره د کابل د نیولو په نیت دی خواته راو خوځیدل څلور میاشتې ئی د کابل ښار محاصره کړ څنگه چه د اکبر له خوا د کابل والی منعم خان ته تازه قوت او کوسک راو رسید نو سیرزا اصلیمان له خپله زویه ابراهیم میرزا سره ناکامه بدخشان ته ولاړ او په (۹۶۷ هـ) کال چه دده پلار د بلخ د نیولو په غرض د پیر محمد خان او زیکي حکمران سره جگړه وکړه او له سیدانه و تبتیه ابراهیم میرزا د پیر محمد خان د قواو په لاس کښوت . او د (۹۶۷ هـ - ۱۵۶۰ م) په ذی الحججه و ستمبر کی و وژل شو . لکه څنگه چه په اکبر نامه کی لیکلی شوی دي ابراهیم میرزا د خپلونیکو نو په پیروي ښه عالم او ا دیب سپړی و . په دري اوترکی ژبو ئی اشعار ویل او په شعر کی ئی (وفائی) تخلص کاوه .
وایی چه دخپل قتل په وخت کی ئی دا رباعی وویله .

ای لعل بدخشان ز بدخشان رفتی
ما نند خو رشید در خشان رفتی
درد هر چو خا تم سلیمان بودی
افسوس که از دست سلیمان رفتی
دایتنه هم دده دی

سنبل زلف تو دل رارام نتوانست کسرد
شاخ نازک بود و سرخ آرام نتوانست کرد
من و اندیشه این عشوه گر ان حیرانم
همه جان می طلبند از من جان اینهمه نیست
در کوی که باشم که به از کوی تو باشد
در روی که بینم که به از روی تو باشد

نکته سنجانودده دزیریدنی نچته (نخل امید پدر- ۵۹۴۱) او دمرینی نیتیه ئی
(کونخل امید پدر ۵۹۶۷) تا کلی ده.

ماخذونه:

۱- تاریخ افغانستان در عصر کورگانی-۴۹-۵۰-۵۱-۵۳-۶۱-۶۴-۶۵ مخونه

۲- اکبر نامه- ۲- توك- ۲۸۷ مخ

۳- طبقات اکبر- ۲- (۱۲۸) »

۴- قاموس المشاهیر- ۱- (۱۷) مخ

۵- لغتنامه- ۱- (۲۶۷) مخ

۶- مذکر احباب- قلمی تذکره- ۸۷ مخ

۷- روز روشن (تذکره)- ۱۴ مخ

۱۰۰- ۱۰۱ هجیم هر وی:

امیرا برا هییم د هرات له لویا نوا و ددری ژبی له شاعرانو

څخه وچه بيادسلطان حسين ميرزا ددربار وزير وټاکل سو. ښه ليکونکي هم و
تاريخ فتوحات شاهي. او دعاوی دديو ان ترجمه او مناظره. مهرو مکتوب دده
له اثارو څخه دي
دا بيت دده دي.

درچمن يارچو با آن قدو قامت برخاست سرو بنشست زدعوی وقيامت برخاست
۱۰۱- ابراهيم هروی: (ر و زروشن- ۱۴ مخ)

ابو اسحاق ابراهيم دهرات يوستو کتل او دتجويد خاوند
عارف و ابراهيم ادهم ئی ليدلی او صحبت ئی ورسره کړی دي.
دهرات خلکو ئی ډير احترام کاوه دي چه حج ته تللی وپه حج کې دده دعا داوه.
(اللهم اقطع رزقي فی اسوال اهل هراه وزهد هم فی)
دسړنی نيټه ئی څرکنده نه ده خو په قزوین کې مړ دي.
ماخذ:

(دايرة المعارف بستانی ۱- ۲۶۹ مخ)

۱۰۲- ابراهيم هروی:

ابراهيم د محمد زوی او دسړي هروی نومی دهرات له زها دواو محدثينو
څخه و (جزأ الاعمال) کتاب يی تصنيف کړی او په (۴۵۹ ه) مړ دی.
(هدية العارفين- ۱- ۸ مخ).

۱۰۳- ابن ابي حاتم سرخسی:

ابوبکر سعيد دحمون زوی دخالدنمی ديزيد کړوسی او دپادنيشاپوری
بيلی دسرخس (بيل) نومی کلی کې اوسيده اوله نامتو محدثينو او ثقاتو څخه و.
په بغداد کې ئی محمد بن اسحاق الصغائی او په جزيره کې ئی له اسحاق بن
سيار څخه او په خراسان او نورو هيوادو کې ئی له محمد بن يحيى الذهلی. ابازرع
ابن داره اباحاتم الدوری محمد بن عوف يوسف بن سعيد او اباميه څخه دحدیثو

سمع کبری وه او بیاله ده ختخه علی بن حمشاد ابوعلی الحافظ محمد بن اسمعیل بن مهران او ابوعلی ثقی روایتونه کبری دی .

د (۵۳۲ هـ) کال په ربیع الاخر کی وفات شوی دی .

ساخته دایرة المعارف بستانی ۱-۳۴۸ مخ

۱۰۴- ابی داؤد سجستانی :

ابوبکر عبدالله دسلیمان زوی داشعت نمسی داسحق کپوسی دپشیر کوسی . دشداد

کودی چه هغه بیا د عمر زوی او د عمر ان ازدی سجستانی نمسی دی . داحادیثو

له نامتو پوهانو او حفاظو لوی امام و .

په (۲۳۰ هـ-۸۴۴ م) کال په سجستان کی زیږیدلی او په (۳۱۶ هـ-۹۲۹ م)

کال په بغداد کی وفات شوی .

ده دخپل پلار سره دمصر او شام ډیر سفرونه کړی او دخپل وخت له مشهورو شیخانو

ختخه ئی په خر اسان مصر شام بغداد اصفهان سجستان او شیرا زکی سمعه کپری و

خو چه په پای کی ئی په بغداد کی هستوگنه غوره کړه او داهل العراق امام شو .

دژوند په وروستی برخه کی ئی سترکی ښدی شوی او همهلته په بغداد کی له

دنیا تیر شو . بستانی لیکي چه ډیر زاهد سړی و . او دیرش زره حدیثونه ئی داسنادوسره

په یادوو . دده مشهور تصنیفونه دادی .

۱- السنن

۲- کتاب المصاحف .

۳- المسند .

۴- کتاب شریعة التفسیر .

۵- اقراات .

۶- مصابیح الافکار

۷- کتاب الناسخ والمنسوخ

۸- کتاب البعث والنشور .

۹- کتاب فضاهل القرآن

۱۰- کتاب نظم القرآن .

۱۱- کتاب شریعة القاری .

۱۲- کتاب الحدیث .

۱۳- تفسیر القرآن .

ماخذونه: ۱- الاعلام زرکلی - ۲۲۴۴ مخ

۲- الوفيات - ۲۱۴۱ «

۳- دائرة المعارف بستانی- « ۷۲۲

۴- میزان الاعتدال - ۲ ر. ۴۳ «

۵- تاریخ بغداد - ۴۶۴۹ «

۶- ابن عساکر - ۴۳۹۷ «

۷- لسان المیزان - ۲۹۳۳ «

۸- طبقات الحنایله - ۲ ر. ۶۱ «

۹- لغتنامه دهخدا - ۲۸۷۱ «

۱۰- هدیه المار فین - ۴۴۳۱ «

۱۰۵- ابن آبی طاهر خراسانی :-

ابوالفضل احمد. دابی طاهر طیفور زوی دخراسان له نومیا لیوسو رخینو شخصه و

دده کورنی دعباسیانو په بلنه بغدادته ولاړه، او دی په (۲۰۴ هـ) کال په بغدا د

کې وزیر ید. اوهمه لته په (۲۸۰ هـ) کال مړ سو. لومړی د کو چنیا نو بیوو نکي

و، بیادیو به ای د کورنی بیوو نکي سو وروسته ئی دور اقی یعنی د خطی نسخو

دلیکلو او کتابو خرخولو په شغل کوتې پو ری کړي، او دبغداد دینار په مشهوری

کتابفروشی (سوق الورا قین) کې ئې دکان درلود، او هنده وخت چې ئی د

«سركات الشعراء» په نامه يو کتاب وليکه نو شاعران ئی دېنمان سو ه .

پخپله ئی هم په عربی ژبه شعرونه ويل ، او يو کتاب يی د بنی العباس په تاریخ کې هم ليکلی دی چې په هغه کې ئی د عباسيانو دور له (۲۰۳هـ) څخه تر (۲۱۸هـ) پوری مفصله راوړی ده . دده نور مشهور کتابونه او آثار د ادی :

- ۱ - المنشو و المنظوم : په شعرا و بلاغت کې .
- ۲ - کتاب المواقفین .
- ۳ - کتاب سرتمه هرمزین کسری انوشیروان .
- ۴ - کتاب خبر الملك العالی فی تدبیر المملكة والسیاسة .
- ۵ - کتاب سلک المصلح والوزیر المعین .
- ۶ - کتاب الملك البابی والملك المصری الباغین والملك الحکیم الروسی .
- ۷ - کتاب مفاخرة الودود والترجس .
- ۸ - اخبار ابن الدسینة .
- ۹ - اخبار میادة .
- ۱۰ - اخبار ابن هرمة دمختار شعره .
- ۱۱ - اخبار المنتظرات .
- ۱۲ - اخبار اشعار الشعراء .
- ۱۳ - اسماء الشعراء الادان .
- ۱۴ - القاب الشعراء .
- ۱۵ - جمهرة ابن هاشم .
- ۱۶ - رسالة الی ابراهیم .
- ۱۷ - رسالة الی علی ابن یحیی .

- ١٨ - رسالة لبهى عن الشهوات .
 - ١٩ - سرقات النحو بين من ابي تمام .
 - ٢٠ - كتاب بغداد
 - ٢١ - فضل العرب على العجم .
 - ٢٢ - كتاب الجامع .
 - ٢٣ - كتاب الجواهر .
 - ٢٤ - كتاب الحجاب .
 - ٢٥ - كتاب الخيل .
 - ٢٦ - كتاب الصراد .
 - ٢٧ - كتاب العلة والعليل .
 - ٢٨ - كتاب المعتذرين .
 - ٢٩ - كتاب المزاح والمعاقبات .
 - ٣٠ - كتاب المعروفين من الانبياء .
 - ٣١ - كتاب الموشا .
 - ٣٢ - كتاب من انشد شعراً وا جيب بكلام
 - ٣٣ - كتاب لسان العيون .
 - ٣٤ - كتاب الهدايا .
 - ٣٥ - مقاتل الفرسان .
 - ٣٦ - مقاتل الشعراً .
- ساخذونه :- ١ - هدية العارفين - ٥١١١ مخ
٢ - دنقيسى فرهنگنامه - ٢٣٦ مخ

۳ = ددهخدا لغتنامه - ۳۸۹۱ - مخ

۱۰۶- ابن ابی مظفر هروی :

عبدالله د محمد ابن مظفر زوی ، اود علی هروی نمسی دخپل وخت ادیب سړی و خو په ادب کې ئی د هزل خواته میل زیات و، او په هزل کې ئی د «مقامات» په نامه ډیر اشعار غونډه کړی و . وایی چی دوسره د ټوکو تراغیزې لاندی تللی و، چی د جدیت واکئی ئی له لاسه وتلی و ی .

۱ - باخدونه :- ۱ - الاعلام - زرکلی - ۲۶۹۳ مخ

۲ - لسان المیزان - ۳۳۳۳ .

۱۰۷- ابن ابو ذیل هروی :

ابو عبدالله د عباس هروی زوی له ثقاتو حافظانو څخه و، او هم ئی ډیر دولت، ثروت او عزت درلود چی په هرات کې ئی ساری نه و، او پنیخوزرو کورونه ئی نفقه ورکوله په (۲۹۳ ه) کال زیږیدلې اود (۳۷۸ ه) کال د صفری په میاشت شهید سوی دی ماخدونه :- آریانا دائرة المعارف - ۷۵۶ مخ .

۱۰۸- ابن احمد سجستانی :

د علج د احمد زوی . د د علج نمسی ، اود عبدالرحمن کپوسی یومحدث او معدل پوه و د «المستند» په نامه ئی کتاب لیکلی ، او په (۳۵۱ ه) کال په بغداد کې سړ دی ماخذ :- ددهخدا لغتنامه - ۲۹۰۱ مخ

۱۰۹- ابن حنف خراسانی :

ابوالفضل عباس ابن حنف د هارون الرشید دربار شا عرو ، اصلا عرب دی . خو څنگه چی ئی نیکه گانو خراسان ته هجرت را کړی و او پرده با ندی خراسان روزنی او و دی زیاته اغیزه کړی وه ، نو ځکه ورته خراسانی ویلی سوی دی .

دی دابراهم صولبی ماما، اودارمینہ او خراسانی په حملو کی دهارون رشید سره ملگری و اوچی د (۱۹۲ هـ = ۸۰۸ م) کال په شاوخوا کی وفات سو، نومامون ئی دجنا زی نمائخه ته ماسور کړه سو خو سعودی بیالیکی چی د خینوروا یتوبه اساس دی دهارون وروسته هم ژوندی و .

ده ټول شعرونه غزل او تشبیب دی - مگر اسلوب ئی تر طبیعی والی وروسته صنعت مایل ټیکاری دابونواس معاصرو، اودیوان بی دا بن مطروح ددیوان سره په (۱۸۸۸ م) کال په قسطنطنیه کی چاپ سوی دی .

ماخذونه :- ۱- دائرة المعارف الاسلامیه - ۸۸۱ مخ .

۲ - الاغانی - ۱۵۳۸ »

۳ - مروج الذهب - ۱۱۷۱ »

۴ - ددهخدا لغتنامه - ۲۹۰۱ .

۱۱۰- ابن بابویه خراسانی :

ابو جعفر محمد علی زوی، دحسین نه سی اودسوسی کپوسی دخراسان د اثناعشریه له هغو څلورو پوهانو څخه و، چی په «جمع احادیث» مشهور دی .

په (۳۵۵ هـ) کال له خراسانه بغداد ته ولاړ، اودبویه زوی رکن الدوله بشه و نمائخه اوپه (۳۸۱ هـ) کال د «ری» په ښار کی مړ سو .

وایی چی دری سوه کتابونه ئی تالیف کړی دی، چی مشهوره بی د اداری کتابونه دی

۱ - کتاب من لایحضر الفقیه .

۲ - معانی الاخبار .

۳ - عیون الاخبار الرضا .

ماخذ :- آریانا دائرة المعارف - ۷۶۸ مخ .

۱۱۱- ابن بازيار خراسانی :-

ابوعلی احمد دنصر زوی او دحسین باز یار خراسانی نومی، او دالمعتضد خلیفه په خدمت کې و. ښه ادیب او لیکونکی و، او هم ئې دښکاری سرغانو په روزنه کې ئې لوی لاس درلود. په (۳۵۳ هـ) کال مړ دی، او دا دوه کتابونه ئې لیکلي دي: ۱- کتاب تهذيب البلاغة، ۲- کتاب اللسان

ماخذونه :- ۱- ددهخداالغتمانه ۱- ۱۹۳ مخ

۲- ابن ندیم فهرست -

۱۱۲- ابن بخت هر وی :-

سیمون دبخت زوی دابن سیناله معاصرانو، او په خپله هم له فیلسو فوطیبا نو څخه و. په هرات کې اوسېد، خواصلا د«واسط» و، او په حوزستان کې زیږېدلی دی. دابن سینا د شفا الحیات طبیعیات او منطق ئې په یاد کړی وو، خود دار او د لور همت خاوند و، ددې ایانو او مالدارانو سره ئې لږ تماس کاوه. ځکه نو دهرات حاکم ظهیر الملک بیهقی به دی په جبر او یاپه تدبیر دخپلو ناروغانو دلید و دپاره پیوه (ماخذ: دهخداالغتمانه ۱، ټولګه ۲۹۴ مخ)

۱۱۳- ابن بروی خراسانی :-

ابومنصور محمد، دمحمد زوی، دمحمد نومی او سعد بن عبدالله کړوسی سافعی فقیه اصلا دخراسان و، خو په (۱۷۵ هـ) کال په طوس کې زیږلی او بیا وروسته په نیشاپور، یاپه هرات کې ئې له محمد بن یحیی څخه فقه زده کړې وه، او بغداد ته تللی و. هلته ئې نظامیه مدرسې ته نژدې دبغداد په بها ئېه مدرسه کې تدریس کاوه، او په جامع القصر کې ئې دمنظری حلقه درلودله چې پوهان او علمان به هلته راغونډیدل. یو کتاب ئې د«المقترح فی المصطلح» په نامه لیکلی و.

دی د (۵۶۷ هـ) کال دروژې په ۱۶ د پنجشېبه په ورځ په بغداد کې وفات
سوی او خلیفه مستضی پخپله د جنازې نمونځ ور کړی دی.
ماخذ - د د هخدا لغتنامه - ۱۳۹۳ مخ.

۱۱۴: - ابن بغوی نوری هروی :-

ابو الحسن احمد د محمد خراسانی بغوی زوی مشهور په ابن بغوی او ملقب په
نوری د خراسان د بغشورچی (دهرات او سروترمنځ پروت دی) نامتو صوفی او
دخا صی طریقې خاوند و، پلار رثی له بغشوره هرات ته راغلی و، اوله دې لخوا په
دې د شیخ جنید بغدادی د کورنۍ سره وصلت کړی و، ځکه نو ابن بغوی د جنید
بغدی سره معنوي او صوري رابطه موندلی وه او دهغه ملگری و، خودسری
مقطعی مرید و، چې بیا پخپله په طریقته کې لوړ مقام ته رسیدلی و، او دهغه
وخت مشایخو ده ته د «شمس العرفاء، امیر القلوب، قمر الصوفیه» خطابونه کول
اوشیخ فرید الدین عطار دی «یگانه عهد وقودو وقت، وظریف اهل تصوف،
وشریف اهل محبت» بللی دی، او ده ده عجیب یا ضنونه ئې یاد کړی دی. په
صوفیه طریقه کې مجتهد با له سوی اوځانته طریقه ئې در لود له چې «نوریه» ئې
بولی. په نوریه طریقه کې «ایشار» لومړی شرط دی که علی هجویری چې پخپل
کتاب کشف المحجوب کې راوړی دی. «اندر حکایات مشهور است که چون
غلام الخلیل با این طایفه عداوت خود ظاهر کرد و با هر یک د یگر گو
خصوصت پدید آرآورد» «نوری» ورق و «بو حمزه» را بگرفتند و الخلافه بردند
غلام الخلیل گفت این قومى اند از زنادقه اگر امیر المومنین فرمانی بدهد
بکشتن ایشان، اهل زنادقه متلاشی شود، خلیفه در وقت بفرمود که گردنهای
ایشان بزنند، سیاف آمد و آن هر سه را دست بربستند - سیاف قصد رقام کرد،
نوری برخاست و بجای رقام بنشست بر دست گاه سیاف بطریبی وطوعی تمام ازین

عجب داشتند سردمان - سیاف گفت : ای جوان مرد ! این شمشیر چنان چیز نیست که بدین رغبت فرایش آن آیند که تو آمدی و هنوز نوبت بتو نرسیده گفت : آری طریقت من سببی برایشان است و عزیزترین چیزهای دنیا زندگانی است میخواهم تا این نفسی چند اندر کار این برادران کنم یک نفس دنیا بنزد یک من دوستر از هزار سال آخرت است از آنچه این سزای خدمتست و آن سزای قریب است و قربت بخدست یا بند . برید این خبر بخلیفه برگفت = خلیفه از رقت طبع و دقت سخن وی اندر چنان حال متعجب شد و کس فرستاد که اندر امر ایشان توقف کنی و قاضی القضاة ابوالعباس بن علی بود حوالی حال ایشان بدو کرد ، و وی هر سه را بگرفت و بیخانه برد و آنچه پرسید از ایشان احکام شریعت و حقیقت سرایشان را اندران تمام یافت و از غفلت خود از حال ایشان تشویر خورد ، . . . بخلیفه نوشت که اگر این طایفه سلاحدارند فمن الموحد فی العالم گواهی دهم و حکم کنم که اندر روی زمین موحد نیست ، خلیفه سرایشان بخواند و گفت حاجت خواهید گفت ما را حاجت بتوانست که ما را فراموش کنی نه بقبول خود ما را مقرب گردانی و نه بهجر خود دست برد که هجر تو ما را چون قبول تست و قبول تو چون - هجر تو خلیفه بگریست و بگر است سرایشان را بر گردانید -

(دکشف المحجوبه - ۲۰۰ مخ)

مولانا جامی په صفحات کی لیکلی دی چی قاضی القضاة سل مسئلی له شیخ نوری
خخه و پوشتلی چی دیولو جو ابونه ئی وویل او قاضی القضاة و ژرل او دده
لاسونه ئی میچ کره . ده ویلی دی چی :

«اغوا الاشياء فی زماننا شیطان - عالم بعمل بعلم و عارف ینطق عن حقیقته»
لده خخه پوختنه وسوه چی تصوف هه شی دی ؟ ده و ویل چی : «تصوف نه رسوم دی

نه علوم بلکه له دې دواړو د باندې دې ،لځکه چې که رسوم و ای په زیار لاس ته راتی ،او که له علومو څخه و ای په تعلیم او تعلم حا صلبدی نو تصوف د(تخلقو ا با خلاق الله) په اساس هغه اخلاق دی چې نه په علم ا و نه په رسوم حا صلبد ای سی دابن بغوی دسر ینی په نیته کی اختلاف دی چا(۲۹۵هـ) چا(۲۹۷هـ) او چاهم ۲۸۶هـ کال لېکلی دی خو لو مری روایت دا اعتمادوردی ،او وایی هغه وخت چې جنید بغدادی دده دسرینی خبرواورید نو بی اختیاره ئې له خولې ووتل :
«ذهب نصف هذا العالم بموت النوری» .

- ۱- تذکره اولالیاً - ۳۸۲ مخ
- ۲- نفحات الانس - « ۷۸
- ۳- لغتنامه د هخدا - « ۴۲۴
- ۴- صفة الصفوة - « ۲۴ ۷ ۲
- ۵- نامه دانشوران - « ۶۷۲ ۳
- ۶- آریانا. دایرة المعارف - « ۹۵ ۲ ۱
- ۷= کشف المحجوب - « ۲۰۰ ، ۱۳۸

۱۱۵- ابن البککاء بلخی :

عبدالمعین داحمد بلخی زوی مشهور په ابن البککاء بلخ له پوهانو څخه و، چې د قطب الدین مکی پر «کنز الاسماء» ئې شرح لیکلې ده ،اونوم ئې ورباندی «الطراز الاسمی علی کنز المعمی» ایښی و، او په (۹۹۳هـ) کی ئې له لیکنی څخه فارغ سوی دی ،دی له بلخه سمرته تللی ، هلته ئې وده موندلې . او بیاسکې اومدینې ته تللی او هلته په (۱۰۳۰هـ) کال مړ دی .

مأخذ: ۱- هدیة العارفین - ۱-۲۲۳ مخ.

۲ هدیة العارفین - ۲-۲۶۷۲.

۱۱۶- ابن بلخی:-

ابو زید احمد دسهل بلخی زوی دصور الا قالیلم مؤلف دبلخ له نو میا ایو مؤلفینو
خخه و. علی اصغر حکمت ابرانی پوها ندچی داستاد براون «له سعدی خخه
ترجاسی» کتاب ئی ترجمه کړی دی لیکلی چی احتمال لری دا هغه «فار سنا می»
خاوند ابن بلخی وی، خود هخدا لیکلی چی د محمد بن سلکشاه سلجوقی دعصر دیو
مؤرخ کنیت و، چی د سلطان محمد په وختو کی ئی دپارس دستوفیت د چارو
واگلی په لاس کی و ی، او «فار سنامه» کتاب دده دی.

ماخذ ونه :- ۱- از سعدی تاجا می - داستاد براون - دهکمت ترجمه

- ۱۳۱ مخ.

۲- ۲۹۶۱.

- ۲- هخد الغتنامه -

۱۱۷- ابن الثلجی خراسانی:-

ابو عبد محمد دشجاع ثلجی زوی ملقب په « فقیه العرا قین » نویمالی پر هیزگار
فقیه لوی مفسر، دامام حنیفه د فقه مدافع او د عدل او توحید د مذهب له
پیر وانو خخه و، اسحاق اوا بر اهییم مصبعی زوی وایی چی: «زه خلیفه و رغبتیم
او راته ئی وویل چی: «زه بوداسی فقیه غوارم چی د حد یشوا و حنفی فقه پسر
پوهېدلوسم بیره بڼه خوش صورت، جگه او خراسانی الا صلہ هم وی چی د قضا
شغل هغه ته وسپارم» ما په جواب کی ورته وو یل چی: په دی صفا توچی
امیر المومنین خوگک غواړی نوزه ئی له محمد بن شجاع خخه بل سپری نه پیژنم»
ابن ثلجی په (۲۵۶ ه) کال م، او مشهوره کتابونه ئی دادی:

۱- کتاب تصحیح الاثنا والکبیر .

۲- کتاب النوادر

۳- کتاب المضایبه او نور.

۱۱۸- ابن جعفر با بویه سیستانی :

دغزنوی حکومت له خواد سیستان حکمران و، او دا حکمرانی هغه وخت ده ته وسپارله سو ه چی دسیستان امیر خلف دا حمد زوی دسلطان محمود غزنوی په لاس کښپوتی .

بیه فاضل و حکیم سړی هم و، او دسیا سی چار و سره د حکمت او پوهی المن هم ټینګه کړې وه ، قطب الدین لاهیجی دده په باب کی لیکلی چی : ده دا رسطو هغه وصیتونه او دساتیر په یاد کړی وو ، چی هغه دمدنی سیاست په باره کی مقدونی سکندر ته لیکلی و ، او ویل بهی چی : سیاست بی علمه او بی حکمته پرمخ نه سی تلای . ده یو کتاب په عملی حکمت کی لیکلی هم دی .
ماخذ :- آریانا دائرة المعارف- ۷۸ مخ .

۱۱۹- ابن جهم خراسانی :

ابوالحسن علی جهم ساسی زوی شهسوار په ابن جهم دخراسان دعر بی ژبی له نومیالیو او پوهانو شاعرانو څخه و، چی له خراسانه عراق ته تللی او دبنگه دعباسی خلیفه جعفر المتوکل په دربار کی ئی لوړ مقام سوندلی و ، خو څنګه چه ئی په اشعارو کی د خلیفه او د هغه دند یما نو هجو کوله نو په (۲۳۲ هـ) کال متوکل بندی کی ، او په (۲۳۹ هـ = ۸۵۳ م) کال ئی آزاد ، او خراسان ته ئی فرار کی او هم ئی دخراسان والی طاهر پوښنګی د عبدالله زوی تسه ولیکل چی ابن جهم دی پوهو رخ هلته وپروی ، هغه وخت چی ابن جهم دنیشاپو رشادیاخ ته ورسید ، نو طاهر و نیو او پوهو رخ ئی دخلکو په عام منظر کی وځړ او ه ، خو څنګه چی یو ه بشپړه وورخ ژوندی ځړیده او پرته سو نودشپیی ئی

بپر ته کښته کي چده په خپله يوه قصيده کي چله همهنه خپرولو
يا دونه هم کړي ده بياله هغه خايه عراق ته اوله عراق شام ته ولاړ، او په
(۲۳۹ هـ = ۸۶۳ م) کال چي له حلب څخه عراق ته يي د بڼي کلب يوي ډاي
ورباندي حمله وکړه، سخت ئي تپي کي چي له همهنه تپه پر سو.
ده د اشعارو ديوان هم درلود، اود اشعارو نمونې يي دبستا ئي دائرة المعارف
دلوسري توک په ۳۳۶ او ۳۳۷ مخو کي راغلي دي.
وايي کم وخت چي ئي ابن جهم دستو کل په امر زندان ته بوت نو هلته ئي يوه
غراقصيده وويله چي خلک ورته هيښ ولاړل، او په هغه کي دخپل بند په باب
داسي ويلي و:

قالت حبست فقلت ليس بضئى
حسبى ، و اى مهند لا نعمه ؟

اوما رايت الليث يا لف غياه
كبراً و او باش السباع تردد

و الشمس لولا انها محجوبة
عن ناظر يكك لما اضياء الفرق

البيدرى كه السرارفتنجلى
ايامه و كانه مستجد د

والغيث بحصره الغمام فما يرى
الا و يقه يروع و يرعد

والنا رفى احجارها سخوة
لاتصطفى ان لم تشرها الا زند

والحبس سالم تفشه لد نية
شنعاء نعم المنزل المتوّد

بيت يجدد للكریم كرامة
ویزا رفیه ولا یز و دو یحمد

ترجمه: «محبوبی وویل : ته بندی سوی
ما وویل : زبا بندی گیرت ماته زیان نه رسوی
کمه هندی توره دهچی په تیکی نه ننوزی ؟
ایا نه ددی لید لی چی زمی سره له غتوالی د مخنگله په گوټ کی پروت
دی ، خوهرزه مخاوران هر لوری ته منهای و هی ؟
که لمردی له نظره پت نه سی. نو فرقدین نه رو یا کبری او که سپوږسی
خپلو وروستی شپې تیری نه کړی نومیاشت نه نوی کبری او چی توری
وریخی دباران روڼ مخ پت کړی نو په پای کی ئی تا لنده وی او اورپیری
او اوره په ډیر وکی پت پاته سی که ئی اود ټکک ونه لگوی نو
بندیگرت هم که ئی بد دنانت سغشو شنه کړی، ډیرینه غوره منزل دی زندان هغه
کور دی چه دخوانمر دخوانمردی تازه کوی ، خلگ ئی زیارت اولید و ته ورخی
دی ستایی ، خودی چاته نه ورخی »

عجبه الاداده : هغه وخت چی دخراسان والی دابن جهم په نیشا پور کی
وخر او کالی ئی پر خیری کړه او تن ئی ور برنډه کی ، نوده په همغه وخت
که یوه اوږده قصیده وویلله چی یو بیت ئی دادی :

ماضره ان نزع عنه لباسه
فالسيف اهل ما یری مسلولا

ترجمه : - « که ئی لوده (ابن جهم) څخه کالی و یستل څه زیان لری ؟
ځکه تور هچی له تېکی ووزی لا ډیره هولنا که سی . »
ابو عبدالله یحصی وایی : څنگه چی خلکو تردار لاندی دده قصیده واوریدله
نو ټول شاعران دده استعداد ته تسلیم سول او وی سنل چی دی تر ټولو ښه شاعر دی
خلیفه چی بندی کړی و ، نوده له زندانه خپل ورور ته یوه قصیده و لپړله
او په هغه کی ئی ویلی و :

تضافت الروافض والنصاری

واهل الا عزال علی هجاء

وعا بونی وماذ نبی الیهم

سوی علمی باولا و دالزنا

ترجمه : - « را فضیان او نصرانیان او اهل اعتراض زما په هجو کی سره
یوسول، زه ئی وغندلم ، خو ما بی له دې پوهی چی اولاد الزامی پیژندل
بله گناه نه درلودله . »

ماخذونه : - ۱ - دائرة المعارف بستانی — ۱ و ۳۶ مخ .

۲ - افغانستان بعد از اسلام حبیبی — ۸۲۵ مخ .

۳ - دد هخدا القتناسه — ۱ و ۳۰۰ مخ .

۴ - دنفیسی فرهنگنامه — ۱ و ۳۵۸ مخ .

۵ - معجم الشعراء مرزبانی — ۲۸۶ مخ .

۶ - تاریخ بغداد - خطیب — ۱۱ و ۳۶۷ مخ .

۷ - طبقات الحنا بله — ۱۶۳ مخ .

۸ - الاغانی — ۱۰ و ۲۰۳ مخ .

۹ - طبقات الشعراء - ابن معتز — ۱۵۲ مخ .

۱۳۰- ابن حبان بستی

محمد دحبان زوی ، دا احمد نمسی ، حبان کړوسی د سعاذ کوسی اود سعید بن شهید تمیمی کو دی د بستی له نومیا لویو محمد ثانو او ناستو مؤلفانو څخه و . دهیل مند په بستی کی زیر ید لی دی اود علومو تر زده کړی ور وسته په سمرقند کی قاضی و خود زند قه د تور په وجه عزل کړه سو ، ځکه چی دی په دی عقیده و ، چی نبوة علم او عمل دی .

څه وخت د خراسان د « نساء » په سیمه کی اوسید ، بیا په (۵۳۳ - ۹۶۵ م) کال نیشاپور ته ولاړ تر هغه وروسته په سمرقند کی اوسید ، او احاد پت ئې هلته ولوستل ، اود (۳۵۴ ۵ ۹۶۵ م) د شوال په ۲۴ = د اکتوبر په ۲۱ په اتیا کلنی سړ سو ، خودده د سړینی په ځای کی لیر اختلاف دی یا قوت حموی لیکي چی د بستی په بنبار کی وفات سو ، اود جمعی تر نمانځه وروسته پر هغه صغه بان دی پڅ کړه سو چی ده پخپل کور ته نژدی جوړه کړی و ه سگر ابو عبدالله الفجار پخپل کتاب « تاریخ بخارا » کی وای چی ابن حبان په سیستان کی سړ دی حاجی خلیفه دده نوم محمد بن محمد بن جعفر بستی لیکي او کنت ئی ابو عبدالله ښو دلی دی د مدیر تصانیف در لوده چی مشهور ه ئی دا دی :

- ۱ - کتاب التقاسیم و الانواع : د حدیثو هغه مجموعده چی ابن حجر وربانندی تعلیقات لیکلی او علی بن بلبان فارسی (چی په ۷۳۳ ه کی سړ دی) هغه تنقیح کړی دی اود بر تش موزیم په (۱۵۷۰) لمبر کی قید دی .
- ۲ - کتاب الثقات : دا هم په حدیثو کنی دی چی ابن حجر الهیتمی هغه اصلاح کړی او خطی نسخه ئی په قاهره کی د « الخدیو په » د کتاب خانی دفتر ست دلوسری توك په (۲۳۰) گڼه کی قیده ده .
- ۳ - کتاب مشاهیر علماء المصار : د دی کتاب خطی نسخه په لیبسک کی سته اود : Die Islam hdss Vollers په ۶۸۸ گڼه که قیده ده .

۴- کتاب روضة العقلا ونزهة الفضلا: دا کتاب په (۵۶۳۲۸) کال په قاهره کې چاپ سوی دی، او خطی نسخه ئې په هامبورگ د پرو کلمان Vers په ۹۶ کتنه کې قید ده.

۵- کتاب آداب الرجالة .

۶- کتاب تفسیر القرآن .

۷- کتاب التمييز بين حديث التصريح الحداني ونصرا لجران

۸- کتاب ثواب الاعمال .

۹- کتاب الجرح والتعديل .

۱۰- کتاب الجمع بين الاخبار المتضاده .

۱۱- کتاب السنن في الحديث .

۱۲- کتاب شعب الايمان .

۱۳- کتاب صفة الصلاة .

۱۴- کتاب طبقات الاصبهانية .

۱۵- کتاب علل حديث الزهري .

۱۶- کتاب علل حديث مالك .

۱۷- کتاب ما اسند الى ابي حنيفة .

۱۸- کتاب علل اوام اصحاب التواريخ .

۱۹- کتاب علل مناقب ابي حنيفة ومثالبه .

۲۰- کتاب غرائب الاخبار .

۲۱- کتاب الفصل بين حدثنا واخرنا .

۲۲- کتاب الفصل بين حديث اشعث ابن مالك واشعث بن سوار .

۲۳- کتاب الفصل بين مكحول الشامي ومكحول الازدي .

- ٢٤ - كتاب الفصل بين سنورابن المعتز و سنصوربن واذان .
٢٥ - كتاب الفصل بين النثلة .
٢٦ - كتاب الفصل بين نوربن يزيد ونوربن زيد .
٢٧ - كتاب الفصل والوصل .
٢٨ - كتاب الابواب المتفرقة - ٣٠ جزء .
٢٩ - كتاب الاسامى من يعرف باللكنىة .
٣٠ - كتاب التابعين - ١٥ جزء .
٣١ - كتاب التاريخ .
٣٢ - كتاب تبخ الاتباع - ٢٠ جزء .
٣٣ - كتاب تباع التبع - ١٧ جزء .
٣٤ - كتاب الضعفاء .
٣٥ - كتاب الصحابة .
٣٦ - كتاب كنى من يعرف بالاسامى .
٣٧ - كتاب ما اسند جنادة من عبادة .
٣٨ - كتاب ما اغرب البصريون عن الكوفيين .
٣٩ - كتاب ما انفرد به اهل المدينة من السنن .
٤٠ - كتاب ما انفرد به اهل مكة .
٤١ - كتاب ما خالف الثورى شعبة .
٤٢ - كتاب ماجعل شيبان سيفان او سيفان شيبان .
٤٣ - ماجعل عبدالله بن عمر عبيدالله بن عمر .
٤٤ - كتاب ما عنده شعبة عن قتادة وليس عند سعيد عن قتادة .
٤٥ - كتاب المسند فى الحديث .

- ۴۶- کتاب المعجم علی المدن .
۴۷- کتاب المعلمین من الحجازین .
۴۸- کتاب المقلین بن العراقین .
۴۹- کتاب بوقوف مارفج .
۵۰- کتاب وصایا الاتباع و بیان الابتداع فی الحدیث .
۵۱- کتاب وصف العلوم وانواعها .
۵۲- کتاب وصف المعدل والمعدل .
۵۳- کتاب الهدایة الی علم السنن .
۵۴- کتاب مناقب الشافعی .
۵۵- کتاب مناقب مالک .

ما خذونه :-

- ۱- دائرة المعارف الاسلامیة - ۱۲۸۱ م .
۲- هدیه العارفین - ۳۳۲ » .
۳- طبقات الشافعیة الكبرى - ۱۳۱۲ » .
۴- بغیة الوعاة - ۳۱ » .
۵- آریانا دائرة المعارف ۷۸۳۱ » .

۱۴۱ - ابن الهرانی خراسانی :-

حافظ ابو الحسن علی دحسین زوی ، د علی نمسی دعلان کوسى او د
عبدالرحمن کوسى یو خراسانی محدث و چى یو کتلب ئى د «تا ریخ الجزیره»
په نامه هم لیکلی دی په (۳۵۵ هـ) کال سردى . ما خذ :- هدیه العارفین -

۱۲۲- ابن حسام سرخسی هر وی :

جمال الدین بن حسام خوافی سرخسی هر وی دختر اسان د اتمی هجری پیری نوییالی شاعر و خنگه چی ئی د ژوند زیاته بر خه په خواف ، سرخسی اوهرات کی تیره سوی ده نوڅکه دی د ر و ښار وهر یو ته یی نسبت سوی دی

په (۷۲۵ ه) کال هند وستان ته ولاړ او هلته یی د سلطان محمد تعلق شاه د زوی سره رابطه پیدا کړه او چی بیرته راو گرځیده نوییالی د ملک شمس الدین محمد د ملک غیاث الدین محمد دربار ته لاړ و سوند له او په (۷۳۷ ه) کال مړ سو .

ماخذونه : ۱ - فرهنگنامه - د نفیسی - ۱۵۲۲ مخ

۲ - لغتنامه - د د هخدا - ۱۳۰۲ مخ .

۱۲۳ - ابن حمویة جوینی :

ابراهیم د سعد الدین محمد زوی اودالمویدایی بکر نسبی او د جمال السنه ابی عبدالله محمد بن حمویة جوینی کړ و سی ښه فقیه او محدث و په اووسه هجری پیری کی ئی ژوند کاوه اونیکه ئی محمد بن حمویه و اوددی کور نی یوه بله ډله هم پخپل وخت مشهور وه لکه قطب الدین علی د محمد زوی او صد را ل مشایخ معین الدین محمد اوقاضی نصیر الدین محمد بن محمد بن علی بن موید .

ابن حمویه که څه هم پخپله شیعه نه و خو له ډیر شیعه پوهانو څخه ئی زده کړه کړی وه لکه خواجه نصر الدین طوسی . محقق حللی ابن طاووس یو سف بن مطهر متقیدین جهیم او سید عبدالحسید بن فخار

غازان خان مغولی پاچا د (۶۹۳ ه) کال د برات د سیاشتی په څلر سه دده پر لاس مسلمان سوی او د اسلام دین ئی منلی دی چی تر هغه وروسته نور و ډیرو مغانو هم دده په لار ښوونو نه اسلام و ما نه .

یو کتاب ئی د « فوائد السمطین » په نامه د مناقب په باب لیکلی دی .

سأخذ : - د دهخدا لغتنامه - ۱ ر ۳۰۳ مخ .

۱۴۴ - ابن حمويه سر خسی :

ابو محمد تاج الدين عبدالله عمر زوی دعلی نمسی اود محمد بن حمويه سرخسی کړوسی مشهور په ابن حمويه سرخسی له نومیالیو مصنفینو اود ر خینوڅخه و اصلا دخر اسان د سر خس و خود (۵۷۲ ه = ۱۱۷۷ م) کال د کو چنی اختر دمیاشتی په ۱۳ دیکشنبی په ورځ په دمشق کی ریرید لی دی بستانی ئی د « شیخ الشیوخ » ا و « امام الرحلة » په لقب یاد وی او د زیریدو کال ئی (۵۷۳ ه) بنی اولیککی چی : دی یوله هغوراحلینو څخه و چی له شرقه اندلس ته تللی دی او هم زیا توی چی ابن حمويه دلور همت او شریف نفس خاوند و اوله هیچاڅخه ئی د دنیا طمع نه کوله نه له خپلو څخه او نه له نوروڅخه قرآن ئی په یاد و او په نور علومو کی یی هم لوی لاس درلود او د علومو د تحصیل د پاره ئی ډیر ښارونه لید لی اود ډیر و پاچهانو سره ئی کتلی و .

حدیث ئی له ابی محمد عبدالله بن سلیمان ابن حوط الله الانصاری څخه په (۵۹۷ ه) کال اورید لی اوده سگار بی له تصانیفو څخه ئی و ر باندی لوستلی و . په (۵۹۳ ه) کال المغرب ته ولاړ اود المنصور یعقوب دیوسف د زوی او د عبدالقوسن د نمسی (دسراکش دپاچا) سره ئی ولیدل اوتر (۶۰۰ ه) پوری هلته و بیاد بصوله لاری بیرته دمشق ته ولاړ اود دی سفر یوسیا حتماه ئسی هم ولیکاه .

دی په دمشق کی د « شیخ الشیوخ » مقام ته بسید لی او هملته په (۶۳۲ ه = ۱۲۳۳ م) کال مړ دی خو بستانی یی دسرنی کال د (۶۵۳ ه) حد و د شیبی اولیککی چی د دمشق د صوفیانو په هدیره کی شیخ دی د به ویل چی « زما خپه که څه هم خراسانی ده خو مدنیتمی شامی دی . »

بستاني ليکي چي : دهغه وخت فقها وودفتاوي دپاره ده ته رجوع
کوله، او دده فتوا گاني تر اجتهاد رسيدلي وي ده پير کتا بونه تصنيف
کړي وو، چي مشهور ئي داوه :

- ۱ - كتاب المسالك والمعالم .
- ۲ - كتاب المونس في اصول الاشياء - انه جلد ه .
- ۳ - كتاب السياسة الملوكية: چي دملک کامل محمد دپاره ئي تصنيف کړي و .
- ۴ - كتاب عطف الذيل : په تاريخ کي .
- ۵ - الامالي .
- ۶ - رحلة الى المغرب : چي القري له هغه څخه نقل کړي دي .
- ۷ - حيفي د عربي شعر مقطعات .
- ۸ - مأخذونه : - ۱ الاعلام زر کلی --- ۴ ۲۳۸۸ مخ .
- ۲ - دائرة المعارف بستاني --- ۱ ۴۳۸۸ مخ .
- ۳ - مرآة الزمان --- ۸ ۷۳۸۸ مخ .
- ۴ - لغتنامه دهخدا --- ۱ ۳۰۳ مخ .
- ۵ - شذرات الذهب --- ۵ ۲۱۳۸ مخ .
- ۶ - نفخ الطب --- ۲ ۷۳۷۸ مخ .

۱۲۵- ابن حمويه سرخسي :

ابو محمد عبدالله احمد زوی او د حمويه سرخسي نمسي د « الفربري » مولف
و چي ذهبي يې پخپل تاريخ کي يادونه کړي ده او وايي چي په (۳۸۱ هـ) کي
مړ دی .

مأخذونه: - دائرة المعارف بستاني --- ۱ ۴۳۸۸ مخ

۱۲۶- ابن خراسانی :

محمد دسمحمدزوی، دسواهب نمسی اودمحمد کپوسی شهروپه ابن خراسانی
بنه شاعر و داشعار و دیوان ئی در لو د او هم ئی، یو کتابد «العروض النوادر»
په نامه لیکلی و . د (۵۷۶ هـ) کال په برات کی مړ دی

سأخذ : - هدیة العارفین — ۲ ر ۹۸ مخ .

۱۲۷- ابن خریمیل غوری :

امیر حسین دخرمیل غوری زوی دغوریانو دپاچهی په وخت کی دسلطان شهاب الدین
غوری اویا دهغه وروور سلطان غیاث الدین د لبتکر و سپه سالار و، چی بیا د
تالقان او هرات والی سوی هم دی دیر زور او درایی خاوند و، او په (۵۹۳ هـ)
کال ئی دخطا (ختا) په پینځه کی خورا زیات زر ورتوب خرگند کی . په
(۵۹۸ هـ) کال چی سلطان علاء الدین غوری نیشاپور خوارزمشاه ته وسپاره ،
او غوریان له غغه خایه ولاړه ، نو خوارزمشاه داسیر حسین بن خریمیل دیر
عزت وساته ، او خینی لاوا ئی چی دی ئی په پټه د تخان کی او لوړه ئی ورسره
وکړه .

په (۶۰۰ هـ) کال خوارزمشاه دهرات ښار محاصره کی ، او سلطان شهاب الدین
غوری د هند وستان غزا ته تللی و نو ابن خریمیل چی په کرزیان کی و ،
خوارزمشاه ته احوال ولیږه چی : «عسکرا واستوه چی زه دسلطان شهاب الدین
پیلان او خزانه ورتسلیم کړم !» خوارزمشاه زر ته چان کړی سپاره ورو لیرل .
ابن خریمیل او حسین بن محمد سرغنی پر هغو حمله وکړه ، زیات ئی له منځه
یووړل او دیر ولیر و کسانو لخوا نونه وژغورل . دا خبر چی خوارزمشاه ته ورسید
نو د عسکرو په وایر لو دیر پښیما نه سو .

بیا هغه وخت چی سلطان شهاب الدین له هنده راستون سو ، او د خطا (ختا) په

په جگړه کې ئې له خو ارزشاهه څخه ماتې وکړه، او ټولې خزانې ئې د خو ارزشاهه لاس ته ورغلې، نو ابن خرمیل د سلطان ټولې اړې وروپوره کړې او سلطان هم دې له ځانه سره غزني ته بوت او د خپل د ربار امير حاجب ئې وټاکه.

وروسته بيا ابن خرمیل د خو ارزشاهه سره روغه وکړه، او دهغه تا بعیت ئې وساته، او دهغه له خواد هرات والي مقرسو.

په (۳۰۳ هـ) کال کې په خوارزمشاهه تالفان ته ولاړ. نو ابن خرمیل د خو ارزشاهه له څه عسکروسره له هراته د سبزوار خواته وخوځید، سبزووار ئې ونيو، او بيا ئې غياث الدین محمود د سلطان غياث الدین غوري زوی مها صره کې. او دهغه ځای خلکو ته ئې قسم ياد کې چې که تسليم نه سول. او ده په زور ونيول نو نه به ئې لوی ژوندي پریردی او نه کوچنی. ځکه نود هغه ځای او سيد ونکی وبيړیدل او ځانونه ئې تسليم کړه.

بيا ئې د سجستان والي حرب بن محمد ته حال واستاوه او هغه ئې د خو ارزشاهه اطاعت ته راوباله، د سجستان والي د ده بلنه و منله او خطبه ئې د خو ارزشاهه په نامه کړه.

په (۳۰۴ هـ) کال چې خوارزمشاهه د خطاً په جنگ بوخت و، ابن خرمیل وایده چې د خو ارزشاهه عسکر په هرات کې د خلکو سره بده رویه کوله. پر هغو ئې تیری کاوه او مالونه ئې په زور ځینی اخیستل، نو ځکه ئې پر هغو حمله وکړه او بندیان ئې کړه او ټول احوال ئې داستازی په لاس خوارزمشاهه ته ولیږل، نو ځکه چې خوارزمشاهه د پېښې د تحقیق امکان نه لیده، نو ابن خرمیل ته ئې په یو لیک کې شا باسي ووايه، او ورته ئې ولیکل چې:

«ما عزالدین جلدک د طغرل زوی والی ته اسرو کی، چی د بندیانو عسکرو د تنبیه دپاره هلته درسی» او بیا ئی جلدک ته ولیکل چی: «ژر هرات ته ولاړسه، او خوچی دی په وس دی هغو نی ژرا بن خرمیل گرفتار کړه که څه هم په لومړی ملاقت کی وی.»

جلدک دزر و تنو سپرو سره د هرات خواته وخوځید، او چی هرات ته نژدې سو، نو این خرمیل خلکو ته اسرو کی چه د جلدک دهر کلی دپاره له ښاره ورووړی په دې وخت کی داین خرمیل تجربه کار وزیر چی په خواجه صاحب مشهور و، هغه ته وویل چی: ته له ښاره سه وروزه، او ښار ته هم یوازی دی لځانته را و بوله، ځکه چی زه بیریرم چی په دې کی دخوارزمشاه کم چل او غدر نه وی. خو این خرمیل هغه خبره ونه منله او وی ویل چی: «دا وړنه ده چی د داسی اسپر مخ ته ونه وزم، اوله دې څخه و بیریرم چی خوارزمشاه به ما ته څه چل جوړ کړی وی = زه دا گمان نه کوم چی هغه به دا جسارت وکی.» نو له ښاره ورووت، او جلدک چی ولیدلگر و ته ئی اسرو کی: «هغه ونیسی!»

هغه وچی این خرمیل گرفتار سو. او سلگری ئی د ښار خواته و تنبیدل. او داین خرمیل وزیر ئی خبر کی - وزیر اسرو کی چی د ښار دروازی دی وتړی، او د ښار حصار ونه دی تمیگ کړی. جلدک چی د ښار دروازی تړلی ولیدلی نو وزیر ئی تهدید کی چی که دروازی خلاصی نه کړی این خرمیل به ووژنی - خو وزیر د غیاث الدین غوری شعار پورته کی او ناری ئی کړی چی: «ښارنه تا ته، او نه غدار این خرمیل ته تسلیموم ځکه چه این خرمیل د شهاب الدین اودهغه دورور تابع و، او بیا له هغه وگړیدد خوارزمشاه تابع سو» په دې وخت کی این خرمیل ورته را وړاندي سو، او وزیر ته ئی د تسلیمید واسرو کی هغه ونه مانه

- څڅه نو ابن خرميل په همهنه گږي و وژل سو، اودا (م. ۶. ه) کال و.

ماخذ :- د ايرتة المعارف بستاني - ۱۱ ۵۷ م. مخ.

۱۲۸- ابن خمار خوارزمي - بيا - غز نوي :-

ابوالخير حسين دسوار زوی، دبابا غسی اودبها م یا بهرام طبیب کړ و می په طب او فلسفه کی لوی آستادو.

دی د (۳۳۱ ه) - یا - (۳۸۱ ه) کال دربيع الاول په میاشت دالطالع الله د خلافت په زمانه کی په بغداد کی زیږیدلی، اود حکمت علوم ئی له یحیی بن عدی څخه چی دهغه وخت له نامتو حکما وڅخه و، زده کړه، او په تیره ئی بیا د سریا فی ژبی څخه عربی ژبی ته د کتابوپه را اړولو کی لاس وموند.

باسون د محمد خوارزمشاه زوی چی دده له شهرته و اوریده نودی ئی خوا زرم ته ویا له، اود خپل دربار خاص طبیب اودخان خاص ند یم بی ویا که : دا هغه وخت و، چی ابن سینا هم هلته اوسید، اودده تر راتگ دمخه ئی پخپل یو کتاب کی دده داسی ستاینه کړې وه : «فاسا ابو الخير فيلس من عدا هولاء لعل الله يرزقنا لقاؤه» یعنی: ابوالخير ترهغه لوړدی چی له دې عادی طبیبانو څخه وگنل سی، بیا ئی چی خدای ئی ملاقات زموږ په برخه کړی.

هغه وخت چی خوارزم هم دغزنی د سلطان یوه برخه سوه نوسلطان محمود دغزنوی دنورو پوهانو او حکماو

په ډله کی ابن خمار هم له خوارزمشاه څخه غزنی ته راغوښت څنگه چی ابن خمار ترهغه وخته نصرانی و، نوسلطان محمود داسلام بلنه ورکړه خو هغه ونه منله خو چی یو مورخ له کمی مدرسې څخه تیریده یوسوتر رغ ئی واورید چی دا آیتئ وایه : «الم احسب الناس ان يتركوا اسنانهم ليفة نخون» دی آیت پرده د و سره اغیزه وکړه چی حال ئی بل راز سو، او پر خپل پخوانی حال ئی وژړل، کورته چی راغی

بیده سو، اوپه خوب کی ئی حضرت محمد ولید چی ده ته وایی: «ای ابوالخیره! له دی کاسل عقل اوزیات ذکاوت خخه چی خدای در کپی دالیری ده چی داسلام له سعادت خخه محروم و اوسی، اود نصاری په دین خدای ته ورسی-نوراسه اوس زماله لاسه اسلام و سه!» ه

هغه و، چی په همهغه خوب کی سلمان سو، وچی ویش سو خپل اسلام ئی ښکاره کی، کلام الله په قرائت او حفظ ئی شروع وکړه، خوچی داسلام له سترو پوهانو خخه سو، هروخت چی به دیوه بی وزلی او خوار سپی د علاج دپاره ویا له سو، نو پلې به ورتی او ویل به ئی چه: «دازما دهغو اعمالو کفار ه ده چی دفسق او فجور، اود ظلم دخاوندانو سره سی په کله کپی دی.»

خوب بالعکس کم وخت چی به دسلطان یاد کم امیر معالجی ته وغوښت سو، نو په ډیر حشمت او تجمل به پرآس سپور، د ډیرونو کرانو سره ورتی-لکه چی ویلی سوی دی چی: «التکبر مع التکبر صدقة» وایی چی دبقراط او جالینوس طریقه هم داسی وه.

شهر زوری پخپل تاریخ کی لیکلی دی چی ده ته ئی خکه ابن خمار وایه چی داسلام تر منلو وروسته سلطان محمود غزنوی په غزنی کی یو خای ور وباخښه چی د هغه خای نوم «خمار» و. نو خکه په «ابن خمار» یاد سو دده ډیر ستر شاگردان د رلودل چی یو ئی ابوالفرج بن هند و او ویل ئی ابوالفرج بن طیب و.

ده دخپل ژوند تر پایه د غزنی د پاچهانو په دربار کی ښه احترام درلود، اوسلطان ابراهیم غزنوی تر وخت پوری ژوندی، او عدریی تر سلوکا و تېرو.

د غزنی د دربار نامتوم ورخ بیهقی دده په باب کی داسی لیکلی: «سلطان محمود با او در نهایت اکرام و غایت تجلیل رفتار نمود بحدیکه گویند زمین را در مقابل او می بسید» ابوالفرج بن اسحاق الندیم (چی په ۳۲۵ ه کی زیر بدلی او په ۴۰۰ ه کی سپدی)

پخپل کتاب الفهرست کې دده داسې ستاينه کوي: «له خورافا ضلوسنطفيونوڅخه و ، اوډير ذکي عالم و» .

وايي چې يووخت سلطان ابراهيم خپل خاص آس ورو لېږه ، او د يې خپل د ربا ر ته وغوښت خو هغه وخت چې دده سپارې دغزني دبنار د کفشگرانوله بازاره تيريدنه ناڅاپه يواوېش دده د سپارلي مخې ته راغی دابن خمار آس و توريد ، دې يې واچا وه اوله هغه علتته سو .

دده دسړيني په کال کې هم اختلاف دی: د هخدائي (. م م ه) او نامه دانشوران يې (۷۹ م ه) کال بولي خود او د و عم تاريخ به درست وي ځکه چې که (. م م ه) کال يې دسړيني کال سي نو دا کال د سلطان ابراهيم تر ج اوس (۵۱ م ه) يو ولس کاله د مخه کيږي . ضياالدين دنزهت الارواح د روضه الافراح مترجم د دوهم ټولک د ۳۳ مخ په پاورقي کې ليکي: «تولد ابن خمار د رسال ۳۸۱ ه و فوتش د رسال ۴۷۹ ه زمان سلطنت بهرامشاه واقع شده» . ابن خمار ډير کتابونه اورسالي تصنيف اوتا ليف کړي دي چې مشهور ئي دادي :

- ۱ - کتاب الهيولي: (په يوه مقاله کې) .
- ۲ - کتاب شرح ايساغوجي مختصر .
- ۳ - کتاب شرح ايساغوجي مختصر .
- ۴ - دانسان د غر و د خلق او ترکیب په باب کې کتاب - په ځنورومنا لو کې .
- ۵ - د تدبير المشايخ کتاب - د پوښتنې او جواب په ترتيب په شپږوو پښتو بوا کې چې له سرياني څخه ئي عربي ته اړولې دي .
- ۶ - يو کتاب په هغو مسائلو کې چې دده او دده داستاد يحيى بن عدی او ابی اسحاق او ابراهيم د بکس زوی تر منځ تير سوی دی .

- ۷ - کتاب الصديق والصدائة (په يوه مقاله كى).
- ۸ - كتاب الوفاق بين راي الفلاسفة والنصارى (په درو مقالو كى).
- ۹ - كتاب شيرة الفيلسوف (په يوه مقاله كى).
- ۱۰ - كتاب الحواصل (په طب كى يوه مقاله ده).
- ۱۱ - كتابا يبطا: يعنى تقطين) په يوه مقاله كى .
- ۱۲ - كتاب الاثار والمختلفه فى الجو الحادثة عين البخار الما و هى الها لله والقوس و الضباب (په يوه مقاله كى ئى له سريانى څخه په عربى اړولى).
- ۱۳ - كتاب الاثار العلويه (ترجمه سوى هم دى) خوده له سريانى څخه په عربى اړولى
- ۱۴ - كتاب اللبس فى الكتب الاربعة: (په منطق كى) چې له سريانى څخه ئى په عربى اړولى .
- ۱۵ - كتاب مسائل تاو فرسطن (نقل دى) .
- ۱۶ - كتاب مقاله فى الاخلاق (دا هم ترجمه سوى) او هم ده له سريانى څخه په عربى اړولى .
- ۱۷ - مقاله :د سعادة په باب كى .
- ۱۸ - مقاله :دهغو آفاتو په باب كى چې له بخار اولوگى څخه په فضا كى پيدا كيرى
- ۱۹ - مقاله :د پخوانيو په اقوالو كى .
- ۲۰ - مقاله :د صرع دناروغتيا په باب كى د سوال او جواب په ډول چې له سريانى څخه ئى په عربى اړولى دى .
- ۲۱ - مقاله :د طبيبانودازموينى په باب .
- ۲۲ - مقاله :دا سطقسات په ناسه چې له سريانى څخه يى په عربى اړولى .
- ۲۳ - مقاله :د كابوس او صرع دناروغى په باب كى .

- ۲۴ - کتاب قاطی قوریاس د بلیوس اسکندرانی په نامه چی له سر یا نی څخه
ئی په عربی اړولی .
- ۲۵ - د تفسره د کتاب ترجمه .
- ۲۶ - دحمیات د علاج په باب کی کتاب .
- ۲۷ - مقاله : د زړه ددوا وو په باب کی .
- ۲۸ - مقاله : دجا لینوس دجو ارش دادوی په خو اصوصی .
- ۲۹ - دافضاح په نامه مقاله .
- ۳۰ - مأخذونه : - ۱ - نامه دا نشوران - ۵۲ مخ .
- ۲ - سلطنت غزنویان - ۳۵۱ مخ .
- ۳ - لغتنامه - - ۳۰۷ مخ .
- ۴ - عیون الانبانی طبقات الطبء ۱ - ۳۲۳ مخ .
- ۵ - الفهرست - د مصر چاپ - ۳۷۰ مخ .
- ۶ - دآریانا مجله - ۲ کال - ۱۱ گڼه
- ۷ - د نزهة الارواح ترجمه - ۳۲ مخ .
- ۸ - چهار مقاله عروضی - ۲۴۲ مخ .
- ۹ - د بیهقی تاریخ - ۶۶۵ مخ .

۱۴۹ - ابن دوست خراسانی :

ابو سعید عبدالرحمن د محمد زوی د محمد نمسی د عزیز کړوسی اودیزن حاکم
کوسی مشهور په ابن دوست د خراسان له نامتو پوهانو ادیما نو اولغوویانو څخه
و په عربی ژبه کی ئی لوی لاس درلود او په پنځمه پیړی کی ئی ژوند کاوه
« دوست » ئی د نیکه لقب و خوده د صحاح د خاوند « جوهر » شاگردی
کړی وه په نحو او لغت کی ئی څو کتابونه لیکلی دی چی یوله هغو څخه

« رد علی الزجاجی فیما استدر که علی ابن ا لسکتب فی اصلاح المنطق »
دی به لغت کی « واحدی » دده شاگر دو او په عربی ژ به نی بته شعر هم و ایه
په غور و کون و او په پارسائی او پرهیز گاری نی شهرت در لود په (۳۱۱ هـ)
کال مړ دی .

۱- مأخذونه : - ۱- فرهنگنامه - دنفیسی - ۵۳۶ مخ .

۲- دائرة المعارف بیستانی - ۱ ر ۳۸۲ مخ .

۳- لغتنامه - ددهخدا - ۳۰۹ مخ

۱۳۰- ابن راهویه خراسانی :

ابو یعقوب اسحاق د ابی حسن ابراهیم زوی او د سخا د حنظلی نمسی شهوړ
په ابن راهویه له نویالیو حفاظو او مجد ثانو څخه و اصلا د خراسان و خویه
سړ و کی او سید .

په (۱۶۱ هـ - ۲۶۲ هـ او یا ۱۶۳ هـ یا ۱۶۶ هـ) کال کې زیږیدلی دی تر ابتدا نی
زده کړی و وروسته دا حادینو د زده کړی او د علماو سره د لید نی د پار زیاتو
اسلامی هیوادو ته لکه عراق حجاز شام او یمن ته تللی و او امام احمد بن حنبل
امام بیخاری امام مسلم ترمذی نسائی اونورو له ده څخه حدیث اوریدلی او
اخیستی دی امام شافعی سره نی مباحثی کړی دی چی به ځینو مسئلو کی نی
ورسره اختلاف هم درلود سر بیر د پر هغه په زده صدق فقه او د حدینو په حفظ
کی ډیر مشهور و او د ارمی په قول په شرق او غرب کی په صدق سره ممتاز و
له مرو څخه نیشاپور ته ولاړ او دلمته میشته سو ډیر تصانیف نی درلودل چی یو له
هغو څخه « المسند » په نامه یو کی و چی ډیر و کلمان په قول څلور خطی جلد
نی په قاهره کی سته .

په قرائت کې د کسا ئې پير وو او له هغه څخه ئې روايت کاوه .
ابن راهويه په «ابن راهويه» سره دخپل شهرت په باب دخراسان امير عبدالله
د ظاهر زوی ته داسې بيان کړی دی چې دده پلار ابراهيم په لار کې زيږيدلی
دی ځکه نو دسرو خلکو ورته «راهويه» ويل په (۲۳۷ هـ - يا ۲۳۸ هـ
= ۸۵۲ م) کال په نيشاپور کې مړ دی .

- ماخذونه : ۱ - دائرة المعارف بستانی - ۱ ر ۳۸۶ مخ .
۲ - الاعلام زرکلی - ۱ ر ۲۸۳ مخ
۳ - افغانستان بعد از اسلام - ۱ ر ۷۶۸ مخ .
۴ - لغتنامه دهخدا - ۱ ر ۳۱۱ مخ
۵ - تاريخ ادب العرب - ۹ ر ۱۵۷ مخ .

۱۴۱ - ابن رشيد غز نوي :

محمد الدين ابن رشيد د خراسان د دري ژبې شاعر دبیر اوښه خوشنویس
وچې د «شرف الكتاب» په لقب يا دنده په شپږمه هجري پيړۍ کې اوسيد
او دخراسان د اسفزار له عيانو څخه گڼل کيده هغه وخت د علاالملک و زير
سره لوړو مرتبو ته رسيدلی اشعاري لير پاته دی، او په اشعارو کې ئې «عزیزی»
يا «غزنوي» تخلص کاوه. دا شعر دده دی:

زبان من زشکر تو دهان پرشکر دارد

دو چشم من بروی تو جهانی پر قمر دارد

توخو رشیدی بدان نسبت قبای نیلگون پوشی

تو جوزائی بدان حجت که جو زاهم کمر دارد

شوم بر غا تفرعاً شق اگر معلوم من گردد
که ر بیا همچو با لای تو سروی عا تفر دارد
منم مو لای آنساعت که اندر جلوه با یاران
برانگیزی کمینت را چنان مرغیکه پر دارد
تویی تازی وعشقت زبیم چشم بد گو یان
خدا و نذا نگهدارش اگر جای خطر دارد
چو رخسارت افروزد فلک گوید بنام ایزد
زهی روئی بدین خوبی که این زیبا پسر دارد
بناگوش چو سیمت را جهانی سغبه شد لیکن
ازان لذت کنی یابد که باسیم توزر دارد
من سسکین ز سودای توشبهای خور و خوابم
گرم باور نمی داری خیانت هم خبر دارد
از این پیشم دلی بودی کنون با خود نمی بینم
مگر منزل به رگاهی و زیر داد گردارد
سپهدا ریکه در هیجاز هیبت بانک کوس
عد در اهمچو مو رو بار داریم کو بو کردارد
ز روی شست او تیری که بیرون جست بردشمن
ز پشتش بگذرد پیران اگر پنجه سپر دارد
اگر محصول عالم رابدهتش نسبتی باشد
خرد گوید که با این خرج دخل مختصر دارد

خداوند اتو آن ذاتی که سهر و کینیت اندر دل

اگر چه اند کی باشد فراوان نفع و ضرر دارد

خلافت راستی خواهی بهر کشور که ره یابد

بلاد ساکنانش را بکل زیر و زبر دارد

بروز بزم تو معدن ز عشق خد متت خواهد

که بیرون افکند هزار که در حجر حجرتا رد

۱ - ماخذونه :- ۱ - مجمع الفصحاء - ۸۲ - سبخ .

۲ - فرهنگنامه - دتقیسی - ۵۳۳ «

۳ - لغتنامه - ۵۵ هجری - ۳۱۳ «

۱۳۲ - ابن ساعاتی خراسانی :

فخرالدین رضوان د محمد زوی د عدلی نمسی ، در ستم خراسانی کپوسی او د هر سوز
خراسانی کوسی شهسور په این ساعتی له نویسیالیو طبییا نو خخه و ، چی په اد بیا تو ،
منطق او حکمت کی ئی عم پور ه سهارت در اود ، او د عدلی بن محمد ابن ساعاتی
شاعر و ورو .

دده پلار له خراسانه د مشق ته تللی ، او ابن ساعاتی هلته زیر پدلی دی . ده ته ئی
لخکه این ساعتی ویل چی دده پلار په ساعت جوړولو کی لوی لاس در لود ، او
دی هم د پلار په خیر د ساعت جوړولو په صنعت کی لوی سا هر و ساعتونه چی
د د مشق دلوی جامع پر دروازه ایښودلی سوی و هغه ده د الملک العادل نورالدین
محمود ز ننگی (چی ۵۶۹ هـ - ۱۱۷۳ م په شوال کی مړ دی) په غوښتنه جوړ کړ و .
دی فنکی عالم هم و ، او په لومړی سر کی د سلک الفائزین د سلک العادل محمد
د زوی اود ایوب نمسی وزیر سو ، چی دا ایوب د صلاح الدین ایوبی واره و ، او
بیا دهغه دورور سلک المعظم د سلک العادل د زوی (چی په ۶۲۳ هـ = ۱۲۲۷ م)

کی سردی) مخصوص وزیراوطیب و تاکل سو، اوپه (۶۲۷ھ-۱۲۳۰م) کال په دمشق کی سردی .

دده له مشهورو کتابو څخه یوهغه کتاب دی چی دساعت جوړولو په باب ئی د (۶۰۰ ۳۰۰هـ ۱۲۰۳م) کال په محرم کی لیکلی، او د دمشق د گوته gotha په کتابخانه کی یی خطی نسخه ساتلی پرته ده، خونوم ئی معلوم نه دی .

دوسقی په علم هم پوهید او «عود» په ئی دغاوه، دده دنوروتصانیفونومونه دا دی :

۱ - تکمیل کتاب القولنج للرئیس ابن سینا .

۲ - المختارات - په اشعارو کې .

۳ - الحواشی علی کتاب القانون لابن مسینا .

ساخزونه :- ۱ - دائرة المعارف الاسلامیه - ۱۸۷۷ مخ .

۲ - الاعلام - دزر کلی - ۵۳۳ مخ (په دی کتاب کی ئی دسرینی نیټه ۶۱۸ هـ لیکلی ده)

۳ - هدیة العارفین - ۳۶۹۱ مخ (په دی کتاب کی ئی دسرینی نیټه (۶۲۰ هـ) لیکلی سوی ده

۴ - عیون الانباء - ۱۸۳۲ مخ

۵ - فرهنگنامه - دنفیسی - ۶۴۱ مخ »

۱۳۴- ابن ساعا تی خراسانی :-

بهاو الدین ابو الحسن علی دفخرالدین رضوان ابن ساعا تی خراسانی ورور. دعربی ژبې ښه شاعرو، دی اصلا خراسانی و خو په (۵۵۳هـ=۱۱۵۸م) کال په دمشق کې

زیر یدلی، اوپه (۶۰۴هـ=۱۲۰۷م) کال کې په قاهره کې سپړسوی او دالمقطم د

غونډی په سفح نومی هدیره کې ښخ دی.

ده داشعار ويو ديوان په دوو ټوكو كې د راود چي چاپ سوي هم دي، او ويول ديوان ئي د «مقطعات النبيل» په نامه خطي پاته سوي دي.

۱- دائرة المعارف الاسلاميه ۱ ۱۸۸ ر.مخ.

۲- الاعلام - دزركلي ۵ ر. ۱۵۰.مخ

۳- وفيات الاعيان ۱ ر. ۳۶۲.مخ.

فرهنگنامه - د نفيسي ۱ ر. ۳۶۵.مخ.

۱۳۴-۱ بن سلام هروي:

ابوعبيد قاسم دسلام هروي زوی دحدیث، ادب، فقه او قرائت له نومیالیو پوهانو څخه و، په (۱۵۳ هـ = ۷۷۰ م) کال په هرات کې زیږیدلی، او مهماته ئې درس لوستی بیا بغداد ته تللی دی هلته (اتلس کاله په طرسوس کې قاضی و، او په (۲۱۳ هـ) کال مکې ته ولاړ، او په (۲۲۳ هـ = ۸۳۷ م) کال په مکه کې مړ سو، خوا بن قتیبه ئې وفات په (۲۲۳ هـ) کال کې کښې.

ابن سلام کسائی دقرائت له خپرونکو څخه دی، مگر په خوتورو کې ورسره موافق نه دی.

دي د عبدالله بن طاهر پوشنگی له دریا ریا نو څخه و، چي دهر کتاب دتا لیف په مقابل کې ئې له هغه څخه لس زره در همه صله اخیستله، او دیومړی سړی دی چي دحدیثو په علم کې ئې کتاب لیکلی و، او دهغه کتاب ډیر پخوانی خطي نسخه چي په (۳۱۱ هـ = ۹۲۳ م) کال لیکلی سوي ده د مصرداز هر په کتابخانه کې سته، او نورې خطي نسخې ئې د لیدن، داستانبول په کوپر یلی، درامپوراوسند په کتاب خانو کې موجودی دی.

د ابن سلام نور آثار د ابن ندیم په قول یو او یا ټوکه ته رسېدل، چي مشهوره یې دادی

- ۱ - کتاب الاجناس من كلام العرب: چي پخپله ده له پخواني کتاب څخه استخراج کړي دي او خطي نسخه ئي په لنډ بر گ قاهره او دهند په رامپور کي سته .
- ۲ - غريب المصنف: په څلويښت کاله يې په دوو ټوکو کي تاليف کړي دي ، او زربا بونه لري. دا د عربي لومړني لوي معجم دي چي پر موضوعاتو مرتب سوي، او خطي نسخه ئي په اياصوفيا، قاهره اسکوريا؛ او داستانبول دفاتح او دامادزاده په کتابخانو کي سته
- ۳ - کتاب الامثال: چي ابن خالويه چي (په ۵۳۷ هـ = ۹۸۰ م کال سپر دي) هغه رو ايت کړي دي، د کوپريلي په (۲۱۹ لمبر) ، او د پاریس په (۹۶۹ لمبر) او درسو صل په (۲۰۶ لمبر) او د برتانيا د سوزيم په (۹۹۵ لمبر) او هم دهند په رامپور کي سته ، او بله نسخه يې چي دده شاگرد علي بن عبد العزيز ئي رو ايت کړي دما نجسټر په (۷۷۳ لمبر) او د اسکوريال په (۱۷۵۷ لمبر) کي د مولف په خط او هم په قاهره کي موجود ده چي مختصر ئي په (۱۳۰۲ هـ) کال د تحفة البهيه د کتاب سره په استانبول کي چاپ او هم برتو هغه له گونتگن څخه په (۱۸۳۶ م) کال خپره کړي ده ، او البکري د فصل المقال په نامه پر کتاب الامثال باندې شرحه لري چي خطي نسخه ئي د اسکوريال په (۵۲۶ لمبر) او داستانبول د فاتح د کتابخانې په (۴۰۱۴ لمبر) کي سته .
- ۴ - فضائل القرآن و آدابه: چي خطي نسخه ئي د برلن په (۵۴۱ لمبر) او د توبنگن په (۹۵ لمبر) کي سته او د اسلا سيکا په مجله (۲۳ ر۶) کي د ايزن او پرتسل له خوا خپره سوي ده .
- ۵ - کتاب الايضاح: خطي نسخه د مکتبه فاس قر ويين په (۱۱۸۳ لمبر) کي .
- ۶ - خلق الانسان ولغوته: د طبقو (۲۵۵۵ لمبر) مخطوط .

- ۷- کتاب الاضداد والضد فی اللغة : داستا نبول دعا شرانندی (۸۷۳ لمبر) خطی نسخه .
- ۸- کتاب النعم والبهائم والوحشی والسباع : په (۱۹۰۸ م) کال د بیروت د شرقی فاکولتی په مجله کی دیویجس طبع ۹- کتاب فی الایمان ومعامله و سننه وامتنکما له ودرجاته : د دمشق په ظاهریه مکتبه کی (۱۱۶۳۷ ر ۳ لمبر) .
- ۱۰- کتاب الخطب والمواعظ : په لپز یکک کی (۱۵۸ لمبر) .
- ۱۱- کتاب فعل و افعال : په قاهره کی (۲۸۱ ر ۳۵ لمبر) .
- ۱۲- کتاب الاسوال : د ققھی مذاهبو او د حدیثو د لا ئلو په اساس د زکات او خراج دا حکما سو په باب کی چی په ۱۳۵۳ ه کال په قاهره کی د دمشق د خطی نسخی له مخی د محمد حامد له خوا چاپ سوی دی .
- ۱۳- رساله فیما اشبه فی اللفظوا اختلاف فی المعنی دهند در اسپورد کتابخانې (۵۱۰ لمبر) .
- ۱۴- البلوی د الفبا په کتاب کی ۲۷ ر ۲۲ مخینی مضامین دابن سلام د «آداب الاسلام» له کتاب څخه را نقلوی .
- ۱۵- دلسان العرب ۳۷ ر ۲۶ په کتاب کی دابن سلام د «ما خلف فیہ العامه» له کتاب څخه مخینی مطالب را نقل سوی دی .
- ۱۶- په صبح الاعشی ۳ ر ۹۲ کی دده د «فضائل العرس» مطالب نقل سوی دی .
- ۱۷- په طبقات الشافعیة سبکی ۱ ر ۲۷ کی دده «سعا فی الشعراء» له کتاب څخه اقتباس سوی دی .
- ۱۸- د صوطی په المزهر ۲ ر ۲۷۶ کی دده د «مقاتل العزسان» له کتابه مخینی مطالب اخیست سوی دی

۱۹- په يوه مجموعې کې چې ابو عبید ته منسوبه ده ځینې مطالب ټی د
«ما وردفی القرآن من لغات القبا ئل» په باب کې دده له ورکې سوی کتاب
«غریب القرآن» څخه اخیستی سوی، او په (۳۱۰ هـ) په قاهره کې طبع سوی دی.
ددې اثاروله مخې څرگند پیری چې ا بن سلام یوازی دقرآن قاری اوراوی
نه و، بلکه په ټولو نقلی علومو یعنی د عربو په لغت، حدیث، تفسیر او فقه کې
استاد و، ځکه نود ده پروتند ار امیر عبداللہ بن طا هر پو شنکی باندي ډیرگران
و، اودی ټی دخپل وخت لوی عالم باله.
دالا علام مؤلف زرکلی بر سیره پر دغو اثارو داکتا بونه هم د ده له خطی
نسخو څخه کښی:

۱- الطهور: په حدیثو کې .

۲۱- ادب القاضی.

۲۲- المذکر والمونث .

۲۳- المقصود والممدود: په قرائت کې .

۲۴- الا احداث.

۲۵- النسب .

ماخذونه :- ۱- الا علام زرکلی - ۱۰۱۶ مخ

۲- پرو کلمان - ۱۵۵۲ مخ

۳- المعارف ابن قتیبه - ۵۴۹ مخ

۴- افغانستان بعد از اسلام - ۷۶۹ مخ

۵- فرهنگنامه فقیسی - ۵۶۱ مخ

۱۳۵- ابن سماك ما لك هر وی :

ابو ذرعبد داحمدزوی ، دمحمد نمسی ، عبدالله کپوسی ، اودغفیر الساری کوسی د
دقرآن او احادیثو حافظو، په (۵۳۳۱ هـ) کال مړ دی.

۱- تفسیر القرآن .

۲- المستدر کک علی صحیح البخاری ومسلم .

۳- منامک الحج .

۴- دلائل النبوة

۵- فضائل القرآن

۶- فضائل ما لك

۷- کتاب الجامع

۸- کتاب الدعاء

۹- کتاب السنة الصفات

۱۰- کتاب شهادة للزور

۱۱- کتاب العیدین . ماخذ: - هدیة العارفين- ۱۳۷۱ هـ مخ .

۱۳۶- ابن سوری غوری :

«میم» دردیفد «محمد سوری» نامه ته دی رجوع وسی .

۱۳۷- ابن سیف سجستانی :

ابی بکر احمد دعبیدالله زوی اودسیف سجستا نی نمسی د نحوا ولغت له پوهانوڅخه و

ماخذ: - ددهخدا لغتنامه . - ۱۳۲۱ هـ مخ .

۱۳۸- ابن سیمجور خراسانی :

ابراهیم دسیمجور دواتی - یا - دوانی زوی دخراسان له امیرانوڅخه و، دده پلار

سیمجور هم داحمد بن اسماعیل سامانی په وختو کی امیرو ، چی اولاد ئی د «آل

سیمجور» پہ نامہ یاد یدہ، او دسامانی دولت پہ زمانہ کی دخراسان امیران وو (د سیمجور یادو نہ بہ دسین پہ ردیف کی راسی) خود سیمجور زوی ابراہیم دسیمجور پہ کورنی کی لوسری سوری دی چی ترپلار ور وستہ دخر اسان د عسکر و قیادت و سپارلی سوی و، اود نصرین احمد سامانی پہ وخت کی دخراسان نومیالی امیرو۔

پہ (۳۲۴ھ) کی ٹی محمد بن الیاس بن الیسع د کرمان پہ کلا کی محاصرہ کی خو چی معزالدولہ بن بوید کرمان تہ ورغی او محمد بن الیاس ٹی وژغورہ، خو پہ ہمدی کال دابی علی المحتاجی پہ عوض دنیشا پور والی و تیاکل سو او تر خو لرو کلو وروستہ لہ دنیا و لاړ او ددہ زوی ابوالحسن محمد دسامانی لشکر و قائد و تیاکل سو۔

ماخذ :-

دائرة المعارف بستانی - ۵۳۳۱ مخ

۱۳۹-۱ بن سیمجور خراسانی :-

ابوالحسن محمد دابراہیم زوی او دسیمجور نمسی دپلار تر منہ ینی وروستہ دسامانیانو دلشکر وقایدو، او پہ (۳۷۱ھ) کی عزل سو، او ددہ پر خای حسام الدولہ ابوالعباس تاش راغی۔ دا حکمہ چی دامیرنوح بن نصر بن نوح بن نصر وزیر ابوالحسین عبثی ٹی مخالف و، او دہ ہم دسلطان بشپر اطاعت نہ کاوہ پہ (۳۷۳ھ) کی چی عیداللہ بن عزیز دامیر نوح لہ خوا دعبثی پر خای وزیر سو، نوہغہ وزیر دعبثی سرہ دسخالقت پہ اثر ابوالعباس تاش معزول کی، او دخراسان دلشکر قیادت ٹی بیرتہ ابوالحسن تہ و سپارہ ابوالعباس، فخرالدولہ بن ابوید تہ ولیکل او سرستہ ٹی ٹینی وغوبنتہ ہغہ عسکر او یرمال ورتہ را و استاوہ، یر جنگونہ ٹی سرہ و کرہ، خو پہ پای کی ابوالعباس ماتہ و کرہ، او یر ملگری ٹی بندیان و نیول سوہ، او بن سیمجور دخراسان بریالی قاید سو۔

دی د (۳۷۷ هـ او ۳۸۳ هـ) کلوتر منځ سر، ا و تر ده وروسته ئی زوی ابوعلی والی سو.

ماخذ:-

دائرة المعارف بستانی - ۵۳۳۱ مخ

۱۴۰- ابن سیمجور خراسانی :-

ابوعلی دابوالحسن زوی، دابراهیم نمسی او دسیمجور کپوسی دخپل پلار تر سړینی وروسته دخراسان والی سو، او په هرات کې ئې سرکزو، خوا میرنوح بن منصور سامانی فایق دخراسان والی وټاکه لځکه نو بن سیمجور عسکر ټول کړه او دهرات او پوښنگ ترمنځ ئې دفايق سره جنګ و نښلاوه، فایق ماته وکړه سرور وده و تبتید، ابن سیمجور مرو و نیوله او د نیشاپور، هرات او قهستان سره ئی یوځای اداره کوله او ځان ته ئې «عمادالدوله» لقب وټاکه.

امیر نوح غزنی ته ولیکل او له سبکتګین څخه ئې سرسته وهوښتله، ابن سیمجور چی خبر سو، له فایق سره ئی روغه وکړه او له فخرالدوله ابن ابویدڅخه ئی کومک وغوښت، فخرالدوله په (۳۸۳ هـ) کال ئې کومک ورواستاوه خود سبکتګین اونوح قواوو، ابوعلی ابن سیمجور ته دهرات په شاوخوا کی ماته ورکړه، او نیشاپور د سبکتګین په لاس ورغی.

په (۳۸۵ هـ) کی بیا ابن سیمجور د غزنویانو په مقابل کې پورته سواو د نیشاپور ښار ئې د سبکتګین له زوی محمود څخه و نیو، خو کوم وخت چی د سبکتګین له خواتازه کومک راو رسید نویا ابن سیمجور ابن سیمجور اوفایق دایبورد خواته ماته و کړه او آس له ته و تهنیدل خو ابن سیمجور له امیر نوح څخه عفو و غوښتله، او امیر هم په دی شرط عفو کی چی یوله فایق څخه بیل شی او بل داچی جر جان ته ولاړسی، ابن سیمجور وسله مگر هغه وخت چی خوارزم ته نژدی سو ابو عبدالله خوارزم شاه ئې لومړی ښه هر کلی وکی، خو دشپې ئې دی او ملګری بندیان کړل .-

دا خبر چه ماسون بن محمود دجر جان والی ته و رسید پرخوا رز شہ
ئی حملہ و کرہ خوارزم بی و نیو. او ابن سیمجور بی خلاص او خوارزم شہان ئی و واژه.
او ابن سیمجور ورسته ترهغه چی یو وارهم په بخارا کی اود سبکتگین په شفا عت خلاص
سو، په پای کی فخرالدو له ورغی اود هغه سره و اوسید. خوان اثر لیک کی چی په (۵۳۸۷ه)
کال په بند کی وفات سو.

ماخذ :- دائرة المعارف بستانی - ۱۳۳۱ هـ مخ .

۱۴۱- ابن سینا ی بلخی :

ابوعلی حسین ، د عبد الله زوی . د حسن نمسی اود علی ابن سینا کپ و سی ملقب په
حجة الحق شرف الملک ، دامام الحکما ، اومشهور په «شیخ الرئیس» دجهان له سترو
حکماؤ او پوهانو ، د شرف له خور الویوفیل سوفانو ، اود اسلام له نویالیو عالما نواو
طبیبانو څخه و ، چی دده نوم تراوسه په شرق او غرب کی عالمگیر شهرت ، اود ناسه دانثوران
په تعبیر «په اسلامی دوره کی لومړی حکیم دی چی دافتخاوا فادت علم بسا طئی
غورولی ، اود علمو طالبان ئی له حکمیہ سو ایدو او طبیه الانو څخه منغم کړی دی»
دده پلار عبدالله بلخ له مخور و غتیا نواو مشرانو څخه و ، چی هلته یی دیوانی منصب
ئی درلود . اود بلخ په سکندریه کی اوسید ، اود منصور بن عبدالملک سامانی د دولت
په وختو کی بخارا ته چی د سامانیانو د پاچهی پایتخت و ولاړ . څنگه چی د یر په کارپوه
سری و نود پاچا دوزیرانو په نزد مقرب اود اعتبار خاوند سومهم کارونه ئی سرته ورسول
اود خلکو ورته سڅه سوه څه وخت په بخارا کی اوسید او بیاد نوح بن منصور له خواد «خرشین»
یا «خرشین» د سیمی حاکم و تیا کله سو ، او هلته ئی د «آفشنه» په کلبی کی «ستاره» نومی
بڅه په نکاح کړه ، اوله همدی سیر منی څخه ئی د (۳۶۳ هـ = ۹۷۳ م = ۳۷۰ هـ = ۹۸۰ م او یا
۳۷۳ هـ = ۸۸۳ م) کال د صفری د میاشتی په دریمه زوی وزیر پدچی نوم یی ورباندی

«حسین» کتبیبود، چی دلتبه ئی تر دی وروسته د «شیخ الرئیس» به لقب یاد کړو. هغه وخت چی د شیخ الرئیس عمر پنځو کالوته ورسید، نو د پلار ماسوریت یی هم به «خرمشین» کی خلاص او بخارا ته ستون سو. او دخپل زوی روزنی ته یی ملاوت پر له او شیخ الرئیس یی د علمو تحصیل ته وگماره، او ترخوچه لس کلن کیده. دخپل فطری استعداد، او ذکا په اثر یی د دین اصول دادب د علم اصول، نحو، صرف، لغت، معانی بیان اونور بشپړ کړه او ییایی له محمود سباح څخه چی در یاضی فنونو نویمالی عالم و، او خپله گدازه یی د بقالی له کسبه کوله، د حساب علم او د جبر او مقابلی صناعت یی زده کی او استاد مرتبی ته ورسید، ییایی له اسماعیل زاهد څخه چی د هغه وخت له سترو فقها وڅخه و، فقه ولوستله او هم یی له هغه څخه د پوښتنی لاره او د مجیب د جواب او اعتراض وجوه چی د هغه وخت د فقها وپه منځ کی عادت و، ډیر ښه زده کړه،

څنگه چی د هغه وخت ابو عبد الله ناطلی دایساغو چی په فن او د منطق په صناعت کی خور الوی لاس او ډیر مهارت درلود، نو د شیخ الرئیس پلار هغه خپل کور ته و باله او تر ډیر اکرام او عزت وروسته یی ورځینی هیله وکړه چی دده زوی ته ښو و د نه و کړی. استاد نا تلی هم هغه بلنه و منله او شیخ الرئیس ته یی دایساغو چی کتاب شروع کئی، او څه وخت چه ئی دجنس په حد خو له پورې کړه او وې ویل:

«الجنس هو المقول علی اکثرة المختلفة الحقا یق فی جواب سا هو»

استاد پته خوله سو، او شرح ئی ونه کړه نو شیخ الرئیس پرده او اعتراض پیل وکی، او داسې ایرادونه ئی وارد کړه چی استاد ته د دفع اورفع مجال پاته نه سو، او پخپله شیخ الرئیس په داسې کافی تحقیق او بیان هغه شبهات لیری کړه چی استاد ورته هېښ پاته سو، او ډېر تحسین او آفرین ئی ورته ووايه او هم ئی د شیخ الرئیس پلار ته توصیه وکړه چی د زوی روزنی ته لا زیاته پاملرنه ولري. ترمنطق وروسته ئی

داقلیدوس به کتاب پیدل وکی اوچی څه لوسپړي شکلونه ئې زده کړه نورپاته ئې خپل غریزی قوت او ذاتی قدرت حل او دهغه کتاب غو امض ئې خپل استاد ته بیان کړه چې داسفادحیرت ئې لایزات کی.

بیانې مجسطی (۱) شروع کړه ، اوچی له مقدسی څخه ئې فارغ سو نو د هندسی پدانش کالوئی گوتی پوري کړی اوڅنگه چی ابو عبدالله نالتی دهغه له تدریسه عاجز و نوده ته ئې وویل چی : « دا کتاب ته پخپله وگوره که کومه لاینحله مسئله په نظر در غله زما څخه پوښتنه و که چی در حل ئې کم .

شیخ الرئیس همهنسی وکړه اوپه لږ وخت کی دهنده سی دعلم هغه مقام ته ورسید چی هیڅ یو د فن استاد رسید لی نه وه دمجسطی مشکلی مسئلی ئې حل کړی اووئی لیکلی همداوخت و چی دده استاد ابو عبدالله نالتی گرگانج (۲) ته ولاړ اودی یوازی پا ته سو هغه وخت ئې نوی استاد د علومو د تحصیل په لاره کی شپه او ورځ پرځان یوه کړه اود حکمیه فنو نو هر راز کتاب چی لاس ته ورغی هغه ئې خپلی کتابخانې ته راوړ اووئی کورت خو چی دحکمت له طبیعیه او الهیه علومو څخه فارغ سو نو دطب علم ته ئې مخه کړه اوله ابوسنصور حسن دنوح القمری زوی څخه ئې دطب زده کړه شروع کړه اوپه لږ وخت کی دهغه علم هم استاد سواو په دی فن کی ئې علماً او عملالوی لاس وموند چی دده وخت استاد انوئی شاگردی ته غاړه کښیښود لی کتابونه ئې پکښی ولیکل اوهم ئې دنار وغانوپه

(۱) - مجسطی دهغه کتاب نوم دی چی دیو نان ناستو حکیم بطلمیوس په هغه کی دهئیت دعلم قواعد ددلیل او برهان له مخی تالیف کړی او حسین بن اسحاق په عربی ترجمه کړی دی.

(۲) گرگانج د خوارزم یولوی ښار و چی دهغه هیواد دپاچهانو تاتو بی و

علاج گوتی پوری کپی هره ورخ بهد ډیر وسختو نار و غیو ناروغانو روتل اودده په علاج به رغیدل خود طبیعه سشا غلوسره سره د فقهه په علم اود فقهوا په مناظره هم بوخت و دده عمر لا شلو کالو ته رسیدلی نه و چی یو کال ئی نور هم د سئقو اونورو فلسفی علومو مطالعه بیا وکړه تر غه وروسته ئی د مابعد الطبیعه مطالعه شروع کړه چی «ما قبل الطبیعه» او «علم علی» او «علم کلی» او «فلسفه الاولی» ئی هم باله خو څنگه چی هغه علم د داسی چارو په بلب کی و چی په خار چی او ذهنی و جو دکمی مادی ته اړ نه دی لکه دبار یتعالی ذات او مجردات نو ځکه شیخ الرئیس دهغی تیزی ذکا و زیاتی پوهی باو جو د بیا هم و نسو کولای چی په مطالبو ئی ښه پوه سی نو د یو څه مودی دپاره ځنی ما یوسه سو او په فکری پریشانی کی ئی شپي او ورځی تیر ولی .

وا بی چی یو ورخ د بخارا په بازار کی گرځیده یو کتاب خرڅونکی یو کتاب د خرڅولو دپاره وروړاندی کی شیخ الرئیس چی ئی پانی سره وار ولی پوه سو چی د مابعد الطبیعه په باب کی دی نو بیرته ئی کتاب خرڅونکی ته ورکی - خو کتاب خرڅونکی ورته وویل : «خاوند ئی ډیر مفلس او د کتاب قیمت خورا لیر دی ، که ئی په درې درهمه هم واخلي خاوند به ئی خورا خوشحاله سی ، او زه به هم سمون سم» . نو شیخ الرئیس یو ازی د کتاب خرڅونکی په خاطر هغه کتاب و اخیست او چی کورته ئی یو زی گوری چی هغه کتاب د معلم ئانی ابونصر فارابی له مؤلفا تو څخه دی چی د مابعد الطبیعه اغراض پکښی بیان سوی دی . په ډیری نا امید ی ئی په مطالعه بوخت سو ، له نیکه مرغه هغه

ٲول مسائل چي ده ته گران ٲٲكار يده په هغه كتاب كمي ئي آسان و موندل ، خورا زيات خوشحاله سو ، ډير مالونه ئي د خير ات په توگه پر غريبانو او يتيمانو وو پشل. و ابي چي په هغه وخت كمي امير نوح بن منصور ساماني ته يوه سخته ناروغي پيښه سوه ، چي دهغه لځاي طبيبمان ئي له علاجه عاجزه او پخپله امير هم نا اميد سوځو چي يو چا امير ته دشيخ الرئيس طببي اهليت او لياقت خبره و كړه ، او امير دستي شيخ الرئيس راوغوښت شيخ الرئيس ورغي او دامير په علاج ئي گوتى پورى كړي- هغه وچي دامير ناروغي په لږ وخت كمي وركه سوه امير چي جورسونو شيخ الرئيس ته ئي پخپل دربار كمي لوړ مقام وركي چي دهمغه مقام په اثر ئي و كولاى سوه چي دشاهي كتا بخاني ډير ونا در واو نفيسو كتابو ته لار و موسى او په هغه كتا بخانه ، كمي يي خورا كتور آثار و كتل او هم به ئي له هغو كتا بوځخه چي شمير به ئي تر يوې نسخې زيات و ، يوه نسخه لځانته اخيستله ، او چي يوه نسخه به وه . هغه به ئي دځان دپاره لٲكله-ځو چي دهغي كتا بخاني په بركت شيخ الرئيس دستقد مينو او متا خرينو په افكارو و په پوه سو ؛ او استفاده ئي ځيني و كړه- خوله بده سرغه په همغه وخت كمي يوه شپه هغي كتا بخاني او واخيست او يوزيات شمير قيمت بها او بي ساري كتا بوڼه و سول ، چي ځينو حاسدانو او معاندينو د كتا بخاني د سيځلو توريه شيخ الرئيس پورى كمي ، او ويل به ئي چي : « شيخ الرئيس كتا بخانه ددي دپاره وسوځله چي دسوځل سوو كتابو نوموضوعات په خپل نامه وليكي » دا خبره ئي دامير تر غور هم ورسوله . مگر څنگه چي امير دشيخ الرئيس شخصيت تردې ناوړه كاريږي لور باله دحاسدانو پر خبره ئي غور وڼه نيو ، او دهغه په دربار كمي دشيخ الرئيس قدر لږ نه سو. دا وخت

دا بن خلکان په قول د شیخ الرئیس عمر دوه ویشته کاله و، چی دا ابوالحسن عروزی په غوښتنه ئې په فلسفه کی د «المجموع» کتاب ولیکه چی دریا ضی جزء ، او د فلسفې د ټولو اجزاو جامع و، او دا یو بکر برقی خوار زمی په خواهش ئې د «الحاصل والمحصول» کتاب په شلو جلد و کی ولیکه ، او هم ئې د شیخ ابوبکر په هیله د «البرو الاثم» کتاب په اخلاقو کی تالیف کی.

د امیرنوح تر سپینی وروسته چی د سا ما نیا نو پاچهی د کله و ډید و سره مخامخ سو ، او غز نو یانو هلته بیرغ پورته کی نو شیخ الرئیس گرگا نیچ ته ولاړ ، او هلته ئې د ابوالحسنین سهلی دخوار زمشاه دوزیر له خوا بڼه هر کلی وسو ، بیا ئې خوار زمشاه ته بوت او هغه هم په خورا درنه سترگه ورته کتل او کافی مستمره ئې ورمقرره کړه ، او شیخ الرئیس ئې دهغو لویو او نو میا لویو پوهانو ، سنجانو ، طبیبانو ، ادیبانو او ستر و حکماو ، په ډله کی شامل کی کوم چی د ده په دربار کی راغونډه سوی و ، او دخوار زمشاه ندیم او مصاحب سو . هغه وخت چی بخارا د سلطان محمود غزنوی تر حکم لاندی سو نو سلطان محمود ابو الفضل حسن بن میکال په لاس خوار زمشاه ته احوال ولیږه چی : «زه خبر سوی یم چه ستا په دربار کی یوه ډله ستر پوهان ، طبیبان او حکیمان راغونډه دی ، هغه ټول غزنی ته را ولیږه .» خو خوار زمشاه د سخته تر هغه چی حسن بن میکال ورته ورسپړی د سلطان په اسر خبر سوی و . او دخپل دربار ټولو پوهانو ته ئې و پلې و : هغه څو ک چی نه غواړی غزنی ته ولاړ سی نوښه داده چی د حسن بن میکال تر رارسیدو پخوا له دې ځایه هری خوا ته چی ئې زه غواړی ولاړ سی څو چی حسن بن میکال ته زما پلمه جوړه وی . ځکه زه نه غواړم تامی په جبر غزنی ته واستوم .»

نامه دا نشوران لیکي چی د سلطان محمود غزنوی مطلب دا و ، چی شیخ الرئیس لاس ته ورولی او سپ ئې کی - او دلیل هم دا را وړی چی سلطان محمود متعصب

سنی و، او هغه او ریډلی و، چی شیخ الرئیس د تشیع پر خوا و - خود نامه
دانشوران دا خبره پخپله بڼایي له تعصبه خالی نه وی، او د سلطان محمود له شانه
لیږی بڼکاري .

په هر صورت شیخ الرئیس په هر ملحوظ چی و، غزنی ته تګک ونه مانه، او د
ابو سهل مسیحي سره له گرگانج څخه و ووت سلطان محمود چی د شیخ الرئیس
له انکاره خبر سو، نو اسر ئی وکی چی د شیخ الرئیس د صورت تصویر و نه دی
هری خواته واستول می، چی که چا وموند غزنی ته دې ولېږی، او له هغه
جملې څخه ئې خو تصویرونه جر جان ته هم واستول .

شیخ الرئیس دخپلو ملگرو سره د جر جان او «ری» خواته و خوئید، ابو سهل
مسیحي په لاری له تندی سر سو خوشیخ الرئیس په ډیر بد حال خان «ابو رد»
ته ورساوه او له هغه ځایه «نسا» او بیانیسا پورته ولاړ. څو ورځی هلته پاته سو، خو
یوه ورځ دباندي گرئید خوته ئې ولیدل چی دده او د سلطان محمود د فرسان په باره
کی سره خبری کوی شیخ الرئیس د دوی خبری او وریدی نوله هغه ځایه ئې د جر جان
خوا ته مخه کړه چی هلته د قابوس پاچھی وه.

واپی چی قابوس یو هنر دوسته پاچا و، او د حکما سره ئې ډیره مینه درلود له،
شیخ الرئیس هلته دخپلی گزارې دپاره په طبابت لاس پوری کی، او تر لړی
مودې وروسته ئې ښه شهرت او ثروت وموند .

دغه وخت د قابوس خور هیی په یوه داسی سخته ناروغی اخته سو چی د هغه ځای
طبیبا نو چی هر څه زیار و یوست څه کتته ئې ونه رسوله، خو چی چاقا بوس ته
د شیخ الرئیس څرک په لاس ورکی اوقا بوس دستی و روغوښت شیخ الرئیس چی
د ناروغه بسترته ورغی نو تر کتنی وروسته پوه سو، چی زلمی نفسی ناروغی لری
، او وی ویل: «زما یو داسی سړی په کاردی چی ددی ښا رکوڅی او کورونه

پيڙني» سڀي چي راغي نوشيخ الرئيس د ناروغه پر نبض گوتي کڻيڻو ولي او هغه سڀي ته ئي وويل چي دڀار دکوڄو نو سونه واخلئ، هغه سڀي دکوڄو په نومو خوله پوري کڙه او ترڅو کوڄوور وسته چي ئي ديوي کوڄي نوم واخلست دناروغه دنبض ضر بان تغير وموند شيخ الرئيس سڀي ته وويل چي: «ددئ کوڄي دکورونو سونه واخله» اود کورو په نومو کي ئي چي ديوه کور نوم واخلست ضر بان شد يدسو شيخ الرئيس له نبضه گوتي ليري کڙي اووي ويل چي: «اوس يوداسي څوک غواړم چي ددي کور داو سيدونکي نومونه ئي زده وي» همداسي سڀي ئي ورته راوست شيخ الرئيس ورته وويل چي: «ددئ کور داو سيدونکونو سونه واخله» اوده بيا دناروغه پر نبض گوتي کڻيڻو دلې داوخت په دي نومو کي ديوي پيغلي نوم يادسو، چي دشريان غورځنگ ډير شديد سو، اودزلمي بڼه هم واوښتله نو شيخ الرئيس وويل چي «دا زلمي جسمي ناروغئ نه لري، دده ناروغئ نفساني ده اوپر دي پيغلي ئي زړه بايللي دي خو له شرمه چاته ويلاي نه سي».

قابوس دده پر تشخيص آفرين ووايه او ورته وي ويل چي دا پيغله هم زما خورزه، اود ددي زلمي دخاله لور ده. نوزه اختيار درکوم چي ددوي نکاح هم ته وتږي» دشېخ الرئيس دداسي معالجه کيسي زياتي دي چي دټولو راوړلځانته کتاب غواړي خودا په چهارمقاله کي دنظا سي عرض روايت ده چي بياځينو نورو مورخينو او تذکره ليکو نکو هم اخیستي ده. مگر دځينو اوسينو محققينو په نزد دا روايت له واقعيته ليري ښکاري. لکه استادنفيسي چي پخپل کتاب «پورسينا» کي ليکي: «ابن سينا ازجا جرم آهننگ گران کردودرگران بطبايت مشغول شد. درآن زمان شهر گران پای تخت پادشاهان آن ديار بود. شمس المعالي ابوالحسن قابوس بن وشمگیر زيارى پادشاه معروف چهارسال

پیش از آن کشته شده بود، و این سینا مان او را درک نکرده است ،
اما قطعاً در گرگان چندی مانده و بانزد دیکان قابوس پوستگی داشته .. و کتابی در
با و عرض گرگان برای زرین گیس دختر قابوس نوشته است» (دپورسینا - م.م.مخ)
او دلیل ئی هم دادی چی این سینا پخپله دخان په باب کتاب لیکلی دی
«دخراسان دسرحد جاجرم خخته بی غوینته چی داسیر قابوس په نیت گرگان ته
ولا رسم ، خوبه دی منخ کی دا پینه سوه چی قابوس ئی و نیو او په یوه کلا
» دژ» کی ئی بندی کی او هم هلته مرسو .

(پورسینا - م.م.مخ ۶۳).

نوله دی خرگند پیری چی این سینا د قابوس سره نه دی لیدلی او لکه خنگه
چی په خپله این سینا لیکلی: د قابوس ترس پینی و روسته دهستان ته تللی او
هلته سخت ناروغه سوی او بیرته گرگان ته گزیدلی دی ، چی همهلته ابو عبیدالله
گورگانی مشهور په عبد الواحد د فلسفی عاومو د زده کړی دپاره د شیخ رئیس
سلگری مو ، او د شیخ د ژوند تر پایه ورسره وو ، او د شیخ رئیس د ژوند د پینو
لنډه چی پخپله شیخ رئیس شروع کړی و ، ده بشپړ کړی دی - نو ځکه اکثر
سورخان او تذکره لیکو نکی د شیخ رئیس د حالاتو روایات لده د خخته کوی .

شیخ رئیس دخپل ژوند پینو داسی شروع کوی (۱)

پلارسی د بلخ له خلکو و خخته و اود نوح بن منصور په وختو کی بخارا ته ولاړ او
هغه زمانه کی یو ، په خرّمین کی دستصرف او تولیت کار کاوه خرّمین د بخارا

(۱) شیخ رئیس د حالاتو د ابرخه پخپله شیخ لیکلی او این ابی اصیبغه په پخپل کتاب

عیون الانبا فی طبقات الاطبا کی او این القفطی په اخبار الحکما یا اخبار العلماء کی

ضبط کړی او استاد سعید نفیسی په فارس ترجمه کړی ده .

چېزه ئی دلوستو نکو د زهات معلومات دپاره په پستورا اړوم . «مؤلف»

دینار دبانندی لویه سیمه وه او هغی سیمی ته نژدی یو کلی و، چی «افشنه» ئی بولی او له هغه کلی څخه ئی زما سور وکړه او هلته پاته سو او جايدادئی واخیست او زه هلته وزیریدم او ترسا وروسته زما ورو پیدا - بیا له هغه ځایه بخارا ته ولاړ و نوزه د قرآن بنو نسکی او دادب استاد ته ورغلم، اولس کلن سوم او ماقران او پیر ادب زده کړی و ترداسی حده چه ما ته هیښ او حیران پاته و او پلار می له هغو کسانو څخه و، چی مصر یا نو هغه بلنه ئی منلی و ه چی خلک ئی اسمعلیه ته بلل او نفس او عقل ذکر ئی لکه څنگه چی هغو ویل او هغو پیژندل له هغو څخه اوریدلئ او او ریدل یی هم او پیر داسی پیښیده چی دوی پخپل منځ کی چی به څه یا دول ما به اوریدل او هغه څه چی دوی ویل ما به درک کول خو زمانفس نه منل او دوی په دی شروع وکړه چی ما هم ورو بولی او ددوی د فلسفی او هندسی او هندسی حساب یادونه هم کوله اوزه ئی یوسپری ته بو تلم چی سبزی ئی خرڅوله او په هندسی حساب پوهیده او ساله هغه زده کی بیا ابو عبدالله ناتلی بخارا ته راغی او دده د فلسفی د عوه کوله او پلار می هغه زموږ کورته راوست او هیله ئی وه چی ساته څه را وښی او دسخه ترهغه چی دی را سپی زه په فته اخته وم او ددی کار دپاره سی داسمعیل زاهد سره تگک را تگک درلود اوزه ددی لاری دیر زیرک لاروی وم او د مطالبی په لارو او پیرو دونکی بانندی داعتراض په وجو هو لکه چی خلکو ورسره خوی نیولی و پوهیدلی وم بیا یی نو پر ناتلی داساغو چی کتاب شروع کی او چی د «الجنس هو المعقول علی اکثره المختلفه من الحقایق فی جواب ما هو؟»

حد ته را ورسید زه ددی حد په څیر نه کی پرمخ ولاړم او هغه څه سی وویل چی دسخه ترهغه نه و او ریدلی ما ته پیر حیران سو او پلار می بی دعلم له زده کړی

څخه نور له هره کا ره راگر ز ولم اوهره سسټله چی به ئی را ته و یله ما ئی تر ده
بڼه تصور کا وه ترڅو چی دمنطق ظو اهر ی می پرده و ویل خود هغه دقایقونه پوهیده
نوڅکه سی خپل ځانه سره د منطق د کتا بو ویل شروع کړه او د هغو شرحی می
وکتلی څو چی د منطق په علم کی غښتلی سوم او همداسی بی د اقلید و سر د کتاب
دسر پنځه یا شپږ شکله له ده څخه ولوستل نور په ټول له سره ترپا یه وپوهیدم
بیا مجسطی ته و لاړم او چی له مقدمه تو ئی وزگا رسوم او هند سی اشکا لوت ته
ورسوم نا تلی ما ته وویل : ته ئی پخپله د ځان سره ووايه او حل ئی کړه ، او بیانی
ماته را وړه چی سم اوفاسم ئی در وینیم .

دا سړی په دی کتاب کی وار دنه و ، او مادا کتاب حل کی او ډیر اشکال وه
چی ما که ده ته بیا نه وای ویلی نه په پوهیدم او بیا په پوه سوم بیانونا تلی
وا څخه جلا سو ، او گرگا نچ ته ولاړ او زه د طبیعی او الهی کتا بو دستونوا و د
شرحو په زده کړه بوخت سوم ، او د پوهی ورونه رته پرانیستل سوه ، بیا می د طب
د علم سره مینه پیدا کړه ، هغه کتابونه چی په دی علم کی را غو نه سوی وه ،
هغه سی ولوستل او د طب علم څه گران علم نه دی ، څکه نو ما په ډیر لږ وخت
کی لوی لاس پکښی وسوند ، تر داسی حده چی پوهانو طبیبانو زما څخه د طب
لوستل شروع کړه دنا روغانو پر ستاری می وکړه ، اوله آز مو یو څخه د معالجو
داسی لاری ، راته خلا صیدای چی توصیف ئی نه سی کید لای ، او سره له دی
ټولو په فقه کی ننو تلم او هغه می کتله په هغه وخت کی زه شپاړس کتنن
وم بیامی یونیم . کال د منطق او فلسفی ټول اجزا لهره شروع کړه او په دی سوده
کی هیڅ شپه تر پایه نه یم بیده سوی او هیڅ ورځ می بل څه کار نه درلود او هر
څه چه و هغه را ښکاره سول او چی ور ته کتل به می قیاسی مقدمات ئی را ابا تعیدل
او بر ت کول به می او د ونی به می کتل تر څو چی به نتیجی ته رسیدم او د مقدماتو شروط

بهی، کتل خوچی په هره مسئله کی به د حق حقیقت راته محقق کیده او که به په یوه مسئله کی لاله نده پاته سوم او د قیاس پر وسط حد به می لاس نه سوند مسجد جامع ته تلم او اموئخ می کاوه او د تلو موجوداتو خالق ته به می سرتیتا وه خوچی هغه مشکل راته آسانیده او د مسئلی غوټه به ر اخلاصیده او د شی به بیرته کور ته راتلم او دیوه بهی راته ایښود له په لوستلو اولیکلو به مشغولیدم خوچی به خوب زور را باندی و کی او ناتوانه به سوم نو به می د شر بتویو صاغر پسر روارا وه او بیرته به غبتلی سوم او بیا بهی په لوستلو خوله پوری کړه او کله چی به لیر خوب را باندی را غی له دی مسئلو څخه به می ډیری مهمی مسئلی په خوب کی حلولی خو چی د ډیر و مسئلو وجوه به په خوب کی را ته څرگند بدل او په دی ډول می ټول علوم دخان کړه او هغه څه چی دخلکو په توان کیده هغه می زده او هغه څه چی می هغه وخت زده کړی داسی رانه بیکاری لکه اوس چی می زده کړی دی او تر ننه پر هغه څه زیات سوی نه دی منطلق او طبیعی او ریاضی په علم کی چی هم غبتلی سوم نوالهی ته می ښخ کړه او د ما بعد الطبیعه کتاب سی ولوست خو په هڅه ئی ونه پوهیدم او دواضع فطر را څخه پت پاته سو حتی شل واړه می لهر. ولوست خو چی په یاد می سو، خوبیا هم په ونه پوهیدم او فکر می لار ورته پیدا نکړه اوله خا نه نا امید سوم او ویل چی د دی کتاب د فهمو لو دپاره لار نسته. په ههغو ورځو کی یوه ورځ غرمه د کتا بفر وشا نو په بازار کی وم، د یوه کتاب خرڅونکی په لاس کسی یو کتاب و، زه ئی وروغو بنتم او هغه ئسې را بیکاره کسی، ما په ډیر شد رد کی او داسی فکر کاوه چی په دی علم کی څه کټه نسته ماته ئی وویل: «دارانیسه» چی ارزانه دی په دی درهمه ئی خرڅوم او خاوند بی ار دی» نوما هغه را نیوه او هغه کتاب د ابونصر

فارابی، چی وما بعد الطبیعه د کتاب اغراض پکینی بیان سوی و کورته بیر ته
را وگرزیدم او دهغه په لو ستلوی شروع وکړه، همهنه وخت دهغه کتاب په
اغراضو دا سی پوه سوم لکه زما په زړه کی چی را گر زیده، ډیر خو شحال سوم،
اوبله ورځ می ډیر څه بی وز لو ته صدقه ورکړه او د خدای شکر می پرځای کړی،
هنه وخت د بیخا را پا چا نوح بن منصور و، او هنه ته داسی ناروغی پیښه سوه
چی دنورو طبیبانو له لاسه څه ونه سوه، او زما نوم د ډیر و لو ستلوی و اسطه په
دوی کی ښه مشهور و، زمانوم ښی وریاد کی وروی وغوښتم و رغلم او دهغی ناروغی په
معالجه کی ورسره سلگری سوم نو د هغه وخت په خدمت کی شامل سوم، نو
یوه ورځ می له هغه څخه اجازه وغوښتله چی دهغه کتابخانې ته ورسم، او د
طب هغه کتابونه چی هلته دی هغه ولولم، اجازه یی را کړه او په سرای ورننوتلم،
ډیری خوښی ښی درلودلې او په هر خونو کی ښی د کتابو صندوقان سر پر سر پر اته، وو
په یوه خونو کی د عربی او شعر کتابونه او په بله کی د فقه کتابونه و، او په دی
توگه په هر خونو کی د جلا جلا علم کتابونه پر اته وو. نو د کتابو فهرست سی
وکوت او هر څه چه زه ورته اړوم، هغه می وغوښتل او داسی کتابونه می پیدا کړه
چی ډیر و خلکو دهغو نوم هم نه واوریدلی، او ما هم تر هغه دسخه نه وه لیدلی او تر
هغه وروسته می هم نه دی لیدلی، نو هغه کتابونه می ولوستل او زیا ته کتبه می
ځینی واخیستله، او په هر یوه علم کی د هر یوه سری په اندازه وپوهیدلم، او چی
اتس کلنی ته ورسیدم نوله دی تپولو علومو څخه فارغ سوم، هغه ورځ می تر نن ورځی
ډیره پوهه درلودله، خونن می پوهه تر هغه وخت پخه ده.

که نه وی پوهه همهنه یوه پوهه ده او تر هغه وروسته په ما کی څه شی تا زه نه دی
پیدا سوی.

زما په گاونډی کی یوسری و، چی ابوالخیر عروسی ښی باله او زما څخه ښی وغوښتله

چي په دې علم يو جامع كتاب ورته تاليف كړ م، او ماورته يوه مجموعه را غونډه او دده په نامه كړه، او ټول نور علوم يې يې له رياضي پكښې راټول كړه، او هغه وخت زه يو ويشت كلن وم، او هم زمانه په گاونډي كې يوبل سړي و، چي ابو بكر برقي خوار زمي المولد ئي باله، سپين تومنه (پاك سرشته) سړي ؤ، په فقه او تفسير او پا رسايي كې ئي ساري نه درلود، او ددې علومو غوښتونكي و، او زما هڅه يې و غوښتنه چې كتابونه ورته شرح كم، ماد «الحاصل والمحصول» كتاب په نژدې شلو جلد وكي، هغه دپاره تاليف كې، او پل كتاب سي ده «البر والاثم» كتاب په اخلاقو كې دده دپاره وليكه او دادده كتابونه يې له ده څخه ده چاسره نسته او هيچايي نسخه نه ده اخيستي.

بياسي پلار مې سو، او زما كار بل ډول سو، او ما ته په دربار كې كار را پيښ سو، له بخارا ووتم او گرگانچ ته ولاړم، او ابو الحسين سهلي ددې علومو خوښوونكي هلته وزير ؤ او زه ئي هلته دهغه ځاي امير علمي بن ماسون ته بوتلم او ما د فقيهانو كالې اغوستې وه ما ته د مېاشتي دوني تنخارا وټا كله چي زما غونډي سړي بس وه، بيا ضرورت راته پيښ سو، چي نساته او له هغه ځايه باورده او دهغه ځايه طوس ته اوله هغه ځايه شقان ته اوله هغه ځايه سمينقان ته اوله هغه ځايه جاجرم دخراسان سرحد ته، اوله هغه ځايه گرگان ته ولاړسم او امير قابوس ته ورسم، خو په دې منځ كې دا پيښه سوه چي قابوس يې ونيو او په يو كلا «دژ» كې يې بندي كې او هلته مې سو، نو بيا د هستان ته ولاړم او هلته سخت نا روغه سوم او بيرته گرگان ته راوگرزېدم او هلته ابو عبيد گوزگاني راسره يو ځاي سو، او هلته مې د خپل ځان په باب كې يوه قصيده وويله چي په هغه كې مې دا بيت ويلي و:

لما عظمت فليس مصرو اسعى

لمدغلا ثمنی عدمت المشتري (۱) یعنی: «خنکچه چی زه ستر سوم، نوبنار زما دپاره ارتنه و ، اوچی زما ستاع تیمت بهاسوه» خریداره سی و رک کی»
ابوعبیدالله گوزگانی لیکمی چی : « داوه هغه خه چی شیخ په خپله ژبه ما ته ویلی وا و تر دی وروسته زه دده پر احوال شاهدی ادا کوم» : نوابو عبیدالله روایت کوی چی :
«ابو محمد شیرازی چی په گرگان کی اوسید او د فلسفی علو، و د زده کړی سره یی علاقه درلودله دخپل کور تر خنک نی د شیخ رئیس دپاره یو کور راو نیوه او شیخ ئی هلمته بوت زه هره ورځ ورسره موم او مجلسی می اوستل او منطق یی وایه سالیکه او په منطق کی یی «مختصر الاوسط» په ماسلاکی ، او المبدأ و المعاد کتاب او دارصاد الکلیه کتاب یی دا بو محمد شیرازی دپاره تالیف کی او نور کتابونه ئی ولیکل» .
بیاله گرگانه (ری) ته ولاړ ، او هغه وخت په (ری) کی د سجد الدوله د یلمی او د هغه د سور «سیده» پاچهی وه ، او خنکچه چی هغوی د شیخ رئیس په قدر پوه وو ، نو د هغه یی خورا دروند هرکلی وکی ، او پخپل دربار کی یی لوړ مقام ورکی .
شیخ السرخس هم وروسته چی د سجد الدوله د مایخولیا یی ناروغی علاج وکی د (المعاد) کتاب یی د سجد الدوله د یلمی په نامه ولیکه ، ترخه سودی وروسته شیخ رئیس له هغه ځایه قزوین او بیا همدان ته مخه وکړه او په همدان کی شمس الدوله بن فخر الدوله اسیر و .
شیخ رئیس چی د قولنج د ناروغی علاج وکی نو شمس الدوله ډیر و نما نځه ، او د وزارت ټولی چاری یی ورو و سپارلی ، او د هم په ډیر مینه ټوگه د وزارت (۱) - تر دی ځایه پوری شیخ رئیس دخپل ژوند پېښی پخپله لیکلی چی دلته د نمونی او معلوماتو دپاره ترجمه سوی تر دی وروسته نور حالات ئی دده شاگرد او مصاحب ابو عبیدالله گوزگانی بشپړ کړی دی .
(مؤلف)

چاری سر ته رسولی - خوځنگه چی دشمن الدوله خزا نه تشه وه عسکرو ،
منهبدارانو او نورو ملازما نو ته تنخا پر خپل وخت لکه څنگه چی بنا ییده
نر سیدله ، او دهغوی دا کار دشیخ الرئیس له خوا باله نو د حسا مدانو او
معاندا نو په تحریک وپاریدل او یوه ډله نظامیان دشیخ پر کور ورتوی مول
څه چی یې درلو دل هغه یې چور کړه ، او د یې بندۍ شمس الدوله ته بوت
او دده دوژ او امر یې وغوښت - مگر شمس الدوله د هغو خبره ونه منله ،
یوازی یې د تحریک د آراسو او په غرض د شیخ لاس له وزارته و یوست
او په کور کی کښینوست - نژدی څلویښت و رځی متواری و ، خو چی
دشمس الدوله دقولنچ ناروغی بیا پیدا سوه او شیخ یې د علاج دپاره وغوښت
چی علاج یې وسو ، نو د شیخ الرئیس څخه یې عفوه وغوښته او دوزارت
چاری یې زیاده ته وسپارلی ، او شیخ الرئیس دوزارت د چارو سره سره
دخپل شاگرد ابو عبید الله په غوښتنه د «الشفاء» او «القانون» کتابونه
تصنیف کړه .

هغه وخت چی شمس الدوله په لار کی له قولنجه رسو ، او د هغه
زوی تاج الدوله د حکمرانی واگی په لاس کی واخستلې ، او هغه هم
شیخ الرئیس ته د وزارت تکلیف وکی ، خو څنگه چی شیخ په وزارت کی
دیر رپړیدلی و ، هغه یې ونه مانه ، او څه موده وروسته د غرض خاوندانو
تاج الدوله ته وویل چی : «شیخ الرئیس ستا پر خلاف دعلاء الدوله کا کویه
سره پته مر اسله لری» د یې خبری پر تاج الدوله اغیزه وکړه ، او شیخ الرئیس
یې د «دبران» په کلا کی بندی کی ، څلور میاشتې بندی و ، او د بند په
ورځو کی یې د «شفاء» نیمگړی اجزاء بشپړ کړه ، او د هدایې کتاب او دحی بن

یفنظان رساله یې هم په هغه کلاکي و لیکله ، او هم یې دخان د حال په باب کې یوه او په تصیده و و یله چې یو بیت ئی دادي:

د خولې فی الیقین کما نراه وکل الشک فی امر الخروج

یعنی: «زما را انو ته دی خای ته لکه چې و ینم یې یقینی دی ، خو تو ل شک

دو تو په کار کې دي .»

هغه وخت چې تاج الدوله له علاء الدوله څخه ماته و کړه نو شیخ هم له بنده

خلاص سو ، او نژ دی دوه کاله مهملته په تالیف بوخت و. څنگه چې یې هلته

له ډیر و او سیدو څخه زړه تنگ سو ، نو له هغه لخوا په داهل تصوف پکالو کې دخپل

ورور محمود او دابو عبیدالله او دوو سریانو سره اصفهان ته ولاړ ، او دعلاء الدوله

له خواتې خورا دروند او تو دهر کلی وسو ، او ډیر خلعتونه ئې ورکړه او دعبدالله

بن عبید په کور کې او سید چې د هغه لخوا له مخورو غټانو څخه و ، د جمعې په شپه

به نورو پوهانو او فقهاو سره دعلاء الدوله مجلس ته تې او هلته به ئې علمی مناظرې

کولې . وایې چې شیخ الرئیس به یوه مسئله طرح کوله او نورو به غور ورته نیوه

او دده له وینا وڅخه به ئې کټه اخیستله ، او چې کله شپه به ورته پیدا سوه

شیخ الرئیس به په لاهو جملو کې ور حلوله . وایې چې یو وخت ابو منصور حبان چې

هغه وخت د اصفهان له نویالیو ادیبانو او فاضلانو څخه و ، د امیر علاء الدوله سره

ناست او شیخ الرئیس هم حاضر و ، دعربی لغا تو بحث منځ ته راغی ، شیخ په

هغه باب کې دویار بیرغ پورته کړی ، خوابو منصور شیخ ته وویل چې: «د فلسفی

او حکمت په علومو کې دونی لوی لاس اري چې هیڅوک ستاساری کیدای نه سی

خود لغت فن د ژبې د خاوندانو په سماع اړه لرې ، لکه نو په دي باب کې ستا خبری

سند کیدای نه سی» دا خبره پر شیخ بده و لگیده دلغو کتا بو ته ئې رجوع وکړه

دابو منصور از هری د تهذیب اللغة کتاب ئې له خراسانه راوغوښت او نوری نسخې

ئې ھم پيدا كړې اود هغو كتابو په مطالعه بوخت سو، خو دلغتو په علم كې داسې سرتېي ته ورسيد چې تر هغه پوري تصور كيدای نه سو، تر هغه وروسته ئې يوه داسې قصيده وويله چې په هغې كې ئې بديعه الفاظ او ظريفه لغات راوړه، او درې رسالې وليكلې چه هرې رسالې غو فصله درلوده يوه يې د ابو عبیدیه طریقه اوبله يې د صاحب بن عبا د پرسبک او دريمه ئې د ابراهيم بن ابواسحق صابی پر ډول، او هغه رسالې ئې د پخوانيو كتابو په شكل ترتيب كړې، او اسير ئې په دي راز خبر كې او ځينې وي غو بشل چې راز پت وساتي، هغه و چې يوه ورځ ابو منصور د امير حضور ته راغی او اسير ته ئې وويل چې: « د ارسالې مې په دي ورځو كې پيدا كړي غواړم چې په نثر او نظم ئې يوه سم» ابو منصور هغه رسالې ولوستلې، په ډيرو ځايونې يوه نه سو، او پكښې بند پاته سوي و، په استدلال او استشهاد دونی توضيحات وركړه چې ټول حاضرین ورته هېښ پانه سوه، او ابو منصور په فراست پوه سو، چې دا نظم او نثر د شيخ الرئيس و، ځكه نو خجل سو، عذر ئې وغوښت او وي ويل چې: «آسنا و صدقنا چې ته په هر فن كې د فن تر هر څاوند افضل او اعلم يې» او همدغه وخت و، چې شيخ الرئيس د «لسان العرب» كتاب په لغة كې تصنيف كې، خودده د نورو كتابو سره په چور او چپاوكې تالا سو.

شيخ الرئيس د وزارت د چارو سره سره په اصفهان كې هم زيات كتابونه او رسالې وليكلې، او هم دروحي ناروغيو په علاج بوخت و. وايې چې علاء الدوله د شيخ الرئيس د وزارت په وخت كې هغه ته په سرواريو مكلل د زرويو مولاتې (كمربند) له يوې چرې سره چې په قيمتي جواهرو ښكلې كړې سوي وه ورو باخښه، خوشيخ چې د ځان وړنه با له خپل يو مقرب سړي ته ئې وركې، خو ورځې وروسته چې علاء الدوله هغه كمربند د سړي تر ملا وليد ډير په غضب سو، او د شيخ وژلو ته ئې نيت وكې، شيخ چې خبر سو، نو د سلگانو په كالو كې ئې د «رى» خواته سخته ونيوله، هلته سيشته سو، خو ډيرې ورځې لاتيري

نهوي چی علاءالدوله پشېمانه سو، او ده ته ئی غوثنه خواص سرکه ورو لېږل، او
شیخ الرئیس یی بیرته اصفهان ته وروست او دوزارت چا رې یې پیاورته و سپارلی.
ابو عبیدالله روایت کوی: هغه وخت چی شیخ الرئیس دعلاءالدوله سره همدان
ته ولاړ نو شیخ الرئیس دعلاءالدوله په مرسته دنجوم دعلم پر سختک په غرض
دیوی رصد خانی بنسټ ایښی و، او دهمغنی رصدخانی دکارو او عملیاتو دآسانتیا
دپاره یې یوه رساله ولیکله، خو دعلاءالدوله او شیخ الرئیس دډیري مشغولاله
کبله هغه رصد خانه نیمکړي پا ته سوه .

هغه وخت چی دسلطان محمود غزنوی عراق عجم ونيو او مجدالدوله دیلمی یې
بندي غزنې ته واستاوه، نو ابو جعفر علاءالدوله له کا کو یه چی د مجدالدوله له خوا
د اصفهان والی و، دسلطان محمود له بیري فارس ته ولاړ، خو سلطان محمود هغه
ایالت خپل زوی مسعود ته پرېښود، او پخپله غزنې ته ستون سو.

علاءالدوله خپل زوی له خورا ډیرو سوغا تو سره سلطان مسعود ته ولیږه
سلطان مسعود هغه ومنل او په مقابل کی یې د اصفهان حکومت بیر ته علاءالدوله
ته وسپاره خو علاءالدوله ته ترڅه مودی وروسته چی پښی یی لږ څه ټینگی
سوی د خپلوا کی فکر په سر کی پیدا سو - هغه و، چی سلطان مسعود
پر اصفهان یرغل وکی اصفهان یی ونيو او دعلاءالدوله خور هم دده لاس
ته ورغله .

داوخت و، چی شیخ الرئیس سلطان مسعود ته ولیکل چی: «دعلاءالدوله
خور ستادشان سره ورده، ښه به داوی چی هغه په خپل حرم کی داخله کړی،
او چی دا کار وکی، نو علاءالدوله به هم بی تکلیفه د اصفهان سیمه تا ته
پریردی». سلطان مسعود هم دعلاءالدوله خور په نکاح کړه، او بیا یې
اصفهان علاءالدوله ته پرېښود، او پخپله «ری» ته ولاړ.

په دی وخت کې سلطان محمود د وفات سو، او سلطان مسعود غزنی ته خوځید او چې غزنی ته ورسید ابو سهل همدانی یې د عراق والی و ټاکه، دا ابو سهل او علاءالدوله تر منځ جگړه ونښته، علاءالدوله ساته وکړه، او په جگړه کې له بده سرغه د شیخ الرئیس ډیر هغه کتابونه چې لایې پاکنویس کړي نه و د له منځه و لاړل او چې علاءالدوله بیا اصفهان و نیو نو شیخ الرئیس له سره د تلف سو و کتا بو په ترتیب لاس پوری کړ، او هم یې د ابوریحان بیرونی د هغو اتلسو طبیعیه مسئلو جو اب و لیکه چې ابو یحان دیوه لیک سره در سالی په شکل شیخ الرئیس ته ور لیږلی او استفسار ئی ځینی کړی و، استاد ابوریحان بیرونی په هغو اتلسو مسئلو کې په ارسطو اعتراضات کړي وو (د ابوریحان نامه ته دی رجوع وسی).

همداشان شیخ الرئیس د شیخ ابوسعید ابو الخیر سره پیژندل، او ابوسعید ابو الخیر د هغه ستر فیلسوف په فضایلو معترف او قائل، او هم د دوی تر منځ علمی لیکنی جاری وی چې نمونې یې په نامه دانشور ان کی راوړه سوی. دائرة المعارف الاسلامیه لیکلی دی چې شیخ الرئیس په منطق او معرفت په نظریه کې تردیره حده د فارابی تا یو، خو خپله خپلواکه نظریه یې هم درلودله، او منطق ته یې یوازې د فلسفې د مدخل په حیث اعتبار ورکاوه، او فلسفه ئې پر نظری او عملی برخوو یشله چې په لوسړی برخه کې ئې اخلاق، تدبیر منزل او سیاست ځایوې. په طبیعاتو کې ئې که څه ناڅه له ارسطو څخه اخیستنه کړې ده، خودنوی افلاطونیت اغیزه هم پکښې لیدله کېږي. او شیخ الرئیس افکارو د هغه وخت په طب کې مخصوصه اغیزه کړې وه چې حتی تر اولسمې پېړۍ پورې لاهه غرب کې هم پاته وه، او په شرق کې خولاتراوسه پاته ده، او ده ته د شرق جالینوس ویلی سوی دی. شیخ الرئیس دخپل ژوند زیاته

برخه دعلومو په څېړنه او تصنيف او قالیف کې تېره کړې ده، که کم وخت دوزارت چا ری ئې پر غاړه اخیستی دي داسې ښکاري چې تحمیلې بڼه ئې درلودله نوځکه هغه وخت چې به اشېخ الرئیس وزیرهم و، تل به ترلمرختو دسخه وپښېده او دکتابو په تصنيف او کتنې به بوخت و، او بیا به دفر ایضو تر ادا وروسته دده شاگردان لکه: کیارئیس، بهمنیار، ابومنصور بن زبله، عبدالواحد جرجانی، عبدالله معصومی، او سلیمان دستقی او نور دده حضور ته حاضر یدل او دحکمیة حقایقو او طیبیه دقایقو اونوروعلومو استفاهمه به ئې کوله.

بهنیار وایي: «په هغه وختو کې یوه شپه ترسهاره ددوستانو سره په عیش او عشرت اخته وو، سهارمدرسي ته راغلو، شیخ الرئیس په ډېرو دقیقو تحقیقاتو خوله پوري کړه، خو هرڅه چې ئې زیار ویوست په سوړ کې ئې د فهم او ادراک آثارونه لیده، ماته متوجه سووي ویل: «فکرکوم چې د شپې مودخپل گران عمر شریف اوقات په تعطیل او اهمال ضایع کړی دی؟» عرض می وکی چې: «هو همدغسی ده لکه چې تاسې فکر کړی دی» ډېر په غصه سوو او په سترگو کې ئې اوښکې وگرځېدلې، سه ساه ئې وایستله او وي ویل: «ډېر افسوس کوم چې گران عمر سو په بیهودگی بایلمی او دي معارف او معانی ته په قدر نه گوری سبحان الله! دارباز په خپل کسب کې داسې حدته رسېږی چې زرهوښیاران ورته هېښ پاتېږي، خوتاسی دحقه معارفو په ټولنه کې په دي نه یاست تادر سوی چی دزمانې ناپوهان ستاسی روحانی سلکاتوته حیران سي؟!» .

شیخ الرئیس په دری، ترکې او عربې ژبو شعرهم وایه، چې ډېري نمونې ئې په

تاریخی کتابو او تذکرو کپ راغلی دی، او دلته ئی هم خو وړی نمونې راوړو:

عربی نمونې: -

هذب النفس با العلوم لیترقی و ذرالکل فهی للکل بیت

انما النفس کالزجاجه و العلم سراج و حکمة المرزیت

فاذا اشرف فانک حی فاذا اظلمت فانک میت

یعنی: «نفس په علومو پاکه کړه چی لوړسې، اونور هرڅه پرېږده، ځکه چی

دا دهرچا کوردی، نفس لکه شیشه او پوهنه ئې ډیوه ده، حکمت دهغې ډیوي

تېل دی، که دا ډېوه بله وي نوته ژوندي، او که تیاره سونو یقیناً مړئې.»

عجباً لقوم یجحدون فضا ئلی

ما بین عیابی الی غذا بی

عا بو اعلی فضلی و ذموا حکمتی

واستوحشوا من نقصهم و کمالی

انی و کیدهم وما عا بو به

کالطور تحضر نطحة الا یال

واذالفتی عرف الر شاد لنفسه

هان ت علیه سلا مة الجهال

یعنی: «عجبه ده هغه قوم ته چی زما پر فضا ئلو حسد وړی، دوی زما عیبونه زما

دعداب دپاره څر گند وی زما پر فضل عیب وایی، اوزما حکمت غندی-دوی له

خپلی نیمکړ تیا اوزماله بشپړ تیا څخه په بیره کی دی، حال دا چی دوی

حیلي، اوزما په فضل پسې ددوی عیب ویل دا سی مثال لری لکه غرڅه چی

وغو ازی غویه خپلو پکرو واخلی ، خو هغه خو کوک چی خان رشا د کښی پر هغه
باندی د ناپوهانو ملاستی آسانه وی ، د ترکی نمونه :-

دوشنبه شنبه گونی گیتمه شرقه نه یکشنبه نه جمعه گونی غربه
سه شنبه چهارشنبه کونی زنه ار شما له گیتمه ای صادق شهرین یار
جنو به قلمه پنجشنبه ده نیت قلبد ربوعای بویله وضعیت

ددری ژبی نمونې :-

د خپل تینکک ایمان په باب کی وایی:

کفر چوسنی گراف و آسان نبود محکمتر از ایمان من ایمان نبود
درد هر یکی چوسن و آنهم کا فر پس در همه دهر یکک مسمان نبود

د خپلی ډبري پوهی سره سره خپل عجز داسی بیا نوی:

از قعر گل سیاه تا اوج ز حل کردم همه مشکلات گیتی راحل
برون جستم ز قید هر سکر و حیل هر بند کشاده شد سگر بند اجل
دل گرچه درین باید بسیار شتافت یکک سوی ندا نست دلی سوی شکافت
اندر دل من هزار خورشید بتافت آخر بکمال ذره ای راه نیافت .

شیخ رئیس دخیلو شربتو خنبلویه باب لیکي: «که به په یوه مسله کی لا لها نده
پانه سوم مسجد جامع ته به ولاړ لمونځ په بڼې کاوه او د ټولو موجوداتو خالق ته به
سی سرتیټاوه خوچی به هغه مشکل را باندی آسانیده او د شیې به بیرته کورته راتلم
او ډیوه به می راته ایښودله په لوستو اولیکلو به مشغولیدم خوچی به خوب زور را باندی

وکی اونا توائه به سوم نوبه سی دشر بتو یوساغر پرسر راواراوه او بیرته به غبته لی سوم «۱»
 همدارازدده صاحب اوشاگرد ابوعمید الله عبدالواحد گوزگانی دده په شرح حال کی
 لیکمی هغه وخت چی شیخ په گرگان کی مختصر الا صغر په منطق ولیکه اویوه نسخه ئی
 شیرازته ولاړه نوخینو پوهانو ته چی د شیراز قاضی هم پکشی و. په هغه کتاب کی
 شبهات پیدا سوه او په یوه لیک کی ئی خپل شبهات د ابوالقاسم کرمانی په لاس
 شیخ ته راو لیرل هم هغه وخت شیخ ساته اسر وکی سپین کاغذی و غوښت دا وخت
 مازدیگر وچی په لیکلو ئی لاس پوری کی د ما بنام تر نمازخه ئی پنځه جزء و لیکل چی
 هر جزئی لس پانی و بیایی شمع راوړه شیخ اسر وکی چی شربت راوړی سا او خپل ورور ته
 ئی دشر بتو د خپلو اسر وکی ده هم خپل او هم ئی لیکل خو چه نیمه شپه
 سوه زه او ورور سی خوب یو وپوراته وی ویل چی ولاړسی سهار ته
 نژدی و چه زه یی وروغو بیتلم پرس جای نماز ناست و
 اود هغو شبها تو جوابونه ئی را کړه چی شیخ ابوالقاسم کرمانی ته ئی ورسوم (۲).
 وایی چی ه وورخ د ابوسعید ابوالخیر مجلس ته ورغی او هغه عارف د طاعت او معصیت
 په باب کی خبری کولی شیخ الرئیس دار باعی وویله :

مایم بعفو تو تولا کر ده	وزطاعت و معصیت تبرا کر ده
آنجا که عنایت تو باشد باشد	نا کرده چو کرده کرده چونا کرده

(۱) - پور سینا - سعید نفیسی تالیف - ۶۳ - مخ

(۲) - پور سینا - سعید نفیسی تالیف - ۶۴ - مخ او هم د جامع عباسی خطی نسخه

ابو سعید فی البدیہہ پہ جواب کی ورتہ و ویل :

ای نیک نکر دہوید بیہا کردہ وانگہ بہ خلاص خود تمنا کردہ
بو عفو سکن تکیہ کہ ہر گز نبود نا کردہ چو کردہ چونا کردہ
می حاصل عمر جا و دانہ نیست بدہ سرما یہ لذت جو انہست بدہ
سو زندہ چو آتشست لیکن غم را سازندہ چو آب زندگانہست بدہ
(پورسینا - ۳۵ - مخ)

ای کاش بدانی کہ من کیستمی سرگشتہ بعالم از بی چہیستمی
گر مقبلم آسودہ و خوش زیستمی ورنہ بہزار دیدہ بگرہیستمی
(مجمع الفصحا - ۱۰ ر ۶۸ - مخ)

دشمنخا لار رئیس وفات :

پہ خینو تواریخو کی راغلی دیچی شیخ رئیس دین خود معاشرت سرہ زیاتہ مینہ در لودلہ
او ددیر مباشرت لہ کبلہ ئی پینہ ورو ورو کمزوری سوہ او پہ سخت تو لنج اختہ
سو او ددی ناروغی دور کولو پہ غرض ئی پہ یوہ وریخ انہ و ارہ حقنہ و کرہ
اویا دھیواد تبدیلی پهنیت د علاء الدولہ سرہ ہمدان تہ و لار خو پہ لارہ کی
دصرع (سیرگی) ناروغی وری پینہ سوہ .

خینی لیکی چی ددہ خینوسر یانو چی ددہ مال تہ سترگی نیولی وی ددہ پہ
دوا کی زیات تر یاک او تر حدہ زیات نور اجزا ورگہ کرپی و ، ٹحکہ نودشیخ ناروغی
سختہ سوہ او مجبور سو چی بیرتہ اصفہان تہ ستون سی ہلتہ ئی ہم چی ہرخہ علاج
وکی فایدہ ئی ونہ کرہ - نوٹحکہ بیا د علاء الدولہ سرہ ہمدان تہ و لار خو ہلتہ
پوہ سو چی نور علاج گتہ نلری نووی ویل چی : « زما پہ بدن کی مدبرہ قوہ
لہ تہد بیرہ لویدلی دہ » لہ علاجہ ئی لاس و اخیست ہرخہ چی ئی در لودہ ہغہ ئی

خيرات اوسريان ئى آزاد كړه غسل ئى وكى په استغفار بوخت سو، خو چى په
(۳۲۸ هـ = ۱۰۳۷ م) كال دروژي د سياستى په او له د جمعى په ورځ په همدان
كې و فات او همهلته بنځ كړ سو،

وايى چى د سر ينى په وخت كى ئى د ابيت تكرار او ه

نموت و ليس لنا حاصل سوي علمنا انه ما علم

يعنى : « سر و اوبى له دي سونور څه حاصل نه كړه چى : په دى و پوهيد و

چى په هيڅ نه يو پوهيدلى »

د شيخ الرئيس آثار :

د شيخ الرئيس د آثار و نومونه له مختلفو مأخذو څخه راټول سوي دي خو تر

ټولو جامع مأخذ د استاد سعيد نقيسى د « پورسينا » كتاب دي چى د شيخ الرئيس

آثار ئى د الفبا د تورو په ترتيب راوړي دي دلته هم هغه ده تر تيب غوره

سوي دي - هغه كتابونه اورسالى چى نسخى ئى سته دا دي.

الف :-

۱- الاثار العلويه

۲- ابطال احكام النجوم - يا - الاشارة الى فساد احكام النجوم - يا - الاشارة الى

فساد احكام المنجمين - يا - مقاله ابطال احكام النجوم.

۳- اثبات المبدأ الاول.

۴- اثبات النبوة - يا - اثبات النبوة وتاويل رموزهم امثالهم.

۵- اجابة الدعاء وكيفية الزيارة - يا - رسالة في زيارة المقبول والدعاء - يا - رسالة

في زيارة القبور والدعاء - يا - رسالة في كيفية انزيارات والدعاء وتأثيرها في النفوس

والابدان و - يا - فوايد من كتاب التعليقات في سبب اجابة الدعاء - و ابي

دا بوسعيد سره يى په گله ليكلى دى.

- ۶- الاحرام العلویة-یا- جواهر الاجسام السمایه-یا- رسالة فی الاجرام السمایه
-یا- بیان النجوم الثمین .
- ۷- اجوبة ست عشره مسئلة لابی الريحان البیرونی-یا- جواب ست عشره مسئلة لابی
الريحان البیرونی . داپوینتتی دعقل دووجود او دهغه دجزء په باب کې دی .
- ۸- اجوبة عشرة مسائل -یا- الاجوبة عن المسائل العشر-یا- الاجوبة عن المسائل
العشر-یا- رسالة فی حشره مسائل اجاب عنها ابا الريحان البیرونی -یا- عشر
مسائل-داپه حکمت دابو الريحان بیرونی دپوینتنو جوابونه دی .
- ۹- اجوبة مسائل ارسطو .
- ۱۰- اجوبة و مسائل سأل عنها ابو علی الحسین بن عبد الله بن سینا و فصول من کلامه
۱۱- الاحادیث المرویه .
- ۱۲- احوال النفس .
- ۱۳- اختلاف الناس فی امر النفس: چی دمحمد بن حسین بن سرزبان دپاره دپې لیکلی
۱۴- الاخلاق .
- ۱۵- الادویة القلییة-یا- رسالة فی ادویة القلییة په لاتین ترجمه سوی .
- ۱۶- الارجوزة فی لباه -یا- اسباب انحطاط قوة الباه .
- ۱۷- الارجوزة فی التشریح
- ۱۸- الاجوزة فی الطب-یا- الفیه الطیبه معرف بارجوزة السینائیة .
- ۱۹- الارجوزة فی الطب-: داپه حفظ الصحه کې ده ، خود پورتنی ار جوزی
خخه جلا ده .
- ۲۰- الارجوزة فی الطب -یا- الفصول الاربعه-چی داهم بله ار جوزه ده په غلور
فصله کې .
- ۲۱- الارجوزة فی الفصول الاربعه- چی داهم بله ار جوزه ده په غلور فصله کې

- ۲۲- ارجوزة فى المجرىات فى الطب.
- ۲۳- ارجوزة فى منطق - يا الرجز المنطقى - يا ميزان النظر - يا القصيدة المزوجة - يا القصيدة المصرعه - يا القصيدة المرذوكة والمنطقى، چى په گرگانج کبى ئى دابو الحسن سهل بن محمد سهلى د پاره ئې ويايې ده.
- ۲۴- ارجوزه فى الوصا يا الطيبه .
- ۲۵- ارجوزه لطيفة فى وصا يا البقراط.
- ۲۶- الا رزاق
- ۲۷- الا رشادات : احتمال دى چى داشار ات د کتاب تحريف وى.
- ۲۸- الا شاد فى الدخول فى الكفر : چى دابو سعيد ابو الخير په جواب كې ليكلى
- ۲۹- الا رصاد الكليه : چى په گرگان كې ئې دابو محمدشير ازى دپاره ليكلى، په نجوم او هيتت كى .
- ۳۰- اسئلة الشيخ ابي سعيد بن ابو الخير عن شيخ الرئيس مع اجوبتها - يا جواب الشيخ ابي سعيد بن ابي الخير .
- ۳۱- اسئلة بهمنيار عن الشيخ الرئيس مع اجوبتها : چى ممكنه ده همغه د بهمنيار تحصيلات وى .
- ۳۲- اسباب الحدوث - يا اسباب الحدوث الحروف - يا حدوث الحروف - يا رسالة فى تحقيق الحروف - يا رسالة فى اسباب الحروف - يا رسالة فى اسرار الحروف - يا رسالة فى تركيب الحروف - يا رسالة مخارج الحروف - يا رسالة مخارج الحروف و صفاتها - يا رسالة فى اسباب حدوث الحروف : چى دابو منصور محمد بن على بن عمرو دپاره ئې ليكلى.
- ۳۳- اسباب الرعد والبرق - يا رسالة فى ذكر الرعد والبرق - يا ذكر اسباب الرعد .

۳۴- الاستبصار .

۳۵- استضاءة النور .

۳۶- الاشارات والتبیهات فی المنطق والحکمة: چی دده له خو راسهمو کتابو غنجه دی
- گویا دده ور وستنی مهم تألیف دی، او پر هغه باندی ډیری شرحی لیکلې سوی دی-
چی یوه شرح عز الدین سعدین منصور بن سعد بن مکونه اسر ائیلی لیکلې ده چی په
(۶۷۶ هـ) مردی، او بله شرح دامام فخر رازی دده «اباب الاشارات» په نامه، بله د
سيف الدین علی آمد چی په (۶۴۱ هـ) مردی شرح دده «کشف الا لتبیهات» په نامه،
بله دخواجه نصیرالدین طوسی شرح ده د «حل المشكلات الاشارات» په نامه- او همدا
راز ډیری حاشیې باندی لیکلې سوی دی لکه دبدر الدین شوشتری حاشیه په اوومه
پېړی کې، اودسید شریف گزازی شرحه چی په (۸۱۶ هـ) کې مردی، او دسید یمنی
شوشتری حاشیه په اوومه پېړی کې، او دقطب الدین محمد بن محمود رازی حاشیه
چی په (۷۶۶ هـ) کې مردی، اودمحمد اصفهانی حاشیه د «المحاکمة بین نصیرالدین
والامام فخر الدین رازی» په نامه، او د میرزا جان حبیب الله شبرازی د بغداد
داو سپدو نکی حاشیه چی په (۹۴۴ هـ) کې مردی دا کتاب په فارسی هم ترجمه
سوی دی .

۳۷- الاشارة علی علم المنطق .

۳۸- اشعار الشيخ : چی دده د عربی اشعارو مجموعه ده

۳۹- الاصول لمنطقیه .

۴۰- الاضحویه- یا- رساله المعاد یا رساله اضحویه امر المعاد: چی په لوی اختر کې ئی

د امیر ابو بکر محمد بن عمید دپاره لیکلې .

۴۱- الاغذیه والا دویة - یا رساله الاغذیه والا دویة

۴۲ - الافعال والافعالات - يا - الافعال و الافعال في تاثير القوى
الجسمانية - يا - الفيض الالهى.

۴۳ - الاقربا ذين

۴۴ - اقسام الحكمة - يا - رسالة في اقسام العلوم الحكيمية - يا - رسالة
في اقسام الحكمه

۴۵ - اقوال الشيخ في الحكمه - يا - رسالة في تعريف الحكمه و اقوال الحكماء
يا رسالة في فوائد الحكمه.

۴۶ - الاكسير - يا - امرستور الصنعه - يا الكيمياء

۴۷ - المهدي - يا - رسالة في امر المهدي - يا - رسالة المهدي : چي

په خينو كتابو كى ئى ده ته منسوب كرى خو حقيقت د ادى چي دا وومى پيرى
دشهور عارف صدر الدين قوينوى ده

۴۸ - انتقاء ما نسب اليه في الحظب - يا - انتقاء ما نسب اليه من معارضة العوان

۴۹ - الانصاف - يا - الانصاف والا نصاف ، په شلو تو كوكو كى دا رسطو

د فلسفى شرح ده .

۵۰ - الاوسط الجرجاني : چي په گرگان كى ئى دابو محمدشير ازى دپاره ليكلى

۵۱ - اول يجب على الطبيب - يا - رسالة في اول ما يجب على الطبيب -

يا - دستور طبي - يا - دستور الطبي - يا - دستور اطباء

ب - :

۵۲ - ايضاح البراهين من مسائل عو يسه - يا - رسالة على ايضاح

البراهين مستنبطة من مسائل عو يسه

۵۳ - البر والائم : چي په بخارا كى ئى دابو بكر برقى دپاره چي دده گاونډى

وليكلى ده (په دوه جلد ه كى)

- ۵۴ - برهان الشفاء
- ۵۵ - بقاء النفس الناطقه - يا - رسالة في بقاء النفس وعدم فسادها وفي ان الارض جوامع المساوية ذوات النفس الناطقه
- ۵۶ - البهجة في المنطق - يا - رسالة المنطق
- ۵۷ - بيان ذوات الجهة .
- ۵۸ - بيان علة قيام الارض في وسط السماء - يا - رسالة في سبب قيام الارض في وسط السماء - يا - رسالة في قيام الارض في وسط السماء
- ۵۹ - بيان المعجزات والكرامات - يا - رسالة في بيان المعجزات والكرامات
- ت:

- ۶۰ - تاويل الرويا: چي «تعبير الزويا» ليكل سوي دي .
- ۶۱ - تحصيلات بهمينار: داپنجه برخي يوه مجموعه ده چي ابوالحسن بهمينار بين موزيان دابن سينا شاگرد چي د (۳۳۰ هـ) په شاوخوا کي مړ دي ، د خپل استاد تقريرات او افادات راغو نه کړي
- ۶۲ - تحقيق مبادي الهنديا - کتاب الزاويه
- ۶۳ - تخليط الاغذيه - يا - رسالة في تخليط الاغذيه
- ۶۴ - تدابير المنزل - يا - تدابير المنازل عن السياسة الالهيه: چي په کتاب السياسة هم مشهور دي
- ۶۵ - تدارك انواع خطا الحدود - يا - تدارك لانواع خطا (لتدبير - يا - دفع المضار الكتابه عن الابدان الانسانية بتدارك انواع خطا لتدبير - يا - دفع المضار لکيته عن الابدان الانسانية: چي د ابوالحسن احمد بن محمد سهلي د پاره ئي ليکلی دي
- ۶۶ - تدبير الجن والمجاليك وزراقتهم دخرج الممالک .
- ۶۷ - تدبير سيلان العنق

- ٦٨ - تدبير المسافرين - يا - تدبير حال المسافرين - يا - رسالة في تدبير المسافرين
- ٦٩ - تدبير منزل العسكر - يا - مقالة في تدبير منزل العسكر
- ٧٠ - تزكية النفس
- ٧١ - تشريح الاعضاء - يا - رسالة في تشريح الاعضاء - يا - رسالة حقايق وجوده فارسي
- ٧٢ - تعاييف مسایل الحنين .
- ٧٣ - تعقيب الموضوع الجدلي - يا - تعقيب المواضع الجدييه - يا -
تعقيب الوضع الجدلي
- ٧٤ - تعلق النفس بالبدن
- ٧٥ - التعليقات في الفاسفه
- ٧٦ - تعلق في المنطق - يا - المسأله
- ٧٧ - تفسير المعوذتين
- ٧٨ - تفسير آية الكرسي .
- ٧٩ - تفسير آية ثم استوى الى السماء - يا - تفسير سورة ثم استوى الى السماء
و هي د خان - يا - تفسير آية الدخا .
- ٨٠ - تفسير سورة الاخلاص - يا - تفسير سورة التوحيد - يا - تفسير سورة الصمدية
- ٨١ - تفسير سورة الاعلى
- ٨٢ - تفسير سورة الفلف - يا - تفسير المعوذة الاولى
- ٨٣ - تفسير سورة الناس - يا - تفسير المعوذة الثانية
- ٨٤ - تفسير كتاب اتولو لوجيا .
- ٨٥ - تقاسيم الحكمه والعلوم - يا - رسالة في اقسام العلوم العقلية
- ٨٦ - تقسيم العلوم العقلية .
- ٨٧ - تلخيص المنطق

۸۸- تلخیص کتاب الکوون و الفساد-یا-سلسله الفلاسفه-یا- رساله العروش

۸۹- التمجید-یا-رسالة التمجید-یا-رسالة فی خطبة التمجید-یا-الخطبة التوحیدیه

یا- الخطبة الالهیمة-یا-الخب التوحیدیه

۹۰- تنبیح القافون

۹۱- تهذیب الاخلاق

۹۲- الجسم

۹۳- الجمانه الالهیة فی التوحید-یا-القصيدة التونیة

ج :

۹۴- جواب استله ابی الحسن العاصری-یا-جواب الی الشیخ العاصری-یا-بجالس السبع

یاالمجالس السبع بین الشیخ والعاصری

۹۵- جواب اسئلة ابی الفرح الطیب الهمدانی .

۹۶- جواب رسالة كتب الیه

۹۷- جواب له سوال بعضی المتکلمین-یا- کتاب القضاء

۹۸- جواب الشیخ ابی منصور بن الحسین.

۹۹- جواب مسائل الحکمیة

۱۰۰- جوهر عروض

۱۰۱- العاصل والمحصل : چی په بخاواکی کیئی د فقیه ابوبکر برقی دپاره

ئی چی ددگا ونه یی و، لیکئی دی په شلوتو کوکی.

۱۰۲- حث الذکر- رسالة الذکر-یا-رسالة فی الحث علی الذکر

۱۰۳- الحجج العشرة فی جوهریة نفس الانسان الناطقة-یا-رسالة فی السعادة والحجج

العشرة

۱۰۴- حجج المهند سین .

- ۱۰۵ - الحدیث
- ۱۰۶ - حد الجسم - یا - رسالۃ فی حد الجسم - یا - مقالۃ فی حد الجسم
- ۱۰۷ - حدوث الاجسام
- ۱۰۸ - حقایق علم التوحید
- ۱۰۹ - حقیقۃ الانسان
- ۱۱۰ - حقیقۃ الروح
- ۱۱۱ - الحکمة العرشیه - یا - العروش - یا - رسالۃ العرش : چی په غلطی الحکمتہ القدسیہ والعروش لیکلی
- ۱۱۲ - حکمة العروصیه - یا - المجموع : چی په ۲۱ کلنی کنی می د خپل کاو ذہی ابوالحسن عروصی د پاره لیکلی .
- ۱۱۳ - حکمة المشرقیه - یا - الفلسفہ المشرقیه
- ۱۱۴ - حکمة الموت په فارسی
- ۱۱۵ - حکمة علائیه : چی په فارسی می دعلاء الدوله کا کو یه د پاره لیکلی دی
- ۱۱۶ - حل المشکلات - یا حل مشکلات بعینیه : په فارسی د خواجه نصرالدین طوسی دی سهو آ دده په نامه قیدسوی دی .
- ۱۱۷ - حواشی القانون
- ۱۱۸ - حواشی موضوعات العلوم
- ۱۱۹ - حی بن یقظان - یا - رسالۃ حی بن یقظان - یا - قصۃ حی بن یقظان - یا رسالۃ الطبریہ : چی شاگرد می ابومنصور زیله پر هغه په عربی شرح لیکلی - او فارسی شرح هم پر لیکلی سوی ده .

خ

۱۲۰ - خصب البدن

- ۱۲۱ - خطبة الشيخ - يا - الخطبة الفراو - يا - خطبة التوحيد
۱۲۲ - الخلوة
۱۲۳ - الخمر
۱۲۴ - خمس وعشرون مسئله - يا - الصورة المعقوله : چي دابوسعيد ابوالخير
په جواب كى ليكلى دى .
۱۲۵ - خواص الشراب
۱۲۶ - دانش نامه علائى
۵
۱۲۷ - الدررا لمكنون والجوهر الحصون
۱۲۸ - الدرانظيم فى احوال العلوم والتعليم .
۱۲۹ - الدعاء
۱۳۰ - دفع الغم والهم
۱۳۱ - دفع الهم عند وقوع الموت - يا دفع الغم عند وقوع الموت - يا -
اشفاء من خوف الموت - يا - رسالة فى دفع الغم من الموت
ذ
۱۳۲ - ذكر فى مقادير الشراب من الادوية المقرره
و
۱۳۳ - رسالة الجمل فى الادلة المحققة البقاء نفس لناطقه .
۱۳۴ - رسالة العقل والنفس - يا - رسالة النفس و العقل
۱۳۵ - رسالة القليبه
۱۳۶ - رسالة المعاد
۱۳۷ - رسالة المعاش و المعاده .
۱۳۸ - رسالة المعراجيه - يا - معراج ناسه په فارسى

- ١٣٩- رسالة المفارقات.
- ١٤٠- رسالة الموجزة في المنطق.
- ١٤١- رسالة النفس.
- ١٤٢- رسالة النفيسه .
- ١٤٣- رسالة النيروزية في حروف ابجد -يا- رسالة النيروزيه في معاني الحروف الهجائيه -يا- رسالة الحروف -يا- رسالة في نواتح السورالكريمه: جى دشيخ ابوبكر محمد بن عبدالله دپاره ليكلى .
- ١٤٤- رسالة الى ابى الفضل.
- ١٤٥- رسالة الى ابى ابكر .
- ١٤٦- رسالة الى ابى زيله .
- ١٤٧- رسالة الى ابى سعيد بن ابى الخير الصو فى انزا هد
- ١٤٨- رسالة الى ابى سعيد بن ابى الخير فى حصول علم وحكمة .
- ١٤٩- رسالة الى السهلى.
- ١٥٠- رسالة الى الشيخ ابى الفرج الحكيم .
- ١٥١- رسالة الى القا شانى .
- ١٥٢- رسالة الى جعفر الكيا .
- ١٥٣- رسالة الى زرين كيس بنت شمس المعالى فى نصحيح طول جرجان: جى ابوالريحان بيرونى دهغه يادونه كپري ده .
- ١٥٤- رسالة الى صديق يسأله الانصاف بينه وبين الهنادانى يدعى الحكمه: بمكن جى همغه (١٥٧) كنه رساله وى .
- ١٥٥- رسالة الى علاء الدين .
- ١٥٦- رسالة الى علماً بغداد يسألهم فيها الانصاف بينه وبين رجل همدانى

- يدعى الحكمه: ممكن چى همهنه (١٥٥) كنه رساله وى .
- ١٥٧- رساله ضوالاجسام المتلونه .
- ١٥٨- رساله فى آثار العلويه.
- ١٥٩- رساله فى آلات الرصديه
- ١٦٠- رساله فى اثبات الحق الاحد وجوهية النفس الناطقة وبقائها.
- ١٦١- رساله فى اثبات النبوت - يد- رساله فى اثبات النبوه وتاويل رموزهم وامثالهم.
- ١٦٢- رساله فى احوال النفس.
- ١٦٣- رساله فى اسباب اصابة الدعاء .
- ١٦٤- رساله فى اشياء لثابته وغير الثابته.
- ١٦٥- رساله فى اصول علم البرهان وبيان ان كل تعليم وتعلم من علم سابق.
- ١٦٦- رساله فى اقسام العلوم العقليه .
- ١٦٧- رساله فى اقسام النفوس .
- ١٦٨- رساله فى اجرام العلويه
- ١٦٩- رساله فى احاديث المرويه .
- ١٧٠- رساله فى الاخلاق - يا - رساله فى علم الاخلاق .
- ١٧١- رساله فى الارثما طيقى .
- ١٧٢- رساله فى الازراق
- ١٧٣- رساله فى الاسم الاعظم .
- ١٧٤- رساله فى الاضحيه
- ١٧٥- رساله فى الائتقاء عمانسب اليه من معارضته القرآن. به همدان كى ئى ليكلى .
- ١٧٦- رساله فى الباء
- ١٧٧- رساله فى البول

- ۱۷۸ - رسالة في التوحيد والا ذكار
۱۷۹ - رسالة في الحدود
۱۸۰ - رسالة في الحدیث
۱۸۱ - رسالة في السياسة
۱۸۲ - رسالة في الضنایع العلمیه
۱۸۳ - رسالة في الطیب
۱۸۴ - رسالة في الطيور الجارحة .
۱۸۵ - رسالة في العشق : چی د ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن احمد فقیه
معصومی دپاره لیکلې او عمر بن سهلان ساوچی وربانندی په فارسی شرح
کړې ده =

- ۱۸۶ - رسالة في العهد - یا - رسالة عهد - په اخلاق کی .
۱۸۷ - رسالة في الفعل والافعال .
۱۸۸ - رسالة في الفيض الالهی .
۱۸۹ - رسالة في القدر والکیمیا .
۱۹۰ - رسالة في القضاء والقدر - یا - رسالة في استناد حقيقة القضاء =
۱۹۱ - رسالة في القولنج .
۱۹۲ - رسالة في المعاد للملك مجدالدوله : چی په فارسی کې هم ترجمه
کړې ده =

- ۱۹۳ - رسالة في الملائكة .
۱۹۴ - رسالة في المنطق =
۱۹۵ - رسالة في النفس ،
۱۹۶ - رساله في النفس الفلکی .

- ١٩٧ - رساله في الهندباء .
- ١٩٨ - رساله في اسر نفس - يا - رساله في امر الوجود
- ١٩٩ - رساله في ان ابعاد الجسم غير ذاتيه - يا - رساله في ان ابعاد غير ذاتيه
- ٢٠٠ - رساله في ان النفس الانسانية جوهر لا يقبل الفساد .
- ٢٠١ - رساله في ان الكمية والبر وده والحرارة اعراض ليست بجوهر يا رساله في ان الكمية والبرودة والحرارة ليست بجوهر .
- ٢٠٢ - رساله في ان علم زيد غير علم عمرو .
- ٣٠٣ - رساله في ان كل ما هو في عالم انكون له الوجود .
- ٢٠٣ - رساله في بقا النفس الناطقة با لسقا ييس المنطقه
- ٢٠٥ - رساله في بيان الصورة المعقولة المخالفة للحق :
- ٢٠٦ - رساله في بيان المعجزات و الكرانات = يا = رساله معجزات والكرانات
- ٢٠٧ - رساله في بيان النبض - يا - رساله نبض: چي ده يا بل چادعلا الدولة كا كويه
- دپاره ترجمه كرى
- ٢٠٨ - رساله في تجزى الاجسامه
- ٢٠٩ - رساله في تدبير الخطا الواقع في الطب
- ٢١٠ - رساله في تعريف راي المحصل الذى قسمت عليه رويه الاقدمين .
- ٢١١ - رساله في تفسير اسامى كتب ارسطو
- ٢١٢ - رساله في تناوى الاجسام
- ٢١٣ - رساله في جواب ابى عبد الله جوزجاني
- ٢١٤ - رساله في جواهر الاجسام السماويه يا رساله في جواهر الاجسام السماويه - يا - رساله في جواهر الاجسام السماويه والرأى المحصل فيه

- ٢١٥ - رسالة في حجج النمبتين الماضي سبداز ماثيا .
٢١٦ - رسالة في حدوث الاجسام
٢١٧ - رسالة في الحفظ الصحة
٢١٨ - رسالة في حقايق علم التوحيد .
٢١٩ - رسالة في خطأ من قال ان الشئ جوهر و عرض
٢٢٠ - رسالة في خطأ من قال ان الكمية جوهر ما بمقاله في خطأ من قال ان كمية جوهرية
٢٢١ - رسالة في خواص كشاف في (الكاسي)
٢٢٢ - رسالة في دفع المضار .
٢٢٣ - رسالة في ذكر اثبات المبدء والمعاد: جى دابواحمد محمد بن ابراهيم فارسى
دياره ليكلوى
٢٢٤ - رسالة روية الكواكب في الليل .
٢٢٥ - رسالة في سر القدر جواب سوال بعض الناس
٢٢٦ - رسالة في علة قوام الارض في خير ،
٢٢٧ - رسالة في علم النفس - يار رسالة علم النفس
٢٢٨ - رسالة في كلمة التوحيد .
٢٢٩ - رسالة في كفيات الموجودات .
٢٣٠ - رسالة في ماهية الحزن
٢٣١ - رسالة في ضرر الاغذية
٢٣٢ - رسالة في مسلة طيبه
٢٣٣ - رسالة في معرفة الاشياء .
٢٣٤ - رسالة في معرفة الله تعالى وصفاته وافعاله
٢٣٥ - رسالة في نصيحة بعض الاخوان

- ٢٣٦ - رسالة مختصرة ظاهرة في الظواهرات من علم النفس معروف
برسالة الظاهر في الظاهرات.
- ٢٣٧ - رسالة مرموزة مسمى برسالة الشبكة واليطور
- ٢٣٨ - رسالة تسلسل علل ومسببات - به فارسي
- ٢٣٩ - رسالة جرتقيل - به فارسي
- ٢٤٠ - رسالة جوديه - به فارسي
- ٢٤١ - الرسائل الاخوانيه
- ٢٤٢ = الرسائل اسلطانيه
- ٢٤٣ - رسائل الشيخ لابي عبيدالله الجوزجاني وابي سعيد بن ابي الخير في امر النفس
- ٢٤٤ - رقعة الى ابن الفضل بن محمود
- ٢٤٥ - رقعة الى ابي زيله
- ٢٤٦ - رقعة الى ابي سعيد الصوفي
- ٢٤٧ - رقعة الى ابي طاهر احمد بن المتطرب
- ٢٤٨ = رقعة الى ابي طاهر بن حسون
- ٢٤٩ - رقعة الى جعفر القا شاني
- ٢٥٠ - رقعة الى علاء الدولة بن كاكويه
- ٢٥١ - رمز كتاب الحكمة والالهيات
- ٢٥٢ - الرؤيا والتعبير - يا - المناميه
- ٢٥٣ - رؤية الكواكب الكواكب بالليل لابانهار
- ٢٥٤ - بطوريقاى البلاغة فى الحكومة و الخطاب - يارسالة فى معانى كتاب
بطوريقاى البلاغة فى الحكومة وخطابه
- ز : ٢٥٥ - الزاوية - يا - رسالة فى الزاوية - يا - تحقيق مبادئ الهندسه :

پہ گرگان کب لیکھی

۲۵۶ - زبدہ فی القوی الحيوانيه

۲۵۷ - الزهد

س :

۲۵۸ - السحر و الطلسمات و النير نجات و الاعا جيب - يا - رسالة في

السحر و الطلسمات و غيرهما

۲۵۹ - سر القدر - يا - رسالة في جو اب سوال سن القول الصوفيہ سن عرب

سر القدر فقد الحد

۲۶۰ - السعادة و الشقاوہ الدائمة في النفوس

۲۶۱ - السفسطيتاني ابانه المواضع المعلة للمباحث

۲۶۲ - السكنجين - يا - رسالة الاسكنجين : چي دا بو سعيد ناسي دپاره ئي ليكي ده

او په لايتني هم تر جمه سوي

۲۶۳ - سلسلة الفلاسفة

۲۶۴ - السموم و القر اباذین

۲۶۵ - السيامة

۲۶۶ - سياسة البدن و فضائل الشراب - يا - رسالة الخمر و سياسة البدن - يا -

فضل الشراب و مضاره

۲۶۷ - السؤال و الجواب

ش :

۲۶۸ - شرح اسماء الله

۲۶۹ - شرح الشفاء

۲۷۰ - شرح خطبة المسعودي لابي ریحان البير و ني

۲۷۱ - شرح كتاب النفس لارسطو - يا - رسالة نفس - يا - شرح كتاب النفس لارسطو

طالس: چي دده دسعاد د رسالي ترجمه ده- او وايي چه په فارسي ليكلي سوي او هغه نه كتاب دي چي د «رساله نفس ارسطو طاليس» په نامه افضل الدين كاشاني ته منسوبه ده او په ۱۳۱۶ كې په تهران كې چاپ سوي ده

۲۷۲- شرح سشكلات شعر ابن الرومي.

۲۷۳- شطر الغب - يا - رساله علاج الحمى

۲۷۴- شعر الغظه

۲۷۵- الشفاء: چي په حكمت كې دده له خوراسشهورو كتابو څخه دي، په همدان

كې ليكلي سوي او په عبري اوسر ياني او الماني اولاتين ترجمه سوي او څو حاشيې هم

وربانه دي ليكلي سوي چي يوه آقا حسين خوانساري او بله ملا صدر او بله زين العابدين

علوي عالمي، او بله غياث الدين منصور شېر ازي ليكلي ده. او هم څو

شرحې ور باندې ليكلي سوي چي له هغې جملې څخه يوه شرح محمد حاشي سر خس

اوبله محمد علي بن ابونصر اسفرايني ليكلي ده

۲۷۶- شفاء الاسقام في علوم الحروف والارقام .

۲۷۷- الصلاة وما هيها يا ماهية الصلوة بالكشف عن ماهية الصلوة

۲۷۸- الصناعة العالیه الی عبدالله البرقي يا رساله في الصناعة العالیه الی عبدالله البرقي

۲۷۹- الصنایع العمليه: چي په قاطاغورياس كې دده دولسمه رساله ده- د دي رسالي

نسبت ابن سينا ته درست نه دي ځكه چي دادا خوان الصقاله رسالو څخه ده

۲۸۰- الصورة المعقوله

۲۸۱- الصورة المعقوله: د ابله رساله ده د ابوسعید بن ابی الخیر په جواب كې

۲۸۲- صورة ما كتبه ابو علي بن سينا يستدعي بعض اصدقائه: د ابله رساله نه ده

بلكه يوه مجموعه ده چي د ۲۴۹- او- ۲۵۰ گټور قعات پكښې يونځاي سوي دي

ض :

۲۸۳ - ضمیمه رساله الحدود فی المنطق

ط :

۲۸۴ - الطبریہ یا رساله الطبریہ فی قوی الانسانیہ و ادراکاتہا: چی خنی

نی همغه دچی بن یقظان رساله بولی

۲۸۵ - الطرق الذی اوثره علی سائر الطرق فی اتخاذ الالات

۲۸۶ - الطول و العرض

۲۸۷ - الطیر یا رساله الطیر: چی عمر بن سهلا ساوجی هغه په فارسی شرح کری ده

ظ :

۲۸۸ - ظفرنامه - په فارسی د بزرگمهر د کلماتو په ترجمه کی

ع :

۲۸۹ - العرشیه یا رساله التوحید یا رساله معرفه الله وصفاته و افعاله یا رساله

العرشیه فی علم الواجب

۲۹۰ - العروض یا رساله فی العروض

۲۹۱ - عشرون مسئله

۲۹۲ - عمل الكل

۲۹۳ - العقول

۳۹۴ - العلائی فی اللغه

۲۹۵ - علم صناعة الموسيقى یا رساله فی الموسيقى

۲۹۶ - العلم الد فی

۲۹۷ - العلم و النطق

۲۹۸ - العهد

۲۹۹ - عیون لحکمه: په حکمت کی دده له مشهورو کتابو څخه دی او امام فخر رازی

پرهغه باندی شرح لیکلی اوخینو په غلط عیوان الخطب لیکلی

۳۰۰ - عیون المسائل : دا کتاب د ابونصر فارابی دی خو په غلطی ابن سینا ته

منسوب کری

۳۰۱ - غالب و مغلوب

۳۰۲ - غاطیغوریاس

۳۰۳ - غرض

۳۰۴ - غریبه الحکمه

ف:

۳۰۵ - الفراسه یارسالة الفراسه

۳۰۶ - الفردوس فی ماهیة الانسان یارسالة فی الفردوس

۳۰۷ - الفرق بین الحرارة الغریبه و الغریبه

۳۰۸ - الفصدید رساله فی الفصد

۳۰۹ - الفصول یاتعریف اسم الله و شرحه

۳۱۰ - الفصول الالهیه فی اثبات الاول .

۳۱۱ - الفصول الثلاثه یارسانة فی اثبات الصانع و ایراد البرهان القاطع

۳۱۲ - الفصول الموجز یا النکت فی المنطق

۳۱۳ - الفصول الطیبات

۳۱۴ - فصول فی الحکمه

۳۱۵ - فصول فی الطب

۳۱۶ - فصول فی النفس و الالهیات

۳۱۷ - فصول و مسائل : دهغو پوښتنو جوابونه دی چی په حکمت کې ئی له ده څخه کری

۳۱۸ - القضاء

- ۳۱۹- الفلك والمنازل - يا- المختصر في علم الهيئة
۳۲۰- فوائد ارسطاطاليس و افلاطون
۳۲۱- فوائد الزنجبيل منظومه
۳۲۲- الفوائد في النفس الكليه
۳۲۳- فوائد ونكت - يا- رساله في الفوايد المتفرقه
۳۲۴- فويطيقا وهو كتاب الشعريات

ق:

- ۳۲۵- لقانون في الطب: په طب كى دشر قله خورامشهوروكتا بوخخه دى
په لاتين ، او عربى او انگليسي او فرانسوى او الماني ترجمه سوى دى ، او پر هغه با ندى
ډيرى شرحى ليكلې سوي چى مشهورى ئى د امام فخر رازى ، د على رضوان
په (۴۶۰ كى مړدى) دنجم الدين احمد بن ابى بكر بن محمد نخجوانى (مړ په ۶۵۱ كى)
او د علا الدين على بن ابى الحزم نفيس قريشى معروف باين النفسى (په ۶۸۷ كى مړدى
او د قطب الدين شيرازى (مړ په ۷۱۰ هـ كى) او اكمل الدين نخجوانى او نورى ډيرى
شرحى چى د سعيد نفيسى د «پورسيما» نومى كتاب په ۲۱ مخ كى نوسونه راغلى دى .
۳۲۶- قانون لفصل الشمس والقمر و اوقات الليل والنهار .

۳۲۷- القدر .

- ۳۲۸- قراضه في الطبيعيات: په فارسى چى ابو سعيد محمد بن محمد غانمى ته
هم منسوب دى .

۳۲۹- قصه سلامت و ايسال: چى سولانا عبد الرحمن جاسى هغه په نظم كړې ده .

۳۳۰- القصيده العينية الروحيه في النفس - يا- قصيده في النفس: چى ۲۱ بيته دى .

۳۳۱- قصيده في الطب: چى په لاتين ترجمه سوي ده .

۳۳۲- قصيده فيما يحدث من الامور و الاحوال .

- ۳۳۳- القضاء والقدر- یا- رسالة فی القضاء والقدر.
- ۳۳۴- القضايا فی المنطق قصیدة قافیة قاف .
- ۳۳۵- قوانین ومعالجات الطبیة.
- ۳۳۶- القوى الطبیعیة- یا- رسالة فی قوى الطبیعیة- یا- رسالة فی الرد علی رسالة ابی الفرج .
- ۳۳۷- القیاس: چی دابومعید بن ابوالخیر په جواب کبی ئی لیکلی ده .
- ۳۳۸- قیام الارض فی الوسط السماء- یا- رسالة فی سبب قیام الارض فی وسط السماء- یا- رسالة فی بیان علتہ قیام الارض فی وسط السماء: چی دابوالحسن احمد بن محمد سهلی دپاره ئی لیکلی ده .
- ۳۳۹- کتاب آلة وصف الحدود .
- ۳۴۰- کتاب الالة الرصدیه .
- ۳۴۱- کتاب الاسعار.
- ۳۴۲- کتاب الجدل الملحق بالوسط.
- ۳۴۳- کتاب الحدود.
- ۳۴۴- کتاب الشعراء .
- ۳۴۵- کتاب العلائی.
- ۳۴۶- کتاب القولنج: په بند کبی ئی لیکلی دی .
- ۳۴۷- کتاب اللواحق: دشفا پر کتاب شرح ده.
- ۳۴۸- کتاب المباحث .
- ۳۴۹- کتاب المباحثات: دده دشاکرد ابو الحسن بهمیار دپوختنو جواب دی.
- ۳۵۰- کتاب المخلص.
- ۳۵۱- کتاب المشرقیین .

۳۵۲- کتاب المعاد -یا- رسالة المعاد: په دي ناسته نې دوه کتابه ليکلي چې يوپه فارسي او بل په عربي دی .

۳۵۳- کتاب النجاة: چې دشفا دکتاب لنهيز دی. دا کتاب هم په حکمت کې دد له مشهورو کتابو څخه دی او په سرياني او لاتين او الماني او فرانسوي ترجمه سوی او خوشرحی باندي ليکلي سوي چې يوه دفخر رازی ده .

۳۵۴- کتاب فی معنى الزيادة وكيفية تأثيرها.

۳۵۵- کتاب کلام ابی عبید.

۳۵۶- کلام.

۳۵۷- کلام فی الجوهر والعرض .

۳۵۸- کلمات الصوفیه-یا- رسالة فی کلمات الصوفیه .

۳۵۹- کنوز المعزین فی النیرنجات والطلاسم-یا- کنوز المعزین فی النیرنجات والطلاسم په فارسي چې ظاهراً د«النیرنجات» ترجمه ده .

۳۶۰- اللانهايه.

۳۶۱- لسان العرب اللغة .

۳۶۲- لواحق الطبيعة.

۳۶۳- ماهية الحزن والكدور.

۳۶۴- المباحثات الحکمیة .

۳۶۵- المباحث المشرقیة .

۳۶۶- بحث القوى الانسانية .

۳۶۷- المبداء والمعاد-یا- رسالة فی المبداء والمعاد الفلسفی: چې دابواحمد

بن ابراهیم فارسي دپاره نې ليکلي او په فارسي هم ترجمه سوی .

۳۶۸- المبداء والمعاد-یا- رسالة فی اسرار المعاد .

٣٦٩ - المبداء والمعاد - يا - رسالة في المبداء والمعاد على طروق الذم لبعض اهل الهند .

٣٧٠ - المجموع المنطق بالشعر .

٣٧١ - المجموعة الكبرى في الروحانيات .

٣٧٢ - مخاطبات الارواح بعد مفارقة الاشباح .

٣٧٣ - مختصر سطور في النفس .

٣٧٤ - مختصر اقليدوس - يا - مختصر اقليدوس : جي دشفاد كتاب يوه برخه ده .

٣٧٥ - المختصر الاوسط : جي به گرگان كې ئې دابو محمد شيرازي د پاره ليكلي .

٣٧٦ - المختصر الصغير - يا - سو جز الصغير .

٣٧٧ - المختصر الكبير - يا - الموجد الكبير

٣٧٨ - مختصر كتاب الارثماطيقى : جي دشفايو هبر خه ده

٣٧٩ - مختصر المجسطي : دشفايو هبر خه ده

٣٨٠ - مختصر في علم الهيئة .

٣٨١ - المعارج في معرفة النفس

٣٨٢ - المختل الى صناعة الموسيقى .

٣٨٣ - المسائل

٣٨٤ - مسائل اربعة في امر المعاد

٣٨٥ = المسائل الاثنا وعشرون مع اجوبتها

٣٨٦ - المسائل الطبية - يا - رسالة الى الشيخ ابي الفرج

٣٨٧ - المسائل العشرة في المنطق

٣٨٨ - المسائل الغريبه - يا - المسائل الغريبه في المنطق - يا - رسالة في

المسائل العشر ينيه

- ۳۸۹ - المسائل المرموزة
۳۹۰ - المسائل للمصريه
۳۹۱ - المسائل المعدودة في الطب
۳۹۲ - مسائل حنين
۳۹۳ - مسائل مسئل عنها الشيخ الرئيس : دهغو پو ببتنوجا پونه دی چی ابو ز یله
او ابو ریحان خینی پو ببتلی دی .
۳۹۴ - مسائل عدة طبيه
۳۹۵ - مسائل في احوال الروح
۳۹۶ - مسائلتان
۳۹۷ - المشف
۳۹۸ - المطول في الهيئه .
۳۹۹ - المعاد : دمعاد په نامه بله رساله ده
۴۰۰ - معاني الحروف الهجائية .
۴۰۱ - معصم الشعرا : في العروض .
۴۰۲ - معراج ناسه : په فارسی
۴۰۳ - مفاتيح الخزائن : په منطق کی .
۴۰۴ - المفارقات في النفوس : دفار ابی ده خوده ته ئی نسبت سوی دی
۴۰۵ - مقالات عشر
۴۰۶ - مقالة الارثما طیقی
۴۰۷ - مقالة الرصد ومطابقته مع العلم الطبيعي .
۴۰۸ - مقالة الی ابی عبد الله الحسين بن سهل بن محمد السهلی فی اسر

- ٣٠٩ - مقالة تحصيل السعادة
٣١٠ - مقالة عكوس ذوات الجهة .
٣١١ - مقالة فى اجرام السماويه .
٣١٢ - مقالة فى اخلاق .
٣١٣ - مقالة فى الارض والسماء .
٣١٤ - مقالة فى الخلوة والذكر والحث عليه تصفيته الباطن .
٣١٥ - مقالة فى الرد على مقالة الشيخ ابى الفرج بن الطيب .
٣١٦ - مقالة فى الفلسفة .
٣١٧ - مقالة فى القضا والقدر: چى له همدانه اصفهان ته په لار ئى د فرار
په حال ليكلي ده .
٣١٨ - مقالة فى القوى الانسانيه وادراكاتها
٣١٩ - مقالة فى القوى الطبيعیه الى ابى سعيد اليماسى .
٣٢٠ - مقالة فى جواب الشيخ ابى الفرج .
٣٢١ - مقالة فى تعرض رسالة الطبيب .
٣٢٢ - مقالة فى حفظ الصحیه .
٣٢٣ - مقالة فى خواص خط الاستواء .
٣٢٤ - مقالة فى قوى الاربعه
٣٢٥ - مقامات العارفين : د. اشارات د کتاب يو جز دى =
٣٢٦ - مقتضيات الكبر سبعة .
٣٢٧ - مقدمة فى المعاد : دنجات يو جز دى =
٣٢٨ - مکتوب فى فضائل الحكمة .
٣٢٩ - الملائكة =

- ٢٢٠- الملح فى النحو .
٢٢١- الممكن الوجود =
٢٢٢ = المناسبة بين النحو والمنطق .
٢٢٣ - منافع الاعضا
٢٢٤ - المنتخب من ديوان الروسى .
٢٢٥- منطق المشرقين - يا - المنطق من الحكمة المشرقيه =
٢٢٦ - المواءم - يا - النصيحة لبعض الاخوان =
٢٢٧ - مواقع الالهام =
٢٢٨ - الموت والحياة =
٢٢٩ - الموجز الكبير فى المنطق =
٢٣٠ - الموجز فى المنطق =
٢٣١ = الموسيقى : د شفا يو فصل دى =
٢٣٢ = موضوعات العلوم .

ن:

- ٢٣٣ = النبات و الحيوان =
٢٣٤ = فصائح الحكما الاسكندر =
٢٣٥ = النفس الفلكيه =
٢٣٦ = النفس الناطقه =
٢٣٧ = النفس والمعاد =
٢٣٨ = النفوس =
٢٣٩ = النهايته واللا نهاية = يا = رساله فى حجج المشبهين للماضى مبداء

۴۵۰ = النیر نجیات =

و:

۴۵۱ = الورد الا عظم =

۴۵۲ = وصیة حفظ الصیحه =

ه:

۴۵۳ = الهدایه = دوروردپا ره ئی لیکلی =

۴۵۴ = هدیة الرئیس للا سیر نوح بن منصور

تبصره :- په دې کتابو کی د شیخ د «قانون» کتاب په اسلامی دوره کی لومړی کتاب دی چی د طب پر ټولو اجزا و حاوی دی . که څه هم تر دی کتاب دمخه داسام رازی د «الجاوی» کتاب او دعلی بن عباس مشهور «طب ملکی» کتاب تألیف سوی دی ، خو لومړی کتاب یوازی د طب عملی خوا په نظر کی نیولې ، او دوهم کتاب سوجز او محدود دی ، مگر «قانون» هم مفصل دی او هم د طب د ټولو اجزا و څخه بحث کوی .

پر قانون باندی ډیری شرحی لیکلی سوی او څو واره ملخص سوی هم دی چه دملخصاتو ډیر مشهور کتاب د ابن النفیس کتاب د «الموجز» په نامه دی چی په (۱۸۲۸ م) کال په کلکنه کی چاپ او په لاتینی هم ترجمه سوی دی همداراز دقانون عربی متن په (۱۵۹۳ م) کال په روم کی چاپ سوی دی چی دشیخ الرئیس نور فلسفی آثار هم ورسره دی . قانون په عبری هم ترجمه سوی دی چی دپا ریس په کتا بخانه کی ئی څو نسخې سته .

ترقانون وروسته دشیخ سهم طیبی تألیف «ارجوزه» په بحر رجز کی یوه منظومه ده ، چی دشیخ دآثارودووترجمینو «آرمانگان» او «آلیاس گوس» د «کانتی کوم» «یا» کانتی کا ، په نامه یاد کړی ده ، او دار جوزی مشهوره شرح دابن رشد

شرح ده چی هغه هم په لاتینی ترجمه سوی ده ، او یوه بله شرحه ئې دپا ریس په کتابخانه کی په (۱۰۲۲) لمبر کی پرته ده ، او بله شرحه ئې دا بن نفیس شرحه ده چی یوه نسخه ئې په (۷۸۸ هـ - ۱۳۸۶ م) کال د محمد بن اسما عیل په خط لیکلی سوی ده .

د شیخ الرئیس دادویه قلبیه رساله هم په لاتینی ترجمه سوی ده ، او غالباً د قانون سره په یوه جلد کی چاپ سوی ده دپا ریس په کتابخانه کی په (۱۰۸، ۱۰۹ او ۱۱۰ مبرو) کی د شیخ یوه بله طبی منظومه قید ده ، او د بودلین په کتابخانه کی ئې دوی نوری منظومې سته .

سونک مشهور پوهاند وایی چی دا بن سینا فلسفه دشاء پر حکمت بنا ده . د شفا په کتاب کی شیخ الرئیس علوم پردرو برخوو پشلی دی :

۱- اعلی علم (ما بعدا لطبیعه)

۲- ادنی علم (طبیعات)

۳- اوسط علم «ریاضات»

په پورتنی ویش کی ئې دارسطو پیروی کړی ده خودهغه پر خلاف ئې هرځای د بیان څخه کار اخیستی دی ، حال داچی دارسطو خبری په دی سبا حثو کی سبهمی او مغلفی دی

شیخ الرئیس سره ددی چی غواړی دخپلی فلسفې اصول اسلامی متکلمینو د اساس سره سم کړی ، خو د عالم په قداست کی وسره موافق دی .

همدا راز دخدای علم په کلیه چارو پوری متعلق گڼی ، او پر جزیه چارو باندی علم فلکیه نفوسوته منسوبی . د شیخ الرئیس په فلسفه کی د روح مسئلې ته خاص دقت سوی دی ، او په دی عقیده چی بشری ارواح باقی دی او هم دوحی په وجود باندی ایمان لری ، او وایی چی دانسان دروح او عقل ترمنځ طبیعیه

رابطه سته، بې له دې چې سکتېب عقل ته اړوي
لځنې محققين ليکي چې شيخ الرئيس سره له دې هم خپل ټول حکميه عقايد
داسلامي اصولوسره سم کړي نه دي، لځکه نواسام غزالي د«تهافت الفلاسفه»
کتابدشيخ الرئيس په ردکي ليکي دي(ددې موضوع دتفصيل دپاره دي ددهخدا
دلغتنامې ۶۵۸، ۶۵۹ مخوته، اودسولانا عبدالسلام ندوي دحکماي اسلام ۳۴۲
مخ ته، اوددائرة المعارف الاسلاميه ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰ مخو او نورو ماخذونو ته دي
رجوع ووسی) مرحوم دهخدا ليکلي دي چې :
«...بر مردم افغانستان رواست که بوجود شيخ بنازند، بملا حظۀ اینکه اصلش
از شهر بلخ است وبلخ امروز جزء دولت افغانستان می باشد (۱)»

ماخذونه :

- ۱- نامه دانشوران - له ۵۳ مخ څخه تر ۸۸ مخ پوري
- ۲- حکماي اسلام په اردو - له ۳۰۸ « « ۳۵۶ « «
- ۳- لغتنامه - ددهخدا « « ۶۴۱ « « ۶۶۰ « «
- ۴- دائرة لمعارف الاسلاميه - « « ۲۰۳ « « « ۲۱۰ « «
- ۵- دائرة المعارف بستانی - « « ۵۳۵ « « ۵۳۸ « «
- ۶- ازسعدی تاجامی - دبراوان - « « ۶۴۶ « « ۷۷۰ « «
- ۷- عيون الانبا - ۲ « « ۲۰ « «
- ۸- وفيات الاعيان - له ۱۵۲ « « ۱۵۴ « «

په (۱۳۱۴ م) کال زیږیدلی، او په (۷۸۶ هـ - ۱۳۸۴ م) کال د پښتونستان په تیراکي وفات سوی او د بدخشان په ختلان کی ښخ د

په عربي اوډري ژبوئی تصنیفات د ولوده - چې د ځنیو کتابونو سونه ئې دادی:

۱- الرسالة الذکریة .

۲- منازل السالکین .

۳- شرح اسماء الله الحسنی .

۴- الرسالة الخواتم طریة .

۵- الخطبة الامیریة

ماخوذونه :-

۱- الاعلام- د زرکلی- ۱۰۵۵ مخ

۲- نزاهة الخواطر - ۸۷۲ »

۳- هدیة العارفین - ۷۲۵۱ »

۱۴۴- ابن شیر بستى :-

ابوبکر محمد داحمد زوی او دشیر بستى نسی دعربی ژبی شاعر او له بست څخه غرناطې ته تللی و. ابن بطوطه دده یو شعر د غرناطې په ستاینه کې راوړی دی .

ماخذ:

ده خدا الغتنامه - ۳۲۳۱ مخ .

۱۴۵- ابن ضحاک خراسانی :-

ابوعلی حسین دضحاک زوی، دیاسر نسی شهور په ابن ضحاک او معروف په خلیج دخراسان له نومیا لیو شاعرانو څخه و، په (۱۶۲- یا ۱۵۲ هـ) کال زیږیدلی دی او په (۱۰۹۸ هـ) کال ئې د امین خلیفه دربار ته لاروسونډله، او د هغه نډیم وټاکل سو.

په عربی ژبه ئې شعر ونه ويل، او هغه وخت چې امين ووژل سو، نود ماسون له بيړي بهي
بغداد د پر يښود . بصری ته ولاړ، او بيا چې معتصم خليفه سو ، نودی ئې بيرته
بغداد ته راوغوښت، او هلته په (۲۵۰هـ) کال سپسو. ابو نواس د عربي مشهور
شاعر پخپلو اشعا رو کي کله کله دده تقليد کړی دی، او د فارسې ژبې شاعر
منوچهری ئې په يوه بيت کې داسی يا دوی:

گر بنده حریر است و صریح است و خلیج
در راه ثنا گفتن او گرد د لنگ

ماخذونه :-

- ۱- فرهنگنامه - د نفیسی - ۴۶۸ مخ .
- ۲- لغتنامه - د دهخدا - ۳۲۵۱ مخ .
- ۳- د عرفان مجله د - ۱۳۳۸ کال ۱۲ ګڼه - ۵۷ مخ .

۱۴۶- ابن طاهر خراسانی :

اسیر ابوالعباس محمد د عبدالله زوی، د طاهر نومی او د حسین خزاعی خراسانی
کړوسی مشهور په ابن طاهر دخپل وخت نومیالی ادیب، شاعر او سخی سړی و .
په عربي ژبه ئې لطیف اشعار ويل، او د فضل او ادب خاوندان وړ باندي ټول
و، د ترنچ په ستاینه کې وایي :

جسم لطیف قمیصه ذهب ر کب فیه بدیع ترکیب
فیه لمن شمه و ابصره لون محب و ریح محبوب

یعنی: «جسم ئې لطیف او کمیس ئې طلا ئې دی، له ټکلی ترکیب جوړسوی
دی غولک چې ئې بوی کړی اووئې گوري دهغه دپاره مینه ناک رنگه او زړه ورونکی
بوی پکښې سته .»

ابن طاهر په (۲۵۳هـ) کال په خوانیق کې مړ دی.

ماخذونه :-

- ۱- دائرة المعارف بستانى - ۵۵۸۱ مخ
- ۲- آريانا دائرة المعارف - ۸۳۳ مخ
- ۳- لغتنامه - دده خدا - ۱ ۳۲۵ »
- ۴- دعرغان مجله - ۱۳۳۸ کال - ۱۲ گڼه - ۵۸ »

۱۴۷- ابن الطيب سرخسى :

احمدابو العباس د محمد زوى د سروان نمسى او د الطيب كړوسى د تا ريخ سيا ست ادب او فنونو په علومو يوه فيلسوف و .

په سرخس كې زيږيدلى ، او د (۲۸۶ هـ = ۸۹۹ م) كال په شاوخوا كې ئى ژوند كاوه دخپل وخت له بل فيلسوف الكندى څخه ئى زده كړه كړى وه ، او د عباسى خلفاوسره ئى تماس درلود ، خليفه المعتضد بالله ته ئې شونډه كوله او هغه هم دبغداد حسابى اومالى چارى ده ته سپارلى وى ، او دخليفه نديم هم و، وائى چې ا لمعتضد تر دى اندا زى پرده اعتماد درلود چې خپل ټول اسرار ئى ده ته ويل ، او د هيواد په ټولو چاروكى ئى له ده سره مشوره كوله ، خو په پاى كې ئى وواژه هم .

د ډير كتابونه ئې ليكلى دي چې دهغو له نومو څخه څرگند ږيري چې دى فيلسوف د موسيقى سره هم علاقه درلودله د مشهورو كتابونو مونه ئى دادى :

- ۱- كتاب السياسة
- ۲- المدخل الى الضاعة النجوم
- ۳- كتب الموسيقى الكبير
- ۴- كتاب الموسيقى الصغير
- ۵- اللهو الملاهى (د سندر او مسند غاروپه باب كې)
- ۶- المالك و المالك

- ۷- المدخل الى علم الموسيقى
- ۸- الارشما طيقي والجبر والمقابلة
- ۹- الجلساء و المجالسة
- ۱۰- كتاب النفس
- ۱۱- وصف مذهب الصائمين
- ۱۲- كتاب الشاكرين وطريق اعتقادهم
- ۱۳- فضائل بغداد واخبارها
- ۱۴- كتاب الشطرنج (چي دالمعتضد دپاره ئي ليكلي و)
- ۱۵- القيان
- ۱۶- كتاب قاطيغور ياس
- ۱۷- كتاب انولوطيقا
- ۱۸- رحلة المعتضد- ونور كتاب بونه

ما خذونه

- ۱- الاعلام- دزركلي - ۱۹۵۱مخ
- ۲- الفهرست دابن نديم- ۲۶۱۱مخ
- ۳- معجم الادباء = ۱۵۸۱مخ
- ۴- لسان الميزان = ۱۸۹۱مخ
- ۵- د عرفان مجله - ۱۳۳۸ كال ۲، ۳، گنه ۷۱ مخ

۱۴۸- ابن طيفور خراساني:

ابو الحسين عبيدالله دا حمد زوي، او طيفور نمسي دخپل وخت مؤرخ و، او

د(۵۳۱-۹۳۷ م) په شاوخواكي ئي ژوند كاوه

اصلا دخراسان و، خو په بغداد كي زيږيدلى، او همهلته سړدى. دخپل پلار

پر تاریخ ئی چی «اخبار بغداد» نو میری یو پایخور (ذیل) لیکلی دی، او پلار ئی په هغه تاریخ کی ترسهندی بالله پوری د بغداد حالت راوی دی. او د «الترجمه» خاوند دستمدم او معتضد او مکتفی او مقتد دوختو پیچی هم ورباندی زیاتی کپی دی خودده له مړینی له کبله هغه کتاب نیمکپی پاته سو. یو بل کتاب ئی «المتظرفات و المتظرفین» نویری .

- ساخذونه :- ۱- الاعلام - دزرکلی - ۳۳۳ مخ
۲- الفهرست - دابن ندیم - ۱۳۷۱ مخ
۳- دعرفان مجله - ۱۳۸۵ کال ۱۲ کڼه ۵۸ مخ .

۱۴۹- ابن عباتا لقانی :

ابوالقاسم اسماعیل دابی الحسن عبادی زوی، دعباس نمسی، دعباد کړوسی او احمدین اد ریس تالقانی کوسی دسؤید الدوله او فخر الدوله بویحیی وزیر اود خپل وخت له نومیالیو پوهانو اوفاضلانو څخه و، د (۶۳۲-۵) کال دذی القعدی او د (۹۳۸ م) کال د ستمبر په میاشت په تالقان او یا په بل قول په اصطخر کی زیویدلی دی، د ادب علم ئی له ابی الحسن احمد دپا رس الغوی زوی چی د المجمل فی الغلت کتاب یی لیکلی اوله ابن الفضل دالعمید دزوی او نورو څخه لوستی و پلار ئی درکن الدوله وزیر و، او هغه وخت چی دی وزیر سو، نو د «صاحب لقب ئی وموند، داڅکه چی د آبا الفضل بن عمید سره ئی صحبت کړی و، او څوک لاوایی چی دسویدالدوله بوید د صحبت په اثر چی دی ئی دخپلو اسرارو کتاب تکلی و، ده ته «صاحب» ویلی سوی دی، او بیا ترده وروسته هم چی څو کک د وزارت مقام ته رسیدلی په دی لقب یا دسوی دی.

په (۳۷۳ هـ - ۹۸۳ م) کال چی سویدالدوله په جرجان (گرگان) کی وفات سو نو فخرالدوله دهغه ورورهم «صاحب» ته د وزارت مقام ورکی، او دهغه په نزد

ٹی دیر اعتبار اوفنوذ درلود چی ترسپینی پوری همهمختسی ستمبر و زیرو و. ده په لغت کی یو کتاب د «المحیط» په نامه په ۷ جلد وکی تصنیف کړی دی، اونور آثار ٹی دادی:

- ۱- کتاب الکافی الرسائل
 - ۲- کتاب الایاد
 - ۳- کتاب فضائل النیروز (نوروز)
 - ۴- کتاب الامامه
 - ۵- کتاب الوزراء
 - ۶- کتاب الکشف عن مساوی شعر المبتنی
 - ۷- کتاب اسماء الله تعالی وصفاته
- ابن عباد (۳۸۵ هـ) کال په صفره او د (۵۹۹۵ هـ) کال په مارچ کی په «ری» کی سړ او په اصفهان کی شیخ دی
- ماخذونه :- ۱- دائرة المعارف الاسلامیه - ۲۲۰۱ مخ
- ۲- ابن اثیر - ۶۳۸ ۲
 - ۳- ابن خلکان - ۲۱۲۱
 - ۴- آریانا دائرة المعارف - ۴۸

۱۵۰ - ابن عجر د سیستانی :

عبدالکریم ابن عجر د سیستان، خراسان، کرمان او قهستان دخوارجو مشر و، چی پیر و انوته ٹی «عجار ده» ویل کیده .

په لوسړی سر کی عبدالکریم د عطیه بن اسود له اتبا عوخته اوحنفی و چی ، عطیه بیاد نجده بن عاسر له پیروانو خخه و، خو وروسته ابن عجر د له هغه خخه جلا او پخپله دنوی فرقی «خوارجو» بانی اومشر سو، داسی خرگندی چی ابن عجر د داتمی سیلادی پیری په نیمائی کی ژوند کاوه .

بغدادی وائی چی عجارده پرسو کوچنیو فرقو ویشل سوی او هغه دادی
خا ز میه ، شعبیه ، میمنیه ، خلفیه ، معلومیه ، مجهولیه ، صلتیه ، حمزیه
ثعالیه ، او طرافیه .

ماخذونه

- ۱ - لغتنامه - ددهخدا - ۱۳۲۹ مخ
- ۲ - آریانا دائرة المعارف - ۸۵۱ مخ
- ۳ - دعرقان مجله - ۱۳۳۸ کال - ۱۲ گنیه - ۶۰ مخ

۱۵۱- ابن عطا کا بلی

سلا فقیر محمد د عطا محمد زوی چی په « اعطار آخونزاده » مشهور و ، ددوری
ژبی صوفی مشر به شاعر تیر سوی دکابل په منډوی کی ئی د طبابت د کان
درلوداو تر ۱۳۲۲ هـ ق کال ژ وندی و دکابل له شاو خوا څخه به مخلصان
وربانندی راغونډ یدل په سخا ئی شهرت درلوداو د بی وزلانوسره ئی سرسته کوله
په تیره یی اچی دهری میاشتی په یولسمه ئی ډوډی پخوله او خوارانوته به ئی ویشله
د تصوف سره سره یو خوش طبعه او مجلس آرا سپری هم وښه خط ئی درلوددخواجه
حافظ یوه غزله ئی مخمس کړی ده چی لومړی بند ئی دا دی :

عالم لاهوت را قبله روحم بدن خانه آب گل است بر سرو تنگ از آن
سجده بابای ما کرده چو کرد بیان سرخ دلم طائر یست قدسی عرش آشیان
از قفس ملول سیر شده از جهان

ماخذ :

یادی از رفتگان - دخسته - ۲ مخ .

۱۵۲ - ابن عماد خراسانی :

د خراسان داتمی پیری ددری ژبی نویالی شاعر او فاضل و ، له خراسان شیراز ته
تللی او هلته او سیدده زیاتره دائمه وه په مناقبو کی شعر و نه ویل خوښه غزلیات هم

لری دده یوشنوی « روضة المحبین » په نامه چی په « ده نامه » مشهور دی داتمی پیری له ډیر وینو ادبی آثارو وڅخه گڼل سوي دی او په (۸۹۴ هـ) کال ئی په (۷۶۰) بیتو کی پای ته رسولی دی .

ماخذونه-

- ۱ - فرهنگنامه - دنفیسی --- ۱ ر ۶۰۴ مخ
- ۲ - لغتنامه - ددهخدا --- ۱ ر ۳۳۲ مخ
- ۳ - تذکره دولتشاه سمرقندی --- ۱۳۷ مخ

۱۵۳- ابن عمید خراسانی :

ابو الفضل محمد دالعمید ابی عبدالله الحسین زوی او د محمد الکاتب الخراسانی نمسی و پلار ئی د فضل ، ادب او ترسل خاوند تیر سوي او د خراسان دخلکو درواج سره سم ئی د « عمید » تعیظمی لقب موندلی او دسرداویج وزیر و ، پخپله ابن عمید په (۲۳۸ هـ) کال دابوعلی بن القمی پر لخوای درکن الدوله ابی علی حسن بن بویه دیلمی له خوا د وزارت مقام ته ورسید ، او دنجوم او فلسفی په علومی کی ئی لاس درلود ، او هم په ادب او ترسل کی دهغه وخت هیڅو کک دده پایی ته نهرسید ، لکه ئی نو ده ته « دوهم جاحظ » وایه او دده له اتباعو وڅخه یو - « صاحب ابن عباد » شهرت درلود چی د « صاحب » لقب دده د صحبت په اثر ورکړه سوی و ، تعالی په تیمه کی لیکي چی : « بدئت الکتابه بعبد الحمید و ختمت باین العمید » او هم هغه وخت چی صاحب بن عباد د بغداد له سفره را وگرزیدنو خلگو پوښتنه کینی و کپه چی بغداد څنگه لخوای و ؟ ده ورته وویل : « بغداد فی البلاد کالاستاذ فی العباد » او صاحب دی تل داستاد په لقب یاد او ه .

ابن عمید په سلکی چارو کی مدیر ستامتمدار او ساهر کار شناس و ، له اسلامی هیواد وڅخه نویالی شاعران ده ته راتله او دده ئی ډیره ښه ستاینه کوله چی له

هغی حملی شخه صاحب بن عباد او ابو الطیب متنبی و، چی په ازجان کی د ده خدمت ته رسیدلی و و، او منبې خوڅو قصیدی د د پهب ستانیه کی ویلی دی، چی ابن عمید دری زره دنیا ره صله ور کړه .

ده په (۳۴۴ هـ) کال د محمد بن ماکان سره جنگ و کړی او مات سو، ری او اصفهان ئی له لاسه و وتل، خو بیا ئی بیرته و نیول، او محمد بن ماکان ئی هم په لاس کښیوت .

په (۳۳۵ هـ) کال چی یوه پله خراسانیان دروم سره د جهاد په نیت ری ته ورسیدل اوله رکن الدین شخه ئی مرسته و غوښتله، خو ابن عمید دخپلو و طندارا نوسره څنگه چې هغو غوښته کومک ونه کی، نو هغو هم په چور وچپاولاس پوری، او ابن عمید ئی دهغه په کور کی تپې کی، خو چی رکن الدین خراسانیا نوته ماته ورکړه اودهغه مشران ئی بندیان کړه.

په (۳۵۹ هـ) کال ابن عمید دیوه لښکر سره د کردا نودسار حسنو په جنگ ته ووت اودهغه کال او یا د (۳۲۰ هـ) کال د صفری په ماشت په بغداد - یا - ری کی وفات سو.

د ابن ندیم په قول ده دری کتا بونه لیکلی دی

۱ - کتاب دیوان الرسائل

۲ - کتاب الذهب فی البلاغات

۳ - الخلق و الخلق

ماخذونه:

۱ - لغتنامه - د دهخدا - ۱ / ۲۳۳ مخ

۲ - آریانا داثره المعارف - ۸۵۶ مخ .

۳ - د عرفان - ۱۳۴۹ کال - لومړی کتبه ۴۵ مخ .

۱۵۴ - ابن عمید خراسانی :-

ذوالکفایتین ابوالفتح علی دابوالفضل ابن عمید خراسانی زوی پہ (۵۳۷) کال زیریدلی او دخپل پلار پہ خیر پہ شعراو ادب کی دکمال او لیاقت خاوندو پہ تیرہ بیاجی دتوری سرنی ہم ونوٹککہ دخلیفہ الطالع باللہ له خوا «ذی الکفایتین» لقب ورکړه سو یعنی دتوری او قلم خاوند.

ابن عمید دخپل پلار سره پہ هغه جنگ کې سلگری و، چی دحسنویه سره ئې وکی، خودپلار ترسپرنی وروسته ئې دهغه سره روغه وکړه، او درکن الدوله خدمت ته ورغی، او هغه هم دپلار پرځای دوزارت مقام وروسپاره چی درکن الدوله دورې تر پایه وزیرو، په (۵۳۶) کال چی رکن الدوله سړسو، نو دسؤید الدوله له خوا هم دوزارت پر مقام پاته سو، خو کله چی ئې دصاحب ابن عباد پر ضد لښکرو پاراوه، نو سؤید الدوله چی صاحب ابن عباد دهغه نژدی راز دارو، ابن عمید بندی کی او ډیری شکنجې ئې ورکړې خو، چی په همهنه کال دهمه فوشکنجوبه اثر سړسو. دده دبنداو شکنجوبل سبب دسؤید الدوله دزوی عضد الدوله سره دده مخالفت و.

ماخذونه :-

- ۱- آریانا. دائرة المعارف - ۸۵۹ مخ .
- ۲- دعرفان مجله - ۱۳۳۹ کال - ۱ کتبه ۳۶ مخ .

۱۵۵ - ابن فریغون خراسانی :

په غالب گمان دحدودالعالم دکتاب مؤلف «ابن فریغون» نویسنده، اودسینارسکی په حدس دا «ابن فریغون» دخراسان دآل فریغون له کها له څخه و، چی (۵۳۷) په شاوخوا کې ئې ژوند کاوه او دکابل دښار په باب کې لیکي: «کابل شهر کیست، واور احصاریست محکم ومعروف باستواری واندروی مسلمانانندوهندوان اند

واندروی بتخانه هاست، وراى قنوج راسلك ملكك تمام نگر د تازيارت اين بتخانه نكند ولوای ملكش اينجا بندهند.»

ماخذونه :

- ۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۰۳۱، ۱۳۳۴ مخونه .
- ۲- حدود العالم - ۶۴ مخ .
- ۳- دعرفان مجله - ۱۳۴۹ كال - لوسرى كنيه ۴۷ مخ .

۱۵۶- ابن الفقيه :

نوم ئې عبدالرحمن او لقب ئې ابن الفقيه و، او خپل كيست ئې « ابى الحسن البستاني » ليكلي دى دى يو پښتون عالم او دپښتو ژبى شاعر تير سوي، او د شاه بهادر شاه عالمگير په زمانه كې په دهلى كې اوسېده درې ژبه هم ليكونكى و، او يو كتاب ئې په دري ژبه د « مفتاح الرحمان » په نامه د « اتجويد القرآن » په شرح كې ليكى دى چې دهغه په پاى كې ئې دقرآن په تيرتيل سره لوستلو په باب يو خوبښتو بيتونه د « رساله تريتيل » په نامه ويلي دي. دده د كتاب يوه خطى نسخه د سروان د سيمى د سوابى په ټول نومى محاي دصا حيزاده عبدالمجيد په كتبخانه كى سته د « رساله تريتيل » خوبښتونه ئې دا دي :

دا نكته واوره له مانه	اي طالبه قرآن خوانه
هم ئې زده كړه په دري اسمه	چى تريتيل دى په دري قسمه
دقرآن آداب شمېرل دى	يو تريتيل قرار لوستل دى
كه دي نيت دزده كړى كيږي	بل تريتيل واجب يا دپري
چى مکتوب دى له عثمانه	هغه دادى واوره مانه
ولى دى شې پروت لوستلى	بعض حرف دى ولاړ ښكلى
ولى لوست به ئې ښه نه وي	بعض حرف به نو شته وي

تر پایه

دپای بیت‌ئی دادی :

دترتیل بحث تمام شه د ابن الفقیه کلام شه

ماخذ :

تبرهیر شاعران - ۱۸۵ مخ .

۱۵۷- ابن قاضی :

دادقاضی میر حسین دقاضی فتح‌الله خان دزوی تخلص و، چی دا سپر دوست
محمدخان دوختو ددری ژبی شاعر تبرسوی دی. داشعارو دیوان ئی درلود، چی
په (۱۳۳۳ هـ ق) کال په لاهور کې چاپ سوی. دده د تجنیس یو بند دسعدی
پر «کریم» باندي دا دی:

الهی کرم کن براحوال ما سسوزان زقهرت پروبال ما

سبین از غضب سوی اعمال ما کریمای بیخشای برحال ما

که هستم اسیر کمند هوا

ماخذ-:

آریانا دائرةالمعارف - ۸۶۵ مخ .

۱۵۸- ابن قتیبه خراسانی :

ابومحمد عبدالله دمسلم زوی دقتیبه مروزی نمسی مشهور په ابن قتیبه یاقیتیبه
او یاقتیبه دخراسان له ډېرو نویالیو پوهانو او دعربی ژبی له عالمانو څخه و
پلار ئی دخراسان دسرو دنیا رو، او پخپله په (۲۱۳ هـ) کال په کوفه کې
زیږیدلی دی، علوم ئی له ابوحاتم سجستانی او نور وڅخه لوستی دی، ترزده کړی
وروسته دجبل په ایالت کې ددینور دښار قاضی سو، او بیا بغداد ته ولاړ هلته
اوسېد، او په تدریس بوخت و، په لغت، نحو شعر، تاریخ او حدیث کې ئی لوی
لاس درلود، او دبغداد دنحاتو دطیقه لوسړی نماینده او دخپلو معاصرینو په څېر

لیکه ابوحنیفه دینوری او جاحظ دخپل وخت دټولو متدا ولو علومو جامع و، او په مختلفو علومو کې یې ډېر تالیفات درلودل چې مشهور یې دادي :

۱- کتاب د مشبهه: دهغه کفر د تهمت د دفع په باب کې چې دی په تهمتی

سوی و .

۲- ادب الکاتب: دده ډېر مشهور کتاب دی .

۳- کتاب معانی الشعر: یا ابیات المعانی.

۴- غریب الحدیث: په ادب کې.

۵- غریب القرآن .

۶- عیون الاخبار .

۷- کتاب الر حل.

۸- کتاب تاو یل مختلف الحدیث یا کتاب المناقضة .

۹- کتاب مشکل القرآن .

۱۰- المسائل والجوابات.

۱۱- کتاب الامامة و السياسة.

۱۲- کتاب اللباو اللبیب.

۱۳- کتاب المشتبه من الحدیث و القرآن .

۱۴- کتاب التسوية بین العرب والعجم و تفضیل العرب

۱۵- معانی الشعر الکبیر .

۱۶- عیون الشعر .

۱۷- کتاب العرب و علومها

۱۸- ذم الحسد

۱۹- آداب القرائه

- ۲۰- کتاب العرب والرد علی الشعریه
- ۲۱- کتاب الاختلاف فی اللفظ والرد علی الجهمیه و المشبه
- ۲۲- کتاب المسیر و العداح
- ۲۳- اصلاح غلط ابی عبیده
- ۲۴- اختلاف الحدیث
- ۲۵- کتاب التفقیه
- ۲۶- تقویم اللسان
- ۲۷- جامع النحو
- ۲۸- الجوابات الحاضرة
- ۲۹- خلق الانسان
- ۳۰- دلائل النبوة
- ۳۱- دیوان الكتاب
- ۳۲- کتاب الانواء
- ۳۳- کتاب الحیل

ابن قتیبه د (۲۷۶ هـ) کال در جب په میاشت سردی.

مأخذونه :- ۱- فرهنگنامه - دنفیسی - ۶۱۹ مخ

۲- کابل مجله ۳ - کال لومړی کښه

۳ - عرفان مجله - ۱۳۴۹ لومړی کښه ۳۸ مخ

۱۵۹- ابن القراب سرخسی :

ابو محمد اسماعیل دابر اهیم زوی او د محمد سرخسی شافعی نمسی معروف په

ابن القراب دخپل وخت له پوهانو څخه و. په (۳۱۳ هـ) کال وفات سوی اودا

تصانیف دده دی :

- ۱- الجمع بين الصحيحين للبخارى ومسلم.
- ۲- درجات التائبين ومقامات الصديقين .
- ۳- الشافي في القراءات .
- ۴- مناقب الامام الشافعي .
- ۵- الكافي، في القراءات السبع . مأخذ: - هدية العارفين - ۱ ر ۹ ۲۰ . سخ .

۱۶۰- ابن القراب هر و ی :-

- ابو يعقوب اسحاق دابراهيم زوی ، دمحمد نمسی او د عبدالرحمن سرخسی هروی کپوسی مشهور په ابن القراب دسرخس له پوها نوڅخه و . په (۳۵۲هـ) کال زيريدلی ، او په (۴۲۹هـ) کال سردی د تصنيفات دده دی :
- ۱- شمائل الاقبيات ووفيات العلماء - چي په دی کتاب کي له لوسړي پيري څخه نيولې دده دمړيني تر وخت پوري درجالو حالات راوړه سوي دي .
 - ۲- کتاب الانس والسؤلوة
 - ۳- نسيم المهج

۴- تاريخ السنن في وقار اهل العلم مأخذ : هدية العارفين - ا. ۲۰ . سخ .

۱۶۱- ابن لعلي بدخشاني :

دشاه بدخشان زوی او د دزي ژبي شاعرو ، پلار ئي هم پټه خوش طبع شاعر تير سوي او په شعر کي ئي «لعلي» تخلص کاوه ، نوڅکه ده هم په ابن لعلي شهرت وموند . ابن لعلي آزاد طبعه ، خوش باشه ، لوړ همته او بي کبره شهزاده و ، په مجالس النفاس کي دده داسي يادونه سوي ده : «..... او بادشاه زاده بوده از بند بدی وتندی آ زاده و بس خوش باش و بی تکبر و مصاحب مردم تلاش تجیر و بسیار اطوار پا دشا نه از او ميگویند . دا غزله چي په هر مصرع کي ئي د تجنیس صنعت را وړه سوي دده ده :

ای ز لعل آتشینت در دل گلنا زنار
غیر دل بردن نداری ای بت مکار کار

باز دل تا کی کشد در سینه بجروح روح
بر اسید آنکه با بد پیش او یک بار
گر نماید ناگهان آن کمان ابروی روی
یوسف مصری بماند بر سر با زار زار

سست مشکل می شود با جان بی آرام
چشم مخمور تو شد با مردم هشیار
گرچه کس وانست زان رخساره گلرنگ
«ابن لعلی» راز باغ وصل بر خود داد

وایی چی دی دپا چھی په لار کی شهید سو، او دپلار قاتل ئې سلطان ابو سعید
میرزا دی هم وو اژه .

ماخذونه :- ۱- مجالس النقایس -- ۲۱ مخ

۲- روضة السلاطین -- ۳۷ مخ

۱۶۲- ابن مبارک خراسانی :

ابو عبد الرحمن عبدالله دسبارک زوی او دواضح سر وزی نمسی دخراسان له نوسمالو
محد ثینو اوتابع تا بعینو څخه و، اصلا دسر و، خو په خراسان کی اوسید .
دحدیثو زده کړه ئې له صفیان ثوری اومالک بن انس اونور ونوسیا لیبو پوهاو څخه
کړې وه. او هم ډیرو له ده څخه روایت کړې دی .

دابن مبارک ملگرو دده په ستاینه کی ویلی دی چی : «دی دفقہ، ادب نحو، لغت،
زهد، شعر، فصاحت، پرهیزگاری، انصاف، دشیبې دعبادته، لیر و خبر و، اودسلکرو
سره دنه خلاف مجموعه و، هوئی پوهو، اونه ئې نه وه، دحیا، عفت، کرم اوسخاخواندو» .

د عرفان او اخلاقو پد کتابو کې له ده څخه ډیر نواد ر، او د حکمت خبری راتقل سوی دی . وایی چی له ده څخه چا پوښتنه وکړه چی: « تواضع څه ده ؟ » ده ورته وویل : « داغیا وبه مقابل کی تکبر »
د احم دده ویا ده چی : « نیت ډیر لوی کارونه کوچنی کوی ، او ډیر کوچنی کارونه لویوی . »

چا پوښتنه ځینی وکړه چی : « سفله څوک دی ؟ »
ده ورته وویل : « هغه څوک دی چی دین ئی دمعیشت سبب گرزولی دی »
بیا چا پوښتنه چی : « علامه څوک دی ؟ » .

ده ورته وویل : « چی هغه څوک علامه دی چی خپل ځان و پیژنی . »
ده په یوغز اکی هم گڼهون کړي و خو هغه وخت چی له غزاراستون شو ، نودشام د ساحل په « هیت » نومی ځای کی د (۱۸۱ هـ - یا ۱۸۲ هـ) کال دروژي په سیاست وقات سو .

ماخذونه :

- ۱ - دائرة المعارف بستانی — ۶۷۵ ر مخ
- ۲ لغتنامه - دده خدا — ۳۳۷ ر مخ
- ۳ - آریانا دائرة المعارف — ۸۸۱ مخ
- ۴ - د عرفان مجله - د ۱۳۳۹ کال لوسړی گڼه - ۵۰ مخ

۱۶۳- ابن مبارکشاه هروی :

شیخ امام معین الدین ابو عبدالله محمد د مبارکشاه زوی او د محمد هروی نمسی شهوړ په ابن مبارکشاه دهرات د اوومی پیري دهای له نویا لیو پوهانو او دخپل وخت د حنفی له نامتو عالمانو څخه و اوظاهرآ د مبارکشاه غوری زوی یوشاعرو ، چی د سلطان غیاث الدین غوری په وختو کی ئی ژوند کاوه او دنجو منظوم

مدخل نمی جوړ کړی دی او هم ئی په تو لومتداولو علومو کی لاس درلود په دري او عربي ژبو ئی تالیف کړی وه . څه سوده په ماورا لنهر کی اوسیده نو ځکه ئی «سیرک بخاري» هم بولی اوڅنگه چی په شعر کی ئی «معین» پامسکین تخلص کاوه نو په معین مسکین - یا - په مسکین معین هم معروف ودا کتا بونه د ده له مؤلفا تو څخه دی :

- ۱ - دنجم الدين على پر حکمة العين ئی په دري ژبه شرحه ليکلی ده .
- ۲ - احسن القصص (دیوسف او زليخا کیسه) په دري ژبه .
- ۳ - د سنار الانوار (د حافظ الدين نسفی د تالیف شرح
- ۴ - د حافظ الدين نسفی د کنز الحقایق شرح .
- ۵ - د هدایة فی الفروع شرح
- ۶ - « دائرة الوصول » پر « نورالانوار » حاشیه .

ماخذونه :

- ۱- فرهنگنامه - د نفیسی - ۶۴۲ مخ .
- ۲- د عرفان مجله - د ۱۳۴۹ کال لومړی گڼه - ۵۱ مخ .

۱۶۴- ابن هرزوق هر دی :

ابو الحسن عبدالله ابن هرزوق هر وی شیخ الاسلام له سوالیدو څخه او بیا په ری اصفهان ، همدان ، کوفه او واسطه کی د حدیثو سمع وکړه او مستقن حافظ سو .
په (۴۴۱ هـ) کال زیږیدلی او د (۵۵۷ هـ) کال د جمادی الثانی په میاشت کی مړ سو .

آریانا دائرة المعارف - ۸۸۵ مخ .

۱۶۵- ابن مصعب خزاعی خراسانی :

حسن د حسین زوی او د مصعب خزاعی نسبی د مأمون عباسی په زمانه کی

(۲۳۱ هـ - ۸۳۶ م) له‌ډیر و ز ر و ر و قانده ښوڅخه و مچی په خراسان کی اوسید او بیا ئی دلت ز ر ه تنگ سو کرمان ته ولاړ ماسون ورپسی لښکروا ستاوه بیرته ئی بندی راووست خو غفوه ئی ورته وکړه دالو ائق په وختو که په طبرستان کی وفات سو .

۱ - الاعلام - د زر کلی --- ۲۰۲۲ مخ

۲ - ابن اثیر --- ۲۹۲ مخ

۳ - د عرفان مجله ۱۳۳۹ کال - ۱ گڼه - ۵۲ مخ .

۱۶۶- ابن مهین هروی

د هرات له پخوانیو شاعرانو څخه و او دادو ه بیته دده له قصیدی څخه دی :

بنالد از غم من وحش اگر رسد سو یم بسوز د از نفسم مرغ اگر کند پرواز

مرچنین که منم لطف او علاج کند طیب عام چه داند دواى اهل نیاز

ما خذو نه

۱ - تذکره روز روشن - ۱۷ مخ .

۲ - د عرفان مجله د ۱۳۳۹ کال - ۱ گڼه - ۵۲ مخ .

۱۶۷- ابن مقری بلخی :

حافظ ابو عبد الله حسين حنفی د محمد زوی اود خسر و بلخی نسی مشهور په ابن

مقری د حدیثو عالم او حافظ و په (۵۳۲ هـ) کال مړدی او دا کتابونه ئی لیکلی دی

۱ - سند الامام ابی حنیفه .

۲ - تخریج المسند - په دوو ټوکو کی .

۳ - سند آخر - په حدیثو کی .

بأخذ :- هدیة العارفين --- ۳۱۲ مخ .

۱۶۸- ابن مهران غز نوى :

ابن محمد حسن د مهران زوی مشهور په ابن مهران د سلطان محمود د غز نوى د دربار

له لویانو څخه وچي په (۳۰۳ هـ) کال د قابوس او شمگیر تروژ لویانو د سنیو چهر د زوی تر جلوس وروسته گرگان ته په سفارت و لیرل سوچی د سلطان محمود غزنوی له خوا د سنیو چهر د زوی پاچهی تائید کړی او بیا په (۳۰۸ هـ) کال کی چی سلطان محمود د گورگانان حکمرانی خپل زوی محمد ته وسپارله نو ابن سهران ئی له هغه سره واستاوه دامیر محمود زیر ئی و تړا که .

۱- فره: گامه- د نفیسی- ۶۶۵ مخ

۲- لغتنامه - ۴۴ هخدا - ۸۰۳ مخ

۱۶۹- ابن نقیب بلخی

ابو عبدالله جمال الدین محمد د سلیمان زوی د حسن نهمی او د حسین بلخی مقدسی حنفی کړومی مشهور په ابن نقیب - یا - ابن النقیب د بلخ داوومی هجری پیری له نومبالیو پوهانو او لویو پوهاندانو و مفسرانو څخه و .
په (۶۱۱ هـ) کال ز بیریدلی دی لومړنی روزنه ئی په بیت المقدس سوی ده او بیا قاهری ته تللی دی

او هلته ئی په «عاشوریه مدرسه» کی تدریس کاوه، بیا ئی تدریس پرینود، او د ازر په جامع کې اوسید، بیه صالح، زاهد او ستواضع سړی و، دهغه وخت غتان به ورته را تله او دعا به ئی ځینی غوښته ده یوه لوی تفسیر لیکلې دی چې په هغه کی ئی دا یتود نازلیدو سببونه، د آیتو اعراب او قرآت، د آیتو دلغتو تشریح او حقایق راوړی دی چی ځینی وایی د تفسیر پنځوس تړوکه و .

په پای کی بیرته بیت المقدس ته ولاړ او د (۶۹۸ هـ) کال په محرمه وفات سو، او یوسف بن الحخیلی چی په تفسیر کی ئی لوی کتاب لیکلی دی دده له شاگردانو څخه و

ماخذونه :

۱- دائرة المعارف بستانی - ۷۲ مخ

۲ - لغتنامه - دد هخدا - ۱ - ۳۵۸ - مخ

۳ - فرهنگنامه - دقفسی - ۶۷۲ - »

۴ - آریانا دائرة المعارف - ۸۹۵ - »

۱۷۰ - ابن هز اردار هروی :-

دهرات یوسا هر اونومیالی طبیب و؛ چی دده هخدا په لغتنامه کی ئی دلکړک په حواله نوم راوړه سوی دی.

ماخوونه

۱ - لغتنامه - دده هخدا - ۳۶۱۱ - مخ

۲ - لکلرک - - - ۲۸۱۱ - »

۱۷۱ - ابن یاسین هروی :-

ابو اسحاق احمد، د محمد زوی، دیاسین حداد هروی نمسی دهرات له مورخانوخخه و، چی د (۳۳۳ هـ) کال په ذی القعدة کی مړ دی.

ماخوونه -

آریانا دائرة المعارف - ۹۰۱ - مخ

۱۷۲ - ابن یهین خراسانی :-

امیر فخرالدین محمود، د امیر یمن الدین مستوفی طغرانی زوی شهو ر په ابن یمن د خراسان داوومی هجرې پیړی ددری ژبی نومیالی شاعر وو، چی په (۶۸۵ هـ = ۱۲۸۶ م) کال د خراسان د جوین د فریومد په کلی کی زیږیدلی، اود (۷۶۹ هـ د جمادی الثانی په اتمه = ۱۳۶۸ م د ژانوی په ۳۰) وفات سوی دی.

د استاد برون انگلیسی مستشرق په قول ابن یمن ددری ژبی له هغو نومیالیو شاعرانو خخه دی چی دده د قطع وپلو مکتب یو کلاسیکی شهرت مندلی دی، اودده قطعات عموماً فلسفی، اخلاقی او عرفانی مطالب لری - که څه هم ده دز لمیتوب په دوره کی غزلی اوقصاید هم ویلی دی خوله بده سرغه دده د هغو اشعار و دیوانه

(۵۷۴۳) کالچی دامیر مسعود سربداری په لیکر کی و او امیر مسعود د ملکه معزالدین ابوالحسین محمد کورت سره په چکره بوخت و، وړک سوی او چالمنی پت کبری دی، او په همدی نسبت ابن یمن له سبزوار یوه قطعه سلک معزالدین محمد کورت ته و استوله او په هغه کې ئی و یلی وه :

گر بدستان بستد از دستم فلک دیوان من	آنکه اومی ساخت دیوان شکر یزدان بامنست
ور بود از من زما نه سلک درشا هوا ر	لیکن از دردش نیندشم چودر مان بامنست
ور ز شاخ گلین فضلم گلی بر بود باد	کلشئی پر لاله و نسرین وریحان بامنست
ورتهی شد یک صدف از لولولا لا سرا	پرزگوهر خاطری چون بحر عمان بامنست
قطره ای چند از رشاش کلکم ارگم شد چه غم	خاطر فیاض همچون ابر نیسان بامنست
آب شعر عذب من چون خاک اگر بر با درفت	سهل باشد، چشمه سار آب حیوان بامنست
ورثای شاه عالم همچو صیت عدل و	بنتشردد در جهان طبع ثناخوان بامنست
گر چه دیوان دگر ترتیب دانم کرد یک	حاصل عمرم هباشد، اندوه آن بامنست
بی عنایت گری بود، گردون با من چه باک	چون عنایت های شاهنشاه دوران بامنست
خسرو عادل معزالدین که گوید قدر او	کز جلالت آنچه می گنجد در امکان بامنست
معظم چاکر نوازیها که اندر کل حال	شهریار عهد را ز جمله اقران بامنست
آن بود کز لطف او گوید سرا آزرده ای	شاد باش این یمن کاجزای دیوان بامنست

عمر شدد رکامرانی تا اهدبا دو بود

وردمن چاکر، دعای شاه، تاجان بامنست

ابن یمن که خه هم په لومړی سرکی د سبزوار د سر بدارانو د کورنی ملگری و، خو هغه وخت چی د «زاوه» په جگره کې شمش حسین جوری د سربدارانو د ملگرو وروحا نی مشرووژل سو، او د سربدارانو لیکر سره تیت سو، نو ابن یمن د ملکه معزالدین کورت په لاس کتبیووت او هغه پاچاده ته په در نه سترگه وکتل، او دده ئی په هر ست پر محای کی .

ترهغه وروسته د مغولو د پاچهي د بقاياو، سره ئي کار سو، اود غياثا لدین محمد درشيدالدين دزوي او ابوسعد گورگاني وز پر په ستاينه او همداراز د طغتايمور په مدح کي اشعار لري. خوداين يمین اجتماعي او اخلاقي قطعات د ده مداحي تراشعارو زيات مشهور دي او د «کنج سخن» د مولف دا کتر ذبيح الله صفا په فکر بايد ترانوري وروسته د هته د پارسي ژبي ستر قطعه ويونکي وويل سي .

دولشاه سمرقندي په خپله تذکره کي چي ۱۲ کاله ئي داين يمین تر سره يني وروسته ليکلي ده، دده ستاينه دا سي کوي :

«ملك الافاضل امير محمود بن يمین الدين فريومدي المشتهر باین يمین رحمة الله تعالی چنان بود پدری کش چنان بود فرزند چنين بو دعرض کش چنان بود جوهر»
داين يمین د هوان دلوسري محل دهاره په (۱۸۵۲ م) کال د اطريشي مستشرق «ثلثتا ووس هر د په «زيار په» وينا» کي چاپ سو، ويا په (۱۹۳۳ م) کال د يوه انگريز افسر «راډول» له خوا دانگرېزي ترجمي سره په لندن کي او په (۱۸۶۵ م) کال په کلکته او په (۱۸۹۰ م) کال دهند په بهو پال کي چاپ سو.

دده داشعارو مجموعه لسوزو بيتوتهر سپري، اوداراعی ئي دنزع په حال کي ويلي ده:

منگر که دل این يمین پر خون شد بنگر که ازین جهان فانی چون شد؟
مصحف بکف و چشم بره، روی بدوست با بیک اجل خنده ز نان بیرون شد
په دالاندي بيتو کي ئي دروح نکا ملي سیر په بته توکه بیان کړی چی
دده داشعارو دپره بته نمونه هم بلل کيږي:

زدم از کتم عدم خيمه بصحراي وجود وز جمادی به نباتي سفری کردم ورفت
بعد از این کشش طبع بحيواني بود چون رسیدم بوی از روی گذری کردم ورفت

بعد از آن در صدف سینه انسان بصفا قطره همتی خود را گهری کردم و رفت
 با سلائیك پس از آن صومعه قدسی را گرد بر گشتم و نیکو نظری کردم و رفت
 بعد از آن ره سوی او بردم او بی این یمین همه او گشتم و ترك دگری کردم و رفت
 دا قطعہ ہم دده ده :

هر کس را در جهان همی بینی گز گدا بی و گر شهمنشا همیست
 طالب لقمه نیست و ز پی آن در تگک چاه یا سر گدا هیست
 مقصد خلق جمله يك چیز است لیکه هر يك فتاده در را هیست
 اهل عالم بنان محتاجند پس به نزدیک هر که آگا هیست
 شاه را بز گدا چه ناز رسد
 چون گدا شاه نیز نان خواهیست

ماخذونه

۱- از سعدی تا جامی: «ادوارد برون» تألیف اود عالی اصغر حکمت ترجمه:

۲۳۶، ۲۳۸، ۲۹۱، مخونه

۲- کنج سخن - داکتر صفا - ۲۱۸۱ مخ.

۳- لغتنامه - دهخدا - ۳۶۳ مخ.

۴- دائرة المعارف الاسلامیه - ۳۰ مخ.

۵- آریانا دائرة المعارف - ۹۰۲ مخ.

۱۷۳- ابن یمین شبرغانی -

(ده آگه شبرغانی) نامه ته دی رجوع وسی).

۱۷۴- ابوالبراهیم میکالی خراسانی

امیر ابو ابراهیم نصر دابو نصر احمد زوی، داعلی نفسی، داستماعیل کپوسی

او دسیکائیل میکالی یا سیکائیلی کوسی دغو نویانو ددر بار له غثانواو انیرانو

څخه و، چې په عين حال کې د پنځمې پيرې د لوسړۍ بر خې له نومياليو اد بيانو څخه باله کېده، او په عربي ژبه ئې شعروا يه. دده کورنۍ په خراسان کې ډيره مشهوره وه، او د کورنۍ زيا تره کسان ئې مخورا و امير ان تير سوي دۍ چې د ساما نيانو او غز نو يانو په زمانه کې ئې ژوند کا وه.

مأخذ: فرهنگنامه نفیسی - ۶۹۶ مخ .

۱۷۵ - احمد ابدال چشتي :-

خواجه ابو احمد ابدال د هرات د چشت دمشا يخو لوسړې نيکه د فرسنامه زوی او دخپل وخت له مشهورو عارفانو څخه و. که څه هم دده پلار امير و، خو دۍ د شيخ ابواسحاق شامی د صحبت او روزنې له برکته دپلار امارت ته شا کړه او د درويشۍ لاره ئې ونيوله په (۶۲۰ هـ) کال د معتصم بالله د خلافت په وخت کې زيريدلی او خپلې عمه چې ډيره صالحه ميرمن وه د شيخ ابواسحاق شامی په توصيه روزلۍ دۍ، او شيخ ابواسحاق چې به دۍ په کوچنيوالي کې ليدنه نو ويل به ئې: «ازين کوودک بوی آن می آيد» که ازوی خاندانی بزگ ظاهر گردد و احوال عجيبه و آثار غريبه مشاهده افتد...»

وايي هغه وخت چې ابو احمد شل کلن سو، يوه ورځ دخپل پلار سلطان فرسنامه سره ښکارته تللی و. په ښکار پسې له پلاره جلا سو، دغره يوی درۍ ته ورسيد، د درۍ په منځ کې څلور پښت تنه عارفان پريوه ډيره ناست او پر شيخ ابواسحاق شامی باندي راگرزيدلی وو، ابو احمد چې هغوی وليدل يو بل حال و ربا ئدی راغی، له آسه کښته سو، او د شيخ په پښو کې ولويد، وسله او هرڅه چې ئې - درلودل هغه ئې وغورځول، کوودری ئې واغوستله او د هغو سره رهي شو، هرڅه چې پلار پسې او گرزيد پيدا ئی نه کې، خو چې څو ورځې وروسته خبر سو، چې د شيخ اسحاق سره تللی دۍ، سړی ئې ورپسې واييل رای و ست خو هرڅه نصيحت

چی بی ورته و کسی غه گته بی ونسکره او په همهغه د رویشی پساته او د کراما توخا وند سو په نفخات الانس کی دده پیر کراستو نه یاد سوی دی (۳۵۵ هـ) کال وفات سوی ، او دهرات په چشت کی بنخ دی ، دگور پرشناخته ئی چی دمرسر و جوړه سوی ده په نستعلیق خط داسی لیکمی سوی دی :

« هذا مرقد النور و مشهد المعطر سید ابو احمد ابدال (ای صدهز ار رحمت برتریت وروانت که بمقتضای کل نفس ذایقة الموة) درسنه خمس و خمسين و ثلاثا ته خطاب مستطاب ار جعی الی ربکک راضیه سر ضیة بگوش جان شنید ، و روی وجود در حجاب عدم کشید و شربت الموت کاس و کل الناس شه ربه از دست ساقی والله ید عوالی دارا سلام چشید - بانى لوح و عمارت سید حافظ - ۸ ۱۲۰ هـ »
ماخذونه :- ۱- تعلیقات رساله مزارات هرات - ۱۵۳ مخ .

۳۶۶ مخ

۲- نفخات الانس -

۱۷۶- ۱ بو احمد بستى

محمد دابراهیم زوی ، د محمد نمسی او د جناح کپوسی مشهور په ابواحمد بستى دخپل وخت محدث و ، حدیث ئی له اسحاق دابراهیم القاضی البستى له زوی څخه ، او همداراز له صاحب حامد آدم له زوی څخه زده کړی و په (۳۳۶ هـ) کال د بغداد له لاری حج ته ولاړ

ماخذ :- تاریخ بغداد - ۱۲۲ مخ .

۱۷۷ - ۱ بو احمد بلخی :

محمد د فضل زوی د محمد نمسی اود هارون کپوسی مشهور په ابواحمد بلخی محدث و ، چی له بلخه د بغداد له لاری حج ته تللی و ، حدیث ئی په بغداد کی له محمد بن جعفر کرابسی بلخی اوله احمد بن خضر مروزی څخه لوستلی او بیا له ده څخه محمد د اسحاق قطعیی زوی روایت کړی دی او محمد د احمد زوی او

د رز قویہ نمسی و ر شخہ سمع کړي ده .

مأخذ :- تاریخ بغداد — ۳ ر ۱۵۶ مخ .

۱۷۸- ابو احمد خلف سجزی :

د «خ» ردیف د «خلف سجزی سیستانی» نامه ته دی رجوع و سی .

۱۷۹- ابو احمد خلیل سکزی

دسلطان محمد غزنوی په وختو کی سجدت او قصه و یونکی اوپه عین حال کی شمول سپی و، چی ابوالفضل بیهقی دسلطان سمعو د دسحا په باب کی دده قصه مثال راوړی او ایکی : «وسخاوتش چنان بود که باز رگانی را که او را بو مطیع سکزی گفتندی یک شب شافزده هزار دینار بخشید، و این بخشیدن ر اقصه ایست این بو مطیع سردی بود بانعمت بسیار از هر چیزی ، و پدر داشت بو احمد خلیل نام شبی از اتفاق نیکک بشغلی بد رگه آمده بود (یعنی ابو احمد) که با حاجب نو بتی شغل داشت ووی بماند بجانب خانه چون سی بازگشت شب دور کشیده بود اندیشید نباید که در راه خللی افتد دردهلیز خاصه مقام کرد و سردی شناخته بود و سر دمان او را نیکو حرمت داشتندی - سپادا ران او را لطف کردند و او قرا گرفت خادمی برآمد و سجدت خواست و از اتفاق هیچ سجدت حاضر نبود آزا سرد بو احمد برخاست باخا دم رفت و خادم پنداشت که او سجدت است چون او بخرگاه امیر رسید حد پشی آغاز کرد امیر آواز ابو احمد بشنود بیگانه پوشیده نگاه کرد سرد را دید هیچ چیزی نگفت تا حدیث تمام کرد دست سره و نغز قصه بود امیر آواز داد که تو کیستی ؟ گفت بنده را ابو احمد خلیل گویند پدر بو مطیع که هنبا ز خداوند است گفت برپست مستوفیان چند سال حاصل فرود آورد هاند ؟ گفت شافز ده هزار دینار گفت آن حاصل بدو بخشیدم حرمت پیری ترا و حق حرمت او را پیرد عای بسیار کردو بازگشت »

او هم ليکي چي پوسري نئي هم ورو باخنبه ، داغنه ترك سري و ، چي د ده
زوي دامير سراي ته روستي و ، او(بيهقي په قول : « فرموده كه آن غلام را
نيز بايد داد كه ننخواهيم و هيچ حال رواداشته نيابد كه از ايشان در ملك ما آيد»
ماخذ :

تاريخ بيهقي — ۱۲۸ مخ .

۱۸۰- ابو احمد سلمی خراسانی :

محمد دحامد زوی ، د محمد نمسی اود ابراهيم کپوسی اود اسماعيل کوسی معرف په
ابو احمد سلمی خراسانی د خراسان له محدثينو څخه و . احاديث ئي په بغداد کي له محمد
ديزد سلمی نيشاپوري له زويه اونور و څخه زده کړي وه . چي بياله ده څخه محمد اسحاق
قطيعی زوي روايت کړی دي او هم د بغداد له لاري حج ته تللی و

ماخذ :-

تاريخ بغداد - ۱۸۸۲ مخ .

۱۸۱- ابو احمد هلالی خراسانی

محمد اسحاق زوي اود ابراهيم نمسی د خراسان له محدثينو څخه و ، چي له خراسان نه
کوفي او بغداد ته تللی او احاديث ئي له يحيی د محمد بن غالب النسوي له زوي
څخه لوستی و ، او ابو الحسن الدار قطنی بياله له ده څخه روايت کړی دی .

ماخذ :- تاريخ بغداد - ۱۱ ۲۵۶ مخ

۱۸۲- ابو الارهن نخا رستانی

شيخ الاسلام ابو الارهن تخارسانی دخپل وخت له نومياليو پوها نو څخه و په لورو
فنونو او مناظري په علومو کي ئي لوی لاس درلود ، ښه فصيح او بليغ عالم و ، نو ځکه په
بلخ کي د شيخ الاسلامی رتبې ته رسيدلی و . دده اصلي محای دا رهنګ ښار دی چي اوس

په حضرت امام ياديري اود آمو سيندته نژدی پروت دی، دسر يني نيته ئی معلومه نه ده

ماخذونه:

چراغ انجمن ۲۲ مخ .

۱۸۳- ابواسامه هروي

جنادة د محمد زوی اود حسين ازوي هروي نمسی شههور په ابواسامه دلغت او نحو له پوهانو څخه و، په تيره ئی بيا په لغت کی لوي لاس در لود. ابي احمد عسکري له ده څخه روايت کړی دی مصرته تللی و، اود مقياس په جامع کی ئی قرائت کاوه ، څو چی د حاسد انو د حاسد د غشی نڼه وگرزید ، اود هغه محای دحا کم په اسرد (۳۹۹ هـ) کال دذی الحجی په ۱۳ وواژه سو

ماخذونه:

بنیة الوعاة - ۳۱ مخ

۱۸۴- ابواسحاق ابراهيم بدخشی

ابراهيم د هارون بدخشی زوي دخپل وخت له سجدثينو او فقها و څخه و، او د علی بن سعید بن سنان په روايت ئی احاديث له سليمان د عیسی سجستاني له زوی څخه لوستي دي وايی چی د «بدخشان» تسيمه په «بدخشن» او يا «بدخشان د همدې ابواسحاق ابراهيم له خوا سوی ده ، ځکه چی «بدخشن» د لعل په معنی ر اغلی دی و له کا نه څخه د لعل راويستل د عباسيانو دخلافت په او ائلو کی منځ ته ر اغلی دی .

ماخذونه:

چراغ انجمن - ۲۶ مخ .

۲- آريانا دائرة المعارف - ۹۰۵ مخ .

۱۸۵- ابواسحاق ابراهيم بلخی

ديوسف زوی د بلخ له لويو مجتهدانو او پوهانو څخه و، اود ابو عصمت عصام بلخی ورور کيده ، او هم ئی دامام ابويوسف سره صحبت کړی و، د حدیثور وايت ئی له سفیان

ثوری او خمار بن زید غنچه کاهه. په (۱۳۹ هـ - یا ۲۱۵ هـ) کال په سل کلنی وفات سوی، او داود ابن عباس د جنازی نمونخ ورکړی او په بلخ کی ښخ دی، خو اوس ئې قبر معلوم نه دی .

ماخذ:

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۲۳ مخ

۱۸۶- ابو اسحاق ابراهیم پنجشیری :

ابراهیم دشا د پنجشیری زوی محدث و، څه سوده په هر ات کی او سید تحصیل بی کا وه ، بیا بغداد ته ولاړ او هلته ئې له محمد د عبد الرحمن ساسی هر وی له زوی او له محمد د اسحاق بن خزیمه له زوی غنچه احادیث ولو ستل او په (۳۵۰ هـ) کال مړ دی . ده خدا دهرات د «جبل» بللی او د «ابو اسحاق ابراهیم» جباي په نامه ئې یاد کړی دی .

ماخذونه :

۱- سکنية الفضلا - ۲۶ مخ .

۲- لغتنامه - د د ه خدا - ۲۶ مخ .

۱۸۷- ابو اسحاق ابراهیم تالقانی :

د تبع تابعینو غنچه جهان دیده سړی و، او د عبدالله ابن مبارک سره لیدلی و .

ماخذ:

چراغ انجمن - ۲۶ مخ

۱۸۸- ابو اسحاق ابراهیم تخارستانی

ابراهیم د محمد زوی او د بحر غوری تخارستانی نمسی لوی محدث و حدیث ئې له محمد دخالد د زوی او دخداش له نمسی اوله ابو القاسم احلاونی غنچه اوستی و،

دسې بڼې نیتېه ئې نه ده معلومه، خوددریمې پېړۍ له نو مېا ليو څخه تیر سوی دی.

ماخذ :

چراغ انجمن -- ۳۱ مخ .

۱۸۹- ابواسحاق ابراهیم جوز جانی

ابراهیم دیعقوب زوی او داسحاق السعدی جوز جانی نمسی د خپل وخت له ثقه محد ثینو او حفاظو څخه و. په جوز جان کې ز بیر ید لی دی اویائې څه موده په مکه . څه موده په بصری او څه موده په رمله کې تیر ه کړی ده ، په پای کې شام ته تللی او دژوند تر پایه هلته اوسید او هلته یې له یزیدد هارون له زویه ، اوله ا بی عاصم النبیل ، اوله حسین د عبد - الو ادث له زویه ، اوله حسن د عطیته له زویه او نور و څخه احادیث لوستی وو، اویاله ده څخه ابراهیم دد حیم زوی ، او عمر و دد حیم زوی او ابو زرعة دمشقی او ابو زرعة رازی ، او ابو حاتم رازی ، او ابو جعفر طبری او نورو روایت کړی دی . د (۲۵۹ هـ) کال دذی القعدة په میاشت په شام کې مړ دی .

ماخذونه :

۱- دائرة المعارف بستانی- ۱۱ ۷۸۱ مخ .

۲- لغتنامه دهخدا - ۱۱ ۶۸۱ مخ

۱۹۰- ابواسحاق ابراهیم جوز جانی

ابراهیم دمعقل زوی ، دحجاج نمسی ، خداش کړوسی او د خدیخ جوز جانی سانجني کوسی د خپل وخت مشهور امام ، دعلم دزده کړی دپاره حجاز ، سمر او شام ته تللی و له قتیبه دسعد له زویه اوله ا بی موسی الزین او هشام دعمار له زویه او نورو څخه ئی روایت کړی دی او بیاله ده څخه دده زوی او ذیر و نورو روایتونه کړی دی او په (۲۹۵ هـ) کال په ۸۵ کلنۍ کې مړ دی .

ماخذ: -

دائرة المعارف بستاني — ۱ ر ۸۸۹ سخ .

۱۹۱- ابواسحاق ابراهيم خراساني

ابو سالم ابراهيم د عبدالرحمن زوی او د ابی بکر تسولی نمسی چی په این ابی یحیی هم مشهور و ، د خراسان نوییالی مدرس تیر سوی دی په تیر ه ئی بیاد این ابی زید در سالی په بنودنه کی لوی لاس درلود فقه ئی له ابی الحسن صغیر ختخه لوستی ده او کتاب الموطائی له ابی ذکریا دیاسین له زویه او د الاحکام الصغری کتاب ئی له ابی الحسن د الجلیل الدوائی له زویه لوستی و ، چی بیائی له همدي استاذانو او دخپل وخت له نوروشا یغو ختخه روایتونه کړی دی . وایی چی - ابواسحاق یو مهذب شیخ فاضل مدرس او سخی سپری وه د الفاظو په ادا کی ئی ډیر فصاحت درلود زیات عمر ئی دامیرانو په خدمت کی تیر سوی دی خو سر له هغه ئی هم ځینی گبور تألیفات کړی دی خو چی په (۷۳۸ ه) یا په (۷۳۹ ه) کال دفلاج په ناروغی وفات سو .

ماخذ:

آریانا دائرة للمعارف — ۹۰۶ سخ .

۱۹۲- ابواسحاق ابراهيم سيستاني

د غیر چا شنی زوی د سیستان د خوارجوله مشرانو ختخه و چی تر حمزه خار چی وروسته د (۲۱۳ ه ق) کال د جمادی الاخر په ۱۲ دشنبی په ورځ د سیستان خوارجوو سره بعیت وکی او څنگه چی د بنه زره خاوندو او د مسلمانانو اونورو د چور او چپاو طرفدارنه و او پر خوارجو ئی د اهل تحصیل چور او چپاو ناروا کړی و ، نو خوارجو ئی فرمان نه سانه او ددی هم دهغولمنځه و تبتید او د «زوره» په لوخو کی پټ سوا و خوارجو د ابی عوف د عبدالرحمن د زوی سره بعیت و تاره .

ماخذونه:

۱ - تاریخ سیستان — ۱۸۰ سخ .

۲ - لغتنامه - دده خدا --- ۱ ۳۶۷ مخ

۱۹۴ - ابواسحاق ابراهیم غزنوی:

دالپتگین زوی وچی په (۳۵۲ هـ) کال دپلارتر سر یښی وروسته دغزنی پرتخت کښینوست خو څنگه چی دکمزوری ارادی خاوند سست عنصره خو دپرسته او عیاش سړی و نوڅکه ئی لکه څنگه چی ښائید له دپاچهی چاری ئی سنبالی نه کړای سوی عسکرورنه پورته سوه او ابو علی لا ویک دابو بکر لاو یکز وی چی پخوا دغزنی حکمران ولهغه سوتع څخه استفاده وکړه پر ابراهیم ئی لښکر او یوست ابراهیم ساته وکړه او بخارا ته ولاړ چی له امیر منصور سامانی څخه مرسته وغواړی هغه چی دامیر منصور په مرسته ئی یو کال وروسته بیرته دغزنی تخت دلاویک له زویه د (۳۵۴ هـ) کال دشوال په ۲۷ نیو - خولپر وخت وروسته د (۳۵۵ هـ کال دذیله عدی په ۲۵ پخپله مړ سو .

ماخذونه:

۱ - سلطنت غزنویان --- ۳ مخ

۲ - آریانا دائرة المعارف --- ۹۰ مخ .

۱۹۴ - ابو اسحاق ابراهیم کرخی

دمحمد زوی اودمنصور قطیعی کرخی نمسی دخپل وخت له محمد ئینو څخه و، چی له خدیجی دمحمد بن عبدالله شاهجهانی له لور، او له ابی بکر خطیب او نورو څخه ئی روایت کاوه، او ابوسعید سمعانی پخپلو شیخانو کی دده یاد ونه کړیده. په (۵۳۷ هـ - یا - ۵۳۸ هـ) کی وفات سوی دی.

ماخذ

دائرة المعارف بستانی - ۷۸۵ ر ۱ مخ .

۱۹۵ - ابو اسحاق ابراهیم هروری

رکن الدین ابواسحاق ابراهیم دمحمد زوی، دابراهیم نمسی او دسهران

اسفراينی هروی کړوسی دڅلرسي هجري پيړی له نومياليو شافعی امامانو او فقهاو څخه وچي د اصول او کلام په علم کی دنیشاپور پر پوهانو داستادی حق لري او هم دعراق او خراسان خلکو «شيخ خراسان» باله . ده په خراسان کی له ابوبکر اسماعیل څخه زده کړه کړي وه، بیا د زیاتي زده کړی دپاره عراق ته تللی و، اوله ابومحمد او دعلج بن احمد سجزی څخه ئې علوم و لوستل، تر هغه وروسته په نیشاپور کی میشته سو، او هلته ئې تدریس کاوه، دخراسان زیات پوهان او دنیشاپور ټول مشایخ په کلام او اصول کې دده شاگردان وو، چی مشهوره ئې ابوالقاسم عبدالکریم قشیری دهوا زن قشیری زوی، او قاضی ابوالطیب طبری، او حافظ ابوبکر بیهقی او نورو، چی له ده څخه ئې روایت کړی دی. د (۱۸۰۴ هـ) کال دعاشوري په ورځ په نیشاپور کی مړ، او سړی اسفراين ته وړل سوی او هلته خاوروته سپارل سوی دی. تر اتیا کالو ئې زیات عمر درلود، ده ښه کتور کتابونه تألیف کړی چی مشهوره ئې داوه:

۱- جامع الجلی و الخفی فی اصول الدین والرد علی الملحدین: د ابن خلکان په قول پنځه ټوکه و.

۲- تعلیقة فی اصول الفقه.

۳- نورالعین فی شهد الحسین .

۴- ادب المجله .

۵- عقیده .

۶- دفروغ فی مذهب الشافعی شرح چی د ابن حداد مصری تألیف و.

۷- کتاب الدور

ماخذونه

۱- طبقات الشافعیه - ۱۱۱۳۳ مخ .

-۲۰۳-

۲- نامه دانشوران - ۳۸۲ مخ.

۳- فرهنگامه دنفیسی - ۶۹۹ مخ.

۴- آریانا دائرة المعارف - ۹۰۵ مخ.

۱۹۶- ابواسحاق احمد هروری

دسجمد زوی اودیاسین حداد هروری نمسی دهرات له مورخینو او حفا ظو مخخه و، د

(۳۳۴ هـ) کال دذیقعدی په میاشت وقات سوی دی، اودهرات تاریخ ئی لیکلی و.

ماخذ:

هدیه العارفین - ۳۷۱ مخ

۱۹۷- ابواسحاق حداد هروری

احمد دسجمد هروری زوی او یاسین نمسی دهرات اوسپدونکی دتاریخ ازحد یشو عالم و،

(۳۳۴ هـ) کال په شاوخوا کی ئی ژوند کاوه دده یو کتاب «تاریخ هرات» نویسد،

خو نور تفصیل ئی لاس ته رانغی

ماخذونه: ۱- الاعلام - زرکلی - ۱۹۸۱ مخ

۲- سیرالنبلا - خطی

۳- شذرات الذهب - ۳۳۵ ر۳ =

۱۹۸- ابواسحاق فضل بدخشانی

دسجمد خمچانی بدخشانی زوی دبدخشان له نو میالو پوهانو او فقه او مخخه و. د فقه

علم ئی په سرو. روز کی لوستی او ادبی علوم ئی په نیشاپور کی بشپړ کړي و، او

لکه پخپله چی ئی د «حقایق البلاغه» د کتاب په مقدمه کی لیکلی دی یو څه موده د

امام ابو حامد محمد دسجمد غزالی د زوی د درس په دائره کی په تحصیل بوخت و،

دحقایق البلاغه کتاب ئی همهلته لیکلی اود امام تر نظر ئی تور کړي دی، او د

«آداب الدوله» کتاب ئی هم هغه وخت په همهنه محای کی تالیف کړي دي.

په (۱۵۰۲) کال له اصفهانہ کعبی ته اوله هغه خایه بیت المقدس ته تللی او بیا دایران له لاری بلخ ته راگزیدلی اود بلخ د (امام) په مدرسه کی شپږ کاله په تد ریس بوخت و، خو کتابه ئې تالیف کړی چی مشهوره ئی د ادی :

۱- تبیان فی تعلیم الصبیان

۲- علم الحساب

۳- النجوم والزاویه

۴- تحفة الانام فی سیر سید الانام

۵- حقایق البلاغه

۶- آداب الدوله

۷- مفاتیح القلوب (په تصوف کی)

۸- سکارم الاخلاق.

ابو اسحاق په (۱۵۲۹) کال په بلخ کی وفات سوی دی اودده سزار ترد یره وخته دخوا صو ادوعوامو دا احترام بخای و .

ماخذ:-

آریانا دائرة المعارف - ۹۰۷ مخ

۱۹۹۹- ابو اسحاق محمد هروی

محمد، د الحسن زوی، د علي نمسی اود حارث کړوسی مشهور په ابو اسحاق القلانسی هروی دخپل وخت له محدثینو څخه و، چی د بغداد له لاری حج ته ولاړ اچا د یث ئی له احمد د محمد له زویه اود یاسین الحافظ له نمسی څخه ولو ستل، او د ته ئی ابن التلا ج هم ویل .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۲۰۱۲ مخ

۲۰۰- ابواسحاق یهذوب تالقانی

یهقوب داسماعیل زوی دابراهیم نمسی اود کثیر تالقانی کرو سی دخهل و خت له سحدثینو څخه و ، حدیث ئی په بغداد کی له سفیان دعینیه له زوی اود جریرد عبد الحمید له زوی څخه لوستی و ، اوله ابو یعلی موصلی او ابو القاسم بغوی څخه ئی روایت کاوه . ابو حاتم د حبان زوی و یلی دی چی ابواسحاق د ثقاتو له ډلی څخه و ، چه په عراق کې د ډیری تقوی له کبله دخپلو همز ولو د حسد سبب سو ، اوله همدی جهتہ ئی تدریس پر یښود ، انزو ا ئی غوره کړه - څو چی په ۲۲۶ ه کال وفات سو .

ماخذونه :-

چراغ انجمن - - - - ۲۱ مخ

۲۰۱- ابواسماعیل ابراهیم تالقانی

د شماس زوی د دین له اما ما نوا وله تبع نا بعینو څخه و ، ده د ابن مبارک سره چی د امام ابو حنیفه له شاگردانو څخه و ، لیدلی - بیا له ثمر قنده سر و شاه جهان ته ولاړ ، اوله عبدالله بن مبارک څخه ئی خواهش و کی چی د سر و تاریخی څا یونه وروښی ، هغه ئی هم خواهش و مانه اود دی ئی تر لاس و نیو د سر و د ښار ټول شاو خوائی وروښو دل ؛ او په پای کی ئی له ده څخه پوښتنه و کړه چی :

« ابراهیمه : پوهیری چی ددی ښار بانی څو ک دی »

ابراهیم وویل : « به - څو ک دی ؟ »

ابن مبارک وویل : « زه هم نه پوهیرم ، او عجب همداده چی د داسی ښار بانی معلوم نه دی .

ماخذ :

ماخذونه چراغ انجمن - - - - ۲۶ مخ

۲۰۲- ابواسماعیل حماد کابلې

دابو حنیفه نعمان زوی او د ثبات کابلې نمسی له ثقه سحدثینو و اتباع تابعینو

او د خپل وخت له فقها څخه و، د امام ابو یوسف او امام محمد او حسن بن زیداده طبقې
څخه کښل کیده. په زهد او تقویٰ ئې زیات شهرت درلود، څه وخت هم د کوفی قاضی
و، چې د قضا د چارو د دښه اجرا په سبب ئې خلکو ډیره ستاینه کوله. فقه ئې له پلار
څخه لوستلې وه او بیاله ده څخه دده زوی اسماعیل زده کړه کړې وه د سکینه
الفضلا مولف لیکلی چی :

روانش نژدعلما معتمدو اخبارش نزدعلما وفضلاستمند و مستشهداست؛ قلب و
زبانش چندان درستی و راستی داشت که خصم را اسجال زبان درازی و سخنانش
چنان بخلیۀ صدق آراسته که عامه را فرصت تکذیب نبود، در علم و کمال
و ارث پدر بود «

او هم زیاتوی چی دا حدیثو په یادولو کی د محمد ټینو پېشوا و .

ماخذ:

سکینه الفضلا ————— ۲۳ مخ

۲۰۳ - ابو اسماعیل عبدالله هروی

دادخواجہ عبدالله انصاری هروی کنیت و، (د «ع» در دیف د «عبدالله

انصاری هروی» نوم دی و کتل می)

۲۰۴ - ابوالبرکه خراسانی:

د د ری ژبی شاعر او د امیر علی شیر نوائی معاصرو .

ماخذ:

لغتنامه — د د هخدا ————— / ۱ ۳۷۵ مخ

۲۰۵ - ابوالبرکه فراهی:

خواجہ ابوالبرکه د دري ژبی شاعرو، په فراه کی زیږیدلی او دهما یون پاچا په

دربا کی ئې خدمت کاوه، دایوه رباعی او یوه مطلع دده دی :

رباعی

هر چند که شهره گشته بد نامی من ز اندازه گذشته بی سرانجامی من
پنهان کنم از رقیب حال دل خویش ترسم که شود شاد، تا کامی من

مطلع

خون دل میخورم از پسته شکر شکنش که چرا پسته نهادست دهن بردهنش

ماخذ:

۱- ریاض الشعراء -

۲- افغانستان :

۳- داریانا دائرة المعارف خپرونه ۲۶۳ مخ .

۲۰۶- ابوالبرکه کندهاری :

قاضی ابو البرکه کندهاری ددری ژبی او دطا هر نصر آبادی معاصرو، په تیره
مې بیاد معما په فن کی لوی لاس درلود . دادوی معماوی دنصر آبادی په تذکره کی
دده په نامه راغلی دی :

۱ - دقل بابا په نامه

چو از دلبر برآمد آمد آمد دل بی باوی سر بی خود آمد

۲- دجاهی په نامه

ماه من نادیده قربان ساخت صد سحر و را

ای سهی قد آنچه محتاج نظر نبود نکوست

ماخذونه:

۱- تذکره نصرآبا دی .

۲- افغانستان - ۲۸۸ مخ .

-۲۰۸-

۲۰۷- آخونزاده كندهار ي:

په خټه ساگرزي دخپل وخت له نومياليو او ممتاز و پوهانوڅخه په «فضل كندهاري» مشهور وچي دژوند زياته برخه ئې په تدريس كې تيره كړې وه، دامير دوست محمد خان په وختو كې يې ژوند كاوه، او دمدا مير عبدالرحمن خان دمارت په زمانه دهغوڅلور و نومياليو مدرسيو څخه و، چي په كابل كې ئې په تدريس شهرت درلود. په (۱۳۰۵ هـ ق) كال په كندهار كې و فات سواد صوفي صاحب دزيارت لويديزني خواته ښخ دي،

دي څواثره هم لري چي مشهور ئې دا دي:

۱- پر «ميرزا قطبي» ئې حاشيه ليكلي ده، خو چا پ سوي نه ده.

۲- عربي درمختار ئې په دري ژبه اړولې دي.

۳- پر «صدرا» ئې حاشيه ليكلي ده. پر شرح تهذيب يې حاشيه ليكلي ده.

ماخذ:

طلوع افغان - ۱۲ كال ۷ كڼه - ۲ مخ.

۱۴۰۸ ابو بكر ابي دواد سجستاني:

ابي دواد سليمان دا شعت زوي داسحاق نمسي، د بشير كړوسې چه هغه بيا د شداد زوي، د عمر و نمسي اود عمران الا زوي سجستاني كړوسې و، په تاريخ سيستان كې تر اسلام وروسته د سيستان له عالمانو او فاضلا نو څخه كڼل سوي دي.

ماخذ:

تاريخ سيستان - ۱۹ مخ.

۲۰۹ ابو بكر احمد اندرابي:

ابوبكر احمد اندرابي: - د بكر زوي او د سيف اندرابي تخارستاني نمسي دافغانستان له نومياليو پوهانو څخه و. د حديثو په علم كې ئې ډير زيار ايستلي اوله ابو وهب عبدالرزاق دهند يل له زوي څخه ئې د حد يثو روايت كاوه. اوله عبدالرحمن د عثمان

مروزی له زوی او علی دحسن له زوی او د سفیان مروزی له نمسی اوله عبدالعزیز
دا بوزرسه مروزی له زوی څخه ئې احادیث لوستی وه.

ماخذ

چراغ انجمن — ۲۳ مخ .

۲۱۰- ابو بکر احمد بدخشی :

د محمد زوی د عبدالله نمسی اود علی خستکی (۱) بدخشی کړوسی دخپل وخت له
نومیالیو فقها و او محدثانو څخه و. د علومو د زده کړی دپاره حجاز ته تللی او په مکه
کی اوسید او حدیثونه ئې له عبد العزیز بنغوی هروي او محمد دعلی له زوی او
دزید صانع سکې له نه مې څخه زده کړی وه ، او هم ئې په بلخ کی عبدالصمد دفضل
له زوی اوله ابو سلیمان د فیصل له زوی څخه چی په (۵۲۶۱) کی مړ دی ، اوله
حمدان دذی اضعن بلخی له زوی څخه حدیث لوستی وه . په دریمه پېړی کی ئې ژوند
کاوه . ماخذ :- چراغ انجمن — ۲۳ مخ .

۱۲۱۱ ابو بکر احمد بستی :

د محمد زوی د عبدالله مصغر نمسی ، د محمد کړوسی ، د جعفر کوسی او دا حمد بن
موسی کودی مشهور په ابو بکر بستی د خراسان له لو یو اماانو څخه و.
حدیثونه ئې په نیشاپور کی له ابی الحسن دارقطنی څخه چی د شافعی مذهب له
نومیالیو فقها و څخه و، زده کړی ده او معنوی علم سره ئې د پراخه مال او ثروت
هم درلود ، او د علم د طالبانو د زده کړی دپاره ئې یو مدرسه جوړه کړی وه ، چی خپل
زیات مال ئې همغنی مدرسې ته وقف کړی و. په (۵۳۲۹) کال مړ دی .

ماخذ

طبقات الشافعیه — ۳۳۳ مخ .

(۱) خستک د بدخشان د جرم په سیمه کی یو کلی دی

۲۱۲- ابو بکر احمد بلخی :

دعلی زوی اود عبدالعزیز نمسی مشهور په «ظہیر بلخی» په عقلی او نقلی علوسو کی ئی لوی لاس درلود. اود عمر نسفی له شاگردانو څخه و. ده په مراغه کی درس اخیستی او له هغه بخایه د سنی او حلب ته تللی و، او په (۵۵۳) کال په حلب کی مړ دی.

ماخذ

آریانا دائره المعارف - ۱۳۱۱ ۹۱۳ مخ .

۲۱۳- ابو بکر احمد جوزجانی

د اسحاق زوی اود صبیح جوزجانی نمسی دخپل وخت له حنفی مصنفانو څخه و. دوه کتابه ئی د (کتاب التوبه) اور (کتاب الفرق والتمیز) په نامه لیکلی دی، او په بغداد کی اوسید. تر (۲۰۰ هـ کال وروسته مړ دي .

ماخذ:- هدیة العارفين - ۱۱ - ۲۶ مخ

۲۱۴- ابو بکر احمد سرخسی

د محمد زوی، یوسف نمسی اود یعقوب کپوسی مشهور په ابو بکر الدهان المودب) د سرخس له محدثانو څخه و، چې حدیثونه ئی له ابی القاسم بغوی څخه لوستي وه او ابو الفتح بن سرور بلخی بیاله ده څخه روایت کړی دی .

ماخذ:- تاریخ بغداد - ۲۳۵ ۱ مخ

۲۱۵- ابو بکر احمد هروی

د محمد زوی اود علی هروی نمسی مشهور په (ابو بکر ضریر مقری) چی په (۵۸۹ هـ) کال په قدس کی مړ دی، اود قرائت له پوهانو څخه و، اود (التذکرة فی القراءات الشمان) په نامه ئی یو کتاب لیکلی دی .

ماخذ:- هدیة العارفين - ۱۱ - ۸۱ مخ

-۴۱۱-

۴۱۶- ابو بکر اصم از جاهلی سر خسی

دسمحمد زوی اوداصرم ازجاهی سر خسی له صالحوا وستقیانو ساسعا نوخخه و.
احادیث ئی له ابی طاهر احمد دسمحمد دزوی اودعلی المالکی له نمسی خخه ، اوله ابی
نصراحمد دسمحمد دزوی اودسعیدالقرشی له نمسی خخه اوریدلی وو .
د (۴۷۰ هـ) کال پهشاوخواکی زیریدلی، خودسپینی نهته ئی معلومه نه سوه .

ساخذ :- معجم البلدان - ۲۱۴۱ مخ

۴۱۷- ابو بکر بن آدم بلخی -

دعلی ختلی زوی دبغیة الوعاة مولف دتاریخ بلخ په حواله لیکنی چی په نحو کی
عالم و، اواشعار ئی هم ویل - تر (۵۳۸ هـ) کال پوری ژوندی و .
بغیة الوعاة - ۲۰۳ مخ

۴۱۸- ابو بکر بولانی -

په بست کی دسلطان مسعود غزنوی دوختولوی عالم تیر سوی دی ، دده پلار
ابوالحسن بولانی هم هغه وخت له خورانو سیالیو پوهانو او قاضیا نو خخه و ، چی
دسلطان مسعود داستازی ابونصر سره خور ا په زړه پوری کیسه لری ، اود ابوالحسن
بولانی (ترنامه لاندی بهراسی، چی هلته به دابو الفضل بیهقی له خولی خخه د هغه
دزوی (ابوبکر بولانی (دلور همت یادونه هم وسپ ده متداو له علوم دخپل پلارخخه
لوستلی وه (ابوالحسن بولانی ته دی رجوع و سی).

ساخذ :- تاریخ بیهقی - ۵۱۲ مخ

۴۱۹- ابو بکر تغلق :-

دشهبزاده مظفرخان زوی اود فیروز شاه تغلق نمسی و، چی دخپل اکاغیاث الدین تغلق
ترسپینی وروسته د (۷۹۱ هـ - ۱۳۸۹ م) کال په فروری کی ددهلی پرتخت کیخنوست

یو کال وروسته دده بل کا کا شهزاده محمد تغلق د کا نکرپی په جو نگر کوټ کی د پاچھی دعوه و کړه

د (۱۳۹۰ م) په اگست او د (۷۹۲ هـ) کال دروژی په میاشت ابوبکر مات سو او محمد تغلق ددهنی پرتخت کښینو ست او دری سیاشتی وروسته پخپله ابوبکر دمحمد تغلق په لاس کښیو وت او دسیرت په کلا کی ئی بندی کی اوڅه سوده ور وسته سو . مأخذ : - قاموس المشاهیر - په ارد و - ۱ ۳۹ ر سڅ .

۲۲۰- ابوبکر جامی هروی :

د اسحاق جامی زوی چی دنسب سلسله ئی مولانا عبدالرحمن جامی ته ر سیرری دخپل وخت ښه خطاط او هنرمند سپری او په خوشنو یسی کی ئی لوی لاس درلود یو وار له خراسان څخه کردستان ته تملی او هلته په سلیمیه مدرس کی او سیدڅنگه چی دده دفضل او هنر بندی آوازه خپره سوه نویوه لویه ډله دده شاگردان سول په سر و جوخطو کی ئی نستعلیق ډیر ښه لیکه او دده ځینی لیکنی دیادگار په ټوگه پاتی دی . په (۱۰۷۷ هـ) کال سړ دی .

مأخذونه : - ۱ صورت گران و خوشنو یسان هرات در عصر تیمور یان - ۵۷ ر سڅ ۲ آر یانا دائرة المعارف - ۱ ۹۱۷ ر .

۲۲۱- ابو بکر جعفر خراسانی :

دیونس زوی اصلا دخراسان و خو په بغداد کی زیږیدلی او هلته ئی وده موند لی وه ځینو دی ددلف بن حجدر په نامه یاد کړی اولیکمی چی په ساسرا کی زیږید لی دی دخپل وخت له نویسالیوسشا یخوا او پوهانو څخه و فقه ئی دامام مالک پر سذهب زده کړی او متفقه سو ، دسوطا کتاب ئی په یاد واو ډیر حدیثونه ئی ولیکل او دابوالقاسم جنید

شاگرد و پد زهدیاتو که ئی قیمتی و نیاوی شهرت لری په (۵۳۳۴) یاپه (۵۳۳۵) کال په ۸۷ کلنی سر او د بغداد دخیز رانو په هدیره کی شیخ دی .
مأخذ :- لغتنامه - ددهخدا ۱ - ۳۷۹ مخ .

۲۲۲- ابو بکر جعفر فار یابی :

د محمد زوی د حسن نمسی او مستفاض کر و سی مشهور په « ابو بکر فاریابی » د احادیثو له نومبالیو پوهانو څخه و، د بلخ د سیمی په فار یاب کی او سید احادیث ئی په مصر او بغداد کی لوستلی و او څه سوده په دینور کی قاضی و .

هغه وخت چی بغداد ته ورسید نو په ډولونښه راغلی ورته وو یل سوه او مجلس ته ئی په زرو خلک حاضریدل په (۵۲۰۷ = ۸۲۲ م کال زبیر یدلی او په ۵۳۰ = ۹۱۳ م) کال وفات سوی دی، دی په « فار یابی صغیر » هم معرف وده شو کتابه او څو رسالی لیکلی دی چی مشهور ئی دادی :

۱ - کتاب السنن : چی پر پنځو سو کتابو ئی احتوا کړی ده .

۲ - کتاب فضل الذکر

۳ - صفة النفاق و ذم المنافقین : چاپی رساله ده .

۴ - دلائل النبوة - خطی رساله .

مأخذونه :- ۱ - الاعلام - د زر کلی - ۱۲۳۲ مخ -

۲ - معجم البلدان - ۳۷۲ مخ

۳ - تاریخ بغداد - ۱۹۹۷ مخ - هدیه العارفین - ۲۵۲ مخ

۲۲۳ - ابو بکر حاجب :

د سلطان مسعود غزنوی له سالارانو څخه و، سلطان مسعود دچی د (۵۳۳۱) کال د صفر

به ۱۸ دچار شنبی به ورخ دسلجوقیانو سره دجگری په نیت له هر اته د پوشنگ خواته
دخورا لوی لښکراو جنگی پیلانو سره وخوخیده ابو بکر حاجب هم ورسره و،

ماخذ: - تاریخ بیهقی - ۶۰۳ مخ

۲۴۴- ابو بکر حافظ هروی :

محمد داحمد زوی اوداسد هروی نمسی معروف په «ابن البستان کزاز» د حدیثو
عالم و حدیثونه ئی له زبیرد یکار له زویه ، او ابراهیم دزیاد المؤدب له زویه او
عیسی دابی حرب الصغار له زویه او عبدالله د شیب ربعی له زویه او جعفر دابی عثمان
طیالسی له زویه او ریدلی و او بیاله ده خخه قاضی ابوالحسن جراحی او علی د عمر دار
قطنی زوی او معانی د ذکر یا جری زوی د حدیثو روایت کړی دی له ثقاتو
خخه و، په ۲۳۱ کال کښی زبیردلی او (۳۲۳ هـ یا ۳۲۴ هـ کال درجب په سیاشت کی سپدی.

ماخذ: - تاریخ بغداد - ۲۷۹ مخ .

۲۴۵ - ابو بکر حصیری بستی :

عبدالله دیوسف سیستانی زوی دسلطان محمود غزنوی نوی نومیالی ندیم اوشا نومیالی
فقیه و هغه وخت چی سلطان محمود غزنوی سر سو او د غزنی ددر بار مشرا نولوسری
دهغه کشر زوی امیر محمد پرتخت کښیناوه ، او بیائی هغه بندی کی او دسلطان
مشرزوی سعود ته چی په اصفهان کی وبلنه ورکړه چی غزنی ته راسی هغه بنلیک
همدی ابو بکر حصیری دستر حاجب دورو ر منکستراک په ملگری په هر ات کی
سعوده ته رساوه . بیهقی ددوی رسیدل دسعود حضور ته داسی لیکي :

«چاشتگاه روز دوشنبه دهم شوال ناگاه منکستراک برادر حاجب بزرگش علی قریب
بادانشمندان حصیری ندیم بدرگاه سلطان مسعود رسیدند . در وقت سلطان را آگاه کردند

فرمود که با رد هید، درآمدند و زمین بوسه دادند و گفتند: «مبارک باد پادشاهی که یکر و یه شد، برا در راسوقوف کردند» سلطان ایشانرا ابشاند و بسیار بنواخت و نامه ششم تکینا باد پیش آوردند، سلطان فرمود تا بستند و بخوانند، پس گفت:

«حاجب (۱) آن کرد که از خرد و دوست داری وی چشم داشتیم، و دیگران که اورا متابعت کردند حق ما را نشناختند و حق خدمتگاران رعایت کرده اید شما سخت بتعجیل آمده اید، بازگردید و زمانی بیسائید و نماز دیگر را باز آئید تا پیغامها بگزارید و حالها باز نما نئید»

هغه و چی مسعود دوا په ډیر ونا زول او خلعتونه ئی ور کړل او ابوبکر حصیری ته ئی دنده مانویه توگه کالی واغوستل او سلطان مسعود ورته وویل: «در روز گل پد رم رنجهای بسیار کشیدی درهوی و دوست داری ما و ما را چنین خدمتی کردی و حق تو واجب ترگشت «بیائی دخپل دربار ټول مخور او خدمتگاران و پولییر ل چی دوی ته سبار کی و وایی:

وروسته چی سلطان مسعود غزنی ته راغی هم ئی ابوبکر حصیری او دده زوی ابوالقاسم ته په درنه سترگه کتل خود سترخواجه احمد حسن میوندی سره ئی جوړه ونه و مخوچی یوه ورخ دنشی په حال کی دخواجه احمد حسن میوندی خاص سړی ئی چی په با زار کی ئی ډه ته سلام ونه کړی و ډباوه او سترخواجه ته ئی هم بدر دوویل دا خبره چی سترخواجه احمد حسن میوندی ته ورسیده نوهغه خپله استعفا په دی مضمون سلطان مسعود ته واستوله او پخپله په کور کی کښېوست:

«زندگانی خداوند دراز باد. بنده سی گفت که از وی وزارت نیاید که نگذارند و هر کس با دی دسر گرفته است، و بنده برگ نداشت پیرانه سر که از محنتی مجسته و دیگر مکاشفت (۲) با خلق کند و جهانی را دشمن خویش گرداند

(۱) - یعنی علی قریب (۲) المکاشفه دچاسره په ټکاره جگړه کول (تاج المصادر)

اما چون خداوند بلفظ عالی خویش امید های خوب کرد و شرطهای سلطانه رفت و بنده بصدق فضل الله تعالی جان از خداوند بازیافته بود، فرمان عالی را ناچار پیش رفت. و هنوز ده روز برنیا شده است که حصیری آب این کار پاک بر یخت و وی در مهد از باغ می آمد در دشت امیده و در بازار سعیدی ستمدی را از آن بنده، نه در خلا، بمشهد بسیار سردم، غلامان را بفرمود تا بزندان سخت و قباش پاره کردند، و چون گفت چاکر احمد صد هزار دشنام احمد را در میان جمع کرد، بهیچ حال بنده بدرگاه نیاید و شغل وزارت نراند که استخفاف چنین قوم کشیدن دشوار است، اگر رای عالی بیند وی را (۱) عفو کرده اید تا بر باطنی نشیند یا بخلعتی که رای عالی بیند، و اگر عفو ارزانی ندارد حصیری را مالش فرماید چنانکه ضرر آن بسوزان و بتن وی رسد، که بطر شده است و او را و پسرش را سال بسیار سی جهانند، و بنده از جهت پدر و پسر سیصد هزار دنیار بخزانة معمور رساند و این رقعہ بخط بنده با بنده حجت است والسلام» .

هغه و چی سلطان مسعود له یوی خواامرو کی چی ابو بکر حصیری او دهغه زوی ابوالقاسم دی دجلاد او عقابین سره سترخواجه میو ندی ته واستول سی چی هر یوزر عقابین ووهی او له بلی خوائی په پته ابونصر مشکان و پوهاوه چی دستر خواجه احمد حسن میوندی زره نرم کی چی هغه دابو بکر حصیری دهغه دزوی له وهلو تیرسی، خوچی دابونصر مشکان په شفاعت مترخواجه ئی له و هلو تپرسواو ددروسو دنیا رو خط ئی بخینی واخیست او پلار او زوی ئی سلطنتی حرس (بندپخانئ) ته واستول خو ترخو ورخو وروسته ئی له بنده خلاص کی او هغه جریمه ئی هم ورو بخپله. (داکیسه دتاریخ بیهقی په ۶۰ مخ اونور وسخو نو کی په ډیر تفصیل سره راغلی ده چی علاقمندان کولای سی هلته مراجعه وکی). ددوی په

(۱) - یعنی ماکه چی خواجه احمدیم .

روغه جوړه سلطان مسعود هم ډېر خوشحاله او هغه چې ئې ابونصر سشکان ته
د شفاعت سپارښتنه کوله د ابوبکر حصیری په باب کې ئې ورته وویل: «حصیری
برمادونې حق لری چې زما دپلار بل یونډیم ئې نه لری، او زما په طرفداری ئې
ډېری خواری لیدلې دي» .

د (۵۴۴هـ) کال د صفر په اوومه چې سلطان مسعود په نیشاپور کې و، له بست
څخه لیک ورته را ورسېد چې ابوبکر حصیری وفات سو، په همدې کال سترخواجه
احمد حسن میوندی هم څه موده ترده پخوا وفات سوی و، چې بیهقی په خپل
کتاب: کی لیکي «هفتم صفر ناسه رسید از بست باسکدار که فقیه ابو بکر حصیری که آنجا
نالان مانده بود گذشته شد، و چون عجب است احوال روزگار که میان خواجه
احمد حسن و آن فقیه همیشه بد بود سرگ هر دو نزدیک افتاد (۱)» .

فرخی شاعر دده داسې ستاینه کړې ده:

خواجه ابوبکر حصیری سر اصحاب حدیث صحبت شافعی و معجزه پیغمبر
خواجه سید ابوبکر حصیری که بدو هر زمان تازه شود سیرت ابوبکر و عمر

ما خذونه:-

۱- تاریخ بیهقی - ۴۱، ۴۰، ۱۶، ۱۶، ۱۶، ۳۶۹ مخ .

۲- لغتنامه - د دهخدا - ۳۷۸ مخ .

۲۲۶ - ابوبکر حلوانی بلخی

محمد د ابراهیم زوی او د عبد الحمید حلوانی نمسی دخپل وخت له محمد ثانو
څخه و او هم یو وخت د بلخ قاضی و، حدیث ئې په بغدا د کې له ابی جعفر النقیلی او
احمد د عبد الملک له زوی او د واقد الحرانی له نمسی او له علی د بحر القطان له زویه
او نورو څخه زده کړې وه، او اسماعیل د محمد الصغار زوی او محمد د عمرو الر زوی

(۱) - تاریخ بیهقی - ۳۶۹ مخ .

زوی ، ا و ابو عمرو دالسماک زوی او نورو بیاله ده خخه روایت کپی او یوله
ثقا توخخه و .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳۹۸۱ مخ .

۲۲۷ - ابو بکر ربا بی غز نوی :

دسلطان محمود غزنوی ددربار دستدر غارو، اوسازندگانو مشر و، او پخپله ئی

هم آواز درلود . فرخی دده په باب کپی وایي :

ابو بکر عندلیب نو را بخوان

گو قوم خویش را چو بیا بی

سنوچهری او ادیب صابر بیا ابو بکر ربایی دهر ال په ناسه یاد کپی دی

مگر دا خرگنده نه ده چی دسنو چهری ابو بکر ربا بی همدغه ابو بکر ربایی دی

یا داچی دوه تنه په یوه ناسه په یوه دوره کپی اوسیدل خو ده خدا که شه هم دوه

نوسونه جلا جلا لیکلی خو په دی نظریه دی چی تا بی دواړه یوسپی وی، نو لیکه

دلته هم تر یوه ناسه لاندې واوړه سول - سنوچهری وایی :

اندرین ایام ما بازار هزلست وفسوس

کارا ابو بکر ربایی دارد وطنزهای حجی

ادیب صابر ویلی دی :

چو شعر نیکک بیایی نظر نبا ید کرد

بهنزلهای ربا بی وطنزهای حجی

ماخذ:

لغتنامه - ددهخدا - ۳۷۹ مخ .

۲۲۸- ابو بکر تالقانی :-

سعید دیعقوب تالقانی زوی ددوهمی اسلامي پېړۍ دپای له محمد ثانیو څخه و. دحدیثو روایتونه یې له ابن سبارک، او حماد بن زید، او هشیم بن بشیر، اونصر بن شمیل، اووکیع بن جراح او ابو تمیله یحیی بن واضح، او ابو بکر بن عیاش څخه کړي وه، او بیا له ده څخه ابو عیسی ترمذی او عباس د د ری، او حرب بن ابو اسامه روایتونه کړي دي.

ده دحدیثو په باب کې دامام حنبل سره هم مذاکری کړي وي، او په (۵۲۳۳) کال وفات سوی دی .

ماخذ:

چراغ انجمن - ۲۱ مخ .

۲۲۹- ابو بکر روحانی بلخي :

ددري ژبي پخوانی شاعر او دبلخ دشهور شاعر او عالم «رشیدو طواطه» شاگردو، او دبهرامشاه غزنوی ستایونکی (مداح) و، چی وروسته، دخوارزمشاه منشي، و تا کل سو، په (۶۲۷هـ) کال کې هندوستان ته ولاړ، او دشمس الدین التمش غوري د دربار په شاعرانو کې یې ځای وموند او درننه پور دفتح قصیده یې دهغه پاچا حضور ته وړاندی کړه، چی سطلع یې داو:

خبر باهل سما بر دجبرئیل امین

زفتحنامه سلطان عصر شمس الدین

دروز روشن په تذکره کې راغلی دی چی دی په اصل کې دسمر قند و.

ماخذ:-

روز روشن- ۲۶ مخ .

۲۲۰- ابو بکر سیار بلخی:

دکردان بلخی زوی و، په علم اوتقوی کې ئې ساری نه درلود، خودسپړینی نیتیه یی معلومه نه ده .

ماخذ:-

تاریخچه سزارات بلخ-خطی - ۲۸ مخ

۲۲۱- ابو بکر شبللی خراسانی:-

په خراسان کې دخپل وخت مشهور شیخ، صوفی، محدث او دمالکي فقه مقلد و
اصلا دخراسان و خو په (۶۷-۵۲ هـ) کال په بغداد کې زیږیدلی د (۶۹۳ م) د
جولائی په ۳۱ دجهمی په ورځ وفات سوی دی.

ماخذ:-

قاموس المشاهیر - ۳۹۱ مخ.

۲۲۲- ابو بکر صالح غزوی:-

په (۳۳۳-۱۰۵۲ م) کال چی دسلطان محمود غزنوی نمسی فرخزاد دسعود
زوی پرتخت کښینوست دسهران زوی حسین ئې له وزارت معزول کی دهغه پر
نخای ئې ابوبکر صالح وزیر ویا که ده تر وزارت دمیخه دیرش کاله په هند و سنان
کې حکومت کاوه، جگړن، سوارکاره او ماهر غشی ویشتونکی سپری و، او فرخزاد
داسارت ترپایه ئې دهغه دوزارت کار کاوه، خود سلطان ابراهیم په وختو کې
دخینوسریانو له لاسه ووژل سو.

ماخذ:-

سلطنت غزنویان - ۲۴۵-۲۹۹ مخونه .

۲۴۳- ابو بکر عبدالرحمن سرخسی !

د محمد سرخسی زوی حنفی فقیه عالم و، په (۳۳۶ هـ) کال سپدی - دوه کتا بونه

ئې تضيف کړی دی:

۱- تکملة التجريد : دقدوری تجريد په فروع کې،

۲- مختصر المختصرين .

ماخذ:-

هدية العارفين -- ۱۶۵ مخ .

۲۴۴- ابو بکر عبد الله بلخی -

د محمد زوی، دعلی نمسی او د طرخان کړوسی دبلخ له لویو اما مانواو بزرگانو

څخه و. دثقا توتر منځ دروایت په ساتلو مشهور و. څلور کاله په عراق او عربی

هیواد وکی او سیدلی او دعلومو په خبر ولو بوخت و.

ده ویلی دی: «هر څو کک چه له خدایه بیر یزی تول یا جهان او امیران له هغه

بیر یزی» «(۳۳۳ هـ) کال دصفری په پای کې و فاتسوی، او په بخارا کې ښخ دی.

ماخذ :- تاریخچه سز ارات بلخ -- خطی - ۲۸ مخ .

۲۴۵- ابو بکر عبد الله سیستانی :

د سیستان له امیرانو څخه و، چې (دلور له خوا) داسر خلف نمسی کېده.

په (۳۹۳ هـ) کال چې سلطان محمود غزنوی سیستان و نیو او قیجی حاجب ئې دهغه

ځای والی وټاکه او پخپله هندوستان ته ولاړ، څه سوده و ر وسته همدې ابوبکر عبدالله

او ابوالحسن حاجب دهغه ځای عیاران او خلکک راټول او په ښار کې ئې غوغا برپا

کړه؛ څنگه چې ئې نغاړه او ډول ونه موند نولو دبه ئې راو اخیستله او دا ابو بکر په نامه

ئې وډبوله، ښارستان ئې و نیو، او د قیجی د نیولونیت ئې وکړ قیجی دخپل لښکر سره

له ښاره وتښتېد او کر کنکک ته لاړ، ابوبکر په ارگ و رننه و وت هلته کشیه نو ست

خلکک وړ باندی راټول سول، او د جمعې په ورځ ئې دده په نامه خطبه و ویله، د ښارد

کلادهغه بازو دودانو لواسر ئې وکی چی سلطان محمودوران کړی و . دسلطان محمود لښکر چی ترزو سپرو ډیر او زیا تره هند و ان و ، دکر کنک اوسستان په شاو خوا کی او سیدل زیات ئې ووژل سول ، آسان او کالی ئې و لجه سوه ، خو چی داخبر غزنئی ته ورسید او دغزنئی څخه دده لوی سا لار ان با سعید حمین او بو علی بو الحسن با قجبی د لوی لښکر سره سیستان ته رهی سو ، او وروسته سلطان محمود هم چی له هند څخه راستون سوی و ، ددوی ملا تره را ورسید او د (۳۹۳ هـ) کال دشعبان په آخره دسیستان بنا رمحاصره سو ، خوچی دا ختر په ورځ سلطان محمود منجنیقونه برابر کړه او «روس» نوی منجنیق ئې ا رتاوکی دخضر ا دارگ یوه څنډه ئې راو غور ځوله ، محمودو ویل : « چی دا نیک فال دی او بری زموږ دی » . هغه وچی داختر په پنځه طعام و رد سلطان محمود دلښکر پر مخ پرانیست سو ، ډیر مرگه ژو بله اوچور او چیا و وسو ، بندیان سول ، او امارت بیا قجبی ته وسپارل سو ، او خطبه یی په نامه وویلله سوه ، داد (۳۹۳ هـ) کال دذی الحجی شپږویستمه ورځ وه .

ماخذ-

تاریخ سیستان - له ۳۵۳ مخ څخه تر ۳۵۷ مخ پوری .

۲۲۶- ابو بکر عبدالله قفال سجستانی -

داحمد قفال مروزی دپنځمې هجری پېړی له نویالیو فقها و او زا هدا نو څخه ؤ په (۳۲۷ هـ) کال زیږیدلی دی څنگه چی دژ و ندانه په سرکښی قلمونه جوړول ځکه نوپه قفال مشهور وه ، اوپه دیرش کلنی ئې دعلو موزده کړی ته هڅه و کړه . په (۳۱۷ هـ) کال سر اوپه سیستان کی شیخ دی چی د یر عوام ئې دسزار زیارت ته ورځی .

ساخذ :- کابل مجله - ۳ کال لو سپری گڼه - ۳۷ مخ .

۲۲۷- ابو بکر عبدالحمید غزنی

داخلاج غزنوی زوی فاضل شاعر و ، او سلطان محمود غزنوی په درنه سترگه ورته کتل

-۲۲۳-

یوڅه وخت ئې دطوس دبرید په وخت ئې دطوس دبرید په حیث کار کاوه، اوڅه سوډه ئې هم درسات په دیوان کې ماسوریت درلود. ماخذ: - سلطنت غزنویان - ۳۵۵ سځ.

۲۲۸- ابو بکر عتیق هروی:

د محمد سورا بادی زوی دهرات یوسف سرو، په دری ژبه ئې دقرآن تفهیم لیکلی، نور حال یې لاس ته راغی.

ماخذ

هدیه العارفین - ۱۳۱۱ هـ سځ.

۲۲۹- ابو بکر علمی پنجشیری:

د حسن زوی د سلطان محمود غزنوی په وختو کې نویالی ادیب او فاضل او د پنجشیر د «رخج» د کلی و، چې اوس ئې «رخه» بولی.

لوسپی د امیر محمد د سلطان محمود د زوی (چې له ۳۸۷ تر ۴۲۳ هـ پوری ژوندی و) په خدمت کې ویا پخپله د سلطان محمود صاحب سو، تر هغه وروسته د امیر محمد د دارالانشاء اور سات د دیوان شرتوب وروسپار لسو، او په (۸۰۸ هـ ق) کال چې سلطان خپل زوی امیر محمد ته خلعت ورکړی او د بلخ د جوزجان (سرپل) ولایت ته ئې واستاوه ابو بکر علی هم ورسره و.

وایی چې دز لمیتوب په وخت کې ئې د القادر بالله (۳۸۲-۴۲۳ هـ) یو سرسوز لیک چې د سلطان محمود غزنوی د تهدید په جواب کې ئې لیکلی و، او چانه سو لوستلای ده ولوست او د دغه رسد کشف په اثر ئې له سلطان څخه ډېر خلعت وموند، او د سلطان له مصاحبانو څخه سو.

فرخی سیستانی دده مدح کړې ده په خپل دیوان کې ئې یوه قصیده دعلی

ابن حسن پنجشیری په ستاینه کې و یلی ده چی خوبتونه ئې دادی :
دی بسلام آمد نزد یک من
خواجۀ بو بکر عمید ملک
آن ز بلا راحت هر مبتلا
خدمت او نعمت و رفع بلا ست
خانۀ او اهل خرد را مقرر
هر که سوی خدمت او راست است
خدمت او را چو درختی شناس
هر که بر او سایه فگند آن درخت
راست و اهل ادب را وطن
طاعت او راحت و رفع محن
راه نیا بد سوی او اهر من
دولت و اقبال مراد را رهن
رست و تیمار روز کرب و سخن

یا رب چو نا نکه بمن بر فتاد
سایه او بر همه گیتی فگن

یا فوت حموی لیکلی دی چی ابوبکر علی فلسفی مشرب ته ما نل و، او دده
د فضل او کرم په نسبت دهغه وخت ډیرو شاعرانو ستا یلی دی، او دده د صلاو
ورکړی څخه ئې برخه اخیستې دی چی یوله هغو څخه علی د حسن باخرزی
زوی او ددمیه القصر د کتاب مؤلف و چی په (۳۵ هـ) کال دده په خدمت کې و .

ماخذ : سکینه الفضلا ۲۷ مخ

۲۴۰ - ابو بکر فقیه بلخی :

محمد د محمد زوی ، دا حیدنسی او دمجاهد کې و سی مشهور په ابو بکر
فقیه بلخی د حدیثونو میالی عالم و ، حدیثونه ئې په بغداد کی له ابی شهلېب معمر
بن محمد عوفی او محمد بن علی طر حانی او اسحاق بن هیاج څخه لوستلی و ه او
بیالده څخه المعانی د ذکر یازوی ، او علی د عمر التمار زوی روایت کړیدی
او په (۳۷ هـ) کال په بلخ کې مړ دی .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳ - ۲۱۸ مخ .

ماخذ: -

سکینه الفضلاء - ۲۷ مخ .

۲۴۱- ابو بکر قطان بلخی :-

محمد حسین زوی او دشه‌ریار نمسی دبلخ له محمد ثانو خخه‌و، حدیثونه ئی له نصر دطاهر له زوی او بشر دسعاذالعقدی له زوی خخه‌ز ده کپری وه، اوله عمرو دعلی الفلاس له زویه ئی روایت کاوه، او بیبا له ده خخه ابو بکر شافعی او محمد د عمر زوی او دجعا بی نمسی او ابوالقاسم دنخاس مقری زوی او علی د محمد زوی او دلولو الوراق نمسی او محمد دالمظفر الحافظ زوی حدیث زده کپره د (۶. ۳۰۵) کال دسجری په میاشت کپه سپسو .

ماخذ:

تاریخ بغداد ۲۳۲۲ مخ .

۲۴۲- ابو بکر قطیعی ابی خراسان:

محمد د احمد زوی او دالسکن نمسی شهوړ په ابی خراسان د حدیثو عالم وه، حدیثونه ئی دسخلد دزوی اباعاصم ضحاک، او دجواب دزوی احوص، او د محمد مروزی دزوی حسین خخه اړو بدلای وو، او بیباله ده خخه ابوبکر دابی داود زوی، او یحیی د محمد زوی، او حسین د اسماعیلی دحاملی زوی روایت کپری دی.

ماخذ:-

تاریخ بغداد - ۳۰۵ مخ .

۲۴۳- ابو بکر مېشر غزنوی

دغزنوی ددوری ققیه عالم وه، او دسلطان مسعود غزنوی په دربار کپه ئی «صاحب دیوان رسالت» رتبه درلوده، او د (۴۲۲ هـ) کال دجمادی الاخری په م دجبعی په ورځ چی ستر خواجه احمد عبدالصمد دسلطان مسعود له خو ادتخارستان اوبلخ خوانه ئی چی دختلان دسیمی شورش آرام کپه ابو مېشرد لېبکر «صاحب رید»

په حيث ورسره و کمارل سو، چي هره ورځ د پيشو راپور سلطان ته وليکي .

ماخذ

تاريخ بيهقي - ۳۰۳ مخ .

۲۴۴- ابو بکر محمد اندر ابي

د علي زوی او د محمد نمسی په نهاوند کې اوسيد، اوله علي د ابراهيم کوفی له زوي څخه ئې د حديثو روايت کاوه اوله ابو سعید عجلې څخه ئې حديث لوستي و.

ماخذ

چراغ انجمن - ۲۳ مخ .

۲۴۵- ابو بکر محمد بامياني

د علي زوی او د محمد بامياني نمسی په حديثو کې ثقه محدث و، چي له ابو بکر خطيب او نور و څخه ئې روايت کړي او د (۳۹۰ هـ) کال درجب په مياشت کې مړ دی .

ماخذ

معجم اللبديان - ۳۹۲ مخ .

۲۴۶- ابو بکر محمد بلخي

د محمد زوی او د احمد اسکاف نمسی د بلخ لوی عالم او د فقيه ابو جعفر هندواني استاد و. په تفخات الانس کې ئې ليکلي دي چي د يرش کاله روژه و وایي چي د نزع په وخت کې ئې پښه لاندې کړه خولې ته ئې وروږه، ده هغه له خولې وکښل او همداسی روژه په خوله په (۳۳۰ هـ) کال وفات سو او په بلخ کې شيخ سو.

ماخذ

تاريخچه سزارات - خطی - ۳۲ مخ .

۲۴۷- ابو بکر محمد بلخی

د سعیدالفقیه زوی دخپل وخت لوی عالم او د فقیه ابو جعفر هندوانی استادو په (۳۲۸ هـ) کال د پنځه سو کلو په عمر سر او د بلخ د بیحیی په دروازه کې چې د عکاشه دروازه هم ورته وائی د شیخ ابونصر بن سلام قبرته نژدې ښخ دی، دا دروازه د ښار دننه شرقی خواته ده .

ښایي چه دا به همغه پورتنی «ابو بکر محمد بلخی» و ی چې پورته ئې بادونه وسوه خوڅنگه چې د «تاریخچه مزارات بلخ» مؤلف پیل پیل راوړی دلته هم پیل پیل راوړه سول .

ماخذ

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۱ مخ .

۲۴۸- ابو بکر محمد بلخی

د احمد زوی، د محمدنمسی او د بختویه کړوسی د حدیثو لوی عالم و، حدیثونه ئې په بغداد کې له احمد د محمد بن سهیل قاضی بلخی له زوی څخه زده کړي وه، او بیا محمد د المظفر زوی له ده څخه د حدیثو روایت کړی دی .

ماخذ

تاریخ بغداد - ۲۷۲۱ مخ .

۲۴۹- ابو بکر محمد بلخی :

د احمد زوی او د ابراهیم نمسی او د عبدالله کړوسی د حدیثو د علم عالم و حدیث ئې په بغداد کې له محمد د عمر د بن موسی العقیلی څخه زده کړی وه، او بیا قاضی ابو العلاء محمد دعلی الواسطی زوی له ده څخه روایت کړی دی .

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۲۷۲۱ مخ .

۴۵۰-۱ بو بکر محمد بلخی :

د فضل زوی او د عباس بلخی نمسی و حنفی فقیه و ، په (۳۱۹ هـ) کی سپدی او یو کتاب ئی « الفتاوی » په نامه تصنیف کړی دی .

ماخذ :

هدیه العارفین — ۲ ر ۳۱ مخ .

۴۵۱-۱ بو بکر محمد بلخی :

د ابان زوی او دوزیر و کیم نمسی ملقب په همدو نه دخپل وخت له محدثانو څخه و بغداد ته و لاړ او هلته ئی حدیث له ابی بکر بن عیاش او سقیان بن عنید او عقبه بن خالد او عبدالله بن ادریس او سروان بن معاویه او ابی خالد الاحمر او وکیع بن جراح او ابی ماسه ، او عبدالله بن وهب او نورو څخه زده کړه او بیا ده څخه اسماعیل داسحق قاضی زوی ، او ابراهیم داسحق الحر بی زوی او حسن دعلی عمری زوی او موسی دهارون زوی او محمد دهشام زوی او دابی الدیک نمسی او عبدالله داحمد زوی او دجنبل نمسی او عبدالله دمحمد بغوی زوی او ډیر ونورو د حدیثو روایت کړی دی همدا شان محمد اسماعیل بخاری زوی پخپل کتاب الصحیح کی له ده څخه حدیثونه را نقلوی ، په (۲۳۳ هـ) کال په بلخ کي سړ ، او د بلخ په ده میدان کي ښخ دی

ماخذونه :

۱ - تاریخ بغداد — ۲ / ۷۸ مخ .

۲ - تاریخچه سزارات بلخ - خطی — ۲۶ مخ .

۴۵۲-۱ بو بکر محمد بلخی :-

د معتمد زوی ، د محمد نمسی ، د محمد کړسی ، د علی کوسی او د محمد کودی د بلخ یو عالم او پارسا فقیه او صالح سړی و ، په خپل وخت کي ئی په بلخ کي ساری

نه درلود، وایې چې دعلم او عمل، قال او حال جامع و، په (۵۶۲ هـ) کال مړ دی

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۳۸ مخ

۲۵۳- ابو بکر قطیعی ابی خراسان

محمد داحمد زوی او دالسکن نمسی مشهور په ابی خراسان حدیثو عالم و، حدیثونه ئې دسخلد دزوی اباعاصم ضحاک، او دجواب دزوی نحوص، او دمحمد سروزی دزوی حسین خخه ارویدلی وو، او بیاله ده خخه ابوبکر دابی داود زوی، او یحیی دمحمد زوی، او حسین داسماعیلی محاسلی زوی روایت کړی دی.

ماخذ

تاریخ بغداد - ۳۰۵۱ مخ.

۲۵۴- ابو بکر محمد سجستانی :

داحمد زوی او عمرو د سجستانی نمسی حدیثو عالم و، بغداد ته تللی او هلته ئې حدیث له موسی بن اهاب خخه زده کړی او ابو بکر شافعی لده خخه روایت کاوه .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳۲۶ ر ۱ مخ

۲۵۵- ابو بکر محمد سرخسی :

لقب ئې شمس الانعمو، او داژ چند په زندان کړې ئې د فقه ډیر مستند او مفصل کتاب « بسوط » ولیکه، یو بل کتاب ئې د «المحیط» په نامه ایکلې او په (۳۹۰ هـ = ۱۰۹۶ م) کال مړ دی

ماخذ

قابوس المشاهیر - ۳۰ ر ۱ مخ

۲۵۶- ابو بکر محمد سرخسی :

دابی سهیل فقیه زوی په فقه او تصوف کړې ډیر مشهور و، ده و یلی

دی چې :

: « لعنت دی پر هغه چا وی چی سید نه وی او خانته سیدو ایی او لعنت دی وی پر
هغه چاچی سیدوی او خپل سیادت پتوی »

په (۱۳۸۱ هـ) کال سر او د بلخ په نو بهار کی د ابو بطیع د قبرخه گگ ته ښخ دی

ماخذ :

تار یخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۵ مخ

۲۵۷- ابو بکر محمد سر خسی -

د علی خسر وی سرخی زوی د دري او عربی ژبو خوږ ژبی شاعر و ، عوفی
دده نظم سر تر پایه حکمت بللی دی او ایکی چی د شمس المعالی ابو الحسن قابوس
دو شمگیر د زوی (چی په ۳۶۶ هـ نال د گرگان امیر سو) په ستا ینه کی ئی قصیده
و یلی چی دري بیتونه ئی دادی :

حلقه جعدت همه قصیده د الی	حلقه زلفت همه قصیده عینی
زر بیا نه همه کرانش لالی	چشم سیاهت با سپر غمی سازد
نیست بچیزی نظیر شمس معالی	نیست بخوی ترانظیر و کسی نیز

د امیر ابو الحسن محمد بن ابراهیم بن سیمچور په ستا ینه کی وایی :

آسمان زیر و همتش زبرست	همتی دارداو که پنداری
در قضا سرگ را ره حذرست	او قضا گشت و دشمنانش حذر
قدم همتش فلک سپرست	ور فلک بسپر د شگفت مدار
مرگ باباس او زیک گهرست	کوه با حلم او بیک نسبت
نوع باقی و شخص برگذرست	سکرماقتش بنوع ماند راست

دا بیتونه هم دده دی :

بی سلاهی همیشه افکارست	ای بسا خسته کز فلک بینم
بند پنهان او او گرفتارست	وی بسا بسته کز نوا یم چرخ
ندو دخون کشته بسیارست	وی بسا کشته گان که گردون راست

یوه بله او ږده تمهیده په عقاید و کی لری چی شو بیته ئی عوفی را و ږی دی .

ماخذ :-

لیاب الالباب --- ۱۸۲ مخ

۲۵۸- ابو بکر محمد کا بلی

دعلی کابلی زوی دپنځمی هجری پېړی په پای او دشپږمی هجری پېړی په سر کی ئی ژوند کاوه سمعانی وایی چی : « ما په اسفهان کی له ابو بکر کا بلی څخه حدیث

اوریدلی دی او همهلته او سید - نوموړی صالح ، جید اوسید السمع شیخ و »

حدیثونه ئی له ابوالقاسم علی د عبدالرحمن نیشاپوری څخه لوستلی وه ، او په

(۵۶۲ ه) کال مړ دی .

ماخذ :

سکینه الفضلا --- ۲۸ مخ

۲۵۹- ابو بکر محمد وراق بلخی :

دعمر حکیم وراق ترمذی زوی ددریمی هجری پېړی له نویالیو عارفانو زاهدانو

اوقاضلا نو څخه تیر سوی دی په اصل کی دترمذ و ، خود بلخ دا ساس په کوڅه کی

اوسید په عربی ژبه ئی شعر هم وایه او پرنور و تصانیفو سر بیر ه ئی دشعرد یوان هم درلود

ددریمی هجری پېړی په پای کی په بلخ کی وفات سوی او همهلته داحمد خضرویه دسزار

ارخ ته بلخ دی داحمد خضرویه سره ئی لیدلی هم و خود « تاریخچه دسزارات بلخ »

مؤلف لیکمی چی دژوند په پای کی په بلخ کی نابوغه سو غوښته ئی ترمذ ته ولاړسی

په لاره چی دسیاه گرد کلی ته ورسید وفات سو او دده مړی ئی ترمذ ته ورساوه او په

(۲۹۳ ه) کال هلته بلخ سو .

محمد عوفی په لباب الالباب کی لیکمی چی یوڅه سوده دملک الجبال شمس الدین

و زیرو او دده څورباعی ئی هم راو ږی دی وایی چی نوموړی زبور او انجیل او

سماوی کتابونه مطالعه کړی او دعر بو او عجمو په شعر کی ئی لوی لاس درلود

دادب اوریا ضیاءتویہ علم کی دپیرو مہموتصنیفو خاوندو ،د عوفی پہ قول ددریمی
ہجری پیری پہ پای کی پہ بلخ کی سر او مہلتہ داحمد خضر و یہ دسزار پہ خنک
کی بیخ دی .دو ویلی دی چی : « کہ له طمع خخه بو بنتنی و سی چی : پسا ر
دی خوک دی ؟ نووبه وائی چی شک پہ مقد ورکی او کہ وپویشله سی چی کسب
دی خه دی ؟ وبه وای چی : ذلت او خواری او کہ ورته وویل سی چی : انجام
دی خه دی ؟ نووبه وای چی : حرمان » .

دغریب المصاحف کتاب دہ تہ منسوب دی ، او عم دہو ویلی دی چی :
« الناس ثلاثۃ ، العلما والاسراء والفقراء فاذا فسدالعلما فسد الطاعة و الشریعة و
اذا فسد الاسراء فسد المعاش واذا فسد الفقراء فسدالاحلاق » .

ماخذ و نہ :-

- ۱ - لغتنامہ - ددھخدا ۱ - ۳۸۲ مخ .
- ۲ - کابل مجلہ - ۳ کال - لوسری گنہ - ۳۸ مخ .
- ۳ - تاریخچہ سزرات بلخ - خطی - ۲۹ مخ .
- ۴ - لباب الالباب - -

۲۶۰- ابو بکر محمد وراق خراسانی :-

دجعفر زوی ،دحسین نمسی ، او د محمد کپ و سی سلقب پہ غند رد حدیثو عالم
و ، احادیث نبی پہ پارسا : خراسان کی لہ بجمد بن محمد باغندی ، او یحیی بن محمد
بن صاعد ، او ابی بکر بن دریدنحری ، او ابی عمرو یة الحیرانی او نورو خخه زدہ
کپی و و ، او بپالہ دمخخہ عمر بن ابی سعد زاهد هروی ، او ابو نعیم اصفہانی
روایت کپی دی . ثقہ حافظ و ، پہ (۵۳۶) کال پہ خراسان کی سر دی .

ماخذ

تاریخ بغداد - ۱۵۲۲ مخ

۳۶۱ - ابو بکر محمد هذلی هروی :

د ابراهیم زوی د معمر نمسی او د حسن کپوسی او د ابی معمر اسماعیل او ابی الهذیل اسحاق ورو رد حدیثو عالم و حدیثونه ئی له سفیان بن عینیه اوله ابرا هیم بن ابی بکر بن المنکدر اوله عبدالله بن عبدالقدوس اونور و خخه اوریدلی وه او بیاله ده خخه احمد بن القاسم مساور ی الجوهري حدیثو روایت کړی دی .

ماخذ :

تاریخ بغداد -- ۱ ر ۳۸۷ مخ .

۳۶۲ - ابو بکر محمد هروی :-

د عثمان زوی د عبد الجلیل د نضر نمسی او د محمد کپوسی محدث و حدیثونه ئی په بغداد کی له عثمان بن سعید دارمی اوله محمد بن اسحاق حنظلی، اوله عبدالله بن احمد بن ابی داره سر و زوی خخه زد کړی و او بیاله ده خخه علی د عمر زوی او د محمد سکری نمسی روایت کړی دی .

ماخذ -

تاریخ بغداد -- ۳ ر ۳۸ مخ

۳۶۳ - ابو بکر نجوی بستی :-

د غزنو یانود دوری د دري ژبی شاعر او د دیوان خاوند و خوژی قصیدی اومتین اشعار ئی درلوده دده زیاد اشعار د مستشابه او جناس په صفت کی وه .

ماخذ :

سلطنت غزنویان -- ۳۵۶ مخ .

۳۶۴ - ابو بکر نخعی بلخی :

محمد د عبد زوی ، د خالد نمسی ، د فریان کپوسی د حدیثو عالم و حدیثونه ئی په بغداد کی له عتیبه بن سعید او یحیی بن موسی خخه لوستلی وو ، بیاله ده خخه د

احمد قاضی زوی سکرم اود فضل زوی علی، اود احمد زوی قاضی ابوطا هر محمد دحدیشو رو ایت کپری دی .

ماخذ :-

تاریخ بغداد -- ۲ ۳۸۵ مخ .

۲۶۵ - ابو بکر نصر بلخی :-

د یحیی بلخی زوی اود اسام علی قاری بن احمد فارسی استاد او دخپل نامتو فقیه او عالم اولقب ئی « شادان » و . په فقه او قرأت کی ئی لوی لاس درلود او د اسام ابو بکر جر جانی شاگردو دحدیشو روایت ئی له ابو العباس بلخی څخه کاوه ژوند ئی په ډیری پرهیزگاری کی تیر کړی و ، ځکه نو د بلخ خلکو ورته د سحکی پر مخ فرشته و یل په (۲۶۷ هـ - یا ۲۶۸ هـ) کال سرا و په بلخ کی دنوبهار تردروازی دبانندی شیخ دی .

ماخذ :-

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۲۸ ، ۳۳ مخونه .

۲۶۶ - ابو بکر نیهای سیستانی (۱) :-

دسیستان له نومیالیو فقها و څخه و د (۲۹۳ هـ) کال د صفری په سیاشت چی سلطان محمود غزنوی سیستان و نیو غوښته ئی چی دسیستان ښار او ولایت طا هر زینت ته و سپاری نوله طا هر ئی پوښتنه و کړه چی په سیستان کی دچا پر قول اعتماسته ؟ طا هر ورته وویل « د فقیه بو بکر نیهای » هغه وخت چی محمود وغوښته دسیستان دو لایت فرمان دطا هر په ناسه و لیکمی نوبو بکر نیهای ئی وغوښته او وی پوښتنه چی : « له دی کسانو څخه مادسیستان دپا ره طا هر زینت غوره کپری دی ته څه وائی ؟ ځکه چی وایی ته دچا لحاظ نه کوی اور یائی خبره دی نه ده زده » .

بو بگر وویل چی : « د اشغل د طاهر سر ه نه بنائی» نو سلطان طاهر وروغو پسته و رته
وی ویل چی : « سوو د سیستان اعتماد پر تا کړی و خو بو بگر نیهی و ایی چه ته ددی
شغل ورنه ئی» طاهر چا لا کی او هو بنیاری و کړه .

خکه چی ده پخپله ویلی و ، چی بو بگر نیهی معتمد دی نو وی ویل : « رشتیاوایی»
هغه و چی محمود د سیستان بنار او ولایت قجی حاجب ته و سپاره .

ابو بگر نیهی د امیر خلف په وختو کی هم معتبرا و معتمد و ، شلاتار یخ سیستان لیکي :
« امیر خلف بقلعه طاق شد و بر مردمان سیستان و مشایخ و عیاران خشم گرفت
و ایشان از و ترسان گشتند و هیچکس را یادگی آن نبود که سوی وی شد ،
الافقیه ابو بگر نیهی »

ماخذ - :

تاریخ سیستان - ۳۳۷ ، ۳۵۳ مخونه .

۲۶۷ - ابو بگر یعقوب قاری بلخی :-

د بلخ له لو یو مجتهدینو څخه وایی چه هره میاشت ئی پنځو س واره کلام الله ختماوه
په (۱۳ هـ) کال سر او د بلخ دنو بهار په دروازه کی ښخ دی .

ماخذ :-

تاریخچه سز ارات بلخ - خطی - ۱۳ مخ .

۲۶۸ - ابو تراب نخشبی خراسانی -

نوم ئی عسکر د حصین نخشبی ز وی د خراسان له نومیایو و متصرفینو او ساداتو څخه
و ، ژوند ئی په تجرید کی تیر اوه په علم زهد او پر هیز گاری او فتوت ئی شهرت درلو د
دحاتم اصم بلخی او ابو حاتم بن عطار بصری سره ئی لیدلی او صحبت ئی ور سره کړی
و او د ابو عبد الله جلاو د ابو عبید بصری استاد و غوره وینا وی ئی درلو دلی یوه ئی
دا وه چی ویل ئی :

« الفقير قو ته ما وجد ولباسه ماسترو مسكنه حيث نزل »

خینو دده نوم عسکر بن محمد حصین لیکلی دی په (۲۳۵ هـ) کال د بصری په یو بیا بان کی سر سو وائی چی دده جسده ترخوم کالو پوری په هغه بیابان کی سالم پروت و او د هغه بیابان و حشی خناور و و نه خور

ماخذو نه:

- ۱ - لغتنامه - د د ه خدا - ۳۸۳ مخ .
- ۲ - نفحات الانس - ۵۷ مخ

۴۶۹- ابو تمام محمد المغانی (۹)

د عبدالملك زوی د عبدالسلام نمسی او د حسین لمغانی کړوسی دخپل وخت لوی عالم او معدنیو له مشهورو څخه و او د بغداد دابی حنیفه په محله کی او سیددی او پلار دواړه دسمرقۀ خاوندان وو، او ابو تمام د (۵۵۲ هـ) کال در وژی د میاشتی په ۱۱ ددوشنبی په شپه وفات سوي او د بغداد په باب الطارق کی شیخ دی

ماخذو نه:

- ۱ - الجواهر الحضية - ۲ ۷۷ مخ
- ۲ - الفقهاء اللمغانیون فی بغداد - ۱۱ مخ .

۴۷۰- ابو جابر غزنوی:-

د غزنو یانوددوری ددری ژبی شاعر، او دسلطان بهرامشاه غزنوی مداح و .
دایت دده دی:

کردی ابلیس سجده گر بودی خاک آدمز خاک صحن درش

ماخذ:-

روزروشن - ۱۸ مخ .

(۱) په عربی اثار وکی د «لغمان» پرخای «لمغان» لیکمی لکه په خینو پخوانیو دري اثارو کی «لمقان» راغلی دی.

۴۷۱- ابوالجارود خراسانی :-

داد زیاد بن ابی زیاد خراسانی کنیت و، چی دجارودیه زیدیه طائفی امام اود شیخینو په سب مستجاهر، اولقب ئی «سرحوب» واپن ندیم دده کنیت ابوالنجم او نوم ئی زیاد بن المنذر العبیدی لیکلی دی، اود جعفر بن محمد بن علی رض معاصرو. بل نحای وایی چی د قرآن یو تفسیر ئی له امام محمد باقر څخه روایت کړی دی .
خوارزمی په مفاتیح العلوم کی دده نوم زیاد بن ابی زیاد- یا- ابی زیاده را وړی دی ابوالجارود تر (۱۵۰ هـ) وروسته مړ دی .

ماخذ:

۱- لغتنامه - دده خدا - ۳۸۵۱۱ مخ

۲- افغانستان بعد از اسلام - ۷۷۳۱ مخ

۳- الاعلام - دزر کلی ۹۳ مخ

۴۷۲- ابو جعفر احمد سمنگانی :-

د ابوسطیع زوی اود عبدالله سمنگانی نمسی د بلخ قاضی اود خپل وخت له نومیا ليو پوهانو څخه ؤ. تصانیف هم لري چی یوله هغو څخه فتاوی دی چی شیربایه ئی درلوده او بل کتاب ئی د «ابانه» په نامه د امام ابوحنیفه دستشعینو او مخالفینو په رد کی ؤ. په (۲۴۴ هـ) کال مړ دی .

ماخذ:

چراغ انجمن --- ۱۷ مخ .

۴۷۳- ابو جعفر احمد سیستانی :-

امیر احمد د محمد زوی د خلف نمسی اود لیث کړوسی د سیستان له ستر و امیرانو څخه ؤ، چی د (۲۹۳ هـ) کال د برات په ۲۶ د دوشنبې په ورځ زیږیدلی دی، اود تاریخ سیستان د مؤلف په قول هغه وخت چی له بموره وزیرید د لاس ورغوی ئی پرانیتی او خلاص و، ځکه

نودده په حق کی داسی پیش یې وسو چی هرڅه چی ئی په لاس ورسې بریاد به ئی کی،
وبه ئی خوری اوبه ئی بخښی .

اسیرابو جعفر د (۳۱۱ هـ) کال د محرم په ۱۷ دچا رشنې په شپه د سیستان په امارت
کښیاست. دی که څه هم زلمی و خود پخو خلکو زیر کی او عقل ئی درلود، د پیر علم او
اولویې خاوند و، ځکه ئی نود خلکو په زړو کی ځهای و نیو، په تیر هئی بیاد عیا رانو په
منځ کی پیر محبوبیت پیدا کی، او د سیستان ټول آزاده گان او موالی او سر هنگان په
یوزپه پرده را ټول سول، او ټولو ورسره بعیت و کی، بیار وروسته ئی د (۳۱۳ هـ) کال درجب
په میاشت «بست» او د (۳۱۵ هـ) کال د ذی الحجی په میاشت «رخد» هم و نیو او په (۳۱۹ هـ)
کال بیرته سیستان ته ولاړ او د (۳۲۰ هـ) کال په جما دی الاخره کی ئی خلیل بن احمد
د خپل وخت نامتو فقیه د سیستان قاضی و ټا که. د تاریخ سیستان مؤلف اسیرابو جعفر داسی
ستا ئی: «امیرابو جعفر مردی بود بیدار و سخی و عالم و اهل هنر و زهر علمی بهر ه داشت
روز و شب بشراب مشغول بودی، و یخشیدن و دادود هس، سردمان جهان اند روزگار
او آلام گرفتند، و هیچ مهتری بشجاعت او نبود اندرین روزگارا، و ساعات و اوقات را
بخشش (تقسیم) کرده بود زمانی به نماز خواندن، زمانی نشاط و خوردن، زمانی کار
پادشاهی بازنگریدن زمانی آسایش و خلوت بارامیدن و ذکر او بزرگ شد در جهان نزدیک
مهتران عالم» .

امیر جعفر کرمان او «ری» هم و نیوله، او دهغې سیمی اسیر «ماکان» د کاکې زوی
ئې بن د سیستان ته را وست، زر عربی اسان او پنځه سوه او بیان سر له خزا نو ئی لاس
ته ورغلل او زرواره زردر مه ئی له «ماکان» څخه واخیستل او بیرته ئی پر یښود، دا ځکه
چی ماکان د اسیرابو جعفر د استازی سره د شرابو دنشی په وخت کی گستاخی کړی او
پیره ئی ورخر یلی وه، خود هوښیاری په وخت کی زیات پښیمانه سواستا زی ته ئی خورا

زیات عذرونه و کره او خلعتونه ئی ور کره ، اوترهغو ئی وساته چی یریره ئی بیرته او یدده سوه ، امیرجعفر چی په دی کیسه خبرسو، نودزرو سپرو، پنځه سوه جمازو ، او پنځه سوه جما زو. او پنځه سوه پللیو سره د کرمان خواته ولاړ ، پر «ری» ئی یرغل وکړی ، ساکان ئی و نیو سیستان ته ئی راوست او همغسی دستی په وخت کی ئی لځان په قهر کی او د «ما کان» یریره ئی وروخر یله ، خو ورسته ئی یر عذر ځینی وغوښت اوترهغو پوری ئی وساته چی یریره ئی بیرته او یدده سوه، بیائی ئی نو خلعتونه ور کره او بیرته ئی و استا وه، چی گواکی په دی توگه ئی دخپل استازی کسات ځینی واخیست .

دانقل چی دخراسان امیر نصرین احمدته ورسید ، څنگه چی هغه هم د «ما کان» مخالف وه، دامیرابو جعفر همت، سپانه اوزره ورتوب ئی وستایه، او شرابوپه یوه مجلس کی ئی وویل چی ټول دی دامیرابو جعفر په یاد وچینی - ټولو دهغه په یاد وچینیل ، خو چی نصرین احمد ته واورو رسید، هغه خپل دشرا بوجام لاک اوسهر کی ، او لس توتی سره یاقوت ، اولس جوړی قیمت بها کالی، اولس سریان اولس تر کی مینځی دگنوا و انسانوسره امیرابو جعفر ته سیستان ته ولیږل ، او هم ئی د «رود کی» شاعر هغه قصیده چی په دی باب کی ئی ویلی ، او دامیرابو جعفر ستاینه ئی پکڅی کړی وه ورو لیږله - هغه

داوه:

ما د رمی رابکر دبا ید قربان	بیجه او را گرفت و کرد بزندان
بیجه او را از گرفت ندانی	ناش نکوبی نخست وزونکشی جان
جز که نباشد حلال دور بکردن	بیجه کوچک ز شیر مادر و پستان
تا نخورد شیر هفت سه بتما می	از سراردی بهشت تا بن آبان
آنکه شاید ز روی دین وره داد	بیجه بزندان تنگ و ماد رقربان
چون بسپاری بحسب بیجه و را	هفت شبارو زخیره ماند و حیران
باز چو آید بهوش و حال بیند	جوش بر آرد نبالد اذل سوزان

گاه زبر زیر گردد دا زغم دگه با ز
 زر بر آتش کجا بخواهی پالود
 باز بکرد اد اشتری که بود سست
 مرد حرس کفکهاش پاک بگیرد
 آخر کا رام گیرد و بچی نیز
 چون بنشیند تمام وصا فی گردد
 چند ازو سرخ چون حقیق یمانی
 ورش ببوئی گمان بری که گل سرخ
 هم بغم اندر همی گذرد چونین
 آنکه اگر نیم شب درش بکشا پی
 وریبلو راند رون بنی گو پی
 زفت شود را و سرد سنت دلا و
 و آنکه بشادی یکی قدح بخورد زوی
 انده ده ساله را بطنجه زمانه
 بانفی چونین که سال خورده بود چند
 مجلس با ید بسا خته سلکانه
 نعمت فردوس گستریده زهر سو
 جامه زرین و فرشها نوا بین
 بریط عبی (۱) و فرشها فرادی
 و یکصص میران و بلغمی (۲) بنشسته

زیرو زبر همچنان زانده خوشان
 جوشد لیکن زغم بجو شد چندان
 کفک بر آرد زخشم و راند سلطان
 تا بشود تیر گیش و گردد درخشان
 درش کند استوار مردنگهبان
 گونه یاقوت سرخ گیرد و سر جان
 چند ازو لعل چون نگین بدخشان
 بوی بدوداد و مشک و عنبر با بان
 تابگه نو بهار و نتمه نیسان
 چشمه خورشید را بپنی تابان
 گوهر سرخست بکف موسی عمران
 گریچش دزدی و روی زر دگلستان
 رنج نینداز آن فرا ز و نه اخران
 شادی نورا زری بیمار د و عمان
 جامه بکر ده فرا ز پنجه خلقان
 از گل و وزیاسمین و خیری الوان
 ساخته کاری که کس نسا زد چونان
 شهره ریاحین و تختها فراوان
 چنگ سدک نیرونا یی چابک جانان
 یکصص فحران «و پیر صالح دهقان

(۱) - پیه اصل کی همدا سی دی

(۲) - با ید «با عی» وی چی مطالب محمد بن عبدالله البعمی دی .

خود بر تخت پیشگاه نشسته
 ترک هزاران پهای پیش صف اندر
 هر یک بر برساک (۱) مورد نهاده
 باده دهند بتی بدیع ز خوبان
 چونش بگردند نیند چند بشا دی
 از کف تر کی سیاه چمش (۲) پری روی
 زان سی خوشبوی ساغری بستاند
 خود بخورد نوش و اولیاش همیدون
 شادی «بو جعفر احمد بن محمد»
 آن سلک عدل و آفتاب زمانه
 آنک نبود از نژاد آدم چون او
 حجت یکتا خدای و سایه او یست
 خلق همه از خاک و آب و آتش و بادند
 فریدو یافت سلک تیره و تار
 گرتو فصیحی همه مناقب او گوی
 ورتو حکیمی و راه حکمت جوئی
 شاه ملوک جهان اسیر خراسان
 هر یک چون ماه برد و هفته درفشان
 لبش می سرخ و زلف و جعدش ریحان
 بچه خاتون ترک و بچه خاقان
 شاه جهان شادسان و خرم و خندان
 قامت چون سرو و زلف کانش چو گان
 یاد کند روی شهریا رسجستان
 گوید هر یک چومی بگیردشادان
 آن سه آزا دگان و مفضل ایران
 زنده بدو داد و روشنائی گیهان
 نیز نباشد اگر نگوئی بهمتان
 طاعت او کرده و اجب آیت فرقان
 وین منک از آفتاب گوهر ساسان
 عدن بدو گشت نیز گیتی ویران
 ورتو دیرری همه سدا یح او خوان
 سیرت او گیر و خوب مذهب او دان

(۱) - بساک - یا - پساکی - لوتاج، چی - «سورد» - له پانوا و گلانو به حورا و پاچها نوبه پسر

ایشود

(تاریخ سیستان ۳۱۹ صخ حاشیه)

(۲) - چممش : په پخوانی یوه لهجه کی «چشم» مخفف و .

آنک بدو بنگری به حکمت گوئی
ورتو فقیهی وسوی شرع گرائی
کوبکشاید زفان بعلم و بحکمت
سردادب را خردفزاید و حکمت
ورتو بخواهی فرشته که به بینی
خوبنگه کن بدان لطافت و آن روی
پاکی اخلاقا و وپاکی نژادی
ورسخن او رسد بگوش تو یگراه
ورت (۲) بصدرا ندر و ن شسته بینی
«سام» سواری که تا ستاره بتابد
باز برسوزنبرد و کین و حمت
خوار نماید «زنده پیل» بدانگاه
ورش بدیدی سفند یا رگه رزم
گر بهنگام حلم، کوتن او
دشمن را زده است پیش سنا نش
وربه نبرد آیدش ستاره بهرام
باز پدازنگه که می بدست بگیرد
ابر بهاری جز آب تیره نبارد
با دو کف او زبس عطا که بیخشد

اینک سقراط و هم فلاطن و یونان
شاعی اینک و بو حنیفه و سفیان
گوش کن اینک بعلم و حکمت لقمان
سرد خرد را ادب فزاید ایمان
اینک او یست آشکارا رضوان
تات (۱) بینی برین که گفتم برهان
بانیت نیک و با سکر ماحسان
سعدشود سر ترا نخست کیوان
جزم بگوئی که زنده گشت سلیمان
اسپ نبیند چنوسوار به میدان
گوش بینی میان مغفر و خفتان
ورچه بودست و تیز گشته و غران
پیش ستانش جهان دوید و لرزان
کوه سیاست (۳) که کس نبیند جنبان
گردد چون موم پیش آتش سوزان
توشه شمشیر او شود به گروکان
ابر بهاری چنوبار دباران
او همه دیبا بتخت و زربا نپان
خوار نماید حدیث و قصبه طوفان

(۱) - تات = قاتو (۲) - ورت = ورتو - چی په ځینو نسخو کی «ورش» راغلی

(۳) سیام : په تر کستان کی یوه غره نوم دی .

لاجرم از جود و از سخاوت او است
 نسا عری او رود فقیر و تهی دست
 با زر بسیار با زر گردد و حملان
 مرد سخن را از او نواختن و بر
 باز بهنگام داد و عدل بر خلق
 داد بیاید ضعیف هم چو قوی زو
 نعمت او گستریده بر همه گیتی
 بسته گیتی از او بیابد راحت
 با زبر عفو آن مبارک خسر و
 پوزش بپذیرد و گناه بپوشد
 آن ملک نیمروز و خسر و پیروز
 «عمر و بن اللیث» زنده گشت بدو باز
 «رستم» را نام اگر چه سخت بزرگست
 «رودکیا» بر نور مدح همه خلاق
 و رچ بکوشی بجهد خویش بگویی
 و رچه دو صد تا بع فرشته داری
 گفت ندانی سزاش و خیر فراز آر
 اینک مدحی چنانکه طاقت من بود
 جز بسزاوار سیر گفت ندانم
 مدح امیری که مدح زد دست جهانرا
 زینت هم زوی و فسر و نزهت و سامان
 نرخ گرفته مدیح صامتی ارزان
 با زر بسیار با زر گردد و حملان
 مرد ادب را از او وظیفه دیوان
 نیست بگیتی چون نبیل و مسلمان
 جور نهی بنزد او و نه عدوان
 آنچه کس از نعمتش نهی عریان
 خسته گیتی از او بیابد درمان
 حاقه تنگست هر چه دشت و بیابان
 خشم نراند بعفو کوشد و غفران
 دولت او یوز و دشمن آهوانان
 با حشم خویش و آن زمانه ایشان
 زنده بدو است نام «رستم دستان»
 مدحت او گوی و مهر دولت بستان
 و رچه کنی تیز فهم خویش بسو هان
 نیز پری با زو هر چ جنی و شیطان
 آنک بگفتی چنانک گفتی نتوان
 لفظ همه خوب و هم بمعنی آسان
 و رچه «جریرم» بشعرو «طائی (۱)» و «حسان»
 زینت هم زوی و فسر و نزهت و سامان

(۱) - طائی : دعر بوتامتو شاعر «ابو تمام طائی» مراد دی.

سخت شکوهم که عجز من بنماید و رچه «صر یعم» (۱) اما فصاحت «سحبان» (۲)

بر دختی مدح عرجه کرد ز مانی	و رچه بود چیره بر سلایح شاهان
مدح همه خلق را کرانه پدیدست	مدحت او را کرانه نی و نه پایان
نیست شگفتی که «رود کمی» بچنین جای	خیر مشود بی روان و ماند حیران
ور نه سرا «بوعمر» دل آذر کردی	و آنگه دستوری گزیده «عدنان»
زهره کجا بود سی بمدح امیری	کز بی او آفرید گیتی یزدان
و رم ضعیفی و بی ندیم نبود	و آنک نبرد از امیر مشرق فرمان
خود بد ویدی بسان پیک مرتب	خدمت او را اگر فته جابه بدنان
مدح رسولست عذر من بر ساند	تا بشناسد درست سیر سخن دان
عذر دهی خویش ناتوانی و پیری	کویتن خیش از آن نیامد همان
دولت میروم همیشه بادبر افزون	دولت اعداء و همیشه بنقصان
سرش رسیده بماه بر بلندی	و آن معادی بزیر ماهی بنهان
طلعت تابنده تر طلعت خورشید	نعمت پاینده ز جودی و بهلان

په تاریخ سیستان کیئی ایکلی دی چی : « هر که این شعر بخواند امیر با جعفر را دیده باشد که همه چنین بود که وی گفتست و این شعر اندر مجلس امر خراسان و سادات رود که بخوانست هیچکس یک بیت و یک معنی از این که درو گفته بودستگر

(۱) صریح: دعر بو یوشاعر «صریح الغوانی» دی .

(۲) - سحبان دآئل دعر بو مشهور خطیب و .

نشد الا همه بيك زبان گفتند كه اندرو هر چه سديح گوئی مقصر باشی كه سردت ماست وایى دا قصیده چى اسیرا بوجعفر ته را ور سیدله لس زره دیناره ئی رود کى ته ولیرل اوهم ئی دخراسان داسیر شر ابدار چه دخراسان داسیر هغه مهر کړی جام ئی را وړی و ه سره دخلعتو او یخ ششو بیر ته واستاوه امیرا بوجعفر چى به هری خوا ته سخته کړه بری دده و، خو (۳۵۲ ه) کال در بیع الاول په دوهمه دسه شنبی په شپه دخپل ناخلف سړی « رزدانی » او هغه دنورو وسلگرو له خواود شرابوپه یومجلس کى ووژل سو او بیادده زوی امیر خلف دده پر خای کښینوست .

ماخذ

۲۷۴- ابو جعفر الخازن خراسانی :

دخپل وخت نو میالی ستوری پیژندونکی او دریا ضی عالم و، په دى موضوعاتو کى خو تالیفونه لری چى یوله هغو سخته « کتاب الالات العجمیه الر صدیه دى چى په هغه کى در صدر از راز آلات بنو لى دى، بل اثر ئی دا قلیدوس د کتاب الاصول د لسمى مقالى شرح ده . دى دخلر سى پیرى په منځ کى (د ۱۵۳۶ و ۱۵۳۶ ه

تر منځ) سړى

ماخذونه :-

۱- تاریخ ادبیات در ایران - دداکتر صفا - ۳۳۵/۱ مخ .

۲- تاریخ سیستان - له ۳۸۷ مخ سخته تر ۳۳۳ مخ پورى .

۲۷۵- ابو جعفر محمد بلخى هندوانى -

د عبدالله زوى د محمدنمى اود منوبه كړوسى شهوړ په ابو جعفر الفقيه هندوانى او ملقب په خواجه غيور او خو اجه سيول د بلخ له نومياليو مدرسانو، پوهانو او زاهدانو څخه و. په فقه كى دا امام ابو بكر اسكان د شاگرد شاگردو، او د قرائت علم ئى له على قارى دا حمد فارسى له زوى څخه لوستى و، چى هغه بيا دنصر بن يحيى شاگرد و په

بلخ او ماوراء النهر کی یوی دلی فقہا و لہ دہ شخہ استفادہ کری او پہ مشکلو مسئلو کی ئی دده فکر صائب باله ، اوده به دهنو مشکلو مسئلو شرح کوله او فتوا به ئی و ر کوله دخپل وخت لوی امام و حکمی نو خلکو « ابوحنیفه صغیر » باله حدیث ئی په بلخ او ماوراء النهر کی اور یدلی او هم ئی فقه هدته لوستلی وه وایی چی د علم د زده کری په وخت کی ئی بخان دهندوان د در وازی دساتند وی په حیث په اجا ره و رکری و اوله دی لاری ئی رو زی پیدا کوله په (۲۰۱ هـ) کال زی پرید لی او په (۲۶۳ هـ) کال په بخارا کی سړ دی وایی چی په کندز کی چاز هر ور کری و دده سړی ئی له بخارا شخه بلخ ته راوړی اود ذیحجی په میاشت د جمعی په ورځ دهندوان تر در وازی لاندی ښخ سو .

ماخذونه :

- ۱ - تاریخچه سزات بلخ - خطی - ۳۳ مخ
- ۲ - دکابل مجله - ۳ کال - ۷ کتبه - ۳۰ مخ .
- ۳ - لغتنامه - دده خدا --- ۳۹۳ مخ .

۲۷۶- ابو جعفر محمد بلخی :

د ابو بکر زوی، د ابو القاسم نمسی اود ابو نصر بلخی کړ و می. د بلخ له نومیالیو پوهانو او سجهد پنو شخه و. ده ویلی دی: «هر څوک چی په زلمتوب کی زاړه له ښتو لوېدلی خلک تر لاس و نه نیسی، خدای به د زړتوب او لویدو په وخت کی دده لاس و نه نیسی» په (۵۱۱ هـ) کال سړ دی

ماخذ :

- ۱ - تاریخچه سزات بلخ - خطی - ۳۶ مخ .

۲۷۷- ابو جعفر محمد بلخی :

د حسین ثرا لی زوی دخپل وخت لوی فقیه اونو میا لی عالم اود کراماتو خاوندو

ده ویلی دی چی: «په پربشه سړی هغه دی چی خلکوته گټه رسوی، او د پېر بد سړی هغه دی چی خلکوته ئې ضرر ور سیری».

په (۱۰۵۱ هـ) کال سړدی او د بلخ د چارباغ باجی ختیزی خواته ترشار دبانندی ښخ دی.

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۳۶ مخ .

۱-۲۷۸ ابو جعفر محمد بلخی :

دقاضی ابو مطیع بلخی زوی او د خپل وخت نویالی مجتهد او فقیه و، ده ویلی دی:

«هر څوک چی دوی یادری ماندینی لری، او دهغو په نفقه او صحبت کی نو پیر

وکی د قیاست په ورځ به له قبره تورسخی او شرسنده پورته سی، او د دوزخ عذابونه

به دده وی»

په (۲۴۴ هـ) کې وفات سوی او په بلخ کې ښخ دی.

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۲۶ مخ .

۱-۲۷۹ ابو جعفر بلخی :

د عبداللہ زوی، دعیسی نمسی اود ابراهیم کپوسی د بلخ له نویالیو زاهدانو او فقها

وڅخه و. ده ویلی دی: «که څوک دخلکو له لاری څخه چتلی اوسر داری لیری کی،

اویائې په خاورو پته کړی، اوچاته ونه وایی پر خدای تعالی به به دینا او آخرت کې

گران وی، او هیڅ وخت به یې پردی نیسی» په (۲۷۵) کې وفات سوی؛ او په بلخ کې ښخ دی

ماخذ:-

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۲۷ مخ

۱-۲۸۰ ابو جعفر محمد انخارستانی :

د عبدالرحیم زوی اود احمد بدخشی نمسی د گرگان د کلی و، د حدیثو روایت ئې

له ابوبکر رحمد د عبداللہ له زوی اود محمد له نمسی څخه کړی و، او هم ئې له ابو حفص

-۲۴۸-

عمر بن محمد بن احمد نسفی شخه سمع کړي ده .
په (۵۴۵هـ) کال په گرگان کې سړی .

ماخذ -

چراغ انجمن - ۲۶ مخ .

۲۸۱- ابو جعفر محمد سرخسی

د سوسې زوی او د احمد نسفی دخپل وخت له سجد تینو شخه و حدیثونه ئې په
بغداد کې له احمد د ابراهیم له زوی او د بزیز سرخی له نسفی شخه لوستلی وه ، او
بیاله ده شخه عبدالله د عثمان انصار زوی روایت کړی دی .

ماخذ

تاریخ بغداد - ۲۴۷۳ مخ .

۲۸۲- ابو جعفر محمد سمنگانی :

د حسین سمنگانی لرخابی زوی و او د بغلان د لرخاب په ناحیه کې اوسید فقه ئی له اما م
ابوسهل بیردی اوقاضی حسین سر وردی شخه په بلخ کې لوستلی وه ، او د حدیث روایت
ئې له ابوایوب احمد د عبد الصمد د زوی او د علی انصاری له نسفی شخه کړی دی ، او
بیاله ده شخه ابو عبدالله محمد د جعفر وراق زوی روایت کاوه . (۲۹۷هـ) کال په

لوسړی خور (ربیع الاول) سړی

ماخذ :-

چراغ انجمن - ۱۹ مخ .

۲۸۳- ابو جعفر محمد کندوزی :-

د عبدا لوارث زوی ، د حارث نسفی او د عبد الملک کندوزی کړوسی دخپل وخت له
محمد ثانیو شخه و . د حدیث روایت ئې له ابوایوب احمد د عبد الصمد د زوی او د علی انصاری
له نسفی شخه کړی دی . او بیاله ده شخه ابو عبدالله محمد جعفر وراق زوی روایت

-۲۴۹-

کاوه. د (۲۹۷ هـ) کال په لوسړي خور (ربیع الاول) سر دی .

ماخذ:

چراغ انجمن - ۱۹ مخ .

۲۸۴- ابو جعفر محمد زریق هر وی -

ابو جعفر خرازمي مشهور په زریق داسحاق زوي اوداسد نمسی دهرات له محدثانو څخه و. د حدیثو روایت ئې له محمد بن معاویه نیشاپوري اوله داود بن رشید خوارزمي اوله عبدالله بن عبدالوهاب البرخمي څخه کړی دی ، او بیاله د څخه محمد د مغلددوری زوی او ابوسازحم الخاقانی او احمد د عثمان زوي اودیحیی الادبی نمسی روایت کوی- پلار ئې د (۲۸۴ هـ) کال دشوال په ۱۴ دیکشنبی په ورځ سپدی

ماخذ-

تاریخ بغداد - ۲۳۲۱ مخ .

۲۸۵- ابو جعفر محمد هر وی -

داسحاق زوی، د محمد نمسی اود عبدالله کپوسی دخپل وخت له محدثانو څخه و، حدیثونه ئې په بغداد کي له عبدالله بن عروه الفقیه، اوله حسین بن ادريس هروی څخه لوستلی وو، او بیا له ده څخه حسین د احمد زوی اود دینار الدقاق، او المعافی دزکریا جریری زوی روایت کړی دی .

ماخذ -

تاریخ بغداد - ۲۵۵۱ مخ

۲۸۶ - ابو جعفر محمد هر وی -

د احمد زوی دعلی نمسی اودیزید کپوسی دهرات له محدثانو څخه و. حدیثونه ئې له محمد بن معاذ هروي څخه نقل کړی، او بیاله ده څخه اسماعیل الوراق روایت کړي دي د بغداد له لاری حج ته هم تللی دی .

ماخذ-

تاریخ بغداد - ۳۲۱۱ مخ .

-۴۵۰-

۲۸۷-۱ ابو جعفر محمد لقلوق بلخی -

دجعفر زوی اودارشدنمسی سلقب په لقلوق دبلخ له ثقه محدثینو څخه و حدیث ئی له عبیدالله بن تمام ، او منصور بن عمار اوله یحیی بن السلن ، او یکر بن یکار څخه اوریدلی اوبیاله دمخه الهیم دحلف الدوری زوی اودمحمد دحلف وکیع زوی او حسن دمحمد زوی دشعبه نمسی روایت کړی دی .

ماخذ-

تاریخ بغداد = ۱ ۳۲۲ مخ

۲۸۸-۱ ابو الجیش مظفر بلخی -

دمحمد زوی اوداحمد بلخی نمسی دشعبه پوهانو متکلم عالم و په (۳۶۷-۵) کال مړ اودا کتابونه ئی تصنیف کړی دی:

۱- الرد علی من جوز علی القدیم البطلان.

۲- کتاب الاجال

۳- کتاب الارزاق .

۴- کتاب الانسان .

۵- نقض الشمانیه علی الجاخط .

ماخذ-

هدیه العارفین - ۳۶۳۲ مخ .

۲۸۹-۱ ابو حاتم بستی -

محمد دحبان زوی ، داحمد تمیمی نمسی او دحبان بستی کړوسی د څلرمی هجری پیری له سترو فقها و، اونومیالیو محدثانو څخه و، چی دهیلمند په بستی کی او سید .

په زلمیتوب کی دعلوهو دزد کړی دپاره خراسان، شام، عراق، مصر او جزیرې ته تللی و، وایی چی دعلوهو دزده کړی سره ئی دونی زیاته مینه درلودله چی له بستی

ڇڻه نيولِي بياتر مصره ئي هر ڇاي ڇي ديوه لوي عالم اومحدث نوم اوريدلِي ، دهغه خدمت ته ورغلي ، اوله هغه څڅه ئي زده ڪړه ڪري ده .

ياقوت حموي ليکي ڇي ابو حاتم تراو ياتنو زيات استادان درلودل ، خود فقه او حديثو زياته زده ڪړه ئي په نيشاپور ڪي له ابوبڪر بن محمد اسحاق بن خزيمه څڅه ڪري وه ڇي په سفر او حضر ڪي به ورسره وه ، او هرڅه ڇي به ئي له هغه څڅه اور يدل هغه به ئي ليکل او دهغه هيڃ خبره ئي بي ليکلو . نه پريته وده ، لکه ابو حاسد نيشاپور ڇي وائي «يووخت ابوبڪر بن خزيمه له نيشاپور څڅه يو ڇاي ته تي ، زه هم د ڇينو نورو سلگرو په ڳالهه ڪي ورسره سلوم ، ابو حاتم هم وه ، اويه لاره ڪي به ئي له خپل استاذ څڅه د غا مضموسئلو پويستنه ڪوله ، او هرڅه ڇي به ئي اوريدل هغه به ئي ليکل ، پويستني ڏيري سوي استاذ ته قهرورغي اويه زوره ئي ناري ڪړه : «يا بار دتخ عني ولاتوذني» يعني : اي سوڀه ! زما څڅه ليري سه ، اوماسه آزاروه» ابو حاتم د ڪاغذ پر هم هغه پانه ڇي د غا مضمو مسئلو جوابونه ئي ليکل ڪتبت ئي داستاذ دا خبره هم وليکله ، ساگر و پر وخنڊل ، ده ورته وويل ڇي :

«ما قصد ڪري دي : هرڅه ڇي به ئي داستاذ له خوالي راته راو وزي هغه ليکيم .»

ڇي زده ڪړه ئي بشپړه ڪړه اويته تاليف اوتصنيف ئي گوتني پوري ڪري ، وائي داسي فن پاته نه سو ، ڇي ده په هغه ڪي ڪتابونه اورسائل ونه ليکل . پرفقه اوحد يثوسر بيره ئي په طب ، نجوم ، تاريخ جغرافيا اونور وادبي علومو ڪي هم لوي لاس درلود .
ابو عبدالله حافظ ڇي دده له نوسيا ليو شاگردانو څڅه وه ، داسي ئي ويل ڇي :

«ابو حاتم بستني دهغه لويي په خير دي جي دلغت اوقته له علومو ، اود حد يثو اومو عظمت له فن څڅه ڊڪ دي ، په سمرقند اونسائونور وشارو ڪي دقضا منصب ته رسيدلِي ، واپه (۳۳۰ هـ) ڪي ڇي ئي دفضل آواز هري خواته خبره سوي وه ، دنيشاپور بشارته

راغی دعلو مو طالبان او دفضائو محصلین دجمعی ترنمانځه وروسته پرراتول سول چی زه هم ورسره وم اومور ټولو په یوه خوله لده څخه هیله وکړه چی سورله خپل علمی فیض څخه بهر مند کړی ، اوزه چی تر ټولو کشر وم راته وی فرما ئل چی : ته هم ددوی دخواش سره موافقه لری ؟ ساورته وویل : بلی !- نویائی تعلیم اوتدریس راته شروع کسی « دی ترهغه وخته په نیشاپور کې په تد ریس بوخت و ، څو چی دی ئې په څو و لایتو کې په قضاوت وگماره ، او بیا دحب وطن په مقتضادخر اسان دلاری خپل اصلي ټاټوبی «بست» ته ولاړ او هلته د (۳۵۴ هـ = ۱۹۶۵ م) کال دشوال په ۲۲ دجمعی په شپه داتیا کالو په عمر وفات او دخپل کور ترڅنگ پر یوه صفه بنځ کړه سو خوا بو عبدالله الفجادیخارا په تاریخ کی لیکلی چی : دی په سیستان کی سر دی اودده سړی ئې ئی له سیستانه بست ته وړی او هلته بڅخ دی .

ابو سعید ادریسی ، ابو عبدالله حافظ مشهور په حاکم ، منصور د عبدالله خالد زوی ابوسعا ذبدالرحمن دمحمد زوی اود رزاق الله سجستانی نسبی او ابو الحسن روزنی دده له شاگردانو څخه وو .
دده مشهوره تصنیفات دادی :

- ۱ - کتاب الصحابه - پنځه جزوه .
- ۲ - کتاب التابعین - دوولس جزوه .
- ۳ - کتاب اتباع التابعین - پنځلس جزوه .
- ۴ - کتاب تبع الاتباع - اوولس جزوه .
- ۵ - کتاب تبع التابع - شل جزوه .
- ۶ - کتاب الفصل بین النقلة - لس جزوه .
- ۷ - کتاب علل او هام اصحاب التوار یخ - لس جزوه .
- ۸ - کتاب علل حدیث الزهري - شل جزوه .

- ۹ - کتاب علل حدیث مالک - لس جزوه .
- ۱۰ - کتاب علل مناقب ابی حنیفه و مثالب - لس جزوه .
- ۱۱ - کتاب علل ما استندالیه ابوحنیفه .
- ۱۲ - کتاب الفصل والوصل - لس جزوه .
- ۱۳ - کتاب الفصل بین مکحول الشاسی و مکحول الازدی - یو جزوه .
- ۱۴ - کتات مناقب الشافعی - دوه جزوه .
- ۱۵ - کتاب مناقب مالک ابن انس - دوه جزوه .
- ۱۶ - کتاب المعجم علی المدین - لس جزوه .
- ۱۷ - کتاب الجمع بین الاخبار المتضادہ - دوه جزوه .
- ۱۸ - کتاب وصف العدل و المعدل - دوه جزوه .
- ۱۹ - کتاب الفصل بین حدیثنا و اجزنا - یو جزوه .
- ۲۰ - کتاب وصف العلوم و انواعها - دیریش جزوه .
- ۲۱ - کتاب الهدایه الی علم السنن .
- ۲۲ - کتاب التقاسیم و الانواع - پنجدہ توکھ .
- ۲۳ - کتاب روضة العقلا (چاپسوی دی) .
- ۲۴ - کتاب الثقاة
- ۲۵ - کتاب الجرح و التعديل .
- ۲۶ - کتاب شعب الایمان .
- ۲۷ - کتاب صفة الصلوة .

۲۸ - کتاب غرائب الاخبار - شل جزوه .

۲۹ - المسند الصحيح .

۳۰ - مشاهير العلماء والاصهار .

۳۱ - نزهة الفضلا .

۳۲ - کتاب التاريخ .

۳۳ - کتاب الضعفاء .

و ائبي چي دابو حاتم کتابو څخه يوه لړ بر څه پا تي دي ، دا ځکه چې ده خپله ټوله کتبخانه پوهانو او فاضلا نوت ته وقف کړي وه ، او تر سپړني ور وسته ئي هم وصيت کړی و ، چه هر څوک دده له کتبخاني څخه استفاده کو لای سی ، په دې شرط چې کتاب له کتبخاني څخه ونه باسي خو چا دده وصيت پر ځای نه کړی ، او ډير کتابونه ئي له منځه ولاړه .

ماخذونه -

- ۱ - الاعلام - د زر کلي - ۸۸۰ ر ۳ مخ .
- ۲ - نامه دانشوران - ۲ ر ۳۷۱ مخ .
- ۳ - تاريخ ابوالفداء - ۵۳۲ مخ .
- ۴ - فرهنگنامه - د نفیسی - ۵۱۵ مخ .
- ۵ - قاموس المشاهير - ۱ ر ۴۲ مخ .
- ۶ - د کابل مجله - ۳ کال - لومړی کڼه - ۳۶ مخ .

۴۹۰- ابو حاتم بلخی -

دنبی عباس دو ختو نومیالی عالم او مترجم و، چی دهند مشهور و طبیب «کنکه»
دده په کومک دهندي طب مشهور کتاب «چاناکیا = شاناق» و «کتاب اسوم» په
نامه له هندي څخه په پهلوي ترجمه کی او بیادا کتاب دسامون خلیفه دپاره دعباس
بن سعید الجوهري له خوا په عربي ترجمه سو.

ماخذ

تاریخ ادبیات در ایران — ۱۰۷۱، ۱۱۳، مخ

۴۹۱- ابو حاتم سجستانی :-

سهل دمحمد زوی، دعثمان نمسی اودیزید حبشی نحوی لغوی کړوسی مشهور
په امام ابو حاتم ددریمی هجري پېړۍ له ستبحر و نومیالیو پوهانو او داهل سنت او
جماعت له لویو شایخو څخه و. سیوطی په طبقات کې لیکي چه: ابو حاتم دقرآن
په علو، و کې لکه قرائت، تفاسیر د نزول سببونه او نور؛ اود لغت په فن او شعری
صنعت کې دخپل وخت امام و.

ابن خلکان وایی چی: ده د سعمیاتو په استخراج او د الفاظ په حل کې لوی لاس
درلود، داشعارو په تقطیع او دبحور و په بیلو الی کې ئې لږ ساری درلوده،، دورع
او د تقوی خاوند و، هره ورځ ئې یو دینار صدقه ورکوله او هره هفته ئې یو وار
قرآن ختماوه. دزلمیتوب دوره ئې د علوسود زده کړې په غرض په مختلفو
هیوادو کې تیره کړې وه، د قرائت فن ئې له یعقوب مقری څخه اود
اعراب صناعت ئې له اخفش نحوی څخه اود حدیثو علم ئې له ابو عبیده بصری،

او عبدالملک اصمعی و حسین دفضل هاشمی له زوی ، او ابو زید انصاری او عمر
بن کرکره ، او روح بن عباد . هغه لوستلی او زده کړي و ترزده کړي او تحصیل
وړ و سته پخپله د شاگردانو مرجع سو ، او د تدریس او افادې کمبله ئې وغور و له .
شمس الدین احمد په و قیات الاعیان کې لیکي چی : دهغه وخت ډیر لوی پوهان
لکه محمد دد رید لغوی زوی او ابو العباس سبرد نحوی او نور د ابو حاتم شاگردان
وو ، چی تر ټولو ابو العباس سبرد چی ملیح حسن او ښکلی منظر ئې درلود ، دده
توجه زیاته خان ته جاب کړې وه ، او دهغه د ښکلا او فصاحت په باب کې
ئې په عربی ژبه څو بیته ویلی چی هغه د نامه دانشوران ناصرې ددو هم ټوک
په (۲۶۲) مخ کې راغلی او لوسې بیت ئې دادی :

ما د القیت الیوم من متمجن خنث الکلام

ابو حاتم هغه وخت په بغداد کې اوسید ، او بیاله هغه لخوا په بصري ته ولاړ
او د ژوند تر پایه هلته و او د بصري دهغه وخت والی سلیمان د جعفر زوی د
عیسی ثمسی ، د علی بن عبیدالله کړوسې او د عباس کوسې دده ډیر احترام کاوه .
د ابو حاتم له تجار بوڅخه یوه تجربه د اوه چی ده ویل : « که غواړې چی
ستا د لیکنې مطلب پت پاته سی او نا سحر مان ئې ونه لوستلای سی نو په شید و قلم
غوټه که ، او پر کاغذ باندي خط په ولیکه خپل دوست نه ئې ولیره ، هغه
لیک تر هغه وخته څو ک لوستلای نه سی څو چی د سوی کاغذ ایره پر وانه
چوی او د سیخلی کاغذ ایره چی پر ولویری د لیک لیکي روپا ته او ویل
کیري ، او یا د شیدو پر لخوا د سپین زاج (خوری)

له او یو څخه کار واخله او لیک په لیکه او تر هغو نه ویل کیږی شو چې زددولی مازو پرونه پاشل سی» ابو حاتم (د ۵۲۳۸هـ. - ۲۵هـ یا ۲۵۴ - او یا ۲۵۵هـ) کال د برات یا محرمې په میاشت په بصره کې وفات سوی دی، دبصري والې سلیمان ښې د جنازي نمازې ته راغلی و، او هلته په سیره المصلی کې ښخ دی دده تر سرینې وروسته ښې دخورلسوزر ودنیارو قیمتی کتابونه پاته سو، دا ځکه چې ده د کتابو د تجارت له لارې خپل ژوند تیراوه، خو دده وارث هغه ټول کتابونه د ابن سکیت نحوی په غوښتنه پر هغه باندې په ارزانه قیمت خرڅ کړه.

دده مشهوره تألیفات دادی:

- ۱- کتاب اعراب القرآن.
- ۲- کتاب ما تلحن فيه العامة (یا - ما يلحن به العابد).
- ۳- کتاب الطیر.
- ۴- کتاب المذکر و المؤنث.
- ۵- کتاب النبات و الشجر.
- ۶- کتاب المقصود و الممدود.
- ۷- کتاب الفرق الادمیین و ذوات الاربع (یا- الفرق بین الادمیین و بین کل ذیر و روح).
- ۸- کتاب القرائت.
- ۹- کتاب المقاطع و المبادی.
- ۱۰- کتاب الفصاحة.
- ۱۱- کتاب النخلة (چاپ سوی دی).
- ۱۲- کتاب الاضداد فی اللغة.
- ۱۳- کتاب القسی و النبال و السهام.

- ١٣- كتاب السيرف والرماح .
- ١٥- كتاب الدرع والفرس .
- ١٦ - كتاب الوحوش .
- ١٧ - كتاب الحشرات .
- ١٨- كتاب الهجا .
- ١٩ - كتاب الزرع .
- ٢٠ - كتاب خلق الانسان .
- ٢١ - كتاب الادغام .
- ٢٢- كتاب اللبن واللبن والحليب .
- ٢٣ - كتاب الكرم .
- ٢٣- كتاب اثنتاء و الصيف .
- ٢٥ - كتاب النحل والعسل .
- ٢٦ - كتاب الابل .
- ٢٧- كتاب الغيث .
- ٢٨ - كتاب الخصب والقحط .
- ٢٩- كتاب اختلاف المصاحف .
- ٣٠- كتاب الاتباع .
- ٣١- كتاب الجراد .
- ٣٣ - كتاب الشوق الى الوطن .
- ٣٣- كتاب العشب والمقل .
- ٣٣- كتاب الزنية .
- ٣٥- كتاب الغيث .

- ۳۶- کتاب المیاة .
۳۷- کتاب الحرو البرد و الشمس .
۳۸- کتاب المعمرین (په ۱۸۹۹ م کال په لندن کی چاپ سوی دی)
۳۹- کتاب المختصر :- په نحو کی دا حقش اوسیبو په په لاره
۴۰- کتاب الشمس و القمر ،
۴۱- کتاب الوصایا
۴۲- کتاب فی النقط و الشكل قرآن .
۴۳- کتاب اللیل و لنها ر

ماخذونه

- ۱- الاعلام - د زر کلی - ۱۰۳۰ ۲ مخ .
۲- الفهرست - د ابن ندیم - ۵۸۱ مخ
۳- الوفيات الاعیان - ۲۱۸۱ مخ
۴- بغیة الوعاة - ۲۵۶ مخ
۵- آداب اللغة - ۱۸۵۲ «
۶- دائرة المعارف الاسلامیة - ۳۲۳۱ مخ
۷- لغتنامه - د دهخدا - ۳۹۴ مخ
۸- هدیة العارفین - ۱۱۱۱ مخ
۹- نامه دانشوران - ۲۰۶۰ مخ
۱۰- قاموس المشاهیر - ۲۱۱ مخ
۱۱- کابل مجله - ۳ کال - ۱۰۳۹ مخ .
۱۲- آریانا دائرة المعارف ۳۶۱ ۹ مخ .

-۲۶۰-

۴۹۲- ابو حاتم عطار خراسانی

دابو تراب خیجی، اود استاد ابو سعید خراز او جنید استا دو. ده ه په باب کی ویلی سوی دی چی:

«کان ابو حاتم العطار ظاهره ظاهر التجار و باطنه باطن الابرار»

او هم وایی چی دی لومړی سپری و، چی دا اشار اتو په علومو کی ئی خبری کړی دی
ما خذ

نفحات الانس - ۵۸ مخ .

۴۹۳- ابوالحارث کاندوزی

عبدالملک دخالدزوی شهوړ په ابوالحارث دکندوز په چا ر دره کی اوسید ، او دخپل وخت لهر او یا نو څخه و. دحدیثوړ و ایت ئی له سالم بن خدییم څخه کړی؛ او معتمرین سلیمان بیاله ده څخه روایت کاوه. په زهد اوتقوی ئی شهرت درلود.
ما خذ :

چراغ انجمن - - ۳۱ مخ

۴۹۴- ابو حامد احمد بستی

د سیف بستی زوی محدث و، حدیثونه ئی په بغداد کی له عبدالغنی در فاعه سهبری له زوی څخه لوستلی، او ابو احمد داسی زوی بیاله ده څخه روایت کاوه.
ما خذ :-

تاریخ بغداد - ۱۸۹۳ مخ.

۴۹۵- ابو حامد احمد بستی

د بستی له محدثانو څخه و، بغداد ته ولاړ، هلته ئی حدیثونه له محمد دعید الله قردوانی د زوی څخه زده کړه، او وییا جعفر د محمد زوی او الحکم المؤمن د ب و اسطی نمسی له ده څخه روایت کړی دی .

ما خذ:

تاریخ بغداد :- - ۳۶ مخ

۴۹۶- ابو حامد احمد بستى :-

مشهور په خار زنجی په خراسان کی د ادب د علم امام و، او دلغت په علم کی ئې هم لوی لاس درلود، حدیثونه ئې له ابی عبدالله پوشنچی څخه اوریدلی وو، او ابو عبدالله حاکم بیاله ده څخه روایت کړی دی. دا څلور کتابونه د ده له تصنیفاتو څخه دی :

۱- کتاب تکملة .

۲- کتاب التفضله ،

۳- کتاب العین .

۴- د ادب الکاتب داد بیا توشیح

د (۳۳۸ هـ) کال دبرات په میاشت کی سر دی.

ماخذ :

بغیة الوعاة - ۱۶۹ مخ .

۴۹۷- ابو حامد احمد بلخی :

دخضر ویه بلخی زوی ددریمی هجری پیری له لویو مشایخو او عارفانو څخه و. دابو تراب نخشی او حاتم اصم سره ئې صحبت کړی او ابراهیم ادهم یی لیدلی او دبا یزید بسطامی او امام ابو حفص سره حج ته تللی و . زیاتره سور خان دی دابو حفص حداد ساری بولی، او حفص دده په باب کی ویلی دی چی: «په صدق او همت کی ئی هېڅوک تر احمد بن خضرو ویه بلخی لوړ نه دی لیدلی» .

ده تفسیر له صالح بن عبدالله څخه اوریدلی و، او پخپله ئې هم تصانیف درلوده. دده مانند ینه فاطمه خاتون هم پنه عارفه او صالحه میرمن وه

دی په (۲۴۰ هـ) کال کی وفات سوی او قبر ئې دبلخ د نو بهار تر دروازی د باندی مشهور دی.

ماخذونه :

۱- تاریخچه مزارات بلخ- خطی- ۲۵ مخ .

-۲۶۲-

۲ - کابل مجله - ۳ کال - ۲ گنجه - ۱۵۷ مخ .

۲۹۸- ابو حامد احمد بلخی :

د حامد بلخی زوی دخپل وخت له سجد ثانو څخه و ، احا ديث ئې په بغد ادکي له محمد بن صالح بلخی څخه لوستي وه ، او بيا له ده څخه محمد د اسحاق قطيعی زوی روایت کړی دی .

ماخذ :-

تاریخ بغداد - - ۲۱۳ مخ .

۲۹۹- ابو حامد احمد بلخی :

د سهل بلخی زوی د بلخ له مشهور و فقها و څخه و ، فقه ئې په بلخ او سمرقند کي زده کړې وه ، او پخپله هم درای خاوندو . په (۳۰۰ هـ) کال سپړی دی .

ماخذ :-

آريانا دائرة المعارف - - ۳۷۱ مخ .

۳۰۰- ابو حامد احمد بلخی :

دقدامة زوی ، د محمد نمسی ، د عبد الله کړوسی او د فرقد کوسی دخپل وخت له سجد ثانو څخه و بغداد دته تللی او هلته ئې حدیثونه له قتیبه د سعید غلابی له زوی ، اوله ابراهیم دیوسف بلخی له زوی څخه زده کړه ، او بیا له ده څخه ابو بکر شافعی او ابن مالک قطيعی ، او قاضی ابو طاهر د بجیر ذهبي زوی ، او سیخلد جعفر زوی د حدیثو روایت کړی دی . په (۳۰۲ هـ) کال سپړی دی .

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۳۳۵ مخ

۳۰۱- ابو حامد احمد بلخی :

دیحمی زوی او د هشام او بر نمسی مشهور په ابو حامد او بری د بلخ د او بر د کلی

لوی عالم و ، چی د (۵۳۵۰) کال په شوال کئی مړ دی.

ماخذ :

معجم البلدان - ۱۶۷ ر ۳ مخ .

۳۰۲- ابو حامد احمد خراسانی :

دمحمد زوی اودعباس اذواری خراسانی نمسی دخپل وخت له روایا نو څخه و،
اوله محمد دمسیب ارغیانی له زوی څخه ئې روایت کا و ه ، او بیا له ده څخه
ابوسعده سالینی روایت کړی دی.

ماخذ: -

معجم البلدان - ۱۳۱ ر ۲۱ مخ .

۳۰۳- ابو حامد احمد سرخسی :

دمحمد زوی ، دمحمد نمسی ، دغلی کپوسی ، دمحمد کوسی اود شجاع سرخسی
کودی مشهور په ابو حامد شجاعی دخپل وخت امام و ، فقه ئې له شیخ ابی علی
سنجی څخه لوستلې او ا حدیث ئې له اللیث بن محمد الیثی او نور و څخه اړویدلی
وو ، چی بیاله ده څخه محمد دمحمودالسر ه مړ دز و او عمر بسطاسی حافظ روایت
کړی دی ، او په (۵۸۸۲) کال په بلخ کئی مړ دی.

ماخذ - :

طبقات الشافعیه - ۳ ر ۴۳ مخ

۳۰۴- ابو حامد احمد هروی :

دمحمد زوی دابراهیم نمسی دهرات له محدثانو څخه و ، په (۹۳۳ ه)
حج ته ولاړ ، حدیثونه ئې له احمد د نجدة له زوی اودعریان له نمسی څخه
لوستی وو .

ماخذ:-

تاریخ بغداد - ۳۸۶ ر ۳۸ مخ .

۳۰۵- ابو حامد احمد هروی :

دمحمد زوی، دعبدا لله نمسی، دمحمد کپوسی اود عمادین ولید بن حسان بن مغفل بن حسان بن عبدالله بن مغفل مزنئی کومسی دخپل وخت له مسجد ثا نوڅخه و. په (۵۳۴۷هـ) کال د بغداد له لاری حج ته ولاړ، هلته ئې حدیث له محمد دمحمد زوی اود حسن له نمسی اوله محمد دعبدا لله زوی، دمحمد نمسی اود محمد هروزی له کپوسی څخه زده کړه.

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۵۳۴ مخ.

۳۰۶- ابو حامد احمد هروی :

دمحمد زوی او دشارک نمسی دخپل وخت فقیه، محدث ادیب او مفسر و. احادیث ئې له محمد د عبدالرحمن سامی له زوی، اوله حسن د سفیان نسوی له زوی، اوله ابایعلی موصلی له زوی اونور وڅخه اوریدلی و، او بیاله ده څخه ابو عبدا لله حاکم، او ابو ابراهیم نصر آبادی اونور وروایت کړی و. په (۵۳۵۳هـ) نیشا پور ته ولاړ، او په (۵۳۵۵هـ) کال کی سوسو.

ماخذ :-

طبقات الشافعیه - ۹۸۲ مخ.

۳۰۷- ابو حامد هروی :-

دابی طاهر محمد زوی اود احمد اسفر اینی هروی نمسی دهرات دشافعی مذهب له نومیا لیبو پوهانو او عالمانو څخه و. ابن خلکان دده په باب کی وایی چی په بغداد کی دده په مجلس کی تردری سوه زیات فقها حاضریدل. ده دغه علم له ابو الحسن دمرزبان له زوی او ابو القاسم دار کی څخه ولوست او بیای به بغداد کی تدریس کاوه. دی د ابن خلکان په قول په (۵۳۴۴هـ) کال کی زیږیدلی او په (۵۳۶۳هـ) کال بغداد ته تللی او د خطیب بغدادی د لیکنی په اساس له (۵۳۷۰هـ) کال څخه بیا د ژوند تر پایه په تدریس

بوخت و، اود (۶. ۵۴۰ هـ) کال دشوال په «دشنيې په ۱۱ شپه په بغداد کې وفاتسوی دی. خطیب بغدادی په تاریخ بغداد کې لیکي چې: «ابو حامدله عبدالله بن عدی او ابی بکر اسماعیلی، ابراهیم بن محمد بن عبدل اسفر اینی څخه لیر روایتونه کړی دی، خو په روایت کې ثقو، او ماخو واره دی لیدلی او دده دتدریس مجلس ته چې دعبدالله بن مبارک په مسجد کې و، حاضر سوی یم او خلکو و یل چې نه سوه تنه طالبان دده درس ته حاضریری، او هم خلکو و یل چې که شافعی دخپل مذهب دا پیرو لیدلی وای ډیر به ئې ویاړلی وای.»

شیخ ابواسحاق په طبقات کې وایي چې: «ابی الحسین قدوری حنفی ده ته په درنه سترگه کتله، او تر هر چا ئې لوړ پاله، او وزیر ابو القاسم ماته و و یل چې زما په عقیده ابو حامد تر خپله شافعی افقه دی» ابو حامد ئې تر سر ینې وروسته په بغداد کې دده پخپل کور کې ښخ کړی دی، او امام ابو عبدالله دالمتهدی زوی دمنصور دجامع خطیب ده ته دجنایز نمونځ ورکړی. په (۵۴۱ هـ) کال ئې دده سپری باب حرب ته نقل کړی.

دده شهوره تألیفات دادی:

۱- کتاب تعالیق مختصر مزنی.

۲ کتاب التعلیقة الکبری.

ماخذ:-

آریانا دائرة المعارف - ۳۷ مخ.

۳۰۸- ابو حامد غزوی :-

په غزنی کې دسلطان بهرامشاه دوختوله مشهورو پوهانو او استاذانو څخه و، اوله عربې څخه په درې ژبه دکلیله و دسنة مترجم حمیدالله نصرالله دده شاگرد دی.

ماخذ:

تذکره دولتشاه - ۳۸ مخ .

۳۰۹ - ابو حامد محمد بلخی :

د محمد زوی او د صدیق بلخی نمسی محدث و، حدیثونه ئی په بغداد کې له قتیبه سعید له زوی، او احمد محمد له زوی او قاسم له نمسی او ابی بزه له کړوسی څخه لوستی وه، او بیاله ده څخه ابو بکر دخلا د عطا زوی روایت کړی دی.

ماخذ

تاریخ بغداد - ۲۰۵۳ مخ

۳۱۰ - ابو حامد محمد سهرقندی - بیاهروی :

نجیب الدین ابو حامد سمرقندی د علی زوی او د عمر نمسی مشهور طبیب و په

(۶۱۹ هـ) کال هرات کې وژل سوی دی، دا مصنفات دده دی:

۱- الادویة المفردة .

۲- اسباب وعلامات : په طب کې .

۳- اصول التریب : په طب کې .

۴- الاغذیة والاشربة للامحأ .

۵- الاغذیة والاشربة للمرضی .

۶- الاقربا ذین الصغیر .

۷- الاقربا ذین الکبیر .

۸- رسالۃ فی مداواة وجع المفاصل .

ماخذ

هدیة العارفين - ۱۱۰۲ مخ .

۳۱۱ - ابو احماد جوزجانی :

د مصعب زوی او د خارجه الضعیی البالوچی نمسی و، د جوزجان د بالوچ په کلی

کې اوسید. پلار ئې مصعب د حضرت علی سره په شهادت رسېدلی و .
ده پخپله خارجه قتاده دعاسه زوی لیدلی و ، خوله هغه څخه ئې څه نه دی لیکلی ، او
دیونس بن یزید الایلی اونورو څخه ئې روایت کړی دی ،

ماخذ : -

معجم البلدان --- ۲ ۳۸۲ مخ .

۳۱۲- ابو حذ یغته بلخی :

اسحاق دبشر زوی ، د محمد نمسی ، او د عبدالله بن سالم الهاشمی کړوسی په
بلخ کې زیږیدلی او د تاریخ له پوهانو څخه و . د علوم ئې له محمد بن اسحاق بن
یسار ، او عبدالملک بن جریرح او نورو څخه زده کړی و . او خورا زیات شاگردان
ئې درلود .

هارون رشید بغداد ته وروغوښت او دا بن رعیان په مسجد کې او سید ، بیا
ترج وروسته بخارا ته ستون سو او هلته په (۲۰۶ هـ) کال سپ دی .

یولې تالیفونه ئې درلودل چې مشهوره ئې دا وه :

۱- کتاب المتبداء : دخلقت دابتداء په باب کی .

۲- کتاب المفتوح .

۳- کتاب الرده :

۴- کتاب الجمل .

۵- کتاب الالویه .

۶- کتاب صفین .

ماخذ و نه :-

۱- الاعلام --- دزرکلی - ۲۸۶۱ مخ

۲- تاریخ بغداد - ۶ ۳۲۶ مخ

۳- لسان المیزان- ۱۳۳۵ مخ .

۳۱۳- ابو حرب غز نوى :-

د پنځمې هجري پېړۍ دمنځ له نومياليو طبيبانو څخه و، او ځينو تذکرو

«ابوحارث» او «ابوحرب» هم ليکلي دي.

دغزنوي پاچهانو په وړاندي ټي ښه مقام درلود، په تيره بيا هغه وخت چې سلطان مسعود دسلطان محمود زوی دده په دارو درملوله يوي ډيرې سختې ناروغۍ څخه روغ سو، او له هماغه وخت څخه دشاهي دربار خاص طبيب او حکيم باشي وټاکل سو. خو هغه وخت چې فرخزاد دسلطان مسعود زوی پاچا سو، نو دده ځينو سعاندينو فرخزاد په دي خبره ولمساوه چې گوندي ابو حرب دطغرل سره چې دغزنوي کورني مخالف و پټه لار لري فرخزاد هم دا نوميالي طبيب دخپل ورور عبدالرشيد دوژلو په تور په (۵۳۵هـ) ياپه (۳۳۴هـ) کال و واژه. ده يو کتاب په طب کې دسلطان محمود په نامه تأليف کړی دی .

ماخذونه :-

۱- دکابل مجله - ۳ کال - لومړی ځلونه - ۳ مخ .

۲- لغتنامه - ددهخدا - ۳۹۶ مخ .

۳۱۴- ابوالحسن ابريشمي غزنوي :

دخپل وخت له نومياليو قاريانو څخه و، او هم ټي دحکمت په علومو کې ښه لاس

درلود. دقرآن حافظ و .

لومړی په نيشاپور کې دمسجد جامع امام و، بيا له هغه ځايه دخپلو زمانو محمداو محمود سره غزني ته راغی، اودسلطان ابراهيم دزوی سلطان مسعود په وخت کې د دربار په فقيهانو او قاريانو کې شامل و، او هره ورځ سهار به ټي په دار سلطنه کې حاضر و اودقراآت وظيفه به ټي اجرا کوله. څو چې همدلته په غزني کې مړ سو .

دده زوی محمود هم په طب او هندسه کی لاس درلود، او سلطان مسعود دپه درنه سترگه ورته کتله .

ماخذ :

تاریخ الحکما - مسمی به «درة الاخبار ولمعة الانوار»

ترجمه «تتبعه صوان الحکمة» ۹۲ مخ

۳۱۵- ابو الحارث حرب هروی :

د محمد زوی معروف په «حقوری» دهرات له نو میالیو فاضلانو څخه و، عوفی لیکلی چی: «شعرش از شعری درگذشته وفضلش بساط هنر عصری در نوشته»

په یوه قصیده کی ئې د سوال او جواب صنعت بڼه ځای کړې دی چی څو بیتونه ئې دادی:

گفتم این گه گه نمودن روی جباری بود گفت قدر مردم اندر خویشتن داری بود

گفتم این خواری چه باید کی پرستم سر ترا گفت هر کوبت پرستد از در خواری بود

گفتم این زلفین تاری زاستر برزان دوزخ گفت مه را روشنی اندر شب تاری بود

گفتم ای مه راست گوئی ماه رسانی همی گفت مه را دور خط از شکک تا تازی بود

گفتم این بازی گری با هر کسی چندین چراست گفت باز یگر بود کودک چو بازاری بود

گفتم آسانی ونازا زمن ربود این عشق تو گفت عشق نیکویان بارنج و دشواری بود

ماخذ: -

۳۱۶- ابو حریر سیستانی :-

عبدالله دحسین زوی په (۱۱۱ هق) کال د عبدالله بن بلال برده دوالی گری په وختو کی د سیستان ډیر نومیالی قاضی او د تاریخ میستان په قول لوی عالم اوله عبدالله الصالحین څخه و، د حدیثو په علم کې دبصریانو ر وایات زیاتره له ده څخه سوی دی.

ماخذ :-

تاریخ سیستان - ۱۲۷ مخ .

۳۱۷ - ابو الحسن احمد بلخی :-

د جعفر زوی د موسی نمسی دیحیی کړوسی د خالد کوسی او د بر ملک بلخی کو دی د بلخ له نومیالیو ادیبانو او شاعرانو څخه دی.

ابن خلکان دده په باب کی لیکلی چی: په تاریخ ، نجوم ، اونو ادرو کی ئی لوی لاس درلود او ابونصر د سر زبان زوی دده اخبار او اشعار راغونډ کړی و او دخپل وخت له ظریفانو څخه هم کښل کیده په عربی ژبه ئی شعرو نه ویل څو نمونی ئی ابن خلکان په خپل کتاب وفيات الاعیان کی راوړی دی .

دی د (۲۲۳ ه) کال د برات په میاشت کی زیږیدلی او په (۳۲۶ ه یا ۳۲۳ ه) کال په واسطه کی سر دی څوک وایی چی دده تابوت ئی له واسطه بغداد ته وړی دی .

ماخذ - :

۱- وفيات الاعیان --- ۱ ر ۳۱ مخ .

۳۱۸- ابوالحسن استانی خراسانی :-

داسعد زوی اودر رمضان استانی المقری الخیاطخر اسانی دخپل وخت له بمحمد ثانو
خخه و احادیث ئی له ابی الفتح بمحمد عبدالباقی د زوی اود احمد بن سلیمان
له نمسی خخه رانقل کړی اود (۶۰۲ هـ) کال دربیح الاولی په میاشت مړ دی .

ماخذ :

معجم البلدان - ۱ ر ۲۲۳ مخ .

۳۱۹ - ابوالحسن بستی :-

شیخ ابوالحسن بستی دخرمی هجری پیری له عار فانو اوفاضلانوشخه و چی
دبست سیمه کی اوسید او شیخ علی فارمدی سلگری و کله کله ئی شعر ونه هم ویل
دادده وینا ده : « هغه خوک چی په علم پسې ملا وتړی که خه هم دعلم لوړ مقام
ته ونه رسیږی خو لږ تر لږه له سر کب جهل خخه لیری کیږی او که دعلم لوړ مقام
ته ور سیږی جهل دده له شاوخوا خخه دنیستی کندی ته لویږی او چی په چا که بسیط
جهل پاتی نه سی نو د قرب مقام ته نژدې کیږی » .

همداراز ده ویلی دی : « هغه خوک چی علم لری او عمل نه پی کوی تر جا هل بدتره
دی ځکه چی جا هل تل پر خپله خطا اعتراض کوی خو بی علمه عالم بحان دخطا ناوند
نه بولی او تل له ده خخه فسادز یری » .

مولانا جامی لیکلی چی د همدانی دعین القضاة له رسا ئلو خخه خر گند یری چی
داسکله رباعی دده ده :

دید یم نهان گیتی و اصل در جهان

وا ز علت و عار برگشتیم آسسان

آن نورسیه زلا نقطه برتر دان

زان نیز گذشتیم نه این ماندونه آن

ماخذونه:-

۱ - نفحات الانس — ۴۷۴ مخ .

۲ - دکابل مجله — ۳ کال - ۴ گنیه - ۵۰ مخ

۳۲۰ - ابوالحسن بشری سکنی:-

شیخ ابوالحسن بشری دسجستان له نومیالیو عارفانو شخه و چی په خلمه هجری
پیروی کی اوسید دشیخ الاسلام خواجه عبدالله انصاری پیروچی شیخ الاسلام ئی
په « تاریخ عرفا » کی ډیره ستاینه کوی تر شیخ ابوالحسن خرقانی او ابو
عبدالله طاقی ئی ثقه بولی اولیکی :

« وی از پیران من است از این سشایخ که دیدم سه تن سه بودند فرقانی و طاقی و هر
دو جاسوس القلوب بودند و ابوالحسن بشری و وثقه بود در روایات و صوفی بود
و مشایخ بسیار دیده بود چنانکه میبایست دید و سخن و سماع از ایشان باز دانست »
شیخ سیروانی او سرکی او ابوالحسن جهنم او ابو بکر تر موسی ئی لیدلی و او
دشیخ ابو عبدالله خقیف شاگردو

ماخذونه:-

۱ - نفحات الانس — ۳۸۴ مخ

۲ - دکابل مجله ۳ کال ۴ گنیه - ۴۹ مخ :

۳۲۱ - ابوالحسن بن سبک بلخی :-

محمد داسماعیل زوی د عمر نمسی د محمد کړوسی د ابراهیم کوسی د محمد کودی
چی هغه بیاد خالد زوی د اسحاق نمسی دخالد کړوسی د عبدالملک کوسی او د حریر
بن عبدالله بلخی کودی و مشهور په ابن سبک د حدیثو له پوهانو شخه و حدیثونه ئی

له خپل نیکه عمر بن محمد او حسین بن محمد بن عبیدالعسکر او ابی سعید الحربی او ابی بکر بن شادان او ابی حفص بن شاهین اونور و څخه زده کړی وه په (۳۶۵ هـ) کال زیږیدلی او د (۴۴۳ هـ) کال دروژی په ۲۴ د پنجشنبې په ورځ مړدی
ماخذ :-

تاریخ بغداد — ۲ ر ۵۵۵ هـ .

۳۲۲- ابوالحسن بولانی

د سلطان محمود غزنوی زوی سلطان سمسو د په وختو کې د بست یو ډیر مستی پر هیز کارستغنی اوقانع قاضی و .

بیهقی پخپل کتاب « تاریخ بیهقی » کې لیکلی چې : « په (۴۲۸ هـ) کال چې سلطان مسعود بست ته تللی و یوه ورځ چې زه هم هلته وم آغاچي خادم ئی وروغوښت او ورته ویل چې : د زرو ډکې همیانی (کڅوړی) راوړه اوماته ئی وویل : واخله ، په هره کڅوړه کې زرمثقا له زردی- بونصرته ووايه چې دا هغه زدی چې زما پلاز رضی الله عنه د هندوستان له غزا گانو څخه راوړی ، چه زرین بتان ئی مات کړی بیانی وېلې او توتې توتې کړې او بیخي حلال مال دی ، ځکه نوزه په هر واری چې صدقه ورکوم له همدی بی شېهی حلال مال څخه ئی ورکوم - ما اوريد لی دی چې دبست قاضی ابوالحسن بولانی او دهغه زوی ابوبکر ډیر دست تنگه دی اوله چا څخه هه نه اخلی او پخپله هم لږ څه لری یوه کڅوړه ئی پلارته او دابله کڅوړه ئی زوی ته ورکه چې څه واغلي اوله حلال مال نه ئی ژوند لږ ښه سی . »

بیهقی زیاتوی چې : « ما هغه کڅوړی واخستلی او بونصر ته سی و وړی هغه خوشحال سو ، او سلطان ته ئی دعا وکړه او وی وپل چې رښتیا هم ابوالحسن او زوی ئی له ډیره وخته حتی لسو درمونه هم اړدی ، نو بونصر کڅوړی له خانه سره اوخیستلې او تر نمانځه وروسته ئی قاضی ابوالحسن او دهغه زوی ور وغوښتل ، اود سلطان

پیغام ئی قاضی ته ورساوه، قاضی ډېری دعاوی وکړي او بوویل: «داصلت ساته، فخر دی ستم ئی، خوبخته ئی وور کوم چی زما په کار نه دی، اوقیامت ډېر نژدی ددی حساب در کولای نه سم، اودانه وایم چی زه سخت ورته اړنه یم، خوشنکه چی به هغه لږ څه چی لرم قانع یم نو دوبال زرسی شه ډکار ر اخی؟»

بونصر ورته وویل: «سبحان الله - هغه زچی سلطان محمود به غزا کې لسه بستخاندو شخصه دتوری په زور راوری اوبتان ئی مات کړی اوتوتی توتی کړی دی، اویا هغه امیر المؤمنین غواړي وبخښی، قاضی ئی څنگه نه اخلی؟» قاضی ابوالحسن جواب ورکی: «دخداوند ژوند ون دی اوږدوی، اوس خلیفه بل دی، اوتاسی خواجه دانیر محمود سره په غزاگانو کی واست اوزه نه وم. نوماته څرگند نه ده چی هغه غزاگانی د مصطفی علیه السلام دست پر طریقه وی که یه؟ دا په هیڅ حال نه سم او تر عهدی ئی وتلای نه سم» بونصر ورته وویل: «که ئی ته نه منی خپلوشاگردانو، مستحقانو اودرو یشانوته ئی ور نه.»

قاضی ورته وویل: «زه په بست کی هیڅ یو مستحق نه پیژنم چی هغه ته باید زر ورکړسی، اوماته څه پینه ده چی زر بل څوک یوسی اوحساب به ئی په قیامت زه ورکوم دا په هیڅ حال منلای نه سم.»

بیائی بونصر زوی ته وویل چه: «ته خپله بر خه واخله، هغه ورته وویل چی: «زه هم دده زوی یم او علم سی لده څخه زده کړی دی او که سی دې یو ورځ لیدلی وای هم پرما واجب و، چی تول عمر یی دده پیروی کړی وای حال دا چی به کلو کلو سی دی لیدلی دی، نوزه هم د قیامت دورخی له حساب به بیریم او هیڅ دسال زیاتوالی نه اړ نه یم.»

بونصر ورته وویل: «لله در کما دواړه بزرگان یاست» وی ژر ل اودواړه ئی رخصت کړه او زر ئی بهر ته سلطان مسعود ته وایرل، سلطان چی خبر سو هیښ حیران ورته پاته سو.

ماخذ :

تاریخ بیهقی — ۵۱۳، ۵۱۲ مخونه .

۴۴۳- ابوالحسن حمود الدین کندوزی :-

علی د. حمود زوی ، دایر اہمیت پر کندوزی نومی دسلطان سنجر سلجوقی د وختو دیر متدین اومتنی عالم تیر سوی دی اصل نوم ئی علی خوالقب ئی حمید الدین و . دنحوپه علم کی ئی یو کتاب د «ضریرې» په نامه تصنیف کړی چی هغه ته «ابوالاعلوم» ویلی سوی دی .

ماخذ: -

چراغ انجمن — ۳۳ مخ .

۴۴۴- ابوالحسن خلف غوری :

دسلطان مسعود په وختو کی دغوریو نویالی سخور اوشر وپه (۱۱ م ۵) کال چی و خوئید سلطان مسعود له هر اتد غور دنیولو په نیت و و ت ، او دچشت له لاری دغور خواته و خوئید نو دغور خلکو جگړې ته مخانونه تیار کړه ، خو سلطان مسعود دسخه تر هغه چی و خوئید دغور دامخور مشر ابوالحسن خلف ئی دغان ماگری کی .

ابوالفضل بیهقی پخپل تاریخ کی لیکې چی: «امیر رضی الله عنه پیش تا این حرکت کرده بود بوالحسن خلف را که مقدسی بود از و جیه تر بمقدمان غور استمالت کرده بود و بطاعت آورده و با وی بنهاد که لشکر منصوب را برایت ما که بدین رباط رسد باید که وی آنجا به حاضر آید بالشکری ساخته »

هغه و چی ابوالحسن خلف دلوی لیکر سره چی دري زره پاپی اوسپاره و ، دسلطان سخې ته راغی ، دپری زغری او دیر سپرونه چی په غور کی باب وو له نورو وسوغاتو سره سلطان وروپه ، سلطان هم هغه دپرونه زاوه او ابو الحسن خلف لو مړي سړی دی چی دغو ریا نواو دسلطان مسعود داستا زې ترمنځ ئی ترجمانی کوله ، اوله دی څخه غر گند پیری چی د

غور دخلکو ژبه دري نهوه نوڅکه ئی ترجمان ته ضرورت و ، لکه بیهقي چی ليکي:
«تاسير حرکت کرد پيران جانب دانشمندی رابر سولي آنجا فرستاد باد و مرد غوری از
آن ابو الحسن خلف و شیروان تا ترجمان نی کنند».

په دي ډول نوابو الحسن خلف غوری د سلطان مسعود له ستمد و ساگر و څخه واو
د سلطان سره ئې ډيري مرستی کړی دی .

ماخذ :-

تاریخ بیهقي - ۱۱۵، ۱۱۷، ۱۱۹ مخونه .

۳۲۵- ابو الحسن داود د پوښنگی :

ابو الحسن داودی د هرات په پوښنگ کې اوسید او دخپل وخت پښه فقیه او محدث و.

ماخذ :

لغتنامه - د دهخدا - ۲ مخ .

۳۲۶- ابو الحسن دلشاد غزنی :

د سلطان مسعود د دربار له دبیرانو څخه وه (۵۲۶ هـ) کال چی سلطان مسعود د خراسان
خواته ولاړ نو د نورو زبې ورځ چی دربیح الاخر دوه ویشتمه وه له استاد آباد څخه و خو بخدا و
د نوسوري میاشتی په اووه ویشتمه ساری ته ورسیدله هغه ځایه ئې حاجب نوشتگین دیوی
کلانیولوته وگماره چی ابو الحسن دلشاد ورسرد «صاحب برید» په حیث ووظف سوا و
داده لوپړی ماسوریت و

ماخذ :-

تاریخ بیهقي - ۳۵۳ - ۳۶۳ - ۳۲۴ مخونه :

۱۴۲۷- ابو الحسن زاهد بلخي :-

محمد د اسماعیل زوي د ابراهيم نمسی د اسماعیل کړوسی د طور کوسنی او د نالون
بن حریب کودی د بلخ له زهادو سجداتو څخه و .

په (۵۴۲۳هـ) کال له حج ته تللی او احادیث ئی په بغداد کی له محمد بن احمد ای صحیح بغدادی څخه زده کړی و .

ماخذ: -

تاریخ بغداد - ۵۵۲ مخ .

۳۲۸ - ابو الحسن سوهان آژن هروی

دهرات د گازرگاه له مشایخو او عارفانو څخه و چې په عواسو کی ئی په «ابوالحسن سوهان آژن» (کالی گندهونکی) شهرت درلود . متقی سړی و او ډیر پیر و ان ئی درلو دل او په غلورمه هجری پیري کی ئی ژ و ند کاوه .

ماخذونه :-

۱- تفخات الانس - ۲۶۱ مخ .

۲- د کابل مجله - ۳ کال - ۳ گنده - ۵۱ مخ .

۳۲۹ - ابو الحسن سیاح هروی:

(دهمدی ردیف د «ابوالحسن علی سیاح هروی» نوم دی و کتل سی.)

۳۳۰ - ابو الحسن سیاری :

د سلطان محمود او سلطان مسعود له نوسیا ليو نديما نو څخه و ، هغه وخت چې سلطان محمود خان ته وزیر تا که یو له کاندیدانو څخه همد ابو الحسن سیاری و ، خو سلطان محمود دده په باب ابو نصر ته و ویل : «سر دکافي است اما بالا و عامه او را دوست ندارم . کاروی صاحب دیوانی است که هم کفایت دارد و هم امانت»

بیله (۵۴۲۳هـ) کال چې خواجه احمد بن حسن د سلطان مسعود د وزیر مرسو ،

بیاد وزارت د پاره دده نوم یاسو ، خو سلطان مسعود دې

د «ری» او «جبلان» په صاحب دیوانی و تیا که ، او هغه کار ئی ښه

پر مخ بیوت و نحوچی د (۳۲۶هـ) کال د معمری به میاشت پهری کی برسو، او بیهتی
ئی داسی یادونه کوی: «روز یکشنبه نهم این ماه نامه صاحب بریدرسید بگذشته همدن
ابوالحسن سیاری رحمة الله، و صاحب دیوانی را او میداشت و سر دست
کافی و شایسته بود»

ماخذ -

تاریخ بیهقی - ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۷۴ مخونه

۳۳۱- ابوالحسن سید طاهر بلخی -

د سید محمد زوی، او د سید حسین حسینی نسبی عهد وخت د بلخ رئیس و او په (۵۳۸هـ) سردی

ماخذ -

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۸ مخ .

۳۳۲- ابوالحسن شهید بلخی

(د «ش» په ردیف کی دی د «شهید بلخی» نامه ته رجوع و سی) .

۳۳۳- ابوالحسن ضریر کاندوزی -

علی د محمد زوی، د ابراهیم نسبی او د عبدالله کندوزی کړ و سی د (۵۲۰هـ) په
شاوخوا کی سردی د عروضو عالم و یو کتاب ئی د کتاب العروض په نامه تصنیف کړی دی
د هدیه العارفین د مؤلف په قول دا کندوز د (قهندوز) په شکل د نیشاپور یوه کلاو چی په
دی صورت نو د خراسانی ور ته ویلای سو .

ماخذ -

هدیه العارفین - ۶۸۷، ۱ مخ .

۳۳۴- ابوالحسن عباد تالقانی -

د عباس زوی او د عباد تالقانی نسبی د خپل وخت محدث او د صاحب بن عباد الوزی
پلار و، په (۳۲۶هـ) کال زیږدلی او په (۳۸۵هـ) کال مړ دی، یو کتاب ئی د احکام
«القران» په نامه لیکلی او د اعتزال د مذهب غیر نه ئی پکښی کړی ده .

ماخذ

هدية العارفين - ۱۱ - ۳۳۶ مخ .

۳۳۵- ابو الحسن عید الجلیل غز نوی - :

دسلطان مسعوددوختو سالار اودسلطان معتمدندیم و، په د یرو جگړو کی دلشکر
شرتوب دسلطان مسعود لهخوا ده ته سپارل کیده او په جنگی تدابیرو کی دشی را بی
خاوندو دابوالفضل بیهقی له لیکنی غمغه خرگند پیری چی ابوالحسن عیدالجلیل د
سلطان مسعود درزم او یزم سلگری و، دستال په توگه دسلطان د یوه بزم چی ایوا الحسن
عیدالجلیل هم پکښی حاضر و، داسی تعریف لیکی :

«امیر پس از رفتن ایشان عبدالرزاق را گفت چه گوی شرابی چند پیلبا (نوع از قنق) بخوریم ، گفت روزی چنین و خداوند شاد کام و خدا برندزاده بر سراد برفته با و وزیر و اعیان و با این همه هر یسه خورده شراب کدام روز را با زدار یم امیر گفت بی تکلف باید بدشت آیم و شراب بیباغ پیر وزی خوریم ، و بسا شراب آورده اند در ساعت از سید ان بیباغ رفت و ساتگینها و قرا بهاتا پنجاه در میان سر ایچه بنهادند و ساتگین روان باختند امیر گفت عدل نگاه دارید و ساتگینها برابر کنید تاستم نرو و پس روان گردند ساتگینی هر یکک نیم من و نشاط بالا گرفت و مطربان آواز پیر آوردند ، ابو الحسن پنج بخورد و بششم سپر بیفکند و ساتگین هفتم از عقل بشد ، و به هشتم قذفش افتاد او فرایشان بکشید ندش ، ابوالعلاطیب در پنجم سر پیش کرد و ببرد ندش ، خلیل داوود و بخورد و بسیا پیر وزند و هر دورا بکوی دیلمان بردند ، بو نعیم دوازده بخورد و بگریخت و داد و میمندی بستان افتاد ، و مطربان و مضحکان همه مست شدند ، و بگریختند ، مانند سلطان و خواجه عبدالرزاق ، و خواجه هژده بخورد و خدمت کرد رفتن راه ، و امیر گفت : پس که اگر پیش ازین دهند ادب و خرد از بنده دور کند ، امیر بخندید و دستور داد و هر خاست و سخت بادب بازگشت ، و امیر پس ازین میخورد و نشاط و بیست و هفت ساتگین نیم من

تمام شد برخاست و آب و تشت خواست و مصلاى نماز و دهان بشست و نماز پیشین
بکرد و نماز دیگر کرد و چنان می نمود که گفتی شراب نخورده است، و این همه بچشم
و دیدار من بود که ابوالفضل و امیر برپیل نشست و یکشکر روت.

ماخذ-

تاریخ بیهقی-- ۶۵۸، ۶۵۷ مخونه

۳۲۶- ابوالحسن عیبه‌الله هر وی-

دحسین کرخی زوی دهرات له نویالیو حنفی پوهانو څخه و، اسلامیه علوم ئی په هرات
کی ولوستل او د «الجامع الكبير فی الفروع الحنیفه» کتاب ئی لیکلی دی. په کشف
الظنون کی ئی زاوړی دی چی لومړی اراده کړی وه چی د «جامع الصغیر» کتاب و لیکي
خو بیائی هغه لوی کی او جامع کبیر ئی نوم ورباندى کپیښود.

ماخذونه :-

۱- کشف الظنون --

۲- آریانا دائرة المعارف - ۹۳۶ ر.خ .

۳۲۷- ابوالحسن عراقی :-

دسلطان محمود غزنوی د زوی سلطان مسعود خاص او ورثه دی دبیر و، دده د خصوصیت
په باب کی بیهقی لیکلی چی: «عراقی دبیر ابو الحسن هر چند نام کفایت بزدی بود
بدیوان کم نشست و بیشتر پیش امیر بودی و کار های دیگر را اندی، و بحلی تمام داشت
در مجلس این پادشاه».

لومړی دسلطان مسعود له خوا دقېستان دبیری وړ کړه سو وروسته ئی دسلطان مسعود
په وړاندى دونی اعتبار وموند چی علاوه پر دبیری ئی په مهمو سلطنتی چار و کنى سلطان
ته مشورې هم ورکواى او سلطان هم دده خپروته غوړ نیوه مثلاً د (۳۳۶ هـ) کال دصفری
په میاشت دابوالحسن عراقی په مشوره دنیشاپور خواته ولاړ چی دبیهقی استاد ابو نصر

مشکان دهغه تگ طرفدار نهو اودیوه وزیر له خولې چې ابو نصر ته ئی شکایت کاوه داسی حکایت کوی:

«عراقی سردی است دیوانه و هرچش فرا ز آید می گوید و این خداوند می شنود و چنان نموده است بدو که از وی ناصح تر کس نیست و خراسان و عراق بحقیقت در سر کار او خواهد شد»

وروسته تر هغه چی دسلطان مسعود لشکرو اسل و نیو اودسالارانودچور اوچپاودلاسه خلک سلطان ته په فریاد راغلل سلطان پر هغه تگ په میمانه سولکه چی بیهقی لیکي: «خواجه ابو نصر مشکان رحمت الله علیه شنودم گفت امیر از شدن باسل سخت پیشیمان بود که میدید که چه تولد خواهد کرد مرا بخواند و خالی کرد و دودیدو بودیم گفت این چه بود که ما کردیم؟ لعنت خدای برین عراقیک باد فایده حاصل نیاسد و چیزی بلشکر نرسید و شنودم که رعایای آن نواحی مایند شدند...»

خوپه (۲۷ م ه) کال بیرته معتبر سوی اودسلطان مسعود له خواد کرد او عرب سالاری ورکړه سوی وه او دکرد او عرب دسالار په حیث هرات ته تللی دی. مگر څنگه چی هلته په هرات کی په عیش او نوش اخته و او کار ونه ئی و یچار سوه نو سلطان مسعود معزول کی او د بیهقی په قول خپل وزیر ته ئی اسر وکی چی: «این فاکار عراقیک را دست کوتاه کنی از کرد و عرب، و ایشان را دوسالار کاروان گمار هم از ایشان و بحاجب سپار و عراقی را بدرگاه فرست تا سزای خویش به بنید که خراسان و عراق بسز او و برادرش شد...» هغه وه چی دهمغه کال دجمادی الا ولی په ۱۷ د شنبی ورځ ابو الحسن عراقی له سالاری څخه معزول سو، سلطان ونه لید او مسعود د محمد لیث دبیرته ئی واستاوه او نظر بند و ساتل سو، خوابو نصر مشکان ددی دپاره چی دد بیر نوم پر یا دیده سلطان ته دده شفاعت وکی او سلطان هم ویاخهه او بیرته درسالت پر دیوان کهنینوست مگر هغه پخوانی مخ ئی نه

درآورد . هجوچی د (۵۳۹ هـ) کالد برات په شیرمه دد وشینی په ورځ وفات سو
 بیهقی دده دسر زینی سبب او دده دقبر په باره کی داسی نیکی : «روز دوشنبه ششم
 شعبان ابو الحسن عراقی دبیر گذشته شد رحمة الله علیه وچنان گفته که زنان او
 را دارو دادند که زن مطربه سرغزی را بزنی کرده بود . و مرد سخت بد خو بود
 ویا ریکک گیر ، ندانم که حال چون با شد اما در آن هفته که گذشته شد و سن
 بعیادت اورفته بودم او را یافتهم چون تازی سوی گداخته ولیکن سخت هوشیار
 گفت و وصیت کرد تا تابو تش بمشهد علی سوسی الرضا رضوان الله علیه بردند
 بطوس و آنجا دفن کردند که سال این رکا را در حیات خود بداده بود و کا ریز
 مشهد را که خشک شده بود باز روان کرده و کا روان سرایی برآ ورده و دیهی
 مستغل سبک خراج بر کا وان سرای و بر کا ریز وقف کرده و من در سنه احدی و
 ثلثین که بطوس رفتم بارایت منصور ، پیش که هزیمت دند انتقال افتاده ، و بنو
 قان رفتم و تربت رضا ارغی الله عنه زیارت کردم گور عراقی را دیدم در مسجد
 آنجا که مشهد است در طاقی پنج گزار زمین تا طاق و او را زیارت کردم و
 بتعجب بما ندانم از حال این دنیای فریفته که در هشت ونه سال این مرد را بر کشید
 و بر آسمان جاه رفت و بدین زودی بمرد و نا چیز گشت .

ما خذو نه-

۱- تاریخ بیهقی = ۱۳۳ ، ۱۳۶ ، ۳۰۵ ، ۳۳۳ ، ۳۳۷ ، ۳۵۷ ، ۳۶۳ ، ۳۶۸

۳۷۲ ، ۳۹۷ ، ۵۰۰ ، ۵۱۸ ، ۵۲۰ ، ۵۳۹ - بخونه .

۲- لغتنامه - دده خدا - ۳۰۶ - بخ

۴۴۸- ابو الحسن علی یلمی غزنوی-

دسلطان محمود او دهمه دزوی سلطان سعود ندیم و . او ددوی ددر بار و په
 هموچارو کی ئی برخه درآودله . کله چی سلطان محمود غزنوی بخان ته وزیر تا که

ده اوسيد . دا حا يثو روايت ئې له قاضی ابی نصر الحسین بن عبد الله شیرازی
شخه (چی سیستان ته راغلی و) کپری دی او بیاله ده شخه محمد داحمد زوی
او دابی العجاج دهستا نی هر وی زوی ابو عبد الله روايت کاوه .

ماخذ :-

معجم البلد ان - ۳۳۰ مخ .

۳۴۳- ابو الحسن علی بلخی :

داحمدزوی ، دوسوی نسبی او دسر وان فارسی کپوسی خورا لونی عالم او فقیه و
ده ویلی دی چی :

«دخبر وینه والی په لنه والی کی دی ، شوک چی ډیری خبری کوی هغه
لیونی یاخود پسند ، یا احمق او مصروع دی» (د ۳۳۵ هـ) کال د ذیحجی په میاشت
وفات سو او قبر ئې معلوم نه دی

ماخذ :-

تاریخچه مزارات بلخ - ۳۲ مخ .

۳۴۴- ابو الحسن علی بهرامی سرخمی -

دغزنویا نو په دوره کی دغزنی ددزیا له شاعرانو او دخپل وخت له استادانو
شخه و ، په عروض او قافیه کی ئې رسالی تألیف کپری چی نومونه ئې دا وه :
۱- غایة العروضین - ۲- کثر الناقیه - ۳- رساله خجسته .

دا اشعار دده دی .

بناگر بچه خواهمت صفت کرد ماهر دو بتا گل دور نگیم

وین نیم دگر منم چنین زرد یک نیمه آن توئی بسرخ

نه سانی چنو کرد صورت نه آزر نگارمن آن چون قمر برصنوبر

دو زلفش بسان دو ماه معتبر دوخداش بسان دو ماه منقش

نگاری بکشمیر و سروی بکشمیر نه دیدی نه بینی چوروی وچوقدش

شبه نورا شعاری ئی په «لباب الالباب» کې را ورسوی دی، او د لبا ب الالباب مؤلف عوفی دده داسی ستاینه کوی.

«بهر امی که عطار د سشتی لطایف طبع دل نواز او بود وزهره سزهر ساز بر بط نواز در هوای غزل جان ساز از لو شاهوار نظم او عروس س معنی زیور یافته و خاطر دور بین او بتر فکرت سوی وشکافته، و او را در علم شعر و معرفت آن مهارتی کامل بود و خجسته نامه که در علم عروض بی نظیر ست از متشا اوست»

من اخلد-

۱- سلطنت غز نویان ۳۲۱ مخ .

۲- لب الالباب- ۵۵۶»

۳۴۴- ابو الحسنین پوشنگی :

د احمد زوی او د سهل نمسی دالمقندر بالله اونور وعباسی خلیفه او نور وعباسی خلیفه گانو په وختو (یعنی د خلر می پیری په سر کی) لوی عالم او صوفی تیرسوی دی. په عراق کی ئی د ابو العباس بن عطا او جریری سره او په شام کی ئی د طاهر مقدسی او ابو عمرو دمشقی سره صحبتونه کړی او شبلی ئی لیدلی و. دی دهرات په پو شنګ کی زبیر یدلی او بیا د علومو د زده کړی دپاره نیشاپور ته تللی او هلته ئی د تصوف لاره غوره کړی ده. خوچی په لاره کی لوی شیخ او صوفی سو. خو کاله له وطنه لیری و خو هغه وخت چی بیرته وطن ته راغلی نو په زندیقیت متهم سو، بیرته نیشاپور ته ولاړ او پاته ژوند ئی هلته تیر کی شیخ فریدالدین عطار دی د زمانی له خورا محتشمو او د طریقیت او تجرید په علم ئی له پیرو پوهانو څخه کښلی او دده کرامتونه ئی را نقل کړی دی.

بولانا جامی دده داسی ستاینه کړی ده: «از یگانگان جوان مردان خراسان

بود...» بیا په عربی ژبه دده په باب کی لیکي: «وهومن اعلم مشایخ وقته بعلوم

التوحيد وعموم المعاملات احسنهم طريقة في الفتوه والتجريد وكان خلقا دينا متعهد
اللفقراء».

وايي چه له ده غنجه چا پو بنينه وکړه چې: «تصوف غه شی دی دی؟» .

ده په جواب کې ورته وویل: «تصوف نن ورځ یوې حقیقته نوم دی، او
پخوا یوې نوسه حقیقت و.»

دجاسی په قول په (۵۳۴) کال کې او ددارا شکوه په روایت په (۵۳۵) کال
کې او ده خدا لیکي چې په (۵۳۸) کال د نیشا پور په ښار کې وفاتسوی، او
مهالته ښځ دی.

ماخذونه -

۱- نفحات الانس - ۲۵۱ مخ.

۲- لغتنامه - دده خدا - ۳۱۳ مخ.

۴۴۵- ابوالحسن علی تالقانی :-

دمحمد زوی او دمحمد تالقانی نمسی قاضی او محدث و، دحج تر سفر وروسته
یغداد ته ولاړ، او حدیث ئې له شعیب دادر یس بلخی له زوی، اوله ابراهیم
دعبدالله له زوی اوله داؤد رازی غنجه لوستلی وو؛ او بیاله ده غنجه ابو بکر
محمد خطیب بغدادی په (۵۴۳) کال دحدیثو روایت کړی دی.

ماخذ:-

جراغ انجمن - ۲۷ مخ.

۴۴۶- ابوالحسن علی بخارا ستانی :

دحسن زوی؛ دمحمد نمسی او دابوجعفر سکندرانی کپروسی دخیل وخت
لوی عالم و. احادیث او نور علوم ئې په بخارا کې له: برهان الدین کبیر (دهدایې
له خاوند غنجه) اوله عبدالعزیز د عمر دووی او دمازه له نمسی غنجه لوستلی وو.
دتخارستان دسکندر ان په کلی کې زیږیدلی او په (۵۴۸) کال دبرات

په سياشت په حلب کې مړدی. په دمشق کې ۳۶ کاله په تدريس بوخت او په «برهان بلخي» مشهورو. ابوالفتح عبدالرشيد والواجي دده له مشهورو شاگردانو څخه و.

ماخذ:-

چراغ انجمن - ۲۸ مخ،

۳۴۷- ابوالحسن علي سمنگاني :-

د عبدالرحمن زوی او د محمد سمنگاني (لرخاښي) نسی د خپل وخت له نویالیو او لویو محدثو او ددین له اساسانو څخه و. احادیث او نور علوم یې له ابي بن سهل انبوردی او محمد بن عبدالعزيز فنطری او ابو عبدالله محمد بن احمد سرقی څخه په بخارا کې زده کړي وو، او بیا په اصفهان کې اوسید له ده څخه بیانا سرین سعید کوفی او اسماعیل بن محمد بن فضل تمیمی او نورواخیستنه کړي وه، او په (۵۵۲هـ) کال وفات سوی دی .

ماخذ

چراغ انجمن - ۲۸ مخ .

۳۴۸- ابوالحسن علي سياح هروي :-

د ابي بکر زوی او د علي رحاله نسی د خپل وخت له نویالیو سياحانو او جهانگیتو څخه و، چی له همدې جهتې یې په «ابوالحسن علي سياح» شهرت سوندلی و، اصلا د هرات و، خو په سوصل کې زېږیدلی او په حلب کې مړدی. برسیره پر سياحت ښه مؤرخ، خطاط او شاعر هم ووا یې چه د سڅکي د سرزیاتې و چی دریا بونه اود بښتونه یې لیدلی او خوراجکو هسکو او سختو غرونه ختلی اودا یې عادت و، چی کوم ځایونه چی به یې لیدل دهنو پر دیوالواو کورو به یې د یادگار په توگه څه لیکل چی ابن خلکان دده ځینې لیکنې هم لیدلې وې او حتی سنډ ری د ځینو بهری جگړنو

دسټرانوله خولې ليکي چې دسال گين سمندر (بحرالملح) په غبرکې يوه وچه وه او هلته يو ديوال و، چې پرهنه ديوال هم دده خط ليکلي و، ابن الوردي ليکي چې «په شعبده او سيميا کې ئې هم لوی لاس درلود» د الملك الظاهر غازي دسلطان صلاح دزوی په دربار په حلب کې ډير معتبر و، او دده په نامه ئې يوه بډر سه جوړ کړي وه چې دخپل ژوند ترپا په هلته اوسيد، او چې د (۱۱۱۵-۱۲۱۵م) کال دروژي دسماشټې په منځ کې سرسو، دهمهنې مدرسي تريوي کنبدی لاندي ښخ کړه سو.

نهرالذهب ليکي چې ده دخپل قبرد پاره دخپل ځان په باب کې داسې ليکلي و، چې بيادده دقبر پرډبره ليکلي پاته وه: «عاش غريباً و مات وحيداً، لاصد يق يرثيه ولا خليل يبيكه، ولا اهل يزورونه ولا اخوان يقصدونه ولا ولي يطلبه، ولا زوجة تندبه، سلکت الفقار، و طفت الديار، و رکت البخار و رأيت الآثار و سافرت البلاد و عاشرت العباد، فلم أرحم بقاصد قاء، ولا رفيقاً موافقاً، فمن قرأ هذا خط فلا يعتبر بأحد قط» دده له کتابوخڅه ددي کتابونومونه پاته سوی دی:

۱- الاشارات الى معرفة الزيارات : چاپ سوی نه دی.

۲- التذكرة الهروية في الحيل الحربية: چاپ سوی نه دی.

۳- الخطب الهروية: دواعظ دی - خو چاپ سوی نه دی.

ماخذ و نه :-

۱- الاعلام - دزرکلی - ۷۳۵مخ.

۲- وفيات الاعيان - ۳۳۷ - «.

۳- ابن الوردي - - - - ۱۳۴۲۲ «.

۴- نهرالذهب - - - - ۱۹۳۱ «.

۵- آداب اللغة - - - - ۸۷۰۳ «.

۶- لغتنامه دد بخدا - - - م. ۳ .»

۷- کابل مجله - ۳ کال - ۱۱ کڼه - ۵۷ .»

۳۴۹- ابو الحسن علمی غز نوی:

ابوالحسن ټی کنیت او بهاءالدوله ټی لقب د سلطان مسعود غز نوی زوی و، چی

د (۱۳۱۱ هـ) کال د برات د میاشتی په اوله د (۱۰۳۹ م) دد سمبر په ۲۹ د جمعی په ورځ د غزنی پرتخت کښتونست سنهاج سراج لیکي چی دور پرو په کڼون ټی دوی میاشتی پا چهی وکړه.

خو حمدالله مستوفی ټی د پاچهی موده وه کاله بولی اولیکي چی دده دود وساندینه چی د جعفر بیگ لور وه په نکاح کړه. د حبیب السیر سوانف ټی هم دها چهی د وره دوی میاشتی گهی .

ده دخپل پاچهی په وخت کی خپل ورونه «سردان شاه» او «یزدشاه» له بنده خلاص کړه، خوچی تردوو کالو پاچهی وروسته دخپل اکا عبدالرشید له خوا په (۱۳۳۳ هـ) (۱۰۵۲ م) کال معزول اود «دندروی» په کلا کی بندی کړه سو.

ماخذونه:-

- ۱- طبقات ناصری- ۱۰۳۶ مخ .
- ۲- قاموس المشاهیر - ۱۰۲۹ « .
- ۳- سلطنت غزنویان - ۲۳۸ « .

۳۵۰- ابو الحسن علمی غز نوی:-

د عثمان زوی اود علمی جلابی غزنوی نمسی د شیخ ابوالفضل بن حسن ختلی سریداو دخپل وخت له نویالیو عارفانو او پوهانو څخه و. دده یو کتاب په تصوف کی دکشف المحجوب په نامه ټیر شهرت لری په غزا کی ټی برخه اخیستی وه اود خواف سنجان د قصبی استاد سروان دده سرید و .

په (۱۱۱ هـ) کال سر (دې داد نغخات الانس روایت دی بل روایت دادی چی په
۶۵ هـ) کال سر دی.

د تفصیل دپاره دی: دعین ردیف «دعلی هجویری غزنوی» نامه ته رجوع و سی.

ماخذ:-

نغخات الانس - ۳۵۸، ۳۶۰ مخونه.

۳۵۱- ابوالحسن علی کشمی :-

د حسن بلخی زوی دخپل وخت نومیالی فقیه، زاهد او فاضل و. د سکا کند په ښار کی چی
اوس ئی کشم بولی اوسیدد فقه علم ئی له برهان بلخی څخه زده کړی و، او بیاد مشق ته ولاړ
هلته ئی د حدیث روایت له ابوالمعین مکه حولی او ابویکر محمد د حسن نسفی له زوی او نورو
څخه کاوه او بیاله ده څخه سمعانی په (۵۳۶ هـ) کال د حدیثو سمع کړی ده. په (۵۵۰ هـ)

کال په دمشق کی سر دی

ماخذ:-

چراغ انجمن - ۲۷ مخ .

۳۵۲- ابوالحسن علمی لوگری :-

د محمد غزالی زوی د سامانیا نود وختو د درې ژبی شاعر او د ابوالحسن عبیدالله بن احمد العتبی
د سامانیا نود وزیر مداح و. هغه وخت چی له بخار اڅخه لوگر ته تی دخپل تگک غد رنی هغه
وزیر ته داسی وړاندی کړی و:

عبیدالله بن احمد وزیر شاه سا مانی همی تا بد شعاع داد ازان پرنور پیشانی

بصورت آدمی آمد به معنی نور سبجانی خدا یا چشم بدخوا هم کزان صورت بگردانی

بخارا خوش تر از لوگر خداوند امیدانی ولیکن کرد تشکیمید از دوغ بیابانی

اود اشعار ئی د امیر رضی ابوالقاسم فوح د منصور د زوی اود نوح د نسفی په ستاینه

کی ویلی دی:

تگار من آن کرد و د گوهر بسر که زمین است و حسن از قدم تا بسر

ز عنبر زره دارد او بر سمن
 چو بر داشت جو زاکمر گه نگر
 برون برد از چشم سود ای خواب
 بره کرد عزم آن بت خوشخرام
 بتا بید سخت و به پیچیده سست
 شتابان بیا سد سوی کوهسار
 بر آورد از ان و هم پیکر میان
 نه بلبل ز بلبل بدستان فزون
 چو دوشیزه گان زیر پرده نهان
 بریده سرو پای او بی گنه
 ز بسد بزرینه نی دردمید
 برخ بر زد آن زلف عنبر فراش
 همو گفت در نی کی ای «لوگری»
 ز سنبل گره در او بر قمر
 بجست و بیست از فلاخن کمر
 در آورد رد دل هوای سفر
 گره کرد بند سر آن خوش سیر
 بگرد کمر گاه دستار سر
 به آهستگی کرد هر سو نظر
 یکی زرد گویا ناجا نور
 نه طوطی ز طوطی سخن گوی تر
 چو دوشیزه سفته هم روی و بر
 ز نالید نش شاد سانه پسر
 بار سال زنی دادم را گذر
 بیستی بر زدا نگشت وقت سحر
 غم خدمت شاه خوردی مخور

ماخذونه:-

۱- سکینه الفضلاء - ۱۱ مخ

۳- لب الالباب - ۱۵۲ مخ .

۳۵۳- ابوالحسن علمی هر وی:-

د محمد هری زوی دنجو اولغت عالمو، په صبر کی اوسید او په (۱۵ هـ) کال په

دی داتصنیفونه ئی کړی دی :

۱- کتاب الازھیه: چی عوادل او حروف پکینی تشریح سوی دی .

۲- کتاب الذخائر : په نحو کی ئی خلورنو که لیکلی دی .

یا قوت حموی په معجم الادبا کی لیکلی چی ده د کتاب په صبر کی دده په خط لیدلی دی

ماخذ:-

هدية العارفين - ۶۸۶۱ - مخ

۳۵۴- ابوالحسن عمر سيستانی :

ديپلارنوم ئې ابى عمر نوقانى او دى پخپله د سيستان قاضى و د «تاريخ سيستان» مولف
ئى دهغه ئاى له مفاخر و څخه گنى اوليكى چى په (۳۹۵ هـ) كال چى دقرا سطره لښكر
ورق ته راغې دافاضل قاضى دصفرى د مياشتى په ۳۳ دسه شنبه به ورځ ووژل سو

ماخذونه:-

۱- تاريخ سيستان - ۲۰-۳۶۹-۳۸۹ مخونه .

۲- لغتنامه - دده خدا! - ۳۱۵ - مخ .

۳۵۵- ابوالحسن فقيه هروى

احمد د محمود زوى د مقاتل نمسى او د صبيح كړوسې مشهور په ابو الحسن فقيه هروى
د خپل وخت له محدثينو او فقهاو څخه و احاديث ئى په بغداد كى له شيبان بن فروخ الابلى
او عبدالاعلى بن حماد الزسى او محمد بن يحيى الذهلى او يونس بن عبدالاعلى مصرى
اونورو څخه لوستې وه او بيا له ده څخه احمد بن كامل قاضى ر و ايت كړې دى په
(۲۹۵ هـ) كى لاژوند ي و .

ماخذ:-

تاريخ بغداد - ۱۵۶۵ - مخ .

۳۵۶- ابوالحسن قاضى بستى :-

احمد د مطرف بستى زوى د خپل وخت محدث و، احاديث ئى له ابى يحيى
بن ابى سميرة المكى، او هشام بن على سمرانى، او جعفر بن محمد بن سوار نيشا پورى
څخه لوستى دى او بيا له ده څخه على بن احمد بن محمد بن يوسف سا سرى روايت
كړى دى .

ماخذ :-

تاریخ بغداد - ۱۷۱۵ مخ .

۳۵۷- ابوالحسن قریش غزنوی :-

دسلطان محمود غزنوی دوختو ناستو دیر اوخازن و، چی سلطان ور باندی دیر باور درلود. بیهقی لیکلی دی چی دیر ور زیده او دکفایت خاوند دیر و، لوسری ئې دسامانیانو سره خدمت کاوه، بیاخواجه ابوالعباس اسفراینی وزیر دخان سره راوستلی و. همدارنگه دسلطان مسعود په وختو کې چی سلطان په (۵۴۲ هـ) کال له بلخه غزنی ته راتی نوخواجه احمد بن حسن ئې هلته دچا رودسمون دپاره پریښود چی دیرئې ابوالفضل بیهقی او خازن ئې همدا ابوالحسن قریش وروتیا که .

ماخذ

تاریخ بیهقی - ۲۴۵ مخ .

۳۵۸- ابوالحسن کابلی :-

محمد دحسین کابلی زوی دخپل وخت له محمد ثانو څخه و، دحدیثو روایت ئې له یزید بن هارون ابوسفیان بن عینیة او ابو عبدالله باهلی او نورو څخه کړی او د (۵۲۵ هـ) کال په حرمه مړدی .

ماخذ :-

سکینه الفضلاء - ۲۵ مخ .

۳۵۹- ابوالحسن کشمی بدخشی :-

دبدخشان له لویو شیخانو او داسام ربانی له سریدانو څخه و .

ماخذ :

چراغ انجمن - ۸۴ مخ .

۳۶۰- ابوالحسن محمد بلخی :-

دحمود زوی او دیحیی بلخی نمسی دبلخ له نویالیو پوهانو او عالمانو څخه

و. اسلامی علوم ئې په بغداد کې بشپړ کړې او څه وخت هم په مرو کې اوسید دوه واره حج ته تللی و، او د ژوند په پای کې ئې په بلخ کې ژوند کاوه، او هلته پنځلس کاله په تدریس بوخت و، او ډیر شاگردان ئې درلودل. ابوالحسن په عقلی او نقلی علومو کې دکافی اطلاعاتو خاوندو، ډیر کتابونه او رسالې ئې تألیف کړې دی چې مشهوره ئې داوه :

۱- التبيين في سيرة سيد المرسلين.

۲- الخلاصة في المنطق .

۳- التتمة في علم النحو.

۴- رساله، په علم بدیع کې.

په (۵۶۲ هـ) کال مړ، او د زړې کلا په بیخ کې بیخ دی .

ماخذ:

آریانا دائرة المعارف - ۹۳۹۱ مخ.

۱۴۶۱- ابوالحسن محمد سجستانی :-

د حسین زوی او د براهیم نمسی او دعاصم آوری سیستانی کړوسی دمجدثانو له امامانو څخه و. احادیث ئې له امام ابی عبدالله محمد دادریس شافعی له زوی څخه را نقل کړې دی او په دې باب کې لوی کتاب لری چې «مناقب شافعی» نویږی. او هم د حفاظو له ډلې څخه گڼل سوی، او علی دبشری اللیثی سجستانی له ده څخه روایت کړی دی .

ده مصر، شام، حجاز، عراق او خراسان ته سفرونه کړې وو، اود (۳۶۳ هـ) یاد

(۳۳ هـ) کال درجب په سیاشت کې وفات سوی دی .

ماخذونه

۱- معجم البلدان - ۵۶۱ مخ.

۲- کابل مجله - ۳ کال - ۲ کټبه-۱۵۳ مخ .

۳- هدیة العارفین - ۳۸۲ مخ .

۴۶۲- ابوالحسن محمد عامری خراسانی :-

دیوسف عامری زوی دخراسان له نومیالیو فیلسوفانو څخه و. د ابن سینا په وختو کې ئې ژوند کاوه، او د ابو زید بلخی شاگردو. له خراسانه بغداد ته تللی او هلته ئې پنځه کاله دابن عمید په خدمت کې تیر کړی او بیرته خراسان ته راغلی و. د شیخ الرئیس ابن سینا سره ئې مکتابه درلودله چې له همدې کبله دابن سینا په په رسالو کې یوه رساله د «جواب اسئله عامری» په نامه سته .

عامری د ارسطو پر کتابو څو شرحې لیکلې دی، او د یوه بل کتاب نوم ئې «الامه علی الابد» و .

ماخذ :

لغتنامه - ددهخدا - ۴۰۵ مخ .

۴۶۳- ابوالحسن محمد کرجی :-

شیخ ابوالحسن محمد دعیسی کرجی زوی دسلطان محمود دغزنوی او دهغه دزوی سلطان مسعود دوختو له پوهانو او شاعرانو څخه و .

استاد خلیلی پخپل کتاب «سلطنت غزنویان» کې لیکي مرد دانشمندو مستغنی بود بدربار سلطان نیامد، اما به ثنای وی پر داخته و اشعاری در این معنی دارد .

خود ابوالفضل بیهقی له لیکنو څخه څرگند پیری چې ابو الحسن محمد کرجی دغزنی په دربار کې دندیم حیثیت درلود مثلاً په (۵۲۳هـ) کال چې ظاهر دپیر «دری» دیمی صاحب دیوان ویاکل سو، ابوالحسن هم دنور ورو جالو په ډله کې دخازن په حیث دظاهر سره ولاړ، اوچې د «دری» دولايت کارونه سره کولو سوه نو ابوالحسن کرجی بیر ته مسعود ته راغی، او په پای کې دداندانان ددبیت

دترکمنانو په جگړه کې ووژل سو.

ماخذونه :-

۱- تاریخ بیهقی - ۳۳۹، ۶۱۱، ۶۲۷ مخونه.

۲- سلطنت غزنویان - ۳۵۵ مخ .

۴۶۴- ابو الحسن مقاتل خراسانی :-

د سلیمان زوی او د بشیر الازدی بالواللخراسانی

نمسی د دوهمی هجری پېړی له خورالویو پو ها نوڅخه

و.اصلا د بلخ و، خو بیا له هغه ځایه بصری او بغداد ته تللی و ، او هلته ئې احادیث له

سجا هد بن جبیر عطا بن ابی ریا ، اوله ابواسحاق سبیعی ، اوله ضحاک د

سزاحم له زوی ، اوله محسن بن مسلم الزهري او نورو څخه لوستلی و ، اوله ده

څخه بیا بقیه د ابی الولید الحمص زوی ، او عبد الرزاق د همام الصنعانی زوی ،

اولی د الجعد زوی او نو روروا یتونه کړی دی .

دقرآن په تفسیر کې ئې هم لوی لاس درلود . په (۱۵۰ هـ) کال وفات سوی دی.

ماخذونه :-

۱- وفيات الاعیان - - ۱۱۲۲ مخ .

۲- دائرة المعارف وجدی - ۳۵۷۷ مخ .

۳- تاریخ ابوالفداء - ۲۶۲ مخ

۴۶۵- ابو الحسن منصور میوندی :-

د حسن میوندی زوی او د فرخی سمدوح و، چی د ده په ستاینه کې وایی :

تاج هنر و گنج خرد خواجه سید منصور حسن با رخدای همه احرار

ازبوی وخصال تو زخاک و گل میمند بی رنج همه عطر خوش آسید د عطار

عمید خسرو منصور ، ابو الحسن منصور که جاو دان زجهادشا دباو پر خوردار

ماخذ :-

لغتنامه - دد هخدا - - ۱۹ م سخ .

۳۶۶- ابو الحسن نجار کندوزی :

د پنځمې پيړۍ له خو را نو سيا ليو عارفا نو څخه و. په کند و ز کي ئې نجاری کوله . او خواجه عبد الله انصاری ليدلی و، او پخپل کتاب کي ئې له ده څخه ډير څه ليکلي دي ، چي بيا مولانا جامي پخپل کتاب نفحات الانس کي را اخیستی دي . چانه پيژانده ، خو په مکه کي خلکو ليدای و ، پنځوس آبران و سره وه . ترڅو مسافر تو وروسته بيرته کندوز ته راغلی او په (۵۰ م ه) کال ۸۰ کا لو په عمر مړ ، او همهلته دکندوز په ښار کي ښخ دي .

ده ویلی دی چی : «يو انسان با يده لوسپړۍ سر کي پنځه صفتو نه ولری چی دکمال مقام ته ورسیري : لوسپړۍ ښه خوی چی دراحت او هوسا ښي تومننه با له کپړۍ ، دوهم ښه رویه چی طبایعومیل دده خوانه سی دریم توکل چی دسعیش دپاره مضطراب نه سی ، څلرم پرهیز گاری چی دی . دخلکوله نابوس څخه و ژ غوری ، او پنځم دهمت لوړوالی چی دې همتوا و پستو خلکوله و ره څخه ئې راوگړوی .»

ماخذونه

۱- نفحات الانس دکلکتي چاپ - ۹۱ م سخ .

۲- چراغ انجمن - - - ۸۲ م سخ .

۳- دکابل مجله - ۳ کال - م کښه - ۵ م سخ .

۳۶۷- ابو الحسن احمد سيستانی :-

د محمد ثوری زوی ، د احمد نمسی او دیحیی کپوسی د سيستان له لویو پوهانو څخه و ، او د تاریخ سيستان مؤلف ئې د سيستان له مفاخر و څخه گڼي ، او ليکي چی دی د «غريب القرآن » مؤلف هم دی ، د جنید همعصره او د سري سقطي شاگرد و . په (۲۹۵ ه) کي وفات سوی دی .

ماخذونه :-

۱- لغتنامه دهخدا - ۳۲۱ مخ

۲- تاریخ سیستان - ۲ مخ

۳۶۸- ابو الحسن حداد هروی -

په څلرسمه هجری پېړۍ کې ئې ژوند کاوه، او دخپل وخت لهصو فیانو اومجردو درویشانو او شیخانو څخه و. دا بو العباس قصاب آملی سره ئې لیدلی، لوسړی په سکه کې دسجاور په توگه اوسید بیاد ژوند په پای کې استرآبا دته ولاړ، اودڅلرسمی هجری پېړۍ په پای کېنی وفات سوی دي .

ماخذونه -

۱- نفیحات الانس - ۳۱۱ مخ .

۲- لغتنامه دهخدا - ۳۲۲ مخ

۳۶۹- ابو حسین زین هروی :-

دهرات له ښو عالمانو او پوهانو څخه و، په یوسل اوشل کلنی کې سپړی او دابوعبدالله مغربی استا دو .

ماخذ :-

قاموس المشاهیر - ۳۳۱ مخ .

۳۷۰- ابو لحسین نوری خراسانی :-

(دهمدی ردیف ده ابن بغوی هروی «نامه ته دی رجوع وسی).

۳۷۱- ابو حفص عبدالله بلخی :

امام عبدالله دبر عمش زوی او دپحیی بلخی نمسی داسام جعفر صادق په وختو کې دبلخ قاضی القضاة و، داسام ابویوسف شاگرد اود اسام اعظم سره ئې کتلی و، او امام شافعی دده په شان کې ویلی دی چی: «دبلخی پرمخ می هیڅوک ترا بو حفص عبدالله بلخی عالمتر، فقیه ترا ویا تقوی نه دی لیدلی، او خدا ایتعالی دی ددنیا

او داست دینا بیست دپاره پیدا کړی دی.»

دده له وینا و څخه ده چی :

«هر څوک چی سائل محروم کړی د قیاست په ورځ به له جنته محروم پاته سی»
بل لځای وایی: «څوک چی بې ضرورته د زمانې حاکما نو سره آشنا ئی کوی د
اسلام له دین څخه بیگانه کیږی» په (۲۳۱ هـ) کال د یوسل او اتیا کالو په
عمر سر دی، قبر ئی د بلخ د شادی تواله په کلی کگی د بلخ دلوی رود پر غاړه
دی او خلکو ورته د «شیخ حبیب» لقب ورکړی.

ماخذ:-

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۸ مخ.

۳۷۲- ابو حفص عمر بلخی :-

امام حافظ ابو حفص عمر د هارون ثقفی بلخی زوی د فقه نویالی عالم د قرآ تو د
حرفو حافظ او امام و .

یو کتاب ئی په حدیثو کی د «اجزاء په نامه تصنیف کړی دی او په تقوی او
زهد ئی شهرت درلود. د (۱۹۶ هـ) کال یا په بل قول د (۱۹۴ هـ) کال د جمعی
په ورځ په (۶۶) کلنی سر او په بلخ کی ښخ دی خو اوس ئی قبر معلوم نه دی
د یرلس حجه ئی کړی او غلوزره واره ئی قرآن ختم کړی دی ده ویلی دی چی :
«دبنده با ادبه اوسیدل د خدا ای درضا نښه ده هر څوک چی بې ادبه دی خدای
له هغه بنده څخه خوښ نه دی»

ماخذ:-

۱- هدیة العارفین - ۷۸۰ مخ

۲- تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۲۰ مخ

۳۷۳- ابوحنص عمر و سيستان ني :

ديعقوب زوی، د محمدنمسی اود عمرو بن الليث کړوسې د سيستان د صفاری کور نی و روستنی امیر و، چې د (۲۹۹ هـ) کال په روژه کی چې لس کلن و د سيستان د خلکو په غوښتنه د امارت هرسند کښینوست داځکه چې داوخت د يعقوب ليث او عمرو بن الليث په کهاله کی بل هیڅوک پاته نه و او د سيستان خلکو دا د لځان سپکه بلله چې سامانیا نوته چې پردوی مسلط سوی وو، امارت ورکړي په تاریخ سيستان کی راغلی دی چې: «پس مردمان سيستان گفتمد بهیچ وجه ما استخفاف احتمال نکنیم و از آل يعقوب بن عمرو هیچکس نمانه بود سگر ابوحنص عمرو بن يعقوبن محمد بن عمرو بن الليث و کودک بود ه نوزده ساله بر آن بنهادند که اورا بنشانیم و خود اندر پیش او کار همی کنیم و این سپاه خراسان را بر افکنیم.»

(تاریخ سيستان - ۲۹۷ مخ)

خود سامانیا نونو په لاس کښیووټ او بندي ئی بغداد ته واستاوه او په (۳۱۰ هـ) کال چې عمر ليث نسیان طاهراو يعقوب دالمقتدر خلیفه له خوا آزادسوه داسی معلومیری چې دې هم آزادسوی خو په بغداد کې گرزیده خو چې په (۳۳۰ هـ) کال امیر ابو جعفر د سيستان نامتو امیر دی بیرته سيستان ته راوغوښت او د (۳۲۱ هـ) کال په محرم کی سيستان ته راغی امیر ابو جعفر ئی دیر عزت وکی او په درنه سترگه ئی ورته وکتل خلعتونه ئی ورکړه او ورته وی ویل چې کم شغل ئی خو ښ دي؟ ده سعذرت وغو ښت چې: «زه د کم شغل کفایت نه لرم اوته ترماستحق تریی» خود امیر ابو جعفر دسور «سیده بانو» په اصرار ئی د «صاحب مظالم» وظیفه و منله چې د تاریخ سيستان په قول: «آخو اور اصحاب مظالم کردند هر روز بصدور مظالم نبشستی و کارها همی راندي»

ماخذ :-

تاریخ سيستان - له ۲۹۷ مخ څخه تر ۳۱۱ مخ پورې .

-۳۰۱-

۳۷۴- ابو حفص عمر غز نوى :-

سراج الدين ابو حفص عمر داسحاق زوي اود احمد هندى غز نوى نىسى دحنفى فقه له لويو پوهانو وڅخه و. څو كتابونه ئى ليكلې چې مشهوره ئى دادى:

۱- زبدة الاحكام فى اختلاف الائمة چې په دى كتاب كى ئې د څلور اوسني فوتو عمل قوانين بيان كړى دى .

۲- التوشیح : په فقه كې، د هدايي شرح ده .

۳- الغرة الميغنة فى ترجيح مذهب ابى حنيفة : دا كتاب چاپ سوى هم دى .

۴- الشامل : په فقه كى ۵- شرح بديع النظام : خطى - ۶- شرح المعنى : خط په اصول فقه كى

۷- شرح الزيات فى فروع الحنيفة - ۸- شرح عقيدة الطحاوى : چاپ سوى دي .

۹- الفتاوى السراجيه : خطى . (په دى كتاب كى شك دى) .

داعالم په (۷۰۳ هـ) كال زيوريدلى، او په (۷۷۳ هـ) كال مړ دى .

ماخذو نه :

۱- الاعلام - دزر كلې - ۱۹۹۵ مخ

۲- الفوائد البهيه - ۱۳۸ مخ .

۳- الدار الكائنة - ۱۵۳۳ مخ

۴- نزهة الخواطر - ۹۵۲ مخ

۵- مفتاح السعادة - ۵۸۲ مخ

۶- قاموس الاشاهير - ۴۳۱ مخ

۳۷۵- ابو حنيفة اسكافي غز نوى -

دغز نويانو دوخت لوى هالم ستراديب اونا متوشاعر وچى دسلطان مسعود او سلطان

ابراهيم په وختو كى ئى ژوند كاوه او ابو الفضل بيهقى د تا ريخ بيهقى مصنف بى د

(استاد) په نامه يادوي اوداسې ئې ستاينى :

«... در این روزگار که تاریخ را اینجا رسانیده بودیم ما را صحبت افتاد با استاد ابوحنیفه اسکافی و شنوده بودم فضل ادب و علم وی سخت بسیار اما چون وی را دیدم این بیت مبتنی را که گفته است معنی نکوتر بدانستم:

واستکبر الاخيار قبل لقائه

فلما التقينا صغر الخبير الخبير

و در میان مذاکرات وی گفتم هر چند تو در روزگار سلطان گذشته نبودی که شعر تو دیدندی وصلت و نواخت سرترا کمتر از آن نبودی اکنون قصیده بیا که گفت و آن گذشته را بشعر تازه کرد تاریخ بدان آراسته گردد وی این قصیده بگفت و نزد یک من فرستاد چون کسی پادشاهی گذشته را چنین شعر داند گفت؟ اگر پادشاهی بروی اقبال کند و شعر خواهد وی سخن را بکدام درجه رساند؟ و امروز بحمد الله و منتهی به چه شعر هیچ جای نشان نمیدهند با آبادانی مردم بسیار و ایمنی و راحت، و سلطان عادل سهربان که همیشه این پادشاه و مردم شهر باد. اما باز فضل و ادب و شعر کاسد گونه میباشد و خداوندان این صنعت محرم. و چون در اول این تاریخ فصلی در ازبیاوردم در مدح غزنین این حضرت بزرگوار که پاینده باد آن واجب دارم و فرضیه بینم که کسانی که ازین شهر باشند و در ایشان فضلی باشد ذکر ایشان بیاوردن خاصه سردی چون (بوحنفه) که کمتر فضل وی شعر است و بی اجری و مشاهره درس ادب و علم دارد و مردمان را یگانه علم آسوزد پس ازین بر فضل وی اعتماد خواهم کرد تا آنچه مرا بیاورد اشعار که فراخور تاریخ باشد بخوایم و اینک بر اثر این قصیده که خواسته بودم نبسته آمد تا بر آن واقف شده آید

(تاریخ بیهقی - ۲۷۳- او ۲۷۵ مخ)

هغه قصیده چی دابوالفضل بیهقی به غوښتنه ئی ویلی او ابوالفضل هم لده ده شخه

په هغه لومړی کتنه کی لیکلی وه داده چی د اسکافی د کلام یو بڼه نمونه هم

کیدای سې (۱)

چومرد باشد بر کار و بخت باشد یار

ز خاک تیره نماید بخلق از عیار

فلک بچشم بزرگی کند نگاه در آنک

بهانه هیچ نیا رد ز بهر خرد کار

سوار کش نبو دیار اسپ راه سپر

بسر در آید و گردد اسیر بخت سوار

بقاب قوسین آن را بر دخدای که او

سبک شمارد در چشم خویش وحشت غار

بزرگ باش و مشو تنگدل ز خردی کار

که سال ناسال آرد گلی زمانه زخار

بلند حصنی دان دولت و درش محکم

بعون کوشش بر درش سرد یابد یار

(۱) - د اقصیده، ابوالفضل بیهقی پخپل کتاب تاریخ بیهقی کی راوړی چی د لته له

هغه کتابه کښه ستر انقل سوی ده .

خود هغه پخپله لغتنامه کی هم راوړی ده چی په ځینو کلماتو او تقدیم او تاخر کی

سره توپیر لری .

زهر که آید کاری درو پدید بود
بودز آئینه شهره تراز وی دیوار (۱)

پگاه خلستن آید نشان مرد درو
که روز ابرهمی باز برسید بشکار

شراب و خواب و ریاب کباب و تره و نان
هزار کاخ فزون کرد بازمی هموار

چو بزم خسرو و آن زموی بدیده بوی
نشاط و نصرتش افزون تر از شمارشما ر

بیمبری که پیمبر چو خواست گشت بزرگ
سهیب و سلمان را نامد آمدن دشوار

همانکه داشت بر ادرت را بر ان تخلیط
همو یست بر ادرت را بصد سما ر

چو روز سرد شود تیره بگر دد بخت
همو بد آمد خو دبیند از به آمد کار

نه کرد هرگز کس بر فریب و حیات سود
مگر کلیه و دسته نخوا نده ده بار

چو رای عالی چنان خواب دید که بار
ز بلخ آید و سر ملک راز ند پر کار (۲)

بشهر غزنین اسر دو زن نبود د و تن
که یک زمان بود از خمر شوق او هشیار

(۱) - دد هخدا په لغتنامه کی داسرع داسی ده: (چنان کرا نیهمه بیدار

بود تردیدار) .

(۲) - د (ز بلخ آید) پر مخای دهخدا (بلخ بای) لیکلی دی .

نهاده سر دم غز نین دو چشم و گوش براه
ز بهر دیدن آن چهره چو گل بهار

در این تفکر بودند کافتاب ملوک
شعاع طلعت کرد از سپهر مه اظهار

بدار ملک در آمد بسنا ن جد و پدر
بکام خویش رسیده ز شکر کرده شعار

از آن سپس که جهان سر بسر مراد را ند
نه آنکه گشت بخون بینی کسی افگار

بزاد و بود وطن زانکه چون خواهد
که قطره در گر دد آید او بسوی مجار

ز بهر جنبش گرد جهان بر مد شاه
نه زانکه تاش چو شاهان کنند سیم نثار

خدا یگان فک است و نگفت کس که فک
مکان دیگر دار دکش اندر دست مدار

آیا موفقی بر خسروی که دیر زائی
بشکر نعمت زاید ز خدمتت بسیار

از آن قبل که ترا ایزد آفرید بپخاک
ز چاک کردن زمین است گنبد دوار

بر آن امید که بر خاک پات بوسه دهد
بسوی چرخ برد باد سال و ماه غبار

د رم ربايد تيغ تو ز آتش د رسر خصم
کښی بزندان و ز سغزا و د هيش زوار

اگر نږدې گو هی بگشت بريك خشت
يکي دو چشم بران را هو ارخویش گمار

شتاب راچو کند پير در و رع رغبت
د رنگ را چو کند برگنه جوان اصرار

نه آدمی است سگر لشکر تو خيل قضاست
که باز شان نتوان داشت بر در و ديوار

نعوذ بالله اگر زان یکی شود مشله
ز حرص حمله برد همچو جعفر طيار

بدان زمان که چو مژه بمژه از پي خواب
د رفتند به نيزه د و لشکر جرار

ز بس رکوع و سجود حسام گوئی تو
هوا سگر که همی بندد آهنين دستار

ز کرگسان زمين کرگسان گردون رانيد
ز زين آسان از بس که تن کندياثر

ز کبک اسپان گشته کناغ بار هوا
ز بانگ مردان د ر پاسخ آمد قطار

يکي در آن که جگر گردد از پي حميت
يکي د ر آنکه ز بان گردد از پي رنها

چنان بسا زد با خرم تو تهو ر تو
چنانکه رامش را طبع مردم هي خوار

فلک چو دیده قرار جهانیان بر تو
قرار کرد و جها نت بطوع کر د اقرار
ز فر جود تو شد خوار در جهان ز و سیم
نه خوار گردد هر چیز گان شود بسیمار
خدا یگا نابرهان حق بدست تو بود
اگر چه باطل یکک چند چیر ه شد فهمار
نیاید آسان از هر کسی جهان با نی
اگر چه سرد بود چرب دست وزیر لئسار
نیاید آن نفع از ما کایدا ز خورشید
اگر چه منفعت ماه نیز بی مقدار
بیمبری و اسیری رعت و لشکر
خدای عزوجل کرد هدمثال تبار (۱)
که او ستاد نیایی به از پدر ز فلک
پدر چه کرده همان پیشه کن بنیل و نهار
بداد گوش و شب خسب ایمن از همه بد
که سرد پیدا د از بسیم بد بود بیدار
ز یکک پدر دو پسر نیک و بد عجب نبود
که از درختی پیدا شده است منبر و دار
عزیز آنکس نبود که تو عزیز کنی
ز بهر آنکه عزیز تو زود گردد خوار

(۱) د هخداد اصبر ع داسی راوری (پذیروت ز خدا اگر روی بحکم تبار)

او (پیگیری) د کلی پر خای می (بسرو دی کلمه را و پی ده .

عزیز کس باشد که کرد کار جهان
کنند عزیزش بی سیر کس کب سیار

نه آن بود که تو خواهی همی و داری دوست

چسه آن بود که قضا کرد ایزد دا دار

کلیمکی که بد ریا فگند ماسار او

ز بیم فرعون آن بد سرشت دل چون قار

نه برکشیدش فرعون از آب و ز شفقت

بیک زمان نهادهش همی فروز کنار؟

کسی کش از پی سلک ایزد آفریده بود

ز چاه برگاه اردش بخت یو سف وار

مثل زند کسرا سر بزرگ درد بزرگ

مثل دست خمار از می است و می زخمار

گر استوار نداری حد یت آسان است

سد یح شاه بخوان و نظیر شاه بیار

خدا یگان جهان خسرو زمان سعود

کسه شد عزیز بدو دین احمد مختار

ز مسجد گوید چون عابد از عفاف سخن

ز ظلم جوید چون عاشق از فراق فرار

نگاه از آن نکند در ستم رسیده نخست

که تاز حشمت او در نماند از گفتار

وزان نیارد بیسود هر کس رزمش
که پوست مار بیاید فگنده چون سر مار

بعقل مانند که از علم ساخت گنج و سپاه
بعدل مانند که ز آهن بکرد قصر و حصار

اگر پدرش سرا ورا ولایت ری داد
زهر و شفقت بود آن نه از سر آزار

چو کرد خواهد هر بچه رأس شرح شیر
ز سر غزازه از دشمنی کندش آوار

چه بود خود گرت از خسروان پدرانشاه بود
نه سیم داد و نه زر و نه زین افزار

نه سادرو پدر از جمله همه پسران
نصیب آن پسر افزون دهد که زار و نزار

از آنکه تا بنما ید بخسروان هنرش
نکرد بسا او چند آنکه در خورش کردار

چو بیچه را کند از شیر خویش مادر باز
سیما کردن پستان نباشد راز بیبکار

بمالش پسران رست بسا لش پسران
بسر بریدن شمع است سرفرازی نثار

چو راست گشت جهان بر امیر دین محمود
ز سو منسات همی گیرد تادربلغار

جهان را چو فریدون گرفت و قسمت کرد
که شاه بد چو فریدون موفق اندر کار

چو ملک دینی در چشم وی حضر نمود
بساخت همت اوبا نشاط دار قرار

قیامتی دگر اندر جهان پدید آمد
قیامت آید چون ماه گم کندر فنار
از آنکه داشت چو جدو پد ر ملک سعود
به تیغ و نیزه شماری در آن حدود دیار

چنانکه کرده می اقتضای سیاست ملک
سها بجای قمر بود چند گاه مشا ر
چو کار کعبه ملک جهان بدان آمد
که باد غفلت بر بود از وهمی استار

خدا یگان جهان مر نما ز نافر را
بجای ماند و به بست از فریضه زار
گیل کرد ر سولی سویی برادر خویش
په ام داد بلطف نمود هزار

که دار ملک ترا جز بنام ما ناید
طر از کسوت آفاق و سکه دینار
نداشت سود از ان کابینه سعادت او
گرفته بود بگفتار حاسدان زنگار

نه برگزاف سکندر بیاد گار نبشست
که اسپ و تیغ وزن آمدسه گانه از درد داد

چو رایت شد منصور از سپاهان زود

بسیج حضرت محمود کرد بر هنجار

زگرد سوکب تابنده روی خسرو عصر

چنانکه در شب تاری سه دو پنج و چهار

زپیش آنکه نشاپور شد بد و سرور

پذیرهش آمد فوجی بسان سوج بحار

مثل زنند که آید پچشکک (۱) نا خوانده

چو تند رستی تیمار دارد از بیمار

که شاه تا بهرات آمد از سپاه پدرش

چو مور سردم دیدی ز هر سوی بقطار

بسان فرقان آمده قصیده ام بنگر

که قدر دانش کند در دل و دو دیده نگار

اگر چه اندر وقتی زمانه راد یدم

که باز کرد نیارم ز بیم طی طومار

زبس که معنی دوشیزه دید با سن لفظ

دل از دلالت معنی بکنند و شد بیزار

از آنکه هستم از غزنی و جوانم نیز

همی نه بینم سر علم خویش را با زار

خدایا یگانا چون جامه ایست شعر نکو

که تا با بد نشود پودا و جدا از تار

ز کارنامه تو آرم این شگفتیها

بلی زدریا آرنده لولو شهوار

مگوی شعر و پس از چاره نیست از گفتن

بگوی و تخم نکو کار و رسم بد بردار

بگو که لفظ آن هست لولو خوشاب

بگو که معنی این هست صورت فرخار

همیشه تا گذرنده است در جهان سخنی

تو مگذر و بخوشی صد جهان چنین بگذار

همیشه نامه و سال آورد سپهر همی

تو بر زمانه بمان همچین شه و سالار

همیشه تا همی از کوه بردسد لاله

همیشه تا چکد از آسمان همی امطار

بسان کوه بیای و بسان لاله بخند

بسان چرخ بتاز و بسان ابر ببار

دقصدی به پای کمی بیهقی بیا دابو حنیفه اسکافی اود ده دقصدی داسی

ستاینه کوی (بیا یان آمد این قصیده غرای چون، دیبادر او سخنان شرین بامعنی

دست در گردن یگد یگر زده و اگر این فاضل از روزگار ستمگارداد یا بدو پادشاهی

طبع او را نیکو کاری مدد دهد، چنانکه یا فتند استادان عصرها چون عنصری و

عسجدی وزینمی وفرخی رحمة الله علیهم اجمعین در سخن موئی بدونیم شگافد و

دست بسیمار کس در خاک مالد فان الله تفتح باللهی و مگر بیاید که هنو ز جوان

است وماذالك علی الله بعزیز».

بل نحای ئی (د فقیه) په ناسه یاد وی او دده د خط ستاینه کوی اولیکې چی سلطان ابراهیم د فقیه ابو حنیفه په خط شو کتابه لیدلی او خویش کپری ئی وه او ابو الفضل بیهقی بیاله ده خخه بیاله خخه غو بنستی وه چی د سلطان محمود دسپرنی او داسیر محمد پر تخت کهنیستلو او د سعود د هیواد د نیولو په باب کپ یوه بله قصیده جوړه کی، او دهم جوړه کړه چی دیهقی په قول ئی خورا ښه ویلی وه بیهقی داسی لیکي:

«من در مطالعات این کتاب تاریخ از فقیه ابو حنیفه اسکا فی در خواستم تا قصیده گفت بجهت گذشته شدن سلطان محمود و آمدن اسیر محمد بر تخت و سملکت گرفتن سعود و بغایت نیکو گفت و فالی زده بودم که چون بی صلت و شاهره این چنین قصیده گوید. اگر پادشا هی بوی اقبال کند ابو حنیفه سخن بچه جایگاه رساند. الفالح حق آنچه بر دل گذشته بود بر آن قلم رفته بود چون تخت بپرداختند سلطان معظم ابراهیم رسید بخط فقیه ابو حنیفه چند کتاب دیده بود و خط و لفظ او را پسندیده و فال خلاص گرفته چون بتخت ملک رسید از ابو حنیفه پرسید و شعر خواست وی قصیده گفت و صلت یافت. و بر اثر آن قصیده دیگر در خواست و شاعران دیگر پس از آنکه هفت سال بی تر بیت و باز جست و صلت مانده بودند یافتند بو حنیفه منظو رگشت و قصیده های غرا گوید یکی از آن این است: (د تاریخ بیهقی. ۳۸. مخ).

بیادده دوهمه قصیده راوپی چی د سلطان ابراهیم غزنوی په ستاینه کپ ویلی او دلته ئی دده د کلام د نمونې په توگه له تاریخ بیهقی خخه را نقلو او هغه

صد هزار آفرین رب علیم	باد برابر رحمت ابراهیم
آفتاب ملوک هفتاقلیم	که بدو نوشد این جلال قدیم
از پی خرسی باغ ثنا	باز باران جود گشت مقیم
عند لیب هنر بیا ننگ آسد	و آمد از بوستان فخر نسیم
گرچه از گشت روزگار جهان	در صدف دیر مانند داریتیم
شکر و منت خدای را کاخر	آن همه حال صعب گشت سلیم
ز آسمان هنر در آمد جم	باز شد لولک و لنگد دورجم
شیر دندان نمود و پنجه گشاد	خویشتن گاو فتنه کرد مقیم
چکد کار جادوی فرعون	کازدهائی شد این عصا کلیم
هر که دانست مرسلیمان را	تخت بلقیس را انخواند عظیم
داند از کردگار کار که شاه	نکند اعتقاد بر تقویم
رب نیابد و پیشمانی	زانکه باشد بوقت خشم حلیم
دارد از رای خوب خویش وزیر	دارد از خوی نیک خویش ندیم
ملکا خسرو ا خداوند	یک سخن گویمت چو در نظیم
پادشاه را فتوح کم ناید	چون زندلهو را میان بدو نیم
کارخواهی بکام دل با دت	صبر کن بر هوای دل تقدیم
هر کرا وقت آن بود که کند	مادر مملکت ز شیر فطیم
خویشتن دارد او دو هفته نگاه	هم بران سان که از غنیم غنیم
نانگردن درین چه سخت	پاک نامدز آب هیچ ادیم
باز شطرنج ملک بادوسه تن	بدو چشم دور ننگ پی تعلیم
تاچه بازی کند نخست حریف	تاچه دارد ز مانه زیر گلیم
تغیر برگیر و سی ز دست باند	گر شنیدی که هست ملک عظیم

با قلم چونکه تیغ یا رکنی
 نه فلان جرم کرد و نی بهمان
 هرچه برمارسد ز نیکو و ز بد
 مرد باید که مار کوزه بود
 مار و ماهی سبا یدش بودن
 دون تر از مرد دون کس بمدان
 عادت و رسم این گروه ظلوم
 نه کسش یار و نه ایزد یار
 قصه کوتاه به است از تطویل
 سرکسش و تند همچو دیوان باش
 تا بود قد نیکوان چو الف
 سر توستیز با دوروی توسترخ
 باد میدان تو ز محشمان

در نمائی ز ملک هفت اقلیم
 نه بکس بود داسید و نه ز کس بیم
 مابشد از حکم ید خدای کریم
 نه نگار آورد چوماهی شیم
 که نه این و نه آن بود خوش خیم
 گرچه دارفد هر کسش تعظیم
 نیک ماند چو بنگری بظلم
 هر که را نفس ز دبنار جیم
 کان یاورد درودر یاسیم
 زمین هنر بر فلک شده است ر جیم
 تا بود زلف نیکوان چون جیم
 آنکه بدخو است در عذاب الیم
 چون بهنگام حج رکن حطیم

همچو جدجد و چو جد پدر (۱)

باش بر خاص و عام خویش ر حیم

یوه بله قصیده ئی هم دتاریخ بیهقی به (۳۸۲) مخ او دلغتنامی په (۳۳۶) مخ کی
 راغلی ده چی لومری بیت ئی داد ی:

آفرین باد بر آن عارض پاکیزه چوسیم و آن دوزلفین سیاه تو بدان شکل دو جیم
 بیهقی بل محای په ادب کی دده یویل فضیلت بیی اولیکی چی ابوحنیفه اسکافی یو
 داسی فاضل و چی داسی شهیی ویل چه هم نظم نشر او بیهقی وای چی ده په شل کاله
 کی دبل یو شاعر خخه داصنعت نه ولیدلی - دی داسی لیکی :

(۱) داصرع په لغت نامه کی داسی راغلی ده : «همچو جدخو دو چو جد پدر»

«فاضلی بایستی که بیستی چند شعر گفتی تا هم نظم بودی و هم نثر، کس را نیافتم از شعرای عصر که در این بیست سال بودند اندرین دولت تا اکنون که این تاریخ تا این جا رسانیدم. از فقیه ابوحنیفه آیده الله تعالی بخواستم ووی بگفت وسخت نیکوگفت و بفرستاد وکل خیر عندنا من عنده و کار بر این بنماید و فال من کی خطا کند» او هغه قصیده ئی دتاریخ بیهقی په (۶۳۵) مخ کې چاپسوی ده. دیهقی له لیکنو څخه څرگندیری چی دسلطان ابراهیم غزنوی له خوا ابوحنیفه اسکافی ته دترنک ولایت داشرفی ماسوریت هم رسپارل سوی و ځکه نو ایکی چی:

(واینک درسدت نزدیکی از دولت خداوند سلطان ابوالمظفر ابراهیم اطال الله بقانه و عنایت عالی چندین ترتیب یافت و صلت های گران استد و شغل اشرف ترنک بدو سفوض شد و بچشم خود بترنک نباید نگر یست که نخست ولایت خوارزمشاه التوتاش بود رحمة الله علیه) (دتاریخ بیهقی - ۶۳۶ - مخ) ده خدا پخپله لغتتا مه کې لیکنی چی دابوالفضل له تاریخ او داسکافی له اشعارو څرگند یری چی دسجج الصفحاء دسولف دلیکنی پرخلاف ابوحنیفه غزنوی و، نه سروزی - او بل داچی ابوحنیفه اسکافی دسلطان ابراهیم (۴۵۱) په وختوکی زلمی و نو ځکه له ابونصر فارابی څخه (چی په ۳۳۹ ه کې سردی) دده درس لو ستل دالمبتگین په دربارکی او دنوح بن منصور سره ددیبر په حوث دده اوسیدل بیخې لیری بنکاری خو هغه څه چی مرحوم هدایت له نظامی عروضی څخه را نقلوی په چهارمقا له کې دابوحنیفه نوم نه لیده کیری یوازی (اسکافی دیبر) راوړی او له هغه څخه دوه مشهوره حکایتونه را نقلوی (لغتنامه - ۴۳۸ مخ).

پخپله ابوحنیفه اسکافی هم وایی:

از آنکه هستم از غزنی و جوانم نیز همی نه بینم سرعلم خویش را بازار

۱ ماخذ و نه :

- ۱- تاريخ بيهقي - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۳۸۰ - ۳۸۱ - ۶۳۵ مخونه .
- ۲- لغتنامه دهخدا - ۴۳۴ - ۴۳۵ تر ۴۳۸ مخ پوري .
- ۳- تاريخ ادبيات در ايران ۳۹۸ ر ۲ مخ .

۳۷۶ - ابوحنيفه (امام اعظم) کا بلي الاصل (۱) :

امام اعظم ابوحنيفه نعمان د ثابت زوى د زوطى نمسى اود ماه كپ ومى او دا هل سنت او جماعت له څلورو امامانو څخه يوستر امام او د اسلامى مشهور تشر يعى « حنيفى مذهب » دؤ مس وچى دامذهب تر اوسه دده په نامه ياد يړى او په دنيا كى تر نيمو زيات مسلمانان په همدى مذهب دي .

(۱) - داچى امام اعظم په اصل كى د كابل و په زياتو تاريخى ماخذتذكرو

او مناقبو كى راغلى دى چى مشهوره ئى دادى :

الف : الخيرات الحسان فى مناقب الامام الاعظم ابوحنيفه النعمان : دهجاز

دمفتى علامه ابن حجر الهيتمى تاليف : چى په (۹۷۳ هـ) كى سپردى .

ب : مناقب الامام ابوحنيفه دا بوانمويد الموفق المكى تاليف چى په (۵۱۸ هـ) كى سپردى

ج : مناقب ابى حنيفه : دابن البزاز الحنفى الكردرى چى په (۸۲۷ هـ) كى سپردى .

د : الدر المنظم فى مناقب الامام الاعظم : دنوح افندى چى په (۱۰۷۰ هـ)

كى سپردى ددى كتاب خطى نسخه دمصدر داز هر د كتابخانى په ۳۳۸ لمبر كى قيد ده

ه : العقود الجماد فى مناقب ابى حنيفه نعمان : د صالح دمشقى - چى خطى

نسخه ئى دمصدر داز هر په كتابخانه كى سته

و : لغتنامه : دهخدا تاليف ۱ ر ۴۳۹ مخ .

ز : سكة الفضلا : ۱۲ مخ . (نور په ۳۱۸ مخ كئى)

د امام اعظم نيکه « زوطی » د کابل د پروان د سيمي دخواجهدسياران (۱) ياد استرغچ د کلي و(۲) چهله کابله بيا کونډي ته تللی دی خو دده تگ په باب کي دده روايتونه سته هو داچي تر اسلام را وړلو وروسته پخپل شوق د اسلام د پيشوايانو د ليدو د پاره ئي کوفې ته چي د اسلامي خلافت مرکز وه هجرت کړي دی او بل دا چي وايي دعر بوله خوا د کابل دفتح په وخت کي دتيم الله بن ثعلبه د قبيلې د يو چا په لاس گښيو تلي او دسړي په توگه ئي له مخانه سره بيولي وخوا بوبکر خطيب په پخپل قاريخ بند ادکي چي اسماعيل دحماد زوی او دامام اعظم نيسي وپيل چي: زما په خداي قسم دی چي زموږ کورني ته هيڅوخت سړيتوب لاره نه ده سوندلی نيکه مې په (۸۰ هـ) کال کي ز يو بدلی اوور نيکه مې ثابت په کوچنيوالي کي دعلي بن ابی طالب کرم الله وجهه په حضور مشرف سوی او حضرت علي ورته د خيرد عاکري ده (۳).
 شيخ ابو زهره په پخپل کتاب ابو حنيفه کي ليکي: سمکه نه ده چي زوطی دده د سيمي دفتح په وخت کي بندي سوی وی خو څنگه چي دخپلي سيمي له غټانو څخه و، نو مسلما نانو به دده سره ديوه بندي غوندي رويده نه وی کړي، څو چه له يوي خوائې دده عزت او پت پر

(۱۷۵ مخ پاتي) ح : حديقه الاقاليم : ۳۶۷ مخ .

ط : مفتاح التواريخ : ۱۷ ، ۱۸ مخونه .

ی : امام اعظم و افکار او دمولانا عنایت الله ابلاغ تالیف

ک : افغانستان بعد از اسلام : دپوهاند عبدالحی حبيبي تالیف : اونو رکتابونه .

(۱) - امام اعظم و افکار او : ۲۶ مخ

(۲) - مرتضى حسين بلر اسی په پخپل کتاب حديقه الاقاليم کي ليکي چي : امام

اعظم ابو حنيفه نعمان بن ثابت کابلي استرغچي کوفي صاحب مستقل مذهب است

و مذهب امام ابو حنيفه در هند بسيا رشايح است (۳۰۰ مخ) .

(۳) - دده خدا لغتنامه - ۳۹۱ مخ .

ڄاي ڪري وي اوله بلي خوائي دده دخيلوانو علاقه اوسينه لھا نوتہ وراپولي وي ، ھڪہ نودده ڪرسي حق لري ڇي دسريتوب له نسبتہ خپله ڪورني مبر او گھي .
وايې ڇي دثابت پلار، دامام اعظم نيڪہ دخراسان د خاڪو پھ دود، دنوروز، پامھرگان پھ ورڻ حضرت علي ته پالوده وروري وه حضرت علي ئي هديه منلي اوورته ويلی ئي وه ڇي:
«زسو ٻه رهه ورڻ نوروزي» يا «زسو ھره ورڻ مھرگان دي».

ثابت خلويثت ڪلن و، ڇي امام اعظم پھ (۸۰) = ۶۹۹ م) پھ ڪوفه ڪي وزپريداوڻو ڇي زلميتوب ته رسبده دپلار غوندي دخزپه تجارت بوخت و، خو پھ زلميتوب ڪي ئي د علوموزده ڪري ته سلاوترله .

ڄني مورخان ليڪي ڇي امام اعظم پھ ڪوچنيوالي ڪي ھڪہ د علوموزده ڪري ڇخه ليري پاتہ و، ڇي دده د ڪوچنيوالي زمانه پوه خوراله آشوبه ڊ ڪه زمانه وه، او دحجاج بن يوسف له لاسه ڇي دخليفه عبدالملڪ له خوا دعراق حڪمران و، ھري خواته دظلم اوربل اودستم قياست جورپه تيره بيا ڇه دحجاج سفاڪي اوبي باڪي زياتره دعلم اوقضل خاوندانو ته متوجه وه.

ڇوڇي پھ (۹۵ھ) ڪي حجاج برسو اوپھ (۹۶ھ) ڪي وليدهم له دنيا ولاپاود ھنہ پرڄاي سليمان بن عبدالملڪ خليفه سو ڇي دسورخانوپه قول دبنی اسيه له خوراينو خليفه گانوڇخه و، اودده دخلافت پھ دوره ڪي درس اوتدريس بيا ڇاڻلاندہ رونق پيدا ڪي اودخلڪو زياته توجه بيا دعلومواسواوف: ونو خواته وا ويثتله .

داوخت و، ڇي ابوحنيفه ته هم دعلوسودزه ڪري دپاره زمينه برابرہ سوپه تيره بيا له ھغي ورڻي ڇخه ئي تونگ عزم ورته وڪي ڇي پوه ورڻ دي دامام شعبي (دڪوفي دناستو عالم اوامام) دڪور ترسخ تيريدہ اوامام شعبي پھ دي تصور ڇي بنايې ڪم طالب العلم وي ابوحنيفه ڄانتہ و باله اوپويثتہ ئي ڄني وڪرہ ڇي: «چيري ڄي؟» دپه جواب ڪي دسودا

گری نوم ورواخيست امام شيعيې ورته وويل: «زما مطلب دانه دی زه وایم دکم استاذ څخه درس وایي؟» .

ابو حنیفه په ډیر تاسف جواب ورکې چې «تراوسه می له هیچا څخه درس نه دی لوستی» . امام شيعيې ورته وويل چې: «زه ستا په وجود کې د قابليت جوهر ونیم او په تندي کې دی د فعليت ماده گورم .

نو تا ته لازمه ده چې دپو هانو سره ډیر صبا حبت او دفاضلانو سره زیات مجالست غوره کړی «څنگه چې دابو حنیفه په زړه کې لاسخه دعلم دزده کړی مینه پیدا سوی وه نو د امام شيعيې دی تشویق او لار ښوونې لاندې دده عزمت ټینګ کې او د علومو دزده کړی په لار کې ئې شپه او ورځ پرځان یوه کړه سر وچه علوم لکه صرف، نحو، لغت، قرأت، تفسیر، حدیث اونور ئې زده کړی خوز یا ته توجه ئې د کلام علم ته وشوه، چې په لوسړی هجری پیری کې منځ ته راغلی و، او په دی فن کې هغی سر تپې ته ورسید چې ددی فن ستر پوهان دده مناظرې ته نه سواي تینګیدلای . ابوالموید سوفي مکي له یحیی بن شیبان څخه روایت کوی چې : ابو حنیفه ویل «ماد کلام په علم کې کافی قدرت وموند، ډیره موده په اخته وم ، او ددغه علم په کوسک می مناظره او سباحه او دخپلی مفکوری دفاع کوله څنگه چې هغه وخت دجدال او خصوصت غوښتو نکی زیاتره په بصره کې او سیدل نوزه هم قریباً شل واره بصری ته ولاړم او هر وار یو کال یا لبر او یا ډیر هلته یا ته کیدم چې په دی موده کې می دخوارجو دراز راز طبقا تولاکه ابا ضیه ، صفیه اونورو سره مناظره وکړه مادخپل علمی ژوند په سر کې دکلام علم ته پرتولو علومو و ترجیح ورکوله ، او ساویل چې دعقیدې اومذهب بنسټ او بنیاد به پر دی مذاکرو ولاړ او دا علم به ددین پراصل اوریشی خبری کوی ، خو وروسته تر څه مودی دافکر راته پیداسو اوله لځانه می پوښتنه کوله چې پخوا ینوسلمانانو لکه صحابه کرام

، تا بعینو سره له دی چې په دی علم بڼه پو هیدل بیا ئې هم له داسې مناظره او مجادلو څخه ځان ونه ژغورل او حتی نور ئې هم ځنې سخت منع کول ، او په عوض کې ئې دشر یعت او فقه د علم لمنی ته لاسونه اچول او په هغه مشغولیدل ، او د هغه په شاوخوا به ئې بحثونه کول او د دوی مجلسونه فقیهې مجلسونه او مشغولائی د فقه علم و ځلکو ته یې د فقی در سونه ور کول او د فقه د علم زده کړې ته ئې وربدل او تشویقول ؛ که ئې مناظرې یا مباحثې وې ، که ئې دفتو او رکول او یا ئې دفتوا وغوښتل وه ټول د فقه د مسئلو په باب کې وه ، د اسلام د لومړي صدر مسلمانان په همدې لاره ولاړل او تا بعینو هم د هغو پیروي وکړه . نوسور هم د هغو دروش له مخې سنازعی او مجاداي پر یښودلې او د کلام په علم نور زیات مشغول نه سوو ، ددی فن له پو هانو سره سو پر هغه روش مصاحبت کاوه چې پخوانیو مسلمانانو ئې پیر وې کوله ، او په هغه کار مو لاس پوری کې چې پخوانیو پای ته رسولی و ، او بل دا چې زیاتر هغه کسان چې د کلام په علم مشغول دی گورم چې د پخوانیو کسره وړه نه لری او په ښو پسی نه ځی په زړه سخت او بسی پروادی د کتاب ، حدیث او د صالحو اسلافو سره له مخالفت څخه پاک نه کوی ، او په تقوی او پر هیزگاری کې برخه نه لری ؛ له همدې ځایه یوه سوم چې که د کلام عام خیر او ښکینه درلودای نو پخوانی پوهان اوصالجان به په مشغول سوی وای . نو ددی دلا یلویه اساس می هغه پر یښود» (۱)

خودا بوالموید موفق مکی دا پورتمی روایت د هغو محققینو په نزد مردود دی چې امام اعظم ته د کلام په علم کې په یوه داسې خاص کلامی مکتب قایل دی چې نه د غرب او نه د فارس د فلسفې تراغیزی لاندی راغلی دی . او د ابوالموید

داروايت په دوه دلييه ردوی (۱): لومړی دا چې دا امام اعظم په کلاسی رسالو کې هېڅ یو داسی مطلب نه دی راغلی چې په هغه کې ئې د کلام علم غندلی وی بلکه د وصیت تائیدی کړی دی لکه د ایمان، او د قرآن د خلق موضوعات اونور. . . د وهم دا چې د امام اعظم په کلاسی روش کې هېڅ یو داسی مطلب نه لیده کیږی چې د اسلامی حقایقو مخالف وی، امام اعظم پخپل کلاسی روش کې دا هل سنت او جماعت د مذهب د سوسس حیثیت ساتلی دی او ده پخپل کلاسی روش کې داسی څه نه دی کړی چې هغه د ده پشیمانۍ سبب سی. دریم دا چې دا ډول روایتونه چې د کلام د علم سره د امام اعظم بې علاقه گی وښی ترڅاورو روایتو زیات نه دی چې هغه هم د مسند له مخی د اعتماد وړ نه سی کیدای ځکه چې زیاتره روایان ئې مجهول او ځینی هم د سلسلې له حیثه منقطع روایتونه دی چې امام اعظم ته نه دی رسیدلی خوددی روایتو په مقابل کې پخپله د امام اعظم کلاسی رسالی زیاتره د اعتماد وړ او ثقه سند بلل کیدای سی چې په هغو کې د کلام د علم د غندنی هېڅ یو مطلب نسته. نو د دی دلا یلو له مخی دا خبره د ستلو وړ نه ده چې امام اعظم دی د کلام علم له بې علاقه گی څخه پرېښی وی. بلکه سمه خبره دا ده چې امام اعظم د کلام د علم د زده کړی تر تکمیل وروسته د امام شعبی په ترغیب د فقه خوا ته ځه او ولې ده، ترڅو چې دخپل فطری استعداد په برکت په اسلامی فقه کې درای او قیاس د مکتب سوسس گرزیدلی دی. او په دی مکتب کې ئې په سووشا گردان

(۱) - داد لیلونه د مولانا ابلاغ په تالیف «امام اعظم و افکار او» په کښی

روزلی دی، او ددهسهارت په اسلامي فقه کې دې حد ته رسيدلی و چې امام شافعي به ويل چې :

په فقه کې خلک د ابو حنيفه عيال دي (۱) .

او ددهغه وخت يونامتو فقيه او محدث عبد الله بن مبارک دده په ستاينه

کې ويلی دی:

لقد زان البلاد ومن عليها

امام المسلمين ابو حنيفه

باثا روفقه في حديث

كآيات الزبور على الصحيحه

فما في المشركين له نظير

ولا بالمغربين ولا بكوفه

رايت العائين له سفاهاً

خلاف الحق مع حجج ضعيفه (۲) .

او ابو الفتح بستی هم دی داسی ستایی:

الفقه فقه ابي حنيفه وحده والدين دي محمد بن كرام (۳) .

خو دده استادان له تا بعینو څخه څلور زره تنه ښو دلی سوی چې له هغی

جملی څخه لیث بن سعد او مالک بن انس د سدینسی امام هم وو (۴)

د کوفی په مدرسه کې د امام اعظم د استاد سلسله داسی ښو دلی سوی ده (۵) :

(۱) - الا اعلام - د زرکلی - ۹ ر ۳ مخ .

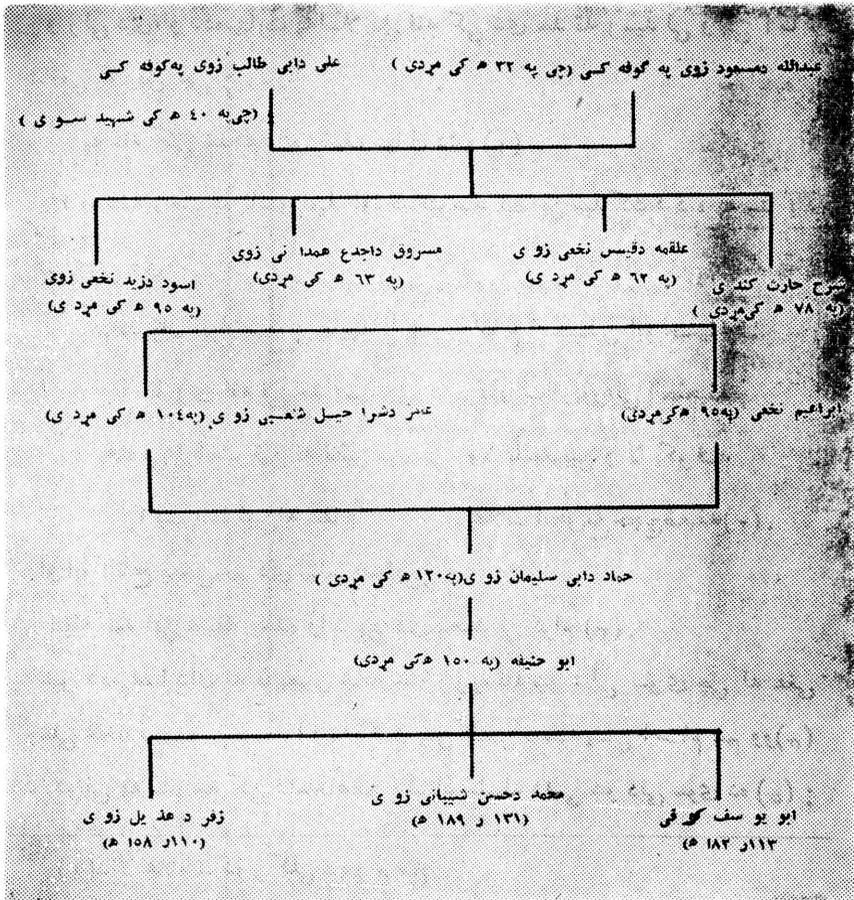
(۲) الفهرست - د ابن ندیم - ۲۸ مخ . او دده خدا لغتنامه - ۳۹ ر ۳ مخ .

(۳) دده خدا لغتنامه - ۱ ر ۳ مخ . (۵) - امام و افکار او دسولانا ابلاغ تالیف

- ۵ مخ . جی الخیرات الحسان ددارقطنی تالیف ته حواله ورکوی .

(۵) - افغانستان بعد از اسلام - داستاد حبیبی تالیف - ۳ ر ۹ مخ چې دضحی

الاسلام - ۲ ر ۱۸ مخ ته حواله ورکوی .

اما اعظم د کوفې په مسجد کی د امام حماد بن ابی سلیمان شعری چی دخپل وخت نامتو امام او استاذو د درس په حلقه کی اتلس کاله گډه ون وکی، او دونی پوښتنی ئې ځینی و کړی چی په پای کی حما د ورته وویل :

یا ابا حنیفه! قدا نشخ جنبی وضاق صدری امام اعظم که څه هم دحماد دتدریس په حلقه کی تر نور وشاگردانو وروسته د اخل سوی و، او دتولو طالب العلماء نو

په پای کې به کښینو ست، خو په لیر موده کې ئې دخپل ذهانت او ذکاوت په څرگندولو دحما د توجه لځانته جلب کړه اودی ئې دنور وشاگر دانوپه سر کې کښیناو ه اوکم وخت چې دخپل مور و نه جايداد دسر پرستی دپاره بصری ته ولاړ او بوحنیفه ئې پرځای د ځان نایب وټاکه. امام اعظم دغه دزده کړې سره سره دا حدیثو زده کړې ته هم توجه درلوده او په دی لاره کې ئې هم ډیر زیار و یوست او په کوفه کې داسی محدث پاته نه سو چې ده هغه ته رجوع نه وی کړی او حدیث ئې ځینی لوستلی نه وی.

دالخیرات الحسان مولف داسام اعظم د مناقبو له کتا بو څخه نقل کوی چې امام اعظم شپاړس تنه صحابی استاذان درلودل .

چې له هغه څخه ئی د حدیثو روایت کړی اونومونه ئی دادي :

۱ - انس بن مالک : د حضرت محمد خصوصی خادم چې په (۹۲ هـ) کې وفات

سوی دی.

۲ - عبدالله بن انس الجهنی .

۳ - عبدالله بن الحارث بن جزاء الزبیدی .

۴ - جابر بن عبدالله .

۵ - عبدالله بن ابی اوفی .

۶ - وائله بن الاسقع .

۷ - معقل بن یسار .

۸ - ابو طیغل بن عاسر : چې په (۱۰۰ هـ) کې مړ دی .

۹ - عاسر بن وائله .

۱۰ - عایشه بنت عجرد .

۱۱ - سهل بن سعد : چې په (۹۱ هـ) کې وفات سوی دی .

امام اعظم د حد یتود تکمیل د سند اخیستلو دپاره حرمین ته هم تللی اوچی مکی ته ورسید دعطا بن ابی رباح د تدریس له حلقې څخه ئی لا زیاته استفاده وکړه او په (۱۰۲ هـ) کال مدینې ته ولاړ او هلته ئی له دوو سترو امامانو او استادانو څخه استفاده وکړه چی یو سلیمان دبی بی میمون ام المومنین سر ئی اوبل سالم د عبدالله زوی اود حضرت فاروق نمسی و ، چی دوی دواړه له هغو اوو تنو تا بعینو څخه وو چی د اصحابو تر رحلت وروسته په علمو کی دخلکو مرجع وو .

امام اعظم له دی دوو تنو څخه هم دروايات اجازه حاصله کړه ده په مکه کی د امام او زاعی او مکحول شامی سره چی دشاماتو د مذهب امامو هم ولیدل اود حد یتو سند ئی ځینی واخیست .

څنگه چی امام اعظم په لومړي سر کی په قیاسی عالم مشهور و نو هغه وخت چی دوهم وار مدینې ته ولاړ یوه ورځ ئی امام محمد باقر ولید امام باقر په ډیر تعجب پوښتنه ځینی وکړه چی : آیا تاسی یاست چی دخپل قیاس په اساس زما جد اجداد احادیثوسره دمخالفت زیار باسی ؟ امام اعظم ورته وویل « عیاذ بالله - دنبوی احادیثو دمخالفت جرئت څوک کولای سی ؟ که تاسی زما خبرو ته توجه وکسی زه به دنبویه احاد یتو په نسبت خپل قیاس څرگند کم » .

بیانو ددوی دواړو ترمنځ دا خبری اتری وسوی امام ابوحنیفه : شرعاً تر ضعیف دی که ښځه ؟ امام محمد باقر : ښځه ضعیفه ده .

امام ابوحنیفه : په میراث کی دنر برخه زیاته ده که دښځی ؟

امام محمد باقر : دنر برخه .

امام ابوحنیفه : که زما اجتهاد یو ازی پر قیاس وای نو ما به دشرعی ضعف له مخی چی دښځو په وجود کی سته په میراث کی دښځو برخه تر نارینه و زیاته ټاکلی وای

حال داچی د حدیث سره سم که څه هم ظاهر آدقیاس مخالف دی دفربر څه می تسر
بیخی زیاته تا کلمی ده .

امام ابوحنیفه : شرعاً د نماز څخه کول افضل دی که د روژی نیول ؟
امام محمد باقر : د نماز څخه کول افضل دی .

امام ابوحنیفه : که مایوازی دقیاس څخه کارا خستلی نو ما به پر حائضه د نماز څخه
قضا واجبہ کړی و ای او د نماز څخه پر ځای به می دروژی له قضا څخه معافه کړی
و ای حال داچی د نبوی حدیث د حکم په اساس می پر حائضی د قیاس پر خلاف دروژی
قضا لازمه کړی او له نماز څخه څخه می بیخی معافه کړی ده .

امام باقر دامام ابوحنیفه له دي خبر وڅخه دوسره خوش حاله سوچی له خچله ځا یه
ولار سو او امام ابوحنیفه ئی په غیر کی و نیو او پر تندی یی سچ کی (۱) .
امام اعظم څه موده داستفادي په غرض هلته دامام محمد باقر سره و او سید او په
فقه او حدیثو کی ئی له هغه څه نادره معلومات حاصل کړه
امام اعظم د علم په زده کړه کی له هیچا څخه عار نه درلود که څه هم ترده کشران
وو، مثلاً دی به اکثر دامام مالک د درس په مجلس کی حاضریده، حال دا چی
امام مالک ترده دیارلس کاله کشر وو،

عبدالله بن مبارک وایی چی یوه ورځ دامام مالک په مجلس کی ناست وم چی
یوسړی راغی، امام مالک ئی ډیر احترام وکی او ځا نته ئی نژدی کښیناوه، لیر
کړی وروسته چی هغه ولاړ، امام ما لک حاضر یفو ته سخ ورو اړاوه او وې ویل «دا
لوی سړی موو بیژاند؟ دا ابوحنیفه و، چی خدای په فقه کی دوزې توفیق ورکړی
چی په هیڅ مسئله کی دکم لوی مشکل سره نه مخامخ کیږی، او که وغواړی

چی داستنه (ستون) دسور زووییی به دلیل ئی نابتولای سی».

له دي هخه دامام مالکک په نزد دامام اعظم دامتدلال، منطق او حجت قوت او دکلام تاثیر او اغیزه په ښه توگه هرگندیږی .

له امام اعظم هخه چاپوښتنه وکړه چی دی علمی مرتبې ته څنگه ورسیدلی ده ورته وویل:

«ساله استفادي هخه عارنه دی کړی او په افاده کې می بخل ندی کړی».

په (۱۲۰ هـ) کال چی د امام اعظم استاذ حماد بن ابی سلیمان سر سو دغه سوډي دپاره دهغه بوبل زیرک شاگرد سوسی ین کثیر ئې پیرهای کهنه بوست، خوڅه وخت چی هغه حج ته ولاړ دکوفی ټول مخورو او غتانوله امام ابوحنیفه هخه هیله او غوښتنه وکړه چی دخپل استاذ حماد دتدریس پرسند کښینی، ده هم په تدریس خوله پوری کړه، هغه سوډه ئې یوازې دحماد پخوانیو شاگردانو ته تدریس کاوه خو وروسته ئې دښه تدریس آوازه هری خواته خپره سوه او دکوفی له زیاتو مدرسو هخه دعلم طالبانو دامام اعظم دتدریس حلقې ته مخه واپوله او خبره دي ځای ته ورسید له چی دکوفی دنورو مدرسو اسنادان لکه مسعر او امام عمش او نور هم داستفادي دپاره ده ته راتلل، او نور ئې هم ترغیبول چی دده دتدریس په حلقه کې شامل سی خوچی په قوله اسلامی دنیا کې ئې شهرت وموند او داسلامی تشریحی مشهور «حنفی مذهب» دامام او مؤسس په نامه وپیژندل سو اولوی مجتهد وباله سو. دحدیثو نامتو پوهان لکه بغوی، رافعی، نوری او نور داجتهاد په تعریف کې وایی چی مجتهد هغه څوک دی چی په دي پنځگو نوعلو سو: قرآن، حدیث پخوانیو مذهبو، لغت او قیاس کې پوره مهارت ولري. نو ددي تعریف له معنی دامام اعظم مجتهد والی له هغو منلی سو، سستلو هخه کنبل کیږی چی په دي دوولس پیړیو کی بی له څو تنوبل هیڅوک له هغه منکر ندی .

علامه ابن خلدون لیکنی چی امام ابوحنیفه له سترو مجتهدینو څخه وه، او ثبوت ئې دادی چی زیاترو لویو محدثانو دده دسذهب پیروی کوله.

خو په اجتهاد کې امام ابوحنیفه رویه دا وه چی: دقرآن دسطابو په فهم کې پرهغه لار ئې چی نورائمه تللی وو، مگر نه په هغو مواردو کې چې دسد لول او اشاراتو او داستنباط دلارو په فهم کې ئې دنورو سره اختلاف درلود. همدا راز حدیثو په سلوکې ئې خاصه شیوه درلودله، په هغو نبوی حدیثو ئې عمل کاوه چې یوې ډلې له بلې ډلې څخه روایت کړی و، او رجال ئې هم ثقه او صادق وه او په بناړ کې فقیهانو دهغو پر عمل کولو اتفاق درلود، او که په یوه مورد کې به داسې حدیث او یاد صحابی قول په لاس ورنغی نو هغه وخت به ئې پخپل اجتهاد له قیاس او استحسان څخه کار اخیست (۱).

ابو جعفر شداسا ری پخپل سند له امام ابوحنیفه څخه روایت کوی چی ده وویل سوړ په هیش مسئله کې بې ضرورته له قیاس څخه کار نه اخلو، او کله کتاب او سنت او داصحابو له عمل او یاد اصحابو له اجماع څخه کوم دلیل و نه مومو نو هغه وخت قیاس ته رجوع کوو (۲).

په دې توگه امام اعظم تل داستفتا او دخلکو درجوع مرجع و، او وایی چی په عباداتو او معاملاتو کې ئې له شپیتو تر اتیا زرو پوری مسئلې ویلې دي (۳). همداشان امام اعظم له حدیثو څخه دمسئلو دا حکامو په استخراج کې عجیب

(۱) - ضحی الاسلام - ۱۸۵۲ مخ - او افغانستان بعد از اسلام داستاد حبیبی

تالیف - ۷۹۶ مخ.

(۲) - معجم المصنفین - ۱۳۳۲ مخ - دعقوالجواهر په حواله.

(۳) - ضحی الاسلام - ۱۸۸۲ مخ - دسکې په حواله ۹۶ مخ.

سهارت درلود، چې يوه ورځ يوه ستر محدث اعمش له ده څخه په يوه مسئله کې فتوا وغوښتله، ده جواب ورکړی، اعمش ځنې وپوښتل: «دادی له کمه مخا يه راوړه؟» امام جواب ورکړی: «هغه ته يې چې يو حد يث له ابراهيم څخه داسې، او له شعبي څخه دا سې رو ايت کوي!» اعمش ورته وويل: «ای معشر فقها،! تاسې طبيبان ياست او سور دوا فروشان (۱)».

دحرمه و ربيع جلا جلا روايتونه دي چې شافعي ويل: «خو ک چې غواړي په فقه کې متبحر عالم سې بايد دابوحنيفه مديون او سې رښتيا چې دی له هغو کسانو څخه دی چې په فقه کې ئې توفيق موندلی دی، او سور هيڅوک تر ده فقيه تر نه پيژنو» (۲).

او همداسې له شافعي څخه بل رو ايت دی: «خو ک چې دابوحنيفه کتابونه ونه گوري په علم او فقه کې بشپړ عالم کيدای نه سي» (۳). همدارنگه له امام شافعي څخه روايت دی چې يو وخت امام شافعي دامام اعظم قبرته نژدې د فجر نمونځ کاوه او دامام اعظم دنظريې په احترام ئې دعای قنوت ونه ويله، او په بل روايت ئې تر رکوع وروسته لاسونه پورته نکره ابن عينيه وايي چې: «زما ستر گودده غوندي بل خو ک ندي ليد ئی» او هم له ده څخه روايت سوی دی:

«خو ک چې غواړی فقه زده کړی نو خپل مقصود بايد له کوفې او دابې حنيفه له يارانو څخه لاس ته راوړی» (۴).

(۱) - افغانستان بعد از اسلام - ۷۹۶ مخ - دضحي الاسلام - ۲۰۲ ر. ۱۹ مخ په حواله .

(۲) - امام اعظم وافکار او - ۳۲ مخ .

(۳) - « » « » « » « »

(۴) - « » « » « » « »

ابن سبارك وايي چي: «ابوحنيفه فقيه ترين دخلڪو و، ماترده هيڄو ك فقيه تر نه دى
ليدلى، دى اية» (معجزه) دهمدار ازله ده ڄڻه روايت سوي دى چي پورخ ئي خلڪوته
دحديشو روايت ڪاوه ووي ويل:

«نعمان بن ثابت ما ته حديث ويلي» له ده ڄڻه پويئنه وسوه چي نعمان ڄوڪ دى؟
ده ورته وويل:

«ابوحنيفه چي د علم سغز دى نو ڄيئويارا نو وڄوئته چي د اسطبل ونه ليڪي، ابن
سبارك ليرسڪت وڪي اويائي وويل:

«اي خلڪو ڄوئي بي ادبه اودپيشو ايا نوله حاله بي خبره ياست؟ اوڄوئي دعلم او
عالمانو سره فاشناياست؟ دخلڪو د اقتدار دپاره ترابوحنيفه بل هيچ ڄوڪ وڙنه دى،
ڄڻه چي دى پرهيزگار ه، اوسام، اوفقيه عالم وپه علم ڪي ئي دخپل بصيرت فهم اودڪاوت
په اثر داسي ڪشفيات وڪڙه چي هيڄوڪ هني پايي ته نه دى رسيدلى، بيا ئي نو قسم
وڪي چي تريوي سيا شتي پوري دوى ته دحديشو درس ونه واپي (۱)

له نوري ڄڻه روايت سوي چي ده هغه چاته چي له ابوحنيفه ڄڻه راغلي و، وويل
«ده ده ڄڻه دسر دتولو خلڪو له فقيه ترين چا ڄڻه راغلي بي».

وايي چي داين جريچ په مجلس ڪي چا دابوحنيفه نوم واخيست، ده وويل: «پته خوله
سي هغه بيشڪه فقيه دى، فقيه دى، فقيه دى».

يزيد بن هارون ددى پويئتي په جواب ڪي چي داسام اعظم دڪتا بوسطالع ڄڻه
ده؟ وويل: «ده ڪتا بونه وگوري، ڄڻه چي ما هيڄ بوققيه نه دي ليد لي چي د ده خبره
ونه سني».

ابو يوسف يورخ ابن مبارک ته دامام اعظم داسی صفت کاوه: «له علمه يوه داسې وسله جوړوله چې تر نيزی تيره وه، په خدای قسم دی چې ده په لم ډير تمسک کاوه، د شرعي چارو دفاع ئی کوله، او دخپل هیواد دخلکو مقتداو، يوازی هغه هغه و اگنله چې په صحت له رسوله رانقل سوی وه د حدیث په نامسخ او منسوخ ډير ښه پوهید، هغه او معتمد حدیثونه ئی لټول او زیار ئی دوست چې درسول کریم (ص) د فعل پیروی و کی د کوفی د هغو عالمانو درو بی پېروی ئی کوله چې د حق پر لار تلل، او هغه ئی مخا نته کړنلاره ټاکله (۱) .

احمد بن حنبل د ده پاب کی ویلی دی چې : ابوحنیفه د تقوی اوزهدخا وند و، آخرت ته ئی پردنیا دونی ترجیح ورکوله چې بل څوک دده پایی ته رسیدای نه سې دی د منصور په وخت کی ددی دپاره په مشلاخو ووهل سوچی د قضا منصب و منی خوده ونه سانه دخدی رحمت اورضا دی دده په برخه وی (۲) .

یحیی بن معین ویل : «زما په نزد قرائت د حمزه اوقیبه د ابوحنیفه فقه ده (۳) . بستانی پخپل دائرة المعارف کی لیکي چې : «عبدالله بن سعید صحابې فقه وکړله او علقمه بن قیس نخعی هغی ته اویه ورکړی ، او ابراهیم نخعی هغه و ریښله او صماد فقیه و کوتله او امام ابوحنیفه هغه اوږه کړه یعنی اصول او تفریع ئی ورډیر کړه او اوضاح ئی ورکړه مخکه نووایی چې دې لومړی سړی دې چې فقه ئی تدوین کړی ده .»
زیاتره اروپایان هم دا رایه لری چې امام ابوحنیفه نوی مبتکر اصول وضع کړی او یوه ډیر معتدل سذهب ئی منځ ته راوستلی دی چې زیاتره اعتماد ئی پر قیاس کړی دی . همداسبب دی چې امام اعظم دخپل قیاس او استحسان دوست له مخی اهل رای

(۱) - (۲) - امام اعظم ابوحنیفه و افکار او - ۳۳ - ۳۴ مخونه .

(۳) - لغتنامه دده خدا / ۳۴ مخ .

گڼل سوی دی ، او د تقدیری فقه واضح ئی بولی چی د ځینو هغو پدینو احکام ئی بیان کړه چی لایینی سوی نه دی او فقه علم ته ئی پراختیا ورکړه (۱) .

اسام اعظم داسوی دوری په پای او د عباسی دوری په سر کی ژوند کاوه اودا هغه وخت و چی په اسلام کی مختلفی مذهبی فرقې سینخ ته راغلې دی لکه خوارج جبریه معتزله اونور چی هری فرقې په سیاست او امامت او ایمان اود مساوراطبعیت په مسئلو کی محانته خاصی عقیدی رلودلی .

په دی فرقو کی یوه فرقه هم « مرجئه » وه چی دهیخ مسلمان پر تکفیر ئی حکم نه کاوه او هغه ئی خدای ته پریشود ایمان ئی یوازی د زړو تصدیق اود ژبی اقرار بانه او عمل ئی د ایمان داخلی رکن نه گانه ځکه نو دهیخ مسلمان د کفر فتوانه ورکوله او پراخه نظر ئی درلود اود خلافت په مسئله کی ئی هم له هیخ یو څخه تیر نه کوله اوینی اسیه اوشیعه او خوارج ئی د ری سره سوسنان (خو مخطی اومصیب) ئی بلل چی امتیاز ئی دیرې شکل و نو ځکه ئی په دی حکمیت کی هغه خدای ته پریشوه دل او ویل ئی چی : دایمان سره هیخ گناه ضررنه لری لکه د کفر سره چی هیخ طاعت گټه نه لری (۲) .

دافرقه هغه وخت سنخ ته راغله چی د مسلمانانو ترمنخ د علی (رض) اومعاویه په باب کی دنظر اختلاف پیدا سو خوارجو علی (رض) اودده پیروان اومعاویه اوملگری ئی په کفر متهم کول اوشیعه گانومعاویه ویزید ته شدید طعن وایه او خپل مخالفین ئی کافران بلل او د عثمان (رض) پیروانویا خپل مخالفین (عاویان او خوارج) تول کافران گڼل خو په دی سنخ کی یوبله ډله سنخ ته راغله چی ویل ئی : تول کارونه په خدای اړه لری اونه باید چی پر هیخ یوی طبقې د کفر حکم ویسی اودا سرچنه ډله وه نو ځینوما م اعظم

(۱) - افغانستان بعد از اسلام - ۷۷ و ۷۸ مخ د تاریخ تشریح د ۳۳۸ مخ په حواله .

(۲) - افغانستان بعد از اسلام - ۷۹ و ۸۰ مخ .

هم له دی ډلی څخه باله اوده ته ئې «اهل ارجا» ویل دا ځکه چې امام اعظم په فقه اکبر کی
غینې اقوال لری لکه: «لا تکفر احد ابذنب ولا تنفی احد اعن الايمان» مثلاً امام ابوالحسن
اشعری لیکي چې: (ابوحنيفه او یاران ئې د سرچنه له نهمې ډلې څخه دی) (۱) .

خوزیاترو فقیهانواو ستکلما نو له امام ابوحنيفه څخه دارجانبست رد کړی دي او ویلی
ئې دی چې امام اعظم هې فروعوته هم ز یاته توجه درلودله او ا عمالوته خوئی پوره
اهمیت ورکاوه مثلاً شهرستانې لیکي چې: ابوحنيفه او یاران ئې مرجئه ته منسوب بشودلی
بنا ئې سبب ئې داوی چې دوه یل: ایمان دز په تصدیق دی اوزیاتوالی اونیمگر تمانه منی
نوخاکو گمان کړی چې اېه حنیفه عمل ته په ارزښت قایل نه دی. حال دا چې څنگه امکان
لری یوسړی چې پخپله په عمل سخته پابندی شي، د عمل د پرېږودلو فتوی
ورکړی؟» (۲).

بلی خواته د امام اعظم په آثارو کې یوه وړه رساله سته چې د «عثمان بستی»
په نامه د امام اعظم په قلم لیکلی سوي ده او له هغه څخه داسې ښکاري چې
عثمان بستی، کم لیک امام اعظم ته لیکلی او په هغه کې ئې دی مرجئه ته
منسوب کړی او امام اعظم هغه گمان رد کړی او وایی چې: د عمل مضیع
د تصدیق مضیع نه دی، خو د تصدیق مضیع د ایمان مضیع دی نو ممکنه ده
چې جاهل مومن او ظالم او گنهکار مومن موجودوی، او دخدای خوښه ده چې
هغه بخیمی که ئې په عقابوی، او له همدې جهته دی چې حضرت علی ته هم
امیر المومنین وایو او حضرت عمر ته هم، او پخپله حضرت علی هم خپل اهل

(۱) - مقالات الاسلامین - د ابوالحسن اشعري تالیف - ۱۳۸ - مخ .

(۲) - د شهرستاني دمل او نحل ترجمه - ۱۰۳ - مخ .

حرب دشام خلکو ته «سومين» خطاب کړی و، او دا چې خنې خلک گهټکار نه
سومين گڼي او نه کا فر (د معزله قول ته اشا ره ده) دا خبره داهل بدعت او
ديپنمبر له وينا مخالفه ده» (۱) .

نو په دې تر تيب امام اعظم «سومين محض» نه و، بلکه دسو سنانو او اهل
تصديقو دغه تکفير ولو په باب کې نې دنظر وسعت درلود، چې د شهرستاني په
قول ده ته «سرجئه السنه» ويل کيداى سى يعنى هغه څوک چې دست پابنده وى
او دښه سړى او گنهکار رحمت دخداى خوښى او رضانه سپارى، او پخپله دهیڅ
صديق سومين پر کفر توانه ورکوى (۲) .

دامام اعظم دعمل په باب کښى ويلي سوي چې: څلويښت کاله ئې دماخستن
په او داسه دسهار نمونځ کړى دى، هره شپه به ئې قرآن ختما وه، او هره شپه
به ئې تر دى حده ژړل چې دگاونډيانو زرونه به ورباندي سيځل کيدل .

وايي چې يو چا دابن مبارک په مجلس کې دامام اعظم په باره کې بد و ويل
ابن مبارک ورته وويل: «افسوس دى وي پر تا اياته دهغو چا بد وايي چې پنځه
څلويښت کاله يې پنځه سره نمځونه په يوه او داسه ادا کړى، او قرآن ئې په
يوه رکعت کې ختماوه؟» (۳) .

ابو يوسف ويل چې امام ابو حنيفه هره شپه قرآن ختماوه او دروژي په سياشت
او داختر په ورځ ئې دوه پنځوس واره ختماوه (۴) .

(۱) - دمعجم المصنفين تر ۱۹۲۲ مخ وروسته دعثمان بستى دجواب رساله
چې د(۵۱۰۸۸) کال له خطي نسخې څخه ئې را نقل کړې ده .

او استاد حبيبي په افغانستان بعد از اسلام کې هغې ته حواله ورکړې ده .
(۲) - افغانستان، بعد از اسلام - ۷۹۹ مخ .

(۳) (۴) امام اعظم ابو حنيفه وافکار او - ۳۹، ۴۰ مخونه .

مسعر حکایت کاوہ چی: «یوہ ورخ می امام ولید چی دسهار نمونخ ئی وکی او دتدریس په حلقه کپی کهنینوست دساسپین ترنمانخه ئی شاگر دانوته درس وړکی دساسپین تر نمانخه وروسته بی بیا به تد ریس خوله پوری کره همدا شان دساز یگر اوسانام اوساخستن ترنمانخو وروسته درس قطع نه سو دخان سره بی وویل چی. عبادت دپاره به خه وخت وژگار یزی؟ ضرور به ئی تعقیبوم، چه خلك بیده سوه نوامام چی بهترین او پاک ترین کالی آغوستی وه مسجد ته ووت تر سهاره په نمانخه بوخت و، او بیا کو رته ولاړ کالی ئی الش او بیا دسهار دنمانخه دپاره مسجد ته ولاړ، او بیا ئی دتیری ورخی عمل تکرار کئی، نو ماد خان سره وویل چی دا سړی خو به دشپې ضرور استراحت کوی، دابله شپه چی خلك بیده سوه بیا ئی دتیری شپې عمل تکرار کئی او دریمه ورخ او شپه هم، نو خکه مې عزم و کی چی دسړی تر وخته به دي نه پر یردم او بیاسی هیش دی ونه لیدچی دورخی شه وخورى او یا دشپې بیده سې» (۱).

خو په بل روایت دامام اعظم تقسیم اوقات عموماً داسې وچی: هره ورخ به ئی دسهار تر نمانخه وروسته تدریس کاوه، بیا به ئی دهغو پوښتنو جوابونه لیکل چی دلیری بخایو خخه بده ته راغلې وي، بیا به ئی دقیقه دستلو دتد وین په مجلس کپی کدون کاوه، دساسپین ترنمانخه وروسته به کورته تی او دگرسى په وخت کپی به ئی لړخه دقيلوله خوب هم کا وه، او دساز یگر تر نمانخه به ئی بیا په تدریس خوله پورې کره او لړ وخت به ئی درس وړکی، په نورو وختو کپی به ددوستانو او ناروغو پوښتنو ته تی، اوساخستن تر نمانخه وروسته به لړ بید بیده او بیا به بیرته ژ رو بیدیده او په عبادت به مشغولیده، او په خینو شپو کپی به هیش نه بیدیده، او په ژسې کپی به دسانام تر نمانخه وروسته استراحت گاه ته تی، اولس بجې دشپې به ئی دساخستن نمونخ کاوه، او په عبادت به ئی شپه رونوله (۲).

دامام اعظم دشپې رونولو علت داسې بيانوي چې: يو وخت ئې له يو چاڅخه واوريدل چې ويل ئې: «دادی هغه ابوحنيفه چې، دشپې خوب نه لری» امام اعظم ابو يوسف ته وويل: «سبحان الله! نه وينی چې خدای دانیک نوم زموږ په باب کې خپور کړی دی نو آیا بده نه ده چې داسې ونه او سو؟ په خدای که تردې وروسته خلک د داسې کار ويا ته نسبت وکړې چې هغه ما نه وی کړی» نو تر هغه وروسته په شپه رونولو او ترسهاره په عبادت کولو مشغول سو (۱).

وايي چې دامام اعظم له غيبته ډير بد را تله او چاچي به د ده په مجلس کې دچا غيبت کاوه ده به ورته ويل: «زيار باسی چې دچا په باب کې هغه څه ونه وياست چې دهغو خوښ نه وی خدای دې هغه کسان وښيي چې زموږ په باب کې ئې څه ويلی دی» .

يو وار ابن سبارک ثوری ته وويل چې: «ابوحنيفه څونى له غيبته ليرى و؟ ما هيڅ وخت له ده څخه دده ددښمن غيبت هم اريدلى نه و» .

امام اعظم سخى سړى هم و، په تيره ئې بيا دخپلو شاگردانوسره مالى مرستى كولى وایي چې دخپل يوه شاگرد سره ئې چې داقتصادى مشكلا توپه وجه ئې دامام اعظم علمى حلقه پريښي وه يوزر عرافى ديناره مرسته وكړه. هغه وخت دامام اعظم زوى حماد دفاتحى سوره ختم كى امام اعظم ئې ښوونكى پنځه سوه او په بل روايت زر درهمه ويخيل، ښوو نكې ئې خپل خدمت ناخيزه وښودخوامام اعظم ورته وويل هغه څه چې تا زمازوى ته ښو دلى ناخيزه مه بوله، په خدای قسم دى كه زما سره نورڅه هم وای دقرآن په احترام سى در كول .

امام اعظم تاجر او بدهاى سړى هم و، خودخپل تجارت گټه ئې بغداد استوله او هلته

ئى دسترومحدثينو دپاره دژوندون وسائل غذا اولياس برابرول اوچى بهزيات شه پاته سول هغه به ئى نغدور كول اوورته وييل به ئى «داپيسى دخيلو حوايجو دليرى كولود پاره مصرف كى اوبى له خدا يه بل غوك مه ستايى كككه چى ماله خپله ماله تا سى ته شه ندى در كړى بلكه دادخدائى له فضله دى چى ماته ئى را كړى دى (۱) .

امام اعظم تر خلورززه درهمه زيات دخان سره نه ساتل او هغه ئى هم ويل چى د اسقدار كككه ساتم چى على (رض) فرمايلى دى چى خلورززه او تر هغه لږ د نقتى او مصرف له جملى شخه دى او كه ددى بيره نه وای چى نور و ته به اړسم يو درهم مى هم نه ساته » له ابو يوسف شخه حكايه سو ي چى ويل به ئى : «امام شل كاله زما وزما د كورنى مصارف را كول ، اوچى ماورته وويل چى : په سخا كى مى ستاسارى هيخوك ندې ايدلى نو وى ويل : كاشكى تا حماد او دهغه سخاوت ليدلې وای ما هيخوك د هغه سارى ندى ليدلى .»

له شفيق شخه روايت دى چى ويل ئى : زه او امام پرلارى سره تلويوه سړى دى وليد اولار ئى ئخنى واروله امام هغه سړى راوباله اولدارى اړولو پويينته ئى ئخنى و كړه هغه ورته وويل چى : زه ستاس زره درهمه پورونيم او ديره موده تيره سوه نوشر سيده لار سې واروله . ابوحنيفه ورته وويل : سبحان الله ! ستاحال دى حدته رسيدلى ؟ هغه ټوله پيسى مى درو بختلې او پر خپل خان شاهديم نور زما شخه مه پوتيرى ټوله هغه شخه چى زما به باب ستا په زره كى درگزيدلې دې ما ويخشه شفيق ويل ماورته وويل : بى شكه چى ته حقيقتى زاهديى (۲) .

جعفر ابن ربيع وايي : پنځه كاله د ابوحنيفه ملازم وم هيخوك . بى ترده كم گوښه

(۱) - امام اعظم ابوحنيفه واقعا راو - ۳۶ مخ

(۲) - الخيرات الحسان - ۳۸ مخ .

ونه لید خوچی خبری به دقیقه منخ ته راغلی دی به سره و غورید اودسیل په شان به ئی
ژبه روانه سوه- اودی د قیاس اما م و (۳) .

له دی ټولو خبرو څخه څرگندیرن چی امام اعظم دز هداوت قوی سره سره علم او عمل
اراده او فعل هم سره یو مخای کړی و او دستین عزم او استقامت خا وند و څوپه پای
کی دخپل همدې ټینگ عزم قربانی هم سواوچی د قضا منصب ئی ونه مانه د عباسی
خلیفه منصور له خوا زندان ته واستول سو او هلته ئی له دی جهان سترگی پتی کړی (۳)
قصه داسی وچی وروسته تر هغه چی د امام اعظم د علم او نبوغ آواز خپره سوه نو ابو جعفر
منصور د بغداد خلیفه دی له کوفی څخه بغداد ته وروغوښت او ده ته ئی د قضا منصب
ستو کی خوا امام اعظم ا باوکړه ابو جعفر ورته وویل چی «په خدای سی دی قسم وې چی
دا کار به کوی» امام وویل : «په خدای سی دی قسم وې .

که ئی وکم « ابو جعفر خپل قسم تکرار کی او امام اعظم هم خپل قسم تکرار کی او وی
ویل : «زه د قضا اهلیت نه لرم» ربیع بن یوسف حاجب ورته وویل : نه وینی چی امیر
المومنین قسم یاد کی ؟ ابوحنیفه ورته وویل :

« امیر المومنین د قسم د کفارې پر ادا کولو تر ماغبتلې دی» بیاربیع حکایت کوی
چی : منصور خلیفه یې ولید چی د قضا د منصب په باب کی ئی د ابوحنیفه سره مشا جره
کوله او ابوحنیفه ویل چی : له خدا یه ویریرره اوسا پخپلې امانت داری کی به شریکوه
یو څوک چی درضا په حال کی د اعتماد ورنه وی د غضب په حال کی څنکه دا اعتماد
ورکیدا ی سی ؟ یعنی زه چی درضا په حال کی پر ځان اعتماد نه لرم نو د غضب په حال کی

څنگه اعتماد کولای سم .

هغه وچې د منصور په حکم امام اعظم زندان ته واستول سو او همهلته د بغداد په زندان کې د ۱۵۰ هـ او ۶۷۷ م کال درجب یا شعبان په میاشت وفات اود بغداد د عسکر مهدی د خیزران په هدیره کی بنخ سو (۱) اود د هخدا په قول د سلطان ملک شاه سلجوقی د مملکت سستوفی ابوسعید محمد بن منصور خوارزمی بلقب په شرف الملک د امام اعظم پر قبر یوه گنبده او هغه ته نژدې ئی یوه لویه مدرسه ودانه کړی ده چی اوس په اعظمیه شهرت لری امام اعظم د خپل ټینگ عزم بله آرمو ینه هم تیره کړی وه اودا هغه وخت چی «شهرت لری . په عراق کی دامویانو نماینده یزید بن عمر بن هبیره امام اعظم په یوه رسمی وظیفه سکلف کاوه چی د والی سره د خاص مشاور او بهر دار په حیث کارو کی خوا امام اعظم ونه منله که څه هم د عراق فقهاوو رته وویل چی : «خدای ته وگوره خپل ځان د هلاکت سره مه مخامخ کوه موږ هم له دی کاره بدوږو مگر چاره نه لرو» خوا امام اعظم ورته وویل چی «که ئی زه د واسط د مسجد په دروازه رانی گمارلې وای ما به نه وای سنلی حال دا چی غواړی زه داسې وظیفه ومنم چی دوی دیوه انسان د قتل فرمان ولیکی اوزه ئی سهر کړم» (۲) .

هغه وچې امام اعظم له عراقه سکې ته ولاړ بل روایت دی چی دعر اقبینواسیر یزید بن عمیر بن هبیره فزاری غوښتنه د کوفی قضا امام ته وسپاری داد بنی امیه دوروستنی بلک مروان بن محمد وخت و خوا امام اعظم ونه منله او یزید امر وکی چی امام اعظم دې په قمچینو

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۹۳۱مخ . اوهم لغتنامه : - ۱۱۳۱مخ

خوپه مفتاح التواریخ کی دده د زبیر د نئی لوسر ئی نیټه داسی ر اغلی ده :

سال هشتا دا بو حنیفه بزا د در جهان دا دعلم وفقه بداد

سال عمرش رسیدتا هفتا د در صدو پینجهش وفات افتاد

(۲) - امام اعظم ابوحنیفه و افکار او - ۳۵ مخ . (۱۷مخ)

وو هې څو چې قضاومنی څو ورځې ئی په قمچینو وواوه خودی له خپله عزمه ونه گرزیده او په پای کې یزید پر یهود او هغه وخت چې ئی احمد بن حنبل د قرآن د عدم خلق ویلو په جرم په قمچینو وواوه احمد پرله پسې ابوحنیفه یاد او وژړل ئی او پر هغه ئی رحمت وایه.

همدا راز اسماعیل د حماد زوی او د امام اعظم نمسی و یل چی : « یوه ورځ زه د پلار سره تریوځای تیریدم پلار می په ژړا سو ، ماد ژړا علت و پوښته ده راته وویل زویکه ؟ په دغه ځای کی ابن هبیره زما پلار (یعنی امام اعظم) لس ورځی هره ورځ لسم قمچینی وواوه چې د قضا منصب ومنی او هغه ونه مانه .

د امام اعظم په شمایلو کی وایی چی : غنم رنگه ، روڼ مخ ، لوړ قامت ، اود ډیر خواږه آهنگ او اغیزه ناک ږغ خاوند و .

دامام اعظم آثار

دامام اعظم ترتولو ستر علمی خدمت د فقه د مسائلو تدوین او ترتیب و، چې د دی کار دپاره ئی له خپلو نومیالیو شاگردانو څخه انتخاب اورا غوند کړه چی هر یوه د علمو په یوه رشته کی لوی لاس درلود اوله اسد بن فوات څخه دامام طحاوی په رواجیت د دی شاگردانو شمیر چی دامام اعظم سره ئی د فقه د مسائلو په تدوین کی کلون او مرسته کړی ده څلوی یغو ته رسیده چی ممتاز اوانامتو کسان ئی دا وو .

امام ابو یوسف ، امام زفر ، داود طائی ، اسد بن عمر یوسف بن خالد التمیمی او یحیی بن ابی زاهد ه ... د مسائلو د تدوین په مجلس کی ترتیب داوچی لومړی به یوه مخصوصه مسئله مطرح کیدله او پر هغه به مذاکره کیدلای که به ټول ورباندی

متفق الرأى وردستی به ئى ليكله او كه به په كمه مسئله كى دنظر اختلاف پيښ سو په ډيره آزادى به بحث باندى كیده اوكله كله داخيرنه ډيره اوږده سو او امام اعظم به په ډير غور او زغم د مجلس دغو خبرى اوريدلى او په پاى كى به ئى داسى له نزا كته ډك او قانع كوونكى جواب وركى چې متعا رضينو ته به به يى تسليميدوبله چاره نه پاتى كيد له خوكله كله به سرله دى چې امام اعظم پريو مسئله خپله نظر په هر گنده كړه بيا به هم ځينو شاگردانو پر خپلو مفكو رو اصرار درلود چې نتيجه كى يوازى د امام اعظم رايه بلكه دتو لو بشپړى رايى به ليكل كيدلى او د مجلس له شر ائيطو څخه يوشرط داهم و څوچى د مجلس ټول غړى به يوځاى نه وو هيڅ يوه مسئله نه طى كيدله .

په دى ترتيب نوقتہ مسئله د تدوين سلسله په ديرش كاله كى پساي ته ورسيدله او دى مجموعى د امام اعظم په ژوند كى دونى مقبوليت وموند چې هر څوسره اجزا چې به ئى له ليكلو وزگاريدل په ډير شوق او رغبت به په ټولو اسلامى هيوادو كى خپريدل او د امام اعظم متابعينو او مخا لفينو به ځينى استقاده كو له او هيچا دهنى مجموعى د ترديد جرئت نه كاوه .

په دى كى هيڅ شك نسته چې د فقه دا مجموعه د امام اعظم په ژوند ترتيب او خپره سوي وه چې درجالو او تاريخ په زياترو كتابوكى ئى يادونو سته خو له بده سرغه په وروستيو وختو كى دا مجموعه ضايع او ور كه سوي ده . چې اوس دد نيا په هيڅ يوه مشهوره كتابخانه كى ئى څرك نسته .

خوله نيكه سرغه د دى مجموعى پرهرى مسئلې باندى په مسلسل ټول قاضى ابويوسف او امام محمد داسى كتورى مفصلې حاشيې زياتى كړى اوزيات استدلالات

اوبر هين ئى ورتا ندى راوړى دى چى دهغوله بر كته خلك له اصل ماخذڅخه
بى نياز ه سوي دى يعنى اصل ماخذ هم د حاشيو سره پرله پسى راوړه سوي دى (۱)
په همدى تر تيب د حنفى مذهب معتبر كتابونه كه څه هم دامام اعظم د
شاگردانو له خو تر تيب سوي دى خو ځينى كتابونه پخپله امام اعظم ته هم
نسب سوي دى چى ځينى ئى دادى :

۱ - فقه اكبر : لس با به دعقايد وپه بيان كى - د حيدرآباد دكن چاپ -
په ۱۳۲۱ ه كال كى .

۲ - فقه اكبر - دو هم په ۱۹۱۵ م كى د قاهرې چاپ او په ۱۳۸۹ ه كى
د هلى چاپ .

۳ - فقه اكبر - دريم - دا بوسطيع بلخى په روايت - د ۱۳۰۷ ه كال د هلى
چاپ او په ۱۳۲۴ ه كى د قاهرې چاپ .

۴ - فقه الا بسط : په ۱۳۲۱ ه كال كى د حيدرآباد چاپ .

۵ - مسند ابى حنيفه : دامام ابو يوسف په روايت چى په ۱۳۲۷ ه په قاهره

كى چاپ سوي او په ۱۲ روايته نوري خطى نسخى لرى .

۶ - وصا ياى ابو حنيفه : په مختلفو روايا توشپير نسخى سته چى ځينى

چاپ سوي هم دى .

۷ - كتاب العالم والمتعلم : په ۱۳۴۹ ه كى د حيدرآباد چاپ په دى

كتاب كى ئى دخپل شاگرد ابو مقاتل حفص بن سلم سمرقندى د پوښتنو جوابونه ويلي دى

۸ - القصيده النعمانية : د حضرت رسول په ستاينه كى چى څو واړه چاپ سوي ده

۹ - د عثمان بستى په نامه رساله : په ۱۳۲۱ ه كى د حيدرآباد چاپ .

- ۱۰ - مچا دلة لا حد الدهرين : په قاهره كې خطي نسخه .
- ۱۱ - معرفة المذاهب : په كلكته رامپور او پتو سبرگ كې ئي خطي نسخه سته
- ۱۲ - نصايح : په اسكندريه كې خطي نسخه .
- ۱۳ - الضوابط الثلاثة : خطي .
- ۱۴ - رسالة الفريض : په پټنه كې خطي نسخه .
- ۱۵ - الدعاء الماثور : په پټنه كې خطي نسخه .
- ۱۶ - المنبهات على امور الواجبات : منظوم خطي .
- ۱۷ - قصيده : خطي په اياصو فيا كې .

امام اعظم ته ددی کتا بو په نسبت کې مخنی محققان شک لری خودده تشریحی و افقهی ماثرا و اجتهاد ونه . او تعالیم دونی د پردی چی تر اوسه هم دنیل او گنگا دمجراتر منخ دشرقی او غربی مختلفو ملتو په میانونو اوسلامی نفوس په حنیفی مذهب گرو هید دی (۱) .

د امام اعظم مناقب : د امام اعظم په منا قبو کې دپرکتا بونه لیکل سوی چی خنیبی ئی دادی .

۱- کتاب عقود المرجان : او دهغه لنهیز : عقود الدر والعقیان : د ابو جعفر طحاوی تألیف
۲- الروضة والمنیفة .

۳- مناقب الامام ابو حنیفه : د ابو المود الموفق المکی تألیف چی په (۱۸ هـ)

کې سردی .

۴- الخیرات احسان فی مناقب الامام الاعظم ابی حنیفه النعمان - د علامه ابن

حجر الهیتمی - د حجاز دسقی تألیف چی په (۹۷۳ هـ) کې سردی .

۵- مناقب ابی حنیفه : د ابن البز از الحنفی تألیف چی په (۸۲۷ هـ) سر دی .
۶- الدر المنظم فی مناقب الامام الاعظم: دنوح افندی تألیف -چی په (۱۰۷۰ هـ) کړې سړ دی .

۷- العقود الجمان فی مناقب ابی حنیفه النعمان: دامام ابو عبدالله محمد بن یوسف صالح الدمشقی تألیف .

۸- دامام محمد بن احمد شعبی کتاب په ۲ جزء کی .

۹- دامام موفق الدین احمد سلکی خو ارزسی کتاب: چی په (۵۶۸ هـ) کړې سړ دی
خلو بیته باب به .

۱۰- المستان فی مناقب النعمان: د شیخ محی الدین عبدالقادر بن ابی الوفا قرشی .

۱۱- شقائق النعمان فی مناقب النعمان: د جابر الله زرخشری تألیف .

۱۲- کشف الاثار: دامام عبدالله بن محمد حارثی تألیف .

۱۳- د شیخ ابن المظفر یوسف بن قراوغلی بغدادی کتاب: پرنورو مذهبو د ابی حنیفه د مذهب د ترجیح په باب کې، چی ۲۳ باب لری، او پخپله موضوع کې ساری نلری .
۱۴- کتاب الابتصار لامام ائمة الامصار: دوه ټوکه چی پناهی د «ابتصار» کلمه «انتصار» وی .

۱۵- مناقب ابو حنیفه دامام ابو عبدالله حسین بن علی صیمری چی په (۴۰۴ هـ) کې ټی له ایکلوزگار سوی دی .

۱۶- د احمد بن صلت حمانی کتاب: چی په (۳۰۸) کې سړ دی .

۱۷- د ابو القاسم عبدالله بن محمد بن احمد سعدی معروف .

په ابن ابی العوام کتاب: په دي کتاب کې د ابو حنیفه پرفضل او اخبار سر پرېره هغه کسان هم یاد سوي دی چی له ده څخه یی روایت کړی دی .

- ۱۸- المواهب الشريفة في مناقب ابي حنيفة: چي د «تحفة السلطان في مناقب النعمان»
به نامه ترجمه سوي اود خطيب خوارزمي تأليف دي.
- ۱۹- تبعية الصحيفه في مناقب ابي حنيفة: دسيوطي تأليف چاهي.
- ۲۰- مناقب: دابو يحيى ذكر يابن يحيى نيشاپوري.
- ۲۱- كتاب الحياض من صوت غمام الفياض: ترکي منظومه داحمد بن محمد سيواسي
- ۲۲- الجواهر المضية في طبقات الخنفيه: دشېخ عبدالقادر بن محمد قرشي تأليف .
- ۲۳- تاج التراجم: دقاسم بن قطلويعا تأليف .
- ۲۴- طبقات الخنفيه: دمحمود بن سليمان كفوي تأليف، موسوم به اعلام الاخبار
من فقها مذهب النعمان المختار .
- ۲۵- طبقات الخنفيه: دعبدالقادر بن محمد قرشي تأليف .
- ۲۶- سرفات الوفيه: دابن دقماق ابراهيم بن محمد تأليف .
- ۲۷- دابوطاهر محمد بن يعقوب فيروز آبادي كتاب
- ۲۸- دقاضي بدوالدين محمود بن احمد عيني كتاب .
- ۲۹- دقطب الدين محمد بن علا والدين مكي كتاب .
- ۳۰- الغرف العلية: دابن طولون اسحق بن حسن طبقات .
- ۳۱- وفيات الاعيان في مذهب نعبان: دنجم الدين ابراهيم بن علي طرسوسي تأليف.
- ۳۲- طبقات: دشمس الدين بن آجا محمد بن محمد .
- ۳۳- طبقات: محمد بن عمر حفيد آق شمس الدين .
- ۳۴- الطبقات السنيه: دنقي الدين عبدالقادر مصري
- ۳۵- طبقات: دامام مسعود شيبه بن عماد الدين مسدي .
- ۳۶- طبقات: دعلي بن اسرالله بن الحنائني .

- ۳۷۔ کتاب طبقات: دصلاح الدین عبداللہ بن محمد سہندسی .
- ۳۸۔ طبقات: دشیح ابراہیم حلبی .
- ۳۹۔ ابوحنیفہ: دشیح ابوزہرہ پہ قاهرہ کی چاپی سوی .
- ۴۰۔ ابوحنیفہ: ددوکتور محمد یوسف موسی چاپی .
- ۴۱۔ ابوحنیفہ بطل الحریة والتسامح فی الاسلام: دعبدالعلیم الجندی تالیف چاپی .
- ۴۲۔ الکلمات الشریفہ فی تنزیہ ابی حنیفہ: دعلامہ نوح القنوی۔ خطی .
- ۴۳۔ اشأرات المرام فی عبارات الامام: دعلامہ بیاضی تالیف چاپی .
- ۴۴۔ امام اعظم ابوحنیفہ وافکار او: دمولانا عنایت اللہ ابلاغ تالیف پہ عربی ژبہ چی
- دری ژبہ ہم ترجمہ سوی او پہ (۱۳۵۰ھ) کال پہ کابل کی چاپ سوی دی او
- نور تاریخی کتا بونہ

ماخذونہ :-

- ۱۔ لغتنامہ ددہ خداد۔ لہ ۴۳۹ مخ شخہ تر ۴۴۴ مخ .
- ۲۔ افغانستان بعد از اسلام۔ داستاد حبیبی۔ لہ «۷۹۳ تر ۷۹۸» مخ پوری .
- ۳۔ امام اعظم ابوحنیفہ وافکار او۔ دمولانا ابلاغ۔ زیات مخونہ .
- ۴۔ آریانا دائرۃ المعارف۔ لہ ۹۵۶ مخ شخہ تر ۹۶۴ مخ پوری .
- ۵۔ الخیرات الحسان فی مناقب الامام الاعظم ابوحنیفہ النعمان ۳۸۶۲ مخونہ .
- ۶۔ سکینۃ الفضلاء ۱۲ مخ
- ۷۔ مناقب ابوحنیفہ۔ دسکی۔ « ۶۰»
- ۸۔ الاعلام۔ دزرکلی۔ «۴۹»
- ۹۔ الفہرست۔ دابن ندیم۔ «۲۸۴»
- ۱۰۔ ضحی الاسلام۔ «۱۸۰۲»
- ۱۱۔ معجم المصنفین۔ «۱۴۴۲»

-۳۴۹-

- ۱۲- تاریخ تشریح - « ۲۳۸ »
۱۳- دملل ونحل ترجمه شهرستانی « ۱۰۳ »
۱۴- مقالات الاسلامین- داشعری « ۱۳۸ »
۱۸- حدیقه الاقالیم- « ۳۶۷ »
۱۶- مفتاح التواریخ « ۱۸۴۱۷ »
۱۷- دائرة المعارف الاسلامیة- « ۳۳۰۵ »
۱۸- ابن خلیکان- « ۵۵۵۳ »

۳۷۷- ابو حنیفه خراسانی :-

ددری ژبی شاعرو، اود خراسان دسرواسکان په قصبه کی اوسید او دادوه بیتونه دده دی:

میخوړای همنشین و باز

هر کجانعمتی بچنگک آری

دهر دربرد نش شتاب کند

گرتودر خوردنش درنگک آری

ماخذ :-

آریاناد اثره المعارف- ۱۶۳۱ مخ .

۳۷۸- ابو خالد کابلی :-

نومې وردان اولقب ئې کنکر او د امام ابو جعفر صادق له مخلصانو اولگرو څخه
او دعلی بن حسین له ثقه معتمدینو څخه و.

وایی چی دحضرت حسین ترشهادت وروسته ټول شیعه گان له خپل مذهبه وگرځیدل
بی له څلور تنو چی یو ابو خالد کابلی او دري نور ویحیی ابن ام طویل جبیر ابن
معطعم او جابر ابن عبدالله وو.

ابو خالد لومړی محل د محمد بن حنیفه امامت ومانه او د کيساينه مذهب ېې غوره کي
بيا د يحيى ابن ام طویل په واسطه د علي بن حسين خدمت ته ورغی اوڅه موده د حجاج
د سفاکي له پيري پټو، بياني مکې ته پناه يووړه، او دژ وند په پای کې دخپلي
سور د ليدو دپاره کا بل ته راغی او د علي بن حسين تروفات وروسته دامام جعفر
صادق په ملگرو کې شامل سو.

په اماميه کتابو کې دده سناقب ېې نقل سوی دی .
کليني پخپل کتاب کافی کې روايت کړی دی چې حضرت ابو عبدالله جعفر بن
محمد صادق وفرما يل چې سعيد د مسيب زوی او قاسم د محمد زوی او دا بي بکر
نمسی، او ابو خالد کابلي د علي ابن الحسين له ثقه معتمدانو څخه وو .

ماخذونه :-

- ۱- سکينة الفضلا - ۱۷ مخ .
- ۲- قاموس المشاهير - ۴۴۱ مخ .
- ۳- آريانا دائرة المعارف - ۹۶۵ ر ۱ مخ .

۳۷۹- ابوخلدة خارجي سيستاني :-

د سيستان دخوارجوله نوسيا ليو آزادی غوښتونکو مشرانو څخه و، چې په ۸۶ هـ ق
کال ېې د عربو د سلطې پر خلاف د عبدالملک مروان دراستولي حکمران مسعم بن
مالک سره په سيستان کې دنورو آزادي غوښتونکو په ملگري سخت جنگونه وکړه
خوپه پای کې ابوخلدة ونيول سو. او حجاج ته واستول سو .

ماخذ :

- تاريخ سيستان - ۱۱۸ مخ .

۳۸۰- ابو الخير بلخي :-

د غزنويانو په دوره کې د بلخ له نوسيا ليو څخه و، چې سلطان محمود غزنوي د ختلان

عامل و تبا که، او بیا چی سلطان محمود غزنوی برسو نو د سلطان مسعود له خوا وزارت و روسپارل سو. ابوالفضل بیهقی په خپل کتاب کی هغه وخت چی دامیر مسعود دوخت پیښی په بلخ کی لیکي ددی مطلب داسی یادونه کوی:

«شغل وزارت ابوالخیر بلخی میراند که بروز گارا میر ماضی عامل ختلان بود»

ماخذ :-

تاریخ بیهقی - ۹۴۰ مخ

۳۸۱- ابو داؤد سلیمان سجستانی :

دا شعت زوی د اسحاق نمسی، د پشیر بن شاد کړوسی او د عمر بن عمر ان سجستانی کوسی د دریمې هجری پیری له نویا لیو پوهانو او محدثانو څخه و، او دده مشهور کتاب «السنن» یو له «صباح سته» څخه کتبل کیری.

دی په (۲۰۲ هـ ق = ۸۱۷ م) کال زیږیدلی او د (۲۷۵ هـ ق = ۸۸۸ م) کال دشوال په ۱۶ په بصره کې مړ دی. د کوچنیوالی شپې ورځې ئې په نیشا پور کې تیری کړی او د زلمیتوب په وخت کې ئې د علو سوزده کړی دپاره زیاترو اسلامي هیوادوته سفرونه کړی او څو واره بغداد ته تللی دی، او هلته ئې پر امام احمد بن حنبل با ندی درس ویلی او په پای کې د خلیفه الموفق په غوښتنه په بصره کې میشته سو.

ده سرپیره پر امام حنبل له احمد بن صالح، مسلم بن ابراهیم او احمد بن عیید او قتیبه بن سعید څخه ئې فقه او احادیث لوستې او اوریدلې وه او بیا پخپله لوی استاذ سو او په تیره بیا په بصره کې ډیر شاگردان درلودل وایی چی ابو داؤد خپل «سنن» کتاب اما م حنبل ته وراندي کی هغه ډیر خوښ کی او زیات ئې وستایه. یافعی دده په ستاینه کې وایی «کان ابوداؤد راساً فی الحدیث و راساً

فی الفقه ذا جلاله و حرمة و صلاح و ورع». ابراھیم حر بی ویلی دی چی
«حدیث دابو داؤد پھورغوی کپی داسی پاسته دی لکه وسپنہ دداؤدینی پھلاس کی»
ابوبکر ابن راشد پھ «تصحیح المصابیح» کی لہ ابودواد خخہ حکایت کوی چی
ویل ئی «مالہ پیغمبر (ص) خخہ پنچہ لکہ حدیثونہ ولیکل اولہ ہغہ خخہ سی خلور
زرہ او اتہ سوہ حدیثونہ وچونل چی ہغہ داد «السنن» پھ کتاب کی دی، او رشتیا
ہم ددہ پھ تصانیف کوی پیر مہم کتاب ہمداد «السنن» دی چی د حدیثونہ مجموعہ
دہ اوددی کتاب امتیاز دادی چی پھ عین حال کی چی جامع کتاب دی د
تاریخی او اعتقادی مسئلو یادونہ نہ کوی بلکہ خاص ہغہ ڀول احکام راویری
چی پھ فقہ او تشریح کئی پھ کاریری دا کتاب پھ (۱۲۸۰ھ ق۔ اوپہ. ۱۳۱ھ)
کال پھ قاہرہ کی، اوپہ (۱۸۸۸م) کال پھ لکنہو کی، اوپہ (۱۸۹۰م) کال پھ
دہلی کی چاپ سوئی او حاشیہ ور بان دی لیکلی سوئی.

دابو دواد نور تصانیف دادی :

۲۔ دلائل النبوة

۳۔ کتاب التفرقی السنن .

۴۔ کتاب المرآة سیل۔ چی پھ ۱۳۱۰ھ ق کال پھ قاہرہ کی چاپ سوئی دی:

۵۔ کتاب المسائل التی سئل عنها الامام احمد .

۶۔ ناسخ القرآن و منسوخہ .

۷۔ المرسلۃ۔ د حدیثو یوہ مجموعہ چی دہ تہ منسوبہ دہ .

۸۔ سوالات ابوعبید آجری۔ خطی نسخہ پھ پاریس او استانبول کی ستہ .

۹۔ البعث و انشور۔ چاپ سوئی نہ دی اود دمشق پھ عمومی خطی کتابخانہ کی

ستہ ۲۳۲۷۱ .

۱۔ تسمۃ الاخوة۔ نہ دی چاپ سوئی .

۱۱- کتاب التزیل فی الرسم - خطی نسخہ ٹی پہ فارس کی ستہ ۲۲۹ جلدہ
دہ دہ پہ بارہ کی یو کتاب د «اخبار ابی دواد» پہ نامہ لیکلی دی.

ماخذونہ :-

- ۱- الاعلام زرکلی - ۱۸۲۳ م س
- ۲- تذکرۃ الحفاظ - ۱۵۲۲ م
- ۳- تاریخ بغداد - ۵۵۹ م
- ۴- ابن خلکان - ۳۱۶۱ م
- ۵- ہدیۃ العارفین - ۳۹۵۱ م
- ۶- دائرۃ المعارف الاسلامیہ - ۳۳۸۶ م
- ۷- طبقات الحفاظ - ۶۶۹ م
- ۸- تہذیب الاسماء - ۷۰۸ م

۴۸۲- ابو ذر احمد اندرابی :-

دعبد اللہ زوی اود مالکک نمسی لہ نو میالیو محدثانو او فقہا و شخہ و شوک و ایی
چی اصلا دخراسان دترمذ دی، خوہہ اندراب کی قاضی و، نو محککہ ٹی پہ اندرابی
شہرت سوندلی دی حدیث ٹی لہ محمد بن سثنی او ابن بشار و شخہ چی د حدیثو لہ
شہور و نقا دانو اورویانو و شخہ و، ز دہ کری دی.

ماخذ :-

جراغ انجمن - ۲۳ م س

۴۸۳- ابو ذر ترمذی خراسانی :-

دخراسان لہ مشایخو شخہ د کرامت خاوند و د ابو عبید اللہ خفیف سرہ ٹی صحبت درلود.

ماخذ :-

نفحات الانس - ۱۳ م س .

۳۸۴- ابو ذر خراسانی :-

دردی ژبی شاعر و شوچه‌ری په یوه بیت کی «خراسان کشی» یا د کپری دی او اوایی در خراسان بوشعیب و بوذر آن ترک کشی و آن صبور پا رسی و آن رود کی چنگ زن اسدی پخپله لغتنامه کی «د سنگله» د لغت شاهد ابوزر د ابیت راوری دی: گفتم که ارسی است مگر خواجه بوالعید - کونان کند مین نخور د جز که سنگله
ماخذ:-

ددهخدا لغتنامه - ۳۵۶ مخ

۳۸۵- ابوذر عبد هرو ی :-

د احمد زوی او د محمد هروی نمسی دخپل وخت له محدثینو څخه و. اصلاً دهرات و. خو د حدیثو د اوریدو دپاره سرخس، بلخ سرو، بصره، دمشق او مصر ته تللی و. دی د علامه امام ابوالحسن علی د عمر دارقطنی د زوی صاحب و، چی هغه په ۳۸۵ ه ق کی مړ دی. ابوذر په مذهب مالکی و اوڅه وخت ئې د کعبی سجاوری هم کپری وه. دده مشهور تألیفات دادی:

ماخذونه

۱- «د المستدرک علی الصحیحین» کتاب .

۲- معجم الشیوخ

۳- کتاب المناسک

۴- تفسیر ابی ذر - اونور تألیفات .

دی په (۳۵۵ ه) کال زیر یدلی اوپه (۳۳۴ ه ق) کال مړ دی.

ماخذونه ۱- ددهخدا لغتنامه - ۳۵۳ مخ

۲ - آریانا دائرة المعارف - ۹۶۹۱ مخ .

۳۸۶- ابو رجاء غزوی :

نوم ئې علی شهاب‌الدین مشهور په شاه ابورجاء د بهر امشاه د دربار له شاعر انوشخه

و، او د سنائی او سختاری په وختو کی اوسید، او په ۵۹۷ هـ کال سپردی.

ماخذ :-

دده خدا لغتنامه - ۴۵۸ مخ دده نوم د مجمع الفصحاء مؤلف شهاب الدین لیکلی
خو دا تشکده آذر مولف د سرفنی کال بی په آتشکده آذر کی ۵۹۸ هـ کال گنہلی سوی.

دا شعر دده دی:

ابری خوش است و پرده بر آفاق می کشد .

دل موی ساقیان سمن ساق می کشد

باد صبا ز کله پیر و زه گون باغ

چندین هزار لعبت قفقاق می کشد

بر طاق نه هوای جها ترا که در هوا

قوس قزح زا لوان صد طاق می کشد

در ده مایی که در قدح اندر فروغ آن

در شام تیره صبحی براق می کشد

آب بست در قنینه و روشن چو آتشی است

کز غایت فروغ باحراق می کشد

مستی ز هوشیاری خوشتر سر از آنک

مستی بمدح خسرو آفاق می کشد

دده دوه نور اورده شعرونه ددا کتر ذبیح الله صفا په کتاب «تاریخ ادبیات در

ایران» کی درج دی .

ماخذ :- تاریخ ادبیات در ایران - ۱۱۵۲ - مخ

۳۸۷-۱ بورجا قتیبه بغلانی :-

امام قتیبه علی د سعید زوی ، د جمیل (یا حمید) ثقفی نمسی او د ظریف بغلانی

کپوسی مشهور په ابو رجاله ثقه روایا نو او تبع تابعینو، او د دین له اسامانو څخه و. په (۴۸ هـ ق) کال زیږیدلی اود (۲۴۰ هـ ق) کال دبرات په میاشت مړ دی. ابو رجای سپری هم و؛ او په ۲۳ کلنی حج ته تللی اوله هغه مخاپه بصر او شام او بیاعراق (بغداد) ته ولاړ او په بغداد کی و ویل چی: «هغه ورځ چی زه له بغلان نه را ووتم ۱۷۲ هـ کال و، او وایس ۲۳ کلن یم.» ده له مالک بن انس او لیث بن سعد او عبدالله بن لهیمه او حماد بن زید او عواند او سفیان بن عیینه او نورو څخه د حدیثو روایتونه کړی. او بیاله ده څخه امام بخاری او مسلم پخپلو صحیحینو کی روایت کړی او هم امام احمد بن حنبل او ابوخیثمه زهیر بن حرب او ابوبکر بن ابوشیبه او حسن بن عرفه او ابو زرعه او ابو حاتم رازی او نوروله ده څخه روایتونه کړی دی، او هم ئی یو کتاب د «عوالی» په نامه په حدیثو کی لیکلی دی معلومیری چی په عربی ژبه ئی شعر هم وایه او دا بیتونه ئی په بغداد کی ویلی دی.

لو لا القضاء الذی لابد مد رکه

و الرزق یا کله انسان بالقدر

ما کان مثلی فسی بغلان مسکنه

و لایمربها الا علی سفر

واهی چی دیارلس واره ئی حج کړی و چی د دولس واره له خراسانه تللی او یو وار له بله مخا په دی په بغلان کی د ابو رجای د مسجد له څنگه ښخ دی.

ماخذونه :

۱ - تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۲۵ مخ .

۲ - هدیه العارفین - ۱ ۸۳۵ مخ .

۳ - چراغ انجمن - ۱۷ مخ .

۳۸۸ - ابور جاھروی :

نوم ئى عبدالله پلار ئى واقد ھروى دخراسان له محدثينو ختخه او دسفیان ثورى
ملگری و ده ته دحدیثو په روایت کى « او ثق ثقاة » ویلی سوی دی .

ماخذ :-

دد هخدا لغتنامه - ۳۵۸ مخ .

۳۸۹ - ابوالروح ھروى :-

عیسی د عبدالله زوى مشهور په ابوروح دهرات له سورخانواوپو هانو غخه و یو کتاب
ئى د « تاریخ هرات » په ناسه لیکلى و . په (۵۳۳ ق) کال سپردى .

ماخذ :-

هدية العارفين - ۱ ۸۰۷ مخ

۳۹۰ - ابور یحان بیرونى - بیا - غزنوى :-

محمد دا حمد زوى مشهور په ابور یحان بیرونى د (۳۶۲ هـ) کال د ذى الحجى
په دریمه اود (۹۷۳ هـ) د ستمبر په مغلر مه د پنجشنبى په ورځ سهار په « بیرون »
کى زیږیدلى اود (۴۴۰ هـ) کال د رجب په د و همه اود (۱۰۳۸ م) د ستمبر
په یو و لسمه د جمعى دور مخى په ماښام په « غزنى » کى وفات سوی او همدلته پښخ دی
د « بیرون » په باب مختلف نظریات سته زیاتره سورخان « بیرون » د خوارزم
یو کلی گڼی ځینى بیا « بیرون » درى کلمى بولى چی د « باندى = خارج » معنی
لری اولیکى چی خوارزمیا نو هر هغه سړى ته چی تر خوارزم دباندی اوسیده
« بیرونى » ویل نوڅنگه چی ابوریحان خپل زیات ژوند تر خوارزم دباندی تیر
کړى و ځکه په « بیرونى مشهور سوی دی داتو جیه عبد الکریم د محمد سمعا ئى

زوی پخپل « کتاب الانساب » کی راوړی ده (۱) او یاقوت حموی هم ددی توجیه تائید پخپل کتاب « معجم الادبا » کی لیکلی دی او زیا نوی چی « زما په خیال ابو ریحان د « رستاق » یعنی د بنار له دباندي خلکو څخه و (۲) .

د « اشکال العالم » مؤلف بیا « بیرون » دخرا سان د « نسا » او « مرو » ترمنځ یو ځای بولی چی د « تکمله عالم آرای عبا سی » په قول د صفویا نو تر عصره هم موجود و .

این ابی اصبیحه او نامه دانشوران بیا غټه اشتباه کړی ده او ابو ریحان یی د سند « بیرون » ته منسوب بللی دي (۳) حال دا چی په سند کی « بیرون » د سره نسته بلکه د سند په حیدرآباد کی یو ځای د « بیرون » په نامه سته چی « بیرون کوټ » ئی بولی نو بنا یی چی دا اشتباه له لفظی تجنیس څخه را ولاړه سوی وی .

په افغانستان کی هم یو غرد « بیرون » په نامه دبامیان ، غور ، غزنی او کابل ترمنځ سته چی « کوه بیرون » ئی بولی او یوه دره لری چی په هغی کې تخمیناً د ولس زره تذکره لرونکی نفوس او سی .

ابو الفضل بیهقی هم پخپل تاریخ کی دیوه « بیرون » یادونه کوی او هغه

وخت چی امیر مسعود د غور خواته لښکر باسی نو بیهقی داسی لیکی :

« و در سنه احدی عشر و اربعه امیر بهرات رفت و قصد غور کرد بدین سال

روز شنبه دهم جمادی الاولی از هرات برفت باسوار و پیاده بسیا رو پنج پیل

(۱) - کتاب الانساب - ۹۸ مخ

(۲) - معجم الادبا - ۳۰۸ مخ .

(۳) البیرونی - ۲۹ مخ - دهخدا لغتنامی - ۳۶۱ مخ

سبکتر ، ومنزل نخستین « باشان » بود و دیگر « خیمسار » و دیگر « بریان »
و آنجا دوروز بود تالشکر به تماسی در رسید ، پس از آنجا به « پار » رفت و دوروز
بود و از آنجا به « چشت » رفت و از آنجا بیابان « بیرون » و آن رباط
اول حد غور است (۱) .

همدا راز به « تار یخچه سزارات بلخ » کی دشقیق بلخی دقبریه باب لیکمی :
« سرقد او را در بلخ درگذر یکده درون شهر « بیرون » است هم گفته اند (۲) »
او به همدغه تار یخچه کی د بلخ د تار یخ په حواله لیکمی :

« در تار یخ بلخ سسطور است که دونو بت ولایت بلخ ویران شده است و باز عمارت
یافته و الحال این قلعه بخواص وعوام معلوم است که خاقان الخاقان حضرت عبدالمومین
بن خاقان الاعظم عبدالله بهادر خان بنا کرده اند که در غایت رفعت و سناست و در زمان
امیر اباسلم سروزی تعمیر یافته که او را نصربن سیار کرده بود و گویند که قلعه هندوان را
که سو سوم است بشهر « بیرون » بنا کرده اوست و در آنوقت نهر مشتاق درون
شهر بوده که در (۷۷۵ هـ) امیر حسین گورگان عمارت کرده بود . »

په هر صورت ابوریحان بیرونی د شرق ستر پوهاندا و د تبحر عالم چی په
« بیرون » کی زیور یدلی او په « غزنی » کی سراو بیخ دی سر بیره پردی چی
در یاضی هئیت ، نجوم ، حکمت ، طبیعیا تو ، کیمیا ، جغرافیا ، لرغونی آثار

(۱) - تاریخ بیهقی - د تهران چاپ - ۱۱۳ ، ۱۱۵ ، سخونه

(۲) - تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۳ - ۱۵ ، سخونه .

او حتی دغا رویو او ونبو او طبقات الارض دعلومو په ټولو څا نگو کی ئی تبجرا و سهارت درلود یوله هغو پوها نو څخه وچی په هغه وخت کی ئی دسخه کی پر حرکت عقیده درلودله او پخپل کتاب «مقالید عالم الهییت» کی ئی دخپل د عقیدې د اثبات دپاره زیات دلایل راوړي دی او دا هغه عقیده وه چی تربیرونی تقریباً پنځه نیم سوه کاله وروسته د ایتالیا نامتو پوهاند گا لیله (۱۵۶۳ - ۱۶۳۲ م) هغه څرگنده کړه خو کلیساده ویناونه منله او هغه ئی محاکمې ته کش کی چی پر خپله وینا نا گاره او منکر سی .

علامه بیرونی په فلسفې مسائلو کی هم یوازی د افلاطون او ارسطو د افکارو مقلد نه و بلکه دارسطو پر افکارو علمی اعتراضونه هم لری نو ځکه دده فکر د افلاطون او ارسطو د افکارو نه حدو د کی محدوده دی پاته سوی بلکه د هندیانو په پچیلی فلسفه کی هم د ښه او بشپړ بصیرت خاوند و .

بیرونی هم په دری ، عربی ، زابلې ، سعدی ، خوارزمی ، عبری ، سانسکریت یونانی او لاتینی ژبو پوهیده او تر یوسل او پنځه او یا ئی زیات کتابونه اورسالی تصنیف او ترجمه کړی دی چی زیاتره ئی دریا ضی په علومو په تیره بیا په هئیت او نجوم پورې اړه لری .

یو فرانسوی پوهاند «بارون کار دو =

دخپل کتاب «د اسلام مفکرین په دوهم ټوک کی د ابو ریحان بیرونی په باب داسی لیکي :
« او سد اسلام د لومړي درجی دیوه فاضل د ژوند پېشو ته را ورسید و چی د منځنیو پیړیو په علم او ادب کی څرگنده مقام لری د پوهان ا بوریحان بیرونی دی چی سرله دي چی ډیر زمانه تیر سوی ده بیا هم د فکر له مخی زلمی ښکاری او داسی څرگند پیری ته به وایی چی زموږ د عصر یو فاضل دی دده فکر او لاره

دعلومو او ادبیاتو په څیر نه او تنبج کی اوسنیو پوهانو د څیر نی سبک او تفکر ته نژدی دی .

ابور یحان په انتقاد او د پېښو د علتو په تحلیل او پخپل ذکاوت کی اود څیر نی او پلټنی سره د زیاتنی میننی له مخنی یو ممتاز ځای لری او د لؤ نار د دو اونیچی اولایب نیتز په څیر دی او هم په حکمت او تاریخ اور یاضیا تو اونجوم او جغرافیا و دستخلفوژ بو په پوهیدنه اود شعر او شاعری په پیژندنه کی منلی استاد و اوده له تالیفا تو څخه څرگندیږی چی ده د څیر نی حسس اوفلسفی ذوق سره گډ کړی دی دا پوهاند په منځنیو پېړیو کی لاهم غربی پوهانو پیژاند اوده نوم ئی په خولو کی جازی و (۱)

ابور یحان بیرونی د کوچنیو الی د ژوند پېښی پوره معلومی نه دی یو ازی دا څرگنده ده چی ده د کوچنیو الی دوخت په روزنه کی د آل عراق کورنی لوی لاس درلو په تیره بیا ابونصر منصور د علی زوی او د عراق نمسی دبیرونی روزنی ته مخصوصه توجه درلودله چی پخپله بیرونی ئی هم د «استاذ» په نامه یاد وی مگر دا چی آل عراق دده د کورنی سره څنگه تعلقات پیدا کړی وه هم معلومه نه ده یو ازی دا ثابتنه ده چی ابور یحان بیرونی یو عجمی واوله عجمیت څخه ئی دفاع کوله - مثلا پخپل کتاب «آثار الباقیه» کی هغه ځای چی د خوارزمیانو داختر و او میاشته

په بابغه وائی نود ابو محمد عبدالله د مسلم زوی اود قتیبه جبلی نمسی داخبره چی هغه په ستور و پیژند نه کی د عربو فضیلت په عجمو ثابتول غواړی په ټینګه رد وی او لیککی چی : «ابو محمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه پخپل هغه

کتاب کی چی پر عجم ئی دعر ب د تفضیل په باب لیکلی داسی از گبر لی دی چی
عربان دستو روا ولمر ختو اولمر لویدو په پیژندنه کی تر تو لو استو بڼه پو هید ل
خوزه نه پو هیرم چی دی په دی نه پو هیده او یا ئی تجا هل کپری دی چی
دمخکی پر سر بزگران او چوپانان هم دعر بو په اندازه دخپلو کار و دپاره ابتدائی
وختو نه پیژ نی که تاسی ددی سپری هغه کتاب ته چی د مناظر النجوم په نامه
ئی لیکلی دی خیر سی نو پوه به سی چی عربان د هئیت په علم دهری سیمی تر
بزگرانو زیات هغه نه پو هیروی خوداسپری چی په سبب بحث کی وار دیری افراط کوی
اوله خپلی جیلی اخلا قوڅخه چی درا بی استبداد منخ ته را ولی خالی نه دی که
ده دعر بو پخوانی خلکک پیژند لی نو هغه وخت به ده خپله وینا تکذیب کپری وای (۱)
په دی کی هم شکسته چی ابور یحان بیرونی کوسی شهوری او یابدای کورنی
ته منسوب نه و ځکه ئی نود هغه شاعر په جواب کی چی دده ستاینه ئی کپری و ه

اوله ده څخه ئی صله غوښتله په طنز یه توگه داسی ویلی دی

وذا کرا فی قوافی شعره حسبی

ولست والله حقاً عارفاً نسبی

اذ لست اعراف جدي حق معرفته

وکيف اعراف جدی از جهات ابی

ابی ابولهب شیخ بلا ادب

نعم ووالدتی حما لة الخطب

المدح والذم عندی یا باحسن

سیان مثل استواء الجدی واللعب

يعنى : « ده (شا عر) د خپل شعر په قوافى كى زما حسب ياد كړى او زه په خداى كه پخپل نسب مښه خبر يم زه په پوره توگه خپل نيكه نه پيژنم - نيكه به څه و پيژنم چى زه لا خپل پلار نه پيژنم .

زما پلار ابولهېب او ابى هنره شيخ و اومورسى - هو حمالة الحطب وه خواى ابا حسنه ! ستا يته او غند نه زما په نزد لكه هزل او جديوشان پيكاړى .
مگر محيى و ابى چى داشعرئى په طنز يه شكل دهنه شاعر په جواب كى و يلى
دى چى د ابو ر يحان بير و نى غندنه ئى كړى وه ، او دى ئى مجهول النسب بللى
پلار ته ئى ابوالهېب اومور ته ئى حمالة الحطب و يلى و ه .

د سخته سوو و ويل چى دا بور يحان بير و نى په لوسړى
دوزا نه كې بو نصر منصور چى د څلر سى پيړى دريا ضى علومو
خورا ستر استاد و ، خاصه اغيزه اولويه برخه درلودله اودا ديرونى دپاره د وياړ
خبره ده چى دده هغه ستر استاد دخپل محيى تصانيف ديرونى په نامه نو سپرى او معنون
كړى دي ، چى دهغوله جملى څخه د دوولسو كتابو نومونه پخپله ديرونى په يوه ليك
كى نيكل سوي دى او هم له دى څخه څرگنديږي چى منصور دخپل دى لايق شاگرد
سره څومره مينه درلودله اوڅونه ئى په درنه سترگه و رته كا ته ؟ !

دېودلين په كتابخانه كى يوه رساله د «رساله ابونصر دابور يحان فى جدول الدقايق
په نامه سته چى ديرونى دفاضل استاد اودده ډير قيمتى علمى يادگار باله سى .
دانه ده معلومه چى دابور يحان بير و نى علمى تحصيل څه وخت بشپړ سوي دى خودا
ثا بته ده چى ده په ۲۷ كلنى كى د «آثار الباقية» تر ليكلو پخوانئى هم محيى نوركتا بونه
ليكلئ و ، چى نومونه ئى دا وه .

۱- كتاب الاستشهاد باختلاف الارصاد : (د آثار الباقية په ۱۰ ، ۲۵ ، ۲۸ ، ۵۱ ، ۸۵ ، ۱۸۵ مخو كى ئى

يادونه شوى ده) .

- ۲- کتاب تجرید الشعاعات والانوار: (دآثار الباقیه ۱۰ مخ) .
 - ۳- کتاب التنبیه علی صناعت التمویه: (دآثار الباقیه ۷۹ مخ) .
 - ۴- کتاب الشموس الشاقیه للنفوس: (دآثار الباقیه ۷۹ مخ) .
 - ۵- کتاب الارقام: (دآثار الباقیه ۱۳۸ مخ) .
 - ۶- کتاب فی اخبار القرامطه والمیبضه: (دآثار الباقیه ۲۱۱، ۲۱۳، ۲۱۴ مخونه) .
 - ۷- مذاکرات مابین البیرونی و ابوعلی الحسن بن عبداللہ سینا: (دآثار الباقیه ۲۵۷ مخ) .
 - ۸- کتاب فی استیعاب الوجوه الممكنه فی صنعۃ الاضطرلاب: (دآثار الباقیه ۳۵۷ مخ) .
- اودا کتابونه ئی ترتصیف اولاس لاندی وو :

- ۱- کتاب العجائب الطبیعیہ والغرائب لصناعیہ: (دآثار الباقیه ۲۳ مخ) .
 - ۲- کتاب فی النمودارات: (دآثار الباقیه ۲۹۵ مخ کی ئی یادونه سوی ده :
- دیرونی له تصانیفو څخه معلومیری چی دهنه یوازی په عربی ژبه کی لوی لاس د رلود بلکه په عربی ادب کی دذوق خاوند هم و، او په عربی ژبه ئی شعروایه، ا و د عربی ژبی دلغاتو په ناپایه اباسیند کی یومهر لامبوزن هم و .

په علومو کی ئی په خاصه توگه دعلم هیئت سره زیاته مینه درلودله، چی دا مینه دژوند تر پایه ورسره پاته وه، او همدارنگه په ریاضیه او حکمیہ او تاریخی علومو کی دژوری مطالعی او پراخو معلوماتو خاوند و شهر زوری لیکي چی دده فکر دده سترگی اودده لاس هیڅکله بی کار نه و او بی دسهرگان او نورو زله وړ څوپه نور و تولووړ څو کی په کار اخته و .

نامه دانشوران لیکي چی دابویرحان بیرونی د «استیعاب فی صنعۃ الاضطرلاب» له کتابه اونورو مؤلفاتو څخه څرگند یری چی هغه ستر استاد لکه چی په معقولا و منقول کی منلی سوی استاد و، په محسوساتو او مصنوعاتو کی ئی هم لوی لاس د رلود، اود عملیه صنایعو په ابداع کی داسی مرتبی ته رسیدلی و، چی دده اختراع لاس د افلاکو

طبقات اودستور و نقشونه په څوسخو کی داسی څرگند کړی دی چی ته به وایی فلکیه الواح
ئی په سغزو کی ، اواته څلویښت گونی صورتونه ئی په سینه کی رسم سوی دی .
تیز ذهن او ښه قریحه ئی درلودله چی دهغو په برکت ئی په جغرافیا ئی آثار واد نقشه
کښلو په صنعت کی ئی ابتکار راوست او خوداسی قواعد ئی منځ ته راوړل چی دا ر و پا
عالمانو هم هغه ستایلی دی (۱) . همداراز نامه دانشوران دا خبره زیاتوی چی ابو ریحان
بیرونی په غزنی اوبلخ او جوزجان کی رصدخانه کی ودانی کړی ، او په هره یوه کی ئی
دژوند یوه برخه تیره کړه ترڅو چی په ټولو فلکیه اوضاعو پوه سو ، او تر هغه وروسته ئی نورو
منجمانوته دافا دی بساط وغوراوه . خوبیا هم د صنایعو د بشپړولو او د بیدار یو د زده کړی
دپاره یار په ښار گرزید (۲) .

هغه وخت چی د آل عراق د کورنی حکومت ختم او د سامونی خوا رزشا هیا نو عهد
شروع سو ، نو د بیرونی هم له خپله وطنه پردیسی ته سخته سو ، معلومه نه ده چی څو نی
سوده لالهانده گرزید ، څو کله چی دده د شهرت آواز د گران ، او طبرستان والی او امیر
شمس المعالی قابوس ، دوشمگیر زوی ته ور سیدله نو هغه وروغو ښت او یادی پخپله هلته
ورغی ، او اوږده سوده ئی دهغه سره تیره کړه څنگه چی قابوس پخپله د خپل وخت له
نومیالیو فاضلانو او ادیبانو څخه گټل کیږی او حتی د ونی شکلی لیکه ، چه د آل بویه
نامتو وزیر اسماعیل بن عباد دده خط ته د طابوس ښه ویل ، څکه نویرونی هم خپل مشهور
کتاب « آثار الباقیه » چی په (۳۹۰ هـ = ۹۹۹ م) کی ئی لیکلی و ، دهغه په نامه نو سری
اوسنون کی .

خوله بده مرغه قابوس ددی ټولو ښیگنوا و مزایا و ، سره سره خوراسقا ک حکمران
هم و ، او په عادی او معمولی غلطیو به ئی خلک وژل او تر ټل ، چی په همدی سبب د بیرونی
زړه ځنی تور سو او په کر که به ئی ورته کتل څو چی په پانی کښی له همدی جهت له گرگانه

ووت ، اودقابوس دزہ سختوالی ئی پہ ہغہ قصیدہ کی بیان کچی دابوالفتح بستنی پہ ستاینہ کی بی ویلی دہ یو بیت ئی دادی :

والشمس المعالی کان یرقا د خد متی

علی نفرة متی وقد کان قامیا

یعنی: «شمس المعالی زما د خدمت غوثیتو نکئی و، خود ماددہ د قساوت پہ و جہ ددہ
خخہ کر کہہ درلودلہ». کہ خہ ہم بیرونی پخپلہ یوہ بلہ رسالہ کی چی «التعلیل باجالہ
الوہم فی معانی منظوم اولی الفضل» نو مید دقابوس پہ باب کی لیکئی چی: «زما دہ
داخوری ډیر خوبش و، چی خپل مدحی اوستا ینی ئی پہ خپل مخ کچی نہ اوریدلی، اودنوروز
اومہرگان پروختو بہ ئی شاعر انوتہ بی لہ دی چی ددہ ستاینہ و کچی انعامونہ ور کول»
محمد بن محمود نیشاپوری ہم ویلی دی چی: «د بیرونی قدر او منزلت دششمس المعالی
قابوس بن وشمگیر پہ وپاندی داسی حدتہ رسیدلی و، چی قابوس غوثیتہ بیرونی خپل
خاص مصاحب و تاکی، اوپہ خپل کورکی نحای ورکی، اوحتی پھر خہ چی قابوس
دہغہ مالک و، د بیرونی حکومت ہم و سنی، اویرونی پخپل حکومت کی شریک
کچی، خو بیرونی داخبرہ خویہ نہ کرہ، نو ہغہ و، چی دخوارزمشاہ پہ بلنہ لہ گرگانہ
خوارزم تہ ولا، اوپہ خوارزم کی ہغہ ماسون چی دآل عراق د حکومت کملہ
ئی تو لہ کچی وہ پہ (۳۸۷ھ) کال مہسوی اود ہغہ زوی علی حکمران و، چی تر
(۴۰۱ھ) پوری ئی حکمرانی رسیدلی وہ.

دابعلموہ نہ دہ چی بیرونی پہ کوم کال بیرتہ خوارزم تہ تللی، خود اخرگندہ
دہ چی دخلرسی ہجری پیری پہ لسو ورستیو کلو او غالباً د علی بن ماسون د حکومت
پہ وروستیو کلو کی خوارزم تہ تللی.

علی بن ماسون چی مہسو دہغہ پرنحای ئی ورور ابو العباس ماسون پاچا سواو
خنگہ چی دی ہم دخوارزم دنورو پاچہا نو پہ خیر ډیر علم دوستہ پاچا، اوددہ

دربار هم دستر و حکما و اونا متو پو هانو لکه این سینا ابو سهل ، ابو الخیر خمار ، ابو نصر عراق او نور و دساتنی او روزنی خا . ی و نو ٹککه ئی ابو ریحان بیرونی ته هم په ډیره درنه سترگه کتل او اوه کاله ئی په هغه در بار کی په ډیر احترام او عزت تیر کړه ،

نظامی سمرقندی په خپل کتاب چهارمقاله کی لیکي چی: «ابو العباس ساسان خوارزمشاه وزیری داشت نام او ابو الحسین احمد بن محمد السهیلی سردی حکیم طبع و کریم نفس و فاضل و خوارزمشاه همچنین حکیم طبع و فاضل دوست بود و به سبب ایشان چندین حکیم فاضل بر آن درگاه جمع شده بودند چون ابوعلی سینا و ابو سهل سیسی و ابو الخیر خمار و ابو ریحان بیرونی و ابو نصر عراق اما ابو نصر عراق برا در زاده خوارزمشاه بود و در علم و ریاضی و انواع آن ثانی بطلمیوس بود و ابو الخیر خمار در طب ثالث بقراط و جالینوس بود و ابو ریحان در نجوم بجای ابو معشر بن عبد الجلیل بود و ابوعلی سینا و ابو سهل سیسی خلف ارساطالیس در علم حکمت که شامل است همه علوم را این طایفه در آن خدمت از دنیای دنی بی نیازی داشتند و با یکدیگر انسی در سجاورت و عیشی در سکا تبت میکردند (۱)» .

همدارنگه نامه دانشوران دبیرونی په باب کی لیکي چی: «آن استاد کاسل هفت سال به آن عزو جاه باشیخ ابوعلی سینا و ابو علی سکویه و ابو سهل سیسی و ابو نصر عراقی د ابو الخیر بن الخمار در مسلک ندمان و خاصان خوارزمشاه منظوم بود. چنانکه از کتب مشهوره مانند نفالیس القنون و حبیب السیر و ذنیت المجلدات و نگارستان

مستفادسی شود (۱) بیرونی پخپله دابو العباس ماسون دقدردانی په ستانیه کی لیکي چی: «پوه ورځ خوارزشاه پراس سپور شراب چینل زما؛ دحجری خواته را تی، زه ئی وروغو بیتم زه لږ وځنډ یدم، خو چی وروتم، ده آس زما پرخواه هجری تر ووه پوری راوځغلاوه غوښته ئی را کښته شی، مخکه سی میچ کړه اوسخت قسم سی ورکی چی کښته نه سی ده وویل:

العلم من اشرف الولايات

یا تیه کل الوری ولایاتی

یعنی: علم ترهرو لایت شریفتر دی، ټول خلک منغه ته ورځی اودی چاته نه ځی». اوبیانی وویل: «لوالرسوم الدنيا ویه لما امتدعیتک، فالعلم یعلو ولا یعلی». یعنی: «که داد نیا ئی دودونه نه وای، سابه لوسپی لاته ته وای راغوښتی (یعنی زه به درغلی وای) مخکه چی علم تره رځه لور دی او هیڅ شی پر هغه لوړیدای نه سی (۲). لکه دمخه چی سوباده کړه بیرونی د. ۳۰۰ هـ - ۱۰۰۹ م) او ۳۰۷ هـ - ۱۰۱۶ م) تر منځ اووه کاله دابو العباس ماسون خوارزشاه په دربار کی په ډیر احترام او عزت تیر کړه، او په دغه موده کې نه یوازې په علمی مشاغلو بوخت و، بلکه په سیاسي او سملکتی چارو کی دخوارزشاه خاص او معتمد مشاور هم و، او په سختو چارو کی به ئی گټوری مشوری ورکولی مشلا:

هغه وخت چی سلطان محمود غزنوی ابوالعباس خوا رزشاه ته پیغام واستاوه چی به خپل قلمرو کی دی دسلطان محمود په نامه خطبه وواپی خوا رزشاه چی د سلطان محمود دخورسیره هم و، په دی باب کی دعلامه بیرونی سره پته مشوره وکړه.

(۱) نامه دانشوران ۱۱۶-۶ مخ.

۲- تاریخ بهیمنی - ۲۷۰ مخ

ا و بیرونی رایه ورکه چی د سلطان محمود غوبشته دی و سنی او د یر زیارئی ویوست چی هغه غوبشته عملی سی. خو په هماغه وخت کی دخوارزم لهنکر خوارزم شاه ته پورته سواوپه بغاوت ئی لاس پوری کی. چی خوارزم شاه بیا د بیرونی مشوره وغوبشته، ا و بیرونی د پاخه تدبیر له لاری دخوارزم د لهنکر هغه بغاوت آرام کی. سلطان محمود چی په هغه بغاوت خبر شونو ئی دخپل یوه استاذی په لاس یو لیکک خوارزم شاه ته واستاوه او لکه چی بیرونی پخپله لیککی سلطان محمود د غزنوی پخپله هغه لیکک کی خوارزم شاه ته داسی لیکلی وه.

«... مامدتی دراز اینجا ببلخ مقام کردیم تا صد هزار سوار و پیاده و پیللی پا نصد این شغل را آماده شد تا آنقوم را که چنان نا فرمانی کنند و بر خدا و ند خویش اعتراض نمایند مالیده آید و بره راست بداشته آید، و نیز امیر را که برادر و د اباد ماست بیدار کنیم و بیا، وزیریم که امیری چون با ید کرد که امیر ضعیف بکار نیاید. اکنون ما را عذری و واضح باید تا از اینجاسوی غزنین باز گردیم و از د کار یکی باید کرد. یا چنان بطوع و رغبت که نهاده بودند خطبه باید و یا نثاری و هدیه شما باید فرستاد چنانکه فراخور ما باشد تا در نهان باز نزد یکک وی فرستاده آید که ما را بزیارت مال حاجت نیست و زمین خلعت های ما از گرانی بازار و سیم بدرند و اگر نه اعیان و ائمه و فقها را از آن ولایت پیش ما با ستغفار فرستد که تا چندان هزار خلق که در آورده است باز گردیم (۱)».

خوارزم شاه ته چی د الیکک و رسید نو امرئی و کی چی بی له خوارزم او و گرگانج څخه په «نسا» او «فراوه» او نور و بنار و کی دی د سلطان محمود په نامه خطبه و او ئی او هم ئی دری زره اسان او اتیا زره دینا ره زرد هغه

خای دنوسیلیو مسشایخمو، قضا تو او اعیانو سره سلطان محمود ته ولیبرل، خوخنه گه چی دخوارزم شاه اداره کمزوری وه نوپه (۳۰۷=۱۰۱۶م) کال لیا لیکر ورته پورته سو او خوارزم شاه ئی وواژه.

علامه بیرونی پخچیل کتاب «المساره فی اخبار خوارزم» کې دابو العباس خوارزم شاه اود سلطان محمود غزنوی د دوستی په باب داسې لیکې: «... خوارزم شاه ابو العباس ماسون بن ماسون باز پسین امیری بود که خاندان وی پس از کشتن وی بر افتاد و دولت ماسونیان بپایان رسید، و او مردی بود فاضل و کاری و در کار سخت مثبت میان او و امیر محمود دوستی محکم شد و عهد کردند و حره کالجی را دختر امیر سبکتگین آنجا آوردند و در پرده امیر ابو العباس قرار گرفت و مکاتبات و ملاقات و مہارات پیوسته گشت. ابو العباس دل امیر محمود با همه چیزها نگاه داشتی از حد گذشته تواضع نمودی تا بدان جایگاه که چون بشراب نشستی آنروز باناستر اولیا وحشم و ندیمان و فرزندان امیر ان که بر درگاه بودند از ساسانیان و صفاریان و دیگران بخواندنی و فرمودی تا رسولان که از اطراف ولایات آمده بودند با احترام بخواندنی و بنشانندی، چون قدح سوم بدست گرفتی بر پای خاستی بر یاد امیر محمود، و پس نشستی و همه قوم بر پای می بودندی و یگان یگان را سیفرسودی و زمین بوسه میدادندی و می استاندی تا همه فارغ شدندی پس امیر اشارت کردی تا بنشستی و خادسی بیامدی و صلت سغنیان بر اثر وی میاورندی، هر یکی را اسپه قیمتی و جامه یی و کبسه دروده هزار درم و نیز جانب امیر محمود تا بدان جایگاه داشتی که امیر المؤمنین القادر بالله ویرا خلعت و عهد و لوا و لقب عین الدوله و زین الملک بدست حسین سالار حاجیان فرستاد و خوارزم شاه اندیشید که نباید امیر محمود بیاز اردو گوید چرابی و ساطت و شفاعت من او خلعت ستاندم را برایش رسول فرستاد تا نیمه بیابان آن کرامت از وی خواستم و بخوارزم آوردم و بدو سپردم و فرمود تا آنها را پنهان

کردند تالطف حال بر جای بود آشکارا نکردند (۱)».

دعلامه بیرونی له لیکنی هخه په څرگند ډول ثابتیږي چې ده دغزني داسپراتوري او دخوارزم دپاچهی ترمنځ ددوستی او یووالی په نینګولوکمی لوی لاس درلود او هم داسبب و، چې سلطان محمود غزنوی وروسته تر هغه چې دخوارزم هیوادئې ونيو او خوارزم دغزني داسپراتوري یوه برخه سره نوعلامه بیرونی ئې دځینو نورو نویالیو پوهانوسره غزني ته راووست. خو دهمخه ترهغه چې سلطان محمود غزنوی خوارزم ونیسی او دهمخه ترهغه چې بیرونی غزني ته راسی دعلامه بیرونی دعلمی ژوندون یوه پېښه دیادولو وړده، او هغه دیرونی او ابن سینا ترمنځ علمی سدا کړه او سکاتبه ده چې پخپله بیرونی پخپل کتاب «آثار الباقیه» کې لیکي.

«وقد ذكرت ذلك في موضع اخر، البقي به من هذا الكتاب وخاصة فيما جرى بيني وبين الفتى الفاضل ابي علي الحسين بن عبدالله بن سينا من المذاكرات في هذا الباب (۲)».

علامه بیرونی دطبیعاتو په علم کې اتلس مسئلی چې په هغو کې ئې پر ارسطو علمی اعتراضونه درلوده او خونوری پوښتنې، دیوي رسالې په شکل ابن سینا ته واستولې چې عنوانونه ئې دا و:

۱- دفلکیه اجسامو دسپکوالی (خفت) او دروند والی (ثقل) په نسبت پر ارسطو اعتراض.

۲- دعالم دقدم په نسبت پر ارسطو اعتراض.

۳- دشپږو خواو (جهات سته) په باب کې پر ارسطو او ټولو متقدمینو حکماو اعتراض.

(۱) - تاریخ بیهقی - ۶۶۸ مخ دسلسله خوارزم په حواله.

(۲) - آثار الباقیه - ۲۵۷ مخ.

۳- دارسطو پر دي خبره اعتراض چي هغه ولي دجزء لايتجزی قائلينو ته بدوایی حال داچي پر دوی هم هغه ایرا دونه وارد دی کم چي پر مستکلمینو وارد یږی .

۵- دارسطو پر دي خبره اعتراض چي هغه په کم دلیل د هغه عالم له وجود څخه انکار کوي چي د دی عالم څخه بیل دی حال دا چي دهغه عالم په اسکان کي ډیر دلیلونه سته، او دهغه د ممنوعیت د لیلو نه در د او قح وړدی بلکه د وجود دلیلونه ئي د عدم پر دلیلو فوقیت لری .

۶- دارسطو پر دي خبره اعتراض چي فلکي شکل په کم دلیل کروي بولي او که دهغه شکل بیضوي او بل ډول و منل سي نو بیا د خالزوم څنگه پېښیږی او دا سمکنه ده چي شکل بیضوي وي او خلاهم لازمه نه سي .

۷- دارسطو پر دي خبره اعتراض چي دی په څه دلیل یمین تا کي، حال داچي دا کار دور لازمی .

۸- دارسطو پر دي خبره اعتراض چي دی دا ور شکل ولي کروي بولي، حال داچي دی ئي هم مني چي په لازمی توگه غیر کروي شکل باید وي، او دځینو نورو مطالبو پوښتنه چي دارسطو په کتا بوکي ئي لیدلی وو .

۹- دور انگی (شعاع) د حقیقت په باب کي پوښتنه چي آیا دا جسم دی که عرض ؟

۱- د عناصرو د انقلاب او استحالې په باب کي پوښتنه چي دوی په څه وجه دیوبل سره اورني او منقلب کیږي ؟ .

۱۱- د عناصرو د طبیعي مکان په نسبت پوښتنه .

۱۲- هغه بښینه چي له روڼو اوصافو او بو څخه ډکه وي خپل مستخ اجسام څنگه ځلوی ؟

۱۳- دليدنې (باصره) دادرک د کيفيت په نسبت پوښتنه ؟
۱۴- دمیخکی دشمال ربع مسکون د ودانۍ او آبادی سبب څه دی، سره له دی چی جنوبي دوهمه شمالی ربع ددوو ربعو سره په حکم کې مشترکه ده او دامتیاز هیڅ سبب نسته ؟

۱۵- دسطحو دتلاقی په نسبت انکار او دسهندسی دلائلو پوښتنه؟
۱۶- دخلا دامتناع په نسبت پوښتنه، حال دا چی په یوه بنده بیپیشه کې دهغی وجود ممکن بلکه محسوس دی .

۱۷- دپخوالې (برودت) دشدت په اثر دلویږې دساتید و د سبب پوښتنه ؟
۱۸- داویو پرمخ ددیڅی ددرید لو سبب حال. داچی پخی تر او بو ډیر دروند دی؟
(نوټ:- ددی پوښتنو او دهغو دجوابو تفصیل ددهغه د لغتنامې دلو سرې ټوک په پای کې لوستلای شی). دبیرونی دپوښتنو او دا بن سینا له جو ابو غنچه څرگندیږی چی پردې دوو سترو پوهانو دیوبل خبری چنډا ئې ښې نه دی لکیدلې مثلاً بیرونی پخپلو خبرو کې ابن سینا ته د «فتی» یعنی زلمی خطاب کړی چه په دی خطاب ابن سینا بدوری اوترهغه وروسته ئې له مستقیم جواب څخه ځان ژغورلی، او دخپل یوه شاگرد ابو عبدالله معصومی له خوا به ئې جوابونه ورکول، او هغه شاگرد یو وخت بیرون ته ولیکل چې ((ابور یحانه دیوی فلسفی دپاره که دداسی الفاظو پر ځای نور الفاظ استعمال کړی دابه ستاد عقل او علم سره زیاتره وړوی)).

سیدحسن برنی چی په اردو ژبه ئې د ((البیرونی)) په نامه یو مستند کتاب لیکلی دی ددی د ووسترو علمی شخصیتو د پوښتنو او جوابو دمقایسی په باب لیکلی چی: ((زموږ سره ددی دوو فاضلانو دباحثی مضامین نسته چی موږ هغه وگورو او محاکمه وکولای سو، خود هغی زماڼی یور وایت رارسیدلی چی پر دی خبره زما چوی او هغه دتمه سو ان الحکمت دمولف بیهقی لیکنه ده چی لیکلی: حکیم ابوالفرج بغدادی

دبير و نى او آبن سيناپر پوښتنو او جواپو غور كړې دى او دبير و نى اعتراضات ئى حق په جانب بللى دى ، او وايى ، څوك چې خلكو ته په درنه سترگه وگوري ، خلك هم ورته په درنه سترگه گوري)) .

دسحقينوپر دى اتفاق دى چې په علمى تحقيقاتو كې بېر و نى ددنياد بېر و آزاد و حكماو څخه باله سى ، چې د آزادى راىي خاونددى ، او دده په مقابله كى ابن سيناپه يقينى توگه داسطو مقلد دى .

دى بور د اسلام د فلسفى مورخ صفا ليكلى دى ، چې دحكمت په علومو كې ابن سينا دخپل معاصر بېر و نى په نسبت په سرتبه كې كم دى ، او دبېر و نى په څير دماغ نه لرى (۱) .

بېر و نى په خوارزم كې دخپل وطن تاريخ د«ساسر خوارزم» په نامه وليكه چې د ياقوت حموى تر وختو هم محفوظ پاته و ، او ياقوت دبېر و نى دنورو ادبى تصانيفو سره ليدلى و ، خوله بدسرغه اوس پته نسته ، مگر بيا هم دونى شهسوي دي چې دهغه تاريخ هغه برخه چې دماون په وختو اړه لري ابوالفضل بيهقى پخپل تاريخ كې را نقل كړى دى ، او دهغې برخې له لوستلو څخه هغه ټولې پيښې څرگندېږي چې په (۷ م . ه) كال په خوارزم كې د انقلاب ابو ريحان بېر و نى د ماسو نيا نود دولت تر پايه په خوارزم كې و ، او د سيد حسن برنى په قول هغه وخت چې سلطان محمود خوارزم و نيونو ابو ريحان بېر و نى هم د خوارزم دنور و نو سيا ليو او مشا هير و گدون دسلطان محمود سره غزنى ته راغى . (۲)

په دي ترتيب نو سيد حسن برنى دچهار مقاله اونورو تذکرو هغه روايت له واقعته

(۱) - سيد حسن برنى د«البېرونى» كتاب ۳۳ مخ .

(۲) - البېرونى - پي اردو ژبه - ۷۷ مخ .

لیری بولې چی وایی سلطان محمود غزنوی دخواجه حسین بن علی میکال په لاس یو لیک خوارزم شاه ته ولېږه او په هغه کې ئې غوښتی وه چی دخوارزم شاه د دربار ځینی ستر پوهان غزنی ته واستوي چې یوهم پکښی بیرونی وه او خوارزم شاه دسخه ترهغه چی دسلطان استاذی وگوري دخپل دربار پوهان ئې خبر کړه چی که څوک غزنی ته نه ځی نودسخه ترهغه چی دی د سلطان استاذی وگوری له خوارزمه دي ووژی، هغه وچی ابن سینا او ابوسهل ونه منل او په پټه له خوارزمه دگرگان خواته ولاړل، خوابو ریحان بیرونی او ابوالخیر او ابو نصر د میکال سره غزنی ته وخو مجدل .

(چهارمقاله- ۸۶ مخ اونا مه دانشوران- ۶۶/۱ مخ)

سیدحسن برنی لیکي چی دهغه وخت پېښې پخپله دابور یحان دلیکنو په شهادت دا ثابتوي چه له خوارزم څخه دابن سینا او ابوسهل دولتو او غزنی ته دبیرونی دتگ دنیو ترمنځ دري څلور کاله واټن او فاصله لیدله کیری دالحکه چی ابوالفضل بیهقی دخپل تاریخ په پای کې دابور یحان دتاریخ یوه برخه چی په ماسون پوري اړه لری را نقلوی او په سر کې ئې لیکي: «چنین نوشت ابور یحان البیرونی در «مسامره خوارزم» (۱).

همدارنگه هغه وخت چی احمد حسن دسلطان محمود غزنوی وزیر، خوارزمشاه استاذی واستاوه چی دسلطان په نامه خطبه ووايي، بیهقی دبیر وئی له خو ئې داسې لیکي: «ابور یحان گفت چون این رسول از کابل بنزدیک ما رسید که

(۱)- دآثار الباقیه دهغې مقدسې له مخې چی زاخولیکي^۱ او تاریخ بیهقی د

۶۶۸ مخ په حاشیه کې ورته اشاره سوي ده ددې کتاب اصلي نوم کتاب

العساره فی اخبار خوارزم» دی .

امیر محمود این سال به هندوستان رفت و این حدیث بازگفت خوارزمشاه سرا بخواند و حالی کرد و آنچه وزیر احمد حسن گفته بود درین باب با من گفت (۱).

دابوریجان بیرونی له دی دوارو لیکنو خخه دا بنه ثابتیری چی دی دابوالعباس ماسون ددوری ترپایه په خوارزم کپی و، او غزنی ته نه وتلی .

خونظامی عروسی سمرقندی په چهار مقاله کپی دابوریجان بیرونی تنگ غزنی ته په بل شان لیکلی چی بیالدهه خخه نورو ور وستیو تذکره لیکونکو همدا روایت را نقل کپی دی، دی لیکلی چی :

«روزگار برنپسندید و فلک روا نداشت آن عیش برایشان منغض شد و آن روزگار برایشان بزبان آمد از نزدیک سلطان یمین الدوله محمود معروفی رسید با نامه ای، مضمون نامه آنکه شنیدم که در مجلس خوارزمشاه چند کس اند از اهل فضل که عدیم النظیرند چون فلان و فلان باید که ایشان را بمجلس ما فرستی تا ایشان شرف مجلس ما حاصل کنند و ما بعلوم و کفایات ایشان مستظهر شویم و آن سنت از خوارزمشاه داریم و رسول وی خواجه حسین بن علی سیکال بود که یکی از افاضل و امثال عصر و عجوبه بود از رجال زمانه و کار. محمود در اوج دولت سلطه او رونقی داشت و دولت او علوی و سلوک زمانه او را سراعات همی کردند و شب از او باندیشه همی خفتند، خوارزمشاه خواجه حسین سیکال را بجای نیک فرود آورد و علفه شگرف فرمود و پیش از آنکه او را بار داد حکما را بخواندن و این نامه برایشان عرضه کرد و گفت محمود قوی دست است و لشکر بسیار دارد، و خراسان و هندوستان ضبط کرده است و طمع در عراق بسته من نتوانم که مثال او را امتثال نمایم و فرمان او را بنفاد نیوندم شما درین چه گوئید؟ ابوعلی و ابوسهل گفتند

ما نرویم، اما ابونصر و ابوالخیر و ابوریحان رغبت نمودند که اخبار و صلوات و هبات سلطان همی شنیدند پس خوارزمشاه گفت شما دو تن را که رغبت نیست پیش از آنکه من این سرد را بار دهم شما سر خویش گیرید پس خواه اسباب ابو علی و ابوسهل بساخت و دلیلی همراه ایشان کرد و از راه گرگان روی بگرگان نهادند روز دیگر خوا رز مشاه حسین علی سیکال . را بار داد و نیکوئیها پیوست و گفت نامه خواندم و برضمون نامه و فرمان پادشاه وقوف افتاد، ابوعلی و ابوسهل برفته اند لیکن ابونصر و ابوریحان و ابوالخیر بسیج میکنند که پیش خدمت آیند و باندک روزگار برگ ایشان بساخت و با خواه حسین میکال فرستاد و ببلخ بخد مت سلطان یمین الدوله محمود آمدند و بحضرت او پیوستند (۱) .

په هر صورت ابوریحان بیرونی دسلطان محمود سره غزنی ته را غی ، دا چی سلطان محمود دده سره څنگه پیش آمد و کی پخپله د ابو ریحان له هغې قصیدې څخه څرگندی پری چی د ابوالفتح بستی په ستاينه کې ئې و یلې ده او دوه بیته ئې دادی :

ولم ینقبض محمود عنی بنعمة فاغنی واقنی مغضیان مکا سیا
عفا عن جهالاتی و ابدی تکرماً و طری بجاه و رونقی و لبا سیا

یعنی: «محمود زما څخه هیڅ نعمت و نه سپماوه، زه ئې غنې کړم او کافی ورکړه ئې راسره وکړه او زما پرسخت طلبی ئې سترگې پټې کړې ، زما نا پوهې ئې را معافه کړی، او ماته ئې په درنه سترگه وکتل، او زما دجاه او رونق ئې تازه او لباس ئې ورنوی کی »

په دې ترتيب بيروني دسلطان محمود په دربار کې لوی منزلت درلود، او د نجوسۍ او سماوی چارو په باب کښې چه په هره خبره د محمود په زړه کښې وگرزیدله هغه به ئې بیروني ته ویله، او دده رایه به ئې غوښته مثلاً یووخت د ترک له لیرې ښار وڅخه یوسړی دایلیچی په توگه د محمود دربار ته راغی او ورته وې ویل چې: «ما په سمندر کې جنوبي قطب ته نژدې پرسنجکه باندي د لمر بشپړ دور ولید چې هلته شپه نه وه.»

سلطان محمود چې دا واوریده نو د دیني تعصب په اساس ئې پر هغه سړی دستي دسلحد او قرمطی حکم وکړی په دې وخت کې ابونصر مشکان ورته وویل چې «دې سړی خوله خانه کمه رایه نه ده وړاندی کړی بلکه څه چې ئې لیدلی هغه ئې ویلی دی او دقرآن دا آیه ئې ورته ولوست چې: وجدها تطلع علی قوم لم تجعل لهم سن دونها سترًا». نویا محمود له ابوریحان څخه پوښتنه وکړه او هغه په لنډه توگه پر موضوع علمی روڼا واچوله، او سلطان هم قانع سو او هغه خبره پر هغه های ختمه سوه.

دا چې بیروني ترڅه وخته په غزنی کی و، او بیا څه وخت هند ته ولاړ، او هلته ئې څو موده تیره کړې ده دڅیړنې وړ خبره ده.

دقانون سعودی له مخی څرگندیږی چې بیروني تر (۱۰۱۹ = ۱۰۱۹ م) پورې لاپه غزنی کې و، او دهیئت دعلم په کتنو بوخت و، چې په همدغه وخت کې ئې په غزنی کې یوه رصد خانه هم جوړه کړې وه، او په هغه کې ئې د لمر لوړتیا او نور کتل نوداسی ښکاری چې تر (۱۰۱۹ ه) وروسته بیروني هند ته تللی او هلته ئې دسنسکریت او هندي علومو په زده کړه لاس پوری کړی دی.

څنگه چې هغه وخت یوازی دسنسکریت د هندوستان علومو کلی حیثیت درلود

اوله باي خود پير و نبي مستجسس طبيعت له کلو کلو را هيسی دهندي علو سو تيری و، نو تخکه ئی سنسکریت زده کړې ته ټينگه ملا وتړله .
خوسره له هغه هم لغغه وخت چی بیرونی هندته ولاړ ده ته دهندي علو سو زده کړه څه آسان کارنه وځيکه چی دهند خلکو د سلطان محمود سلگروته د حمله آورانو اویر غلگر انویۀ حیث په معاندانه سترگو کتل - مگر بیا هم داد بیرونی نبوع و، چی په هغو سختو حالو توکی ئی خپل علمی تحصیلات او تحقیقات بشپړ کړل اود دهند پوهانو مرسته ئی لمانته جلب کړه بیرونی پخپله لیکي :

« هندوهیئت پوهانو لوسړی ماته دیوه پردی شاگرد په سترگو کاته، خو لږ سوده و روسته چی موسره وپیژندل نوزما حیثیت داستاد سو - دا تخکه چی ما په هیئت اوریا ضی کی پوره مهارت درلود اودوی ته مې درس ورکاوه د هند پنځه تنان زما معلوماتو ته هیڅ حیران پاته وه اوزما څخه به ئی پوښتنه کوله چی: « آیا تاد کم هند وپنوت څخه دا معلومات حاصل کړی دی؟ » دا تخکه چی دوی هیڅ باور نه سو کولای چی دیوه پردی هیوا دسړی دی د دوی سره سیالی و کولای سی - دوی زه ساحر بللم او پخپله ژبه ئی ماته د «بحر» (ساگر) په نامه ږغ کاوه (۱) د سید حسن برنې په اټکل ابو ریحان بیرونی د (۵۲۲ هـ) په شا وخوا کی له هنده بیرته غزنی ته راغلی دی اودده دا خبره د تاریخی پیښو له مخې واقعیت ته ډیره نژدی ده - دا تخکه چی دده بیرته راگرځیدو څه ډیره سوده نه وه تیر ه چی د (۵۲۱ هـ = ۱۰۳۰ م) دربيع الاخر په ۲۳ د پنجشنبی په ورځ سلطان محمود وفات اود غزنی د تخت نیو لود پاره د سلطان د زمانو (محمد اوسعود) ترمنځ شخړه منځ ته راغله .

داسی څرگندیږی چی دا وخت د سعود تر راتک پوری علامه بیرونی دخپل « کتاب فی تحقیق مالهند » په تصنیف بوخت و. د سلطان محمود غزنوی په وخت کي بیرونی

دنجومی پیشگوئیو رازراز حکایتونه په تاریخې کتا بواوتد کروکی را غلی دی چی مشهوره ئې هغه حکایت دي چی وایی: «یوه ورځ سلطان محمود په یوه لور په سلطنتي سانې کې ناست و، چی هغی مانی څلور خواته څوور ونه درلوده، سلطان ا بور یحان بیرونې ته سخ ورواواوه او پوښتنه ئې ځینی و کړه چې: «زه به له کم وړه څخه ووزم؟» بیرونی استر الاب راوغوښت اوارتفاع ئې ونیوله او طالع ئې سمه کړه تر لږ فکر وروسته ئې یوڅه پر کاغذولیکل او کاغذئ د سلطان تر نیالی لاندی کې. سلطان اسروکی گلنگک او یوم ئې راوغوښت لمر خاته خواته دیوال ئې سوری کې اوسلطان تر هغه سوري ووت، اود بیرونی کاغذئ وروغوښت پر دغه کاغذ بیرونی لیکلی و، چې سلطان له یوه وره څه هم نه وزی بلکه د لمر خواته دیوال به سوري کی ا تر هغه سوري به ووزی. سلطان محمود چی هغه کاغذ ولوست هیڅ پاته سو اوسر ئې وکې چی بیرونی دپام لهره لاندی وغورځوي له باسه ئې وغورځاوه، خو خواجه حسن سیمندی لاندی ورته جال غور ولې وپه هغه جال کې ولوید جال وشلید مگر دی په آرامی مځکی ته ورسید او څوړ نه سو څوموده حسن سیمندی دسلطان له نظره پټ ساته څو چې دسلطان قهر سوړ اوله خپلو کړوڅخه پښیمانه سو هغه وخت نو حسن سیمندی د بیرونی دژوندی پاتیدلو خبره ورته وکړه سلطان خوش حاله سو وروئې غوښت او پوښتنه ئې ځینی وکړه چې ایاله خپل دی حاله هم خبر و؟

بیرونی خپل سردې ته ږغ کړه اوله هغه څخه ئې تقویم واخیست او خپل تحویل ئې له هغه تقویمه راویوست چې د هغی ورځی په پښو کې ئې لیکلې و، چې: «بابه له لور پځایه راوغورځوي خو زه به مځکی ته روغ رسته ورسیرم» دا خبره بیا پر سلطان بده ولگید له او اسر ئې وکې چی بیرونی زندان ته بوړی هغه وچی بیرونی شپږ میاشتې بندې پاته سو. څو چې بیاستر خواجه احمد حسن سیمندی فرصت وموند و سلطان ته ئې د بیرونی شفاعت وکی

سلطان هغه وياخېنه خو وی ویل: «مې گويند این سردراد رعالم نظير نيست مگر بو علی سینا - لیکن هر دو حکمش برخلاف رای من بود و پا دشا هان چون کود کان خورد باشند سخن بروفق رای ایشان باید گفت تا از ایشان بهر مند باشند» .

بیرونی ئی له زندانه راویوست یوآس ئی سره دایرغه یو ه چو خه ئی سره دیگر ی زر دینار ئی سره دیوه سریی او یو مینخی ور کړه سلطان عذر خنی وغوښت او ورته وی ویل:

«پا بوریحان اگر خواهی که از من برخو ردا باشی سخن بر مراد من گوی نه بر سلطنت

علم خویش (۱)» .

تر سلطان محمود وروسته دهغه ز وی سلطان مسعود هم بیرونی ته په ډ یر ه درنه ستر که کتل داخله چی پخپله سلطان مسعود هم د علم سره د زړه سپنه درلودله او د عربی اودری ژبی په ادب کی ئی لوی لاس درلود بیهقی دده په باب کی لیکي: «وچون این پادشاه در سخن درآمدی جهانیان بایستی که در نظاره بودندی که در پاشیدای و شکرشکستی...»

وازه پادشاهان این خاندان رضی الله عنهم نه د یدم که کسی پا رسی چنان خوا ئدی ونبشتی که وی «د یاقوت حموی په قول سلطان مسعود و نجوم د علم سره زیا ته سپنه درلود له نوڅکه به ئی د بیرونی څخه تل دنجومی مسئلو پوښتنه کوله او هغه به هم په ساده ژبه توضیحات ور کول خوچی د سلطان په نامه ئی د «قانون مسعودی» کتاب ولیکه او دهغه کتاب له دیباچی څخه څرگندی چی پر بیرونی هم سلطان مسعود زړه گران او دهغه ستا یند وی و .

شهر روزی او یاقوت حموی لیکي چی سلطان مسعود د «قانون مسعودی» د کتاب په صله کی بیرونی ته د پیل یو بار زو ولیرل خو بیرونی استغنا و پودله او هغه ئی وانه خسته بیرته ئی خزائی ته واستول .

د مسعود تروزل کیدو وروسته د سلطان مودود په دربار کی هم بیرونی ته په د رنه سترگه کتل کیده او بیرونی هم د جواهراتو په باب کی یوه رساله د «الجماهر فی الجواهر یا الجماهر فی معرفة الجواهر» په نامه د سلطان مودود د پاره ولیکله او هم ئی خپل یو بل کتاب «الدستور» د مودود په نامه نومېږي او معنون کی .

دا وخت د بیرونی د سپین ږیر توب اوز وړوالی موده وه دا ځکه چی له هندو ستان څخه غزنی ته دراکر زیډوپه وخت کی د بیرونی عمر د شپیتو کالوپه شاوخوا کی اټکل سوی دی خوسره له دی هم چی په صورت ناموزه اوز هیر سوی ویا هم تل په علمی څیړ ناو تحقیقاتو بوخت و، اولکه چی یاقوت د محمد بن محمود نیشاپوری په حواله لیکي :

« په درست کال کی بی دنو روز او مهرگان له ورځو چی په هغو کی به ئی د ژوندون اړتیاوی پوره کولې اود ژوند احتیاجات به ئی تهیه کول نور نو هیڅ وخت دده لاس ، قلم ، سترگی او فکر بیکاره نه و اوبی له هغو ددو ورځو نورو نوتل په علمی مشاغلو کی سهمک و او د علمی مشکلا توله مخی ئی پردی پور ته کولی حتی د نزع اوز ن کندن په وخت کی ئی هم له څیړنی څخه لاس اخستی نه و .

فقیه ابوالحسن علی بن عیسی الولوالجی د بیرونی د سرینی دوخت یوه دلچسپه بیسبه بیانوی دی وایی :

« زه ابوریحان ته ورغلم ما ولیده چی ساه په او ږو شری او په سینه کی ئی - خبر هاری و په دغه حال کی ئی زما څخه پوښتنه وکړه چی : « تا یوه ورځ د جدات فاسده د حساب په باب کی څه ویلی و ؟ » .

ما د زړه سوی په توگه ورته وویل چی : دا حالت هم ددی خبر و دی ده را ته وویل : « هو په دغه وخت کی را ته وو ایه ځکه تر هغه چی په دی مسئله نا پوه له دنیا ولاړ سم دانپه ده چی په دی مسئله پوه و سرم » .

ما هم دهنی مسئلې په شاوخوا کی څه وو یل او بیاسی رخصت ځینی و اخیست

له كوره ئی وو تم خوزه لا لیری تللی نه و مچی دده دسرینی سالدی او ژ را وی می
دده له كوره و او ریدلی.» .

له دې څخه د علمی څیر نو سره دبیر ونی عشق او علاقه په ښه توگه څرگندیږي
داچی بیرونی متأ هل و که په هیش معلومه نه ده او نه په تار یخ کی دده
د اولاد څه یادونه راغلی ده حال دا چی دده د ځینو شاگردانو نومونه یا د سوی
دی نو بنا بی چی دبیرونی ټول ژو ند په تجرد کی تیر سوی وی ده پخپله هم په
یوځای کی خپل آثار خپل اولاد بللی او لیکلی ئی دی :

« ماخپل هغه کتابونه چی ماد ژوند په لوسو پو وختو کی تصنیف کړی او
بیاور و مته سی په هغو کی معلومات زیات سوی هیڅوخت هیر کړی نه دی او
نه سی په سپکه سترگه ور ته کتلی دی داځکه چی هغه ټول زما اولاد دی او اکثر
خلک پر خپل کلام او خپل اولاد سین دی .»
(البیرونی - په اردو ژبه - ۱۰۸ مخ) .

- دبیرونی دمړینی نېټه -

علامه بیرونی د (۳۳۰ ه ق) کال درجب په دوهمه او (۱۰۳۸ م) کال
دستمبر په یولسمه دجمعی دورځی په ما ښام په غزنی کی مړ او همهلته ښځ سو

- د علامه بیرونی د زیږیدنی زرمه کا لیزه :-

د ۱۳۵۲ ه ش کال دغبرگولی ۲۶ نېټه چی د ۱۹۷۲ م کال د جون ۱۶ کیدله
بیادغبرگولی تر ۳۱ د جون ۲۱ نېټی دافغانستان په سرکز کابل کی د علامه
ابوریحان بیرونی د زرمی کالیزی په ویاړ دیره شانداره ټولنه وسوه چی په هغی
کی د علامه بیرونی دستر شخصیت او عامی نبوغ او گټور و آ ثا رو په باب
دافغانی اودبا ندنیو هیوادو نویالیو پوهانو له خوا په زړه پوری وینا وی وسوی

چی هغه وینا وی دکتاب په شکل داطلاعاتو او کلتور وزارت له خوا چاپ سوی
دا ټولنه داطلاعات او کلتور وزارت په بلنه سوی وه چی په هغه کی دافغانستان په
پوهانو اولیکوالو سر بیر ه دلاند نیو هیوادوپوهانوونما یندگانو هم برخه اخیستی
وه او وینا وی وکړی

۱ - د شوروی جما هیر ود اتحاد نما ینده	۸ - د پولیند نماینده
۲ - د آلمان فدرالی جمهوریت	۹ - د عراق
۳ - د امریکا د متحدو ایالاتو	۱۰ - د فرانسې
۴ - د ایران	۱۱ - د هند
۵ - د ایتالیا	»
۶ - د پیسټونستان نمایندگانو	
۷ - د پاکستان نما ینده	

او هم دکابل دټولنی وروسته ټولنی غړی غزنی ته ولاړ ل او هلته یی د بیر ونی په هدیره
بانندی شانداره غو ښه وکړه او یو واک او یوه کتابخانه یی د بیر ونی په نامه پرانستله

د بیر ونی تصنیفونه او اثر جمعی :-

الف - دده هغه تصانیف چی ده ئی ترخیلی سړینی دیرلس کاله دسخه پخپله فهرست
لیکلی دی :

- ۱- زیچ خوارزمی: چی دیری گتوری نجومی مسئلی ئی پکښی څیرلی دی - (۲۵۰) پانی .
- ۲- ابطال البهتان بایر او البرهان علی الخوارزمی: په دی کتاب کی ئی د
ابوطلحه طبیب دهغو خبر وتر دید کړی چی دده دلوسړی کتاب په باب کی ئی
کړی دی (۳۶۰) پانی .

۳- دابوالحسن اهوازی دهغه کتاب په باب کی ئی یو کتاب لیکلی دی چی

۴- به هغه کی دخوارزمی حق تلفی منوی وه او ده پخپل کتاب کی دهغی نزاع په نسبت عادلانه فیصله کړی ده ۶.۵ پانی .

۵- تکمیل زیچ جش بالعلل و تهذیب اعماله من الزل : چی د مشهور منجم احمد بن عبدالله جش پر زیچ ئی تعلیقات لیکلی او غلطی ئی ورسمی کړی دی (۷۵۰) پانی .

۶- جوامع الموجود لخواطر الهنو د فی حساب التنجیم : په دی کتاب کی بیرونی دهندیا نو دنجوم دعلم په باب کی خورا بشپړی څیړنی کړی دی او پرسند هند (سدهانت) ئی مجتهدانه تبصره کړی ده - (۵۵۰) پانی .

۷- دهند هیئت اونجوم په تعلق زوج ارکند: د (کرن کهند کهند یک) د مشهور کتاب ترجمه چی پخوا منځ ته راغلی ،خونا مفهوسه وه، او بیرونی هغه دنویومعلوماتو داضافه کولو سره په خپلو الفاظو را اړولی ده.

۸- کتاب مقالید علم الهيئة ما یحدث فی بسیط الكرة : دا کتاب ئی د اسپهبد جیلجیلان سرژبان بن رستم دپاره لیکلی و- ۱۵۵ پانی.

۹- خیال الکوفین عند الهند : دا کتاب دلمر اومیپورسی د دوو متحدو اوساوی مدارو په باب کی دی .

۱۰- اسرار الممتحن و تبصیر این کیسوم المفتتن : دابن کیسوم له کم علمی څخه ئی پرده پورته کړی ده، چی په څیړنه کی ئی تیری کړی و- ۱۰۰۱ پانی.

۱۱- اختلاف الاقاول لا استخراج التحاویل - (۳۰) پانی .

۱۲- مقاله فی التحلیل والتقطیع للتعديل : دارساله ئی دیوه عالم په غوښتنه چی په جداول تعدیل الشمس کی ئی شک درلود او دجش پر تحلیل ئی اطمینان نه و، لیکلی ده - (۷۰) پانی .

- ۱۲- یوه رساله ئی دموالید (زیدیدنی) او دکلوپه تحول کی لیکلی دم (۶۰) پانی
- ۱۳- مفتاح علم الهیئت: دانی دقاضی ابو القاسم العا سری په غوښتنه لیکلی او په هغه کی ئی دهیئت دعلم پر مباحث دیو بحث کری دی .
- ۱۴- تهذیب فصول الفرغانی: دا کتاب ئی د فصول الفرغانی د کتاب په باب چی د هیئت په علم کی و، د ابو الحسن مسافر د پاره لیکلی دی .- ۲۰ پانی .
- ۱۵- افراد المقابل فی امراض الاضلال: د مساحت په علم کی ئی د ابو الحسن مسافر د پاره لیکلی دی .- ۲۰ پانی .
- ۱۶- استعمال د دوائر السموات لاستخراج سراز البیوت: د رساله ئی د ابو الحسن مسافر د پاره دستور و د کرو د مرکز و د تپا کلو په باب کی لیکلی ده .- ۱۰ پانی .
- ۱۷- مقاله فی طالع قبة الارض وحالات الثواب ذات العروض: د رساله ئی د کرگان دیوه منجم د پاره د لیکلی د وسط او د ذوات العروض دستور په باب کی چی د خط استوا په شمال کی دی لیکلی ده .
- ۱۸- یوه وړه رساله ئی د شیبی او ورخی داندازی په باب کی لیکلی ده ، او دانی ثابته کری ده چی قطب ته نژدی یو کال یوه ورخ ده .
- ۱۹- تحدید نهایات الاماکن لتصحیح مسافات المساکن: د سیمو د ویش او د ښارو د واټنو په باب .- ۱۰۰ پانی .
- ۲۰- تهذیب الاقوال فی تصحیح العروض والا طول: د عرض البلد او طول البلد په باب کی .- ۱۰۰ پانی .
- ۲۱- تصحیف المنقول من العروض والطول .- ۳۰ پانی .
- ۲۲- مقاله فی تصحیح الطول والعروض لمساکن المعمور من الارض .- ۲۰ پانی
- ۲۳- د هرنبار د طول او عرض په باب کی مقاله .- ۲۰ پانی .
- ۲۴- مقاله فی استخراج قدر الارض برصد انحطاط لائق عن قلل الجبال .- ۳۰ پانی

- ۲۵- سناره اسکندر په ته نژدی دلمر لوید و په باره کی غیر فی -۲۰ پانی .
- ۲۶- د اقلیمو په ویش کی اختلافات -۲۰ پانی .
- ۲۷- دعروض او سہل په باب کی دپو هانو اختلاف .
- ۲۸- د قبلی دسمی خواد معلوسولو په باب کی پو بیتنی او جوابونه -۳۰ پانی .
- ۲۹- د قبلی دستت په باب دد لائو تو ضیح .
- ۳۰- د قبری دسمی خوا دسوندلو د شرا یطو په باب کی -۳۰ پانی .
- ۳۱- تقویم القبلة : د قبلی جغرافیه -۱۵ پانی .
- ۳۲- فی الانبعاث لتصحیح القبلة : د قبلی دسمی خواد تا کلو شرا یط -۳۵ پانی
- ۳۳- د دلائل قبله د کتاب لغز شونه او دهغه سمون .
- ۳۴- د سنند هند در قوشمیر او حساب -۳۰ پانی .
- ۳۵- کعب (د کعب جمع) د کعب علاوه د حساب نوری قاعدی -۱۰۰ پانی .
- ۳۶- رسوم الهند : په حساب کی دهند د نقوشو کیفیت .
- ۳۷- د عدد (شمیر) په مراتبو کی دهند یانو تر رای د عربو رایه بیسه ده -۱۵ پانی .
- ۳۸- را شکیات الهند (را بعہ متناسبہ)
- ۳۹- فی مکتب الأعداد -۶۰ پانی .
- ۴۰- «دبراهم سدھانت» د حساب دطر یقو ترجمہ .
- ۴۱- منوصوبات لضرب : د ضرب معلوسولو په باب کی .
- ۴۲- تجرید الشعاعات والانوار عن الفضا ئح المدونه فی الاسفار : دورا نگوپہ
- باب کی دهنو ورائیو سمون چی په کتابو کی راغلی دی ۵۵ پانی .
- ۴۳- تحصیل الشعاعات با بعد الطرق عن الساعات .
- ۴۴- مقوله فی مطرح الشعاع ثابتہ علی تغیر البقاع .
- ۴۵- تمہید المستقر لمعنی السر -۶۰ پانی .

- ۳۶ - اصطربلاب شنگه جورپدای سی ؟
- ۳۷ - داصطربلاب سمول اویه هغه کی شمالی اوجنوبی مرکبات استعمالول. ۱ پانی
- ۳۸ - تسطیح الصورو تبطیح الکور.
- ۳۹ - فیما اخرج مافی قوة اصطربلاب الی الفعل. ۳ پانی .
- ۵۰ - داصطربلاب الکری داستعمال په باب کی. ۱ پانی.
- ۵۱ = تعبیر المیزان لتقدير الا زمان - ۱۵ پانی
- ۵۲ - دهند یانو په نزد دزمانی داجزاو دعلومو لوقا عدی. ۱۰۰ پانی .
- ۵۳ - دنصاری دروژی اواختریادونه. ۲ پانی .
- ۵۴ - دبیرونی اعتذارله هغه لغزش غځه چی په تاریخ اسکندری کی ئی کړی .
- ۱۰۰ پانی .
- ۵۵ - دعبدالمکک طیبب بستی د هغو حکایا تو تکمیل چی دعالم دبیدا ء او منتها په باب کی لیکلی و. ۱۰۰ پانی .
- ۵۶ - مقاله فی دلالة الاثار العلویه علی الاحداث السفلیه .
- ۵۷ - کم کم علوی آثاردی چی ددنیای پیښو لار ښوونه کوی. ۷ پانی.
- ۵۸ - کواکب ذوات الاذناب : دلکی لرونکو ستروو په باب کی څیړنی. ۶۵ پانی.
- ۵۹ - کواکب منقضه : دساتیدونکو ستورو په باب دابوسهل القوهی د کلام څیړنه - ۱۵ پانی .
- ۶۰ - دسپوړی سی دکرو په باب څیړنه - ۱۸۰ پانی.
- ۶۱ - دابو حفص عمرین الفر خان د نوادر وواعجائباتو په باب څیړنه. ۳۲ پانی .
- ۶۲ - مقاله فی استخراج الا وقارفی الد وائرة غواص الخط المنحنی. ۸۰ پانی .
- ۶۳ - دفلزاتو اوجواهر ودحجم دنسبت په باب کی. ۳۰ پانی .
- ۶۴ - روغ اوجور مسافر خوڼه واتن وهی. ۲ پانی .

- ۶۵ - مقاله فی نقل خواص الشكل القطاع الی سایغنی عنه - ۲۰ پانی .
- ۶۶ - فصلو اوموسمو اختلاف اوپه دنیا کی دگری می سببونه - ۶۵ پانی .
- ۶۷ - کتاب آثار العلویہ ۳۰ پانی .
- ۶۸ - المسائل بلخیه فی المعنی المتعلقه بانکسا والصناعت - ۷۰ پانی
- ۶۹ - دهندوستان دسجما نو دیو پیتنو جوابونه - ۱۲۰ پانی .
- ۷۰ - دکشمیر د پوها نو دلسو پوینتنوجوا بونه -
- ۷۱ - کتاب التفهیم لاولل صناعت التنجیم: دنجوم دعلم په باب ابتدائی کتاب
- ۷۲ - مقاله فی تقبیط القوی والدلالات بین اجزا البیوت الاثنی عشره ۱۵ پانی
- ۷۳ - فی سیر مهمی السعادت والغیب .
- ۷۴ - د عمر معلوشو لو په باب دهندیانو قاعده .
- ۷۵ - فی الارشاد الی تصحیح المبادی علی النموذارات : دنجوم په باب کی ۵۰ پانی
- ۷۶ - فی تبیین رای بظلمو س فی سالخده - ۷ پانی .
- ۷۷ - دپرا همهر دسوالید الصغیره د کتاب ترجمه .
- ۷۸ - دواسق او عذرا ترجمه .
- ۷۹ - دقسیم السرور او عین الحیات داستان .
- ۸۰ - دارسز دیار او سهر یار قصه .
- ۸۱ - دباسیان دبتانو حال : په دی اثر کی بیرونی په باسیان کی دبودایانو د مشهور سجد په شاو خوا کی محققانه خیبر فی کبری دی
- ۸۲ - دبستی او بریها حکایت دنیلوفر په ژبه .
- ۸۳ - د « دازمه اوگراسی وخت جهلی الوادی » داستان .
- ۸۴ - دابی تمام دهغه شعر پوره یادونه چی دالف قافیه پکښی راغلی ده .

- ۸۵ - مقاله فی الاستبخار وفي الاشجار .
- ۸۶ - مساحت په باب کې يوه رساله : په دې رساله کې د مساحت د چار و د پو هيدلو د پاره آساني لاري ښودلې سوي دي .
- ۸۷ - التحذير قبل الترك .
- ۸۸ - القرعة المصرفة بالعواقب .
- ۸۹ - القرعة المشتملة الاستنباط الضمائر المختمه .
- ۹۰ - شرح سزامير القرعة المشتمه .
- ۹۱ - د «کلمې ياره» ترجمه له هندي غځه : دهغې ناروغې په باب کې چې عفونيت ځيني ولاړ پيري .
- ۹۲ - کتاب فی تحقيق ما لهند من مقالة مقبولة او سر ذوله (کتاب الهند) - ۷۰۰ پاڼې .
- ۹۳ - يواځې په دې باب کې چې : په زايجو کې د جمل د تورو په واسطه دېر جو نې غنګه څر گندي پري .
- ۹۴ - کلام فی مستقر والمستودع .
- ۹۵ - مقاله فی ناسديو الهند عند مجيها الادني :
- ۹۶ - د «کتاب سانک في الموجودات المحسوسة والمعقولة» ترجمه .
- ۹۷ - د «کتاب ياتعمل في الخلاص من الارتباك» ترجمه .
- ب : د بېروني هغه آثار چې دده په وخت کې ئې نسخې له لاسه وتلې دي
- ۹۸ - التبيينه على صناعة التويمه : په سلج جورو لو کې
- ۹۹ - تنوير المناهج الي تحليل الازياج : د زايجو د طرح په باب کې
- ۱۰۰ - التطبيق الي تحقيق حركة الشمس .

- ۱.۱- البرهان المنير في اعمال التيسير : د كيمياوى چا روپه باب كى .
- ۱.۲- تنقيح التواريخ : د تاريخو دڅيړنى په باب كى .
ج : هغه آثارچې چې دپورتني فهرست جوړولو په وخت كى د بيرو نى تر لاس لاندې وواوېشپړ سوي لاند و .
- ۱.۳- قانون مسعودى
- ۱.۴- آثار الباقية عن القرون الخالية .
- ۱.۵- الارشاد الى ما يدرك ولا يزال من الابعاد .
- ۱.۶- الكتاب فى المكايل والموازن و شرائط الطيار والشوا هين : د پيمانو او وزنونه باب كى .
- ۱.۷- جمع الطرق السائره فى معرفة اوتار والدائره
- ۱.۸- تصور امر الفجر والشفق فى جهة الغرب والشرق .
- ۱.۹- تكميل صناعة لتسطيح .
- ۱۱۰- جلالاذهان فى زوج البتاني : د مشهور مهندس البتاني د زوج په باب كى .
- ۱۱۱- تحديد المعموره وتصحيحها فى الصور : د هيواد او ويناړود ويض او نقشو د سمون په باب كى
- ۱۱۲- علل زوج جعفر المكنى باى معشر : د مشهور منجم ابو معشر د زوج په باب كى
- ۵ : د بيرونى هغه كتابونه چې په آثار الباقية كى ئي يادونه سوي ده .
- ۱۱۳- كتاب الاستشهاد باختلاف الارصاد .
- ۱۱۴- كتاب الارقام
- ۱۱۵- كتاب فى الاخبار القرامطه و لبضه .
- ۱۱۶- بحث بيرونى و ابن سينادرباره تقويم يونان .
- ۱۱۷- كتاب العجائب الطبيعیه والغرائب الصناعه

هـ- هغه ڪتابونه جي ديروني په ڪتاب الهند ڪي بي يادونه سوي ده خوبه فهرست ڪي ئي نسته

۱۱۸- د» برهم گيت د پاني ساسني دهانت) ترجمه . !

۱۱۹- د» برهم گيت» برهم سدھانت .

۱۲۰- دورا همهير دتصنيف «لکھو جاتمم» ترجمه .

و: هغه ترجمي جي ديروني ئي دڪتاب الهند دتصنيف په وخت په سنسڪريت

ترجمه ڪولو بوخت و :

۱۲۱- تحرير اقليدس .

۱۲۲- ڪتاب المجسطي .

۱۲۳- داصطربلاب جورولو قواعد: دده خپل تصنيف .

۱۲۴- مفتاح الهيئت .

ز: هغه ڪتابونه جي دحاجي خليفه په «كشف الظنون» ڪي ديروني په نامه

قيده دي :

۱۲۵- ارشاد في احكام النجوم دكشف الظنون ۲۵۸۱ مخ

۱۲۶- استيعاب في تسطيح الكره » » ۲۷۷۱

۱۲۷- الجماهر في الجواهر » » ۶۸۰۲

۱۲۸- تحليل باحالة الوهم في معاني النظم » » ۳۲۳۲

۱۲۹- شرح ابو تمام » » ۲۵۳۳

۱۳۰- زواج العلائي » » ۲۶۷۳

۱۳۱- ڪتاب الاحجار » » ۳۳۵

۱۳۲- ڪتاب تسطيح الكره » » ۶۳۵

۱۳۳- ڪتاب الصيد له » » ۳۵

- ۱۳۴- مختار الاشعار والاثار » ۱۳۵۵ مخ
۱۳۵- زيج المسعودی » ۵۶۸۳ »
ح: هغه ڪتاب چي بيهقي ٿي يادونه ڪري ده :
۱۳۶- تاريخ خوارزم « ڪتاب السماره في اخبار خوارزم » .
ط: هغه ڪتاب چي به جامع بهادر خاني ڪي ٿي يادونه سوي ده .
۱۳۷- لمعات: چي په علم الابصار (علم المناظر والانعكاس ڪي ٿي ليکلي دي.
ي: هغه ڪتابونه چي يا قوت رومي په «ارشاد الاريب» ڪي ديرون په نامه
را وري دي :
۱۳۸ ڪتاب في اعتبار مقدار الليل والنهار .
۱۳۹- ڪتاب لوازم الحركتين .
۱۴۰- ڪتاب الدستور: چي دسلطان مودود دپاره ٿي ليکي و.
۱۴۱- ڪتاب التاريخ ايام السلطان محمود واخبار ابيه .
و: هغه ڪتابونه چي دارو پادبودلين په ڪتابخانه ڪي ديرون په نامه موجود دي .
۱۴۲- ڪتاب الدرر في سطح الاكر .
۱۴۳- ڪتاب فزهة النفوس والا فكار في خواص المويديا لثلاثة : المعادن
والنبات والاحجار .
۱۴۴- استيعاب الوجوه الممكنة .
۱۴۵- مقاله في سهمي السعادت والغضيب
۱۴۶- تهذيب الطريق المحتاج اليهافي استخراج هيئة الفلك عند المواليدوتحاويل
السنين وغيرهاسن الاوقات .
۱۴۷- تهذيب شروط العمل لتصحيح سموت القبل

- ١٣٨- مقالته في نطال ظنون فاسده خطرت على قلوب بعضى الاطبا في الكواكب
الحادثه في الجو .
- ١٣٩ - مقالته في مضيآت الجوالحادثة في العلو .
- ١٥٠- مقالته في ان لم ازم تجزى المقادير لالى نهاية قريية سن اسر الخطين اللذين
يقربان ولا يلتقيان في الاستبعاد
- ١٥١- مقالته في صفة اسباب السخونة الموجوده في العالم واختلاف فصولا سنه .
- ١٥٢- مقالته في البحث عن الطريقة المتعرفة المذكوره في كتاب آثا والعلويه .
- ١٥٣- ترجمة كتاب شامل (شاسكه) في الموجودات المحسوسه والمعقوله .
- ١٥٤- ترجمة كتاب بابخل في الخلاص من ارتباك
- ١٥٥- كتاب في السموت
- ١٥٦- كتاب في علة تصنيف التمديل عند اصحاب السند هند .
- ١٥٧- كتاب في تصحيح كتاب ابراهيم بن سنان في تصحيح اختلاف الكواكب العلوية
- ١٥٨- رساله في تصحيح ما وقع لابي جعفر الخا زرن السهوي في زيح الصفايح .
- ١٥٩- رساله في مجازات دواير السموت في الا صطرلاب .
- ١٦٠- رساله في جدول الدقائق .
- ١٦١- رساله في البراهين على محمد بن الصباح في استحان الشمس .
- ١٦٢- رساله في الدواير التي تحد الساعات الزمانيه .
- ١٦٣- رساله في البرهان على عمل جش في سطلع السموت في زيجه .
- ١٦٤- رساله في معرفة القسي الفلكيه بطريق غير طريق النسبة المولفه .
- ١٦٥- رساله في حل شبهة عرضت في الثلثة عشر من كتاب الاصول .
- ١٦٦- كتاب سبادى النهده .
- ١٦٧- كتاب في رسوم الحركات في الاشياء ذواتا لوضع .

- ١٦٨ - كتاب في سكن الارض او حركتها .
- ١٦٩ - كتاب في التوسط بين ارسطو طاليس وجالينوس في المحرك الاول .
- ١٧٠ - رسالة في دلالة اللفظ على المعنى .
- ١٧١ - رسالة في سبب برد ايام العجوز .
- ١٧٢ - رسالة في علة التربة التي تستعمل في احكام النجوم .
- ١٧٣ - رسالة في آداب صحبة الملوك .
- ١٧٤ - رسالة في قوانين الضناعه .
- ١٧٥ - رسالة في دستور الخط .
- ١٧٦ - رسالة في غزليات الشمسية .
- ١٧٧ - رسالة الترجسيه .
- ١٧٨ - مسائل سل عنها ابن سينا .
- ١٧٩ - كتاب الشموس الشافية للنفوس .
- ١٨٠ - في صفيحات التسيير .
- ١٨١ - كتاب المدخل الى علم النجوم وعلى حدود النحوس والمواضع القاطع بالتجارب .
- ١٨٢ - مجموع الاشعار .
- ١٨٣ - رسالة في فهرست كتب محمد بن ذكريا الرازي .
- ١٨٤ - حكاية الالة المسماة السدس الفخرى (الفخرية)
- ١٨٥ - رياضة الفكر والعقل .
- ١٨٦ - اجوية المسائل الخوارزمية .
- ١٨٧ - الاعتراض على كتاب ابن سينا في حجة الحق .
- ١٨٨ - مجموعة من الحكم .

- ۱۸۹ - ترجمة كتاب مسامكهيه .
۱۹۰ - ترجمه كتاب في الاصول الهندسه لا قليد من اللغة الهند .
۱۹۱ - رساله ابي نصر في جواب مسائل الهندسه .
۱۹۲ - فصل من كتاب لابي نصر في كرية السماء .
۱۹۳ - كتاب ابي ريحان الى ابي سعيد .
۱۹۴ - غرة الزيجات او غرة الازياج معنا زيچ بجيا نند .
۱۹۵ - ترجمه مافي پوليسه - سد هانته .

دالچيروني پر شخصيت باندي يو مجموعي نظر :-

سيد حسن برني ليکي چي: دعلم او حکمت دمشا هدي او تجربي کمه يوه خانگه ده چي دهني سره ديروني دلچسپي نه وه او ده خپل ممتاز قابليت پکښي نه دي څرگند کړي ؟

دژبي زده کولو فوق العاده استعدادني له دي څخه ښکار يږي چي پر فارسي سعي او خوارزمي سريره ئي عربي، عبراني، سرياني او سنسکريت ژبي هم زده وي دحکمت په ټولو خانگو: طبيعات، ما بعد طبيعات، منطق، رياضي، هيئت نجوم او دعتيقه آثارو په علم کي ئي لوی لاس درلود، همدا راز ئي په تاريخ تمدن؛ علم السنين، علم المذاهب، علم الكيمياء او جغرافيه کي خپل تبحر ثابته کړي و، بلکه دعلم حيوانات او نباتات او طبقات الارض ماهر هم و.

په فلسفي مسائلو کي ديروني نظر يوازي دافلاطون او ارسطو په خيالو توکي محدود نه و، بلکه دهند يا نو د فلسفي په پيچليو مسئلو کي هم دزيات بصيرت خاوند و، او دنيا د مختلفو مذاهبو او اقواسو په فلسفي خيالو توښه خبرو. رياضي علوم خودده دفضل او کمال دثقل مرکز کتل کيده دهيت په علم کي يي ځني الات اصلاح کړي او بلکه يو خاص «اصطرلاب» ئي ايجاد کړي و، چي

«الاستوانی ئی باله» جرمنی محقق «دیبور» پخپیل کتاب تاریخ فلسفه اسلام
کي ئی دیرونی په خصوص کي لیکي دی چی:

«بیرونی بالخصوص په ریاضی، هیئت، جغرافیه او علم الاثاری کی معروف
وخورا ډیر دقیق النظر او دقیقه رس محقق تیرسوی او دحکمت په علومو او دطبع
په جودت کي دابن سینا پایه تربیرونی کښته وه، که څه هم په لوسری نظر کي
دا عجبہ معلومیږي، ځکه چی دابن سینا شهرت تربیرونی زیات دی، خو زما په خیال
دغه وجه داده چی ابن سینا په طب کي معرکه اراء تصانیف پریچی دی چی
هر وخت او هر زمانه هغو ته ضرورت شته، نو ځکه په عوامو کي دابن سینا
شهرت زیات سوی دی، که څه هم بیرونی هم په طب کي څو کتابونه لیکلي خو
دغه دعواو تر دلچسپی لور دی.»

دیرونی داخلاقو په باب کي ترکمه ځایه چی دده له تصانیفو څرگندیږي دی
یو بی تعصبه، دصلاح کل طرفدار آزاد مشربه او یو حق پرسته حکیم و، ځکه نو
دده دوستانو په حلقه کي دسختلو مذهبو خلک شامل وه، او دآثار الهندله مطالعي
څخه ثابتیږي چی دده سره عیسا ئی، یهودي، زردشتی، صوفی، هندو او پندت ټول
آشناوه خو دده دا آشنائی عموماً پر علم او حکمت بناوه.

لکه چی وایی دیرونی په طبیعت کی دظرافت ماده هم پرته وه، مگر دده
ظرافت سنجیده و، او دهجو ملیح بڼه ئی درلودله.

ماخذ و نه :-

۱- البیرونی، په اردو ژبه، دسید حسن برنی تالیف.

۲- تاریخ بهقی ۶۷۰ مخ.

۳- چهار مقاله نظامی ۸۵ مخ.

- ۴ - کتاب الانساب سمعانی
 ۵ - لغتنامه دهخدا
 ۶ - آثارالباقیه
 ۷ - نامه دانشوران
 ۸ - ارشاد الاریب
 ۹ - اطائف الطوائف
 ۱۰ - تاریخ فرشته
 ۱۱ - تاریخ دیالمه غزنویان
 ۱۲ - کتاب فی تحقیق ساللهند من مقوله مقبولة فی العقل او سرد و لة .
 ۱۳ - تاریخ الحکم - مسمی به «درة الاخبار ولعمته الا نوار» یعنی ترجمه «تتمه صوان الحکمة - ۳۷ مخ

۳۹۹- ۱ بوزر جمهیر قا ینی :-

امیر ابو منصور سیم دابراهم زوی مشهور به «بزرجمهر قاینی» یا بزرگمهر قاینی «
 دسلطان محمود غزنوی له امرا نوشخه و، په عربی اودری ئی ښه شعر وایه تعالی په
 تمة التیمه کی دده یادونه کوی- د ایتونه دده دی.

آن پسته سرگشاده رابین
 چونا نکه دهان ماهی خرد
 در میان سرای آن مهتر
 که همه فخر ما بخدمت اوست
 آور ده بلسست بر بصد ناز
 آنکه کند ز تشنگی باز
 د یگ ر و بین آب پند اری
 دیده عاشقست در دل دوست

جهان از طلعت سلطان اعظم
 ز لعل مرکبانش از شرق تا غرب
 ز لاله کوه را و ز گل چمن را
 نگار اندر نگاه راندر نگارست
 غبار اندر غبار اندر غبار رست
 نثار اندر نثار اندر نثار رست

ماخذونه :-

- ۱- لباب الالباب - ۳۳/۱ - سخ
- ۲- چهارمقا له - ۲۸ -
- ۳- المعجم فی معاییر اشعار العجم - ۱۳۵ - »
- ۴- دده خدا لغتنامه - ۳۸۷ - »
- تاریخ ادبیات در ایران - ۵۷۰/۱ - »

۳۹۴- ابوزکریا یحییٰ سیستانی :-

دعما سیستانی زوی دخپل وخت لوی عالم و، اودتاریخ سیستان مؤلف ئی
دسیستان له سترو پوها نوغخه گئی.

ماخذونه :-

- ۱- تاریخ سیستان - ۲۰ - سخ
- ۲- دده خدا لغتنامه - ۳۹۱ -

۳۹۴- ابوزیدا احمد بلخی :-

دسهل زوی دخپل وخت دنامتو پوهانو. لوی مصنف اونو میالی متکلم اوفلسوف و،
چی په ټول خراسان کی ئی دفضل او پوهی ازانگی خپری سوی وی.
دی په (۲۳۵ هـ - ۲۸۴ م) کال دبلخ دشاسستان په کلی کی زهیدلی او د
(۲۲۲ هـ - ۲۳۴ م) کال دذیقعدی دمیاشتی په ۱۲ دشنبی په شپه وفات سوی دی.
ده په زلمیتوب کی دعلم په تحصیل پسی ملاتړ لی وه، اوددی مقصد دپاره ئی ډیر
مفرونه کړی او زحمتونه ئی گاللی وو. دعلومو زیا ته زده کړه ئی له ابی یوسف
یعقوب بن اسحق کندی څخه کړی وه چی بیا پخپله د مختلفو علومو استاد سو
او محمد را زی دزکریا زوی دده شاگرد و. په تیره ئی بیا په فلسفه، نجوم او
هیئات کی لوی لاس وموند، اویه طب او دینی علومو کی دژوری مطالعی خاوند

شو، او په علم کلام کې نى دونى شهرت ورسوند چې ده ته نى دخراسان حافظ لقب ورکړى وده ددوخت اميرانو لکه امير احمد بن سهل ، او بن علي سرو ردى ، او صلوك ، او ابى علي محمد بن احمد جيهانى په ډيره درنه سترگه ورته كتل ، او ډيرى صلى نى وركولى ، خوده هغه ټولى صلى دخپل وطن د آبادى په لاره كى خرخو لي « دده ډيراهميت په دى كى و، چې حكمت او شريعت نى سره موافقول .

ده په مختلفو علومو كى گټور كتاونه تصنيف كړى دى چې شمير نى شپيتونه رسیده او مشهوره داوو :

- ۱- اقسام العلوم .
- ۲- نحو والتصريف .
- ۳- اسما والعالم .
- ۴- المختصر فى الفقه .
- ۵- اختيارات السير ،
- ۶- اساسى الاثنياء .
- ۷- اسما الله تعالى وصفاته .
- ۸- صور اقاليم الاسلاميه (دالو سرنى كتاب دى چې داسلام په نړى كى دخمكى دقشې اورسم په باب ليكلى سوى دى) .
- ۹- السياسة الصغير .
- ۱۰- السياسة الكبير .
- ۱۱- الاسما والكنى والالقب .
- ۱۲- اقسام علوم الفلسفه .

- ۱۳- ما یصح من احکام النجوم .
۱۴- کتاب الشطر نج .
۱۵- فضائل البلخ .
۱۶- و البدء والتاریخ (۱)
۱۷ - اخلاق الاسم - یا صفات الاسم
۱۸ - البحث عن التاویلات
۱۹ - تفسیر صور
۲۰ - اجویة ابی القاسم الکنعی
۲۱ - اجویة ابی القاسم المؤدب
۲۲ - اجویة ابی علی ابن مظفر
۲۳ - اجویة اهل فارس
۲۴ - اجویة مسائل ابی الفضل السکری
۲۵ - صناعته الشعر
۲۶ - الصورة المصور
۲۸ - الصتاک والنساک - یا الفتاک والنساک
۲۸ - عصم الانبیاء عصمة الانبیاء
۲۹ - فصل صناعة الكتابة
۳۰ - فضل مکة علی سائر البقاع
۳۱ - فضیلة علم الاخبار

(۱) دا کتاب ده ته سنسوب دی خودیر دخیرنی خاوندان و ابی چی دا کتاب

دمطهر بن طاهر المقدس دی . (الا علم - زر کلی - ۱۲۱ ر مخ)

- ٣٢- فضيلة علوم الرياضيات
٣٣- القرابين والزبائح
٣٤- قوارع القرآن
٣٥- كتاب كمال الدين
٣٦- ماغاب من غريب القرآن
٣٧- المصادر
٣٨- مصالح الابدان والانفس
٣٩- منية الكتاب
٤٠- نظم القرآن
٤١- النوا در في فنون شتى
٤٢- كتاب الوصية
٤٣- كتاب في سورة الحمد
٤٤- جواب رسالة ابن منير زيا دى
٤٥- الرد على عبدة الاصنام
٤٦- رسالة السالفة الى العاتب عليه
٤٧- رسالة في حدود الفلسفة
٤٨- رسالة الوراثة
٤٩- شرائع والاديان
٥٠- ادب السلطان والرعية

ماخوذ منه

- ١- هدية العارفين - - ١٠ ٥٩٠ مخ
٢- كابل مجله ٣ كال - ١١ گنيه - - ٦٠ مخ

- ۳ - بغية الوعاة
- ۴ - الفهرست ابن نديم
- ۵ - زين الاخبار --- ۲۶۹ مخ
- ۶ - معجم الادباء --- ۳ ر ۶۵ - ۱۸۶ مخ
- ۷ - سامانيان --- ۲۷۲ مخ
- ۸ - الاعلام - زرکلی - ۱ ر ۱۲۱ مخ
- ۹ - حکام الاسلام - ۲۲ مخ
- ۱۰ - الامتاع والمؤانسة ۲ ر ۱۵ مخ
- ۱۱ - تاريخ ادبيات در ايران - دداکتر صفا - ۱ ر ۲۷۸ مخ
- ۱۲ - تاريخ الحکما - ۲۷ مخ

۳۹۴- ابوزيد مرغزی خراسانی :-

دخراسان لوی فقيه عالم، ودری واره حج ته تللی و . شیخ الاسلام خواجه عبد الله انصاری ویلی دی چی : خواجه ابوزید مرغزی چی دلوسری حج په نیت کرما نشاهان ته ورسید پر ابراهیم شیمان پینین وو، څنگه چی ئی د هغه صحبت پر محان لازم و باله نوهغه کال حج ته نه ولاړ، خو تر هغه وروسته ئی دری حجه وکړه. وایی په هغه ورځ چی ابوزید سرسو سخت باران و، جنازه ئی دباندی وړای نه سوه نو ځکه یی په خونه کی امانت بنځ کی، بله ورځ چی ئی غوښته ددهسری راوباسی او د باندی ئی شیخ کی سپړی ئی په قبر کی نه و .

ماخذ ه

نفحات الانس --- ۲۳۱ مخ .

۳۹۵- ابوزيد هروی :-

سجده تير سوی دی او د عبد الله ابن احمد په وینا ثقه مجد شو.

ماخذ :-

دهخدا لغتنامه - - - - ۲۳۱ مخ

۴۹۶ - ابوسان خراسانی :

دحدیثوعالم اونومیالی محمد شو ، هشیم دبشیر زوی له ده مخه روایت کړی دی

ماخذ :-

دهخدا لغتنامه - ۵۰۰ مخ

۴۹۷ - ابو سر اقا عبدالرحمن بلخی :-

داحمد بلخی زوی دسلطان محمود غزنوی د وختو د ری ژبی شاعر و نجاری ئی

کوله، او دسلطان په ستاینه کی ئی اشعار ویل چی داشعر ونه دده له هغی قصیدی

مخه دی چی ده دسلطان محمود په ستاینه کی ویلی ده :

زړه پوښ ترکک من آن ماه پیکر

زړه دار د از مشکک برساه انور

چو محمود خسرو نپود و نباشد

سفر پیشه شاه سفر کرده بی سر

گهی سوی جیحون رود چون فریدون

گهی سوی ظلمت رود چون سکندر

گهی تخت جیبیل بر در بد ارد

گهی چتر خاقان بیاويز د از سر

گهی راتیش را پر پروی بینی

اسین ملکه خسرو هفت کشور

ددی قصیدی نور بیتونه دلباب الانباب « په ۳ مخ کی راغلی دی.

ماخذونه :-

- ۳۳۳ مخ

۱ - سلطنت غزنویان

۵۰۱ مخ

۲- د دهخد الغتنامه

«۳۱۲۲»

۳- لب الالباب

۳۹۸- ابوسرخسی هراتی :

د سامانیا نوددوری نویالی شاعرو ، او په دري ژبه ئی شعر وایه - دا اشعار

ئې په مجمع الفصحاکی راوړه سوی دی :

ای پادشاه روی زمین دو ر از آن تست

اندیشه قلب دوران کن و زمان

بیخی نشان که دولت باقیست بردهد

کاین باغ عمرگاه بها راست و گه خزان

چون کام جاودان متصور نمیشود

خرم کسیکه زنده کند نام جاویدان

ماخذونه :

۱ - مجمع الفصحا -

۲ - آریانا دا دایرة المعارف - ۹۷۷ مخ

۳۹۹- ابوسر منصور پو شنگی :-

د عمار زوی دخپل وخت له لویو واعظانو څخه گڼل کېده، مخینوتد کرو دخرا

سان د سرو بللی دی، خوپه بصره کی اوسېده. غوره ویناوی ئې درلودلې، داده له وینا

څخه ده، چی : «دسړي پیر به کالی تواضع، او دعارف پیره به جامه تقوی ده بل ځای

وایی :

«هغه څو کچی له سببیتو څخه ویر پیری په دین کی ئی خلل پېنډی»

ماخذونه :

۹۷۸ مخ

آریانا دا دایرة المعارف -

-۴۰۶-

۴۰۰- ابوالسعادات خراسانی :-

هبة الله د عبد الصمد زوی او عبدالمحسن استانی نمسی د خراسان د آلهستانی و، چی د بلخ یوه ناحیه وه .

د حدیثو د عالم عالم و، او حدیثو ئی له علی د احمد سیری له زوی څخه را نقل کړی دی او د اباسحاق شیرازی هم کتلی و .

ماخذ :-

معجم لبلدان - - - - - ۷۲۳ ر ۲۳۳ مخ .

۴۰۱- ابوسعید آدم هر وی :-

د احمد زوی او د اسد هر وی نمسی د فقه د اصولو لوی عالم و او هم ئی په ادبی علومو کی شهرت درلود په تیره بیا په نحو او لغت کی د لوی لاس خاوند تیر سوی، په اصل کی د هرات و خوڅه وخت په بلخ کی هم اوسید او په پای کی حج ته ولاړ، او هلته ئی استوگنه غوړ، کړه استاد ئی ابو عاصم محمد بن احمد بن محمد بن عبد الله بن عبد العبادی هر وی و او هم ئی له هغه څخه د حدیثو روایت کړی دی د (۵۳۶ هق) کال د کوچنی اختر د سیاشتی په ۲۵ سپ دی، دده مشهور تصنیفو دادی :

۱- کتاب الاشراف فی ادب القضا .

۲- غوامض الحکومات .

ماخذ و نه :-

۱- وفیات الاعیان - ۱۳۶۳ مخ

۲- کابل مجله - ۳ کال - ۹ گنه - ۶۸ «

۴۰۲- ابوسعید احمد انصاری هر وی :-

د محمد زوی او د احمدی نمسی او د عبد الله ابن حفص کپوسی د هرات د مالان و، د حدیثو او متصوف عالم تیر سوی دی د پسر فرونه ئی کړی وه او په پای کی په مصر کی سپردی . ده د ژوند

د (۱۲۴۵) په شاوخوا کې وڅو کتابونه یې لیکلي چې مشهوره یې داو :

۱- الاربعون - په حدیثو کې - خوچاپ سوی نه دی

۲- المؤمن و تلف و المختلف -

ماخذونه :

۱- الاعلام - زر کلی - ۲۰۴/۱ مخ

۲- شذرات الذهب - ۱۹۵/۳ »

۴۰۴- ابو سعید محمد هروی

د نصرزوی او د منصور هروی نومی هم محدث او هم قاضی و، یو وخت د بغداد له

خوا د استازی په توګه د شاوخوا اسیرانو ته استول سوی و، او هم یې په څو ښارو کې قضا

کړې وه، څوپه پای کې ۵۱۸ کال د برات په میاشت د همدان په جامع کې و

وژل سو .

ماخذ - :

د د هخدا لغتنامه - ۵۰۴ مخ

۴۰۴- ابو سعید محمد هروی -

د منصور شرف الملک زوی (د الپ ارسلان او ملکشا سلجوقی مستوفی) ډېر دخیر

سړی و، دامام اعظم ابوحنیفه د قبر ګنبده او د هغی ګنبدی تر شامدرسه ده ودانه کړې

ده چې تراوسه هم نژدی درې سوو طالبان هلته د هغی مدرسې له اوقافو له عایداتو

څخه درسو نه لولی .

ابو جعفر مسعود شاعر مشهور په فیاض دده ددې ښو کا روستا ینه کړې ده .

دنی په ۶۴۵ کال په اصفهان کې مړ دی .

ماخذونه -

۱- اریانا دایرة المعارف -

مخ ۹۸۹

۲- د هخدا لغتنامه -

» ۳۳۰/۱

۴۰۵- ابو سعید یحیی هر وی :-

دستبر هر وی زوی دهرات له لو یو پوها نو څخه و. تذکرة الحفاظ ورته
«امام العصر» حافظ ثقه، صالح زاهد و یلی دی .

احادیث ئی له امام احمد حنبل او نور و څخه اور یدلی وو، او په (۲۹۲ هـ ق) کال
د ذیحجی په میاشت په هرات کی مړ دی .

ماخذ :-

کابل مجله - ۳ کال - ۲ گڼه - ۱۵ مخ .

۴۰۶- ابو سعید ابوالخیر خراسانی :-

ابوسعید فضل الله د ابوالخیر ز وی شهوړ په ابوسعید ابوالخیر د خراسان ناستو عارف
اود مولانا جاسی په قول «سلطان وقت د جمال اهل طریقت د مشرف القلوب» اود ده
د وخت ټولو مشایخو په درنه سترگه ورته کتل اود ده تابع و مخو دي په خپله په طریقت
کی د شیخ ابوالفضل بن حسن سرخسی مرید، او خلیفه و .

د (۳۵۷ هـ ق) کال د محرمی په میاشت د خراسان په سیهنه کی زیږیدلی اود
(۳۴۰ هـ ق) کال د هرات په څلورمه د جمعی په شپه ما خستن مړ سوی دی

دده د ژوند پېچنی دده له اولادی څخه یو تن محمد د ابوالمنور وی د (۵۵۳ هـ ق)
او (۵۹۹ هـ ق) ترمنځ د «اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید» په نامه کتاب
کی لیکلی دی چی په (۱۸۹۹ م) کال په پترزبورگ کی د ژوکفسکی په سترشرف له
خوا چاپ سوی دی .

د ابوسعید ابوالخیر پلار عطار و، او ابوسعید خپله لومړنی زده کړه دخپل پلار څخه
کړی وه، او چی نحوی پای ته ورسوله نو د فقه د زده کړی دپاره مروت و لا راو فقه ئی
له شافعی فقیه ابی عبدالله الحصری څخه ولوستله او د هغه ترسپړنی وروسته ابی بکر
قفال ته ورغی او په مرو کی تر لسو کالو تیرو لو وروسته سرخس ته ولاړ، او هلته ئی

دینی علوم پر ای علی ظاہر بن احمد باندی ولو ستل پہ ہمدی نحای کی وچی دی یوہ مجذوب سہری چی «لقمان سجنون» نومیدتر لاس و نیواو دسر خسرنا ستوعارف ا و صوفی ابی الفضل بن حسن دابی نصر سراج شاگرد تہ ورووست .چی طریقہ ئی جنید بغدادی تہ رسیدلہ (جنید بغدادی پہ ۵۳۹۷ ق=۴۰۹ م) کال سہری .

ابوسعید دابی الفضل لاس نیوی وکی اوترهغہ وروستہ پہ طریقت کی ہم لوی شیخ مشهور صوفی سو بیانولہ هغه نحایہ سیہنہ تہ ولا پرا اوہ کالہ ئی پہ شہ عزت تیر کرہ ، بیا بیرتہ دابی الفضل سرہ یو نحای سواود هغه پہ اشارہ ابی عبدالرحمن سلمی نیشاپوری تہ (چی پہ ۵۳۱۲ = ۱۰۲۱ م) کال سہری ورغی اود هغه لہ لاسہ ئی ہم ددرویشی اوشیخی چوخہ (خرقہ) واغوستلہ او بیرتہ سیہنہ تہ ولا پرا، او ہلتہ ئی نوروتہ پہ ارشاد خولہ پوری کرہ پیرمردان ورباندی غونہ سوہ ، بیائی انز وا غورہ کرہ او اوہ کالہ ہریابانو وگزید، دنو اووشوپانی بہ ئی خورلی .

هغه وخت چی ابوالفضل سہسو ، نوابوسعید دشیخ ابی العباس قصاب د زیارت دپارہ اسل تہ ولا پرا هغه ہم پہ پیرہ درنہ سترگہ ورتہ وکتل اود طریقت چوخہ ئی ورواغستلہ ، بیانونیشاپور تہ ولا پرا او ہلتہ ئی پہ تدریس اوارشاد لاس پوری کی خوخنکہ چی ادہ بہ پہ وعضو کی نحینی شعرونہ ہم ویل ، او ککہ کلہ بہ ئی دسماع پہ مجلس کی ہم گلہ ون کاوہ ، نود هغه نحای نحینو معاندینو سلطان محمود غزنوی تہ شکایتونہ ولیرول چی ابوسعید یوازی قرآن او حدیثونہ تہ تفسیری بلکہ دی اوددہ شاگردان شعرونہ ہم لولی او دنخا اوغنا مجلسونہ ہم کوری هغه وچی سلطان محمود دنیسا پور دپوہانواو مشرانو غنخہ ددی سوزوع غیرنہ وغویشتہ خوبہ دی وخت کی دا بوسعید معاندین پشیمانہ سوہ اوترهغہ وروستہ ئی د صوفیانو مخالفت پر پینوہ .

ابوسعید مشہور فیلسوف ابن سینا ہم پہ نیشاپور کی لیدلی و ، اود ابن سینا دیوی

رباعی پەردکی ئى يوه رباعى وىلى وه . دابن سينار باعى داوه :

ما ئىم بعفو تو تولا كرده وزطاعت ومعصيت تبرا كرده

آنجا كه عنایت تو باشد با شد نا كرده چو كرده كرده چونا كرده

ابوسعیدیی پەردکی داسی وىلى وه :

ای نيك نكرده بدیها كرده وانگه بتخلص خودتمنا كرده

برعفو سگن تكيه كه هرگز نبود نا كرده چو كرده كرده چونا كرده

ابوسعید تريو كمال اوسیدو ورو سته له نیشاپور شخه خپل تاتو بی ته ولا را وهلته

۸۳د كالوپه عمر وفات سو، دروز روشن تذکره ليكي : « بعد از هشتاد و چهار سال و چار

ماه زندگى روز جمعه وقت نما زعشا چارم شعبان . ۴۴ هـ بر حمت حق پيوست »

دائرة المعارف الاسلامية ليكي چې ابوسعید د تصوف په تاريخ كى بارزشخصيت وه او

ده په تصوف كى دبايزيد بسطاسى لاره تعقیبوله او په تصوفی اشعارو كى مبتدع و

اوهم ئى په خپلو اشعارو كى د فریدالدین عطار او جلال الدین بلخی رومی په څېر معنوی

او تصوفی افكارى رځای كړى و .

په «اسرارالتوحید» كى ئى را وړى دى چې د ابوسعید ابوالخیر

پلار د سلطان محمود غزنوی سره د پیره زیاته مینه درلودله

او دهغى مینى په اثر ئى په میهنه كى یوسرای جوړ كړى وه، چې دهغه سرای پر

تولو دیوالو او چتوباندی ئى د سلطان محمود نوم ليكلى اود سلطان دلنكر پیلان

او جگړن ئى ورباندی انځور كړى وو. ابوسعید چې هغه سرای و لید نو خپل پلار ته

ئى وویل چې «ساته په دى سرای كى یوه خونه جوړه كړه چې یوازی زما وى»

پلار ئى خونه ورجوړه كړه خوچى كناه گل ته ورسیده ابوسعید بناقده وویل چې

دهغى خونى پر تولو دیوالو «الله الله الله» وليكى پلار ئى ورته وویل : «داخه دى؟»

ابوسعید ورته وویل :

«هرخوڪ دخيلي خونی پردیوال د خپل اسیر نوم لیکي»

وایی چی پخپله ابوسعید هم دسلطان محمود غزنوی سره بڼه رو ابط درلوده هغه وخت چی سر کیدی نوخپل یوه سرید ته وویل چی : غزنی ته ولاړسه زما سلام سلطان ته ورسوه هغه به دری زره دنیاره تاته در کړی هغه ز ماپورو پوته ورکړه» چی ابو سعید وفات سو،سلطان محمود غزنوی په ډیر احترام دده هغه وصیت پر لهای کی ابو سعید برسیره پرطریقت ئی په دری ژبه له سوزه ډک شعرونه ویل . چی دار باعیا تئ دنه ونی په توگه راوړو :

جسم همه اشک گشت و چشم بگر است
د ر عشق تویی جسم همی باید زیست
از من اثر نماید این عشق از چیست
چون من همه معشوق شدم عاشق کیست
سر تا سر دشت خاوران سنگی نیست
کز خون دل و دیده بر آن رنگی نیست
در هیچ زمین و هیچ فرسنگی نیست
کز دست غمت نشسته دل تنگی نیست
سیمایی شد هوا زو نگاری داشت
ای دوست بیا و بگذراز هر چه گذشت
گر میل و فاداری اینک دل و جان
و ر عزم جفا داری اینک سر و طشت
غازی زهی شهادت اندر تگ و پوست
غافل که شهید عشق فاضلتر ازوست

در روز قیامت این به آن کی ماند کاین کشته دشمن است و آن کشته دوست

آنروز که آتش محبت افروخت
عاشق روش موزز معشوق آموخت
از جانب دوست سرزد و این سوزگد از
تادر نگرفت شمع پروانه نه سوخت

ماخذنه :-

- ۱ - نفحات الانس - - - - ۳۳۹ مخ
- ۲ - دائرة المعارف الاسلامیه - - - ۳۵۱ ر ۶ مخ
- ۳ - تذکره نتائج الافکار - - - ۲۰ مخ
- ۴ - سلطنت غزنویان - - - ۳۴۰ مخ
- ۵ - روز روشن - - - ۱۹ مخ

۴۰۷- ابوسعید احمد ساگری :-

د محمد زوی او د عبدالجلیل ساگری نمسی د سیستان له نویا لیو پوهانو څخه
و، او په نجوم کی ئې تردی حله لاس درلود چی د شرق ستر ستورو پیژوند و نکي
علامه ابوریحان بیرونی د سیستان د سیاشتو نومونه دده له خوا پراوی دی او
دده له آثارو څرگند پیری چی دخپل وخت نویالی بنجم هم و. دده له آثارو څخه
چی اوس پاته دی هغه دا دی:

- ۱- کتاب فی مساحة الا کر.
- ۲- کتاب الماخوذات لارشمیدس.
- ۳- کتاب المدخل په نجوم کی چی دا بو جعفر احمد بن محمد صفاری دپاره ئې

- ۴- کتاب المعانی فی احکام النجوم.
- ۵- کتاب الدلائل فی احکام النجوم.
- ۶- کتاب الاختیار دابومعشر د «الالف» له کتاب خخه چان دی .
- ۷- منتخب کتاب الموالید چی دابومعشر د «الموالید» خخه چان سوی.
- ۸- تحصیل القوانین دهغو قوانینو په باب کمی دی چی دنجومی پینو په پوهیدلو کمی منجم ورته اړتیا لری .
- ۹- الجامع الشاهی چی دعضدالدوله دیلمی په ناسه ئی لیکلی و.
- ۱- هغه لیکک چی د «انقسام خط مستقیم ذی نهایتة بنصفین» په باب کمی ئی محمد صفاری زوی ابو جعفر احمد ته لیکلی و .
- ۱۱ هغه رساله چی د «عمل مثلث حاوی الزوايا من خطین مستقیمین مختلفین» په باب کمی ئی دیمن دزوی نظیف دپاره لیکلی وه .
- ۱۲- د «خواص الشكل المجسم الحادث من ادارة القطع الزايد والمکافی رساله .
- ۱۳- دشیراز دریا ضی پوهانو دلسو مسئلو دحل په باب کمی رساله .
- ۱۴- رساله فی اخراج الخطوط فی الدوائر الموضوعه من النقط المعطاة .
- ۱۵- رساله فی الجواب عن المسائل التي سئل فی حل الاشکال الماخوذة من کتاب المأخوذات لارشمیدس . او نور...

ماخذونه :-

- ۱- تاریخ ادبیات در ایران - ۳۳۵۱ مخ .
- ۲- ددهخدا الغتنامه - ۵۰۸ »

۴۰۸- ابوسعید اسماعیل هروی :-

- دمحمد پوشتگی زوی دخپل وخت لوی عالم او په مذهب شافعی و. په (۵۳۶ هـ) کال زیږیدلی او په (۵۳۶ هـ) کال مړدی ده تصانیف هم در اوده چی

د دوو کتابونو نوسونه ئې دادی :

۱ الجهر بالبسمله.

۲- المستدرک فی فروغ الشافعيه.

ماخذ: -

هدية العارفين - ۲۱۱۱ مخ .

۴۰۹- ابو سعيد برهان الدين خراساني :-

د فخر الدين عبدالعزيز زوی ملقب په برهان الدين د خراسان له سترو پوهانو څخه وو. په (۵۸۱ هـ) کال د سلطان شاه له خوا د شادياخ د سيمي شيخ الاسلام او قاضي و ټاکل سو، خو هغه وخت چې منگلي بيگک ناسي حکمران پر شاد ياخ لاس و موند نو دى ئى وواژه سگر بيا چې سلطان نشا ه بير ته بير ته شادياخ ونيو، نو منگلي بيگک ئى د ابو سعيد زوى فخر الدين ته وسپاره او هغه د خپل پلار په قصاص وواژه .

ماخذ:

ددهخذ الغتنامه - ۵۰۸ مخ

۴۱۰- ابو سعيد بغلاني :

د سلطان مسعود په وخت کې په هرات کې د «ابو نصر مشکان» نايب و-څنگه چې ابو نصر مشکان د ابو الفضل بيهقي استان وو، نو هغه پخپل کتاب کې ليکي : چې «ابو سعيد بغلاني نيز بياسدونايب استا دم بود در شغل بر يدي هرات» او ابو نصر مشکان خود غزنوي دربار نامتو ليکوال او سر د بيرو. د ابو الفضل بيهقي له ايکني هڅه څرگند يري چې ابو سعيد بغلاني دا ابو نصر مشکان د سپړني په ورځو کې هم ورسره وه، او حتی د ابو نصر مشکان د ناروغۍ او سپړني يو سبب هم هغه د گډو او وڅکو ډير شراب شکل گڼي چې ابو سعيد بغلاني په ميلستيا کې ئى څکلې وه بيهقي داسې ليکي:

«بوسعید گفت این باغچه بنده درنیم فرسنگی شهر خویش ایستاده است خداوند نشاط کند که فردا آنجا آید - گفت نیکه آمد. بوسعید بازگشت تا کار سازد ، و ما نیز باز گشتیم و مرا دیگر روزنویت بود بدیوان آدم ، استاد م بباغ رفت ، و بوالحسن دلشاد را فرمود تا آنجا آمد و بونصر طیفو روتنی چند دیگر ، و نماز شام را باز آمد که شب آدینه بود»

هغه وچی ترهغی سیلمستیا وروسته په داسبا ورځ ابونصر سشکان ناروغه او اودریمه ورځ سر سو - نویهقی لیکلی :

« وگفتند که شراب کدو بسیار دادندش با پنیذ آن روز که بدان باغ بودسهمان نایب ، واز آن نایب پنج هزار دنیا بستد امیر ، واز هرگونه روایت ها کردند سرگ اورا ، و سر ابا آن کارنیست ایزد عزذکره تواند دانست » خواصلی ناروغی لقوه او فالج او سکتته وه .

خنکه چی ابونصر سشکان په (۳۱ هـ) کال سر دی نو دا بو سعید بغلانی ژوند ترهمدی کاله پوری یقینی دی .

ماخذ :

تاریخ بیهقی - ۵۹۶ مخ

۴۱۱- ابو سعید بلخی :-

معروف په عراقی دبدیح الزمان میرزا محمد خان شیبیا نی دوختوله نومیالیو پوهانو څخه و .

ماخذ :-

ددهخد الغتنامه - ۵۱۲ مخ

۴۱۲- ابو سعید بن محمود طاهر :-

په بست کی دسلطان مسعود خزینه دارو . ابوالفضل بیهقی لیکلی چی ډیر کاری او

خوانمرداو زیرک زلمی و، خود یو شراب ئی چهل حتی دسها رناری پروخت هم.
 په (۵۴۲۸ هـ) کال به بست کی سردی، او بیهقی دده پرسرینه داسی خوشچینی
 څرگند وی:

«روز یکشنبه هشتم این ماه (جمادی الاولی) ابو سعید بن محمود طاهر خزینه
 دار بست گذشته شد رحمة الله علیه وسخت جوانمردو کاری بودو خرد پیران داشت»
 همدارازد بیهقی استاد او دغزنی ددربار ستر دبیرا بو نصر مشکان ده په باب کی
 ویلی دی:

«حال این جوان برین جمله بما ندانگر عمر یابد ودست از شراب پیوسته که بیشتر
 برریق (صبح ناشتا) میخورد بدارد»

بیا بیهقی لیکي: «وعجب آن آمد که در آن دو سه روز که گذشته شد دعوتی
 ساخت سخت نیکو و بو نصر را بخواند باقومی و سن نیز آنجا بودم و نشا طها رفت
 و او را وداع بود، و پس از آن بسه روز رفت رفتنی که نیز باز نیامد»

ماخذ:-

تاریخ بیهقی - ۵۱۹ هـ

۴۱۳- ابو سعید بو برانی هروی:-

شیخ جلال الدین بویرانی - یا - بویرانی - یا - نو برانی هروی په هرات کی دسلطان
 بدیع الزمان سیز زاد وختو په نومیا لیو پوهانو څخه و.

ماخذ:-

ددهخدا لغتنامه - ۵۰۹ هـ

۴۱۴- ابو سعید جوهری هروی:-

محمد دمحمد زوی، دحسین نمسی، دحسن کپوسی مشهور په ابو سعید جوهری
 هروی دحدیثو نویالی عالم و، له هراته بغداد ته تللی او احادیث ئی هلته له
 خالد بن هیاج بن بطام څخه زده کړی وه، او محمد دمخلد زوی، او مکرمداحمد

قاضی زوی، او ابو بکر شافعی بیاله ده خخه دحد یثو رو ایت کبری دی.

ماخذ :-

تاریخ بغداد ۳۰۳، ۲۰۳، ۲۰۳، ۲۰۳

۴۱۵- ابو سعید حسن سبز واری :-

د حسین سبز واری زوی له اساسه پوهانو نوسیا لی او عطا او سجدت وه
(۵۹۰۰ ق) کال سردی او دا کتا بونه دده تالیفات دی:

۱- کتاب مصابیح القلوب فی نوا در الحکمته په ۵۳ فصله کی.

۲- بهجتہ اسلناہج فی تلخیص سناہج البہج.

۳- سناہج قطب الدین کیدری دنہج البلاغہ شارح.

۴- راحه الارواح وموئس الاشباح فی طرائف احوال النبی: دا کتاب ئی دسلطان

نظام الدین یحیی دانصاحب الاعظم شمس الدین خواجه کرائی دزوی په فاسه
لیکلی دی.

۵- غایة المرام فی فظائل علی واولاده الکر ام .

۶- دار بلی دکشف الخمة ترجمه.

ماخذونه :-

۱- ۲۸۹/۱

۱- عہدیہ العارفین --

۲- ۵۱۰/۱

۲- دده خدا لغتنا به --

۴۱۶- ابو سعید خلف بلخی :-

د ایوب زوی لوی حنفی فقیه او دبلخ اوخر اسان مفتی و، دفته مشهور کتاب

«الاختیارات» دده له تصنیفو خخه دی، او په طریقت کی دابراهم ادھم سرید، او په

فقه کی دامام ابویوسف شاگردو، او دحدیثور وایت ئی له اسد بن عمر خخه کبری دی

وایی چی دبلخ دوالی ابوصالح داؤد دا دعا وه چی: «پرو ردگارو ! ما دخلف په

طفیل و بخینه !»

-۴۱۸-

ابوسعید په یوه روایت د (۵۲۰۵) کال په روژه کې او په بل روایت په (۵۲۲۰) کال
سې، اود بلخ دنوبهار ددروازې جنوبی خواته په چار باجی کې ښخ دي.

ماخذونه:

- ۱- تاریخچه سزا رات بلخ - خطی - ۲۲ مخ
- ۲- هدیه العارفين - ۳۳۹/۱ مخ

-۴۱۷- ابوسعید دارمی هروی :-

نوم ښې عثمان، پلار ښې سعید او نیکه ښې خالد سجستانی و- دخپل وخت نویالی
حافظ او محدث تبرسوی دی

په (۵۲۰۰) کال زیږیدلی او په (۵۲۸۰) کال سردی-دا کتابونه ښې تصنیف کړی وو

۱- الرد علی الکراسیة.

۲- مسند (په حدیثو کې)

ماخذ

- ۱- هدیه العارفين - ۶۵۱/۱ مخ

- ۴۱۸ - ابوسعید دبیر غز نوی :-

د سلطان مسعود غز نوی په وختو کې د لوی حاجب « علی » نویالی منشی
او دبیر و، چې ابوالفضل بیهقی ښې په خوځایه کې نوم راوړی دی مثلاً په
یوځای کې لیکي: روز شنبه نیمه شوال نامه سلطان مسعودر میبد بردست د سوار
از آن وی یکی ترک و یکی اعرابی و چهاراسپه بودند و چهارر وزونیم
آمده بودند جواب آن نامه که خیلناشان برده بودند بد کرموقوف کردن امیر محمد
بقلعت کوهتیز چون علی نا مها بر خواند برنشست و بصحرا آمد و جمله اعیان را
بخواند در وقت بیامدن و بوسعید دبیر نامه را بر سلا بخواند . . . »

ماخذ :-

تاریخ بیهقی - ۷، ۸، ۵۵ مخونه

۴۱۹ - ابو سعید سهل غز نوی : -

دسلطان محمود اوسلطان مسعود ددر بارو له نومبالیو کد خدا یا نوا و ستر و ماسو رینو غځه و او هم ئی زیاته سوده دسلطان محمود دور وراسیر نصرسپه سالار سره د کد خدای او عارض په حیث تیره کړی وه ډیر په کاره و سړی و ، تردی حده چی سلطان محمود دغزنی ټولنی مالی او تحصیلی چاری ده ته سپارلی وی خود سلطان مسعود په وختو کی چی تفتیش پر مقرر سو خورا زیات باقیدار وختی خو بیاهم سلطان مسعود دده ډیرو خد ستو په احاطه و باخپه ابوالفضل بیهقی دده دلیاقت اود سلطان مسعود د پخپنی په باب کی داسی لیکلی :

« وازاین یز رگترو با نا ستر د یگری است در باب بو سعید سهل ، واین مرد مدتی دراز کدخدای و عارض اسیر نصرسپه سالار بود برادرسلطان محمود تغمد هم الله برحمته - چون گذشته شد از شایستگی و بکا آمد کی این مرد محمود شغل همی ضیاع غزنی خاص بدو مفوض کرد واین کار بر ابرصا حب دیوان غزنی است و مدتی دراز این شغلی را بر اند و پس از وفات سلطان محمود امیر مسعود مهم صاحب دیوان غزنی بدو داد با ضیاع خاص بهم و قریب پانزده سال این کارها نیر اند پس بفرمود که شما روی بپاید کرد مستوفیان شما روی باز نگرستند هفده با هزاره از درم بروی حاصل محض بود و او را از خاص خود هزاره از درم تنخوا بود و همگان می گفتند که حال بو سعید چون شود با حاصل بدین عظیمی ؟ چه دیده بودند که اسیر محمود با معدل دار که او عامل هرات بود و با سعید خاص که او ضیاع غزین داشت و عامل گرد هز

که برایشان حاصلها فرود آمد چه سیاستهارانندن فرمودا ز تاز یانه زودن و دست و پای
بریدن و شکنجهها اما امیر سعود را شرمی و رحمتی بود تمام دیگر که بو سعید سهل
بروزگار گذشته وی را بسیار خد متهای پسندیده از دل کرده بود و چه بدین وقت
که ضیاع خاص داشت در روزگار امیر محمو همچون حاصلی بدین بزرگی از آن
وی بر آن پادشاه امیر سعود عرضه کردند گفت طاهر مستوفی و بو سعید را بخوانید
و فرمود که این حال مرا مقرر باید گردانید طاهر باب باز میراند و باز
مینمود تا هزار هزار درم بیرون آمد که بو سعید راهست و شانزده هزار هزار درم
است که بروی حاصل است و هیچ جا پیدا نیست و مالا کلام فیه گو بو سعید را از
خاص خود پیش بیداد اسپر گفت یا با سعید چه گوئی و روی این مال چیست؟
گفت زندگانی خداوند در از با اعمال غزنی در یائی است که غور و عمق آن پیدا نیست
و بخدای عز و جل و بجان و سر خداوند که بنده هیچ خیانت فکر ده است و این باقی چندین
ساله است و این حاصل حق است خداوند را بر بنده امیر گفت این مال بتو بخشیدم
که ترا این حق هست خیز سلامت بخانه باز گرد بو سعید از شادی بگریست
سخت بداد طاهر مستوفی گفت: جای شادی است نه جای غم و گریستن بو سعید
گفت: از آن گریستم که سبندگان چنین خداوند را خدمت میکنند با چندین حلم
و کرم و بزرگی وی بر ما و اگر وی رعایت و نواخت نیکو داشت از ما دور
کند حال ما بر چه جمله گردد - امیر وی را نیکوئی گفت و باز گشت . . .

ماخذ :-

۴۴۰- ابو سعید طائی غزنوی :-

دسلطان محمود غزنوی له نویسیالیو تور یا لیوسالارانو څخه وهنه وخت چې ابوالفوارس د فارس د بویه د کورنۍ یو امیر خپل ورور سلطان الدوله ابو شجاع ته پورته سواو د شیراز تر نیولوروسته ئی ماتی وکړه او د سلطان محمود دربار ته ئی پناه راوړه نو سلطان محمود ډیر وناڅه او یو لښکر ئی د ابو سعید طائی په سره سالاری ورسره کړی چې بیرته فارس ونیسی ابوالفوارس هم د ابو سعید طائی په ملاتړ پر کرمان پرغل وکړی هغه ئی د سلطان الدوله له گمارلو کسانو څخه ونيو بیا د شیراز خواته وخوځید، شیراز ئی هم لاس ته وروست خود اوخت ئی د ابو سعید طائی له ملاتړه سترگی پټی کړی او هغه ئی له خانه خوا بدی کړی نو ځکه ابو سعید هم په شیراز کې پاتې نه سو خراسان ته راغی او د ابو الفوارس له بی پروایی څخه ئی سلطان محمود ته شکایت وکړی هغه و چې ابوالفوارس چې د سلطاو الدوله دمقابلې توان نه درلود همدان ته وتبیتید او د شمس الدوله زوی فخر الدوله ته ئی پناه یووړه څنگه چې سلطان الدوله په (۱۶۰۰ هـ) کال د برات په میاشت په شیراز کې سړدی نو د ابو سعید طائی ژوند هم ددی کال څخه د څه اټکل کیدای سی .

ماخذونه :-

- ۱- تاریخ دیلمه و غزنویان - ۱۱۵ مخ .
- ۲- دده خدا لغتنامه - ۵۱۱ مخ .

۴۴۱- ابو سعید عبدالرحمن خراسانی :-

د محمد زوی د محمدنسی دعزیز کړوسی او دیزیدین دوست خراسانی کوسی لغوی عالم و، چې یو کتاب ئی د «الر دعلی الزجاجی فی استدراکه علی الاصلاح په نامه لیکلی دی .

ماخذ :-

۴۴۲- ابو سعید عبد الغفار فاخر زمین د اوری :

خواجہ ابو سعید عبد الغفار فاخر د شریف زوی ملقب پہ «حمید امیر المؤمنین»
د سلطان مسعود غزنی د دربار نویالی منشی اود هغه سلطان ندیم و ده له خورلس
کلنی شخه دغزنو یا نو دربار ته لار سو ندلی وه او په (۳۲۱ هـ) کال دغزنی
د دربار په دیوان رسالت کی شامل سوي و اود سلطان مسعود د زوی سلطان سودود
په وختو کی دغزنی د دربار د استازی (سفير) په حیث بغداد ته تللی و او د
امیر عبدالرشید په زمانه کی دخراسان چاری ورمپارلی سوی و اود امیر فرخ زاد
په وخت کی دبست په ریاست تا کلی سوی و.

ابو الفضل بیهقی په خپل کتاب کی دده دیره ستاینه کړې ده او حتی د سلطان
مسعود د ورکتوب او زلمیتوب د وخت زیات یاد د اشتونه ئی دخپل تاریخ
د بشپړولو دپاره لده ده شخه را اخیستی دی.

بیهقی پخپل تاریخ کی د سلطان مسعود د ورکتوب د وخت د پینو په باب لیکي
« . . . چند نکت د یگر بود سخت دانستنی که آن بروز گار کو د کی چون
یال برکشید و پدر او را ولیعهد کرد واقع شده بود و من شمتی از آن شنوده بودم
بدان وقت که بنشاپور بودم سعادت خدمت این دولت ثبتها الله را نایافته و همیشه
میخواستیم که آنرا بشنوم از معتمدی که آنرا بر ای العین دیده باشد و این اتفاق
نمی افتاد تا چون درین روزگار که این تاریخ کردن گرفتیم حرمم زیادت شد
بر حاصل کردن آن چرا که دیر سال است تاسن در این شغلم و می اندیشم که
چون بروزگار مبارک این پادشاه رسم اگر آن نکتهها بدست نیامده باشد غیبی باشد
از فایده شدن آن اتفاق خوب چنان افتاد در اوائل سنه خمسین و اربعمانه که
خواجہ ابو سعید عبدالغفار فاخر بن شریف حمید امیر المؤمنین آدم الله عزه فضل
کر دوسرادرین بیغولہ عطلت باز جست و نزد یکس رنجه شد و آنچه در طلب

آن بودم سرا عطا داد و پس بخط خویش نوشت و او آن ثقه است که هر چیزی که خرد و فضل وی آنرا سجل کرد بهیچ گواه حاجت نیاید که این خواجه ادا م الله نعمه از چهارده سالگی بخدست این پادشاه پیوست و در خدمت وی گرم و سرد بسیار چشید ورنجها دید و خطرهای بزرگ کرد با چون محمود رضی الله عنه تالا جرم چون خداوند بتخت ملک رسید او را چنان داشت که دشت از عزت و اعتمادی سخت تمام، و سرابا این خواجه صحبت در بقیعت سنه اجدی و عشرین افتاد که رایت امیر شهید رضی الله عنه ببلخ رسید فاضلی یافتم او را سخت تمام، و در دیوان رسالت با استادم بنشستی و بیشتر از روز خود پیش این پادشاه بودی در خلوتهای خاصه، و واجب چنان کردی، بلکه از فرایض بود که من حق خطاب (یعنی حمید اسیرا لمومنین - ناقل) وی نگاه داشتمی، اما در تاریخ پیش ازین که راندم رسم نیست و هر خردبندی که فطنتی دارد تواند دانست که حمید اسیرا لمومنین بمعنی از نعوت حضرت خلافت است، و کدام خطاب ازین بزرگتر باشد، و وی این تشریف بروزگار مبارک اسیرم بود و رحمته الله علیه یافت که وی را ببغداد فرستاد بر سولی بشغلی سخت بانام و برفت آن کارچنان بکرد که خردبندان روزگار دیده گان کنند، و بر مراد باز آمد چنانکه پس ازین شرح دهم، چون به روزگاران اسیرم و در رسم، و در روزگار امیر عبدالرشید از جمله همه ستمدان و خدمتگاران اعتماد بروی افتاد از سفارت برجانب خراسان در شغل سخت بانام از عهده با گروهی از مستحشمان که امروز ولایت خراسان ایشان دارند، و بدان وقت شغل دیوان رسالت من می داشتتم، و آن احوال نیز شرح کنم بجای خویش پس از آن حالها گذشت بر سر این خواجه نرم و درشت، و درین روزگار همایون سلطان معظم ابو شجاع فرخزاد بن مسعود اطال الله بقائه و نصر لوائه ریاست پست بدو مفوض شد و مدتی درازید آن ناحیت بی بود و آثار خوب نمود، و امروز مقیم است بمنزین عزیز آ و مکرماً بخانه خویش، و این نکته چند بنشتم از حدیث وی،

و تفصیل حال وی فراد هم درین تاریخ سخت روشن بجای خویش انشا الله تعالی، و این چند نکت از مقامات آه میر مسعود رضی الله عنه که از وی شنودم اینچنان بشتم تا شناخته آید .
تردی ستاینی و روسته ابو الفضل بیهقی دابو سعید عبدالغفار فاخرله خولی دامیر مسعود دکو چنیوالی حالات ایکی، اوله هغو ختخه سرگند پیوی چی په (۱۰۴۰ هـ) کال چی سلطان محمود غزنوی د زمیند اورله لاری د غورخوا ته ئی خپل دوه زامن امیر مسعود و امیر محمد چی دواړه غورلس کلن وو، او خپل ورور یوسف چی او ولس کلن و، په زمیند اور کی د بایتگین زمیند او ری کره چی دهغی سیمی والی و، پریښوول او د همدی ابو سعید عبدالغفار انا به چی ډیره پارسا، قرآن خوانه او با سواده میر من وه دی شهزاد گانوته ښه ښه خواړه او شر بتونه جوړول، او دده نیکه هم ددوی په خدمت کی و .

ابو الفضل بیهقی دابو سعید عبد الغفار فاخرله خولی ایکی :

« اندر شهوړنه احدی واربعما ئه که امیر محمد رضی الله عنه به غز و غور رفت براه زمیند او راز بست و دوفرزند خویش را، امیران مسعود و محمد، و برادرش یوسف رحمهم الله اجمعین رافرمود تا بزمین داور مقام کردند و بنهای گران تر نیز آنجا بمانده، و این دو پادشاه زاده چهارده ساله بودند و یوسف هفده ساله، و ایشان را آنجا بدان سبب مازد که زمین داور را مبارک داشتی که نخست ولایت که امیر عادل سبکتگین پدرش رضی الله عنه وی را داد آن ناحیت بود، وجد مرا که عبدالغفارم .
بدان وقت که آن پادشاه بغور رفت و آن امیران را آنجا فرود آوردند بخانه با یتگین زمین داوری که والی آن ناحیت بود از دست امیر محمد فرمود تا بخدست ایشان قهام کند و آنچه بیاید از وظایف و رواتب ایشان راست میدارد . وجوده بود سرازنی و خوب یستن دار و قرآن خوان ، و ښښتن دانست، و تفهیر قران و تعبیر و اخبار

پیغمبر صلی الله علیه وسلم نیز بسیار یاد داشت، و باین، چیزهای پاکیزه ساختی از خوردنی و شرابها بغایت نیکو، و اندر آن آیتی بود پس جدو جده سن هر دو بخدمت آن خداوند زاده گان مشغول گشتند، که ایشان را آنجا فرود آورده بودند، و از آن پیر زن حلواها و خوردنیها و آرزوها خواستندی، و وی انا، آن تئوق (۱) کردی تا سخت نیکو آمدی، و او را پیوسته بخواند ندی تا حدیث کردی، و اخبار خواندی، و بدان الفت گرفتندی، و من سخت بزرگ بودم، بدیستان قرآن خواندن رفتی و خدمت کردی چنانکه کودک کان کنند، و باز گشتی تا چنان شد که ادیب خویش را که او را بسالمی گفتندی، میر مسعود گفت: عبدالغفار را از ادب چیزی بیاید آسوخ، وی قصیده دوسه از دیوان ستمی و قضائیک (۲) مرایا سوخت و بدین سبب گستاخ ترشدم...
بیهقی دابوسعید عبدالغفار له خولې لیکمی چی: «یوه ورځ شهزاده مسعود زما انا ته وویل خوب سی لیده چی دغور په سیمه کی یم، هاته یوه کلای چی ډیر تا ووسان اوچر گان پکښی وی، زه یی نیسم او تر چوخی ئی لاندی کوم، او د وی زما تر چوخی لاندی الوزی او ټپر پری، ځنکه چی ته په هرڅه پوهیږی نو دده خوب تعبیر څه دی؟ زما انا ورته وویل: که خدای کول دغور امیران به ونیسی او غور یان به ستا طاعت و سنی. ده وویل: ساد پلار پاچهی لانه ده نیولې نو دغور امیران به ځنکه ونیسم؟ بو دی جواب ورکی: چی لوی سوی که خدای کرل دابه وی، ځکه چی ستا پلار سلطان هم په کوچینوالی دلته و، اوس چی لوی سو د جهان زیاته برخه ئی و نیوله اولابه ئی نیسی-ته به هم د پلار په شان سی» شهزاده ورته وویل: انشا الله
هغه وخت چی مسعود لوی سو، او غور ئی و نیو نو ابوسعید عبدالغفار ته به ئی

(۱) تئوق: یوه بڼه ځیر کیدل (تاج المصا در)

(۲) مقصد داسرا القیس معلقه ده

-۴۲۶-

وریا د اول چي: «ستا انازما دخوب ښه تعبير کړی و، همغسې ر ښتیا سو»

ماخذ

تاریخ بیهقي- ۱۱۰ تر ۱۳۸ مخ پوری

۴۲۳- ابو سعید عبد المجید هروی :-

د اسماعیل زوی او د محمد القیسی نسبی حنفی عالم ؤ له هراته دروم قیساریه ته تللی او په ۵۳۷ هـ کی سړدی. دابن عساکر په قول په اصول او فروع او تاریخ کی تصنیفونه لری چی یوله هغو څخه الاشراف علی غوامض الحکومات «نوسپده او دیکي جامع په کتابخانه کی قید دی.

ماخذ :

هدية العارفين - ۶۱۹۱ مخ

۴۲۴- ابو سعید کشمیی بدخشی :-

د خسرو زوی چی د حکیم ناصر خسرو په کشری ورور مشهور او د بدخشان په کشم کی ښخ دی. په شعر کی ئې لاس درلود، او د حکیم ناصر خسرو په زیاتو سفرو کی ورسره و، او هم ئې دهغه د ژوند وروستی گړی لیدلی او د هغه وروستی خبری ئې اړویدلی او د پښی او ښخید لو حالات ئې بیان کړی دی.

ماخذ :-

چراغ انجمن - ۶۳ مخ

۴۲۵- ابو سعید محمد هروی :

د احمد زوی او د یوسف نسبی، د ابی عاصم العبادی الشافعی شاگرد، او د خپل وخت لوی شافعی عالم و. په (۵۱۸ هـ) کال سړ دی، او د خپل استاد ابی عاصم پر کتاب ئې د ادب القاضی علی مذهب الشافعی په نامه شرح لیکلی ده .

ماخذ :-

هدية العارفين - ۸۳۲ مخ

۴۲۶- ابو سعید مهین هروی :

د خپل وخت نا متوزا هدا وصو فی وه په (۲۹۰ هـ ق) کال سپ، اودهر ات په دربخوش کی پنخ دي .

مأخذ : آريانا دائرة المعارف - ۸۳ ۹ مخ

۴۲۷- ابوسليمان احمد خطا بی بستى -

احمديا - حميد محمد زوى، د ابراهيم نمسى او خطاب بستى كړوسى د خپل وخت نامتو فقيه او محدث و. د سمعاني په قول ابوسليمان خطابي صادق القول او قوى الحجت او متدين « سړى وله بست څخه غزنى او بلخ ته تللى او هلته اوسيدلى وه، از د عراق او حجاز سفرونه ئى هم كړى او خراسان ئى ټول ليدلى و. ده تجارت هم كا وه، خو هرځاى چى اوسيدلى دى دهغه لځاى لويو پوهانو له ده څخه استفاده كړي ده لكه په بست كى عبداحمد زوى او د غفير هروى نمسى او په غزنى كى ابو بكر د محمد زوى او د حسن مقرى نمسى او په سيستان كى ابو الحسن على د حسن فقيه سا گزى نمسى.

خطابى د ثعالبى هم دوست و، او ثعالبى په خپل كتاب دى ستا يلى دى، او ده برسیره پر نورو و تالیفاتو په عربی ژبه شعر ونه هم و یلي دى .

خطابى په فقه، حديث او لغة كى امام و فقه ئى له ابى بكر قفال شاشى او ابى على ابن ابى هريره څخه زده كړى وه او حديث ئى په مكه كى له ابى سعيد ابن اعرابى او په بصره كى له ابى بكر بن داسه، او په بغداد كى له اسماعيل صفار، او په نيشاپور كى له ابى العباس الاصم څخه ارويدلى وو، چى بيا له ده څخه شيخ ابو حادسفر ايزى او ابو عبد الله الحاكم او ابو نصر محمد بن احمد بن سليمان بلخى او نورو روايت كړى دى .

دى د (۳۸۸ هـ) كال د دوهمى خور د (ربيع الثانى) په مياشت په بست كى مړ

سوى، او دا كتابونه ئى ليكلى دي

- ۱- کتاب غریب الحدیث
- ۲- کتاب معالم السنن (دابی داود شرح)
- ۳- کتاب اعلام السنن - (دبخاری شرح)
- ۴- کتاب الشجاج
- ۵- کتاب شان الدعاء
- ۶- تفسیر اسما الحسنی
- ۷- شرح ادعیہ ما ثورہ
- ۸- کتاب العزله
- ۹- کتاب اصلاح الغلط المحذونین
- ۱۰- کتاب اعلام الحدیث
- ۱۱- کتاب شرح اموات ابی خزیمہ
- ۱۲- کتاب العروس
- ۱۳- کتاب الغیبة عن الکلام

ماخذ و نه :-

- ۱- طبقات الشافعیة ۲ ر ۲۲۲ مخ
- ۲- الفهرست - ۱۶۶ -
- ۳- تاریخ افغانستان ۲۷۵۲ ر
- ۴- سلطنت غز نویان - ۳۳۶ ر
- ۵- آریانا فادائرة المعارف - ۹۸۶ ر

۴۲۸- ابو سلیمان داود غز نوى -

دسلطان مسعود غز نوى په وخت كې دغزنى قاضى القضاة او د پلا رنوم نى يونس و،
ابوالفضل بيهقى پخپل كتاب تاريخ بيهقى كې دده داسې ياد ونه كوي :

«قاضی قضاة ابوسليمان داود بن يونس ابقاه الله كه اكنون برجای است، سقد مترو
بزرگترین شهر - هر چند بساحل الحیوة رسیده است افکار بماند»

ماخذ :-

تاریخ بیهقی - ۱۹۹ - مخ

۴۲۹- ابو سلیمان محمد منطقی سیستانی

دطاهر زوی اودبهر ام سیستانی نمسی مشهور به «منطقی» دخلرسی هجری پیری نامتو
فیاسوف اود منطقی عالم و .

دی دابویشرمتی بن یونس له ستروشاگردانوخخه و، اوخه بوده ئی هم دیحیی بن عدی
منطقی نصرانی شاگردی کپری وه .

دی که خه هم رونده اوپه کورکی ناست و، خوبیا هم دده کورد پوهانودتیوانی نحای
واودده په مخ کپی به سختلفی علمدی مسئلی خیرلی کیدلی
ابوسليمان په حکمت کپی دفارابی خلف اودابن سینا سلفا ود ابو زید بلخی او ابو علی
مسکویه ساری گنیل سوی دی .

داسی ینکاری چی دی بغداد ته هم تللی و، او هلته یوه ورخ چی له خیاوسلگرو سره
دبغداد دیناربانندی وتلی و، هلته ئی دیوه کوچینی رخ وار وید چی په ډیر خوازه
آواز ئی سندری ویلی، دابو سلیمان یوه سلگری چی ای ز کربا صمیری نویسد وویل:
انسوس چی دی کوچنی کوم استا دنه دی لیدلی اوله استاده ئی غاری نه دی زده کپری
که نه وی په غنا اوسندروکی به ستر ناستو وای»

ابوسليمان وویل : طبیعت صناعت ته خه اړ دی ؟ بلکه د صناعت خا وندا ن زیار
باسی چی صنعت د طبیعت په خیر کپری، اوخوسره چی صنعت طبیعت ته ورته وی هغوسره
ئی د صنایع پراستا دی او مهارت دلالت کوی نو د صناعت غایه د طبیعت سره تشبه

ده، خوهمدا لمهای دی چی طبیعت چی دصنعت مخدوم دی دصنعت خا دم کبیری او
صنعت ته ا پیری

ابوزکریا و ویل چی ددی علت نوخه دی ؟ »

ابو سلیمان ؤو ابورکی چی علت ئی دادی چی صناعت له عقل او نفس سخه خاستل
کبیری اودادو اړه پر طبیعت پورته او لور دی او ختنگه چی د طبیعت د دی قابلیت
لری چی د عقل ابداعات و منی اودناطقه نفس له مخترعات و اوا بداعاتو سخه ښکلا او
بشپړ تیاو موسی نوخه که صنعت د طبیعت خادم خود عقل او نفس مخدوم دی .

وایی چی ابو سلیمان ساکزی تر نیوتن نژدی اته پیری پخوا دلمر د جاذبې قانون
کشف او څرگند کړی و اوهم دا راز ابو سلیمان دخپل وخت د مخینو فیلسو فانوا و
او په تیره بیا داخوان الصفا پر خلاف هیخ کله د دین او فلسفی دگه ولو پر خوانه
او په دی لار کی نی داخوان الصفا ټول زیا وونه بی گتی گنبل .

دا بو سلیمان مخینی نور عقائد دده شاگرد ابو حبان په خپلو آثا رو « الاستاع » او
« المقایسات » کی را وړی دی چی دهغی جملی سخه دده رایه دخپتن تعالی د نفس
او فعل او فکر او الهام او دعالم دلر غو نیتوب او نویتوب په شاوخوا کی خصوصاً
زیات اهمیت لری .

دا بو سلیمان ساکزی مشهور آثار دادی :

۱ - د صوان الحکم کتاب چی په (۹۲ ۶ ۵) کال دفخر الدین ابواسحاق

ابراهیم بن محمد په لاس ترتیب سوی دی .

۲ - رساله فی المحرك الاول .

۳ - رساله فی مراتب قوی الانسان

۴ - یوه رساله ئی د امیر عضدالدوله بو یه په نامه دارسطو د کتابو په تفسیر

-۴۳۱-

اود حکمت دستخلفو فنونو په شرح کی لیکلی و .

۵ - کتاب فی الانزارات النومیه .

۶ - طبیعت او علوی اجر اوسبقاله

۷ - مقاله فی الکمال الخاص بنوع الانسان .

۸ - رساله فی اختصاص طریق الفضایل .

۹ - کلام فی منطق

۱۰ - تعالیق حکمیہ

ابوسلیمان منطقی سا کزی تر (۳۹۱ هـ ق) کال وروسته سردی .

ماخوذونه - :

۱ - تاریخ ادبیات در ایران - ۲۹۹ مخ

۲ - تاریخ الحکما - ۵۳ مخ

۳ - آریا فادائره المعارف - ۹۸۸ مخ

۴ - طبقات الاطباء - ۱ و ۳۲۲ مخ

۵ - بیست مقاله قزوینی - ۱۰۲ مخ .

۴۳۰- ابوسلیمان موسی جوزجانی :

د سلیمان جوزجانی زوی لوی حنفی فقیه و په بغداد کی اوسید خلیفه ماسون په

قضا و گماره خوده هغه منصب ونه مانه تر (۲۰۰ هـ ق) کال وروسته سردی

اودا کتابونه ئی تصنیف کړی و :

۱ - سیر الصغیره .

۲ - کتاب الخیل .

۳ - کتاب الرهن .

۴ - نوا در الفتاوی .

ماخذ -

هدية العارفين - ۲ ۷۷ ر س خ

۴۳۱- ابو سهل احمد حمدوی -

دحسن ز وي چي ځينو مور خانود « حمدوني » په لقب ياد كړي دي دغزنويانو دپاچهۍ په وخت كې له نومياليو درباريانو سالا رانو او وزيرانو څخه ودي دغزنويانو دنامتو او پوهو وزير خواجه حسن سيوندي پر لاس روزلي سوي اودهغه شاگرد و چي د همغني شاگردۍ په برکت دغزني او هندوستان دصاحب ديواني منصب ته ورسيد .

هغه وخت چه سلطان محمود سوسو اودهغه زوي « محمد » ئي پر ځاي كښينوست هغه ابوسهل حمدوي خپل وزير وټاكه بياچي سلطان مسعود پاجا سوهغه په (۴۲۴ هـ) كال ابوسهل « دري » دوليت دچارو دسمون دپاره هغي سيمي ته وليږه او ابوسهل په ډير ښه تدبير او عدالت ئي دپخواني حاكم « تاش فراش » له جور او ستمه وړان كارونه بمرتسم كړه او په (۴۲۵ هـ) كال چي علاء الدوله كاكويه دكالني خراج له وركولو څخه سر وغړاوه اودسر دا وپچ د زوي فرهاد په مرسته دده په مقابل كې پورته سو، نو ابوسهل په ډيره سرانه هغه ته ماته وركړه، فرهاد په جگړه كې ووژل سو، او علاء الدوله د لروايت ته وتښتيد او ابوسهل د ابو كاليجار ته ئي پناه يوړه ابوسهل اصفهان ونيو او د علاء الدوله خزاني په لاس وركړ چي په هغو كې دابن سينا كتابونه هم وو، چي هغه وخت په اصفهان كې او سيداود علاء الدوله وله وزيرو، ابوسهل هغه ټولي خزاني غزني ته وليږه ئي .

په (۴۲۷ هـ) كال بيا علاء الدوله د ابوسهل په مقابل كې پورته سو، خود اهلان ئي هم غوښه كړه او د طارم خواته وتښتيد .

ابوالفضل بيهقي په خپل تاريخ دسلطان مسعود له خولي د ابوسهل زياته ستاينه

کری ده او هغه وخت چی سلطان سعود وغو بته چی «دری» دولایت د چارو د سمون د پارا بوسهل مامور کری ویویل: «بوسهل حمدوی شاید این کنار او که هم شهم است وهم کافی و کاردان وشغلهای بزرگ کرده است» بیائی ابوسهل و روغو بته ورته وی ویل: «مانرا آزموده ایم در همة کارهاوشهم و کافی ومعمد یاقته باشغل ری وآن نوا حی مهم ترشغلها ست ...»

ابو الفضل بیالیکمی: «روزسه شنبه شش روز جمادی الاخر گذشته پس از بار بوسهل حمدوی خلعت بپوشید و پیش آمد وزمین بوسه داد وعقدی گوهر پمش امیر نهاد و بنشاندندش، امیر گفت: «سبارک باد» وانگشتری یی نام سلطان بروی نبشته به بوسهل داد وگفت: «این انگشتری سملکت عراق است و بدست تو دادم و خلیفت مالی در آن دیار و پس از فرما نهی سایر مثال تو کار باید کرد لشکره ورعیت را در آنچه بمصالح مملکت پیوندد، آن کارها بادل قوی پیش باید برد»
بوسهل گفت: فرمان بر داراست بنده، وجهد کند و از ایزد عز ذکره توفیق خواهد تاحق این اعتماد را گزارده شود ...

له پورتنی انهای یادونی خخه مخرگند بیری چی ابوسهل حمدوی د سلطان سعود پده و پانندی خوسره قدر درلود .

دغزنوی دوری نامتو شاعر فرخی هم دده ستاینی کری دی چی دوه بیته دادی:

بوسهل احمد حسن حمدوی که فضل

همچون شرف بزرگ شد اندر کنار او

فخرش بفضل و اصل بزرگ و فرو نیست

وین هر سه چیز نیست برون از شعار او

ابوسهل حموی پخپله هم شاعر اود فضیلت خاوند و.

ماخذونه

- ۱- تاریخ بیهقی - له ۳۸۸ مخ څخه تر ۳۹۵ پوری
- ۲- تاریخ مفصل ایران - ۲۷۱ مخ
- ۳- زین الاخبار - ۱۹۳ مخ
- ۴- تاریخ دیالمه و غزنویان - ۳۲۷ مخ
- ۵- آریانا دائرة المعارف - ۹۹۰ مخ

۴۳۳- ا بوسهل خنجدی :-

دسلطان محمود غزنوی ددربار له منشیانو څخه و، بیا ئې دسلطان مسعود پسه وختوکی هم دغزنی ددربار په دار الانشا کی کار کاوه، دسلطان مسعود دزوی سلطان ابراهیم په وخت کی وزارت ته ورسید، خوڅه موده وروسته معز ول سو، او د سلطان ابراهیم په امر ئې سترگی په سپیخ زندي کړه سوي.

ماخذونه :-

- ۱- سلطنت غزنویان ۲۹۹ مخ
- ۲- آریانا دائرة المعارف - ۹۹۰ مخ

۴۳۳- ا بوسهل زوزنی :

ابوسهل محمد د حسین زوزنی زوی دغزنوی پاچها نو ددوری له نومیالیانو څخه و. هغه وخت چی سلطان محمود د خوارزم ولایت خپل نومیالی مالارآلتوتناش اود رات ولایت خپل زوی امیر مسعود ته وسپاره. نو ابوسهل زوزنی ته ئې «د ری» ولایت چا ری وسپارلی. بیاچی سلطان محمود مړ سو، سلطان مسعود دخپلی پاچھی په سرکی پرابوسهل زوزنی دونی باور درلود چی «دیوان عرض» یعنی دلنبرک دوزارت په نیابت اوددیوان رسالت په ریاست ئې وټاکه، او په ټولو مهمو چارو کی ئې لده څخه مشوره اخیستله اودده په خوله ئې کوله .

دسلطان مسعود په وړاندې د ابو سهل زوزنی اعتبار دونی زیاتو، چی منو چهری
دا بغانی د فارسې ژبی شهورشا عر دده په ستاینه کی یوه اوږده قصیده و یلی ده
چی خو بیته ئی دلته راوړم :

نورو ز روزگار نشاط است وایمنی

پوشیده ابر دشت به دیبای ارمی

خیل بها ر خیمه به صحرا برون زند

واجب بود که خیمه به صحرا برون زنی

از با سدا د تا به شبا نگاه میخوری

وز شامگاه تا بصحرگاه گل کنی

برارغوان قلاده یاقوت بگاسی

بر مشک بید نایژه عود بشکنی

برگل همی نشینی و برگل همی خوری

بر خم همی خراسی و بر دن همی دنی

در دشت ناخریده و مشک است رایگان

هر چند بر فشانی و هر چند بر چنی

نرگس همی رکوع کند در میان باغ

زیرا که کرد فاخته بر سرو مؤ ذنی

ماند بسینه و دم طاوس شاخ گل

چون مشک و درو دانه در او بر پراکنی

شاخ بنفشه به سر زانو نهاده سر

مانند هماغه بوسهل زوزنی

شیخ العمید سید صاحب که ذوالجلال

نعمتش داد و صحبت تن داد و ا یمنی

هرگز منی نکر دور عونت زبهر آنک

رسوا کندر عونت و رسوا کند منی

از همت بلند بدین مرتبت رسید

هرگز بمرتبت نرسد مردم دنی

هست او شریف و همت او همچو او شریف

هست او هنی و همت او همچو او هنی

هستند شاه را خلفای دگر جزا و

لیکن بکام اوست دل شاه مفتنی

خورشید راستاره بسی هست در فلک

لیکن به ماهتاب دهد نور روشنی

احسان شهر یار به تعلیم نیک اوست

چو قوت بها ربه با ران بهمینی

ای ذو نسب به اصل در و ذوقنون به علم

کامل تو در رفنون زمانه چو یک فنی

با عزمشک ویژه و با قدر گوهری

با جاه زرساری و با نفع آهنی

ناسردسی نوری و ورزی تو سردسی

ناگفتنی نگوئی و گوئی تو گفتنی

خرمن ز سرخ گر سنه خالی کجا بود

ما سر غکان گر سنه و ما راتو خرمینی

تا حرف بی نقط بود و حرف بانقط

تا خط مستوی بود و خط منحنی

عمر و تن تو با د فزاینده و دراز

عیش خوش تو باد کوارنده و هنی

همدا شان ابو الفضل بیهقی د عبدالغفار فاخرله خولی لیکمی چی: خواجه ابوسهل
زوزنی په عربی ژبه فی البدیعه شعرهم وایه، او دیوه شعر خو بیته ئی چی د امیر مسعود
دینکار په ستاینه کی ئی ویلی وه راوړی او زیا توی چی: «بغایت نیکو چنا نکه
اوگفتی که یگانۀ روزگار بود در ادب و لغت و شعر، و آن ابیات امیر را سخت خوش
آمد، و همگان پسندیدند و نخست کردند و من نیز کردم» تاریخ بیهقی ۱۲۷۱
ابوسهل داشعر هغه وخت ویلی و چی امیر مسعود لاد پاچهی پرتخت نه و کشینا ستلی
اوپه یوه ورځ ئی اته زمریان وژلی اوپوئنی په کمند نیولی و.

خوسره له دی تولى پوهی اوسره له دی هسکک لیاقت بیائی هم ونه شوه کولای
چی دسلطان مسعود هغه باور او اعتماد چی هغه د خپلی پاچهی په سر کی پر
ابوسهل زوزنی درلود تر دیر ی سودی پوری وساتی په تیره بیا هغه وخت چی ابوسهل
دسلطان مسعود په پوست ورننه ووت، او سلطان ئی دسپه سالار آلتونتا ش پر ضد
ولساوه، او دسلطان په خط ئی یو فرمان په پته د «منجوق قائد» په ناسه چی په خوارزم
کی ئی دسلطان نیابت درلود ولیره او په هغه کی ئی منجوق قائد ته لیکلی و،

چی آلتونتاش له منځه یوسی ، خو هغه خبره د منځه ترهغه چی عملی سی آلتونتاش ته ورسید له ، اود منجوق قائد په وژلو تمامه سوه ، چی بیا سلطان مسعود له خپلو لیکلو پښیمانسه او پر ابو سهل په قهر سو ، همد اشان د سلطان محمود د نامتو وزیر «حسنک» وژل هم د ابوسهل زوزنی په نغوته گپل سوی و، چی سلطان مسعود ئی دهغه وژلو ته پار ولی و، او دغزنی د دربار د زیاتو امیرانو او نوسالیو پوهانو دخواشینی سبب سوی و، محکه نو سلطان مسعود په (۳۲۳ هـ) کال دخواجه حسن میوندی په صوا بدیدا بوسهل زوزنی له کاره معزول او بندی کی (د ابوسهل احوال، اودده د بند پینه او آلتونتاش ته د سلطان مسعود د سعذرت لیکه د تاریخ بیهقی په ۳۱۶ ، او ۳۲۸ مخو کی مفصل راغلی دی ، که خو کک ئی د تفصیل سره علاقه لری هغه کتاب ته دی رجوع وکی)

ابوسهل دوه کاله بندی و، او په (۳۲۵ هـ) کال له بنده ایله اود غزنی د ربار په ندیما نو کی شامل کړه سو خو چی په (۳۳۰ هـ) د ابو نصر مشکان ترمرینی وروسته بیرته د دیوان رسالت مشرو تا کتل سو. ده په عربی ژبه شعر هم وایه

ماخذونه : ۱- تاریخ بیهقی - ۳۱۶، ۳۲۵، ۳۲۸ مخونه

۲- تاریخ دیالمه وغزنویان - ۲۵۱ مخ

۳- زین الاخبار - ۱۸۳

۴- تاریخ ادبیات در ایران ۱۵۸۵

۵- سلطنت غزنویان - ۳۰۶

۴۳۴- ۱- بوسهل لکشن بستی :

دسلطان محمود غزنوی د ورور امیر یوسف «کد خدا ی» و، ا بوا فضل بیهقی ئی داسی ستایی :

«وېس از گذشته شدن امیر یوسف رحمة الله علیه خدمت گاران و ی پر آگنده شدند و بوسهل لکشن کدخدایش را کشاکشها افتاد و مصادرها داد، و مرد سخت فاضل بگردید و خوشستن دار، و آخرش آن آمد که عمل بست بدو دادند که مرد از بست بود و دران شغل فرمان یافت» دیبھی له دی لنه ی یا دونی هخه شرگندی پی چی ا بوسهل لکشن دیر فاضل سړی و، او دامیر یوسف تر سړینی وروسته دبست حکمرانی ده ته سپارلی سوی وه، او همهلته په بست کی سړدی .

لکشن دابوسهل دیکه نوم و، او دغزنوی دوری نامتو شاعر فرخی غو لجا په په خپلو شعرو کی یا د کړی دی .

ماخذ:-

تا ریخ بیهقی- ۲۵۳ مخ

۴۳۵- ۱- بوسهل محمد هروی :

دعلی زوی او دمحمد نمسی مشهور په «لغوی» دلغت دعلم له ستر و پوها نو هخه و. دزی د(۳۷۲ ه) کال دروژی دمیاشتی په اوومه زیریدلی او د(۴۳۳ ه) کال دمحرسی دمیاشتی په دیر لسمه دیکشنبی په ورځ په مصر کی سړدی . ابوسهل محمد اصلا دهرات و، خو زیات ژوند ئی په مصر کی تیر کړی دی، او هلته دمصر دجامع دسودانانو مشرو .

ده دلغه پر علم سر بیره په حدیثو کی هم لوی لاس درلود، دحدیثو روایت ئی له ابو عبید احمد دمحمد هروی دزوی هخه گاو، او بیا له ده هخه ابو بکر محمد دحسن تمیمی لغوی زوی د حدیثو روایت کړی دی. دپنی لیکنی او خطاطی په

فن کی ہم سا هرو ، اوهم ئی دا کتابونه تالیف کپری دی:

۱- اسماً السیف

۲- مختصر الفصیح

۳- دثعلب پر «الفصیح» باندی شرح (په لغه کی)

۴- اسماً الاسد

ما خذو نه :-

۱- هدیة العارفين - ۶۹۲۳ - سخ

۲- بغیة الوعاة -

۳- کابل مجله - ۳ کال - ۱ گنه - ۳۳۳

۴- آریانا دائرة المعارف - ۹۹۱ »

۴۳۶- ابو شجاع عمر بلخی:

ضیا الدین ابو شجاع عمر دابی بکر محمدزوی، دعبدا الله نمسی اود عبدالواحد کپوسی

دبلخ له لویو پوهانو اوفقها و شخه و ده ویلی دی چی: « نیکمرغه هغه شوک

دی چی شخه او اولاد نه نری، او افسوس دهغه چا پر حال دی چی ډیر عیال ولری

اولیر روزی»

ماخذ-

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۳۵ سخ

۴۳۷- ابو شعیب صالح هرو ی:

ابو شعیب صالح دمحمدزوی په هرات کی دساما نی دوری ددری ژبی شاعرو،

عوفی دی دپخوانیو شاعرانو په ډله کی راوړی اولیکي چی: شعر ابو شعیب لطیف

وبی بدل بود، و ذات او نادره عالم غیب»

اوهدایت لیکلی دی چی در ودکی دزمانی په پای کی لاژوندی و،

ابو شعیب دیوتر سا هلمک په ستاینه کی وایی:

دوزخی کیشی بهشتی روی وقد
آهو چشمی حلقه زلفی لا له خد

سلسله جعدی بنفشه عا رضی
کش سیاوش افد (۱) و پرویز جد

لب چنان کز خاسه نقاش چین
بر چکد از میم بر شنگرف مد

گر بیخشد حسن خو دیر زنگیان
تر کس ایشک زنگت آید حسد

بینی چون تارکی ابریشمین
بسته بر تارک ز ابریشم عقد

از فرو سو گنج واز برسو بهشت
سوزنی میمین میان هر دو حد

پر دی غزل سر بیر هدهه لحنی نور شعرونه دلغاتو په کتا بو کی دلغاتو د شاهد
په توگه راوړه سوی، او منو چهری دده داسی یادونه کوی :

از خراسان بوشعیب و بوذر آن ترک کشی وان صبور پاری و رود کی چنگک زن
ماخذونه : ۱- تاریخ ادبیات در ایران ۱۳۹۵ مخ ۲- لباب الالباب ۲۵۲ مخ
۳- مجمع الفصحی ۶۶۱ مخ ۴- آریانا دایرة المعارف ۹۹۱ مخ

۴۳۸- ا بوشکور بلخی :

ددری ژبی له پخوا نیو نویا لهو شاعر انوغخه و، دده اصلی نوم په هیخ یوه ماخذ
کی لاس ته راغلی، خود ده کنیه له پیریو پخوا نی ماخذ یعنی دمنوچهر له دی
بیت غخه نیولی :

از حکیمان خراسان کو «شہید» و رود کی «

بوشکور بلخی « و بوالفتح بستی « هکذی

(۱) افدر: اکا- له دوو و جزو غخه جوړدی «آ» دنفی نهه او «قدو» پلار.

بیا داسدی تر « لغة فرس » او « ترجمان البلاغه » او « باب الالباب » او « المعجم
او نور ورو ستینو تذکرو پوری هر خای په همدی ډول راوړه سوی دی .

ده درود کی دژ وند په پای او د فردوسی دژ وند په سر کی ژوند کاوه لکه
چی د المعجم لیکونکی لیکي چی بوشکور دخپل دی بیت مضمون :

مگر پیش بشاندت روزگار

که به ز و نیا بی تو آموزگار

د رود کی له دی بیته اخیستی دی چی وایی :

هر که نا محنت از گذشت روزگار

نیز نا موزد زهیچ آموزگار

نوله دی غنچه خرگندی چی بوشکور باید لیر تر لیره درود کی دژوند وروستی
ورخی لیدنی وی او د کلپله (د ۳۲۵ هـ شاو خواکی) تر نظم وروسته نی دایمت
ویلی وی اوله بلی خودا خرگنده ده چی فردوسی دخپلو دی بیتو مضمون :

د رختی که تلخست ویرا سرشت

گرش بر نشا نی بیاغ بهشت

سر انجام گو هر بکار آورد

همان میوه تلخ بار آورد

د بوشکور له دی بیتو غنچه اخیستی دی چی وایی :

د رختی که تلخ بود گوهرا

اگر چرب و شیرین دهی سرورا

همان میوه نسلخ آرد پدید

از او چرب و شیرین نخواهی سزید

اوله دی غنچه خرگند پوری چی بوشکور باید دایمتونه د فردوسی دشهنامی
تر نظم (چی د ۳۷ هـ په شاو خواکی پیل سوی و) دمخه ویلی وی او په دی

تو که نوڻا بٽيري چي ده دخلر مي هجري پيري په لومړي نيمابڼي برخه کي ژوند کا و .
ابو شکور په بلخ کي زيږيداي او بياله بلخه بخارا ته تللي او هلته د يوه غريب
په غير اوسيدلي دي لکه دي چي په خپله د خپلي يوي قصيدي په يوه بيت کي ساما نبي
پاچاته وایي :

ادب مگير و فصاحت مگير و شعر مگير

نه من غر ييم و شاه جهان غريب نو از

دده له ځينو بيتو څخه څرگند پيري چي د ژوندونو سيله ئي د قلم څو که وه
لکه چي وایي :

چو دينار با يدسرا يا درم فراز اور م من ز نوک قلم

دده آثار او اشعار تيت و پرک سته چي ځيني دده قصيدي او ځيني دستقارب
پر بحر دده هغه نظمو نه دي چي عوفي د « آفرين نامه » په نامه بوشکور ته
منسوب کړي دي دعوفي په روايت آفرين نامه په (۳۳۶ هـ) کي پای ته
ورسيد له خود بوشکور په يوه بيت کي (۳۳۳ هـ) کال ته اشاره سوي
ده په دي توگه :

مراين داستان کش بگفت از فيال (۱)

اېر سيصد و سي و سه بود سال

ددا کتر صفا په قول بايد داپور تني بيت هم دده آفرين ناسوي .

(۱) فيال : ابتدا چي په پښتو کي « پيل » ورته وایي .

وایی چی آفرین نامه ئی دنوح بن نصر سامانی به نوم لیکلی وه، چی لیرتیره دفردوسی
 دشاها مې له ذرو برخو شخه دوی برخی خنئی جو رید ای.
 دده دژوند نور حالات لاس ته رانغله، خوداشعارو نمونې ئی دادی :

دانش

چو دانا شوی زود و الا شوی	بدان کوش تاز و دانا شوی
که والاترست آنکه داناترست	نه دانا تر آنکس که والاترست
ز داندگان باز جویند راه	نیینی ز شاهان که بر تختگاه
بدانا بودشان همیشه نیاز	اگرچه بمانند دیر و دراز
ودانش نگهبان توجا و دان	نگهبان گنجی تو از دشمنان
چنین گفت آن بخرد هوشیار	بدانفش شود سرد پرهیزگار
چو پیراه گردی براه آورد	که دانش ز تنگی پناه آورد

خورد

که بر خاص و برعام فرمان رواست	خرد بند گوید خرد پا دشات
همه شهوت و آرزو چاکرست	خرد را تن آدمی لشکرست
بدانش توان رشتن و بافتن	جهان را بد افش توان یافتن

از دور و ریدارتواند رنگریستم
 مجروح شد آن چهره بر حسن و سلاحت

از غمزه تو خسته شد آزرده دل من

وین حکم قضا بیست جراحت بجراحت

دده بخینی نوراشعارد «تاریخ ادبیات در ایران» ددا کتر صفا په تالیف کی راغلی

دی، دهغه کتاب (۵. م) مخ ته دی رجوع سی.

علامه شبلی نعمانی پہ خپل کتاب « شعر العجم » کی لیکي چي .
« يو چاله سقراط پو نبتنه وکړه چي تر دي تو لو غير نو او علمي کتنو وروسته
په غه پوه سوي ؟

سقراط ورتو وويل چي : په دي پوه سو م چي په هيڅ پوه سوي نه يم .
دا لو فکر بوشکو ريلخي په دي ډول نظم کړي دي :
تا بد انجا رسيد دانش من
که بدانم همي که نادانم

ماخذونه :-

- ۱ - تاريخ ادبيات در ايران - ۱۰۳ ر ۱ مخ
- ۲ - المعجم في معاني اشعار العجم - ۳۴۳ مخ
- ۳ - لباب الالباب - ۲ ر ۲ مخ
- ۴ - مجمع الفصحا - ۱ ر ۲۵ مخ
- ۵ - شعر العجم - ۱ ر ۴۳ مخ
- ۶ - روز روشن - ۲۰ مخ
- ۷ - دده خدا لغتنامه - ۵۴۰
- ۸ - تاريخ افغانستان - ۳ ر ۲۹۱ مخ

۴۴۹ - ابو صادق تېباني

د سلطان محمود غزنوي د دربار له نوسيا ليو پوهانو څخه وهغه وخت چي سلطان
محمود لا په خراسان کي سپه سالار و تلئ دا څخه وه چي کوم نوميا لي عالم
او دکوم صنعت استاد و سوندي زيار ئي و يوست چي هغه غزنئ ته واستوي چي پوله
هغو څخه همدا ابو صادق تېباني و څنگه چي سلطان محمود د حنفي مذهب کلک پيرو و
او د تېبانيانو ستر نيکه امام ابو العباس تېباني په بغداد کي د امام اعظم ابو حنيفه له

اصحابو شخه گیلی سوی و نو محکه د سلطان محمود زیاته سینه ددی کور نی سره پیدا سوی وه او دائی ضروری گنله چی ددی کور نی نویا لی باید په غز نی کی وی . هغه و، چی په (۲۰۰۳ ه) کال کم وخت چی د سلطان محمود ناستووز پر حسنک حج ته تی سلطان ور ته وو یل چی په نیشاپور کی دی ابو صادق تبا نی ووینی او هغه دی و نمانخی اوله مخانه سره دی را ولی حسنک چی له هجه راوگرخید امام ابو صادق تبا نی ئی له مخانه سره بلخ ته راوست چی ابو الفضل بیهقی ئی د اسی ستا بی :

« بو صادق رانشست و خاست افتاد با قاضی بلخ ابو العباس و قاضی علی طبقاتی و دیگر علما و سئلتهای خلافی رفت سخت مشکل و بو صادق در میان آمد و گوی از همگان بر بود چنانکه اقرار دادند این پیران مقدم که چنو دانشمند ندیده اند این خبر بو بکر حصیری و بو الحسن کرخی با میر محمود رسانیدند وی را سخت خوش آمد ه بود و بو صادق را پیش خواست و بدید و مجلس علم رفت و وی را بیستندید و گفت « بیاید ساخت آمدن را سوی ما و اء النهر و از آنجای بغزنین « بلخای لیکی « و امیر رفت و غز و سومات کرد و بسلاست و سعادت باز گشت و از راه نامه فرمود بحسنک که بخدست باید شتافت و بو صادق تبا نی را با خود آورد که او مجلس ما را بکار است و حسنک از نیشاپور رفت و کوبه بزرگ باوی از قضاة و فقها و بزرگان و اعیان تا امیر راتهنیت کنند و نواخت و خلعت یافتند بر مقدار محل و مرتبت و سوی نیشاپور باز گشتند و امیر فرمود تا این امام بو صادق را نگاه داشتند و بنواخت و شامیر فرمود و پس از آن باندک سایه روزگار قاضی قضاتی ختلان او را داد که آنجاییست و آن مدرسه است با واقف بهم و بهمه روزگارها آنجا ملکی بود مظلوم و محتشم »

د بیهقی له لیکنی څخه څرگند پیری چی ابو صادق تباتی د سلطان مسعود په دربار کی هم پیر اعتبار درلود او دهغه سلطان له خواد استازی په توگه دبغراخان دد ربار کا شغرا ته هم تللی دی .

ماخذ :-

تاریخ بیهقی ۲۰۸ او ۵۲۶ مخونه

۴۴۰ - ابو صالح احمد بلخی

د یعقوب قاری زوی په علم او بزرگی مشهور و په تیره بیابنه فقه کی ئی لوی لاس درلود .

په (۲۳۷ هـ - کال په مشلور انسیا کلنی وفات سوی او د بلخ دنوبهار دروازی د باندی دپلار ترڅنگه ښخ دی .

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی ۲۶ مخ .

۴۴۱ - ابو صالح تباتی

امام ابو صالح د تباتیانو د کورنی نامتو حنفی عالم و چی په (۵۳۸۵) کال هغه وخت چی سلطان محمود پهنیشاپور کی دپلار له خوا سپه سالار وداسترعالم ئی غزنی ته رالیږلی و او د غزنی د ښار دبستیانو ددروازی په صدرسه کی په تدریس بوخت و او سلطان محمود ده ته د ونی په درنه سترگه کتل چی کم وخت چی په (۵۴۰۰) کال دی وفات سو سلطان محمود خپل وزیر ابو العباس اسفراینی ته وویل چی :

« درسد رسه این امام رو ماتم وی پدار که وی را فرزندی نیست که ماتم وی پداردومن رواداشتمی دردین و اعتقاد خویش که این حق بتن خویش گزاردمی اما سردمان

ازین گویند و باشد که عیب کنند، و از تو سحشتم ترما را چا کرنیست، و زیر
و خلیفه مایی «

ماخذ :

تاریخ بیهمی - ۱۹۸ - سخ

۴۴۲ - ابو صالح عبدالحکیم خوستی :

دسبارك خوستی زوی له ثقه راویانو او هم له تبع تابعینو مخه و، دقرآن حافظ او
دامام قتیبه معاصرو. حدیثونه ئی له مالک بن انس او حماد بن زید بخه اورید لی وو،
چی بیاله ده هه بخه عبدالله د عبد الرحمن سمرقندی زوی اونورو روایت کړی دی.
په (۳ ۵۲) کال سر دی (داخوست د بدخشان خستک دی)

ماخذ:

چراغ انجمن - ۱۸ - سخ

۴۴۳ - ابوطالب بدخشی

مولانا ابوطالب د بدخشان د درې ژبی شاعرو، د علمی زده کړې د پاره هرات ته تللی
اود سیرعلیشیر نو ائی په سد رسه کی ئی درس وایه، د سیرعلیشیر معاصرو د ابیت
دده دی:

عاشقانا دل زه جرانش بسی فریاد کرد تا که آمد از سفر آن ماه و دلها شاد کرد

ماخذ :

مجالس النفاؤس - ۷۰ - سخ

۴۴۴ - ابوطالب عبدالمعز یز سرخسی

د محمد بغدادی نموی زوی د نجو عالم و. یو کتاب ئی د « کتاب فی النجوکبیر »
په نامه لیکلی دی، او د (۳۲۰ هـ) په شا وخوا کی سر دی.

ماخذ :

هدیه العارفین - ۱۵۷۵ - سخ

-۴۴۹-

۴۴۵- ابوطالب غزنوی

دطاهر زوی دسلطان محمود غزنوی د دربار له کاتبانو څخه و، ښایې چې دده پلار هغه طاهر وی چې دسلطان محمود دیو ان مستوفی و، او داسیر سوډو دپه وخت کې چې احمد د عبدالصمد زوی له وزارت معزول سو، دوی سیاستی ئی وزا رت هم کړی و.

فرخی دده داسی ستا ینه کوی :

خواجه سید ابوطالب طاهر که بد وست
دل سلطان و دل خواجه و دلها ی حشم
که نه بیهوده سراورا ملک روی زمین
سملکت زیر نگیں کرد و جهان زیر قلم
را ی واندیشه بدو کرد و بدو داشت نگاه
زانکه دانست که ر ایست مر اورا محکم

ماخذ:

آریانا دائره المعارف - ۹۹۵ مخ

۴۴۶- ابوطاهر بدخشی

مولانا ابوطاهر دسلطان حسین میرزا په وختو کې په بدخشان کې اوسید . په دری ژبه ئی شعرونه ویل . ده خپل علمی تحصیلات په هرات کې بشپړ کړی و. داسما دده په نامه ده: عاشقان رادلز هجر انش بسی فریاد کرد تا که آمد از سفر آن ما دلها شاد کرد

ماخذ :

چراغ انجمن - ۸۲ مخ

۴۴۷- ابوطاهر تبا نی

دسلطان مسعود غزنوی د دربار له نومیا ليو پوهانو او قاضیانو څخه و. دسلطان محمود غزنوی په وخت کې دطوس قاضی و، خودسلطان مسعود په وخت کې غزنوی ته راغی .

دده نوم عبدالله اود پلار نوم ئی احمدو، هغه کال چی سلطان سعود د، دری له و لایت
خخه نیشاپور ته راغی قاضی ابوطاهر تبنانی په نیشاپور کی و، سلطان سعود هغه ولید
او ورته ویویل: «ساترابه ری خواستیم تا آنجا قاضی قضات با شی، اکنون آن شغل به
ابوالحسن دادیم، ترا با ما باید آمد تا چون کار هافر اکرید قاضی قضاتی نساطوس تو
داری و نائیان تو آنجا اند، و قضای نشا بوریا آن ضم کنیم، و ترا بشغلی بزرگه با نام
بترکستان می فرستیم عقد و عهد را، و چون ازان فارغ شوی و بدرگاه باز آیی با نوخت و
خلعت سوی نشاپور بروی و آنجا مقام کنی بر شغل قضا و نائیبانت در طوس و نسا که
رای سادریاب تونیو کوتر رایهاست» هغه وچی دسلطان سعود سره هر ات ته راغی، او
بیاجی سلطان سعود بلخ ته ورسید نو دا ابوطاهر تبنانی ئی د ابوالقاسم حصیر سره
کاشغرته و استا وچی د ترکستان دخان قدرخان سره دوستی تپرو نوتپی نو سلطان
مسعود قاضی ابوطاهر تبنانی د ترکستان خان ته داسی معرفی کوی

«وقاضی ابوطاهر عبدالله بن احمد التبنانی آدم الله توفیقه رابا وی (یعنی با ابوالقاسم
حصیری) ضم کرده شد تا چون نشاط افتند که عقد و عهد بسته آید برنسختی که با رسول
است قاضی شرایط آن را بتماسی بجای آر ددر مقتضی شریعت، و این قاضی از اعیان علما
حضرت است شغلها و سفارتهای بانام کرده و در هر یکی ازان مناصحت و دیانت وی ظاهر
گشته»

بیاجی قدرخان مرسو، او دهغه ولیعهد ارسلانخان

دهغه پرخیای د ترکستان خان سو، او هغه د اسپجانب و لایت خپل ورور بغرا خان
ته ورکی، نو سلطان مسعود بیا ابوالقاسم حصیری او قاضی ابوطاهر تبنانی داستازی
په توگه ور ولیویل چی د دوستی تپرون نوی کپی اوهم د قدرخان لورچی د سلطان
مسعود په نامه و او دارسلانخان لورچی دامیرمود و دپه نامه و را واده کپی، دا
کارئی هم په برلیتوب پای ته ورساوه، خود را اگرزیدو په وخت قاضی ابوطاهر

پرلاری د پروان سمیه کی مړ سو .

ابوالفضل بیهقی دده په باب کی لیکلی چی : « از اکابر تبا نیان بود و یگانه در فضل و علم و ورع و خویشتن داری و با این همه قدی و دیداری داشت سخت نیکو و خط و قلمش همچون رویش ، و کم خط در خراسان دیدم به نیکوئی خط او ، و آن جو انمرد سه سال در دیار ترک ماند و باز آمد بر مراد ، چون به پروان رسید گذشته شد »

ماخذ:

تاریخ بیهقی - ۱۹۸، ۲۱۱، ۲۱۷، ۵۲۷ و ۵۲۸ مخ

۴۴۸- ابو الطیب سر خسی

ددری ژبی له پخوا نیو شاعر انو څخه دی. په مجمع الفصحا کی دا قطعه دده په نامه راغلی ده :

ای پادشاه روی زمین دور از آن تست اندیشه

بیخی نشان که دولت باقیست بر دهد

کابن باغ عمر گاه بها راست و گه خزان

چون کام جاو دان متصور نمی شود

خرم کسیکه زنده کند نام جاو دان

ماخذ:

آریانا دائرة المعارف - ۹۹۹ مخ

۴۴۹- ابو الطیب صعلو کی

اسام ابو الطیب سهل د سلیمان صعلو کی زوی د سلطان محمود غز نوی دد ربار له نویالیو پوهانو څخه و. دده کورنی په علم او فضل مشهوره و ؛ او دده پلار په خپل وخت کی ستراسلامی عالم و. ابن خلکان پخپل کتاب و فیات الاعیان کی د هغه مفصله یادونه کړې ده .

عتیبی بیا ابو لطیب سهل حدیثو اسام او په فقه کی ئی له لوسو یو پوهانو څخه گڼلی دی .

همدا ابو لطیب دسلطان محمود غزنوی له خوا دترکستان خان ته داستازی په توگه تللی او دهغه خان لور ئی دسلطان دپاره غوښتی اوغزنی ته ئی راوستلی ده.

ماخذ:

سلطنت غزنویان - ۳۰۷ مخ

۴۵۰- ابو عاصم عبادی هروی

محمد دا حمد زوی ، د محمد نمسی او دعبدا لله ابن عباد هروی کپرو سی حدیثو لوی عالم و . ابوسعید آدم هروی دده شاگرد اوله ده څخه ئی دا حدیثو روایت کړی دی . دشپږمې هجری پیری په سر کی ژوندی و .

ماخذ :

وفیات الاعیان - ۳۶۳ مخ

۴۵۱- ابو العباس احمد بلخی

دمحمد زوی اودحامد نمسی دخپل وخت له محدثینو څخه و .

ساخت: - تاریخ بغداد - ۳۳۷ مخ

۴۵۲- ابو العباس احمد سرخسی

دمحمد زوی او دسروان نمسی مشهور په ابو العباس طیبیب دخلر سی هجری پیری له نومیالیو پوهانو ، منجمانو او طبیبانو څخه و . ډیر کتابونه ئی لیکلی دی چی له هغو څخه څرگند یری چه ده په نجوم ، سیاست ، طب ، موسیقی او نور و اجتماعی علومو کی لوی لاس درلود ، اودپر کاره مصنفانو څخه و .

داکتا بونه ئی تصنیف کړی وو :

۱- دب النفس

- ٢- كتاب فى احداث الجو
- ٣- كتاب الارتما طيقى
- ٣- كتاب الاعشاش وصناعة الحسبة الكبير
- ٥- كتاب ار كان الفلاسفة
- ٦- كتاب فى الفاظ سقراط
- ٧- كتاب انا لوطيقا
- ٨- كتاب الطبيخ
- ٩- كتاب حسن الصناعة والحسبة الصغيرة
- ١٠- كتاب الرد على جالينوس
- ١١- كتاب السيات الصغيرة
- ١٢- كتاب الشطرنج
- ١٣- كتاب العشق
- ١٣- كتاب العقل
- ١٥- كتاب الفال
- ١٦- كتاب فى القوانين العامة
- ١٧- كتاب القيان
- ١٨- كتاب فى كون الضباب
- ١٩- كتاب اللهو والملاهى
- ٢٠- كتاب ماهية النوم والرؤيا
- ٢١- كتاب المدخل الى صناعة الطب
- ٢٢- كتاب المدخل الى علم الموسيقى

-٤٥٤-

- ٢٣ - كتاب المدخل علم النجوم
٢٤ - كتاب المسائل
٢٥ - كتاب المسالك و الممالك
٢٦ - كتاب منفعة الجبال
٢٧ - كتاب الموسيقى الصغير
٢٨ - كتاب الموسيقى الكبير
٢٩ - كتاب النفس
٣٠ - كتاب الوحدة الالهية
٣١ - كتاب وصايا فيشا غورث
٣٢ - رسالة الجزء الذي لا يتجزى
٣٣ - رسالة في الخضبات المسودة للشعر
٣٤ - رسالة السالكين و اعتقادهم
٣٥ - رسالة في الصائئين و مذاهبهم
٣٦ - رسالة المجالسة و الجلساء
٣٧ - زاد المسافر و خدمة الملوك
٣٨ - سيرة الانسان
٣٩ - فضائل بغداد
٤٠ - كتاب بر دايم العجوز

ماخذ :

هدية العارفين - ١ - ٥٣٣ م

٤٥٣ - ابوالعباس احمد كبشى هروى

د محمد زوى د احمد نمى او د محمد بن صباح كبرى و سى دخيل وخت نوسىالى

محمد ثو احدیث ئی له قاضی ابوالعباس البرثی اوله ابراهیم بن اسحاق الحریری اوله معا ذبن المثنی العنبری شیخه اور یدلی وو. په (۳۵۴ هـ) کی مړ دی .

ماخذ :

تاریخ بغداد - ۳۶۴ مخ

۴۵۴ - ابو العباس اسفراینی

ابو العباس فضل داحمد اسفراینی زوی دسلطان محمود دغز نوی لومړنی او نویالی وزیر و او دسخه ترهغه چی غزنی ته را و غوښتل سی دسامانی امیرنوح دمنصور دزوی په دربار کی د فائق الخاصه نومی حاجب دبیر او دخپل وخت له خوار انومیالیو لیکوالو شیخه و هغه وخت چی محمود دپلار له خوادسیف الدوله په لقب دخراسان سپه سالار و ابوالعباس اسفراینی په مرو کی د «صاحب برید» یعنی دپیچو لیکلو منصب درلود چی په هغه وخت کی خورا لوی منصب گنیل کیده .

په (۳۸۴ هـ) کال چی دسلطان محمود پلار سبکتگین په خراسان کی هرا بوعلی سجمورا و فائق الخاصه باندی چی باغی سوی وو بری و موند نوله امیر نوح سامانی شیخه ئی په یوه لیک کی و غوښته چی ابو العباس اسفراینی نیشاپور ته ولیری چی دده د زوی محمود دوزارت چاری په غاړه واخلي امیرنوح سامانی دسبکتگین غوښتنه و منله ابوالعباس ئی نیشاپور ته واستاوه او دسیف الدوله محمود په وزارت وگمارل سو . که هه هم سلطان محمود دده په وزارت له زړه راضی نه و او خواجه احمد د حسن میوندی زوی ته ئی پرده تر جیح ورکوله او هغه ئی تر ده لایق اوقابله با له خود پلار له حکمه ئی سرونه غړ او ه او د ابوالعباس دوزارت سره ئی مخالفت ونه کی ابو العباس اسفراینی تر (۴۰۱ هـ) پوری دسلطان محمود وزیر و او تر همدې کال پوری ور باندی ئی تینگک باور هم درلود لکه چی په (۴۰۰ هـ) کال چی دسلطان محمود دوخت ستر حنفی عالم ابو صالح تباتی مړ سو نو سلطان محمود همدا

ابوالعباس دخان پهنیابت د هغه فاختی ته ولییره او ورته وو یل» در مدرسه این
 امام رو ماتم وی بدار که وی رافرز ندی نیست که ماتم وی بدار د ومن رواداشتمی
 در دین و اعتقاد خویش که این حق بقرن خویش گزار د می اما سر دمان ازین گویند
 و باشد که عیب کنند و از تو سحشتم تر ما را چا کرنیست وز یرو خلیفه مایی» تاریخ بیهقی
 نحینی مورخان داسی اتکل کوی چی بنایی فر دوسی ددری ژ بسی
 نامتو شاعر دهمدی وزیر په واسطه دسلطان محمود در بار ته لار موندلی وی کحکه
 چی په خپله فر دوسی دده داسی متاینه کوی :

کجافضل رامسند و سرقدست	نشستنگه فضل بن احمد است
نبد خسرو آنرا چنان کدخدای	بیرهیز و داد بدین و بسرای
که آرام این پادشاهی بدوست	که او بر سر نامداران نیکوست
گشاده زبان و دل پاکدست	پر ستنده شاه و یزدان پوست
زدستور فرزانۀ دادگر	پر آگنده رنج من آمد بسر
بپوستم این نامه باستان	پسندیده از دفتر راستان

خوپه (۱۰۴۰ هـ) کال کی دابوالعباس اسفراینی او سلطان محمود تر منځ خواشینی
 پیده سوه، اودهغی خواشینی په سبب ابوالعباس په خپل دخان بندی کی او سلطان
 محمود ته ئی ولیکل چی تردی کارماته بند شه دی سلطان هم دی بندی وساته .
 داچی دخواشینی سبب هه وه، مؤرخینو مختلف هه لیکلی دی . ابو نصر عتبی
 په تاریخ یمینی کی لیکلی چی دخلگو سره ئی ډیره بده رویه در لودله
 اودملک اداره ئی په دی کی بلله چی له خلگو څخه نارواغو بشتنی وکړی او په زور
 او ظلم دحانته ډیر مالونه او خزانی پیدا کړی اودتاریخ یمینی په عبارت : «ازکد
 خدائی جهان وقهرمانی ملک جز توفیر مطالبات ناو اجب نمی شناخت ، واز آبادی
 و عمارت و رعایت رعیت و آیین داد و انصاف دور بود تاخراسانی آبا دان و ولایتی
 معمور بردست او خراب شد ورعیتی مستظهر و خواجگانی متمول در عهد او بر مساکین

مسکنت بنشستند و بفرق فقر سمتجن گشتند چنانکه از هیچ روزنی دود بر نمی خاست...
واهل حرث و زرع از عوارض تکلفات و نوازل انزال و قسمت سعادت و وطن باز
گذاشتند و دست از زراعت کشیدند، و وجوه سعادت متعذرو بنکسر شد، و مجموعات
عمال بعلت عجز بباقی بیرون آمد و وجوه موجب حشم و ابواب سعایش لشکر در انحطاط
افتاد و در ملک خللی فاحش و مشکل شنیع ظاهر گشت و فریاد از اقطار ممالک بر
خواست و فقیر مظلومان با آسمان رسید... «په دی توگه ابونصر عتبی له ابوالعباس
شخه دسلطان محمود دخواستینی مباب خرگند وی اولیکی چی که به ددی ناو و کاور
په سبب سلطان پرده په قهر سو، ده به تر هغه سخت جواب و رکاو اوله وزارت به ئی
استغفا کوله او خپل بندا و مرگ به ئی به باله ددر با مسخر و بی کسان سلطان ته واسطه
سوه چی که ابوالعباس دخلکو هغه ما لونه چی په ناحقه ئی خینی اخیستی دی پیرته
ورکی نو هغه دی بخینی - خوابو ابوالعباس دهغو مسخور و کسانو خبره هم هیخ نه سناه
خواجه احمد دحسن سیوندی زوی په دی لار کی زیار ویوست هیخ گته ئی ونه کړه ،
هغه و، چی سلطان هم سچور سوچی دی په هم هغه بند کی چی پخپله ئی خان بندی
کړی و، بندی وساتی او دخلکو مال خینی واخلی اوله ده شخه ئی خطواخیست چی سل
زردیناره به خزانی ته تحویلو و اولوره ئی و کړه چی له نغدو او جنس و صامت
اوناطق شخه هر څه چی لری هغه به خزانی ته و رکړی که نه وی دده وینی
به سباح وی .

داوخت سلطان محمود غزاته ولاړ، دولتی ماسورینو ته موقع په لاس ورغله چی
دمال د حصول په پلمه ابوالعباس تر شکنجی لاندی ونیسی، خو چی په هم هغه
شکنجه کی سو، او سلطان چی له غزا راوگرزید د هغه پر سرینی ئی تاسف وکی
خودا تاسف تر وخت وروسته و، او کار تیر سوی و .

عوفی بیا په جوامع الحکایات کی لیکلی چی منبرا نو سلطان محمود ته خبر

ورکی چی ابوالعباس اسفرا ینی یوډ یر بئکلی سر بی لری چی « را مش » نومیوی، سلطان هغه سر بی یحیی وغوثیت ابوالعباس ورنه کی، سلطان ورباندی په قهر سو ابوالعباس پخپله زندان ته ولاړ او سلطان ته ئی ولیکلی چی تردی وزارت ماته بند ښه دی «سلطان هم هغسی بندی پر ښود او دا را ئی یحیی ضبطه کړه، خو چی په بند کی سر سو .

عقلمی بیالیکی چی دادا ابوالعباس دیوه خپن توطئه وه چی دی ئی سلطان ته در و غجن ښوولی و .

سره له دی ټولو ابوالعباس اسفرا ینی چی دخپل وزارت په وخت کی کوم خر گند کار کړی دی هغه دا و، چی دفترونه اوسر کاری لیکو نه ئی له عربی ژبی هغه دری ژبی ته را اړولی و، که هغه هم دده مخالفینو دا پوری تړلی ده چی دفترونه اوسمی لیکو نه ئی محکه په د ر ی کړه چی ده پخپله په عربی ژبه سم لیکل نه سوا ی کو لای .

ماخذونه :

- ۱- د تاریخ یمنی ترجمه - له ۳۵۶ څخه تر ۳۶۱ مخه پوری
- ۲- قاموس المشاهیر - ۳۱۱ مخ
- ۳- تاریخ ادبیات در ایران - ۶۰۷، ۴۷۰، ۶ مخونه
- ۴- سلطنت غز نویان - ۲۸۲ مخ
- ۵- تاریخ بیهقی - ۱۹۹ مخ

۴۵۵- ابوالعباس حمزه هروی

د محمد زوی دهرات له متقدمو مشایخو څخه و، په زهد اوسخا ئی شهرت درلود، او د احمد حنبل ساگری و، او د امام احمد حنبل مد هب ده هرات ته را وړی و. په

(۲۴۱ هـ) کال مړ دی .

ماخذ:

نقحات الانس - ۶۸، ۱ مخ

۴۵۶- ابو العباس محمد بلخی

دمحمد زوی اود عصمة نمسی اودشیمان کر وسی دحدیثو عالم و، حد یشونه ئی په بغداد کی له حم بن نوح څخه لوستی وو، اوبیاله ده څخه ا بو بکر شا فعی روایت کړی دی

ماخذ:

تاریخ بغداد - ۳، ۲۰۷ مخ

۴۵۷- ابو عبد الله الرحمن حاتم بلخی

دعنوان الاصم زوی دبلخ له پخوانیو مشایخو څخه و. دشیخ شقیق بلخی سره ئی صحبت کړی، دهغه سریداودشیخ احمد خضر ویه استا د و. ده ویلی دی چی «تلوار دشیطان کار دی خو په پنځو کار وکی تلوار ښه دی.

لوسری میلمه ته په ډو ډی ورکولو کی،

دوهم دسری په تکفین او تجهیز کی،

دریم نور ښه ته ورکول په سجر دی چی با لغه سی،

څلرم په پورا دا کولو کی، او

پنځم دگنا هو څخه په توبه کولو کی»

یوچاده ته وویل چی ماته دگناه په باب نصیحت وکړه، ده ورته وو یل چی «که

گناه کوی داسی ځای ئی وکړه چی خدای تعالی دی ونه وینی»

په (۵۱۳۷) کال مړ او دبلخ په استجر د کلی کی ښخ دی چی دالبرزد غره

په لمنه کی دخواجه گوگردک په مخا ښخ دشیر ځان اوسر پل پر لاری دامام زین

العا بدین دگنبدی لمر لوید یزی خواته پروت دی.

ماخذ

تاریخچه وزارت بلخ - خطی - ۲۱ مخ

۴۵۸- ابو عبد الرحمن محمد هروی

دمنذر زوی او دابن سعید هروی ملقب په سکر نمسی په حدیثو کی د تدوین او تصنیف او تقدم خاوندو دی د (۳۰۳ هـ) کال د دوهمی خوردربیع الثانی په پای کی سپردی.

ماخذ:

کابل مجله - ۳ کال - ۲ گڼه - ۱۵۱ مخ

۴۵۹- ابو عبد الله احمد بلخی

دمحمود زوی ، دنصر نمسی ، دسروان کپوسی اودحاتم بلخی کوسی لوی متصوف اوروحانی و، دتاریخچه وزارت بلخ مؤلف لیکلی چی وایی :

یوه ورځ یوچا «دفارس ډبره» ورته راوړه او ورته وی ویل چی : دا هدیه وسنه ! ده جواب ورکلی چی : دکیمیا تر عمل قناعت ښه دی ، لڅکه چی د قناعت ښخه د آخرت خواته ده. اود کیمیا ښخه د دنیا خواته ده. خدای تعالی د ښه ښخه د آخرت خواته فرمایلی ده نه د دنیا خواته « دای وویل او یوی لوی ډبری ته ئی وکتل ، هغه ډبره دستی سره زرسول ، او وی ویل : داسی دفارس د ډبری سره تا ته درکړل»

دی دشیح شقیق بلخی استادو ، اوعلی ابن مدینی دده په باب کی ویلی دی چی : «ساتر آسمان رالاندی دده غوندی په فقه ، حدیث ، نجوم او کلام بل فاضل نه دی لیدلی» د (۱۸۹ هـ) کال د محرمی په لسمه دشنبی په ورځ سر ، او د بلخ دعلی آباد دباندی دسردکش ویالی ته نژدی چی اوس ئی د فیض آباد و اله بولی شیخ دی ، او دعا بو خلکو زیار تگاه ده .

دده له وینا وڅخه دی :

۱- هغه سپری بد سرغه دی چی گناه همیش نه بولی ، نه هغه څو کچی گناه کوی .

۲۔ سخی ہفہ شوک دی چی د تنگسی پہ وخت کی چا ته څه ور کړی، او کریم هغه دی چی بی ویلو، پته بند نه وکړی اوپر چا منت نه ایر دی .
۳۔ د دوستی کلی وفاده او د دښمنی بنسټ بد خوئی اوبد خلقی ده .

ماخذ :

تاریخچه وزارت بلخی - خطی - ۹ مخ

۴۶۰- ابو عبد الله احمد مالانی

د عبدالرحمن زوی او د نصر مالانی نمسی دهرات له نویالیو مشایخو څخه و، د پنځمی هجری پیړی په سر کی دهرات دمالان په کلی کی اوسید، او دخواجه عبدالله انصاری معاصر، او د شیخ عمر (شهور صوفی) له خپلو انو څخه و، او د مولانا جاسی په قول دظاهری اوباطنی علوسو عالم و، او په زهد، توکل او ورع کی ئی ساری نه درلود، د کراماتو خاوند، او په طریقت کی ئی دابو عبدالله احمد نصر لاس نیو لی و، حج ته هم تللی، او دحرم دشیخانو سره ئی لیدلی او صحبت کړی و .
قبر ئی دهرات په مالان کی دی .

ماخذونه :

۱- نفحات الانس - ۳۰۱ مخ

۲- کابل مجله - ۳ کال ۳ گڼه - ۵۳ مخ

۴۶۱- ابو عبد الله ارغون کابلی

ارغون ئی نوم او ابو عبدالله ئی کنیه ده، اصلاً د کابل و، خو په بغداد کی اوسید، لوی عالم او فاضل اوناستو خطاط و. خطئی د خلیفه المستعصم بالله په زمانه کی چی دعباسیانو او وه دیر شم خلیفه و، له یاقوت خطاط څخه زده کړی، او د خوشنویسی په فن کی ئی ساری نه درلود.

د سکینه الفضل مولف دده داسی ستاینه لیکلی :

«در فن خوشنویسی از همگان خود طاق بوده و بکمالات یگانۀ آفاق، با نهایت فضل صاحب ذوق و بصیرت اهل ذوق و شوق، در انواع خط با خود عدیل نداشته» و اینچی ده په خپل لاس د قرآن نه و یشت نسخی- لیکلی دي لکه نو دخپل وخت له نومیا ليو خطاطانو مخه گڼلی سوی دی، لکه چی دده د خط په ستاینه کی ویلی دی:

وراخدای جهان از همه جهان داده ست.

خطی چگونه خطی به زلزل رسانی

سپهر واختر وارکان چو وی دگر نازند

بدور خویش د بیری و نی سخندانی

ماخذ:- سکینه الفضلا - ۲۹ مخ

۴۶۲- ابو عبد الله اسماعیل بلخی

د سلیمان زوی، د داود نومی او د ابو هریره عبدالرحمن کړوسی دخپل وخت نومیا ليو عالم، فاضل، فقیه، محدث او مجتهد و. په حدیثو کی د امام محمد اینکدر تابعی او په فقه کی د امام ابراهیم نخعی شاگرد و دده نیکه د اؤد بن ابوهریره د حضرت عثمان په وختو کی له شامه بلخ ته راغلی و، او دی په بلخ کی زیږیدلی دی، بیاله بلخ څخه مدینه ته قلمی، څلو پښت کاله هلته و، او هم په (۵۲۳۹) کال هلته وفات سوی او د بقیع په هدیره کی بنځ دی.

ده څو تصنیفه کړی دی چی مشهوره ئی دا دی:

۱- کتاب بسیط ومحیط الاحادیث

۲- وارث الکبیر

۳- وعظ العام

ده ویلی دی: «هر څو کچی تکبر و کړی د جنت بوی

-۴۶۳-

بۀ وروڼه رسيږي که څه هم زاهد او عابدوی، او هر څوک چی تکبر ونه لري جنت
ته ځي که څه هم فاسق او فاجر وي «
دا خبره هم دده ده چی:

«دعلما و نفاق دعوا مو ترا خلاص بڼه دي»
ماخذ:

تاريخچه مزارات بلخ - خطی ۱۰ - مخ

۴۶۳- ابو عبد الله باذني سرخسي:

د عربي ژبي شاعرو، اود سرخس دخايران «باذن» په کلي کي اوسيد. د ساما نيانو

د بلعمي وزير مداح اوستايندوی ؤ.

ماخذ:

معجم البلدان - ۳۱۲۲ - مخ

۴۶۴- ابو عبد الله حسين تالقاني:

د محمود تالقاني زوی دخپل وخت نوميالی عالم او څه وخت هم د بلخ قاضي و.

په (۵۰۶ هـ) کال مړ دي .

ماخذ:

چراغ انجمن - ۳۰ - مخ .

۴۶۵- ابو عبد الله داود بلخي:

د ابراهيم زوي اود محمود بلخي نومي د خراسان له پخوانيو مشايخو څخه و. د اسم

اعظم ابو حنيفه شاگردی يی کړی وه، او هم يی د ابراهيم ادهم سره ليدلی او صحبت

يی ورسره کړی و .

دي د بلخ په ده تب کلي کي اوسيد، او په (۱۵۹ هـ) کال ده حرم په ۱۱ په

مکه کي مړ دی .

ماخذ :

تاریخچه مزارات بلخ - خطی - ۱۲ مخ

۴۶۶- ابو عبد الله ساغزی :

دخراسان له مشایخو او پیارانو څخه و . د ابو حفص سره یی لیدلی او صحبت یی ورسره کړی و . ده ویلی دی : « علامه الاولیا ثلثة : تواضع عن رفعة وزهد عن قدرة و انصاف عن قوة »

یوچاورته وویل چی یو د سروزرود ینار لرم غوا یم چی تا ته ئی در کم- ته څه پکښی وایی ؟ دمورته وویل : « که ئی را کی ستاد پاره بنه ده- او که ئی رانه کی زما د پارمیشه ده »

ماخذ :

نفحات الانس - ۱۲۷ مخ

۴۶۷- ابو عبد الله سعید بدخشی

د حیدر فقیهه جرمی زوی د بدخشان د جرم د سیمی اوسیدو نکي اود خپل وخت د عقلی اونقلی علومو لوی عالم و . د حدیثو روایت ئی له ابو یوسف بن ایوب همدانی څخه کړی ، او په (۵۳۰ هـ) کال د بدخشان په جرم کی سر دی .

ماخذ :

چراغ انجمن - ۲۵ مخ

۴۶۸- ابو عبد الله محمد بیټی بادغیسی :

د بشر زوی اود علی نمسی د بادغیس د بامنج د سیمی د « بیټه » په ښار کی اوسید . د حدیثو لوی عالم و ، او حدیث یی د حافظ محمد پردیجی له زوی ابی بکرا حمد اود فضل له نمسی اودا حمد له زوی محمد څخه رانقل کړی و .

ماخذ :

معجم البلدان - ۵۳۲ مخ

۴۶۹- ابو عبد الله محمد بلخی :

دفضل زوي دخپل وخت نوميالی صوفي او عالم و. خو متعصبانويي گناه له بلخه و پوست خواجه عبدالله انصار ويلي چي ترده وروسته له بلخه هيڅ يو صوفي سر نه دی پورته کړي دی له بلخه سمرقند ته ولاړ او هلته قاضي سو، اوله هغه مخايه حج ته ولاړ، بيا بيرته سمرقند ته راغي او همهلته په (۹۶۳ هـ) کال مړ او بيخ سو .

ده ويلي دی : « هغه څه چي دهغه په وجود تولى شي گڼي ښه کيږي او په عدم ئي تولى بدي بديري هغه استقامت دی » او هم ده ويلي دي چي :

« زه پر هغه چا تعجب کوم چي د پتو نه او بيا بانونه ددی دپاره وهی چي هغی خونى ته ورسيري چي هلته دنبيانو آثار وويني. داسري ولى دخپل نفس او هوا بيا بان نه قطع کوي چي زړه ته ورسيري او دخپل پروردگار آثار وويني »

ماخذونه:

۱- نفحات الانس - ۱۳۰ مخ

۲- تاريخچه سزارات بلخ - ۳۰ «

۴۷۰- ابو عبد الله محمد بلخی :

داحمد زوي، دالجهم نسمي او دصالح کړوسى دحدیثو عالم و، له بلخه بغداد ته تللى و او حدیثونه يي له عصام بن يوسف بلخي هڅه رانقل کړي و، اوله ده څخه بيا محمد دمخلد الدورى زوى ر و ايت کړي دی .

ماخذ:

تاريخ بغداد - ۲۲ ر ۲۸۷ مخ

۴۷۱- ابو عبد الله محمد بلخی :

حافظ ابو عبدالله محمد دعلی زوى، دطرخان نسمي او دحياس بلخي يي کندی کړوسى د خپل وخت له نومياليو حافظانو څخه و، تصنيفو نه يي هم درلودل خود تصنيفو

نوسونه يې لاس ته را نغله . په (۲۹۸ هـ) کال سر دی .

ماخذ:

هدية العارفين - ۲۳ ر ۲ مخ

۴۶۲- ابو عبد الله محمد بلخي:

د عقيل زوی او داز هر نسی او د عقيل بلخي کړوسې دخپل وخت له حافظانو ،
سجد ثينو او مؤلفينو څخه و . مور يې طاحه نوميدله چې ځينو محدثانو د حدیثو
روایتونه دده مورته نسبت کړي ، اولیکلی يې دی چې « حدیثنا ابن طلحه »
د فقه او حدیثو له فقه اما ما نوڅخه و ، او د (۳۱۶ هـ) کال د کونړ څخه
مياشت کی سر دی . او دا کتابونه يې تصنيف کړي دي:

۱- تاريخ بلخ

۲- جامع الصحيح - په حدیثو کی

۳- کتاب الایواب .

۴- مسند - په حدیثو کی

ماخذونه:

۱- هدية العارفين - ۲ ر ۳ . مخ

۲- تاريخ يخبجه مزارات بلخ - خطی . ۳

۳- کابل مجله - ۳ کال ۲ گڼه - ۲ ۱۵

۴۶۳- ابو عبد الله محمد بلخي:

د سلمه زوی دخپل وخت لوی عالم و فقه يې له امام ابوسليمان جوزجا نى څخه
لوستې وه ، په (۲۲۷ هـ - ۲۸۸ هـ) کال داووا ويا کالو يا داته اويا کالو
په عمر سر دی .

ماخذ:

تاريخ چه مزارات بلخ - خطی ۲۸ مخ

-۴۶۷-

۴۶۴- ابو عبد الله محمد بلخي

د عبدالله زوی، د ابراهیم نمسی، د محمد حنیفه کړوسی او د حضرت علی کوسمی لوی عالم او متصوف و. د امام حسن بصری مرید او د امام مالک استاذ و، د یر تصنیفونه یی

کړی دی چی دا د ری ئی مشهور دی:

۱- بحرالمواج

۲- مصباح الهدایه

۳- انوار الهدایه

د (۳۰۰ هـ) کال د ذی الحجی د میاشتی په نهمه د دوشنبې په ورځ سر، اود بلخ په نوبهار کی ښخ، او په «بابا قو» سره مشهور دی چی اوس ئی «بابا قوی مستان» بولی.

ماخذ :

تاریخچه سزارات بلخ - خطی ۸- ۸

۴۶۵- ابو عبد الله محمد پوشنگی

حافظ ابو عبدالله محمد د ابراهیم زوی او د سعید پوشنگی نمسی مالکی فقیه و. د (۹۰۲ هـ) کال په ور وستی ورځ په نیشاپور کی سر دی.

په تذکرة الحفاظ کی ئی لیکلی دی چی دی شو تصنیفونه لری او د یر سفرونه

یی کړی دی.

ماخذ :

هدية العارفين ۲۲ مـ

ددى كتاب پايخوږ

دلاندی نویالیونومونه سهو آ له خپل ردیف څخه پاته سوی دی، له لوستو نکو څخه

هیله ده چی دانومونه پر خپل خپل ځای و لولای :

الف: د «آ» په ردیف کی :

۴۷۶- آ لتو نتاش غز نوی-

ابوسعبدالتو نتاش د غزنوی پاچهانو د دربار نا ستو نویالی و، چی په اول کی سړی او بیا د سبکتگین د زمانو په وخت کی د نظامی منصبدارانو په ډله کی شامل کړه سو خو چی د سلطان محمود غز نوی په دربار کی ئې دحا جب منصب ومو ئد، او د (۳۹۸ هـ ق) کال د دوهمی خور په ۲۲ نیټه د سلطان محمود غز نوی او باقراخانانو په جنگ کی د سیمنی د لښکر قوماندان و، او په (۴۰۱ هـ) کال د هرات حکمران و ټاکل سو، او وروسته تر هغه چی سلطان محمود خوارزم و نیوو د خوارزم فرمانده مقرر سو، او ده ته ئې د خوارزم شاه لقب ورکړ، د هندوستان په جگړو کی هم د سلطان محمود سره و، او تر (۴۲۳ هـ ق) پوری په خوارزم شاهي مقام کی او سید ښه په کار پوه او زیرک حکمران و.

په (۴۲۳ هـ ق) کال د سلطان محمود د زوی سلطان مسعود په امر د علی تکین مقابلې ته ولاړ، او د ساووالنهر د «د بومیه» په جنگ کی له آسه ولوید تپي شو، اوله همغه ټپه دبیرته راگرځیدو په وخت کی د جیحون پر غاړه سړ سو.

ماخذونه -

۱- تاریخ بیهقی.

۲- د نفیسی فرهنگنا مه - ۲۴۴ مخ.

۴۷۷- آ لوزانی سرخسی -

سورة الوزانی د حسن آلوزانی سرخسی زوی د دریمی هجری پیری له حنفی

مذهبو محدثینو شخه و. احادیث ئی له محمد دحسن شیانی له زوی شخه چه دامام ابوحنیفه شاگردو، لوستی او اخیستی وو، چی په بل عبارت دامام ابوحنیفه دشاگرد شاگرد باله کیږي، او دسرخس دألوزان په کلي کي او سید .

ماخذ-

(د نفیسي فرهنگنامه - ۲۸۲ مخ)

۴۷۸- آلهی بد خشی -

ابو عمر مولوی عبدالودود ددري ژبي ښه شاعرو، په (۱۲۹۰ هـ ق) کال دبدخشان په چاه آب کي زیږیدلی او بیادعلمی تحصیل دښپر تیا دپاره هند ته تللی و، هلته ئې له سولانا فضل حق شخه متداوله علوم ولوستل، په تیره ئې بیا په فلسفه کي نوی لاس وسوند او بیرته هیواد ته راغی، او دژوند تر پا یه په تدریس بوخت و. داشعارو پردیوان علاوه نور تألیفات ئې هم دلوده، او د اشعارو شمیر ئې پنځو زرو ته رسیده .

د (۱۲۳۸ هـ ق) کال دبرات په میاشت وفات سوی دی دا غزله دده ده:

الایا ایها الساقی بمن ده جام صهبا را

که زنجیر خرد را بگسلم بیر و ن کشم پا را

روم مجنون صفت هر دم بشوق ناقه لیلی

د رودیو ا را بوسم بیو یم راه صحرا را

از آن روز یکه نوشیدم ز آب لعل حیوانش

بها رستان معنی می نما یم آب سینا را

سراب آبا دامکان حاجت واجب نمی گردد

کجا آن موج می پوشد سرا سرعین دریا را

«آلهی» سیرجانان را بقیل و قال نتوان گفت

بنیرنگ و فسون نتوان بدام آورد عنقارا

ماخذ :

(تذکره چراغ انجمن - ۱۳۸ مخ)

۴۷۹- آلهی کندهاری

دبابر پاچا په وختوکي ددري ژبي شاعرو، دا بيت دده دی :

ساه عید ابرو نمود و خاطر م را شاد کرد

شکرالله کز غم سی روزه ام آزاد کرد

ماخذ :

(تذکره روز روشن - ۶۶ مخ .)

۴۸۰- آینه فدوی

ددري ژبي ښه شاعره او نثر ليکونکي سپرمن وه ، دپلار نوم ئې سردار نورمحمد خان په کندها رکي دامير عبد الرحمن خان له خوا حکمران، او سپر ه ئې سردار حبيب خان و .

دې ميرمنې ددري ژبي دادبياتو سره ډيره مينه درلو دله ، او هم ئې پخپله په شعر او نثر کي پاخه افکار څرگندول، او دخپل وخت له فاضلو ميرمنو څخه ښکلېله کيدله، او په اشعار وکي ئې « فدوی» تخلص کاوه .

فدوی د (۱۲۷۶ هـ.ق) کال دربيع الاول دسيما شتمی په ۱۷ دپنجشنبې په ورځ په کابل کي زيږيدلي وه، څه سوده دامير حبيب الله خان دساند يني عليا جنا ب نورالرحم سره، او چی هغه وفات سوه نويياد سردار نصر الله خان نائب السلطنه سره وه، دوه واره حج ته تللي او ښه د يند ازه ښځه وه چی په دوهم واره حج کي دبيت المقدس تر ښار دباندې په (۱۳۰۳ هـ - ۱۳۰۴ هـ) کال دسوتر دچپه کيدو په اثر سره سوه. دا خوږه بدله ددي ده :

تا نظر د رچمن وضع جهان واکر دم

سمتی بود که بز دیدۀ بینا کردم

نه چمن رنگ و فا داشت نه گل بوی بقا

حیرت آلوده به رسو که تماشا کردم

شوخ چشمی چو مگس کردم و بس شرمیدم

هر مستای که ازین سفله تمنا کردم

گر بمحشر ز من از حاصل دنیا پرسند

گویم افسوس همه خواهش بیجا کردم

ذره نیست متاع زین سفر دور و دراز

عفو خواهم ز خدا ز آنچه خطاها کردم

فدویا! دیر خجالت بکشی روز جزا

ز آنکه در عالم فانی چه مهیا کردم

میرمن فدوی شبه ادبی نثر هم لیکه چی دیوه تصوفی نثر یوه لنده نمونه ئی داده:

«حمد بسیا رو ئنای بی شمار نثار بارگاه حضرت آفریدگار - خالقی

که شمع قامت انسان را بنور با صره برافروخته است، و در دل پاکان

خود هر چه ماسوای آن بود سوخته، پادشاهی که بدست

عمله صبا قامت سرو را پیر استه است، و قمری بینوارا برقدو بالای آن شیدا ساخته اگر شمع

است برافروخته حسن دلفروز است که سیگرید و خندانست، و پروانه بینوا سوخته جان عشق

است که نمی نالدو بریان است، هر دیده که محو جمال الهی نشد بر دوخته باد، و هر دلی

که در محبت او قرار نگیرد سوخته - برب العباد» .

هاخذ و نه -

۱ - پهنی میرمنی - دینوا - په ۱۳۲۲ هـ ش کال دکابل چاپ .

۲ - دملامحمد صدیق آخون هروی خطی تذکره .

۴۸۱- آنی هروی

ددری ژبی قابل شاعرو، له هواته کشمیر تبتلی، او هاتنه ئی نژدی شپسته کاله

تیر کره - د بیت دده دی :

عرق نشسته ز پندم رخ نکوی ترا

ز من سر زچ که سیخوا هم آبروی ترا

ماخذ :

(تذکره شمع انجمن - ۶۷ - سخ) :

۴۸۳- آوگان :-

دزروار یائیانو دداستانو له سخی « آوگان » دفریدون لښکر دیوه زړه ور

پهلوان نوم و فردوسی ئی داسی یادوی :

سپهدا ر چون قارن کا و گان به پیش سپاه اندرون آوگان

ماخذونه :-

۱ - شهنامه دمسکو چاپ - ۱۱۶ مخ

۲ - دنفیسی فرهنگنامه - ۳۳۶ مخ.

۴۸۴- آه بدخشی - :

میرمحمد سمیع دسیدعزیز الله زوی دبدخشان ددری ژبی له شاعرانو څخه و ،

چی په اشعارو کی ئی « آه » تخلص کاوه دی په (۱۳۲۸ هـ ق) کال په فیض

آباد کی وفات سوی او قبر ئی همهلته دی - داغزله دده ده :

با ز آن حور نیسب فتنه دوران آمد گل بسرباده بکف مست و غزلخوان آمد

جان من از بدنم کلفت دوری مپسند کن تا مل نفسی حضرت جانان آمد

رفتش سوی سفر رفتن روح از بدنست چیمست باز آمدنش موجه حیوان آمد

شکر ضایع نشد آن روح بحسرت دادن آ خرای جسم فسر ده ببرت جان آمد

باز آغاز سفر کرد دل از غایت داغ « آه » جانسوز برآورد که هجران آمد

ماخذ :-

افغانستان -- ۳۳۸ مخ

۴۸۴- آهوچوش بلخی

خواجہ آهوچوشی احمد دحسین زوی، د محمودنمسی، دیحیی کپوسی، د زید کوسی، دسلام کودی چی هغه بیا د عمر زوی، دایث نمسی، دنصر کپوسی، دحارث کوسی اودعبدالمطلب بن هاشم بن عبد المناف کودی لوی فقیه عالم اوستر زاهدو ده ویلی دی چې: « که خوک په وچه اور بشینه پودی قناعت ونه کی، هغه ته که دسروزو غر په لاس ورسی هم به قانع نه سی ځکه حرص چه کمال ته ور سیري نور نوانسان په هیڅ شی نه سپری غیر دگورله خا ورو. »

دی په (۲۱۷ هـ) کال سپ او قبرئی دخیران دکلی دبانندی دی، او دبلخ یوامیر احمد قماج دپخوخپتو یوه کنبده وربانندی جوړه کړې ده .

ماخذ

(تاریخه مزارات بلخ- خطی- ۳۳ مخ

۴۸۵- آهی چغتائی

ددری ژبی شاعر او دسلطان حسین میرزاد زوی شاه غریب سیرزا مصاحب و. په (۹۲۷ هـ) کال مړ دي.

دا شعر د ده دی:

شدم سرشکه فشان چون برخ نقاب گرفت

شود ستاره نمایان چو آفتاب گرفت

فسانه ام بتو معلوم شود که ترا

هنوز حرفی از آن ناشنیده خواب گرفت

ماخذ

نتایج الافکار- ۳۷ مخ

۴۸۶- آیتگین غزنوی

دسلطان محمود غزنوی ددرېا رشرا بدارو، چي دهغه تر سر يني وروسته په (۲۵هـ) کال ئي په خوارزم کي دامير سمود په مخالفت لاس پوري کړ.

ماخذ: (تاريخ بيهقي - ۲۲۲هـ بخ)

ب: ددي کتاب د «۱» په ردیف کي

۴۸۷- ابدل

(ددي کتاب په ۳۷ مخ کي د «ابدال بلخي» ترنامه وروسته) ابدل د پښتو ژبي پخواني شاعر دی، چي پادري هيوزني په خپل کتاب «کلیدافغانی» کي دوي غزلي راوړني، او ابدل په هغه مشهوره مشاعره کي ئي هم گهون کړي و، چي دهغه وخت ډير شاعرانوپکښي گهون درلود، مثلاً په هغه مشاعره کي د عبدالقادر خټک دغزلي مقطع داسي و:

دا غزل په پښتو ژبه چي بيان عبدالقادر کړ

دروغجن يم که بهي خانه وايي بل يو پښتون هسي

ابدل ئي داسي جواب ويلي دي:

لکه زه يم ستا په غم کښي، دک له وينو لرمون هسي

نه به پان نه به حناوي، پر په وينو درون هسي

ستا دحسن سپاه جوړدي، په داخل دی زه پوښ شه

دعاشق کور به تالا کا، ددي خطادي مضمون هسي

په ازل به ديو نه و، په عالم به افسانه و

بل به شوک دده په خیر شي، دانصیب د مجنون هسي

چي مين په دلر با شوم، په مثال گل رعنا شوم

په ظاهر زيړي لیده شم، اندرون يم پر خون هسي

خط په سڅ دنيايسته و، صف بندي و کړه ډيره شه
 دنيايست دکان به اوت کا، چي ټپي و کړي شبخون هسي
 عشق هاتي دي که زسري دي، په هر چا دده بري دي
 شيخ زاهد په پنجه واخلي، نور پري کيردي زنگون هسي
 عشق و عقل سره گوره، څه جگړه کاخما وروره
 عقل شرم حيا غواړي، عشق دي خوښ په جنون هسي
 څه افسون کا ديار شونډي، چي کوي چاته خبري
 دل ودين تري دواړه يوسي چي پري وکړي افسون هسي
 ستا خواب عميد القادره، په شه شان دي «صد ر» کړي
 هم «ابدل» دي خواب وکړ، چي پيدا شه پښتون هسي

ماخذ

کلید افغانی - ۱۰۰ م سڅ

۴۸۸- ابراهيم بلخي

(ددي کتاب په ۳۱ م سڅ کي د«ابراهيم بلخي» تر نامه وروسته) ابراهيم بلخي
 درجا زوی او دنوح بلخي نمسی دخپل وخت له نوسيا ليو پوهانو، فقهاو، او سفسرينو
 څخه و، د ادب ارنخوپه علومو کي ټي لوی لاس درلود، او پخپله ټي هم شعر وايه.
 په (۲۵۶ ه) کال مړدی .

ماخذونه :

۱- بغية الوعاة - ۱۷۹ م سڅ

۲- آريانا دائرة المعارف - ۶۹۹ م سڅ

۴۸۹- ابراهيم بن خليل نيمروزي

(ددي کتاب په ۳۳ م سڅ کي د«ابراهيم بن حمزه خراساني» تر نامه وروسته) ابراهيم بن
 خليل نيمروزي د محمد خليل بيگ زوی دنيمر وز له ملکانو څخه دغزني په شاوخوا

کی حکمران و، بیائی حکومت پرینودو، درویش سو په تر کی ژ به ئی شعر و ایده دا
تر کی مطلع دده دی :

کوروب اغیارنی فی الحال ایلیک کو کسو سکا کم اور دوم
ایماس تعظیم اوچون خنجر لاری ز خمینی باشور دوم

ماخذ-

مجالس النفا ئس - ۲۸۴ مخ

۴۹۰- ابراهیم بن یوسف العریف بستنی

(ددي کتاب په ۴۵ مخ کی د «ابراهیم بن یحیی غزی» تر نامه وروسته) ابراهیم د
یوسف العریف زوی دبست له نوسیا ليو څخه و، چی د صفاری محمد بن علی لیث
(چی په ۲۷۸ ه کال د سیستان پرا مارت کښینستلی) په وختو کی
له بسته پا خید. وایی چی د جمعی په ورځ به ئی سترگی په رنجوتوری کړي
د «بود» کالی به ئی واغوسته ناری به ئی وهلی، کوچنیان او عوام به پرا تو لیدل
هغه وچی ورځ په ورځ ئی شهرت مونده، خو چی لوی قدرت ئی وموند خزانې او
دیوانونه ئی لوټ کړه. ډیر خلک ور باندی غونډه سوه، پر ستر وخت او د احمد
بن اسماعیل په نامه ئی خطبه وویله، او د تاریخ سیستان په قول ئی هغسی کارونه
و کړه چی تر هغه وخته چانه وه کړی. دو په پای کی زمیند اوړی «فتح» نامی
د مقبل زوی هغه ته ساته ور کړه، دی ور لک او سلگری ئی تار په تار شوه.

ماخذ

تاریخ سیستان - ۲۹۲ مخ

۴۹۱- ابراهیم بن یوسف باهلی بلخی

(ددي کتاب په ۴۵ مخ کی د «ابراهیم بیگ هروی» تر نامه دمخه) ابراهیم
دیوسف باهلی زوی، د سیمون نمسی او د قداسه بلخی کړوسی چی کنیت ئی ابواسحاق
و، د بلخ له نوسیا ليو حنفی فقها وڅخه و، چی په بلخ کی ئی د شیخ اور ئیس العلماء

حيثيت درلود. ده له ابو يوسف څخه چې د اناام ابو حنيفه له ملگر وڅخه و، استفاده كړې وه او هم ئې له سفیان بن عيينه او اسماعيل اونور وسحدينو څخه احاديث را نقل كړې دي په (۲۳۱ هـ) يا (۲۳۹ هـ) كال وقات شوي دي

ماخذ

آر يانا دائرة المعاف - ۷۰۲ مخ

۴۹۲- ابراهيم خلجي

(د دې كتاب په ۵۳ مخ كې د «ابراهيم خراساني» تر نامه وروسته) ركن الدين ابراهيم شاه په دهلي كې د پښتنو خلع جيانو د كورني دوهم پاچا و، چې د (۶۹۳ هـ) كال دروژي د سياستې په ۱۳ پر تخت كښيښوت، او د (۶۹۵ هـ) كال دروژي په ۱۷ روڼد كړه سو، او بيا ووژل سو. د هيلار نوم ئې فيروز شاه اودنيكه نوم ئې يقرش خلجي و، او د دې د پلار د ريم زوي و، چې تر پلار وروسته پاچا شو.

ماخذ

د نفيسي فز هنگنامه - ۴۰۵ مخ

۴۹۳- ابراهيم سوا ئي

(د دې كتاب په ۵۸ مخ كې د ابراهيم (سلطان) غزنوي تر نامه وروسته) ابراهيم د سوات د مشهور روحاني پير «پرنده» په اولاده كې نوميالي روحاني عالم، او د پښتو ژبې د پخواني طرز ليكونكي او ښه شاعر و. د پښتو نثر ئې د آخون در ويزه پر مخصوص سبك ليكه. په پښتو كې دده د دې دوو كتابونو سونه يادسوي دي:

- ۱- د ز قوم بادشاه قصه: چې خطي نسخه ئې په پښتونستان كې د ښاغلي عبدالحليم اثر افغاني څخه سته، او د (۱۹۵۹ م) كال د سمبر په مياشت په سوات كې لاس ته ورغلي ده
- ۲- د سيف الملوك قصه: چې خطي نسخه ئې د پېښور په عجيب خانه كې سته د ښاغلي اثر په اټكل ابراهيم د (۱۲۰۰ هـ) كال په شاوخوا كې تير شوي دي.

ماخذ

تېر هېرشا عر ان - ۶۳ مخ

۴۹۴- ابراهیم شاه هراتی

(ددي كتاب په ۵ مخ كې د «ابراهيم غرستاني» تر نامه وروسته) ابراهيم شاد د هرات د شيوان د كلي او دامير عبدالرحمن پښه وختو كې سپا هې وه، چې په (۶۳۰ هـ ق) كال دربيع الثاني په ۲۱ هغه وخت چې امير عبدالرحمن دمز از په ولايت كې د عسكرو درسم گذشت ننداره كوله د فوج د خلرسي ټولې د تيريدو په وخت كې ابراهيم شاه له خپلې ټولې راو ووت، دويايې پرغاړه ئې زنگون ووايه او خپل ټوپك ئې د امير خواته واړاوه او ټك ئې پروكې، خوگولې دامير تر بغل تيره سوه، او په هغه غلام بچه كې ونښته چې دامير تر شاه ولاړو، ابراهيم شاه غوښته بل ټك ورباندې و كې خو منښتېد انو فرصت ورنه كې او هغه ئې په كړيچواو تور و ټوټې ټوټې كې- هرڅو كه اميرا شاره ورته كوله چې هغه به وژني چې پوښتنه ځيني و سي، خو چاوانه ور بله هغه وه، چې هراتي فوج ټولو ځانونه گناهكاران وبلل او ټول سرتور سر ونه لمرته ودر بدل، څو چې دوه ساعته لمر او د وته پاته وه چې امير امر و كې چې هغه لس تنه دي چې تر ابراهيم شاه د ښځه واو هغه لس تنه دي چې دده تر شا وو، بند يان سي او نور عقو دي .

ماخذ -

عين ا لوقا يع - ۲۳۵ مخ

په هغه ورځ امير عبدالرحمن له سزاه د خپلو زامنو شهزاده حبيب الله اوسردار نصر الله په نامه يوليک کابل ته ولېږه او په هغه كې ئې دا پښه د اسي ليكلي وه: «نور چشمان كما نگار سردار حبيب الله خان وسردار نصر الله خان در حفظ الهي باشد امروز چهارشنبه ۲۱ ربیع الثانی داخل سزار فیض آثار شدم، در وقتي كه توپخانه ها و لشكرها سلامي گرفتند واحوال پرستي لشكر را فوج بفوج كردم در زمين علي چوپان صفت راست كرده بودند نشستم و كل خواتين گرداگرد من نشسته و ايستاده بودند لشكر ها ميگذشت نايلتن هراتي رسيد و سه كمي گزشت از كمپني چهارم

دفعتا یک تفنگ جانب من راست شد و صدا کرد و گلوله آمد و از بازوی چوکی من که نشسته بودم چوکی را شکافته (۱) گذشت و بهر آن سمندر غلام بچه که بالای سر من استاده بود رسید، خداوند که نگهدار من است مرا حفظ فرمود و سلامت ماندم تا نگهدار من او باشد سلامت خواهیم بود، تفنگ و الارا گفتم نکشند لکن علی الفور نایب سالار و غیره او را پاره پاره کردند و اندوالتها را گفتم بگیرند تا حقیقت کار معلوم شود - لهداشمارا خاطر جمعی میدهم که الحمدلله تعالی تندرست و سلامت و خداوند را شکرانه بجای می آورم که نگهدار منی سرافرمود خاطر خود را جمع دارید فقط»

دلیمک په پای کی ئی په خپل لیکلی دی :

« اسیر عبدالرحمن دست خط کردم صحیح است فقط »

ماخذ

د اسیر عبدالرحمن خان خطی فرمانونه - ۱۳۹۱ مخ

(د کابل په عاوه کتابخانه کی)

۴۹۵- ابراهیم فاتک بلخی

(ددی کتاب په ۲۰ مخ کی د « ابراهیم غز نوی » تر ناسه وروسته) ابراهیم د

فاتک زوی یا په بل روایت احمد دفاتک زوی د شیخ حسین د منصور حلاج د زوی سرید

اوشاگردو چی وروستی په خپله لوی صوفی سو . اصلا د بغداد و ، اود جنید بغدادی او

شیخ ابوالحسن نوری سره ئی صحبت کړی ، اوشیخ جنید ئی دیر عزت کاوه .

لقب ئی ابو الفاتک رحیم الله و ، د تار یخچه سزات بلخ د سولف په قول دده قبر

د بلخ تر ښار د باندی د قبلی خواته دی .

(۱) هغه سوری چوکی تراوسه د کابل په سوزیم کی پرته ده .

ماخذ

تاریخچه سزارات بلخ - خطی - ۳۴ - مخ

۴۹۶- ابراهیم قانونی هروی

(ددی کتاب په ۶۱ - مخ کی د «ابراهیم فرخاری بدخشی» تر نامه وروسته)
ابراهیم قانونی د هرات له ښوونمندانو څخه و، په زیاتو فنونو کې یې لاس درلود
په تیره بیا په موسیقی کې چې «د قانون» یغواو کې استاد و شعر یې هم وایه، او په اشعارو
کې یې «قانونی» تخلص کاوه - مولانا جامی معاصرو .

ماخذ

آریانا د اثره المعارف - ۷۲۷ - مخ

۴۹۷- اېکک گر ندی

(ددی کتاب په ۷ - مخ کی د «ابراهیم هروی» تر نامه وروسته) اېکک گر ندی بدین خېل
تره کی اود خپل وخت روحانی سړی و، دده کورنی بدین خیلو پېر خانده وه .
دده قبر د سرتضی خان تره کی په هدیره کی دی، اود سرتضی خان هدیره د مقریه
«چوله» نومی تنگی کی ده، چې اوس د اېکک گر ندی په هدیره شهرت لری .
واهی چې اېکک گر ندی ته حتی غله لاهم عقیده لری، اوچی غلاو کی دده پر زیارت
یو پسه خیر اتوی .

ماخذ-

داستاد عبدالشکور رشاد یا ددایت

۴۹۸- ابن ابی الازهر پوشنجی

(ددی کتاب په ۷ - مخ کی د «اېکک گر ندی» تر نامه وروسته) ابو بکر محمد د
احمد زوی، دمزید نسبی اود محمود خزاعی پوشنجی کپروسی شهسور په ابن ابی
ازهر دنوعالم و، دارقطنی او ابوالفرج اصفهانی له ده څخه پر نقل کړی دی،

په (۲۲۵ هـ) کی مړ دی، اوغو کتابونه ئې لیکلي دی چی مشهوره ئې دادی:

۱- اخبار عقلا المجانین

۲- اخبار قدماً البغاً

۳- الهرج والمرج فی اخبار المستعین والمعتز عباسی (په تاریخ کی)

ماخذ -

هدیه العارفین - ۳۴/۲ مخ

۴۹۹- ابن ابی ایاس خراسانی

(ددې کتاب په ۷۰ مخ کی د «ابن ابی حاتم سرخسی» ترنامه دمخه) ابوا لحسن

آدم دابی الیاس عسقلانی زوی اصلا دخراسان و، او په عسقلان کی اوسید لکه ورته

عسقلانی هم ویلی سوی دی .

دخپل وخت له محدثینو څخه و، په بصره کی ئې دشعبه ابن حجاج سره صحبت

کړی او دپخارا له مشایخو څخه و. په (۲۲۰ هـ ق) کال وفات سوی، او «تفسیر القرآن»

ئې لیکلی دی .

ماخذ -

هدیه العارفین - ۱/۱ مخ

۵۰۰- ابو بکر خان غازی الیزی

(ددې کتاب په ۲۱۸ مخ کی د «ابو بکر ربابی غزنوی» ترنامه دمخه)

ابو بکر خان غازی، مشهور په «بو بکر خان غازی» په خټه الیزی، په الیز وکی پیری

اوپه پیر زوکی محمد خیلو ته منسوب دی، او دهیلمند د موسی کلا په تخته پل

کلی کی اوسید، او دهغی سیمی یونامتو، ننگیالی اوتوریالی مشر او د غازی محمد ایوب

خان سره دسیوند په غزا کی چی د ۱۲۹۷ هـ ق کال د برات په ۱۷ او د ۱۸۸۰ م کال

د جولائی په ۲۱ نې انگريزانو ته ساته ورکړه ملگری و. څنگه چې انگریزانو د ابوبکر خان سرانه او توريالیتوب ولید، نو هغه وخت ئې چې غازي محمد ایوب خان مجبور سوله هیواده ووزی نو انگریزانو یو لښکر د غازي ابوبکر خان د نیولو دپاره زمیندار ته واستاوه، دا وخت په کندهار کې سردار شیرعلی خان دامیر محمد یعقوب خان له خوا صوبه دار و. د انگریزانو لښکر چې زمیندار ته ورسید غازي ابوبکر خان د خپل بل ملگری او د قوم دشتر په سلاتر چې عبدالمجید خان نومید، او په خټه الیزی خلوزی و، او د زمیندار په باجه غر کې او سید، د خپل قومی لښکر سره د انگریزانو مقابلې ته ووتل او ټول ئې د اسی پوښنا کې هچې تر ډیره وخته د زمیندار او وکاریزو نه دستجاوز پڼو په سر وډک وه .

بیایې امیر عبدالرحمن د کابل پرتخت کښینوست، د غازي ابوبکر خان له شهرته په تشویش کې و، دی ئې کابل ته وغوښت څه موده ئې کار ورکې بیایې په «سیاه چاه» کې وچاوه، تر څو ورځو وروسته ئې په قرآن له غازي ابوبکر خان څخه قول واخیست چې داسیر پر خلاف به نه پاڅی او بیایې نوا یله کې، ده هم ملنگی او قلند ری غوره کړه، اتلس کاله د سزار زیارت منجاور او په «لال ملنگ» مشهور و، بیا د حضرت امام زیارت ته ولاړ، او په پای کې کابل ته راغلی او د نقیب خلیفه سو، (څو چې د (۱۳۵۱ هـ ق - ۱۳۱۱ هـ ش) کال دروژی د سیانستی په اوله د پنجنشېمې په شپه په کابل کې وفات و، او د نقیب په باغ کې شیخ سو، چې اوس ئې قبر هلته سته

ماخذ:

د کجکی د یوسشر بناغلی عبدالرشید خان یاد د ائیت

کتابخانه
عشیر
گروه سه کابل افغانستان

« سمون - يا غلطنامه »

له محترم و لوستونکو څخه هيله ده چې ددی کتاب تر لوستلو دمخه دا لاندی غلطی سمی کړی :

منځ	لیکه	ناسم	سم
۳۴	۷	دپښتو	دپښتنو
زر	۱۵	دپښتو	دپښتنو
۳۶	۹	داردنیا مقام	داردنیا نه مقام
زر	۱۹	سلطان دملخی	سلطان ملخی
زر	۲۱	تپرسره «اتغر»	تپرسره د «اتغر»
۵۱	۱۳	ابراهیم حصین	ابراهیم دحصین
زر	۱۵	ابراهیم المتوکل	ابراهیم دالمتوکل
۶۲	۱۶	دپښتو	دپښتنو
۶۳	۶	میرزورونه	میریزی ورونه
۷۰	۱۹	تجوید	تجید
زر	۲۰	دیاد نیشا پوری	زیاد نیشا پوری
زر	۲۱	بیلی دسرخس (بیل)	بیلی کوسی دسرخس په بیل
۷۱	۲	ابوعلی ثقی	ابوعلی ثقفی
۷۳	۱۱	الودود	الورد
زر	۱۷	الادان	الاول
۷۴	۱	النبهی	النبهی
۷۴	۹	الصراد	الطرد
۷۵	۱۸	ابن حنف	ابن حنف
زر	۲۰	خراسان	خراسانی
۷۷	۱۱	الحیات	الهیات
زر	۱۶	مو سعد	اودسعد
۷۸	۹	بغدی	بغدادی
زر	۱۲	وقودو	وقدوة
زر	۱۵	که علی هجویری	لکه علی هجویری
۷۸	۱۸	ورق	ورق
زر	زر	الخلافه	بدا الخلافه
۷۹	۸	حوالق	حوالت
زر	۲۰	اغوالاشیاء	اعز الاشیاء
۸۱	۱۶	اسحاق او ابراهیم	اسحاق د ابراهیم

سم	ناسم	ليکه	مخ
المضاربة	المضاربة	٢	٨٢
عراق ته نئي دڻي	عراق ته نئي دڻي	٣	٨٣
لايغمد	لايغمه	١١	٨٣
الاوريقه	الاوديقه	١٩	رر
لايزورو	لايزودو	٤	٨٤
اورٽڪ	اورٽڪ	١٣	رر
لاداوه	الاداده	١٧	رر
واخبرنا	واخرافا	٢٠	٨٧
بين منصورين المعتم	بين منورا بنى الجعتر	١	٨٨
ماعنه	ماعنه	٢١	رر
كتاب المقلين	كتاب المعلمين	٢	٨٩
فرائد السمطين	فوائد السمطين	٢٢	٩٠
المقرى	المقرى	٩	٩٢
٦٠٤ هـ	٤٠٤ هـ	١٦	٩٤
حسن	حسين	٤	٩٦
الطالع بالله	الطالع الله	٦	رر
لوى لاسرو موند	لاس وموند	٩	رر
دسلطنت	دسلطان	١٦	رر
دكلام الله	كلام الله	٦	٩٧
اودسلطان	اوسيلطان	١٧	رر
مفصل	مختصر	١٥	٩٨
كتاب ديابطا	كتاد يابطا	٥	٩٩
توفر سطنس	تاوفر سطن	١١	رر
دافصاح	دافضاح	٧	١٠٠
اود دارمى	اودارمى	١٨	١٠١
كسى	كنى	١٠	١٠٣
بانك كوس او	بانك كوس	١٥	١٠٣
جوړ كړى و	جوړ كړو	١٩	١٠٤
مقطعات النيل	مقطعات النيل	٢	١٠٦
ابن سلام د كسانى	ابن سلام كسانى	١٣	رر
اودى لومړى سېرى	اودى لومړى سېرى	١٦	رر
افندى	انندى	١	١٠٨
دسيوضى	دصوضى	٢١	رر

ناسم	لیکھ	مخ
الفرسان	۲۱	۱۰۸
۱۰۶مخ	۱۶	۱۰۹
انصاری	۱	۱۱۰
مردی اودا کتابونه نی لیکلی:	۲	رد
بن ابویه	۶	۱۱۱
عتبی	۱۰	رد
عتبی	۱۷	رد
بن ابویه	۱۹	رد
بن ابویه	۱۳	۱۱۲
نوبیا بن سیمجور ابن سیمجور	۱۹	رد
نوبیا بن سیمجور		
فخر الدوله تورغی	۴	۱۱۳
شهرت لری	۱۱	۱۱۳
دافاقت	۱۲	رد
متنم	۱۳	رد
علم علی	۵	۱۱۶
لاندى سوہ	۱۳	۱۱۸
په باب کی	۴	۱۲۱
شخه می	۵	رد
دهغه به زمانه کی	۱۸	۱۲۱
خرمیشین	رد	رد
ابی اصیبغه فارسی	۱۹	رد
په فارسی	۲۱	رد
چی استاد ماتہ	۶	۱۲۲
او زور می هم و	۸	رد
اوده دلفسفی	۱۳	رد
بیائی نو	۱۸	رد
هوالمقول	۱۹	رد
المختلفه من الحقایق	رد	رد
په قول له سره	۵	۱۲۳
کلن	۱۸	رد
نودهغه موخت به	۸	۱۲۵
المبدأ والمعاد	۹	۱۲۷

منح	ليکه	ناسم	سم
۱۲۷	۱۸	چی دقولنج	چی دهغه دقولنج
۱۲۹	۱	يفظان	يفظان
۱۳۰	۲	هغه پورتي	هغه پورته
رر	۱۰	اوپکنبی بند پاته سوی و	
		اوپکنبی بند پاته سوی، پدی	
		وخت کی شیخ الرئیس	
		راغی دهرهغه لغت په باب	
		کی چی ابومنصور پکنبی	
		بند پاته سوی و	
۱۳۳	۷	استفاهمه	استفاهمه
۱۳۴	۵	اشرف	اشرف
۱۳۵	۳	وغواپی غو	وغواپی غو
رر	۱۳	باید	باید
۱۳۷	۳	بوعفو	بوعفو
رر	۴	دارباعی هم دشیخ الرئیس ده:	
۱۳۷	۱۳	دهیواد	دهوا
۱۳۹	۱	الاحرام	الاحرام
رر	۶	فی حشره	فی عشره
رر	۹	-	۱۰- اجوبة مسائل سال
			عنها ابوالریحان البیرونی
۱۴۰	۱۲	اسیلة	اسیلة
رر	۱۳	الشیخ	لشیرج
رر	۱۴	اسیلة	اسیلة
۱۴۱	۵	بن مکونه	بن مکونه
رر	۷	کشف التمیویات	کشف التمیویات
رر	۹	په واومه	په اوومه
رر	۱۹	اضحویه امراد المعاد	اضحویه په فی امر المعاد
۱۴۳	۱۰	تعبیر الزویا	تعبیر الرویا
رر	۱۵	فی تخیط	فی تخلیط
رر	۱۷	لانوع	الانواع
رر	۱۸	الکتبه	الکتبه
رر	رر	لکتبه	الکتبه
رر	۲۰	المجالیک وزراقهم	الممالیک وازراقهم و

مع	ليكمه	ناسم	سم
١٤٤	٥	تعايف	ته اليق
رر	١٠	تعلق	تعليق
رر	١٧	القلق	القلق
١٤٥	٣	الالهيمه	اللهيه
رر	رر	الخب	الخطب
رر	٤	تنبيح القانون	تنقيح القانون
رر	٩	استله	اسئله
رر	١٣	له سوال بعضى	لسوان بعضا
رر	١٤	الشيخ	للشيخ
رر	١٧	—	ح:
١٤٦	١	القدسيه والعروش	القدسيه ولعروشهم
١٤٦	١١	حكمة	حكمة
١٤٩	٤	النفيسه	النفسيه
١٥١	٩	المنطقه	المنطقيه
١٥٢	١	الماضى	للماضى
رر	٦	الكمتيه	لكميه
١٥٢	٧	الكاسى	الكاسنى
رر	١٣	فى خير	فى حيز
رر	١٨	فى مايدفى	فى مايدفع
١٥٣	٣	البيطور	الطيور
رر	١٩	الكواكب الكواكب	الكواكب
١٥٤	٧	عرب	عرف
رر	١٠	المعلة	المغلة
١٥٥	٦	الغظه	الغظه
رر	١١	سرخس	سرخسى
١٥٦	١٦	عمل الكل	عقل الكل
رر	١٨	العلائى نى اللغه	العلائى فى اللغه
١٥٧	١	عيوان	عيون
رر	٧	غريبه	غريبه
١٦٠	١٣	—	ل:
رر	١٥	لسان العرب اللغه	لسان العرب فى اللغه
رر	١٧	—	م:
رر	٢١	بحث القوى	مبحث القوى
١٦١	١٤	اللمعارج	المدارج

مع	ليكنه	ناسم	سم
١٦١	١٥	المخدل	المخدل
رر	٢١	الغريبه	العريبه
١٦٢	٦	تصفيته	لتصفتيه
١٦٦	١٨	به قدامت كي وسره	
		به قدامت كي دحكماوسره	
١٦٧	٤	ليكي	ليكلي
١٦٨	١٦	عيدخراسان	عميد خراسان
١٧١	١٨	الصناعته	الصناعته
١٧٢	١١	فخرالدوله بويحيى	فخرالوله بويهيى
رر	١٤	الغوى	اللفوى
رر	١٥	فى الغلت	فى اللغة
١٧٦	١١	تعظيمى	تعظيمى
رر	١٢	٢٢٨ هـ	٢٢٨ هـ
رر	١٧	په تيجه	په يتيجه
١٧٧	٢	متبى	متبى
رر	٧	٣٣٥ هـ	٣٥٥ هـ
رر	١٢	٢٢٠ هـ	٣٦٠ هـ
رر	١٧	الذهب	المذهب
١٧٩	٨	كيسمت	كسيت
١٧٩	١٢	ليكى	ليكلي
رر	١٤	قول	قوى
رر	١٤	عبدالمجيد	عبدالحميد
١٨٠	١١	عضب	عضب
رر	١٢	هستم	هستيم
رر	١٦	قيتبى	قتيبى
١٨٢	٣	العداج	القداح
١٨٣	١٠	الاتقيات	الاتقياء
١٨٦	٢	تاليف	تاليفونه
رر	١٦	ابن مرزوق	ابن مرزوق
رر	رر	مواليدو	مواليو
١٨٧	١١	مرچنين	مراچنين
١٨٧	١٧	٥٣٢ هـ	٥٣٣ هـ
رر	٢٢	ابن محمد	ابو محمد
رر	٩	دخسن	دحسن

سم	ناسم	ليکمه	مخ
زوی قعده	ذالقعده	۱۲	۱۸۹
چی دی دامیر	چی دامیر	۱	۱۹۰
آزاده	آزروه	۱۶	زر
دده دمداحی	دده مداحی	۳	۱۹۱
ازوی	از روی	۲۲	زر
وبی ابن یمین	اوبی ابن یمین	۳	۱۹۲
ابو احمد ابدال	احمد ابدال	۶	۱۹۳
دسلطان فرسناقه	دفرسنامه	۷	زر
په ۳۵۵ هـ	۳۵۵ هـ	۳	۱۹۴
کرا بیسی	کرا بیسی	۲۱	زر
قطعی	قطعی	۲۲	زر
دسلطان سمود	دسلطان محمد	۶	۱۹۵
محمد دا اسحاق	محمد اسحاق	۹	۱۹۶
احلونی	احلاونی	۲۱	۱۹۸
خدییج	خدییخ	۱۷	۱۹۹
بیعت	بیعت	۱۸	۲۰۰
زره	زوره	۲۰	زر
المجلد	المجله	۱۷	۲۰۲
ابوبکر اخوندزاده	اخوندزاده	۱	۲۰۸
ظفرخان	مظفرخان	۲۰	۲۱۱
دخیزران	دخیزران	۲	۲۱۳
بشناختند	نشناختند	۵	۲۱۵
بجسته	مجسته	۲۰	زر
سپایر	بظر	۱۰	۲۱۶
او هغه چی	او هغه چی	۱	۲۱۷
حجت	صحبت	۱۲	زر
ججی	ججی	۱۹	۲۱۸
پنځمه	پنځه	۱۰	زر
قفال مروزی زوی	قفال مروزی	۱۷	۲۲۲
عبدالمجید	عبد الحمید	۲۲	زر
دافلج	داخلج	۲۳	زر
دطوس دبرید	دطوس دبرید په وخت ئی دطوس دبرید	۱	۲۲۳
دطوس دبرید	صاحب برید	۲۳	۲۲۵
فقیه	فقیه	۲	۲۲۷

مخ	لیکھ	نام	سم
۲۲۷	۳	دینخه سو	دینخه پنخوسو
۲۳۰	۷	سرخی	سرخی
۲۳۴	۶	او دخپل نامتو	او دخپل وخت نامتو
زر	۱۶	زینت	زینت
۲۳۵	۱۳	خخه وایی	خخه و وایی
زر	۸	المغانی	لمغانی
زر	۱۰	او معدلیتوله مشهورو	او معدلیتوله مشهورو
۲۳۸	۱۳	الام	آرام
۲۴۰	۵	و بچی	و بچی
زر	۹	گنر	گنار
زر	زر	نتمه	نیمه
زر	۱۲	زارو مرد سنت	زارو مرد سنت دلاور
زر	۱۳	اخران	احزان
زر	۱۵	بانی	بامی
زر	۱۹	فرادی	فوادى
۲۴۰	۲۲	بلعی	بلعی
زر	زر	مطالب	مطلب
زر	زر	البلعی	البلعی
۲۴۱	۱	خود	خسرو
زر	۵	نبیند	نبیند
زر	۱۱	بهستان	بهستان
زر	۱۷	نوتاج	یوتاج و
۲۴۲	۴	حور	جوپ
زر	زر	فزایه ایمان	فزایه ایمان
زر	۸	نخست	نخوست
۲۴۳	۱۹	فسرو نزهت	فرو نزهت
۲۴۴	۲	ملایح	مدایح
زر	۳	هغه	همه
زر	۵	آذر	آور
زر	۱۰	دهی	زهی
زر	زر	همان	مرجان
۲۴۶	۱۷	پنبتو	پنبتو
۲۴۷	۱۴	ابو جعفر	ابو جعفر محمد
۲۴۸	۷	بز بسوخی	مز بسوخی

مخ	لیکه	ناسم	اسم
۲۴۸	۸	انصاری	الصفار
در	۱۳	بیردی	بیرودی
در	۱۸	۱۹ مخ	مخ ۲۵
در	۱۹	طبقات الشافعیه ۶۷۴ مخ
در	۲۲	روا	روایت
۲۵۰	۷	۳۲۱ مخ	۱۲۶۲ مخ
۲۵۱	۴	محمد اسحاق	محمد بن اسحاق
در	۱۰	نخ	نخ
۲۵۳	۱۱	اچزنا	اخیرنا
۲۵۶	۱۰	مادا القیت	ماذا القیت
۲۵۷	۲	۲۴۸ هـ	۲۴۸ هـ یا
۲۵۸	۱	السیرف	السیوف
در	۲۱	الزنیة	الزینة
۲۵۹	۴	داحقش	دخفش
۲۶۰	۱۶	ابو احمد	ابو محمد
۲۶۴	۲	عماد	عمار
۲۶۵	۱	به دشنبی به ۱۱ شبه	به ۱۱ و شنبی به شنبه
در	۱۱	المتهدی	المهتدی
۲۶۷	۶	ابو حذیفته	ابو حذیفه
۲۷۱	۳	خراسانی	خراسانی نمسی
۲۷۴	۱۸	عمری	عمری
۲۷۵	۱۲	وخوئید سلطان	سلطان
در	۲۰	سلطان	سلطان ته
۲۷۷	۱۸	عامه	عامه
۲۷۹	۱۷	وسیا بیروزند	وسیا بیروزنه
در	۲۲	نیم من	نیم منی
۲۸۰	۸	الحنیفه	الحنفیه
در	۲۱	۴۳۶ هـ	۴۲۶ هـ
۲۸۲	۱	۴۳۹ هـ	۴۳۹ هـ
۲۸۳	۱	نزد	نمود
۲۸۴	۱۷	کنر النافیہ	کنز القافیہ
۲۸۹	۱۱	دخپل	دخپلی
۲۹۰	۲۲	کردود	کرد
۲۹۱	۲	بیست	بیست

مغ	لیکه	نام	اسم
۲۹۱	۷	گویا	گویای
رر	۹	سفته هم	سفته همه
۲۹۳	۱۳	محمد نانو	محمد نانو
رر	۱۴	ابوسفیان	ابوسفیان
۲۹۴	۱۷	سحبستانی	سحبستانی زوی
۲۹۵	۱	امسله	امسله
رر	۲۰	دیمی	دیمی
۲۹۶	۱۱	الحمص	الحمصی
رر	۲۲	زجهاد	زجهان
۳۰۰	۴	الیث	الیث
رر	۸	یعقوبین	یعقوب
رر	۱۲	چی عمر	چی دتمرو
۳۰۰	۱۴	ه ۳۳۰	ه ۳۲۰
۳۰۱	۴	اوسنی فوتو	وسنی فرکو
رر	۷	المنیفة	المنیفة
رر	۸	المعنی : خط	المعنی : خطی
رر	۹	الزیات	الزیادات
رر	۱۵	السکانه	انکامنة
۳۰۲	۴	لقانه	لقانه
رر	۶	ازان نبودی	ازان دیگران نبودی
رر	۷	کرد تاریخ	کرد تا تاریخ
رر	۱۲	محرم	محروم
رر	۱۳	فرضیه	فرضه
رر	۱۲	همویست	همو بیست
رر	زر	سمار	مسمار
۳۰۴	۱۵	حیات	حیلت
رر	۱۶	کلیه	کلیله
رر	۲۱	بیدار	پیدا
رر	۲۳	بای	بامی
۳۰۵	۵	بستان	بسان
رر	۷	مرا دراند	مرا وراشد
رر	۱۰	مجار	بچار
رر	۱۴	اندردست	اندروست
رر	۱۷	زچاک کردن	زچاگران

مغ	لیکه	نام	نام
۳۰۶	۱	زانش	زانش
۳۰۶	۱	برد	برد
در	۱۵	رائید	رائید
در	۱۶	اسیان	اسیان
در	۱۷	زکبک	زکبک
۳۰۶	۱۸	آمد قطار	آمد قطار
در	۲۰	زنهار	زنهار
در	۲۱	باخرم	باخرم
در	۱۰	نیز	نیز
در	۱۱	اسیری رعیت	اسیری رعیت
۳۰۷	۲۱	پذیردت	پذیردت
در	۲۲	دکلی	دکلی
در	در	بسرودی	بسرودی
۳۰۸	۱	عزیزان کس	عزیزان کس
در	۱۷	زمسجد	زمسجد
۳۰۹	۹	پدرانشاه بود	پدرانشاه بود
۳۱۰	۳	حضر	حضر
در	۱۴	از فریضه	از فریضه
در	۱۶	بلطف لطف نمود	بلطف لطف نمود
در	۲۱	نیشست	نیشست
۳۱۲	۲	لو لو	لو لو
در	۵	لفظ آن	لفظ آن
در	در	لو لو	لو لو
۳۱۳	۳	بیالده خخه	بیالده خخه
در	۷	در مطالعات	در مطالعات
در	۱۶	یافتند	یافتند
۳۱۴	۹	عصا	عصا
در	۱۲	نیابد ویشمانی	نیابد ویشمانی
در	۱۹	تا نگر درین	تا نگر درین
۳۱۵	۳	ما باشد از حکم ید	ما باشد از حکم ید
در	۴	کوزه	کوزه
در	۹	باورد	باورد
۳۱۵	۱۰	سرکمش	سرکمش
در	۱۹	نیشی	نیشی

لیک	ناسم	سم	مخ
۲۰	هم نظم نثر	هم نظم هم نثرو	۳۱۵
۴	وکار بر این بنما ید		۳۱۶
	وکار این فاضل بر این بنما ید		
۹	ترتیب	ترتیب	رر
۱۱	۶۳۶ مخ	۶۳۵ مخ	رر
۱۲	ابوالحنیفه	ابوالحنیفه	۳۱۷
۲۱	سکة	سکينة	رر
۷	تاریخ بغداد کی	تاریخ بغداد کی لیکي	۳۱۸
۱۹	بلرامی	بلکرامی	رر
۶	«۸۰»	«۸۰»	۳۱۹
۱	مناظره	مناظرو	۳۲۱
۱	دلیلہ	دلیلہ	۳۲۲
۳	بلکہ دوصیت تائیدنی کری :	بلکہ	رر
	دوصیت پہ ہفتہ رسالہ کی چی دناروغی		
	پہ حال کی ئی لیکلی وہ دخیلو کلامی		
	رسالو تائیدنی کری .		
۹	د سمند	د رند	۳۲۲
۱۹	ابوطیغل	ابوطقیل	۳۲۵
۲	لم	علم	۳۳۳
۷	وخت چی شہرت لری	وخت وچی	۳۴۱
۱۳	فوات	فوات	۳۴۲
۱	وردستی	وودستی	۳۴۳
۱۰	نوفقہ مسالہ	نورفقہ دمسنلو	رر
۱۶	یادونو	یادونہ	رر
۲	یتو	یتسر	۳۴۵
۱۲	گروہیدی	گروہیدلی دی	۳۴۵
۱۸	۳۰۸	۳۰۸	۳۴۶
۵	صوت	صوب	۳۴۷
۲۰	ار ۱۶۴ مخ	ار ۹۶۴	۳۴۷
۱۵	مسندی	سمندی	۳۴۹
۸	مشاد	شہاد	۳۵۱
۲۰	وانشور	والنشور	رر
۲۲	تسمہ	تسمیة	۳۵۲
۱	جلدہ	جلودی	۳۵۳

سم	ناسم	لیکه	مخ
دی	سوی	۴	۳۵۵
ابو عوانه	او عواند	۶	۳۵۶
اونورو	اونورو لوده شخه	۹	رر
لیکلی	لیکی	۱۰	رر
الانسان	انسان	۱۳	رر
م ۹۷۳	م ۹۷۳	۱۳	۳۵۷
اصیبه	اصیبه	۷	۳۵۸
علم	عالم	۳	۳۶۰
دخیلی دی	دخیل	رر	رر
سعدی	سعدی	۱۲	رر
اذجهلت	ازجهلت	۱۶	۳۶۲
الجد	الجدی	۲۰	رر
اوبی	اوابی	۴	۳۶۳
م ۴۰۰	م ۴۰۱	۱۷	۳۶۶
مسکویه	مسکویه	۱۶	۳۶۷
نفایس الفنون	نفالیس القنون	۱۸	رر
حجری	هجری	۳	۳۶۸
بخوانندی	بخوانندی	۱۳	رر
استادندی	استاندی	۱۶	۳۷۰
پیش	برایش	۲۱	رر
صوان	سوان	۲۲	۳۷۳
دانقلاب سبب سوی دی او	دانقلاب	۱۵	۳۷۴
المسامره	المسامره	۲۱	۳۷۵
بخواند	بخواندن	۱۷	۳۷۶
معافی	معافه	۱۹	۳۷۷
اصطولا ب	استر الاب	۵	۳۸۰
شهرزوری	شهر روزی	۱۸	۳۸۱
اوزکندن	اوزن کندن	۱۳	۳۸۲
تر تولنی	دتولنی	۱۲	۳۸۴
وروسته دتولنی	وروسته تولنی	رر	رر
بایراد	بایراو	۱۸	رر

دینوا چاپ سوی آثار د تاریخ په ترتیب

- ۱- پښتو کلسی - ۴ ج ۱ ټوک-
- ۲ - سردیس د اقبال د مسافر منظومه ترجمه - ۱۳۲۱
- ۳ پښتو د شاهانو په دربار کی - رساله - ۱۳۲۲
- ۴- پښتني ميرمنی - ۱۳۱۳
- ۵ - دموتگر په درزه کی پښتو - رساله - ۱۳۲۴
- ۶- میرویس نیکه - ۱۳۲۵
- ۷- آریایی، ددی او پښتو ویرنی - رساله - ۱۳۲۵
- ۸- دغمو وړی منظومه رساله
- ۹- د پیر محمد د دیوان تدوین، تصحیح او مقابله - ۱۳۲۸
- ۱۰ - چند آهنگ مای - ۱۳۲۵
- ۱۱- ادبی فنون - ۱۳۲۶
- ۱۲ - وینیس زلمیان - دینوا په زیار - ۱۳۲۶
- ۱۳- ددار مستتر پښتو څېړنی - له دری څخه ترجمه - ۱۳۲۶
- ۱۴ - د رحمان ددیوان تدوین، تصحیح او مقابله - ۱۳۲۸
- ۱۵ - خوشحال خټک څه وایی ؟
- ۱۶- نظری په پښتو نستان - رساله - ۱۳۲۵
- ۱۷ - پښتو نستان - کتاب -
- ۱۸- لیدران امروزی پښتو نستان - رساله - ۱۳۲۱
- ۱۹ - د شیدا ددیوان تدوین، تصحیح او مقابله - ۱۳۲۳
- ۲۰- موتکی ما - ۱۳۲۵
- ۲۱- پر پشانه افکار - دینوا څیړنی اشعار - ۱۳۲۵
- ۲۲- وگیتان جلی ترجمه - ۱۳۳۶
- ۲۳- لنوی - ددری او انگریزی ترجمی سره - ۱۳۲۷
- ۲۴- خو شحال او پسرلی - د دینوا په زیار - ۱۳۲۷
- ۲۵- پلر چا خان - له اردو څخه ترجمه - ۱۳۳۸
- ۲۶- دزړه خواله - ۱۳۳۸
- ۲۷- پښتو قرأنت - د دولسم ټولگی - ۱۳۲۹
- ۲۸- او سنی لیکوال - لومړی ټوک - ۱۳۴۰
- ۲۹- او سنی لیکوال - دویم ټوک
- ۳۰- اوسنی لیکوال - دریم ټوک
- ۳۱- افغانستان الیوم - دینوا په زیار - ۱۳۴۲
- ۳۳- **آثار افغانستان** - دینوا په زیار - ۱۳۴۳
- ۳۳ آثار افغانستان - دینوا په زیار - ۱۳۴۳
- ۳۴- ۴۰ حقیقه عن افغانستان - دینوا په زیار ۱۳۴۳
- ۳۵- هدیة العام الجدید دینوا په زیار - ۱۹۶۶ م
- ۳۶- خوشحال از زبان خوشحال - رساله - ۱۳۴۸
- ۳۷- تپه لیک - یا د افغانستان تاریخی پېښی - تر چاپ لاندی دی.
- ۳۸- دافغان نستان نومیالی - چی لومړی ټوک نی مهلادی .
- ۳۹- زور گنهار - ډرامه
- ۴۰- کار بواصل - ډرامه
- ۴۱- اصلی کار - ډرامه ۱۳۵۱
- ۴۲- زرتنگ - راویو ډرامه م